# COMPENDIUM THEOLOGICAE VERITATIS, BEATI ALBERTI MAGNI...

Hugo Ripelinus : Argentoratensis, ...




BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
30 A
43

# COMPENDIVM THEOLOGICÆ VERITATIS,

## BEATI ALBERTI MAGNI Ratisponensis Episcopi:

*Ex Ordine Fratrum Prædicatorum assumpti, septem libris digestum:*

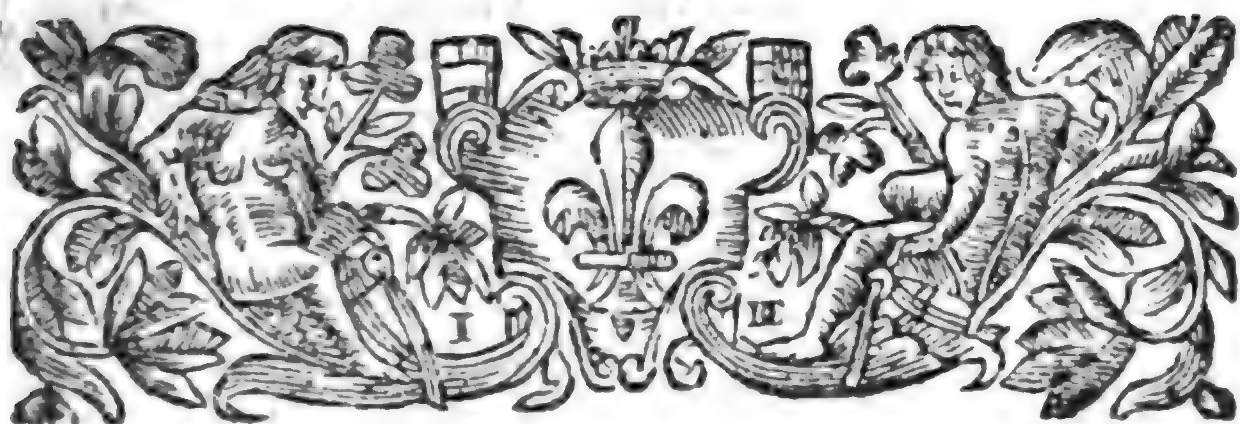
Cum antiquissimo Codice Alberti nomine sub Serenissimo Duce Venetiarum, ann. 1483. impresso ac insignito, collatum & expurgatum.

*Cui adiecta est Diui Bonauenturæ terminorum Theologalium breuis declaratio.*

Cum Duplici indice, altero quidem capitum, altero verò rerum memorabilium totius operis.

LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS CHAMPION, in foro Cambij.

M. DC. XLIX.
Cum permissu & approbatione Superiorum.



# BENEVOLO LECTORI S.






VIS & qualis fuit Beatus Albertus, ob ſingularem ſapientiam cognomento Magnus ſcire qui volet, cognoſcet ex doctiſſimo Cardinale Bellarmino libello de ſcriptoribus Eccleſiaſticis. Vno verbo fuit natione Suevus, profeſſione Religioſus ſancti Dominici, di-

gnitate Episcopus Ratisponensis, natus in vrbe Lauuinguen, Latinè Lauguinga ad ripam Danubij ex parte Septentrionali: in cuius vrbis medio, extat turris editissima cum Effigie eiusdem Alberti, cuius nomen erat Albertus Dostadius, vt ibi inscribitur. Vidi ipse cum illustrissimum D. Charolum de Laubespine, aliàs de Chasteauneuf, Regis Legatum ad inuictissimum Imperatorem Ferdinandam II. & Principes Germaniæ, Sacerdos licet indignus comitarer. Simul in ea professione

ac notaui Ratiſponæ miraculú quod accidit dum nouatores Lutherani ſua mendacia & falſa dogmata ad ſui erroris faſcino dementatos homines, in Templi Dominicanorum naui promere voluerunt: Cùm enim ter aut quater ſuggeſtum, ex quo olim D. Albertus ſuas veras, catholicas, & ſaluberrimas conciones ſolitus erat habere, conſcendiſſent; elingues & muti facti ſunt, vnde alium ſuggeſtum in inferiori templi columna, conſtruere coacti fuere. Illum ſuggeſtum inferius

ferius positum intuitus sum, & causam sciscitanti mihi Patres Dominicani eam fuisse responderunt. B. Albertus cuius festus dies Ratisponæ celebratur, floruit anno D. 1280. ex eodem Bellarmino. Compendium hoc Theologicæ veritatis nescio quis frater Ioannes de Combis Minorita vindicare sibi voluit, & quodam anonymo Franciscano satagente Lugduni apud hæredes Rouilij Anno 1615. eius nomine editum est. Sed malè profectò ne quid dicam amplius cùm & sti-

lus & longè vetustiores editiones maximè Veneta anni 1588. tum grauissimi Authores qui operum Alberti Magni catalogum texuerunt, hunc germanum eiusdem fœtum agnoscant, imo & authenticum testimonium Vicarij generalis Reuerendissimi in Christo. Venetorum Patriarchæ, certissimè vincat esse opus D. Alberti. Quod ne fingere fortasse alicui videar, easdem publicas tabulas tibi proxima pagina obiiciet perlegendas. Hoc te monitum volui, optime Lector

ctor, tanti viri labore vtere, fruere : Et Deum si lubet pro me precare.

IOANNES CHASTRÆVS I. P. D.
Presb. & Canonicus humilis
D. Nicetij Lugduni.

APPRO

## APPROBATIO.

TANTI dignitas Authoris, tantáque nominis eius celebritas vel maximè commendat: vt Typis mandetur & in publicum exeat hoc *Theologicæ veritaratis compendium.* Sic sentio. Lugduni 23. Iunij 1649.

DEVILLE Prouic. Gen.

PERMIS



# COMPENDII THEOLOGICÆ VERITATIS

## *LIBER PRIMVS.*

## De Natura Deitatis.

### CAPVT I.

*Quòd Deus est.*



EVM esse multis modis ostenditur. Hoc enim fides recta testatur; sacra scriptura loquitur, comparatio rerum ad ipsum facta idem indicat, sancti prædicant, creaturæ clamant, ratio naturalis dictat. Primo igitur Deum esse fides testatur: quia fides Catholica credit Deum, credit in Deum, & credit Deo. Credere quidem Deum est credere ipsum esse. Credere in Deum est credendo Deum amare, & amando in eum ire, ac membris eius incorporari. Credere autem Deo est credere verbis eius. Primum, & tertium bonorum, & malorum

*Fides Catholica, quid credit.* *Credere quid.*

est : sed secundum bonorum tantum;quia credere Deum, & credere Deo bonis, & malis est commune;sed credere in Deum bonorum specialiter est.Deus itaque solus habet esse perfectum. Illud enim perfectum est cuius nihil est extra ipsum: Vnde quia esse nostrum habet aliquid extra se, imperfectum est. Deest.n.nobis aliquid, quod de nostro esse iam præteriit, vel quod futurum est.Diuinum autem esse cum simul sit, perfectissimum est. Secundò, Deum esse scriptura loquitur.Ps. Ab æterno, & vsque in sæculum tu es. Exod.3. Qui est, misit me. Ioan. Damasc. Videtur omnibus principalius eorum., quæ de Deo dicuntur : nominibus esse,(qui est.)Tertio Deum esse,rerum co[illegible]ratio ad ipsum facta indicat. Tam verum [illegible] esse Deus habet, quod nostrum esse suo comparatum ; nihil est: imo Deus suo præsen[illegible]li esse dat omnibus rebus esse : ita quod si [illegible]bus subtraheret, sicut de nihilo facta sunt [illegible]c in nihilum defluerent vniuersa. Greg. Omnia humana, quæ iusta, quæ pulchra sunt, Dei iustitiæ, & pulchritudini comparata, nec iusta, nec pulchra sunt, nec omnino sunt. Quarto sancti prædicant. Ansel. in Prosol. Credimus te,(Domine) esse aliquid, quo nihil maius cogitari possit. Non. Esse omnium est supersubstantialis diuinitas:sed hoc intelligitur causaliter, non formaliter. Præterea sicut dicit Anselmus, illud maximè habet esse, quod maximè distat à non esse : quod scilicet non habet non esse post esse, nec esse post non esse, nec potest cogitari non esse. Quinto Deum esse creaturæ clamant. Omnia namque suo modo dicunt. Quomodo ipse fecit nos, & non ipsi nos : Ipse n.Deus est vox naturæ : quia omnia pulchra

*Esse Dei perfectũ.*

*Esse nostrũ imperfectũ.*

*Psal.89.*

*Exod. 3.*

*Res quæ sunt sine Deo esse desiderant.*

*Hebr.1.*

*Natura vox Deus.*

pulchra testantur ipsum pulcherrimum, dulcissimum, sublimia altissimum, pura purissimum, fortia fortissimum, & sic de aliis: Quia sicut in patria Deus est speculum, in quo relucent creaturæ: sic in via èconuerso creaturæ sunt speculum, quo creator videtur. Vnde Apostolus, Videmus nunc per speculum, & in ænigmate. Idem, inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt: intel. conspic. Sexto Deum esse ratio naturalis dictat, quæ per effectum in cognitioné causæ peruenitur. Omne namque causatum indiget alio, vt sit; & illud iterum alio, vt si; ita erit in infinitum procedere, vel erit ibi circulus, vel peruenietur ad aliquod, quod sit causa omnium. Circulus autem non est in rebus singulis: quoniam oporteret aliquid esse prius, & posterius seipso: nec erit processus in infinitum: quia vniuersitas causatorum tota causata est, siue sit finita, siue infinita: ergo indiget alio, vt sit, quod erit extra vniuersitatem causatorum, & hoc Deus est, à quo fluunt omnia.

*Sap. 7.* *1. Cor. 13.* *Rom. 1.* *Esse creatum quo indigeat.* *Circulus.* *A Deo fiunt omnia bona.*

## CAPVT II.

*Quòd vnus Deus est.*

VNum Deum esse ostenditur authoritate. Vnde Deut. 32. Videte, quod ego sim solus, & non sit alius Deus præter me. Aposto. Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma. Boet. Si dici potest, vnissimus est. Id est, semper in vno modo: nihil in se, nisi se habet. Hoc verè vnum est, in quo nullus est numerus, nullum in eo aliud præter id, quod est Idem ostenditur & ratione: quia simplex forma diuinita-

*Ephes. 4.*

tis, si non esset vna, & eadem numero, sed communicabilis pluribus, contraheretur aliquo addito ad esse singulare: & ita componeretur alteri, nec esset simplicissima; quod falsum est: quia in summo bono nulla potest fieri adiectio, cùm sit omnino simplex. Notandũ autẽ, quod (vnum) sumitur, prout est principium numeri, & sic Deo non conuenit: Alio modo, prout conuertitur cum ente, & sic Deo conuenit, potius quam alicui creaturæ: cùm vnum sit indiuisum in se, & diuisum ab aliis; excepto Deo solo, nihil est, in quo non intelligatur aliqua diuisio, vel actualis, vel potentialis. Cùm n. vnitas, vel numerus aliquis de Deo dicitur, nihil ponit, *vt quidam dicunt*. sed tantum priuat. vnde cum dicitur, Deus vnus est, intelligitur, quod non sint plures. Aliquid autẽ nõ est vnum tribus modis, scilicet vel pluralitate secundum species diuersas, sicut angeli, & stellæ, quæ sunt vnum genere, sed differunt specie: vel mutabilitate; secundum quod vnus homo plures dicitur, qui modo sanus, est, modo æger, modò diues, modo pauper. Vel propagatione, secundum eandem speciem, prout homo plures est in filiis, qui propagantur ab ipso. Sed nihil prædictorum in Deo est. De primo n. contrarium habemus in symbolo Athanasij: Hæc est fides catholica, vt vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur. De secundo Psal. Ipsi peribunt, tu autem permanes. Bern. Non ex tempore alterationem habet Deus, non ex substantia alteritatem. Leo Papa Simplicis diuinitatis naturæ nihil addi, aut minui potest. De tertio. Psal. Non erit in te Deus recens. Recens, idest, recenter formatus, vel natus. Diuinitatem tria genera hominum multi

*Vnum sumitur multipliciter.*

*Vnũ singulare tribus modis.*

*Illa quæ sunt vnũ genere, differunt specie, & quomodo.*

*Psa.* 101.

*Alteritate in Deo non est.*

*Psal.* 80.

*Recens. Diuinitas.* *Psal.* 95.

multiplicãt, ſcilicet idololatræ Pſal 95. Omnes dij gentium dæmonia. Necromantici, qui attribuunt virtutem characteribus; & huiuſmodi ſtultitiis. Carnales homines, vt guloſi colentes ventrem. Apoſtolus. Quorum Deus venter eſt. *Philip.* 8. Et auari, qui ſuper omnia pecuniam amant. Apoſtolus. Auaritia, quæ idolorum eſt ſeruitus. Eſt itaque in Deo vera vnitas propter ſimplicitatem, immutabilitatem, & ſingularitatem, & propter vnitatis creatæ ſimilitudinem: quia ſicut vnitas à nullo deſcendit, & omnis pluralitas ab ea defluit; ſic Deus à nullo, & omnia ab ipſo: Item ſicut vnitas de ſe gignit vnitatem, ita Deus pater de ſe gignit alterum ſe, vt dicit Aug. id eſt, alterum ſimilem ſibi, vel alterum à ſe ſcilicet filium. Hoc nomen Deus tripliciter accipitur ſcilicet naturaliter, adoptiuè, & nuncupatiuè. Primo modo ſoli Deo conuenit. Secundo modo conuenit bonis hominibus, qui diuinæ bonitatis participes ſunt per gratiam prouidentiæ, vel doctrinam, & poteſtatem prælationis, & poteſtatem miraculorum. Pſal. 81. Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes. Tertio modo Dij dicuntur Idola; ſed ſolo nomine: quia res nominis, ſcilicet Diuinitas, illis non conuenit. Primo modo non habet plurale hoc nomen (Deus) per ſe, cùm ſit vnus ſolus verus Deus, nec diuinitas recipiat diſtinctionem: ſed ſecundo, & tertio modo plurale habet.

*Epheſ.* 5.

*In Deo vera vnitas.*

*Vnitas à ſe, pluralitas verò ab vnitate deſcẽdit.*

*Deus quomodo accipitur.*

*Participatio cũ Deo.*

*Ioan.* 10.

*Exod.* 6.

---

## CAPVT III.

*Quòd vnum ſolum principium eſt.*

*Vnicum principium.*

SIcut vnus ſolus Deus eſt, ſic vnum ſolum principium eſt: quod oſtenditur multiplici

ratione. Primò sic, quoniam si duo principia sunt, vnum scilicet summè bonum, & aliud summè malum: aut communicant in existentia per se (vt Sortes, & Plato, si simul sunt, in esse communicant) aut non. Si non, ergo alterum illorum erit ens per aliud; & ita non erunt duo principia. Si sic, cum existere sit per se bonum, malum autem plus esset malum, si non haberet illud bonum, ergo non est summè malum: quia si esse per se haberet, hoc ipsum esse, quod est bonum, summè malum esse non sineret. Præterea in creaturis quatuor inueniuntur, scilicet multitudo, ordo, imperfectio, & connexio: secundum quodlibet istorum probatur vnum tantum esse principium. Omnis multitudo secundum Dion. ab vnitate trahit originem: Ergo necesse est omnis multitudinis vnum esse principium. Item omnis ordo cum habeat prius & posterius; oportet, quòd vnum habeat principium. Item secundum Boetium. Omne imperfectum ab aliquo simpliciter perfecto trahit originem, & hoc est Deus noster. Item omnis connexio diuersorum, causam habet suæ connexionis, & conseruationis aliquod vnum: & hoc est Deus. Item si esset vnum summè malum, à quo omnia mala essent, sequeretur quòd secundum corpus Christus esset ab illo malo principio, cum in eo fuerit malum pœnæ, quòd absurdum est dicere. Ex prædictis patet, quòd Deus est summum, primum, & vnum solum principium, tam ratione dignitatis, tam ratione antecessionis, quàm ratione causalitatis.

*Duo principia esse non possunt. Ordo quid.*

*Ordo quid habeat.*

*Connexio.*

*Summũ non est aliud nisi bonum quod Deus est.*

CAPVT

## CAPVT IV.

### *Quòd pater est.*

ÆTernum patrem esse, per hoc ostenditur, quòd cum Deus sit potentissimus, sapientissimus, & optimus, potest, scit, & vult se summè communicare: hoc autem est, alteri maiestatis suæ plenitudinẽ dare: ergo Deus pater ab æterno filium sibi æqualem genuit: cui diuinitatis suæ essentiam communicauit. Dicit enim Dominus in Isaia: Si ego, qui generationem aliis tribuo, ipse sterilis ero? quasi dicat, non. Pater multipliciter sumitur. Dicitur enim pater æterna generatione Isa. 3. Generationem eius quis enarrabit? Prædestinatione, Ephe. 1 Gratia vobis, & pax à Deo patre, quæ prædestinauit vos in adoptionem filiorum. Creatione, Deuter. Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit, fecit, & creauit te? Fecit, inquam, secundùm corpus, creauit secundum animam, possedit secundum vtrumque. Redemptione, Isa. 63. Tu domine pater noster, & redemptor noster, à sæculo nomen tuum. Sacramentali regeneratione. 1. Petri. 1. Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui regenerauit nos. Fidei instructione. Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credũt in nomine eius. Gratiæ adoptione Rom. 8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamu, abba pater. Gloriæ collatione. Galat. 4. Itaque iam non est seruus, sed filius: quòd si fi. & hæ. per Deum, id est, per opera Dei: opera enim nostra magis sunt per Deum vitæ æternæ me-

*Deus communicabilis, & quomodo. Colos. 2. Isa. 66.*

*Pater multipliciter. Isa. 3.*

*Æterna generatione. Prædestinatione. Creatione. Deut 32. Redemptione. Sacramentali regeneratione. Fidei instructione. Gratiæ adoptione.*

*Gloria collatione.* ritoria, quàm per nos. Primo modo sumitur pater personaliter, & iste modus soli patri conuenit. Quarto modo, scilicet, redemptione, non solùm effectiuè, sed etiam per ministerij exhibitionem. Sumitur etiam personaliter: & iste modus soli filio conuenit, secundum quòd modus redemptionis fuit per mortem filij. Omnes autem alij modi tribus personis simul conueniunt: quia indiuisa sunt opera Trinitatis: nisi forte aliquis illorum modorum conueniat alicui personæ per appropriationem. Circa generationem nota quatuor propositiones in quibus videri poterit: vtrum essentia diuina generet, vel generetur. Prima est, Essentia generat essentiam. Secunda est, Essentia generat personam. Tertia est, Persona generat essentiam. Quarta est, Persona generat personam. Harum propositionum tres primæ falsæ sunt, quarta autem vera est. Est enim regula in Theologia, quod essentia diuina non generat, nec generatur: dicendum tamen quòd pater virtute essentiæ existentis in se, generat: & quòd filio per generationem communicatur essentia, sicut & Spiritu sancto per processionem.

*Proprietas.*

*Appropriatio.*

*Generat. Essentia diuina.*

*Regula Theologica.*

## CAPVT V.

### *Quod filius est.*

*Relationes in diuinis & quæ.* QVùm sint correlatiua pater & filius, per easdem rationes ostenditur filium esse, per quas est ostensum est patrem esse. Prætere inter omnes emanationes perfectissima est generatio, qua genitus assimilatur suo genitori, quòd emanationes aliæ non faciunt. Cum igitur

*Emanationes.*

igitur copiosissimo fonti bonitatis competat emanatio perfectissima: constat, quod persona, qui pater est, qui est fons totius bonitatis, generat filium sibi æqualem, cui communicat suæ plenitudinem maiestatis. Aliquis est filius Dei per gratiam vnionis, vt Christus homo. Aliquis per veritatem natiuitatis, vt Christus inquantum Deus. Aliquis per adoptionem, vt sancti. Aliquis per creationem, vt quæuis creatura. De filio dicit Athanasius in altercatione cõtra Arium, quòd ipse dicitur sensus, quo omnia cogitantur: sapientia, qua cogitata disponuntur: virtus, qua disposita perficiuntur: verbum, quo perfecta nunciantur: lumen, quo nunciata clarescunt. Filius ergo Dei dicitur sapientia patris, non quòd pater sit sapiens sapientia genita: sed quia filium genuit, cui appropriatur sapientia. Vnde pater dicitur omnia fecisse in sapientia, id est, cum sapientia, quæ est filius: quoniam indiuisa sunt opera trinitatis ad extra. Vnde hæc præpositio, in, notat subautoritatem in filio, qui hoc ipsum habet à patre, quòd res creat. Generaliter enim verum est, quòd quicquid habet persona, vel operatur; hoc habet ab eo, à quo est. Qualiter autem filius sit de patre, notat; quod hæc præpositio, de, quandoque notat causam efficientem, vt cùm dicitur, Christus conceptus est de Spiritu sancto. Quandoque causam materialem, vt cùm dicitur, Christus natus est de Maria Virgine. Quandoque identitatem essentiæ, vt cùm dicitur, filius natus de patre. Quandoque transsubstantiationem cùm dicitur, corpus Christi fieri de pane. Quandoque ordinem, secundùm quod creatura dicitur fieri de nihilo.

*Filius dicitur multipliciter.*
*Matt.* 3. *&* 17.
*Luc.* 2.
*Galat.* 4
*Sapiẽ.* 9.
*Luc.* 1.
*Heb.* 1.
*Luc.* 1.
*Ioan.* 1.
*Sapiẽtia patris.*
*Sap.* 8.
*Psal.* 2, *&* 109.
*Ps.* 103.
*De In.*
*Ioan.* 8.

## CAPVT. VI.

### *Filius est imago Patris.*

*Imago triplex.* IMago triplex est, scilicet, æqualitatis, imitationis, repræsentationis. Primo modo filius est imago patris. Secundo modo homo *Genes. 1.* factus est ad imaginem Dei. Tertio modo mundus dicitur speculum creatoris. Nota, *Imago relatiuè dicitur.* quòd imago relatiuè dicitur ad illud, cuius similitudinem gerit, & ad quod imitandum *Imago hominis quomodo in filio suo.* facta est. Hoc autem contingit dupliciter: aut quantùm ad speciem, & signum speciei: & sic imago hominis est in filio suo, qui ipsum in humana specie, & figura imitatur, & hæc est perfecta imago. Aut quantum ad sigum tantum, & non ad veritatem speciei, sicut imago hominis est statua lapidea, & hæc est imperfecta imago. Primo modo filius est imago patris, sicut in natura communicans. Secundo modo imago Dei est in homine, licet minùs perfectè. Tertio modó mundus dicitur esse speculum Creatoris. Est igitur imago, non ad imaginem, sicut filius Nam hæc præpositio, ad, dicit distantiam inter imaginatum, & imaginantem, hoc autem non cadit in filium: vnde bene dicitur imago patris, sed non ad ima- *Sap. 7.* ginem. Et est imago ad imaginem, sicut homo, *Coloss. 1.* & Angelus. Et est aliquid non imago, sed ad *Galat. 1.* imaginem, vt mundus hic, qui propriè non dicitur imago, sed vestigium Creatoris: quia licet trinitatem repræsentet, non tamen imitatatur? nec est capax eius, sicut homo. Est tamen mundus ad imaginem Dei factus; quia Deus aliquid exemplar non habuit, ad cuius simili

similitudinem creaturas faceret, nisi semetipsum. Est imago genita, vt filius, & imago creata, vt homo, & Angelus; & est imago facta, vt statua Herculis, quæ ipsum repræsentat. Ex his patet, quod esse imaginem, conuenit Creatori, & creaturæ. Creatori quidem, quia filio, qui est imago patris. Creaturæ verò conuenit tam corporali, quàm spirituali, quàm etiam compositæ. Propriè tamen loquendo dicitur, quòd creatura corporalis est Creatoris vestigium. Vnde Apost. Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, &c. Ibi hæc præpositio, per, non dicit medium disponens, in quantum creatura consideratur in se: sed excitans, in quantum est similitudo Creatoris: quia non disponit ad cognitionem Creatoris; imò per talem modum potius impediret cognitionem, cum inter Creatorem, & creaturam maior sit dissimilitudo, quam similitudo. Creatura verò spiritualis dicitur Creatoris similitudo. Ezec. Tu signaculum similitudinis, &c. & hoc ideo: quia in Angelo propter naturæ simplicitatem expressior est similitudo ad Deum, quam in homine Creatura verò composita, id est homo, dicitur imago Dei. Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem, &c. & hoc ideo, quia in homine inueniuntur plures Trinitates, quàm in Angelo: vnde quòd ad hoc potius dicitur imago Trinitatis. Filius Dei possidet triplicem excellentiam, sicut innuit Apost. ad Hebr. 1. Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portánsque omnia verbo virtutis suæ. Primam, scilicet respectu patris, à quo producitur, & sic est splendor gloriæ paternæ. Est enim (vt ait Dio.) fontalis radius, in se

*Colos. 1. Rom. 1.*

*Pet.*

*Inter Creatorē & creaturam dissimilitudo.*

*Ezec. 28.*

*In angelo expressior similitudo.*

*Homo imago Trinitatis.*

*Filij Dei excellentia.*

*Figura*

*patris filius & quomodo.*

manifestans gloriam paternam. Secundam respectu Spiritus sancti, quam producit ex se: & sic est figura, id est, similitudo substantiæ patris. Est enim alia persona ab ipso, sicut à patre: quod non accepit Spiritus sanctus à patre, sicut filius. Tertiam respectu creaturarum, quę per eum producuntur, & sic est portans omnia verbo virtutis suæ. Propter primam dicitur, Verbum filius Patris: quoniam perfectè loquitur bonitatem, & summam patris liberalitatem: qui nihil habere voluit, quòd filio suo non communicaret. Istud est Verbum æternaliter genitum, temporaliter promissum, à Prophetis, & Apostolis prædicatum, ab Angelo in incarnatione nunciatum. Propter secũdam dicitur filius imago patris. Quamuis enim tres personæ sint æquales in æternitate, maiestate ac potestate: tamen filius dicitur potius imago patris, quam Spiritus sanctus: quia non solùm habet conuenientiam intus cum patre in essentiæ identitate, sicut & Spiritus sanctus, sed habet etiam conuenientiam extra cum patre: ex eo, quòd sicut à patre procedit filius, sic & à filio Spiritus sanctus; sed à Spiritu sancto nullus. Nam secundum rationem intelligendi, respectus huiusmodi relationum sunt extrinsecus exiſtẽtes, quia potius ab aliquo sunt, quam in aliquo. Intelligentia enim relationum ad hoc, ad quod refertur, aliquid respicit: vnde si patrem non habeo, filius non sum, & econuerso. Propter tertiam dicitur filius virtus patris; ad Corint. 1. Nos autem prædicamus Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Inuenitur etiam imago Trinitatis in nobis, videlicet, in memoria, intelligentia, voluntate vel in mente, notitia, & amore

*Per filiũ creatura producuntur.*

*Hebr. 1.*

*Verbum æternum.*

*Tres personæ æquales.*

*Relationes.*

*Relationum intelligentia.*

*Filius Dei virtus patris.*

*1. Cor. 1.*

*Trinitatis imago.*

amore: in quibus per ordinem patri, & filio, & Spiritui sancto assimilamur.

## CAPVT VII.

*Quòd Spiritus sanctus est.*

EManatio duplex est in diuinis. Vna per modum naturæ, & hæc est generatio, secundum quam filius est à patre. Alia est per modum voluntatis, & hæc est processio appropriata, propriè verò dicitur spiratio secundum quàm Spiritus sanctus est à patre, & filio. Idcirco autem hæc emanatio per modum voluntatis esse dicitur, quia Spiritus sanctus amor est. Amor autem secundum voluntatem est. Procedit autem Spiritus sanctus à patre mediatè, & immediatè. Mediatè, quia filius ipsum spirat, qui hoc habet à patre: immediatè verò, quia ipse pater ipsum spirat.

*Emanatio dupl.*

*Spiritus sanctus à patre.*

*Ioan. 16*

*Ioan. 15.*

## CAPVT VIII.

*Spiritus sanctus amor Patris, & Filij est.*

SPiritus sanctus amor Dei est, & hoc tripliciter; videlicet essentialiter, personaliter, & exemplariter. Essentialiter Spiritus sanctus dicitur amor, in quantum ipse cum patre, & filio vnus Deus est. Ipsi enim tres in quantum vnum sunt in essentia, diligunt se amore essentiali, qui appropriatur Spiritui sancto. Personaliter verò dicitur Spiritus sanctus amor, in quantum ipse est nexus Patris, & Filij. Pater enim, & Filius diligunt se amore ab eis procedente, qui non est Pater, nec Filius, sed

*Amor Dei Spiritus sanct.*

*Pater & Filius se*

*diligunt. Spiritus sanctus nexus patris, & filij. Amor procedēs à patre, & filio. Finaliter Spiritus sāctus quid.*

sed Spiritus sanctus. De hoc nexu dicit Aug. Est ineffabilis quidam complexus in illa Trinitate, non genitus, sed genitoris, genitíque suauitatis ingenti largitate perfundens omnes creaturas pro captu earum. Exemplariter quoque dicitur Spiritus sanctus amor; quoniam amoris gratuiti, qui est in nobis, Spiritus sanctus non solum causa est efficiens, sed etiam exemplar, atque finis. Amor enim qui est in nobis, est à Spiritu sancto efficienter, & hoc in quantum ipse Spiritus sanctus est Deus. Exemplariter autem est in nobis, in quantum ipse Spiritus sanctus est procedens per modum amoris à Patre, & Filio. Sed finaliter est in nobis noster amor, in quantum Spiritus sanctus, à quo amor noster est, habet rationem primi boni, in quod tendit amor noster. Notandum, quod amor, qui est Spiritus sanctus, ex modo procedendi est nexus, scilicet Trinitatis, sed propter ipsam processionem est distinctus à Patre, & Filio; propter naturæ verò diuinæ perfectionem est persona, & suppositum, propter diuinam verò simplicitatem est ipse Deus, & summè bonus. Igitur Spiritus est amor, quo Pater, & Filius se diligunt. Cùm autem dicitur: Pater & Filius diligunt se Spiritu sancto, dupliciter, exponi potest. Primò sic, diligunt se Spiritu sancto, id est, amore, qui est Spiritus sanctus; & secundum hoc propositio est vera. Secundò sic, diligunt se Spiritu sancto, id est per Spiritum sanctum, vel per amorem, qui est Spiritus: & sic non est concedenda, esset enim intellectus, quòd Spiritus sanctus esset principium in Trinitate, quod falsum est; quia à patre, filióque procedit: quia non est ibi aliquid respectu cuius hæc

hæc dictio, per, dicat principium. Est enim regula, quod hæc dictio, per, semper dicit rationem principij respectu alicuius positi in locutione: sicut quando dicitur. Pater operatur creaturas per filium, ibi enim notatur ratio principij in filio respectu operis. Similiter hæc conceditur, Filius operatur per patrem: nam ibi ratio principij in patre est, & hoc duplici respectu, scilicet respectu filij, & respectu operis.

*Dictio per.*

---

## CAPVT IX.

### *Spiritus sanctus charitas, & donum sanctorum est.*

CVm inueniatur sæpe in scripturis, quòd spiritus sanctus charitas, & donũ dicitur, diligenter notandum est: qualiter hoc debeat intelligi, & vtrum spiritus sanctus sit charitas, qua nos Deum, & proximum diligamus. Vnde notandum est, quod amor, siue charitas tribus modis sumitur. Vno modo effectuè, & sic absque dubio verum est, quod Spiritus sanctus est amor, quo diligimus Deum, quia Spiritus sanctus operatur in nobis habitum, & motum charitatis. Alio modo sumitur exemplariter, sic etiam Spiritus sanctus est charitas, qua diligimus Deum, & proximum. Charitas enim quæ est Spiritus sanctus, est exemplar nostræ charitatis. Tertio modo sumitur charitas formaliter per modum inhærentiæ, & sic charitas dicitur virtutis habitus in anima, quo diligimus Deum, & proximum. Et secundum hunc modum Spiritus sanctus non dicitur charitas: nec contrariatur dictum

*Spiritus sanctus charitas.*

*Amor, siue charitas qualiter sumitur.*

*In li. j. de Tri. ca. 6.*

Aug.

*Diligit nos Deus.* Aug. quod eadem est charitas, qua nos diligit Deus, & nos ipsum; quia licet verum sit, tamen aliter est, & aliter: nam Deus, diligit nos ea formaliter, nos verò ipsum diligimus efficienter, & exemplariter, næ formaliter: nam omne esse, & agere est à forma inhærente agenti, quæ est principium agendi, & forma, sicut caliditas igni. Sciendum est tamen, quod Spiritus sanctus datur, cum datur eius donum bonũ quia Spiritus sanctus est amor, & primum bonum: posterius autem non datur sine priori. *Corpus mysticũ vnũ per amorem.* Præterea corpus mysticum est vnum per amorem. Cum ergo nihil creatum sit vnum in diuersis particularibus; oportet quòd membra corporis mystici vniantur vno amore increato, qui est Spiritus sanctus. *Totũ malũ hominis, in quo consistit.* Præterea quia secundum Augustinum totum malum hominis est, vti fruendis, & frui vtendis: constat, quòd totum oppositum est donum eius, scilicet frui fruendis, & vti vtendis. *Oppositũ.* Sed ad fruendum eo, quo fruendum est; requiritur præsentia fruibilis, & etiam dispositio debita fruentis, vnde requiritur præsentia Spiritus sancti, & eius donum, scilicet amor, quo inhæreatur ei: *Ad fruẽdũ quid requiratur.* Verum tamen cùm datur nobis Spiritus sanctus, non incipit esse in loco nouo, sed nouo modo, per productionem noui effectus, & noui respectus; ex quo creatura se aliter habet ad Spiritum sanctum, quàm prius propter quod & ipse dicitur aliter esse in creatura, quàm prius: quia est in ipsa, vt in cognoscente, & amante ipsum: quod non fuit prius. Ex iam dictis patet, quod in iustificatione duplex charitas nobis datur, scilicet creata: & increata: illa, qua diligimus, & illa, qua diligimur. *Charitas duplex nobis datur in iu-* Vel datur nobis charitas creata, qua diligimus

diligimus formaliter, & increata, qua diligimur effectué, quia nostrum diligere ipse creat. Ex his colligitur, quod licet Deus sit in omnibus per essentiam, pœnitentiam, & potentiam; non tamen habetur ab omnibus per gratiam. Missio autem Spiritus sancti duplex est, sicut & filij. Vna visibilis, sicut apparuit super Christum in columba, & super Apostolos in linguis igneis. Alia inuisibilis, qua mittitur in mentem, ad sanctificandam creaturam: & ista missio fit ad inhabitationem creaturæ rationalis: sed prior fit ad inhabitationem demonstrandam alijs. Eodem modo missio filij duplex est, vna, scilicet visibilis, vt incarnatio, & alia inuisibilis, vt est interna mentis illuminatio. Notandum, quod missio filij, & Spiritus sancti inseparabilia sunt: sed dicitur filij, quando mens per gratiam illuminatur ad Deum cognoscendum; & dicitur Spiritus sancti, quando affectus accenditur ad Deum amandum. Sciendum est, quod solius patris est mittere, & non mitti; Cum enim pater à nullo procedat, nusquam mitti dicitur: quia veró filius & producit, & & producitur, ideó mittit, & mittitur. Spiritus veró sanctus, quia producitur æternaliter, sed non producit, nisi ex tempore, ideo ipsius est proprium mitti, & non mittere; nisi respectu creaturæ; vt ad conuersionem populi dicuntur Apostoli missi à Spiritu sancto. Nisi forté dicatur mittere hominem assumptum. Sed & Spiritus sanctus mittere dicitur, in quantum cum patre, & filio idem est in essentia Trinitatis, non in quantum persona. Sic etiam filius mittit seipsum, vnde Aug. in lib. de Trin. Intelligamus illam incarnationem, & ex

*stificatione.*

*Missio spritus sancti.*

*Matt. 3.*

*Act. 2.*

*Missio inseparabilis.*

*Filius & Spiritus sanctus mittuntur.*

*Mittere proprietas patris*

*Mittere, & mitti filij.*

*Mitti Spiritus sancti.*

*Qui per restrictũ ad creaturam est, mittere dicitur.*

ex Virgine natiuitatem, & in qua intelligitur filius missus, vna, eademque operatione patris, & filij inseparabiliter esse factam, non separato etiam Spiritu sancto Ex his patet, quod hæ sunt impropriæ, & exponendæ, Spiritus sanctus mittit se, & mittit filium, & filius mittit seipsum: nisi intelligatur, in quantum est de Virgine natus: qua filius Deus mittit se hominem, & secundum hoc vera est. Hæc autem est ratio: quia mittere dicit autoritatem ratione productionis æternæ.

*Modus.*

*Actor. 2.*

Quibus modis datus sit Spiritus sanctus in signo visibili. Sciendum quod in igne apparuit Spiritus sanctus, vt calefaceret frigidos. Et in linguis, vt doceret ignaros. Et in sono, vt terreret rebelles. Apparuit etiã in aliis tribus signis, scilicet in nube ipsi Moysi, vt ductor eius in columna nubis esset, sicut leg. Isa. 61. & 63. Item in columba super Christum baptizatum ad ostendendam gratiæ plenitudinem, quæ in ipso erat. Item in flatu post resurrectionem, ad significandam viuificationem affectus: quia flatus ab interiori procedit. Datus est igitur Spiritus sanctus bis post resurrectionem, scilicet in terra, propter dilectionem proximi, & de cœlo, propter dilectionem Dei. Vel datus in terra, ad relaxanda peccata aliorum. Io. 20. Insufflauit in eos, & dixit, Accipite Spiritum sanctum, quorum remiss. &c. Datus est de cœlo in Pentecoste ad robur, & ad operationem miraculorum, de his duobus, Psal. 32. Verbo domini cœli firmati sunt, quò ad primum: & spiritu oris eius omnis virtus eorum, quo ad secundum. Tertia fuit collatio spiritus sancti Apostolis facta ante passionem, quando fuerunt baptizati; Eorum enim baptismus

*Exod. 13.*

*Matt. 3.*

*Ioan. 20.*

*Ioan. 20.*

*Act. 2.*

*Ps. 32.*

*Apostoli fuerunt baptisati & quomodo.*

innuitur

innuitur ibi, Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet. In signum prædictorum ter inungitur homo ad significandam hanc triplicem Spiritus sancti missionem, scilicet in baptismo, in confirmatione, & in morte. Quadruplicem effectum consecuti sunt Apostoli ex præsentia Spiritus sancti. Primo eloquentiam in linguis. Secundo audaciam in tormentis. Tertio efficaciam in miraculis. Quarto protectionem à vitiis, quia post Pentecostem non peccauerunt mortaliter. Accipiunt & modò multi vtiliter Spiritum sanctum; peccatores quidem in igne ad purgandum. Matt. 5. Ipse baptizabit vos in Spiritu sancto, & igne. Item pœnitentes ad proficiendum. Psal. Spiritus tuus bonus deducet me. Item perfecti ad sanctificandum. ad Cor. Qui dedit nobis pignus Spiritus sancti. Item beati ad fruendum. Psa. Renuit consol. anima mea, &c. Item tribulati ad consolandum. Ro. 8. Non accepistis Spiritum seruitutis iterum in timore, &c. Item ignorantes ad instruendum Ioa. 14. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater, &c. Quo tempore datus sit Spiritus sanctus, attendendum est, quod in die quinquagesima, vt ostendatur auctor esse remissionis: nam annus iubileus seruiebat remissioni. Venit etiam in die dominico, vt esset dies renouationis, qui fuit etiam creationis. Datus quoque fuit tertia hora, quia dicitur primus homo hora tertia perdidisse gratiam; vnde conueniens fuit, quod eadem hora Apostolis mitteretur. Item alia ratione datus est hora tertia, scilicet, vt ostenderetur, quod etiam nobis hora tertia datur gratia Dei. Sunt enim tres horæ morales, scilicet contritio, confessio,

*Ioan. 13.*
*Ter. inungitur homo.*
*Effectus quadruplex spiritus sancti.*
*Act. 2.*
*Act. 5.*
*Mar. vl.*
*Spiritum sanctum peccatores accipiunt.*
*Ps. 143.*
*1. Cor. 5.*
*Ps. 76.*
*Ioan. 14.*
*Tempus, quo datus est spiritus sanctus.*
*Dies.*
*Act. 2.*
*Hora.*
*Act. 2.*
*Nomen spiritus*

*sancti quomodo sumitur.* sio, & satisfactio. De hoc nomine Spiritus sanctus, sciendum est, quod potest esse circumlocutio vnius proprij nominis, tunc conuenit tantum personæ tertiæ in Trinitate: vel possunt istæ dictiones sumi diuisim, & sic quælibet trium personarum est Spiritus sanctus.

*Multis modis nominatur Spiritus sanctus.* Spiritus sanctus multa habet nomina. Dicitur enim Spiritus à spirando actiuè, eo quod spiret. Ioan. 2. Spiritus vbi vult, spirat, & secundum hunc modum, hoc nomen (spiritus) commune est omnibus tribus personis, sed Spiritui sancto conuenit per appropriationem. *Ioan. 3.* Alio modo dicitur Spiritus à spirando passiue, eo quod spiretur: & hoc proprium est Spiritui sancto, quia procedit per modum spirationis: Non solum autem dicitur Spiritus, *Sanctus quid.* sed additur sanctus: quia Sanctus idem est, quod mundus, vel firmus, vel sine terra. Ista autem non conueniunt ei soli, quo ad se, *Gratia Spiritus sancti quid operetur in nobis.* sed etiam in comparatione, quo ad nos: nam per gratiam Spiritus sancti à peccatis mundamur, in bonis firmamur, à terrenis separamur. Sanctus ergo non solùm est in se, sed quia nos sanctos facit ex sanctitate, de qua dicit Dionysius. Sanctitas est ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata munditia. Præterea Spiritus sanctus *Iacob. 1.* vocatur nexus, vnitas, & amplexus; & hoc *Ioan. 4.* prout comparatur ad patrem, & filium. Item *& 7.* dicitur donum altissimi: & hoc, prout com- *Act. 2.* paratur ad nos: quia omne datum optimum, *Rom. 5.* & omne donum perfectum desursum est, &c. *1. Ioan. 2.* Item dicitur fons viuus: quia septemplici riuo donorum nobis fluit, Isa. 11. Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis, & Spiritus

tus timoris Domini. Item dicitur ignis, quia affectum nobis accendit. Item dicitur charitas, non solùm quia est amor patris & filij, sed quia nos amantes facit. Item dicitur spiritualis vnctio, quia omnes tribulationes mundanas suaues facit, & iucundas secundùm illud. In labore requies, in æstu temperies, &c. Item dicitur dexteræ Dei digitus; quia sicut corporales res digito demonstrantur, ita per spiritum sanctum ostenduntur res spirituales oculo spirituali. Item dicitur paracletus: quia consolationes cælestes mentibus instillat. Item magistrorum optimus, quia intellectum ad Dei cogitionem, & sui ipsius illuminat. *Luc. 11. Ioan. 14.*

---

## CAPVT X.

*In Trinitate personarum vnitas essentiæ est.*

IN vnitate naturæ diuinæ tres sunt personæ: quarum prima est à nulla: secunda est per generationem à sola prima: tertia est per communem spirationem à prima, & secunda. Istud tamen sic est, quod Trinitas personarum non excludit ab essentia vnitatem, simplicitatem, immensitatem, æternitatem, & incommutabilitatem. Huius ratio per hoc patet, quia qui crederet Deum non posse se communicare, negaret in eo potentiam. Qui verò crederet hoc eum posse, sed nescire, negaret in eo sapientiam. Qui crederet eum hoc posse, & scire: sed nolle, ille negaret in eo bonitatem. Cum igitur pater potuerit, sciuerit, & voluit se summè communicare, hoc fecit æternaliter, in habendo dilectionem, & dilectum, hoc est filium, & Spiritum sanctum.

*1. Ioan. Vnitas personarum in diuinis. Nota.*

*Ab æterno, Deus potuit, sciuit, & voluit se summè communicare.*



ctum. Præterea omne bonum, est sui diffusiuum, (vt dicit Diony.) vnde cum pater sit fons bonitatis, emanatio erit ab ipso perfectissima, quæ est generatio. Erit etiam emanatio iocundissima, quæ est per modum benignitatis, & liberalitatis: hæc autem emanatio amor est, qui est spiritus sanctus à patre, & filio procedens. Et benè dicitur amor emanatio liberalitatis: quia amor primum donum est, quod à liberalitate procedit, cum sit donum intrinsecum in ipso dante, in quo, scilicet amore omnia alia donantur. Hæc beata Trinitas tribus modis nobis innotescit. Ipsa enim patet in scripturis, ostenditur in figuris, relucet in creaturis. Primò, inquam, beata Trinitas patet in scripturis. Vnde Leo Papa, Credimus sanctam Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, vnum Deum omnipotentem, vnius substantiæ, vnius essentiæ, vnius potestatis. Item Isaias audiuit Seraphin ter dicentia. Sanctus, Sanctus, Sanctus in laudem beatæ Trinitatis, subiungentia in singulari: Dominus sabaoth, propter confessionem vnitatis essentiæ diuinæ. Si ergo non essent tres personæ, non diceretur in Gen. Faciamus hominem ad similitudinem nostram, sed meam, & tunc si essent tres personæ, & non vna substantia non diceretur ad imaginnem, sed ad imagines nostras. Ad id ostendendum ponitur in Psal. ter Deus, cum dicitur: Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus: & tamen solum ponitur hoc pronomen, eum, vbi subiungitur. Et metuant eum omnes fines terræ. Item. Ier. 1. Ah, ah, ah, domine Deus, ecce nescio loqui. Vide quòd ah triplicauit, & in singulari

*Liberalitas diuina.*

*Beata Trinitas nobis innotescit, & quando.*

*De beata Trinitate quid credendum.*

*Isa. 6.*

*Genes. 1.*

*Trinitas personarum in vnitate essentiæ.*

*Psal. 66.*

*Ierem 1.*

gulari dixit: Domine Deus, quod notat Trinitatem & vnitatem. Item Apost. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula. Et nota quòd hæc propositio ex, dicit auctoritatem, & esse à nullo: hoc autem patri conuenit: qui est principium, sine principio. Sed hæc præpositio, per, notat operationem, siue medium, & esse ab alio: vnde per hoc intelligitur filius, qui est principium de principio. Hæc autem præpositio, in, notat conseruationem, & esse ab aliis: & propterea competit spiritui sancto, qui est continentia omnis boni. Ostenditur etiam beata Trinitas in figuris. Significatur enim per tres amicos Iob. Item per tres Angelos quos Abraham hospitio recepit: tres vidit, & vnum adorauit. Item per tres digitos, quibus apprehenditur moles terræ. Item per tres ciuitates refugij æquali spatio à se distantes. Item per tria difficilia ad inuestigandum. Item per tres ciuitates, quas vidit Ezechiel. Relucet quoque in creaturis vestigium beatæ Trinitatis. Cognoscitur enim in magnitudine creaturarum potentia patris, in dispositione sapientia filij, in ornatu bonitas spiritus sancti. Item in quolibet indiuiduo inuenies virtutem, speciem, & vtilitatem, quorum primum conuenit patri, secundum filio, tertium spiritui sancto. Item in sole vides essentiam, splendorem & calorem: in quibus Patrem & Filium & Spiritum sanctum cognosces. Item in anima secundum memoriam, intellectum, & voluntatem considera personarum Trinitatem, & vnitatem substantiæ. Item in hierarchia cœlesti superiori Deus est in thronis, vt maiestas: in Cherubim, vt veritas, in Seraphim, vt

*Rom.* 11.

*Ex, præpositio quid dicat.*

*Per præpositio quid dicat.*

*Filius principiũ de principio.*

*In, præpositio quid dicat.*

*Figura.*

*Iob* 1. *Genes.* 18. *Isa.* 40. *Prou.* 37. *Ezech.* 49. *In creaturis vestigiũ Trinitatis relucet.*

*Sapien.* 15. *Psal.* 22. *In quolibet*

*indiuiduo quid.* vt charitas, per quæ notatur personarum Trinitas. Item in virtutibus Theologicis scilicet fide, spe, charitate idem intellige. Item in tribus dotibus animæ, scilicet cognitione, comprehensione, & dilectione. Notandum autem quòd aliter relucet Deus in creaturis, viatoribus, aliter in beatis. Exemplũ de speculo, in quo alio modo videtur à nobis notus, & aliter ignotus: nam notum videtur in speculo, ignotum per speculum. Ex prædictis patet, quòd licet tam in creatura corporali, quàm in spirituali, & quàm ex his composita beata Trinitas cognoscitur, tamen diuersimodè, prout vnumquodque istorum dicitur vestigium Creatoris, & quia aliud dicitur eius similitudo, & aliud eius imago, sicut superiùs est notatum in titulo sexto, quòd filius est imago patris. Denique sciendum est, quod pluralitatem personarum in vnitate essentiæ, & vnitatem essentiæ in personarum pluralitate secundùm Bernard. scrutari temeritas est, credere pietas est, nosse vita æterna est.

*In sole quid. In anima quid. In hierarchia cælesti Deus est, & quomodo. Virtut. Theolog. Tres animæ dotes. Aliter Deus relucet in beatis, quàm viatoribus. Trinitas incomprehensibilis.*

---

## CAPVT XI.

### *Multiplex Trinitas est.*

MVltiplex inuenitur in scripturis Trinitas. Est enim Trinitas increata, quæ summa, & ineffabilis est. Aliæ Trinitates sunt creatæ: inter has vna est, quæ cecidit, scilicet, rationalis, concupiscibilis, irascibilis. Alia est, per quam homo cecidit, scilicet, suggestio diaboli, delectatio sensualitatis, & consensus rationis; quæ tria significata sunt per serpentem,

*Trinitas. Trinitas quæ cecidit. Trinitas per quã homo cecidit.*

serpentem, mulierem, & virum in paradiso. Tertia est in quam cecidit, scilicet ignorantia veri, impotentia boni, & concupiscentia mali. Quarta est per quam resurgit, scilicet, fides, spes, charitas: Item est Trinitas, per quam ad gratiam reparamur, scilicet, triplex substantia, quæ est in Christo, scilicet diuinitas, anima, & caro. Est autem alia, per quam regeneramur; scilicet Spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus, inquam, sanctificationis, Aqua absolutionis, Sanguis redemptionis. Hanc nobis Ioan. in Epistola sua recitat. Est quoque Trinitas alia, per quam ad gloriam reformamur, vt sunt tres dotes animæ, scilicet, cognitio, dilectio, comprehensio. Est & multiplex Trinitas in craturis, quæ est vestigium beatæ, & increatæ Trinitatis: & de hoc habes in titulo suprà decimo, *quòd Trinitas personarum, & vnitas essentiæ est.*

*Trinitas in quam cecidit.* *Trinitas per quam resurgit.* *Trinitas per quã regeneramur.* *1. Ioan. 5.* *Trinitas per quam ad gloriam reformamur.*

## CAPVT XII.

### *Æqualitas personarum est.*

ÆQualitas personarum in tribus consistit. Vnde Aug. Nullus alium præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate. Quod æqualitas secundùm hæc tria sit in Deo, sic ostenditur: quia in istis inferioribus tria sunt hæc, scilicet substantia, qualitas, & quantitas: igitur vnitas in substantia causat identitatem, vnitas autem in qualitate causat similitudinem, sed vnitas in quantitate causat æqualitatem: in diuinis autem est æqualitas tantummodo secundum triplicem quantitatem, prout

*Æqualitas personarum in quib. constat.* *Vnitas causat, & quid.*

*In diuinis æqualitas, & qua.*

quantitas in Deo esse dicitur, licet impropriè. Primo secundum quantitatem virtutis, quæ est potentia. Alio modo secundum quantitatem durationis, quæ est æternitas. Tertio modo secundum quantitatem magnitudinis, qua ipse est intra omnia, & extra omnia: & qua continet & locat omnia. Æqualitas personarum aliter in istis tribus ostenditur: quoniam in creaturis triplex magnitudo reperitur: scilicet temporalis, dimensionis, & virtutis Prima magnitudo est in rebus mutabilibus. Secunda in corporeis. Tertia in spiritibus creatis. Istis tribus respondét in creatore alia tria, in quibus etiam personæ diuinæ sunt æquales, scilicet æternitas in esse, magnitudo in immensitate, & virtus in posse. Hoc tamen posse licet secundum rei veritatem sit in Deo, secundum differentiam rei in ipso, non habent esse, sed secundum quod nostrum respiciunt intellectum. Dicendum est ergo quod tanta est æqualitas in trinitate, quod secundum August. nec est maius aliquid, vel duo, vel omnes, quam vnus: nec maius aliquid omnes quàm singuli. Coæternæ quoque sunt personæ diuinæ, quia in diuinis non est ponere, nisi duo genera, scilicet substantiæ, & ad aliquid: quantitas verò & qualitas transeunt in genus substantiæ, sicut æqualitas & similitudo dicunt relationes: sed substantia communis est tribus personis. Relatiuorum autem proprium est simul esse: ergo nullo modo pater est prior filio, nec secundum id quod ad aliquid est, nec secundum id quod absolutum est. Idem ostenditur per exemplum in natura: quia licet splendor sit in sole, tamen esset soli

*In creaturis triplex magnitudo.*

*In quibus sunt æquales diuinæ personæ.*

*Quanta sit in diuinis æqualitas.*

*Coæternitas personarum.*

*Relatiuorum proprietas.*

*Similitudo.*

coæternus,

coæternus, si sol esset æternus.

## CAPVT XIII.

*Inter essentiam & personam differentia est.*

APud Græcos quatuor sunt vocabula, scilicet, vsia, vsiosis, hypostasis, prosopon: hæc apud Latinos æquipollent istis quatuor, videlicet, essentia, substantia, subsistentia, persona. Inter hæc talis est differentia: quia vsia, siue essentia dicitur de creaturis absolutè & sine concretione; qualis est humanitas: vsiosis dicit naturam, siue substans naturæ, vt homo: hypostasis dicit distinguibile, non tamen distinctum determinata proprietate, vt aliquis homo. Prosopon, siue persona dicit distinctum determinata proprietate ad dignitatem pertinentem, vt Petrus: vnde sicut homines particulares distincti sunt propriis qualitatibus, ita pater, & filius, & spiritus sanctus propriis notionibus. Sicut autem Græci dixerunt patrem & filium, & spiritum sanctum, scilicet tres hypostases, id est, tres subsistentias: ita & nos dicimus tres subsistentias, id est, tres res non indigentes alia re vt sint. Considerata igitur essentia diuina in se, omnino indistincta est: persona verò in se distincta est suis proprietatibus. Considerata autem essentia in personis, vel persona in essentia, modum medium tenet, scilicet vnitatem & distinctionem, & hoc patet in appropriatis, quæ omnibus personis conueniunt, vt potentia, sapientia, bonitas: sed ad vnam

*Latinorum interpretatio.*

*Vsia quid.*

*Vsiosis quid.*

*Hypostasis quid.*

*Prosopon quid.*

*Distinctio qualitatis & notionũ.*

*Essentia diuina consideratur in persona & quomodo.*

*In appropriatis.*

*Substantia quomodo sumitur.* magis determinantur. Nota quòd semper substantia sumitur pro essentia, & quòd essentia nunquam transfertur ad significandam personam. Tres sunt diffinitiones personæ: Persona est creaturæ rationalis indiuidua substantia, hæc sumitur penes naturam rei. Secunda Hugonis de sancto Vict. talis est. Persona est subsistens per se solam iuxta quendam singularem modum, hæc sumitur iuxta etymologiam nominis: dicitur enim persona quasi per se vna. Tertia est definitio magistralis sic, Persona est hypostasis distincta proprietate ad dignitatem pertinente. Nota etiam quod ista quatuor, prout suprà sunt exposita, & exemplificata scilicet essentia, substantia, subsistentia, persona, differunt in creatura, re, & nomine: sed in diuinis differunt ratione.

*Persona diffinitiones tres, & quomodo.*

*Etymologia.*

*Differũt in re, & ratione, & qua.*

---

## CAPVT XIV.

### *Dn immensitate Dei.*

NOn est in Deo quantitas dimensionis, sed virtutis: nec vbique est Deus more corporis, sed præsentia maiestatis, & per hunc modum dicitur immensus. Sed nota quod immensitas quatuor in Deo complectitur, scilicet infinitatem, incomprehensibilitatem, incircunscriptibilitatem, æternitatem. Si enim consideratur Deus in se, sic est infinitus. Psal. Magnitudinis eius non est finis. Si verò consideratur in comparatione ad intellectum, sic est incomprehensibilis. Apost. O altitudo diuit. &c. Et propter hoc etiam dicitur sedere super Cherubim, id est, super plenitu

*Esse Deũ quomodo.*

*Immensitas in Deo complectitur & qua.*

*Ps. 144.*

*Rom. 11.*

plenitudinem ſcientiæ, & ſuper omnem in-
tellectum. Sed in comparatione ad locum, *Ad locũ.*
ſic eſt incircumſcriptibilis. Amb. Nihil præ-
ſcriptũ, nihil circunſcriptũ, nihil dimenſum
trinitas habet, non loco clauditur, non æſti-
matione concluditur, non ætate variatur. Sed
ſi conſideratur in comparatione ad duratio-
nem, ſic eſt æternus. Apoſt. Regi ſæculorum *1. Tim. 1.*
immortali, &c. De his quatuor dicendum eſt
in ſequentibus per ordinem. Tenendum eſt *Immen-*
certiſſimè quòd in Deo non eſt propriè lon- *ſus Deus.*
gitudo nec latitudo, nec ſublimitas, nec pro- *Latitu-*
fundum: ſed hæc metaphoricè ſunt in Deo. *do.*
Eſt enim in Deo latitudo charitatis, qua nos *Epheſ. 3.*
ab errore reuocat. Iere. Charitate perpetua *Iere. 31.*
dilexi te, ideo, attraxi te miſerans tui. Eſt *Longitu-*
& longitudo patientiæ, qua malos expectat: *do.*
diſſimulat namque peccata hominum pro- *Sublimi-*
pter pœnitentiam. Eſt in eo ſublimitas ſa- *tas.*
pientiæ, qua omnem ſenſum ſuperat. Apoſt. *Sapiẽ. 11.*
Omnia nuda, & aperta ſunt oculis eius. Eſt *Hebr. 4.*
etiam in eo profundum iuſtitiæ, qua pecca- *Profun-*
tores damnat. Matth. Ite maledicti in ignem *dum.*
æternum. *Matth. 25.*

---

## CAPVT. XV.

*De infinitate Dei.*

DVbitandum verò non eſt Deum eſſe in- *Infinitus*
finitum: quia cùm in Deo idem ſit po- *Deus.*
tentia & eſſentia, patet quòd eſſentia eius eſt
infinita, ſicut & potentia. Vnde ſicut poten- *Hieron.*
tia Dei non ita poteſt in tot, quin poſſit in *32*
plura, ſic & eſſentia Dei non eſt ita in ali- *Infinitus.*
quibus rebus, quin poſſit eſſe in pluribus, imò

*Dei omnia implet, & quomodo, Deus rerum causa.*

si mundi essent infiniti, omnes repleret. Præterea cùm Deus sit rerum causa efficiés, formalis, & finalis, sicut non est dicere de Deo inqnantum est causa efficiens, quòd sit effectiua: nec inquantum est causa formalis quod sit formata, eadem ratione non est dicere cùm sit causa finalis, quòd sit finita. Nullo ergo modo dicendum est Deum esse finitum secundum substantiam, nisi finitum dicatur completum & perfectum.

*Quomodo de Deo dicendum. Infinitũ triplex.*

Sanè triplex dicitur infinitum, scilicet negatiuè, priuatiuè, contrariè, seu disparatè.

*Negatiuè quid.*

Infinitum negatiuè dicitur per abnegationem finis: & sic dicitur infinitum illud, quod non finitur: & hoc modo infinitum est, quod non est natum finiri.

*Priuatiuè quid.*

Infinitum priuatiuè est quod natum est finiri, non tamen finitur.

*Contrariè quid.*

Infinitum contrariè, est quod habet contrariam dispositionem ad finiendum.

*Infinita est essentia diuina, & quomodo.*

Primo modo essentia diuina est infinita, quia non habet finem, nec est nata finiri. Similiter si dicatur infinitum tertio modo. Si verò dicatur infinitum priuatiuè, sic non potest dici finita, quia non est nata finiri, imò est finiens omnia.

*Finis triplex.*

Item finis dicitur triplex: dicitur enim terminus, & secundum hoc quantitas continua ponitur infinita, quia non est dimensibilis in infinitum, & hoc ideo, quia in continuo non est terminus in prodectione: sicut nec in numero est terminus in additione. Alio modo dicitur finis idem quod perfectio. Tertio modo dicitur finis, id propter quòd vnumquodque finitur. Primo modo Deus est infinitus, non secundum quantitatem dimensiuam, quæ in Deo non est, sed secundum quantitatem virtualem, quæ in ipso

ipſo eſt. Sed quia in Deo omnimoda eſt indiuiſio virtutis & eſſentia, non poteſt eſſe infinitas virtutis, quin etiam ſit eſſentiæ. Secundo modo materia dicitur infinita, quia caret perfectione. Tertio modo malum culpæ dicitur infinitum, quia non eſt ordinatum ad finem.

*Materia & culpa infinita, & quomodo.*

---

## CAPVT XVI.

### *De incomprehenſibilitate Dei.*

CReator à creatura cognoſci non poteſt ad plenum in via, vel etiam in patria, quia finiti nulla eſt proportio ad infinitum. Trinitas ſibi ſoli nota eſt, & homini Chriſto. Vnde Bern. Nihil Deo præſentius, & nihil incomprehenſibilius: quid nempe cuilibet rei præſentius quàm eſſe ſuum? Sanè eſſe omnium dixerim Deum, non quòd illa ſint quod eſt ipſe, ſed quia ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Eſt enim intelligentia noſtra ad illam lucem inacceſſibilem multò minus, quàm viſus noctuæ, vel veſpertilionis ad lucem: vnde dicitur in Pſalm. Ambulauit ſuper pennas ventorum, hoc eſt, ſuper intelligentias etiam Angelicas. Veruntamen comprehenditur Deus, aliquo modo per fidem in via. Auguſt. Mentis humanæ acies inualida in tam excellenti luce non figitur, niſi per iuſtitiam fidei emundetur, ad idem Ber. Ita Deus eſt in rationalibus creaturis, vt non capiatur ab ipſis. A rationalibus tamen capi poteſt omnibus per fidei cognitionem,

*Aug. Incognoſcibilis Deus.*
*Trinitas ſibi ipſi nota.*
*Eſſe omnium Deus, & quomodo.*
*Rom. 11.*
*1. Tim 6.*
*Pſal. 17.*
*Comprehenditur Deus & quomodo.*

ſed à bonis tantùm capitur per amorem. Dicamus ergo quod de Deo ſcire poſſumus, quid non ſit, non quid ſit.

*De Deo quid dicendum.*

Aug. Intelligimus Deum ſine qualitate bonum: ſine quantitate magnum: ſine indigentia creatorem, ſine ſitu præſidentem: ſine habitu vel ambitu omnia continentem: ſine loco vbique totum: ſine tempore ſempiternum: ſine ſui mutatione mutabilia facientem, nihílque patientem. Comprehenditur quoque Deus per ſpeciem pro dignitate meritorum in patria. Aug. Vibebimus tuæ maieſtatis eſſentiam, & vnuſquiſque eò perſpicacius, quò hîc vixerit purius Et eſt exemplum in mari, quod ſe offert viſui, & tamen ſecundum ambitum totum videri non poteſt: & hoc eſt tam propter maris latitudinem, quàm propter ipſius noſtri viſus ad tantam ſuperficiem improportionabilitatem. Hoc igitur tenendum eſt, quòd in via Deum cognoſcere poſſumus: quia eſt, & in patria, quod ſic eſt, nunquàm tamen nec hîc nec ibi quid eſt.

*Quò hic purius vixerit, eò perſpicacius Deum quis videbit.*

*Similitudo.*

*Quomodo cognoſcendus Deus.*

Viſus corporalis impeditur tripliciter, ſcilicet, per tenebras, per falſam lucem, per auerſionem à re viſibili. Eodem modo impeditur viſus ſpiritualis circa cognitionem Dei. Primò per tenebras peccati, vel erroris. Ioan. Qui facit peccatum, in tenebris eſt. Ad Corinth. Adhuc cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper corda ipſorum. Secundò per falſam lucem: hoc autem fit quando quis metitur æterna ſecundum naturalia. Exemplum habetur in ligno putrido, quod in nocte quãdam lucem videtur habere, ſed cùm dies venerit nihil eſt. Tertiò, per auerſionem à re viſibili, ſiue cognoſcibi-

*Viſus corporalis impeditur, & per quæ.*

*Impeditur viſus ſpiritualis, & per quæ.*

*1. Ioã. 2.*

*2. Cor. 3.*

*Lignum putridũ.*

li

li: hoc eſt, quando quis ſpreto incommutabili bono, rebus mutabilibus adhæret, talium oculis cum ſint ægri, odioſa eſt lux, & puris eſt amabiliſſima. Deus cognoſcitur interius & exterius. Interius dupliciter: quia quandoque per inſpirationem quod paucis datum eſt. Apoſt. ad Cor. ſcio hominem in Chriſto Ieſu, & quandoque per ratiocinationem per quem modum plures Philoſophi de Deo notitiam habuerunt. Ad Ro. Inuiſibilia Dei, &c. Exterius etiam cognoſcitur dupliciter: ſcilicet per creaturas. Apoſt. Videmus nunc per ſpeculum, ſcilicet creaturarum, quæ modò ſunt ſpeculum creatoris in præſenti: ſic è conuerſo ipſe Deus erit ſpeculum creaturarum in futuro, in quo omnia videbimus, quæ ad gaudium noſtrum pertinebunt. Item per doctrinam Apoſtoli Fides ex auditu, ſicut cognoſcitur vinum quandoque ex auditu, quandoque viſu, quandoque guſtu, ſic Deus quodammodo cognoſcitur auditu. Cognoſcunt enim Deum qui audiunt verbum Dei, & per illud credunt: viſu cognoſcunt Theologi, qui legunt Deum in ſcripturis: & Philoſophi, qui ſpeculantur eum in creaturis: guſtu cognoſcunt ſoli boni. Pſal. Guſtate, & videte, quoniam ſuauis, &c. Et iſte vltimus modus perfectiſſimus eſt & certiſſimus. Dionyſ. dicit, quod tribus modis cognoſcitur Deus, ſcilicet per remotionem, ſiue abnegationem: vt cùm dicitur, Deus non eſt hoc, vel illud. Vnde Dionyſ. Negatiuæ de Deo ſunt veræ: affirmatiuæ verò incompactæ. Item per eminentiam: vt cùm in creatura inueniatur potentia attribuenda eſt Deo ſumma potentia, & ſic de aliis. Item per

*Interius & exterius, Deus cognoſcitur, & quomodo.*

2. Cor. 12.

3. Cor. 13.

*Speculũ hic & in futuro quid.*

Rom. 10.

*Vinum cognoſcitui, & quomodo,*

Ioan 5.

Pſal. 33.

*Tribus modis cognoſcitur Deus.*

causam, secundum quod per effectus venitur ad cognitionem causæ, vel per cognitionem motuum ad cognitionem mouentis. Item nota quòd anima sensu percipit corpora, per formas in materia tantùm præsente corpore: imagine verò corporum similitudines, & formas abstractas à materia, etiam præsente corpore, vel absente: ratione autem corpornm naturas, intellectu spiritum creatum, intelligentia verò spiritum increatum.

*Anima percipit, & quomodo.*

Sciendum est etiam quòd cognoscibilia quædam sunt intra rationem, quædam iuxta, quædam supra. Intra rationem sunt, quæ sensu percipimus: vt alba, nigra, & huiusmodi. Iuxa rationem sunt quæ ratione percipimus: vt vera, falsa, iusta, vel iniusta. Supra rationem sunt, quæ sola diuina reuelatione comprehenduntur, aut authoritate scripturarum creduntur: vt tres esse personas, vnum Deum.

*Cognoscibilia in ratione, & quomodo.*

1. *Ioan.* 5.

## CAPVT XVII.

### *De incircunscriptibilitate Dei.*

*Vbique Deus, & quomodo.*

VBique Deus est, & tamen nusquam est, quia nec abest vlli loco, nec vllo capitur loco. Augustinus: Deus est in mundo non inclusus: extra mundum non exclusus: supra mundum non elatus: infra mundum non depressus. Ex his patet quòd Deus est intra omnia, & hoc quia omnia replet, & vbique præsens est. Item extra omnia est, quia omnia continet: nec vsquam valet coarctari. Sed nota quòd hæc

*Hier. 23.*

*Intra Deus extra omnia.*

præpo.

præpoſitio, extra, dicit ibi, non actualem præſentiam ad locum, ſed potentialem, quæ eſt Dei immenſitas: quæ infinitos mundos poteſt replere, ſi eſſent. Item ipſe eſt ſupra omnia: quia omnibus præſidet, nec aliquid ei æquatur. Item infrà omnia eſt: quia cuncta ſuſtinet, & ſine ipſo nihil ſubſiſteret. Dicimus etiam quòd vbique eſt, non vt indigeat rebus quòd in eis ſit: ſed potius res ſui indigeant, vt per eum ſubſiſtant. Deus enim ante mundi conſtitutionem fuit, vbi nunc eſt, ſcilicet, in ſe, quoniam ipſe ſufficit ſibi: vnde verſus:

*Extra præpoſitio, quid dicat.*

*Suprà Hebr. 1.*

*Deus vbique.*

*Ante mundi conſtitutionem Deus vbi erat.*

*Dic vbi tunc eſſet, cùm præter eũ nihil eſſet?*
*Tunc vbi nũc in ſe, quoniam ſibi ſufficit ipſe.*

Per quod patet ſolutio quæſtionis quorumdam ſimplicium, qui quærunt vbi Deus fuerit priuſquam mundus eſſet? Sciendum eſt ergo, quod aliquid eſt in loco circunſcriptiuè & diffinitiuè, vt corpus: aliquid diffinitiuè, non circunſcriptiuè, vt Angelus: aliquid nec ſic, nec ſic: vt Deus: Et hoc ideo, quia non indiuiduatur per materiam, vt corpus: neque per ſuppoſitum, vt Angelus. Aliquid eſt etiam in loco, partim circunſcriptiuè, partim diffinitiuè, vt corpus Chriſti in ſacramento: quod eſt totum ſub tota hoſtia, ita quòd non excedit: & ſecundum hoc eſt circunſcriptiuè. Eſt quoque ſic ſub hoſtia quod non vbique, & ſic eſt ibi quodammodo diffinitiuè Corpus autem Chriſti licet non ſit vbique, cùm ſit creatura, nec æquari poſſit in huiuſmodi Creatori, in pluribus tamen locis eſt totum, ſub diuerſis hoſtiis: & hoc eſt propter vnionem carnis ad Verbum, vnde meritò habet ampliùs,

*Eſſe in loco multipliciter accipitur.*

*Deus nõ indiuiduatur.*

*Corpus Chriſti in ſacramento.*

*Corpus Chriſti eſſe in pluribus*

quam alia creatura, scilicet, quod in locis pluribus simul & semel possit esse. Ex prædictis patet, quod esse vbique simpliciter soli conuenit creatori, sed in loco vno esse soli conuenit creaturæ. In pluribus verò locis esse, sed non vbique conuenit corpori Iesu Christi. Nota quod Deus est multipliciter in rebus, scilicet per naturam: & sic est vbique potentialiter, præsentialiter. Item per gratiā, sic est in bonis essentialiter. Ioan. 15. Qui manet in me, & ego in eo, hic, &c. Item per gloriam, sic est in rationali virtute animæ, vt veritas: in concupiscibili, vt bonitas: in irascibili, vt pietas. Item per vnionem: sic fuit in vtero virginis vnitus humanæ naturæ: & in sepulchro vnitus carni: & in inferno vnitus animæ Christi. Item Deus dicitur esse alicubi per occultorum reuelationem. Gen. Verè Deus est in loco isto. Item per vestigiorum eius excellentem repræsentationem: sic dicitur esse in cælo: quia ibi maximè relucet sua potentia, sapientia, bonitas, vel per naturæ identitatem, sicut est filius in patre, & pater in filio, & Spiritus sanctus in vtroque. Item per miraculorum operationem. Exod. Digitus Dei est hic. Item per conseruationem & gubernationem, sic est in mundo. Deus est in seipso, vt α, & ω: secundum illud, Dic vbi tunc esset, &c. Ipse enim est in mundo sicut Rex in regno. Ber. Deus vbique regnat, vbique imperat, vbique maiestas eius omnia replet, & complectitur vniuersa. Item in Angelo, vt decor, inquantum veritas in anima: & sicuti sapor, inquantum bonitas. Item in Ecclesia est, sicut paterfamilias in domo.

Vnde

*locis, quomodo.*

*Esse Creatori & creaturæ quomodo.*

*Deus est in rebus multipliciter, & quomodo.*

*Ioan. 14.*

*Vnio Dei in vtero, in sepulchro, in inferno.*

*Genes. 8.*

*Matt. 6. & 28.*

*Filius in patre.*

*Ioan. 10 & 14.*

*Exod. 8.*

*Ps. 118.*

*Apoc. 1.*

*Iob. 38.*

Vnde illud. Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Item in electis, vt liberator à malis, adiutor in bonis, & hoc eſt quod dicit Bern. Deus eſt in creaturis, mirabilis: in hominibus amabilis: in Angelis, deſiderabilis: in ſeipſo incomprehenſibilis: in reprobis, intolerabilis. Item in damnatis, vt terror, & horror. Auguſt. Qui te dimittit, quò it? niſi à te placato, ad te iratum. Non enim manum domini poſſumus effugere. Pſal. Si aſcendero in cælum, tu, &c. Si verò dubitatur vtrum Deus ſit in diabolo: Sciendum quòd quædam nomina ſunt, quæ important naturas, prout neceſſariæ ſunt, & his concedendum eſt quòd Deus inſit. Sunt alia per quæ intelliguntur deformitates, vt diabolus: de quibus non eſt dicendum quod Deus inſit, niſi addatur inquantum ſpiritus eſt, vel aliquid tale. Deus eſt in anima fideli, vt ſponſus in thalamo, rex in regno, turris in caſtro, magiſter in ſcholis, fons in hortis, lux in tenebris, theſaurus in agro, vinum in cellario, carbunculus in auro: vel ſicut manna in arca, ſigillum in charta, medicina in apotheca: ſicut cithara in conuiuio, imago in ſpeculo: ſicut fructus in arbore, oleum in lampade, lilium in conualle.

*Matth. 18.*

*In creaturis, Angelis, hominibus, & in ſeipſo Deum eſſe quomodo.*

*Pſ. 138.*

*An Deus ſit in diabolo.*

*Nomina quid important.*

*Deus in anima multipliciter.*

---

## CAPVT XVIII.

### *De æternitate Dei.*

SIcut Deus vbique eſt, & tamen nullo loco circunſcribitur vel continetur, ſic æternus eſt: & tamen nullo tempore menſuratur.

*Deus non mēſuratur.*

ſuratur. Non enim ei competit tempus præſens, nec præteritum, nec futurum. Nam tempus præſens eſſe non habet, quia ſemper pertranſit, Deus autem ſemper manet idem. Vnde Hilarius. Eſſe non eſt accidens Deo, ſed ſubſiſtens veritas, & manens cauſa. Similiter tempus præteritum modo non eſt, nec habet eſſe ſubſiſtens: ſed de Deo dicitur in Pſalmo, Ipſi peribunt, tu autem permanes. Similiter tempus futurum non eſt, ſed expectatur, Deus autem ſemper eſt. Vnde Mercurius, Sola monas eſt eſt α, & ω, hoc eſt, quia Deus eſt principium, ſine principio, & finis ſine fine. Cùm enim ſimplex ſit omnino, non habet in ſe pincipium contrarietatis, quod eſt cauſa corruptionis. Quid autem ſit æternitas ſecundum rem ſciendum quòd propriè dicitur æternitas ſine principio, ſine fine & mutabilitate: & ſecundùm hoc conuenit æternitas ſoli diuinæ naturæ in qua eſt diuturnitas immenſa. Æternitas verò ſecundùm etymologiam dicitur quaſi extra terminos, quia termino caret, tam initiali, quam finali: ſed ſecundum diffinitionem Boëtij in lib. de conſol. Æternitas eſt interminabilis vitæ iucunditas tota ſimul & perfecta poſſeſſio. Ad huius diffinitionis intelligentiam notandum, quod in quibuſdam eſt terminabilitas ſimpliciter: quia ex parte corrumpi poſſunt, vt ſunt generabilia, & corruptibilia, ad quorum differentiam ponitur interminabilis, & ponitur illud per abnegationem, quia ſimplicia, & præcipuè diuina nullo modo melius manifeſtantur quàm per remotionem: vt ait Diony. Et huius

*Tempus non competit Deo & quare.*

*Pſ. 101.*

*Apoc. 1.*

*Æternitas quid.*

*Terminabilitas in quibus, & quãdo.*

*Simplicia in diuinis*

ius ratio est, quia simplicium & diuinorum esse non potest intellectus perfectè comprehendere, & ideo ex negationibus eorum, quæ ab ipsis remouentur, manuducitur intellectus ad ea aliqualiter cognoscenda. Item in quibusdam est interminabilitas essentiæ, sed non vitæ, vt in corporibus cælestibus, ad quorum differentiam additur, vitæ. De Deo autem dicit Aug. quòd solus habet immortalitatem. In omni enim mutabili natura nonnulla mors est, scilicet ipsa mutatio: quia fecit in ea aliquid, non esse, quod prius erat. Vnde & homo quando nascitur, quodammodo incipit mori. In quibusdam autem est interminabilitas vitæ, sed tamen cum miseria & infœlicitate, vt in dæmonibus & damnatis: ad quorum differentiam additur iucunda possessio: in cuius intellectu est iucunditas fecilitatis, quia tunc possessio alicuius rei iucunda dicitur, quando ad libitum habetur. In quibusdam est interminabilis vitæ possessio, sed non tota, vt in omnibus beatis ante iudicium: quorum est beatitudo secundum partem animæ & non corporis: ad quorum differentiam dicitur tota; quia totum est quod non est diminutum: vel cuius nihil est extrà addere. In quibusdam est interminabilis vitæ possessio tota, vt in angelis beatis ante iudicium: secundùm totam sui substantiam habens fœlicem interminabilem vitam, sed non simul, cùm aliqua sit in eis successio reuelationum & gaudiorum: ad quorum differentiam ponitur simul. In quibusdam est interminabilis vitæ possessio tota simul, sed tamen non perfecta, eo modo

*manifestantur, & per qua.*

*Interminabilitas in quibus, & quomodo.*

*1. Tim. 6*

*Homo nascendo moritur quodãmodo.*

*Interminabilitas in quibus, & quomodo.*

modo quo dicimus perfectum nullo indigens: sicut est in angelis, & in hominibus beatis post iudicium: ad quorum differentiam additur perfecta, id est, nullo indigens ad suum beatum esse. Patet igitur ex prædicta diffinitione quòd tres ponuntur ibi conditiones, quæ sunt inseparabiles ab æternitate increata, quæ Deus est, scilicet interminabilitas, ibi, interminabilis vitæ possessio. Item inuariabilitas, ibi, tota simul, nihil enim variabile est in Deo, sed totum simul. Item simplicitas, ibi, perfecta. Illud enim summè perfectum est, cui non est possibilis aliqua additio. Per primum separatur Deus ab omni corporali. Per secundum ab omni variabili. Per tertium, ab omni composito. Item nota quòd illud quod caret principio & fine, dicitur æternum, vt Deus, cuius esse interminatum est. Sed quæ principium habent & carent fine, dicuntur perpetua: vt angelus, & homo. Quæ verò principium & finem habent, dicuntur temporalia, vt sunt corruptibilia, sicut vegetabilia, bruta, & sensibilia, & huiusmodi.

*Inuariabilis Deus. Simplex. Deus. Perfectum. Differētia inter æternum, perpetuum, tēporale.*

## CAPVT XIX.

### *De incommutabilitate.*

INcommutabilis est Deus, & impermutabilis, quia non cadit in eo motus accidentalis scilicet augmentum. Leo Papa, Simplici naturæ diuinitatis nihil addi vel diminui potest: quia semper est quod est. Item nec diminutio. Malach. Ego Deus, & non mutor. Item nec alteratio. Iac. apud quem

*Motus in Deo non cadit, & quare. Malach. 3.*

quem non est transmutatio, &c. Item nec secundum locum mutatio, quia vbique præsens est. Iere. Cælum & terram impleo. Impermutabilis autem est, quia non cadit in eum motus substantialis, qui est de non esse ad esse, vt corruptio, quia finem non habebit: illud enim solum in nihil est vertibile, quod de nihilo factum est, incommutabilis est etiam Deus, ex eo quòd non cadit in eum motus ex operatione. Nam soli Deo conuenit in operatione quietum esse. Vnde Boët.

*Iacob. 1.* *Act. 17.* *Iere. 23.*

*Inuertibile & vertibile quid.*

*O qui perpetua mundum ratione gubernas,*
*Terrarum, cœlique sator, qui tempus ab æuo*
*Ire iubes, stabilisque manens das cuncta moueri.*

Vnde quando Deus facit aliquam rem, non fit in ipso Deo aliqua mutatio, sed in re circa quam operatur. Quòd autem fecit Deus prædicare subuersionem Niniue, & prædicere mortem Ezechiæ, quorum neutrum accidit, in talibus non mutauit Deus consilium, quod ab æterno secum habuit, sed sententiam, quæ respectum habuit ad ipsa negotia: quia Niniue subuertenda erat secundùm merita: & Ezechias moriturus erat secundum causas inferiores: sed hæc non imposuerunt necessitatem diuinæ potentiæ. Item tres distinguuntur motus: scilicet naturalis, voluntarius, & violentus. Naturalis est quo naturaliter res tendunt ad locum proprium. Motus autem violentus est, quando coguntur res esse extra locum proprium: sed motus voluntarius est in hominibus, vel in angelis: nam bruta naturaliter mouentur, quando

*Deus cũ operatur non mutatur, sed res.*

*Iona. 3.* *Isa. 38.*

quando currunt, vel mouentur, vel operantur: & iste motus est medius inter naturalem & violentum: quia partim est naturalis, scilicet inquantum voluntas coniungitur suo actui, sicut causa suo effectui: & partim est violentus, inquantum scilicet mouentur membra contra motum suum naturalem: propter quod etiam lassantur, quæ ex motu naturali nunquam lassarentur. Igitur primo modo non est in Deo, scilicet naturalis, & hoc probatur per quatuor rationes. Prima est, quia omnis motus est ad quietem, & propter indigentiam sicut dicit Philosopus: sed Deus nullius eget. Secunda est, cùm sit vbique non habet necesse de loco ad locum moueri. Tertia est, quia non est in eo grauitas, vel leuitas, propter quam sursum & deorsum moueatur. Quarta est, quòd cùm Deus in seipso semper maneat, non habet necesse locum proprium & sibi naturalem extra se quærere, sicut aliæ creaturæ. Item secundo modo non mouetur, scilicet motu violento, quia non fit ei violentia, Iob. Si fortitudo quæritur, robustissimus. Item tertio modo non mouetur, scilicet motu voluntario, quia in opere non lassatur, vt animalia. Præterea nostra mens est instabilis quia modò proficimus, modò deficimus, modò reminiscimur, modò obliuiscimur, modò volumus, modò nolumus, modò diffusis cogitationibus, atque affectionibus, & consiliis huc atque illuc vagamur. Deus autem semper se habet æqualiter, & immobiliter. Item alius est motus circularis, alius rectus, alius obliquus. Circularis,

*Motus non est in Deo & quomodo.*

*Iob. 9.*

*Mens hominum instabilis, & quare.*

*Motus tres.*

laris, est corporum superiorum, prout firmamentum mouetur secundum formam quidem, vt dicit Philosophus, non secundum substantiam. Hoc est dicere, quod non mouetur ad locum, sed in loco. Motus autem rectus sursum est, vel deorsum, secundum quod corpora inferiora mouentur propter leuitatem, vel grauitatem. Motus obliquus compositus est ex recto & circulari: vnde quod reflectitur, habet à motu circulari: quod verò linealiter procedit, habet à recto. Nullo autem istorum modorum mouetur Deus, quia proprietates istorum motuum non conueniunt ei. Possumus autem dicere, quod isti motus Deo conueniunt mysticè, vt dicatur moueri motu circulari, omnia regendo & gubernando. Item motu recto, bonos remunerando. Item motu obliquo, malos puniendo. Eodem modo posset dici quòd Deus mouetur motu naturali, quo solita, scilicet bonitate omnibus creaturis pro captu earum se communicat. Item motu violento, quo peccatores iustè damnat. Item motu voluntario, quo cuncta in esse conseruat. Sic potest exponi dictum Philosophi, qui assignauit motũ à centro, & ad centrum, & circa centrum, quoniam Deus mouetur ad centrum in incarnatione, & à centro in ascensione, & circa centrum in prædicatione: propter hæc, & his similia dicitur in libro Spientiæ, Spiritus sanctus, & mobilis, & stabilis est: mobilis, quia facit sanctos mobiles ad bene operandum, & in bono proficere. Stabilis autem, quia dat in bono perseuerare: vel mobilis in via, stabilis in patria:

*Mysticè mouetur Deus.*
*Sap. 14.*
*Mat. 25.*
*Deus mouetur motu aliquo, quomodo dici potest.*
*Hebr. 1.*
*Centrũ n Sapiẽ. 7.*

tria: vel mobilis in actiuis, stabilis in contemplatiuis: vel mobilis in aliis sanctis, stabilis in Christo. Isa. Requiescet super eum spiritus domini, &c. Sciendum quòd quædam operationes attribuuntur Deo secundum causalitatem & essentiam, vt scire: quædam secundum causalitatem & non essentiam, vt comedere & currere: quædam secundum essentiam, & non causalitatem, vt creare & iustificare: quædam nec sic nec sic, vt peccare & mentiri, & huiusmodi.

*Isai. 11.*

*Attributa Deo secundū quid.*

## CAPVT XX.

### *De simplicitate Dei.*

*Simplices qui, & quomodo.*

Simplex est Deus, & angelus & anima, sed differenter: quia in Deo idem est quod est, & quo est: & hæc est perfecta simplicitas. Hæc sola increata natura hanc sibi vendicat simplicitatem, vt non aliud & aliud, alibi & alibi modò & modò inueniatur. In eo nempe quod habet, & quod est, semper & vno modo est: sed in angelo & in anima differunt quod est, & quo est: & ideo est ibi quædam alteritas, & compositio, licet ibi non sit dimensio quantitatis: vnde Mercurius, In supercælesti est vnitas, in cælesti alteritas, in subcælesti pluralitas. Simplex est itaque Deus in essentia, quia nihil ei accidens esse potest, imò perfecta simplicitas ibi est, cùm non sit ibi potentialis additio: quia quicquid est in Deo, Deus est: vnde Leo Papa. Simplicis diuinitatis naturæ nihil addi, vel minui potest: quia semper est quod est, cui proprium est

*Simplex Deus.*

est sempiternum esse, cui idem est viuere & intelligere. Veruntamen multiplex est in donis. Apostol. Alij datur sermo sapientiæ, &c. Iac. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, &c. Non enim in Deo est compositio partium integralium, vt in homo, nec partium potentialium, vt in anima, nec generis & differentiarum, vt in specie, nec essentiæ materiæ & formæ, vt in corporibus: nec coaceruationis vnitatū, vt in numero: nec quod est, & quo est, vt in angelo: nec substantiæ & accidentis, vt in indiuiduo: nec corporeæ substantiæ & incorporeæ, vt in homine. De his Bern. Non partibus constat Deus, vt corpus: nec affectibus distat, vt anima: nec formis substat, vt omne quod factum est. Hoc etiam ostenditur ratione, quia cum omne compositum sit posterius omnibus suis compositionibus, nec primo principio scilicet, Deo, quicquid sit prius, oportet Deum, qui est primum principium, non esse compositum. Præterea nullum compositum est totum suum esse: Deus igitur cùm sit suum esse, non erit compositus, vnde Ber. Non est formatus Deus, forma est: non est effectus Deus, omnium efficiens causa est: non est compositus Deus, simplex est.

*Multiplex Deus in donis.*

*1. Cor. 12.*

*Iacob. 1.*

*Compositio in Deo non est, & quare.*

---

## CAPVT XXI.

### *De excellentia Dei.*

*Deus in sua natura qualis.*

DIuinæ dignitatis excellentia tanta est, quod mens de Deo cogitans deficit, cùm sit incomprehensibilis. Sensus cum non perci

percipit, cùm sit inuisibilis, lingua ipsum non explicat, cùm sit ineffabilis: locus eum non capit, cùm sit incircunscriptibilis: scriptura eum non explicat, cùm sit inestimabilis: tempus eum non mensurat, cùm sit immensurabilis, virtus eum non attingit, cùm sit inaccessibilis: desideria & vota transgreditur, cùm sit insuperabilis, vel incomparabilis: & breuiter omnis creatura ad Deum comparata, defectum habet: quia finiti ad infinitum nulla est proportio. Ecce patet quod diuina excellentia nullius eget, quia sibi sufficit, quoniam optimus est. Non enim indiget corpore, vt sit, nec loco, vt alicubi sit, nec tempore, vt aliquando sit, nec causa, vt aliunde sit, nec forma, vt materia sit, nec subiecto in quo subsistat, vel cui assistat. Sunt & alia quæ soli diuinæ maiestati conueniunt, & nulli alteri creaturæ, in quibus excellentia suæ dignitatis apparet: sicut est esse omnipotentem, omnibonum, omniscientem: quia cognoscit omnia præsentia, præterita, & futura, & omnia singularia simul actu solus cognoscit: ea quæ subsunt libero arbitrio, & cogitationes hominum solus cognoscit per seipsum. Item ad ipsum solum pertinet vbique præsentem esse, de nihilo res creare, in instanti operari, in operatione quietum esse, mirabilia facere, ex auctoritate de qualibet creatura facere quod vult, voluntatem hominis cognoscere, in ictu oculi mortuos suscitare, essentiæ hominis illabi, peccata dimittere, gratiam infundere, in igne perpetuo corpus seruare. Quando aliquid creaturæ conuenit, quod competit creatori, tamen excellentius de Deo

*Dei ad creaturam cõparatio.*

*Deus nullius eget.*

*Quæ creatori, & non creaturæ conueniunt.*

*Et si quid de creatura*

[illegible]dicitur vt si in creatura est potentia, in Deo sit summa potentia: si sapientia, in Deo summa sapientia, & sic de aliis. Vnde & huiusmodi dicuntur de Deo in superlatiuo, propter quod Deus dicitur potentissimus, sapientissimus, iustissimus, optimus, pulcherrimus, & sic de aliis. Augu in lib. de Trin. oportet Deum cuius est & summè cuncta viuere atque intelligere, nec mori nec corrumpi, nec mutari posse, nec corpus esse, sed spiritum omnipotentissimum, mitissimum, optimum, beatissimum fateamur. Potest & præter auctoritatem ratio intelligi, siue assignari: quia bona sunt excellentius in Deo, quàm in creatura, quia semper est aliquid nobilius in causa, quàm in causato: videmus etiam quod aqua purior est in fonte, quàm in riuo. Radij quoque solis lucidiores sunt in ipso sole, quàm in aëre, & dulcedo maior est in melle, quàm in mellito.

*dicatur excellentius de creatore dicitur. Quæ sũt in Deo necessaria.*

*Bona sũt excellentius in Deo quã in creatura.*

---

## CAPVT XXII.

### *De notionibus Dei.*

NOtiones Dei sunt quinque, scilicet, paternitas, filiatio, processio, innascibilitas, & communis spiratio. Prima est patris, secunda filij, tertia spiritus sancti, quarta patris, quinta patris & filij. Tres primæ notiones dicuntur personales, eo quod personas faciunt, & eas propriè distinguunt, & illæ solæ sunt tres vnitates trium personarum, quibus personæ dicuntur tres: vnde licet pater plures habeat proprietates, tamen

*Notiones in diuinis quot, & quæ.*

men pater paternitate tantum vnus est, indiuisus est in se, & diuisus ab aliis. Innascibilitas autem est in patre, & sumitur priuatiuè, eò quod pater sit à nullo: & tamen pater significat distinctionem personaliter: sicut ouis non signata per hoc ipsum distinguitur à signatis. Similiter communis spiratio est vna notio, & illa vnitas est idem in patre & filio, & est distincta ab omni alia notione. Notandum igitur quòd propriè loquendo, tres sunt proprietates personales, scilicet, paternitas, filiatio, & processio: quia personalis proprietas est, quæ vni soli personæ conuenit, & eam ab omni alia re distinguit. Relationes verò sunt quatuor: quia vna est patris ad filium, scilicet, paternitas, alia filij ad parem, scilicet, filiatio: tertia est patris & filij ad spiritum sanctum scilicet communis spiratio: quarta spiritus sancti ad patrem & filium, scilicet processio. Notiones autem sunt quinque, quia quælibet relatio est notio, & propterea innascibilitas, quæ patri conuenit per priuationem relationis ad aliquod principium, non est relatio. Notiones habent multa nomina: dicuntur enim notiones, quia notificant personas: dicuntur etiam distinctiones, quia personas distinguunt: dicuntur relationes, quia personæ per eas ad se inuicem referuntur: dicuntur quoque proprietates, quia propriè personis insunt. Nota regulas notionum: Nulla notio de alia prædicatur. Item quælibet notio est essentia diuina, quæ Deus est. Item omnes notiones sunt vna essentia. Item nulla notio inest diuinæ essentiæ, quæ distinguit, nec distinguitur. Item notiones sump-

*Proprietates personales quæ & quot.*

*Relationes in diuinis quot, & quæ.*

*Notionũ nomina quot, & quæ.*

*Notionũ regulæ.*

ptæ

ptæ abſtractiuè prædicantur de eſſentia, ſed ſumptæ concretiuè, non: vnde bene dicitur eſſentia eſt paternitas, ſed non dicitur eſſentia generans. Item notio ſemper importat dignitatem. Item ſumpta notione non ponitur perſona: quia aliquid conuenit notioni, quod non conuenit perſonæ. Notioni enim conuenit propriè diſtinguere: ſed perſonæ diſtingui.

## CAPVT XXII.

### *De nominibus diuinis.*

OMne nomen quod de Deo dicitur, aut eſſentiale, aut perſonale, aut nominale eſt. Eſſentialium quædam ſunt ſubſtantiua, vt Deus, creator, & ſimilia: quædam verò adiectiua, vt bonus, æternus, immenſus, & huiuſmodi. Perſonalia ſunt, vt pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Notionalia ſunt, vt paternitas, & filiatio, innaſcibilitas, & huiuſmodi. De his notandùm quòd nomen ſubſtantiale vel eſſentiale ſubſtantiuum & abſtractum nullo modo poteſt trahi ad ſupponendum pro perſona: vnde falſæ ſunt hæ. Eſſentia genuit eſſentiam, vel diuinitas diuinitatem. Actus enim generationis ſemper ponendus eſt in concreto. Sed concreta licet ſint eſſentialia, trahi tamen poſſunt ad ſupponendum pro perſona, & hæc per verba notionalia, vel per propoſitiones notionales, vnde veræ ſunt hæ, Deus genuit Deum, Creator Creatorem, vel Deus de Deo. Similiter de nominibus quæ media ſunt, vt lumen de lumine. Item hoc nomen ſapientia,

*Nomen quod de Deo dicitur quale eſt.*

*Eſſentialium nominum deſcriptio.*

*Circa nomina eſſentialia propoſitiones falſa & vera.*

*Media etiã pro*

*persona. accipiũtur.* licet sit abstractum, vt sapientia de sapientia. Essentialium autem adiectiuorum quædam prædicant purè diuinam substantiam, vt bonus, & ens: quædam essentiam diuinam connotando priuationem principij & finis, vt æternus, vel certæ mensuræ localis, vt immensus: quædam principaliter significant essentiam diuinam, & connotant effectum in creatura actu, vt creat, iustificat, vel in habitu, vt iustus & misericors, vel in potentia, vt omnipotens. Sunt quædam verba, quorum nec significatio, nec modus significandi Deo conuenit, vt currere, & ambulare: nam modus est varia inclinatio animi varios eius effectus demonstrans. Modus significandi nihil aliud est, quàm dispositio vocis, quæ constituit intellectum sub tali modo intelligendi, & per consequens ipsam rem. Cùm ergo dicitur de Deo ambulare, vel currere, & huiusmodi, significatio horum prout sunt actu, Deo non conuenit. Modus autem significandi quod quandam importat imperfectionem, dico quoad motum, qui quidem motus necessitatis Deo cõuenire non potest. Quædam sunt quorum significatio Deo conuenit, sed non modus significandi, vt creare, facere. Quædam quorum significatio etiam Deo conuenit, vt patet in hoc verbo Exod. Qui est, misit me ad vos. Et notandum quòd omnia, quæ sunt perfectionis, de Deo dicuntur: quæ autem sunt imperfectionis, non dicuntur: cùm dicuntur, aut secundum assumptionem humanæ naturæ, aut translatiuè dicuntur. Item in diuinis tantum sunt duo modi prædicandi, scilicet, per modum substantiæ, & per modum relationis: sed substan

*Quomodo abstractũ.*

*Quid prædicẽt essentialia adiectiua.*

*Quæ significãt actu diuinam essentiã.*

*Quæ habitum.*

*Quæ nõ conueniũt Deo.*

*Modus significandi quid.*

*Exod. 3.*

*Perfecta de Deo dicũtur.*

substãtia continet virtutem, & relatio multiplicat trinitatem. Quædam sunt nomina quæ de Deo dicuntur æternaliter, vt dominus & misericors, quæ connotant effectum in creatura secundum habitum. Quædam verò tẽporaliter, vt dominator & miserator, quæ connotant effectum in creatura secundum actũ. Quædam pluraliter, vt personæ. Quædam singulariter, vt Deus. Quædam propriè, vt proprietates personarum. Quædam appropriatè, vt potentia, sapientia. Quædam positiuè, vt iustus. Quædam priuatiuè vt immortalis; & hæc magis propriè dicuntur de Deo, quàm positiua: quia melius dicitur de Deo quòd non sit quàm, quod sit. Quædam translatiuè, vt agnus, leo, quæ symbolicè de Deo dicuntur. Duplex est enim Theologia, symbolica videlicet & mystica. Symbolica nominat Deũ ab inferiori: mystica à superiori. Symbolica nominat Deum per conuenientiam rerum, cùm dicitur leo, agnus, & huiusmodi. Mystica verò, id est, occulta, nominat Deum per hoc, quòd in occulto de ipso sentit per intellectualem visionem, siue contemplationem, vt quando nominat Deum suauem, dulcem, dilectum, & huiusmodi. Vtrobique tamen per creaturas nominatur, sed in symbolica per exteriores, in mystica per interiores & digniores affectus, quos anima supra se recipit: & ita imponit per donum sapientiæ, huiusmodi proprium experimentum est cognoscere qualis sit Deus. Quædam dicuntur collectiuè, vt trinitas, trinus. Quædam relatiuè, vt æqualis, similis. Quædam respectiuè ad creaturas, vt creator, refugium. Et hæc nomina non dicunt relatio-

*Quæ de Deo æternaliter.*

*Quæ tẽporaliter.*

*Pluraliter Singulariter.*

*Theologia duplex.*

*Symbolica & mystica quid de Deo nominant.*

*Principalia nomina Dei.*

nem Dei ad aliud: ſed alia habent relationem ad ipſum, vel ad ipſa. Deo ſunt principalia nomina Dei, ſcilicet, qui eſt, & bonum. Per primum ſignificatur Dei eſſe abſolutum in ſe, & ſic conſideratur vt infinitum. Per ſecundum notatur eſſe diuinum, vt cauſa: fecit enim Deus omnia propter bonitatem ſuam. In Theologia ſupponitur quod & hoc propter nomina eſſentialia, vt Deus, diuinitas, potentia, eſſentia, natura. Item ſupponitur quis pro perſona, ſupponitúrque pro notione. Præterea per neutrum genus dicitur ſubſtantia diuina, per maſculinum perſona, per fœmininum notio, & per hoc patet quòd non debet cantari in hymno, vnus patri cum filio: quia pater & filius non ſunt vnus in perſona, ſed vnum in ſubſtantia: vnde magis cantandũ eſt, vnum patri cum filio.

*Quid, quis & qua quid ſuppo-nant.*

*Neutrũ maſculinum & fœmininũ, quid dicãt in Hymn.*

## CAPVT XXIV.

*Deus eſt ineffabilis.*

*Non nominatur Deus per nomina, neque per pronomina, & quare.*

NIhil dignè vel propriè de Deo dicitur propter eius excellentiam. Non enim per nomina propriè de Deo loquimur, quia nomina ſignificant ſubſtantiam cum qualitate, & ita intelligitur ibi compoſitio formæ cum materia, quæ in Deo non eſt. Nec per pronomina, quia de Deo dicta cadunt à demonſtratione: non enim poteſt eſſe ibi demonſtratio ad ſenſum, cùm ſit incorporeus, nec demonſtratio ad intellectum, cùm ſit incognoſcibilis. Si ergo dicis quòd huiuſmodi pronomina ſecundum Priſcianum cadunt à demonſtratione, caſſa erunt & vana: dicendum

cendum est quod ibi est demonstratio ad fidem. Nec per verba quæ cum modis & formis, cum tempore sine casu, agendi, vel patiendi significantia sunt: sed talia non cadunt in Deum. Neque per participia, quæ sequuntur naturam nominis, & verbi. Nec per alias partes orationis, quæ non sunt subiicibiles, vel prædicabiles. Ex his patet quòd Deum non possumus notificare per diffinitionem, sed qualitercumque per circumlocutionem. Vnde Bern. Quid est Deus? ex quo omnia, per quem omnia. Quid est Deus? quo nihil melius cogitari potest. Quid est Deus? voluntas omnipotens, beneuolentissima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, summa beatitudo, inuisibilis, inaccessibilis in se, in suis spectabilis, & solus mirabilis. Multis modis asseritur aliquid de Deo. Primò, per naturalem rationem, quæ dictat, quòd vnus Deus est remunerator bonorum, & punitor malorum. Secundò per fidem, qua dicimus Deum vnum esse in substantia, & trinum in personis. Tertiò, per sacram scripturam. Quartò per rationes probabiles. Quintò, per exteriores opiniones, vel prædicationes. Sed in his duobus modis non est innitendum, nisi infirmitatem habeat ab aliquo prædictorum trium. Est enim regula, quòd quicunque asserit aliquid de Deo, quod non est sibi certum, per naturalem rationem, vel per fidem, vel per sacram scripturam, præsumit & peccat.

*Demonstratio ad quid.*

*Deus quid.*

*Ioan. 1.*

*Asseritur de Deo, & quid.*
*Heb. 11.*
*Mat. 16.*
*1. Ioan. 5.*

*Nota.*
*Assenerans de Deo quomodo.*

## CAPVT XXV.

### *De ideis, & libro vitæ.*

*Idea in Deo ab æterno.*

IDeæ rerum, & exempla, & rationes sic in Deo sunt, quòd idea importat causam efficientem conformem effectui: sed exemplar causam formalem: ratio verò causam finalem. Deus enim omnium rerum est principium, à quo sunt forma & exemplar, ad cuius imitationem sunt, & finis ad quem sunt. Hæc tria sic à se differunt quod exemplar vnus est, quia exempli connotat causalitatem: causata verò in causa sunt, vnum: sed rationes & ideæ sunt plures: quia ista respectu rerum dicuntur. Sunt itaque plures ideæ quæ connotant cognitionem. Cognoscibilia autem distinguuntur in cognoscente. Similiter & rationes in Deo plures sunt: quia singula causata sunt propriis rationibus. Absurdum enim est dicere, vt ait Augu. equum creatum esse ea ratione, qua hominem. Sciendum autem est, quòd duplex est pluralitas, vna quidem est rerum, & secundum hoc non sunt plures ideæ, siue exemplaria in Deo: imò vna res est, quæ omnium est exemplar, scilicet, essentia diuina, quam omnia imitantur, inquantum bona sunt. Alia verò est secundum intelligentiæ rationem, & secundum hoc plures ideæ sunt in Deo. Quia omnes res inquantum sunt, diuinam imitantur essentiam, prout est imitabilis, non tantum vno modo, sed diuersimodè & secundum diuersos gradus. Sic igitur diuina essentia secundum quòd est imitabilis, hoc

*Idea respectu cuius dicuntur. Rationes differentes.*

hoc modo ab hac creatura est propria ratio huius creaturæ, & similiter de aliis: vnde secundum hoc plures ideæ in Deo sunt, quia intelligitur diuina essentia secundum diuersos respectus, quos res habét ad ipsam, eam imitantes diuersimodè: huiusmodi autem non solum intelliguntur ab intellectu creato, sed etiam ab increato ipsius Dei. Sic enim Deus, & ab æterno sciuit, quod diuersæ creaturæ diuersimodè ipsius essentiam essent imitaturæ,& secundum hoc ab æterno fuerunt in mente diuina plures ideæ secundum quòd intelliguntur, sicut rationes propriæ rerum intellectæ in Deo, hoc enim importat nomen ideæ, vt sit, scilicet, quædam forma intellecta ab agente, ad cuius exemplum exterius opus producere intendit. Dicendum est ergo quòd licet rationes in Deo, & ideæ sint propter pluralitatem ideatorum: cuius exemplum habes in naturis. Videmus enim quod omnes lineæ circuli vniuntur in centro: remotæ autem à centro differunt ab inuicem. Item ideæ sunt, vt dicit Augu. formæ principales rerum, quæ diuina intelligentia continentur. Dicendum est igitur, quod sicut in mente artificis prius est forma rei, quàm opus exeat, sic ideæ rerum ante mundi constitutionem in mente Creatoris erant. Non enim aliquid extra se aspiciebat secundum quod mundum faceret. Ex hoc patet quòd omnis creatura prius in Deo existit, quàm in seipsa: vnde cùm ab ipso per creationem processit, ab ipso quodammodo distare cœpit: vnde rationalis creatura ad ipsum redire debet, cui primò coniuncta fuit, ante-

*Diuina essentia secundũ diuersos respectus intelligitur, & à quibus.*

*Quid sciuerit Deus ab æterno.*

*Idea quid.*

*In quo prius existit creatura, & ad quem redire habet.*

*Eccles.1*

*Res prout sunt in Deo quomodo dicũtur.* *Ioan. 1.*

quam esset, & hoc per ideas, quæ non aliud, quàm ipse Deus sunt, & erunt: sic autem ad locum vnde exeunt, flumina reuertuntur. Res prout sunt in Deo: dicuntur vita, quæ importat rationem boni. Io. 1. Quod factum est in ipso vita erat. Dicuntur etiam lux quæ importat rationem veri. Augu. super Gen. Creaturæ in Deo sunt lux: hæc ideo dicuntur quia in Deo non sunt mala, neque falsa. Differentia est inter exemplar, & librum vitæ, & speculum. Exemplar enim dicitur respectu rerum vt redeũtium tanquam ad causam primam, quia connotat creaturam, vt suprà dictum est. Speculum dicitur respectu rerum euntium. De libro vitæ dicit Hugo de S. Vict. quòd liber vitæ est, cuius origo æterna, incorruptibilis essentia, cognitio vera, scriptura indelebilis, inspectio desiderabilis, doctrina facilis, scientia dulcis, profunditas imperscrutabilis: verba innumerabilia, tamen vnum verbum omnia, anima verò, moraliter loquendo, multipliciter est in Deo, scilicet sicut ramus in arbore, apis in flore, nauis in littore, sessus in thalamo, thesaurus in agro, scriptura in libro, auicula in nido, piscis in riuo: quælibet res in sibi proprio, stella in firmamento, imago in speculo, cera in sigillo, gemma in auro, mel in fauo.

*2. Cor. 1.* *Exẽplar liber vitæ, & speculum differũt, & quomodo.* *Liber vitæ & origo.*

*Anima in Deo est moraliter, & quomodo.*

CAPVT

## CAPVT XXVI.

### *De appropriatis diuinis personis.*

QVamuis omnia essentialia omnibus personis æqualiter conueniant, appropriatur tamen patri potentia, filio sapientia, spiritui sancto bonitas: & hoc propter exclusionem carnalis intellectus, ne videlicet pater ratione antiquitatis credatur impotens, filius ratione iuuentutis credatur insipiens, spiritus sanctus ratione impetuositatis credaur crudelis. Hæc ratio pertinet ad simplices, scilicet quod potentia naturaliter præcedit sapientiam, & vtraque bonam voluntatem. De attributis itaque est loqui dupliciter, aut secundum rem, & sic omnino idem sunt, nec approprian:ur: aut secundum rationem, & sic eorum quædam appropriantur, quædam non, nam appropriatio nihil aliud est quàm specialis attributio ratione alicuius conformitatis cum proprio illius personæ, sicut potentia habet similitudinem cum patre, qui est principium vniuersale, & sapientia cum verbo, & bonitas cum amore prædictam appropriationem habet consuetudo scripturarum, quæ opera manifestatiuæ potentiæ attribuit patri, sapientiæ filio, bonitatis spiritui sancto. Alia est appropriatio Hilarij. Æternitas in patre, qui non habet principium inceptionis in se, nec principium essendi ab alio Species in imagine, id est, in verbo, quia summè pulchrum, vsus in munere, hoc est, in spiritu sancto,

*Essentia-liatribus personis conueniunt.*

*Quæ tribus personis apropriātur, & quare.*

*Attributa quæ.*

*Appropriatio quid sit.*

*In patre, & filio & spiritu sancto quid.*

quia ſummè proficuum & communicatiuum eſt. Iſtud per alia verba ſic inſinuat Auguſt. In patre vnitas, in filio æqualitas, in ſpiritu ſancto vnitatis, æqualitatíſque concordia.

*Quæ cõueniunt tribus perſonis.*

Conuenit autem patri vnitas: quia ſicut vnitas à nullo deſcendit, & omnis pluralitas ab ea defluit, ſic Deus pater à nullo eſt, & aliæ perſonæ ab ipſo ſunt. Præterea ſicut vnitas de ſe gignit vnitatem, ita de ſe pater gignit alterum ſe, id eſt filium. In filio verò dicitur eſſe æqualitas, qua æquatur patri non ſolũm in potentia, & ſapientia & bonitate: ſed etiam in hoc, quia ſicut pater dat ſuam bonitatem alteri perſonæ, ſic & filius. In ſpiritu ſancto autem vnitatis, æqualitatíſque concordia, ſeu connexio: quia eſt amor amborum, id eſt, patris & filij. Item quarta appropriatio eſt quod in patre eſt ratio principiandi & originandi, quia ſummè principium. In filio verò ratio exemplandi, quia ſummè pulchrum: ſed in ſpiritu ſancto ratio faciendi quia ſummè bonum.

*Ratio triplex in diuinis.*

---

## CAPVT XXVII.

### *De potentia Dei.*

*Potentia Dei duplex, & qua.*

POtentia Dei duplex eſt, ſcilicet, abſoluta, & ordinata. Multa verò poteſt primo modo, quæ non poteſt ſecundo modo, quia multa ſubſunt ſuæ potentiæ, quæ non conueniunt ſibi, vt facere mala, poſſe tamen ea congruentia, & ſic poſſet ea facere. Deus pater omnia poteſt omnibus modis, quia poteſt perducere de non eſſe in eſſe, & hoc per creationem. Item poteſt ex incompleto

pleto completum facere, & hoc per propagationem. Item potest mutare vnum completum in aliud completum, sicut patet in transsubstantiatione panis in corpus Christi. De talibus dicit August. Demus Deo aliquid posse, & nos intelligere non posse. Potentia Dei apparet in mundi initio, medio, ac fine. In principio quidem, quia res creauit de nihilo. In medio autem, quia res ne in nihilum, vertantur sua potentia continet. In fine verò, quia mortuos mira celeritate suscitabit. Apparet quoque potētia Dei in rebus spiritualibus, quia cum diabolus potestatem habeat in nobis immutandi sensum, & phantasiam, Angelus autem habeat potestatem super hoc & super intellectum, solus Deus non solum habet potestatem super tria prædicta, sed etiam potest mutare voluntatem. Aug. dicit quia Deus nos præuenit vt velimus, & subsequitur ne frustrà velimus. Licet Deus sit omnipotens, tamen non attribuuntur ei actus culpabiles, vt mentiri, & malè velle, nec pœnales, vt metuere, & dolere: nec corporales, vt comedere, & dormire, nisi fortè transsumptiuè: nec actus inconuenientes qui possunt esse tripliciter. Primò si aliquis actus contradicit diuinæ potentiæ, vt est facere maiorem se. Secundò, si contradicit eius veritati, vt est facere aliquid simul esse & non esse, vel quod præteritum sit futurum. Tertiò, si contradicit eius bonitati, vt damnare Petrum, & saluare Iudam. De his Anselmus: Quodlibet inconueniens, etiam minimum impossibile est apud Deum. Horum autem hæc est ratio, quia potentia Dei cùm sit perfectissima, nec est de nihilo,

*Ioan. 2.* *Luc. 22.* *Genes. 1.* *Ps. 118.* *1. Cor. 15.*

*Deum nos præuenire, & subsequi quomodo accipitur.*

*Deus nō potest actus imperfectos, & qui sunt illi.*

*Actus inconuenientes qui.*

*Quare Deus nō possit actus inconuenientes.*

nec est sub aliquo: vnde non potest deficere peccando, nec succumbere patiendo, nec egere, subsidium in aliquibus quærendo, & per hoc nec culpabilia, nec pœnalia, nec materialia potest. Dicendum quoque quòd Deus potest omnia per se, vel per creaturam. Illa dico omnia posse, quæ sunt potentiæ: hoc autem ideo dicitur, quia posse peccare non est potentiæ, sed infirmitatis: Deo autem competit perfectum posse, & perfectum diuinum, de quo Dion. Dominatio est non peiorum excessus tantùm, sed omnium pulchrorum & bonorum omnimoda, & perfecta possessio firma, & non valens cadere fortuito. Notandum ergo quòd quædam operationes attribuuntur Deo secundum causalitatem, & non secundum essentiam, vt comedere, currere: quædam secundum essentiam, & non secundum causalitatem: vt iustificare, creare: quædam nec sic, nec sic, vt peccare.

*Perfectũ posse Deus potest.*

*Quæ secundum causalitatem Deo appropriãtur.*

## CAPVT XXVIII.

### *De virtute miraculorum.*

*Miracula vnde.*

*Miraculum quid sit.*

*Quæ requirãtur ad hoc quod quid sit miraculum.*

QVoniam per diuinam potentiam fiunt miracula, ideo de miraculis est agendum. Aug. autem illud vocat miraculum, quicquid arduum, aut insolitum, supra spem, vel facultatem admirantis apparet. Ad hoc quòd aliquid sit miraculum, quatuor requiruntur, vel concurrunt: primum est quòd sit à Deo: secundum quòd sit præter naturam: tertium quòd sit euidens: quartum quòd sit ad fidei corroborationem. Vnde si

aliquid

aliquid istorum quatuor defuerit, mirum dici potest, non miraculum. Nota quòd quædam sunt supra naturam, quædam contra naturam, quædam præter naturam. Supra naturam sunt illa, quibus non est simile in natura, nec in potentia naturæ, sicut est virginē parere. Contra naturam sunt quæ fiunt vsu contrario naturæ, tamen terminantur ad cōformitatem naturæ, sicut cæci illuminatio. Sed præter naturam sunt, quæ fiunt ordine simili naturæ, non tamen per principium naturæ, vt in mutatione virgarum in serpentes: quia illud potuisset fieri ordine naturæ per longam putrefactionem, vt patet per ea quæ fiunt secundum rationes seminales: veruntamen quia non fuit ibi operatio naturæ, miraculum fuit. Res quandoque producitur ab agente simili successiuè, hoc attribuitur naturæ, & dicitur naturale: quandoque producitur ab agente dissimili in instanti, & hoc attribuitur Deo: & dicitur miraculum. Sciendum, quod quandoque potentia aliqua, & eius actus est naturalis, sicut visus, & videre: quandoque potentia est miraculosa, & actus eius naturalis, vt quando cæcus illuminatus videt, quandoque vtrunque est miraculosum, vt partus virginis. Nota quòd miracula, vel mira fiunt quandoque in ente, vt statio solis, & eius retrocessio: quandoque fiunt in vegetabili, sicut quando virga Aaron floruit: quandoque in sensibili, sicut fuit in locutione asinæ Balaam: quandoque in ratione, sicut fuit in ambulatione claudorum, auditione surdorum, suscitatione mortuorum, in partu virginis. Vt autem sciamus quando aliquod miraculum fit, no-

*Mirum & miraculum differūt.* *Natura.* *Luc. 2.* *Ioan. 9.* *Exod. 7.* *Res producitur, & à quo.* *Iosue 10.* *Isa. 18.* *Num. 17.* *Nū. 22.* *Matt. 11.* *Miraculorū rationes*

fit, nota differentiam inter rationes causales, seminales, & naturales: quia ratio causalis est potentia passiua creaturæ, absque omni dispositione naturæ, vt solummodo Deus ex ea faciat quod vult, sicut fuit in partu virginis: & in talibus simpliciter est miraculum. Ratio autem seminalis est potentia passiua naturæ, sed cum dispositione remota, sicut fuit in virgis de quibus facti sunt serpentes: & hoc factum fuit in instanti: natura autem fecisset idem, sed non nisi paulatim per longam putrefactionem. Vnde patet quòd ea, quæ fiunt secundum rationes seminales, partim sunt naturalia, partim miraculosa. Ratio naturalis est potentia cum dispositione propinqua, sieut patet in materia, quando est in vltima sui dispositione, vt formam recipiat, & secundum hunc modum est ratio naturalis in grano seminato ad productionem segetis, & hoc est miraculum.

*Luc. 2.* *Exod. 7.* *Ioan. 12.*

## CAPVT XXIX.

### *De scientia Dei.*

*Scit Deus omnia, & quomodo.*

SCit Deus omnia præscientialiter, & simul perfectè quoque & immutabiliter. Præsentialiter dico, hoc est, ita limpidè, ac si cuncta essent præsentialiter essentia. Simul etiam scit omnia, quia videndo se qui sibi præsens est, omnia videt perfectè quoque, quia cognitio eius nec potest augeri, nec minui. Scit & immutabiliter, quia noscit omnia per naturam sui intellectus, qui est immutabilis. Dicendum ergo quòd Deus

cog

cognoſcit temporalia æternaliter, mutabilia immutabiliter, contingentia infallibiliter, futura præſentialiter, dependentia independenter, creata increatè. Alia verò à ſe, in ſe, & per ſe. Nota differentiam inter ſcientiam Dei, Chriſti, angeli, & hominis: quia Deus ſcit omnia ſimul, videt enim multa in vno, id eſt, à ſeipſo: vnde in viſione Dei non differt id quod videt, & per quod videt, ſicut in homine, qui videt per oraculum: quia videt ſe per ſe & in ſe videt omnia. Chriſtus autem ſecundum quòd homo ſcit omnia, quæ ſcit Deus ſcientia viſionis licet non ita lympidè ſicut Deus. Angelus verò difformem habet intellectum cum Deo, id eſt illa quæ ſcit, ſcit ſimul actu & ſcientia viſionis, ſicut Deus: licet neſciat omnia quæ ſcit Deus: ſed homo vnum ſolum ſcit actu, quia licet videat multa, illa tamen non videt vno actu videndi, ſed multis, id eſt, per multas rerum ſimilitudines. Sapientia Dei licet in ſeipſa non diuerſificetur, diuerſa tamen ſortitur nomina: inquantũ enim ſapientia Dei cognoſcitiua eſt paſſibilium, dicitur ſcientia, ſiue cognitio. Item inquantum eſt cognoſcitiua omnium, quæ fiunt in mundo, dicitur eſſe viſio: inquantum eſt cognoſcitiua eorum, quæ bene fiunt dicitur approbatio inquantum eſt cognoſcitiua futurorum, dicitur præuiſio: inquantum eſt cognoſcitiua eorum, quæ ab ipſo Deo facienda ſunt, dicitur diſpoſitio: inquantum eſt cognoſcitiua præmiandorum, dicitur prædeſtinatio: inquantum eſt cognoſcitiua damnatorũ, dicitur reprobatio. Cognitio diuina cùm ſit perfectiſſima, omnia cognoſcit diſtinctiſſimè

*Scientia Dei, Chriſti, angeli, hominiſ.*

*Deus videt ſe per ſe.*

*Chriſtus ſecundum quòd homo quid ſciat.*

*Angelus quid ſciat. Homo quid ſciat.*

*Sapientia Dei multipliciter dicitur.*

*Cognoscit Deus omnia, & quomodo.* simè sub omnibus conditionibus, quas res habent, & propter hoc futura scit futura, præsentia præsentia, & bona approbanda, malaque reprobanda. Si autem scire volueris qualiter Deus cognoscit mala: notandum quod contingit aliquid cognosci dupliciter, *Cognoscit Deus mala & bona, & quomodo.* aut per speciem propriam, aut per speciem alienam. Primo modo cognoscitur habitus, secundo modo priuatio. Item primo modo cognoscitur lux, secundo modo tenebræ. Eodem modo dicendum est, quod primo *Malum est priuatio.* modo cognoscitur bonum: secundo malum, scilicet, per speciem oppositi habitus. Nihil enim est malũ, nisi boni priuatio. Vnde dicendum est quod Deus cognoscit bonum per vnicum medium, scilicet, per propriam essentiam, mala autem per duplex medium: nam per essentiam suam cognoscit habitum oppositum malitiæ, & illo habitu mediante, vt est in ipso Deo cognoscente, cognoscit defectum eius: & ideo dicitur mala à longè cognoscere, vnde Psal. Et alta à longè cognoscit, id est, mala. *Psal. 137.*

## CAPVT XXX.

### *De prædestinatione.*

*Definitur prædestinatio.* PRædestinationis diffinitiones assignantur ab Aug. quatuor: prima est. Prædestinatio est præscientia beneficiorum Dei: secunda est, Prædestinatio est alicuius ad gloriam præordinatio: tertia est, Prædestinatio est propositum miserendi: quarta est, Prædestinatio est præparatio gratiæ in præsenti & gloriæ in futuro. In prima diffinitione notatur

notatur diuina cognitio, in secunda electio, in tertia voluntas, in quarta directio in finem. Prædestinationis causa efficiens Deus est quantum ad effectus notatos in nomine prædestinationis. Materialis autem causa est ille qui prædestinatur, sed formalis est modus, vel ordo prædestinationis, quia primò datur gratia, & post hoc gloria. Causa finalis est duplex, scilicet, vt simus sancti & immaculati in conspectu Dei. Nota differentiam inter hæc, quæ ponit Aug. scilicet vocationem, iustificationem, prædestinationem, & magnificationem. Vocatio enim retrahit à malo. Iustificatio respicit initiale bonum gratiæ. Prædestinatio respicit gratiæ bonum finale. Magnificatio verò est bonum gloriæ futuræ. Vel dicas, quòd prædestinatio per gratiam gloriam præparat. Vocatio gratiam offert. Iustificatio illam confert, sed Magnificatio per gratiam gloriam multiplicat. Sciendum quòd duplex est actio in diuinis sicut in naturalibus. Vna ponit aliquid in re extrà, vt calor ignis. Alia non, vt visio; & sic visio in diuinis est duplex actio. Alia non, vt prædestinatio, quæ non infert rebus necessitatem: sicut verbi gratia, Deus scit si iste sit comesturus hodie, vel non: nihilominus iste habet potestatem comedendi, & manum ad os porrigendi: quia si prædestinatio rebus necessitatem imponeret, multa sequerentur inconuenientia: nam frustra proponerentur bonis præmia, & malis supplicia. Item iniustè remunerarentur boni, & punirentur mali. Item malorum nostrorum Deus author esset. Item nec sperandi aliquid, nec supplicandi vlla esset ratio.

*Prædestinationis causa quadruplex.* Rom. 1. Ephes. 1. Rom. 8.

*Actio duplex in diuinis.*

*Prædestinatio non imponit rebus necessitatē, & quare.* Eccl. 11. Mat. 25. Ioan. 1.

Item

*Ps. 118.* Item euacuaretur libertas arbitrij quæ se habet ad vtrunque. Item nec bona facientes essent laudabiles, nec mala facientes vituparabiles. *Eccl. 31.* Sciendum tamen quòd hoc est duplex. *Quomodo intelligitur in sensu composito & diuiso.* Si Deus præuidet hoc, hoc necessariò eueniet, quia coniunctim est vera, diuisim falsa: & est ibi necessitas consequentiæ, non consequentis: quia licet ibi sit habitudo, siue illatio vnius categoriæ ad aliam, non tamen necesse est quod ipsius termini sint actu: verbi gratia. Si homo est, animal est: necessitas est consequentiæ, non consequentis: nam hoc potest non esse, cum materia tamen stabit: *Silimilitudo. Exemplum.* & de hoc habemus exemplum Boët. in lib. de cons. Si aliquis videt aliquem facientem rotam, necesse est quòd iste faciat rotam; nec tamen visus eius est causa illius factionis; sic Deus videt mala illius opera, nec tamē est causa quare malè operetur, veruntamen fiet si præuisum est. *Deus nō est causa mali.* Item bonum exemplum. Si aliquis haberet oculum tantæ perspicacitatis, vt videret futura, non ideò ligaret res ad euentum. Item artifex in materia nodosa bene videt defectum effectus, nihil tamen est causa effectus. *Duæ paginæ libri vitæ.* Item duæ sunt paginæ libri vitæ. Vna est præsentis iustitiæ, à qua potest quis deleri. Alia est dispositionis æternæ, de qua nullus delebitur. Differentia est inter prædestinationem & præscientiam, quia prædestinatio est præcognitio bonorum cum causalitate eorumdem, sed præscientia dicit præcognitionem malorum, sine causalitate, quæ potius residet penes liberum arbitrium. *Quomodo iuuatur à sāctis prædestinatio.* Cùm dicitur à sanctis quòd prædestinatio orationibus adiuuatur, non est sic intelligendum quod

tem

temporale causet æternum, sed hoc quantum ad effectum prædestinationis iuuat oratio, scilicet, quantum ad gratiam ad gloriam, quia secundum illa bene cooperatur liberum arbitrium prædestinationi: vnde sicut Deus aliquem saluandum præuidet, sic & modum quo saluari debeat: propter quod stultus est, qui dicit, Volo facere quod placuerit, quia si saluari debeo, saluabor: vel si damnari damnabor. Sicut stultus esset infirmus, qui diceret. Volo comedere & bibere quod placuerit: quia si curari debeo, curabor, vel si mori debeo, moriar: sic enim inutiles essent & medici & medicinæ. Sequitur si Deus permittit liberum arbitrium, quòd se habeat ad vtrumlibet, in malum cadere, hoc non permittit, nisi iustè. Rursus si per gratiam præueniat, nulli facit iniuriam. Cùm ergo Deus malos damnat, & reprobat, operatur secundùm iustitiam: quando verò prædestinat, agit secundum gratiam & misericordiam, quæ non excludit iustitiam. Voluntate autem prima vult Deus omnem hominem saluum fieri, inquantum homo est. Voluntate autem secunda non vult iustum hominem reprobum, inquantum ipse est talis. Voluntas igitur antecedens respicit ordinem naturæ in finem prout à Deo condita est: voluntas verò consequens respicit ordinem personæ, prout est libero arbitrio suo, vel alieno in finem disposita. Hæc de realitate dicta sunt: sed logicè loquendo, cùm saluatio hominis sit contingens, de necessitate determinari non potest: quod enim potest esse & non esse, contingens est, non necessarium, sicut Philiosophus dicit in lib.

*Deus præuidet saluandum, & modum saluandi.*

*1. Tim. 2.*

*Contingẽs quid sit.*

*Quæstio inexplicabilis.*

lib. 2. Periher. Si verò quæritur quare Deus hunc prædestinauit, siue elegit, & non illum? hoc inexplicabile est in hac vita mortali: propter hoc enim exclamat Apo. ad Rom. O altitudo diuitiar. sap. & scientiæ Dei, quàm incom. sunt iu. eius, & inuestig. viæ eius. Si enim dicimus quòd reprobi repellunt gratiam, hoc verum est, sed si essent prædestinati, non repellerent finaliter. Vnde August. libro de prædestinatione sanctorum. Gratia, inquit, quæ occultè humanis cordibus attribuitur, á nullo duro corde respuitur: ideo quippe tribuitur, vt duritia cordium auferatur.

## CAPVT XXXI.

### *De præscientia & reprobatione.*

*Reprobatio quid sit.*

*In reprobatione tria.*

REprobatio est, vt ait Augu. præscientia iniquitatis quorundam, & præparatio damnationis eorundem. Vnde nota quòd in rebrobatione tria sunt. Vnùm est præuisio iniquitatis ab æterno: alterum obduratio, id est, subtractio gratiæ in præsenti: tertium est præparatio pœnæ æternæ in futuro. Si ergo quæritur vtrum reprobatio habeat causam ex parte hominis, quantum ad primum meritum hominis non est causa: quo ad secundum causa est meritoria & effectiua: quo ad tertium causa est meritoria, sed non effectiua. E contra in prædestinatione sunt tria contraria, sed in hoc est differentia, quia prædestinatio præparat gloriam secundùm beneplacitum, sed reprobatio præparat pœnam secundum exigentiam

*In prædestinatione tria.*

tiam meritorum. De obduratione, ſciendum, eſt quòd tranſlatiuè dicitur ſecundùm ſimilitudinem obdurationis in corporibus. Duritiam autem corporum ſequitur triplex proprietas, primùm eſt inhabilitas ad ſuſcipiendum impreſſionem: ſecundum eſt ſtabilitas ad permanendum in ſe: tertium eſt fortitudo, ad reſiſtendum. His modis dicitur cor obdurari tripliciter. Vno modo per inhabilitatem ad ſuſcipiendam gratiam. Secundo, per infirmam adhæſionem ad peccatum. Tertio modo per rebellionem diuinarum inſpirationum, & mandatorum Dei. Vnde quærendum eſt vtrum præſciti à Deo poſſint demereri, & è contrario. Ad quod dicendum, quòd ſcientia Dei comparatur ad res creatas, ſicut ars ad artificia: vnde ſicut ars non ſolùm eſt cognoſcitiua, ſed etiam factiua eorum, quæ ſecundum artem fiunt: eorum verò quibus ab artis regulis deuiatur, eſt cognoſcitiua tantum: ita & ſcientia Dei eſt cognoſcitiua, & factiua omnium bonorum, malorum autem non, ſiue peccatorum, quæ ſunt deuiationes quædam ab æterna lege ipſius. Scientia Dei eſt cognoſcitiua tantùm, non autem cauſatiua: & ſic patet quòd boni, qui per gratiam iuſtificantur, non ſolùm ſunt ab æterno cogniti à Deo, ſed etiam ad gratiam habendam: Peccatores autem neque iuſtificantur per gratiam: nec ſunt electi, vel præordinati à Deo ad culpam, ſed ſolùm præſciti quòd non ſunt gratiam habituri, ſed ſuæ naturæ relinquendi: & quia non omne agens poteſt id, quod eſt ſuprà ſe, natura ſibi relicta non poteſt in actum meri

*Obduratio quomodo dicitur.*

*Obduratur cor pectoris tripliciter.*

*Deo an mereri, vel demereri poſſint.*

*Scientia Dei cognoſcitiua bonorum.*

*Præsciti possunt potius demereri quã mereri.*

meritorium, qui est supra facultatem naturæ: potest autem in actum peccati, qui est demeritorius, sicut & in aliquid infra naturam humanam existens, homo enim peccando descendit à dignitate suæ naturæ: & sic patet quòd præsciti possunt demereri facilius, quàm mereri.

---

## CAPVT XXXII.

### *De voluntate Dei.*

*Voluntas duplex in Deo.*

VOluntas Dei duplex est, scilicet voluntas signi, & beneplaciti. Voluntas beneplaciti est duplex, id est, antecedens: de hac vide suprà cap. proximo: quæ sæpe non expletur & per consequens hæc nunquam remanet inexpleta. Alia est voluntas signi, & hæc quandoque remanet inexpleta. Huiusmodi ratio est, quia voluntas Dei potest sumi dupliciter, vel propriè: sic accipitur voluntas beneplaciti, vel metaphoricè, & sic accipitur voluntas signi. Primo modo dicitur Deus aliquid velle, & hoc velle ipse Deus est. Secundo modo metaphoricè est ad modum volentis se habere, & hoc velle non est Deus. Hæc igitur diuisio non rei, sed vocis est, sicut ira potest dici, vel propriæ motus iræ, vel mataphoricè signum iræ. Voluntas beneplaciti Dei consequens est recta efficax, & irreprehensibilis: vnde quia est recta, nullus est rectus, nisi conformetur ei. Item quia est efficax: nihil sine illa potest effici nihil contra illam potest fieri: per nullum potest impediri. Item quia irreprehensibilis est, nihil præcipit

*Voluntas Dei quot modis accipitur.*

pit aut permittit nisi iustè: nil agit aut consulit, nisi bene. Signa beneplaciti sunt quinque, scilicet præceptio, prohibitio, consilium, permissio, & operatio: quorum numerus sic accipitur. Voluntas diuina propriè loquẽdo, aut præsentium, aut futurorum est. Si respectu præsentium, aut id est bonum, & sic est impletio, aut malũ, & sic est permissio. Si respectu futurorum, sic est triplex. Aut est malum, & sic est prohibitio: aut bonum necessarium, & sic est præceptio: aut bonum superogationis, & sic est consilium. Contra tria prima potest aliquid fieri: quia se habent vt in fieri: sed contra duo vltima, scilicet permissionem, & operationem, nihil potest fieri: quia se habent, vt in facto esse: & quòd perfectum est, non potest non fieri. De his signis nota quòd præceptum dicit obligationem, ad faciendum bonum: prohibitio dicit obligationem, ad vitandum malum: consilium dicit doctrinam, per quam scimus, quòd id quod consulitur, si fiat, affert præmium: si non fiat, affert supplicium. Permissio dicit priuationem cohibitionis, & est signum diuinæ voluntatis, non respectu mali, quod permittitur, sed respectu boni, quod ex malo permissio dicitur. Non enim permittit Deus malum fieri, nisi ex seipso aliquod bonum eliciat, vt patet in tentationibus diaboli, quæ prosunt multipliciter sanctis. Præterea si non esset malum, non esset in bono pulchritudo, nisi absoluta: nunc verò propter comparationem ad malum, clarius elucescit. Operatio notat factionem in re, per quam refertur creatura ad creatorem. De conformitate voluntatis nostræ ad Deum.

*Voluntatis beneplaciti signa quinque, & quæ.*

*Præceptum, prohibitio, & consilium quid.*

*Permittit Deus malum, & quare.*

*Tob. 12.*

*Conformitas ad Deum duplex, & quomodo.*

Deum, sciendum est quòd duplex est conformitas, proportionis, & proportionalitatis. Primo modo est conformitas voluntatum in se secundum rationem essentiæ, & sic est impossibile hoc modo: quia finiti ad infinitum nulla est proportio. Secundo modo est conformitas, quæ est secundum similiter se habere: quòd fieri potest. Possibile est enim idem volitum esse, aliàs vtrobique, vt scilicet, homo velit id, quod Deus, secundum velle, quo vult nos velle Deus,

*In forma volendi conformandum & quare.*

quòd si hanc attendimus in forma volendi, tunc si volumus habere mercedem nostri operis, oportet quòd semper conformemur ei in forma volendi: Si autem quæritur vtrum absolutè teneamur? dicendum est, quòd conformitas est quædam in actu, ad quem non tenemur, nisi habita charitate, nec tunc nisi pro tempore & loco, vt quando quis cogitat Dei veritatem, scilicet articulos fidei, tenetur credere: quando cogitat Dei bonitatem, tenetur diligere.

*Conformitas habitualis.*

Est alia conformitas in habitu, ad quam non tenetur quis, nisi quando actu Dei bonitatem recogitat, quia tunc tenetur se ad charitatem Dei præparare.

*Conformitas in volito.*

De conformitate autem in volito, sciendum quòd voluntate sensualitatis non tenemur conformari voluntati diuinæ nec in volito, nec in forma volendi. Voluntas enim sensualitatis tantum est in animatis, vnde quantum ad hoc nos hac voluntate non peccaremus si ratio huic voluntati iuncta non foret,

*Voluntas rationis.*

cuius est animalitatem reprimere, sed voluntate rationis deliberatiua tenemur Dei conformari in volito, quod constat nobis

bis Deum absolutè velle, vt salutem nostram, vel congruit nobis, velle. Si verò non congruit nobis, quamuis bonum sit in se, non vult Deus id nos velle: vnde hoc non tenemur velle, nisi inquantum est volitum à Deo: vnde si scio Deum velle mortem patris mei, tamen possum vitam velle, & laborare ad hoc, quia non vult Deus velle me patri meo contrarium. Item voluntate conditionatiua non tenemur Deo conformari, vt quando pluit vellemus quòd non plueret, si Deus vellet: quia volendo conditionaliter non discordamus à voluntate Dei: quia hoc non est velle simpliciter. Item id quòd Deus non vult simpliciter, & absolutè, vt sententiam comminationis, quam aliquando mutat, quando merita mutantur, non tenemur velle. Conformitas diuinæ voluntatis quadrupliciter potest considerari secundùm habitudinem quatuor causarum. Primò secundum causam materialem, vt quãdo idem est volitum quòd se habet vt materia, circa quam est actus voluntatis, & ideo ista conformitas est secundum quid tantum, & non simpliciter, quia esse simpliciter, non est à materia, vel forma. Secundo modo accipitur conformitas secundum causam efficientem, sicut quando aliquis vult hoc, quod Deus vult eum velle, quia Deus hanc voluntatem in eo facit. Deus enim vnamquamque voluntatem in bonum ordinauit: & hoc vult nos velle. Tertiò secundum causam finalem, vt quando quis in gloriam Dei sua facta ordinat propter quam & Deus facit omnia: & in his duobus essentialiter omnis conformitas consistit.

*Quid cũ Deo volendum.*

*Sentẽtia Dei quãdo mutatur.*

Quartò secundum causam formalem, vt scilicet ex charitate velit quis quod vult, sicut & Deus ex charitate vult omnia: & in isto consistit perfectio conformitatis, vt scilicet actus voluntatis nostræ tanto sit voluntati diuinæ conformior, quanto est melior & perfectior. Ex prædictis collige, quòd perfecta, seu completa conformitas ad Deum comprehendit quatuor. Primò vt velimus, quòd Deus vult: secundò vt velimus, quod vult nos velle: tertiò vt velimus propter quod vult: quartò vt velimus eo modo, quo vult. Sed conformitas non plena est triplex. Primò conformatur quis Deo in volito tantum, sicut & Iudæi conformes erant Deo in morte Christi. Secundò si conformetur quis in volito, & in fine, sed non in modo, vt quando quid non fit ex charitate. Tertiò quando quis conformatur in volito, & in modo, sed non in fine, vt cùm ad alium finem bonum, tantùm retorquetur intentio.

*Conformitas ad Deum quatuor comprehendit, & quæ.*
*Ioan. 11.*

---

## CAPVT XXXIII.

### *De iustitia Dei.*

*Iustitia Dei quibus modis sumatur.*

IVstitia Dei tribus modis sumitur. Primo modo, quando redditur alicui quod meruit. Secundo modo quando promissum soluitur. Tertio modo, quando imperfectum perficitur Primo modo, remuneratio bonorum, & punitio reproborum est opus iustitiæ. Secundò modo, incarnatio Christi opus est iustitiæ, quia promissum fuit hoc per Prophetas. Tertio modo dicitur opus iustitiæ,

*Opera iustitiæ quæ & quot.*
*Psal. 24.*

iustitiæ, quando Deus peccatorem iustificat, cùm se ad gratiam habilitat, faciendo quod in se est. Nota quòd in omnibus operibus Dei inuenitur iustitia, & misericordia: sed iustitia quandoque est occulta, & misericordia manifesta, vt in iustificatione impij, & in primo aduentu Christi. Aliquando est è contrario, scilicet aperta iustitia, & occulta misericordia, vt in punitione paruulorum, sine baptismo decedentium, & in secundo aduentu Christi. Aliquando vtrumque est occultum, vt in tribulatione licet iustorum & innocentum, sicut fuit in Iob, & in infirmitatibus paruulorum. Aliquando vtrunque est apertum, vt in remuneratione iustorum, & damnatione reproborum: quia illos remunerat supra meritum, & istos punit citca condignum: quod est misericordiæ: sed vtrisque retribuit secundum merita, hoc est, bonis bona, & malis mala, quod est iustitiæ. Si vis scire qua iustitia puniatur homo pro peccato momentaneo æternaliter, vide primò authoritates Isaiæ, Vermis eorum non morietur, & *Isa. 66.*
ignis eorum non extinguetur. Psal. Ibunt *Psal.48.*
in progenier patrum suorum, & vsque in æternum non videbunt lumen. Matth. Ite *Matth.*
maledicti in ignem æternum. Apoc. Ascen- *25.*
dit fumus eorum in sæcula sæculorum. Item *Apoc.14.*
Gregorius in quarto dialogorum. Si Deus *Punitio*
non plus attenderet cor, quàm facta, iniu- *æterna,*
sta posset dici talis iustitia. Sed quia Deus *& quo-*
intuetur cor, iustum est vt sine fine pu- *modo.*
niantur, qui nunquam vellent viuere sine peccato. Rationibus idem ostenditur.

*Pœna quomodo æterna.* Quia enim homo peccauit in suo æterno, non meritò punietur in æterno Dei. Item materia ignis est æterna, scilicet, macula peccati, ergo & pœna. Item peccatum est contra illum qui est infinitus, ergo pœna debet esse infinita: sed hoc non potest esse acerbitate: vnde oportet quòd fiat diuturnitate. Item cum homo peccat, errat in infinitum quodammodo rationalis, irascibilis & concupiscibilis, quando finitum præponit infinito: illa quidem indicando, ista adhærendo, & vltima appetendo: vnde congruè debet esse pœna infinita. Item mala voluntas reproborum æterna est, ergo & pœna. Item ostenditur exemplis, quia venditio momentanea dat ius possidendi perpetuum: & vulneratio momentanea cicatricem infert perpetuam. Item casus in foueam temporalis est, detentio perpetua. Item effossio oculorum temporalis est, & cæcitatem operatur perpetuam. Item crimen læsæ maiestatis temporale est, seruitus perpetua. Item potio veneni momentanea, mortem operatur perpetuam. Dicit August. quòd reddit Deus mala pro malis, hoc est pœnam pro peccatis pro iustitia, quia iustus est: vel reddit bonum pro malis, hoc est gratiam iniustis, quoniam bonus est: vel reddit bona pro bonis, hoc est, gratiam pro gratia, quia iustus & bonus est, nunquam reddit mala pro bonis, quoniam iniustus non est. Aliquis punitur in præsenti propter seipsum, vt scilicet peccatum præteritum in eo purgetur. Ioan. Ecce sanus factus es, vade & amplius noli peccare. Item vt propter peccatum perpetuò crucietur tam hic

*Infinitas in rationabili, concupiscibili, & irascibili, quomodo.*

*Exemplum.*

*Redditio Dei qua.*

*Ioan. 1.*

*Ioan. 7.*

hic quàm in futuro. Exemplum habes de Herode & de Antiocho. Item vt culpa declinetur, vt in Paulo, qui cæcatus fuit persecutor, vt post illuminaretur medicus prædicator. Ad Corinth. Ne magnitudo re.ex.me. &c. Item vt gloria in futuro detur. Act. Oportet nos per multas tribul. intra. &c. In primis duabus causis exercet Deus iustitiam, in duabus sequentibus misericordiam Quintò, punitur quis propter Deum, scilicet, vt glorificetur. Neque hic peccauit, neque parentes eius, &c. Sextò, punitur quis propter proximum, scilicet vt ædificetur: sic fuit punitus Tobias, vt aliis daretur exemplum patientiæ: sic puniuntur etiam innocentes pueri, ne videatur inconueniens peccatoribus, si quandoque tribulantur. Iusto Dei iudicio puniuntur qui vel concessis abutuntur, vt Adam: vel concessa rapere conantur, vt Lucifer.

*2. Mach. 9. Act 12. 1. Corin. 12. Act. 14.*

*In quibus causis iustitia, & misericordia exerceatur.*

*Ioan. 9. Tob. 2. Gen. 3. Isa. 14. Apoc. 12.*

---

## CAPVT XXXIV.

### *De misericordia Dei.*

Misericordia secundum etymologiam dicitur tribus modis. Primò dicitur misericordia, quasi miseriam cordis diuidens, sicut accipitur in illa authoritate. Cœli non indigent misericordia, quia in eis nulla est miseria. Secundum hunc modum misericordia solummodo est in terra. Secundo modo dicitur quasi mittens seorsum cordis rigorem, sicut accipitur ibi. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: nam ve-

*Misericordia quibus modis dicatur.*

*Miseria vbi.*

ritas per rigorem procedit, sed misericordia hunc rigorem temperat, remunerans supra meritum, & puniens citra condignum: sic est misericordia etiam in inferno. Tertio modo dicitur misericordia, quasi mira suauitas rigans corda, sic misericordia maximè est in cœlo. Licet enim Deus sit iustus sicut & misecors, tamen dicitur ei proprium esse misereri potius, quàm esse iustum; quia nihil requiritur ad complendum opus misericordiæ, nisi voluntas eius: sed ad complendum opus iustitiæ requiritur etiam aliquid ex parte hominis, exigentia, scilicet, meritorum. Misericordia Dei patet in effectibus diuinorum beneficiorum: dat enim reis veniam, dimittendo tam peccati reatum, quàm peccati sequelas, de quibus duobus. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, quo ad primum. Qui sanat omnes infirmitates tuas, quo ad secundum. Item largitur iustis gratiam dando, scilicet, virtutis habitum, & virtutis motum, vt per primum faciat hominem Deo gratum, ac vita æterna dignum: sed per secundum augeatur ei meritum. De his duobus Psalmista. Qui coronat te in misericordia, quo ad primum: & miserationibus, quo ad secundum: & loquitur de corona gratiæ. Item confert sanctis gloriam, & hoc dupliciter, quia tunc in spe, & tandem in re. De his Psal. Qui replet in bonis desiderium tuum, quo ad primum. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua, quo ad secundum. Item ex misericordia Deus patienter expectat peccatores, benignè

*Misericordia in inferno, & quomodo.*

*Ad cõplendum Dei misecordiã & iustitiã quid requiritur.*

*Misericordia Dei effectus.*

*Ps. 102.*

*Quid misericordia iustis cõferat hîc & in patria.*

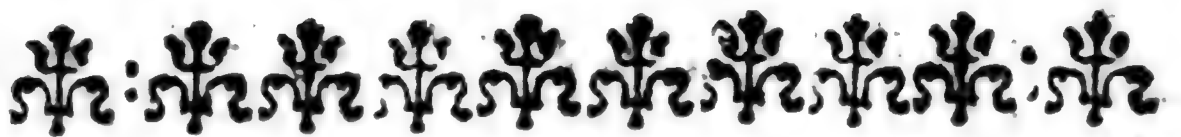
*Ibidem.*

*Misericordia patiens*

gnè reuocat, vlcisci dissimulat, de multis periculis liberat, gratiam liberaliter donat, datam multiplicat, multiplicatam conseruat: conseruatam in cœlo præmiat. Item ex misericordia Deus peccatorem ad se redeuntem hilariter suscipit, ad pœnitendum cor emollit, offensam citò remittit, iniuriæ post remissionem non meminit. Item ex misericordia dat Deus aduersa, vt peccatum purget: dat prospera, vt ad amorem prouocet: dat Sacramenta, vt meritum cumulet: dat præcepta, vt præmio ditet. Item ex misericordia errantes ad se reducit, euntes ad se conducit, cadentes erigit, stantes tenere non desinit, prouenientes in gloriam introducit.

*est Deus.* *Rom* 9. *Sapien.* 11. *Hier.* 3. *Dan.* 13. *Luc.* 15. *Ezec.* 18. *Misericordiam Deus dat, & quomodo.* 1. *Petr.* 2. *Matth.* 15.





# COMPENDII THEOLOGICÆ VERITATIS.

## LIBER II.

De operibus conditoris.

## CAPVT I.

*De ipsa rerum creatione.*

*Effluxio bonitatis summa triplex.* SVMMÆ bonitatis triplex est effluxio, scilicet per generationem, per spirationem, & per creationem. Duæ priores emanationes sunt ab æterno, tertia est in tempore, de qua nunc est agendum. *Creare, generare, facere differũt, & quomodo.* Inter creare, generare & facere differentia est: quia res de nihilo exit in esse per creationem, sed exit in esse de aliquo per factionem: quia facere est operari de aliena materia: sed de substantia exit in esse per generationem. *Causa rerũ qua.* Deus est rerum triplex causa, scilicet, efficiens, exemplaris, & finalis, sed nullo modo materialis. *Operari Deum & creaturas differentia.* Inter operari Dei & creaturæ differentia est, quia Deus operatur in instanti, Angelus autem repentè sed natura paulatim. *Rerum prima principia à quo.* Prima rerum principia sunt à Deo, & immediatè, scil. materia & forma: effectus verò consequentes sunt ab ipso mediante natura, nihil autem est à Deo

à Deo immediatè tantùm. Circa mundi creationem quatuor erant errores. Quidam dicebant mundum æternum. Alij dicebant mundum quidem factum, sed habuisse materiale principium, & non esse de nihilo. Alij dicebant Deum superiores creaturas per se produxisse, sed inferiores per ministerium Angelorum. Alij ponebant duo principia, sicut Manichæi, vnum, scilicet, summè bonum, & aliud summè malum, dicentes, incorruptibilia esse à bono principio: corruptibilia à malo. Hos omnes errores excludit Moyses, primùm, cùm dicit, in principio, secundum, ibi, creauit, tertium, quando dicit, Deus, quartum, cùm sequitur, Cœlum & terram. Tenendum est etiam quòd Deus omnia simul creauit, nec aliquam nouam speciem postmodum addidit, quam prius non fecerit, vel in se, vel in suo simili, vt hominum animas, vel in ratione seminali: sicut patet in his quæ naturaliter introducuntur in esse: & hoc est quod dicitur Deum die septima quieuisse, non quidem à labore, vel ab opere, sed (sicut dictum est) à nouarum specierum conditione. De operibus verò sex dierum dicunt quidam, nunquam in illis debere intelligi ordinem temporis, sed naturæ, quia dicunt omnia simul tempore fuisse facta, creata & disposita, ac in suis speciebus distincta. Alij dicunt omnia simul creata in materia, sed non in tali forma sicut in diebus sequentibus receperunt; & hæc opinio magis sequitur vltimam literam, sed prima magis sequitur rationem. Deus enim dupliciter operatur. Aliqua namque facit mediante natura, & hæc fiunt successiuè: aliqua

*Errores circa mundi creationem.*

*Genes. 1. Eccl. 18.*

*Gene. 1.*

*Omnia facta in sex diebus, & quomodo.*

*Deus operatur multipliciter, & quomodo.*

facit per se immediatè, vt creare, peccata dimittere, gratiam infundere, & huiusmodi, & talia fiunt incontinenti, & perfectè, & completè. Cùm ergo Deus primordiales res non produxerit mediante natura, sed immediatè & per se, videtur quòd in instanti fecerit eas perfectas & completas, tam in materia, quàm in forma. Coæuæ sunt quatuor hæ primitiuæ rerum creaturæ, cœlum empyreum, Angeli, materia mundi, & tempus.

*Coæua.*

## CAPVT II.

*De distinctione creaturarum in generali.*

*Creatura mundi multiplex.* *Corporalis natura distinctio.* *Creaturarum essentia.* *Mundus triplex.*

CReatura mundi triplex est, scilicet, corporalis tantùm, vt elementa: spiritualis tantùm, vt Angelus: composita tantùm ex his, vt homo. Corporalis quoque natura distinguitur in corpora lucida, vt sydera: & opaca, vt terra, & metalla, & huiusmodi: atque perspicua, siue diaphana, vt aër, & aqua. Creaturæ quædam secundum Greg. habent esse tantùm, vt lapides: quædam viuere, vt arbores: quædam sentire, vt animalia: quædam intelligere, vt homines & Angeli. Distinguitur autem triplex mundus, scilicet, archetypus, id est, Deus: & dicitur archetypus ab archos, quod est princeps: & typus, quod est figura, id est, principalis figura, quia ipse est exemplar mundi sensibilis. Item est mundus qui dicitur macrocosmus; id est, maior mundus, vt est iste mũdus sensibilis. Item est mũdus qui dicitur microcosmus, i. minor mundus, vt est homo. De his trib. Ioan. In mundo

*Ioan. 1.*

do erat: ecce primum. Et mundus per ipſum factus eſt: ecce ſecundum. Et mundus eum non cognouit: ecce tertium. Differentia eſt inter elementum & elementatum, & quintam eſſentiam. Elementum eſt primum principium componibilium, non tamen compoſitum: vnde nec terra, nec aqua, nec aër, nec ignis purum elementum eſt & ſimplex apud nos, quia iſta inter ſe commiſcentur, & maximè in ea parte vbi ſe contingunt. Elementatum eſt quodlibet corpus compoſitũ ex quatuor elementis. Quinta eſſentia eſt corpus per ſe differens ab omnibus elementis & elementatis, tam in materia, quàm in forma: tam in natura, quàm in virtute, non habens in ſe contrarietatem, vnde nec cauſam corruptionis. Opera ſex dierum prout Moyſes diſtinxit, moraliter ſic habentur. Significat enim rerum creatio de nihilo, impij iuſtificationem. Firmamenti operatio boni propoſiti confirmationem. Aquarum congregatio, cordis adunationem. Syderum perfectio, exemplum bonæ operationis. Piſcium & auium formatio, ſtatum actionis & contemplationis. Hominis plaſmatio, rectitudinem intentionis. Poſtea verò ſequitur ſeptima dies, æternitatis: ſcilicet requies. Eſt locus ſummus, id eſt, cœlum vbi ſola lætitia eſt: & eſt infimus, id eſt, infernus, vbi ſola triſtitia: & eſt medius, ſcilicet, mundus, in quo ſunt ſumma ſperanda, & infima timenda. Diabolus igitur à ſummo corruit & in imum detruſus eſt: quia reparandus non erat. Homo verò à ſummo non cecidit, & in medio

*Differẽtia inter elementũ & elementatũ.*

*Quinta eſſentia quid ſit.*

*Opera ſex dierum exponuntur moraliter, & quomodo.*

*Locus 3.*

collocatus est, vt esset ei locus quò ascenderet per iustitiam, vel descenderet per culpam. Item Hugo de S. Vict. dicit quòd aliquis locus est, in quo solum & summum bonum est, scilicet, Cœlum: aliquis in quo solum & summum malum est, scilicet, infernus: aliquis in quo solum malum est, sed non summum, scilicet, purgatorium: aliquis in quo bonum & malum est, sed neutrum summum, scilicet, mundus iste.

## CAPVT III.

### *De distinctione orbium tam cœlestium quàm elementorum.*

*Machina mundi in quo consistit.*

*Cœli quot.*

*Orces planetarũ quot.*

*Orbes mobiles & immobiles.*

*Sphæra quot.*

CORporalis mundi machina tota consistit in duobus, scilicet, in natura cœlesti, & in natura elementari: Cœlestis autem distinguitur in tres cœlos principales, scilicet, in cœlum crystallinum & empyreum, & firmamentum. Intra firmamentum quod est cœlum stellatum, continentur septem orbes planetarum, qui sunt Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Nomine autem cœli crystallini, siue aquei, intelligitur illa pars materiæ primæ, quæ secundum Philosophum formata est in duos orbes, quorum superior est primum mobile. Istorum orbium natura est, quod omnes mouentur excepto empyreo, quod quietum est. Natura verò elementaris in quatuor sphæras principales distinguitur, scilicet, ignis, aëris, terræ & aquæ. Sphæra ignis tria habet interstitia, scilicet supremum,

mum, quod vocatur igneum, & medium, ac infimum, quod vocatur olympium. Similiter aër tria habet interstitia, scilicet supremum, quod vocatur æthereum, & medium, ac infimum, quod vocatur aëreum, & in supremo est calor, & lux propter solis propinquitatem. Similiter est & in infimo, scilicet, propter radiorum repercussionem à terra. In medio autem interstitio, ad quod non potest pertingere repercussio radiorum est frigiditas & obscuritas & ibi dicuntur habitare dæmones, qui detrusi sunt in hunc aërem caliginosum. Ibi etiam fiunt tempestates, tonitrua, grando, niues & similia. Ex his collige septem orbes terram & aquam ambientes, qui omnes possunt vocari cæli: istos autem excellit cælum Trinitatis, ipse Deus, qui est in omnibus, & super omnes. Distantia dictorum orbium & planetarum hæc est, à terra vsque ad Lunam sunt miliaria 15625. hæc sunt stadia 1260. à Luna vsque ad Mercurium sunt miliaria 7612. & semisse, à Mercurio vsque ad Venerem tantundem, à Venere vsque ad Solem sunt 24433. à Sole vsque ad Martem sunt miliaria 15625. à Marte vsque ad Iouem 6812. à Ioue vsque ad Saturnum tantundem. à Saturno vsque ad firmamentum 24422. Ex his colligitur quòd à terra vsque ad cœlum stellatum sunt miliaria 108959.

*Ephes. 1.*

*Cœlum Trinitatis.*

*Psal. 18.*

*Distãtia orbiũ & planetarum.*

## CAPVT IV.

### *De natura cœlorum & superiorum corporum.*

*Cœlum quid.*

CÆlum est corpus purum, natura simplicissimum, essentia subtilissimum, incorruptibilitate solidissimum, quantitate maximum, qualitate lucidum, diaphaneitate perspicuum, materia purissimum, figura sphæricum, situ locali supremum, amplitudine creaturarum aliarum in se contentiuũ. Istæ proprietates tam cœlo conueniunt empyreo, quàm primo mobili. Sed primum, hoc est cœlum empyreum à motu est extraneum, beatorum spirituum habitaculum, specialiter sedes Dei nũcupatur. Cœlo autẽ crystallino specialiter conuenit quod est motu velocissimum ad inferiora virtutis influxiuum. Eodem modo dicendum est de firmamento, quod plurimæ conueniunt ei de proprietatibus supradictis, & insuper est aquarum diuisiuum, ac stellis decoratum. Corpora cœlestia diuiduntur in lucentia, & non lucentia, ac diaphana. Nam corpus lucens est sol, qui solus inter sydera lucet. Sed non lucentia sunt cæteræ stellæ, & planetæ quæ lumen suum à sole mutuant. Corpora verò diaphana sunt omnes spæræ cœlestes. Item sphæræ cœlestes cum mouentur, non mutant locum, sed mouentur in locis suis. Superiora influunt in inferiora virtutem motiuam, vegetatiuam, sensitiuam, ac omnium generabilium productiuã. Item licet careant qualitati

*Cœlum immobile quod.*

*Sydera lucentia, & non lucentia quæ.*

litatibus elementaribus, non enim ſunt calida, vel frigida, ſicca, vel humida, tamen iſta cauſantur in inferioribus, veruntamen non influunt ſuper liberum arbitrium nec habent virtutem immutandi hominis voluntatem: licet bene immutent, vel diſponant complexionem hominis aliquando, quæ voluntatem non habent quidem cogere, ſed magis vel minus in diuerſis hominibus inclinare. Operantur quoque corpora ſuperiora diſtinctiuam ſignificationem dierum ſecundum lumen ſolis, & diſtinctionem menſiū, ſecundum lumen lunæ, ac diſtinctionem annorum ſecundum motum ſolis in aliquo circulo, atque diſtinctioné temporum ſecundum varium curſum planetarum, diſtantiam & curſum, aſcenſum, & deſcenſum, retrogradationem, & ſtatum. Circulus quidam eſt in ſphæra intrinſecans æquinoctium, qui interſecatur ab eodem in duas partes æquales, & vna medietas declinat verſus Septentrionem, alia verſus Auſtrum: & dicitur ille circulus zodiacus, à zoë, quod eſt vita: nam ſecundum motum planetarum ſub illa omnis vita rebus inferioribus eſt: vel dicitur à zodion, quod eſt animal: quia cum diuidatur in duodecim partes æquales quælibet pars appellatur ſignum, & habet nomen ſpeciale à nomine animalis propter proprietatem aliquam conuenientem tam ipſi, quàm animali: vel propter diſpoſitionem ſtellarum ſitarum in illis partibus ad modum animalis. Iſte verò circulus dicitur Latinè ſignifer, quia fert ſigna, vel quia diuiditur in ea: ab Ariſtot. verò in ſecundo de

*Liberum arbitriū ab aſtris nō patitur influxum.*

de generatione dicitur circulus obliquus: vbi dicit quòd secundum accessum & recessum solis in obliquo circulo fiunt generationes & corruptiones in rebus. Nomina verò signorum, & ordinatio, & numerus in his versibus notantur.

*Signorũ nomina & ordinatio.*

*Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,*
*Libraque, scorpius, arcitenens, caper, amphora, pisces.*

---

CAPVT V.

*De natura stellarum in communi.*

STellæ supremæ in firmamento figuntur, & cum illo semper mouentur, materia sunt purissimæ, figura sphæritiæ, quantitate magnæ, apparentia paruæ, qualitate lucidæ, radiorum diffusiuæ, rerum inferiorum generatiuæ, à sole illuminationum receptiuæ, tenebrarum expulsiuæ, quantò nox obscurior, tantò plus sui manifestatiuæ, in præsentia solis sui occultatiuæ, tempestatis & serenitatis concitatiuæ, viarum nauigantium directiuæ: quantò coniunctiores, tantò in communi lucidiores, sed singulæ minus apparentes, vt patet in galaxia: claritate, & quantitate differunt ac virtute. Galaxia est multitudo paruarum stellarum, quasi contiguarum illi loco orbis vbi diffunditur lumen solis. Fit autem eclipsis, cùm se soli luna subnectit, vt tenebras efficiat. Nota quod omnes stellæ eclipsantur, & hoc à seipsis, vel à terra, vel à planetis. Planetæ dicuntur quandoque retrogra

*Galaxia quid.*

*Eclipsis quomodo fit.*

trogradi, quandoque progressiui, quandoque stationarij, prout in epicyclis suis diuersimodè mouentur. Planetæ sunt sydera inter cœlum & terram errantia, firmamento contrarium cursum agentia. Cursu, quem habent ab influxu primi mobilis, mouentur directè, sed proprio cursu mouentur obliquè: non scintillant: singuli suos colores & circulos habent: & cùm circulos aliorum ingrediuntur, etiam illorum participant qualitatem, cum Sole intrantes occultantur: quantò terræ propinquiores, tantò circulos habent breuiores: quantò sunt altiores, tantò cursus eorum naturalis videtur esse tardior: Corpora eorum non sunt lucida vel perspicua, sed opaca. Alioquin non eclipsarent se inuicem. Motus primi mobilis, scilicet, nonæ sphæræ ab oriente in occidentem, rediens iterum in orientem, dicitur rationalis, ad similitudinem motus rationis in microcosmo, quando fit consideratio à creatore per creaturas, rediens in creatorem, & ibi sistendo: Secundus motus firmamenti & planetarum est huic contrarius, ab occidente in orientem rediens in occidentem, qui dicitur irrationalis, siue sensualis, ad similitudinem microcosmi, qui est à corruptibilibus ad creatorem, & iterum rediens ad corruptibilia.

*Stellæ eclipsantur & quomodo.*

*Planeta quid.*

*Motus primi mobilis.*

*Motus secundus.*

De

## CAPVT VI.

### *De luce.*

*Lux quid.*

LVx eſt (vt ait Philoſ.) actus lucidi, ſecundum quod lucidum. Vnde ſciendum eſt quòd lux eſt qualitas corporis luminoſi, ſicut calor ignis. Lux quoque dat intellectionale corporibus, vel coloribus eſſe, ſicut intellectus agens fantaſmatibus dat eſſe intellectuale. Ipſa eſt medium deferens omnia, quæ à cœlo ad nos deſcendunt. Ipſa quoque mutuat corpus non lucens à lucido. Ipſa eſt ſecundum Philoſophum cœli purpura, maleficorum inimica, nauigantium directio, oculus noctis, facies omnium rerum. Lux vt ait Aug. rectum habet inceſſum, & nullo modo incedit per curuum. Hæc omnibus rebus, & decorem tribuit & abſque illa cuncta ſunt ignota & abſcondita. Motus eius eſt ſubitus: quia ſine mora replet omnia. Hæc in ſuperficie corporis vmbroſi non ſe perfundit, ſed in corpore diaphano: vnde ſecundùm corporis groſſitiem, vel ſubtilitatem magis & minus participatur. Lux enim ſine ſui diminutione vbique ſe diffundit. Plures proprietates lucis habes infra de Sole, quæ illi conueniunt inquantum lucet.

*Lux & lumen differũt.*

Sciendum eſt quòd lux vocatur in corpore luminoſo lux, ſed lumen, prout eſt in lucido, tranſparenti, ſplendor autem in terſo, & color prout eſt in corpore opaco, prout eſt communicans aliis.

De

## CAPVT VII.

### *De planetis in specie.*

SAturnus est à nobis remotissimus, frigidus, & siccus: hoc intelligas in effectu, sicut in aliis planetis. Ex vicinitate eius calor solis remittitur. Ex coniunctione eius cum Ioue clarior efficitur, cum naturaliter sit pallidus. Nociuus est: ipso dominante tantam habet virtutem, vt si influat in inferiora, fœtus nascitur motificatus, aut debilis. Plus nocet retrocedendo, quàm procedendo. Moratur in quolibet signo triginta mensibus: ex quo sequitur quòd cursum suum complet, scilicet, triginta annis. *Saturnus.*

Iupiter est clarus, & quasi ad instar lactis candidus: in qualitatibus est bene temperatus, quia calidus est & humidus. In superiori parte suæ abscidis temperat malitiam Saturni. Cùm ascenderit in circulum Saturni, contrahit pallorem, licet sit clarus. In quolibet signo, moratur per annum, & ita complet cursum suum in duodecim annis. *Iupiter.*

Mars calidus est, & siccus, & ideo nociuus. Ex proprietatibus sui hominis incitat, ac prouocat ad bellandum, ex interpositione Veneris & Iouis eius nociuitas reprimitur. Igneus apparet, & radiosus. In quolibet signo moratur quadraginta diebus. *Mars.*

Sol dicitur decies maior terra, sed secundùm Prol. est clx. vicibus maior terra, calidus & luminosus eclipsim patitur, communis est omnibus, nube celatur, solus per se *Sol.*

se lucet, quod nulli syderi magis competit: vnde & nomen accipit, stellas illuminat, & tamen eas per præsentiam suam apparentia sui luminis priuat. Medius est planetarum, odiosus ægris oculis, sed amabilis puris. Tempora distinguit, locis immundis non inquinatur, testea consolidat, gelida resoluit, flores aperit, fructus maturat, corpora diaphana penetrat, non quiescit, visum retundit, vapores eleuat, hemisphæria vicissim perlustrat, appropinquans nobis æstatem facit, recedens verò hyemem efficit, oculus est mundi. In quolibet signo moratur 30. dieb. & 10. horis, cursum per annum facit motu proprio, sed diem perficit motu primi mobilis.

*Venus.* Venus est lucifer, calidus & humidus: malitiam Martis temperat: semper comitatur solem: sed cum præcedit, dicitur lucifer: quando sequitur dicitur vesper: colorem habet candentem, & refulgentem, electro similem. Inter sydera plus splendet: complet cursum suum in 348. diebus.

*Mercurius.* Mercurius semper cum sole graditur, nunquam ab eo plus 30. grad. distans. Colorem habet radiantem: raro propter vicinitatem solis cernitur: eloquentia sub ipso est, aquis dicitur dominari, & præesse seminibus: cursum complet 338. dieb.

*Luna.* Luna noctem illuminat, lumen mutuat, augumentum patitur & detrimentum. Infima est inter planetas eclipsim patitur & efficit, maculas habet, propter coniunctionem eius quam cum inferioribus habet. Item corniculata interdum apparet, ex eo quod pars eius illuminata à nobis absconditur. Item regina cœli appellatur, quia Sol tanquam medius

*Luna regina cœli dicitur, & quare.*

plane

planetarum participat omnes proprietates omnium, & eas ad lunam cum lumine suo transmittit: ipsa verò luna quæcunque à sole sicut recipit, sic influit. Vnde quia per eam tali modo virtutes planetarum recipimus, meritò regina cœli vocatur. His visis patet quod quando luna primò incenditur, optimum est semina iacere, quia tunc virtutes planetarum, quas inferioribus influit, incipit colligere, frigida est & humida, solem præcedens minuitur, sed eundem sequens crescit, & ab eo elongatur: accessus & recessus maris per eam causatur. Signa autem zodiaci quolibet mense percurrit.

## CAPVT VIII.

*De quatuor elementis.*

*Ignis.* IGnis consumit & incinerat, in similitudinem suam sibi appropinquantia conuertit, motum facit de centro ad circunferentiam, ardet, & lucet in materia aliena, sed non in sua sphæra. Inferiora reducit ad superiora, qui resoluit terrea in aquosa, aquosa in aërea, aërea in se. Mollificat durum, & indurat mollia, subtiliat, vt patet in resolutione glaciei, & condensat lutum, depurat vt in auro: & corrumpit, sicut ea, quæ consumit: frigefacit per accidens, vt patet in acero: est & penetratiuus, communicatiuus & diuisiuus. Item ignis in sphæra sua non relucet, quia compactus non est. Nullum enim corpus diaphanum lucet, sed potius est illuminabile. Si autem ignis in sphæra sua compactus

pactus esset, eclipsaret omnes stellas, quæ supra ipsum sunt. Ignis verò hic lucet apud nos propter materiam coadunatam, in qua est:& hoc patet, quia vna candela alteri opposita vmbram facit: Aër est subtilis, mobilis, perspicuus, per inspirationem & respirationem, caloris cordis temperatiuus, decoratur volatilibus, locus impressionum, mansio spirituum dãnatorum, est alterabilis, subtilis, leuis, atque rarus: non lucet, sicut nec aliquod corpus diaphanum, sed est illuminabilis. Aqua super cœlos eleuatur, piscibus decoratur, tempestatibus subiicitur, omnes fontes & flumina ad mare continuantur, ad locum vnde venerunt reuertuntur. Aëri præbet aqua informationem, volatilium ornamentum, & vegetabilius nutrimentum, & optimè est terminabilis termino alieno, sed minimè termino proprio. Aqua corpus est diaphanum, omnibus est cõmunis, in crystallum congelatur, irim in nubibus causat, sordes purgat, hortos irrigat, febricitantes sua frigiditate, & humiditate delectat, naues vehit, lumen recipit, ad suum principium recurrit, loca vacua subit, lapides cauat, ignem extinguit olim mundum purgauit. In mari rubro populo Dei cessit, de latere Christi fluxit, hanc Christus in vinum mutauit, ac de ipsa baptismi materiam ordinauit. Terra inter alia elementa est infima, nigra, magis despecta, ponderosa, rotunda, elementis aliis circundata, mater fructuum, radix plantarum, nutrix animalium, ædificiorum fundamentum, mortuorum receptaculum, machinæ mundialis centrũ, concludit in se

*Aër.* *Aqua.* *Eccles. 1.* *Terra.*

n se infernum, frigida, sicca, opaca, corporis humani materia Seruat metalla, centro tenetur motu ex vaporibus inclusis concutitur, herbis & floribus ac arboribus suis albet, ac decoratur: circa eam motu circulari cælum cum syderibus voluitur, ab hominibus & iumentis calcatur, horum quædam terræ competunt secundùm esse suum, quædam secundùm situm, quædam secundùm contemptum, quædam secundùm ornatum, quædam secundùm vtilitatem.

## CAPVT IX.

### *De impressionibus aëris.*

Cometes licet appareat quasi stella, non est tamen aliud quàm vapor inflammatus ex vicinitate ignis. Hic comas luminis fundit, & dicitur significare mutationem regni, aut bella, aut pestilentias. Corona est albus circulus, qui quandoque apparet circa solem, vel lunam, aut stellas alias: & generatur ex reliquiis nubium per planetarum radios attractis & illuminatis. Tàlis autem circulus signum est serenitatis. Assub duplex est, ascendens, scilicet, & descendens. Ascendens fit ex partibus vaporis inflammari in supremo aëris, & videtur ascendere, sicut si euolarent scintillæ de fornace. Assub verò descendens est ignis retentus in nube, qui tamen expellitur obuiante nube frigida, & cadit continuè, propter quod videtur quòd stella cadens sit longa, quia relinquit vestigia casus post se. Lumen quod videtur

*Cometes quid sit, & ad quid.*

*Corona quid sit.*

*Assub quid sit.*

videtur de nocte discurrentibus se praecedere, est vapor contractus descendens, qui cùm nihil obuiat, confricatione sui ipsius subit, & aliquandiu stat in aëre. Draco dicitur vapor fortis conglobatus, qui est nube frigida ad latus vnum, & calida ad aliud & tunc propter conuenientiam ad calidum trahitur ad illud, & ita incenditur pars anterior: & hæc videtur quasi spiramen draconis, media verò pars incuruatur vt serpens, & volat semper ad latus vbi calidum circunstat ipsum. Nubes fiunt quando à virtute solis extrahuntur humores, seu vapores de aquis & paludibus, & locis humidis & feruntur sursum. Nebula est id quod ex nubibus aquam pluentibus relinquitur: & ideo secundum Arist. signum est serenitatis. Caligo est vapor tenebrosus, quem vulgò appellant nebulam. Iste vapor non eleuatur, sed priusquam conuertatur in nubes, vel in pluuiam, deprimitur, & remanet iuxta terram. Ros, est id, quod descendit ex vapore paruo, & in descensu suo traditur in paruis minutiis. Pluuia est aqua descendens ex nubibus resolutis, velocitatem habens suæ descensionis, & hoc guttatim. Pruina, est ex vapore rorido, quæ congelatur antequam ex ipso resoluatur aqua. Nix generatur in nube calidissima, cuius congelatio simul fit cum conuersione in a quam: & ideo partes eius non inspissantur. Grando generatur ex nube calidissima virtute solis multum eleuata, quæ postquam in aquam resoluitur, tunc demum in medio interstitio aëris congelatur. Tonitruum est sonus

*Nubes vnde.* *Nebula quid sit.* *Caligo quid sit.* *Ros quid sit.* *Pluuia quid sit.* *Pruina vnde.* *Grando vnde.* *Tonitruum*

nus vaporis ſicci egredientis de nube humida vel in nube frigida & humida, & ſcindit quidquid inuenit. Iris eſt lumen ſolis receptum in nube concaua, & aquoſa, ac ſoli ex aduerſo oppoſita. Glacies eſt aqua congelata. Ventus eſt vapor terreus aëris ſuperiora tranſcendens, & aërem fortiter percutiens & impellens. Venti ſunt quatuor principales, ſcilicet, ſubſolanus ab oriente, temperatus, habens à dextris vulturnum deſiccantem, à ſiniſtris eurum, nubes generantem. Item à meridie eſt auſter calidus, qui fulmina gignit, & pluuias largas, habens à dextris Africum calidum, à ſiniſtris nothum temperatum quidem, ſed peſtilentias inducentem. Item à Septentrione eſt aquilo frigidus, habens à dextris Thraſciam niues facientem & grandines, & à ſiniſtris boream nubes conſtringentem, ac pluuias prohibentem. Item ab occidente eſt Zephirus flores producens, habens à dextris circium, tempeſtates & pluuias ac tonitrua generantem, à ſiniſtris fauonium in oriente nubila, ſed ſerena in meridie facientem. Turbo eſt ventus egrediens de nube in ſeipſum reflexus, vel duo venti lateraliter ſibi occurrentes, ſeſéque iuxta terrã orbiculariter inuoluentes. Terræmotus eſt vapor groſſus extractus de profundo terræ, non potens exire ſuperficiem terræ propter illius ſoliditatem: ſicque coarctatus in interioribus concauitatibus terram concutit.

*quid ſit, & vnde.*
*Iris quid ſit.*
*Glacies.*
*Ventus.*
*Venti quatuor.*
*Solanus.*
*Auſter.*
*Aquilo.*
*Zephirus.*
*Turbo.*
*Terræmotus.*

## CAPVT X.

*De tempore.*

*Tempus hic & non in cælo.* TEmpus est mensura motus primi mobilis & rerum mobilium. Et hoc patet, quia hic est tempus, & non in cælo secundum suam substantiam: quia hîc mutantur omnia, & non ibi: hic est enim nunc hyems, nunc æstas, nunc pax, nunc discordia, nunc tranquillitas, nunc tempestas. Mutabilitas rerũ ostenditur in hoc, quòd ea quæ præcipuè mundus amplectitur, scilicet, sapientia & potentia in Oriente inceperunt, & terram habitabilem percurrerunt vsque ad Occidentem, in signum quòd omnia tendunt ad occasum. *Studium vbi incœperit.* Nam studium sapientiæ cœpit in Ægypto, postea fuit in Græcia, post hoc Romæ, deinde in Francia & in Anglia. *Regna vbi primum.* Similiter regna primò fuerunt in Oriente, post in Græcia, post apud Romanos, nunc potestas imperij residet in Germania. *Comparatio.* Propterea Iacobus comparat vitam nostram & hæc mutabilia vapori. Salomon somno, Isaias baculo arundineo, & liber regum aquæ dilabenti. *Iac. 4. Isa. 36. 2. Reg. 14.* Differentia autem est inter tempus, & æuum, & æternitatem. Nam tempus habet principium & finem. Æuum caret fine, sed non principio. Æternitas caret vtroque termino, quia est mensura interminatè creata. *Tempus. Æuum. Æternitas.* Istæ sunt ætates mundi. *Ætates mundi quot & quæ.* Prima est ab Adam vsque ad Noë, habens iuxta Hebræos, annos 1656. sed secundum 72. interpretes habens 2242. Secundum est à Noë

vſque ad Abraham, habens ſecundum Hebræos annos 292. ſed ſecundum 72. 1072. Tertia eſt ab Abraham vſque ad Dauid, habens annos ſecundum Hebræos 972. ſed ſecundum 72. 1130. Quarta eſt à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, habens annos ſecundum Hebræos 473. ſed ſecundum 72. 485. Quinta eſt à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, habens annos ſecundum Hebræos 585. ſed ſecundum 72. 578. Igitur ab exordio mundi vſque ad Chriſtum ſecundum Hebræos habemus annos 3952. ſed ſecundum Hieronymum eſt hæc computatio: ſecundum verò 72. quos Græci ſequuntur, 5508 Euſebius autem quem Oroſius ſecutus eſt, inter vtroſque incedens, numerat annos 5198. quos penè omnes Latini ſequuntur. Sexta ætas eſt à Chriſto vſque ad finem mundi. Septima eſt quieſcentium & concurrit cum ſexta. Octaua eſt reſurgentium. Porrò ſecundum Hebræos in prima ætate ſunt generationes 10. In ſecunda 10. In tertia 14. In quarta 17. (quas tamen Matth. gratia myſterij 13. ponit in cap. 1.) In quinta 14. Ætates hominis ſunt iſtæ. Prima eſt infantia, à natiuitate vſque ad 7. annos: ſecunda eſt pueritia vſque ad 14. annos: tertia eſt adoleſcentia à 15. anno vſque ad 28. quarta eſt iuuentus, à 28. vſque ad 49. quinta eſt ſenectus, à 50. vſque ad 78. ſexta eſt decrepitas ab anno 78. quouſque vita finitur. Dignitas dominici diei notatur in hoc, quòd fuit prima dierum. Item, vt dicitur erit vltima dies. Item nox illam non præceſſit. Item nox

*In ætatibus generationes quæ & quot.*

*Ætates hominis & quot.*

*Dies dominicus dignus, & quomodo.*

do solus Deus potest inflammare affectum, scilicet, per effectum. Secundo modo ipsum desideratum inflammat, scilicet, excitando, & iuuando. Tertio modo potest Angelus affectum nostrum incendere per motum. De his habemus exemplum in naturis: quia primo modo ignis accendit ligna. Secundo modo ligna incendunt ignem. Et tertio qui ligna igni apponit, ignem accendit. Differentia autem est inter immittere cogitationem, & incendere, & mentem illuminare, quia cogitationem immittere est, vt dicit Beda, intus creare, & facere cogitationem: sed incendere, est cognitionem iam factam inflammare: illuminare verò est dare reuelationem de aliquo occulto intelligibili.

*Mittere, incendere, & illuminare differunt, & quomodo.*

---

## CAPVT XIX.

### *De locutione Angelorum.*

VErbum triplex est, scilicet, mentis, oris & operis. Verbo mentis loquitur Deus Angelo, & econuerso. Item Deus animæ, & econuerso, item Deus diabolo & econuerso cuius tamen intentio Deum latere non potest. Verbo autem oris loquitur homo homini in corpore vnito animæ, Angelus vero homini corpore assumpto: sed verbo operis loquitur Deus diabolo, & Angelus diabolo. De locutione itaque Angelorum nota quod Angelus loquitur Deo, cum ex visis in motum admirationis exurgit, vel cum affectus suos ei præsentat, quos tamen eum latere minimè dubitat. Angelus verò loquitur

*Verbum triplex.*

*Loquitur Angelus Deo & quomodo.*

*Loquitur Angelus Angelo, & quomodo.*

# CAPVT XII.

*De distinctione cælestium hierarchiarum.*

Hierarchia triplex est, scilicet, supercælestis, cælestis, & subcælestis. Supercælestis est in tribus personis, vt quidam dixerunt, & malè: quia secundum Dionysium hierarchia dicit ordinem, & ille absolutè non est in tribus personis, sed tantùm est in ordine naturæ. Cælestis est in ordinibus Angelicis, subcælestis in hominibus sanctis. Porrò hyerarchia cælestis diuiditur in superiorem, mediam & inferiorem. Superior continet tres ordines, scilicet Cherubim, Seraphim, thronos: quorum primi considerant Dei bonitatem, secundi veritatem, tertij æquitatem. Item in primis Deus amat, vt charitas: in secundis noscit, vt veritas: in tertiis sedet, vt æquitas. Media continet dominationes, principatus, & potestates: quorum primi regunt officia Angelorum: sequentes capitibus præsunt populorum: Vltimi potestatem coercent dæmonum. Item in primis Deus dominatur, vt maiestas: in sequentibus regit, vt principatus: in vltimis tuetur, vt salus. Inferior hierarchia similiter continet tres ordines, scilicet, Virtutes, Archangelos, Angelos: ad quorum priores pertinet miraculorum operatio: ad secundos, maiorum negotiorum denuntiatio: ad tertios, humanæ custodiæ solicitudo. In primis Deus operatur, vt virtus, in secundis Deus reuelat, vt

*Hierarchiæ quot.*

*Hierarchia prima, officiū Angelorum.*

*Hierarchia media.*

*Infima hierarchia.*

lux, in tertiis, mittit, vt spirans. Hæc dicta sunt secundum beatum Gregorium, & secundum Bern. sed secundum Diony. Virtutes sunt medius ordo, secundæ hierarchiæ, & principatus primus ordo, tertiæ hierarchiæ. Hic attendendum quód in qualibet trium hierarchiarum præmissarum notatur trinitas diuinarum personarum, vt patet in cœlesti hierarchia, tam superiori, quàm media, quàm etiam inferiori.

*Secundũ Dionys. & melius.*

## CAPVT XIII.

### *De proprietatibus Angelorum.*

*Angeli quando creati.*

ANgeli secundum Isidorum sunt spirituales facti, ante omnem creaturam creati natura mutabiles conditi, sed contemplatione immutabiles facti, animo, impassibiles, mente rationales, fœlicitate securi, futurorum præscij, iussi mundum regunt, missi corpora aërea assumunt, in cœlestibus commorantur. Bernard. de eodem, Inuestigemus inuestigabilia: & primò spiritus esse potentes, gloriosos, beatos, distinctos in personis, dispositos in dignitate, ab initio stantes in ordine suo, perfectos in genere suo, immortalitate perpetuos, mente puros, effectu benignos, religione pios, vnanimitate indiuisos, pace securos, diuinis laudibus & obsequiis deditos. Item secundum Bern. in Angelis est dignitas creationis, gratia confirmationis, amor creationis, visio diuinitatis. Est etiam in Angelis per omnia, sicut supra dictum est, essentiæ

*Angelorum perfectiones.*

essentiæ subtilitas, intelligentiæ perspicacitas, liberi arbitrij facultas, agilitatis velocitas. Promptè omnes obediunt. Maiores sine elatione præsunt, minores sine vitio subsunt, qui ad exteriora exeunt, ab interiori contemplatione non recedunt. Omnem veritatem inferiorum superiores participant non è contra. Qui excellunt in natura, præcedunt in gratia & gloria. In eodem ordine creduntur alij esse aliis digniores. Duplicem habent visionem, scilicet, matutinam, & vespertinam. Illuminationes, quas à superioribus recipiunt, aliis tribuunt.

*Visio Angelorum duplex.*

---

## CAPVT XIV.

### *De proprietatibus, & officiis singulorum ordinum.*

PRoprium est Seraphim in amore Dei ardere, & alios ad incendium diuini amoris promouere, & in Deum ordinare: diligendi formam tribuere. Isti immediatè Deo iunguntur: & ideo purius & perfectius in ipsos operantes theophaniæ deferuntur: ad aliud quoque extra amatum non diuertunt. Cherubim quoque primò & principaliter relucent diuini luminis radio, pro eo quòd vicinius primæ veritati iunguntur. Horum officium est promouere homines ad diuinam cognitionem: ideo præ cæteris dicuntur lucere: quia plenitudinem luminis quam suscipiunt, aliis inferioribus communicando transfundunt. Throni dicuntur, eò quòd in eis Dominus sedeat,

*Officium Serap.*

*Officium Cherub.*

*Thronorum officium.*

& iudicia sua per eos determinet. In his ergo præcipuè relucet rectitudo diuini iudicij. Hi quoque virtutem Dei quam supra se accipiunt, ad inferiores transfundunt. Dominationes dicuntur, eo quòd cæteris Angelis dominantur, & ab omni oppressione sunt liberi, & nulli inferiori subiiciuntur. Horum officium secundum Greg. est in bello spirituali instruere qualiter oporteat prælationis officium exercere, & qualiter debeat subditis dominari. Horum etiam officium est secundum Diony. timore seruili deposito, in Deum moueri & incessanter ei famulari. Principatus subditis Angelis præsunt, & eos ad ministerium diuinum explendum disponunt. Ad hos pertinet secundum Dionys. vniuersale regimen vnius regni, vel gentis ducere ad Dei similitudinem. Ministerium quoque eorum est secundum Greg. docere homines exhibere reuerentiam vnicuique secundum gradum suum. Horum etiam officium est promouere homines, vt non propter vtilitatem propriam, sed propter solius Dei amorem & honorem faciant iustitiam. Potestatibus secundum Isid. virtutes aduersæ subiectæ sunt, ne mundo tantùm noceant, quantum cupiunt. Horum officium secundum Greg. est illos qui in spirituali certamine desudant confortare, & ne spirituale regnum amittant, defendere. Et secundum Dion. ad ipsos spectat, Angelos inferiores quantum possibile est, diuinæ potentiæ conformare. Virtutes sunt infatigabiles ad executionem faciendorum, & robusti ad perceptionem munerum. Horum officium est secundum

*Dominationũ officium.*

*Principatuum officium.*

*Potestatum officium.*

*Virtutum officium.*

cundum Diony. docere prælatos, vt facilè & perseueranter, quæ ad officium prælationis pertinent, exquantur, & spiritualia onera sustineant patienter. Item per istos miracula fiunt, & virtutes faciendi mirabilia perfectis conceduntur. Archangeli summi nuntij nuncupantur, & summa nuntiant. Horum officium est secundum Greg de his quæ pertinent ad promotionem fidei, vt de natiuitate Christi, & de factis eius homines expedire, & dæmones ab hominibus remouere, & secundum Dionysium prophetias reuelare. Isti illuminationes, quas à superioribus suscipiunt, inferioribus annuntiant, & per eosdem nobis Angeli sunt in cælesti dispositione vltimi, & hominibus magis propinqui. Angelus nomen est officij, non naturæ. Isti minora nuntiant, & homines ad diuinam cognitionem ducunt, & vt iustè viuant, instruunt. Hi sursum tendunt per dilectionem Dei, in seipsis firmantur per custodiam sui, ac sub se progrediuntur ad auxilium proximi. Nos autem assimilari debemus Seraphim per charitatem, Cherubim per cognitionem: thronis per æquitatem, dominationibus carnem spiritui subiugando, principatibus reuerentiam maioribus nostris exhibendo, potestatibus, tentationibus diabolicis, resistendo. Item debemus assimilari virtutibus per compassionem, Archangelis per instructionem, Angelis per obsequij exhibitionem.

*Archangelorum officium.*

*Officiũ Angeli.*

*Assimilari debemus Angelis, & in quibus.*

# CAPVT XV.

## *De cognitione & motu Angelorum.*

*Cognitio Angelorũ qua. Matutina, Vespertina, Meridiana. Theophania quid sit.*

ANgeli cognitionem habent matutinam, hoc est, cognitionem rerum in verbo. Item vespertinam, id est, cognitionem rerum in se. Item meridianam, id est, apertam Dei visionem. Est & alia cognitio angelica, videlicet, prout maiores indicant minoribus, & quæ per diuinas theophanias perceperunt. Theophania verò est ostensio alicuius cogniscibilis de Deo per illuminationem de Deo venientem: & hoc potest esse vel in symbolis, vel facie ad faciem. Nota quod Angelus in cognitione rerum in propria natura, cognoscit plura simul habitu, & non actu. Circa incarnationem, & passionem Christi sciuerunt Angeli substantiam facti, sed non omnes circunstantias vt quare, vel quomodo. Præterea quæcunque Angeli cognoscunt, cognoscunt remota sicut propinqua: quia cognitio eorum non per sensum, sed per intellectum est: Status autem Angeli triplex est, scilicet innocentiæ, gratiæ & gloriæ Distinguitur motus Angelorum tripliciter secundum Dion. scilicet, circularis, rectus & obliquus, Circularis est ab eodem in idem, & circa idem centrum immobile, hunc motum habent Angeli, qui immediatè recipiunt illuminationes à Deo, & per illas reuertuntur ad Deum. Istud autem conuenit superiori hierarchiæ tantùm. Item motu recto mouentur, quando

*Angelorum status quotuplex Motus Angelorum. Angeli illuminationes à quo accipiunt.*

do procedunt ad prouidentiam subiectorum rectè omnia transeuntes, & non reuertuntur ab eodem in idem, sed de vno ad aliud. Item est in angelis motus obliquus, quando scilicet cognitionem inferiorum quibus prouident, reflectunt in Deum princcipium & finem boni & pulchri. Nota differentiam inter assistere & ministrare: quia assistere est faciem Dei contemplari: sic assistunt omnes boni angeli. Item assistere est immediatè recipere illuminationes à Deo: sic tantùm assistunt tres primi ordines. Item assistere est appopinquare Deo & extraneum esse ab exterius missione, sic assistunt quatuor primi ordines. Ministrare verò est nuntiare pro temporis opportunitate, vel operari secundum officium. Est enim ministerium nuncij & officij. Erratum est circa motum angelorum tribus modis. Dicebant enim quidam philosophi, quòd angeli nunquam mouentur, sed mouent sphæras, & per eas voluntates hominum. Item dixerunt alij, quod angelus sit in pluribus locis, & etiam vbicunque si voluerit. Item dixerunt alij, quòd angelus sic venit de fine spatij, quòd non transit media, sed transilit. Illud quoque prætermittendum non est, quòd vnusquisque ordo ab eo denominatur, secundum quod respectu inferiorum ordinum excellentias accipit in munere.

*Assistere quid sit.*

*Ministrare quid sit.*

*Philosophorũ errores circa motũ Angelorum.*

*Ordo à quo denominetur.*

De

## CAPVT XVI.

### *De prælatione Angelorum.*

*Præsunt boni Angeli, & quibus.*

PRæsunt quidam angeli regionibus, vt dicitur Dan. 7. Princeps Græcorum, & princeps Persarum, &c. Quidam verò præsunt ecclesiis. Apoc. 2. Angelo Ephes. ecclesiæ scribe. Item alij præsunt personis. Act. 12. Angelus Petri credebatur ad ostium stare. Quidam etiam maligni spiritus dicuntur vitiis præesse, vnde vocatur aliquis spiritus superbiæ, spiritus luxuriæ, & huiusmodi. Quæ autem prælationes permaneant vel quæ cessent post hanc vitam, sciendum est quòd hierachiæ semper stabunt: quantum ad instantiam beatitudinis, & quantum ad gradum dignitatis, & nobilitatem doni gratuiti, ac naturæ. Cessabunt autem prælationes angelicæ super homines, & angelos, quo ad actum regiminis, secundum gubernationem mundi, & electorum, secundum viam ad patriam. Prælatio autem est in dæmonibus quo ad officium insultandi & irridendi, & secundum quòd vnus prouocat alterum in malitia: & hoc non destruetur. Psal. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper, nec destruetur quantum ad malitiam & naturam, Cessabit autem eorum prælatio quo ad officium tentandi eos qui sunt in via. In hominibus etiam prælationes euacuabuntur: quia non erunt decani, centuriones, chiliarchæ, & huiusmodi. In creaturis similiter

*Angeli mali præsunt, & quibus.*

*Cessabũt prælationes quãdo, & quomodo.*

*Psal. 73.*

ter cessabit prælatio, quia superiora non mouebunt tunc inferiora, sicut modò.

---

## CAPVT XVII.

### *De confirmatione Angelorum.*

COnfirmationem habet Angelus ex tribus, scilicet, ex natura, gratia, & gloria. Ex natura quidem, quia natura spiritualis semel tantùm vertibilis est, vel in bonum, vel in malum: nisi ex vnione vnius cum altero, sicut patet in anima quæ dum est in corpore, potest mutari sæpius de bono in malum, & contra: soluta verò non. Huius autem ratio est, quia natura spiritualis propter suam simplicitatem se totam conuertit ad id quod eligit, quod non facit natura vnita, quia habet corpus retrahens. Ex gratia similiter habet confirmationem, quia si aliquid connectitur stabili æterno, vinculo perpetuo, illa connexio semper manet. Sic angeli colligati sunt stabili æterno s. Deo, & hoc vinculo indissolubili, s. charitatis. Apost. Charitas nunquam excidit, &c. Ex gloria quoque habent eam, quia cùm Deum habeant per gloriam, qui est forma completiua angelici desiderij, non vagantur extra ipsum, vt quærant aliquid illo melius, vel desiderabilius, atque iucundius. Nihil enim in creaturis inueniunt, quod possit eos à fonte diuinæ dulcedinis auertere. Tenendum itaque quod angeli boni ex libertate arbitrij ad Deum conuersi, statim fuerunt per gratiam & gloriam

*Confirmatio Angelorum triplex.*

*Ex natura, & quare.*

*Ex gratia, & quare.*

1. *Cor.* 13.

*Ex gloria, & quare.*

riam in voluntate confirmati, fideles ac fœlices effecti, atque in ratione illuminati, vt non solùm cognoscerent res in proprio genere, sed etiam in arte: hoc est, in verbo: filius enim dicitur ars patris, per quam operatur Acceperunt insuper perfectionem in virtute operatiua, siue exequuntur illam assumpto corpore, siue alias, atque perfectionem in virtute contemplatiua, qua quocunque mittantur, intra Deum currunt.

*Ars quid sit.*

---

## CAPVT XVIII.

### *Du custodia Angelorum.*

*Angeli quid in quos custodiunt, agunt.*

ANgeli nobis ad custodiam deputati tenent nos stantes, ne cadamus, & cadentes nos adiuuant, vt surgamus: nec vnquam nos deserunt, etiam peccantes, quin semper sint parati auxiliari, si velimus. Hoc tamen fallit in obstinatis, à quorum custodia desistit Angelus actualiter: paratus est tamen custodire, si redire voluerint, quia nunquam deseritur homo ex toto ab Angelis. Nota quòd Christus habuit Angelum sibi deputatum sic, & habebit vnum Antichristus, quem licet propter nimiam obstinationem, non sit habiturus ad promotionem suam, habebit tamen ad accusationem. Effectus autem angelicæ custodiæ multiplex est. Primus est impedimentá boni, & occasiones mali, & actiones peccandi remouere: Exod. Mittam angelum præcursorem, qui eiiciat Iebusæum. Secundus est, tentationes mitigare. Daniel. tertio: Angelus Domini descendit in fornacem, &c.

*Christus habuit Angelũ deputatum.*

*Angelicæ custodia effectus multiplex.*

*Exod. 23.*

&c. Tertius est, contra hostes visibiles adiuuare, quarto Regum. Heliseus videt castra Angelorum. Quartus est, orationes nostras & eleemosynas Deo præsentare, & pro nobis orare. Tobiæ 12. Quando orabas cum lachrymis, &c. Quintus est, viam ostendere. Tobiæ 5. Ego sanum ducam, & reducam, &c. Sextus est, in agendis docere. Zachar. 2. De angelo qui instruxit eum de fabris. Septimus est, seipsum & alia secreta reuelare. Tobiæ 12. Ego sum Raphaël angelus. Octauus est, à peccatis excitare. Act. Surge velociter. Nonus est, ad feruorem excitare. 3. Reg. 19. Surge, comede, grandis enim tibi restat via. Decimus est, consolari. Tob. 5. Forti animo esto, in proximo est, vt à Deo cureris. Vndecimus est, de peccatis increpare. Iudith, Dixit angelus populo Israël: Cur contra Deum fecistis? Duodecimus est, contrarias potestates arcere, ne tantum nocere valeāt, quantum vellent. Tob. 8. qualiter angelus Asmodeum ligauit. Angeli seruiunt nobis propter tria, s. propter ruinæ suæ reparationem, quia homines saluandi intrabunt in locum cadentium angelorum. Item propter meriti accidentalis cumulationem, quod augetur in eis vsque ad diem iudicij. Item propter amoris erga nos demonstrationem. Dionysius attribuit angelo tres actus, s. purgare, illuminare, & perficere. Purgant itaque angeli remouendo phantasmata, quæ impediunt illuminationem, quam angelus intendit facere in nobis. Vnde tria remouent ab anima, scilicet, ignorantiam & nubila phantasiarum,

*4. Reg. 6.*

*Tob. 12.*

*Act. 12.*

*Iudith. 2.*

*Angeli seruiunt nobis & quare.*

*Actus angelorum, qui, & quot.*

ad locum, ſed mobilitas dicit hic triplicem mobilitatem in Angelo, ſcilicet, naturæ, intelligentiæ & voluntatis. Mobilitatem enim habet naturæ, quia omne creatum vertibile eſt in nihilum, niſi manu omnipotentiæ diuinæ contineatur. Similiter Angelus mobilitatem intelligentiæ habet, quia licet in Angelo non ſit viciſſitudo intelligentiæ quo ad ſcita in verbo, cum deformem habeat intellectum ſecundum Dion. poteſt tamen in eo quo ad cognitionem rerum in propria natura eſſe viciſſitudo intelligentiæ & quo ad diſcenda: & hoc eſt quod dicit Auguſt. quod omne creatum habens intellectum, intelligit vnum poſt aliud. Item in voluntate mobilis eſt Angelus, quia non ſimul vult hoc & illud. Item poteſt dici ſemper mobilis motu dilectionis arbitrio libera. Hoc non dicitur propter deflectionem ad bonum indifferenter & ad malum, ſed propter liberam electionem eorum, quæ voluerit: vnde Angelus bonus ſemper liberè elegit bonum, & Angelus malus liberè & ſine coactione elegit malum. Incorporea ſubſtantia dicitur, quia Angelus habet proprietatem corporis, non naturam, ſcilicet, in loco contineri. Cùm enim corpus ſit in loco circumſcriptiuè & diffinitiuè, Angelus tantùm diffinitiuè eſt in loco, Deo miniſtrans. Miniſterium hîc ponitur pro quocunque obſequio: & ſecundum hunc modum tam aſſiſtentes, quàm miniſtrantes, quàm etiam dæmones miniſtrant. Immortalitatem ſuſcipiens ſecundum gratiam, non naturam, quia rediret in nihilum, niſi per gratiam conſeruationis contineretur. Angelo

*Angelus mobilis tripliciter.*

*Angelorum bonorum & malorum electio.*

*Attributa Angelis.*

lo species sui intellectus ei sine aliqua illuminatione ostendendo. Item loquitur diabolus homini dupliciter. Primo modo sensum immutando: & hoc vel imaginationem alicuius rei imprimendo instrumento visus, vel obiiciendo visui similitudinem alicuius rei. Secundo modo loquitur diabolus homini per impressionem rerum sensibilium in instrumento imaginis, & hoc facit quãdoque vigilantibus, quandoque dormiẽtibus: & sic immittit cogitationem mali. Cogitationem verò malam non potest immittere, quæ tantùm per consensum mala sit. Est & locutio animarum, quia anima loquitur Deo per desiderium: cuius affectiones nudæ sunt, & apertæ oculis Dei. Anima similiter angelo loquitur, & hoc per voces corporis, quas bene percipit angelus, sicut & alia sensibilia: vnde anima existens in corpore alia speciali potestate, loquendi ad angelos non indiget, sed hanc habebit exuta à corpore. Item anima loquitur diabolo, quia similitudines affectionum imprimuntur sensibus, vbi diabolus legit eas.

*Loquitur Angelus diabolo, & quomodo.*

*Loquitur diabolus homini & quomodo.*

*Loquitur anima Deo & Angelo, & quomodo.*

---

## CAPVT XX.

### *De specialibus nominibus angelorum.*

DE Michaël, Gabriël, Raphaël nominibus, sciendum est quod hæc sunt propria nomina archangelorum, licet eorum interpretationes, & aliis sunt communes: sed eorum propria sunt, quia his horum nominum interpretationes conueniunt excellentius

*Nominũ aliquorũ angelorũ*

*interpretationes.* cellentius. Michaël interpretatur, quis vt Deus. Hic est de ordine principatuum & attribuunt ei quatuor, scilicet esse præpositum paradisi, id est, ecclesiæ: sicut & olim fuit princeps synagogæ. Item deferre animas in paradisum, sed hoc intelligas, quod gloriosius deferat quàm alij. Item pugnare cum dracone, id est diabolo sicut legitur in Apoc. Item venire adiutorium populo Dei. Gabriel interpretatur fortitudo Dei. Hic est de ordinare archangelorum, & meritò, quia magna nuntiauit. Raphaël interpretatur medicina Dei, & est de ordine angelorum qui vnam personam custodiunt.

*Michaël de quo ordine.*

*Apoc. 13.*
*Dan. 10.*
*Luc. 1.*
*Raphaël quo ordine.*
*Tob. 5.*

---

## CAPVT XXI.

### *De casu angeli.*

OMnes angelos fecit Deus bonos, non tamen summos, sed medios inter summum bonum & bonum commutabile, quod est creatura, ita quòd si conuerterentur ad amandum Deum, qui supra se erat, ascenderent ad statum gratiæ, & gloriæ. Si verò conuerterentur ad bonum commutabile, quod fuit intra se, hoc ipso irruerunt in malum culpæ, & pœnæ, quia non est dedecus peccati, sine dedecore iustitiæ.

*Angeli boni omnes & quomodo.*
*Angeli mutabiles.*

## CAPVT XXII.

*De spirituali casu dæmonis.*

CAsus diaboli duplex fuit, scilicet spiritualis, & localis. Spiritualis, quia cecidit de naturæ puritate, de flexibilitate liberi arbitrij ad commutabile bonum, de luce in tenebras, de scientia in ignorantiam, de innocentia in culpam, de fœlicitate in pœnam, de dilectione in odium. Post casum enim factus est impenitens, & obstinatus in malo, & excæcatus à vero, deordinatus in bono, & infirmatus in virtute, & exclusus à Dei contemplatione. Præterea voluntas eius impia conuersa est ad hominis odium & inuidiam: vnde toto conamine nititur ad eius subuersionem, per tentationem multiplicem.

*Casus diaboli quantuplex.*

*Diabolus qualis sit effectus post casum.*

## CAPVT XXIII.

*De locali casu diaboli.*

CAsus etiam diaboli localis fuit, quia vel in infernum, vel in caliginosum aërem, qui est in medio interstitio aëris, corruit. Dæmones enim non sunt in superiori parte aëris, ne lumine gaudeant: nec sunt in parte inferiori, ne nimis contra nos sæuiant. Vnde notandum est quòd in dæmonibus est tria considerare, scilicet, naturam, officium, & peccatum. Et naturæ quidem conuenit locus summus, id est, cælum in quo tanquam in loco congruo sunt creati & postmodum in

*Casus diaboli qualis.*

*Dæmones in quem locum detrusi.*

*Tria in demonibus.*

in natura si stetissent, perficiendi. Officio verò quod habent exercendi homines, conuenit locus medius, id est, aër caliginosus, vbi & satis propinqui sunt nobis ad tentandum, & tamen non habent lumen ad gaudendum. Sed peccato conuenit locus infimus. scilicet infernus. Vnde & dæmones post finem mundi, quando cessabit eorum officiũ. detrudentur simul in infernum. Dicunt quidam quòd angelus cecidit secunda die. Sed communior est opinio quòd prima die subitò post creationem suam ciderit. Dicitur communiter, quòd decimus chorus angelorum cecidit: sed hoc non dicitur quòd decem ordines angelorum fuerint, sed quòd tot de singulis ordinibus ceciderunt, quot poterant facere chorum vnum. Vnde nouem sunt ordines Angelorum: quilibet ordo habet suas legiones Legio autem angelorum habet *6666.* vnitates. Tot autem in singulis ordinibus sunt legiones, quot in legione sunt vnitates.

*Mat. 25.*

*Qua die ceciderit angelus.*

*Numerus angelorum indicibilis.*

## CAPVT XXIV.

*De restauratione ruinæ Angelorum.*

ANgelorum ruina restaurabitur per saluandos. Dicit autem Aug. quòd tot saluabuntur homines, quot angeli ceciderunt. Greg. verò dicit quòd tot homines saluabuntur, quot angeli perstiterunt. Dixerunt etiam quidam quòd duo parietes erunt in cœlo, scilicet vnus hominum, & alius angelorum: & quòd ruina angelica restaurabitur

*Angelorum ruina restaurabilis & quomodo.*

bitur per virgines: & de alio pariete tot erunt saluandi, quot in alio pariete sunt virgines & Angeli.

## CAPVT XXV.

*Cur peccatum diaboli sit irremissibile.*

QVare peccatum diaboli sit irremissibile, assignantur plurimæ rationes. Prima quia secundum Aug. nullo suggerente peccauit, & ideo nullo reparante redibit. Secunda est secundùm Damasc. quia contra deiformem intellectum peccauit. Quantò autem nobilior est cognitio, tantò peior est error. Seruus enim sciens voluntatem domini, &c. Tertia secundùm eundem Damasc. est, quia Angelus non est susceptibilis pœnitentiæ, vnde nec veniæ. Quarta est, quia in diabolo extincta est synderesis quantum ad boni promotionem. Quinta est, quia natura spiritualis semel tantum vertibilis est, eò quòd tota se conuertat, quod non facit homo, quia caro semper repugnat spiritui. Status autem Angeli mali triplex est, vt patere potuit ex prædictis. Primus, scilicet, innocentiæ. Secundus culpæ. Tertius pœnæ & miseriæ.

*Peccatũ Angeli quare irremissibile.*

*Luc. 12.*

*Galat. 5.*

*Status mali Angeli.*

## CAPVT XXVI.

*De proprietatibus dæmonum.*

DÆmones sunt spiritus impuri, humani generis inimici, mente rationales,

*Dæmones in malitia quales sint.*

in nequitia subtiles, cupidi nocendi, per superbiam tumidi, semper in fraude noui, immutant sensus, inquinant affectus, vigilantes turbant, dormientes per somnia inquietant morbos inferunt, tempestates concitant, in lucis Angelos se transformant, *2. Cor. 11.* semper infernum suum secum portant, in idolis sibi cultum diuinum vsurpant, super bonos dominari appetunt, magicæ artes *Dæmonũ vigor qualis.* per eos fiunt, bonis ad exercitium dantur, semper fini hominis insidiantur. Triplici acumine vigent dæmones. Primò subtilitate naturæ & hoc per cognitionem vespertinam. Secundò experientia temporum. Tertiò reuelatione superiorum spirituum. Primo modo intelligunt naturalia præsentia. Secundo modo naturalia futura. Tertio modo cognoscunt etiam voluntaria. *Nomina dæmonis.* Multipliciter verò diabolus nominatur, per quod *Diabolus.* & proprietates suæ cognoscuntur. Vocatur enim diabolus, quod interpretatur defluens *1. Petri 5.* quia defluit, id est, corruit spiritualiter, & localiter sicut dictum est. Græcè interpretatur diabolus clausus ergastulo, & hoc sibi *Asmodeus Tob. 3.* conuenit, quia non permittitur tantum nocere quantum vellet. Præterea secundùm etymologiam diabolus dicitur à dia, quod est duo & bolus, quod est morsellus, quia duo occidit, scilicet, corpus & animam. *Dæmon. Ioan. 8.* Item vocatur dæmon, id est, sanguineus & hoc propter peccatum: vel sciens, quia viget triplici scientia, sicut dictum est. Item *Belial. Num. 1.* Belial, quod interpretatur absque iugo, vel absque domino: quia pro posse contra eum pugnat, cui deceret esse subiectus. Item *Beelze-* Beelzebub

zebub, quod interpretatur vir muſcarum, *bub.*
id eſt, animarum peccatricum, quæ reli- *Luc. 11.*
querunt verum ſponſum Chriſtum. Item *Ibidem.*
Satanas, id eſt, aduerſarius, vnde Pet. Ad- *Satanas.*
uerſarius veſter diabolus, &c. Item Behe- *1. Pet. 5.*
moth, id eſt, beſtia quia facit homines be- *Behe-*
ſtiales. Item Leuiathan, id eſt, additamen- *moth.*
tum eorum qui peccata peccatis cumulant. *Iob 41.* *Leuia-* *than.* *Iſa. 27.*

## CAPVT XXVII.

### *De malitia diaboli.*

Diabolus nocet homini multipliciter: *Nocu-*
quia per violentiam, & hoc quandoque *menta*
exterius corpus lædendo, ſicut fecit Iob: *quæ ho-*
quandoque intra membra lædendo, ſicut in *mini in-*
obſeſſis: & propter hoc datur paruulis An- *fert dia-*
gelus bonus, ne diabolus in his lædat eos *bolus.*
vel excedat. Item nocet per impreſſionem *Iob 2.*
imaginum mala ſuggerendo, vel per com- *Luc. 11.*
motionem ſanguinis ad peccatum accen- *Matt. 18.*
dendo, vel ſenſus exteriores per obiectio- *Iſa. 90.*
nem falſarum formarum decipiendo. De
his & ſimilibus dicit Greg. Aut opprimen-
do rapit, aut inſidiando circumuolat, aut
ſuadendo blanditur, aut minando terret, aut
deſperando frangit, aut permittendo deci-
pit. Diabolus decipit homines quatuor *Decipit*
modis. Primò ſuadendo bonum, ſed hoc pro- *diabolus*
pter malum, vt cum homini inſtabili ſua- *homines*
det ingreſſum religionis, & hoc vt poſt- *& quo-*
modum apoſtatet. Secundò ſuadendo malum, *modo.*
& hoc ſub ſpecie boni: vt peierare pro re- *Geneſ. 3.*
bus alterius conſeruandis. Tertiò diſſua- *Rom. 2.*

dendo bonum tanquam nociuum, vt cùm dissuadet bono viro religionis ingressum, ne de hoc pœniteat, & egrediens confundatur. Vel quando dissuadet alicui orationem vel eleemosynam, ne per hoc incurrat vanam gloriam. Quartò dissuadendo malum, vt ducat ad peius: vt quando dissuadet temperantiam in victu & somno, vt per hoc inducat ad indiscretam abstinentiam, quod peius est. Impeditur diabolus in effectu suæ malitiæ multis modis, quandoque scilicet, per terminum suæ potestatis à Deo impositum. Item quandoque per resistentiam bonorum spirituum. Habet enim quælibet anima duos Angelos: vnum bonum ad custodiam, alium malum ad exercitium. Item per arbitrium hominis non consentientis. Item per peccati abominationem, quia quandoque dæmones nobilioris naturæ peccata vilia detestantur. Item propter cautelam quandoque omittit facere mala, vt peius fiat, sicut modò non vexat excommunicatos, vt minus timeant tales sententias. Vtrum autem virtus tentandi minuatur in diabolo quando vincitur, diuersæ sunt opiniones. Dicunt enim quidam quòd superatus in vno vitio, ipsum victorem non possit amplius tentare de eodem vitio, sed alius diabolus potest. Alij dicunt quòd superatus in vno vitio, nullum amplius de illo vitio possit tentare. Orientes dicit, quòd superatus ab vno, neminem possit tentare de cætero. Data est potestas dæmonibus exercendi magicas artes multiplici ratione. Primò ad fallendum fallaces, sicut Ægyptios,

*Impeditur diabolus ne effectus suæ malitiæ exerceat & quomodo.*

*Homo habet duos Angelos.*

*Virtus tentandi vincitur, & quomodo.*

*Potestas exercendi.*

*Magicæ artes.*

ptios, & ipsos magos. Vnde etiam quæ ipsi per talem modum acturi sunt, quasi diuinando prædicunt, vt ibi,

*Cræsus perdet Halim transuectus maxima regna.*

Secundò ad mouendum fideles, ne scilicet tale quid pro magno desiderent, cùm videant etiam malos facere huiusmodi. Tertiò ad probandam & exercendam patientiam & fidem iustorum. *Iob 22.*

## CAPVT XXVIII.

### *De Lucifero.*

DE Lucifero sciendum est, quòd fuit de supemo ordine superioris hierarchiæ, ac in illo ordine supremum gradum tenuit: cui tanquam principi de singulis ordinibus magna multitudo adhæsit, quos omnes secum traxit. Dictus est autem Lucifer, quia præ cæteris luxit, suæque pulchritudinis consideratio eum excæcauit. Primum hominem tentauit, & vicit. Secundum tentauit, & victus est. Potestatem tunc amisit, quam vltimis temporibus recuperabit. Nunc religatus est, & in fine soluetur. Peccatum Luciferi fuit, quòd se & suum priuatum bonum dilexit. Excæcatus de altitudine habita præsumpsit, ac propriam excellentiam ambiuit, quasi habiturus fuerit à se, non ab alio, & sine meritis habere voluit. Stare vel sperare cùm posset quousque gratia apponeretur, noluit. Dei similitudinem con-

*Lucifer de quo ordine fuerit & de qua hierarchia.* *Quare dictus Lucifer.* *Genes. 3.* *Matt. 4.* *Ioan. 12.* *Apoc. 20.* *Isa. 14.*

cupiuit, non quidem causa imitationis, sed potestatis, id est, subditos habere voluit, & nulli subiectus esse concupiuit.

---

## CAPVT XXIX.

*Quid sit anima secundum diffinitionem.*

POst naturam corpoream & incorpoream dicendum est de natura ex vtrisque composita. Sed primò ex parte mentis, secundò ex parte corporis, tertiò ex parte totius hominis. De anima igitur videndum est quid sit, secundum diffinitionem. Porrò à quibusdam diffinitur, vt spiritus, à quibusdam, vt anima, à quibusdam verò, vt spiritus, & anima. Inquantum igitur anima naturam habet spiritus, diffinitur ab Alexandro sic in libro de motu cordis, Anima est substantia incorporea, intellectualis, illuminationis capax, vltima reuelatione perceptiua. Vltima dicitur, quia mediantibus Angelis percipit. Ex hac diffinitione cognoscimus quòd spiritus humanus (qui est anima) inter omnes creaturas immediatè post Angelos illuminationis diuinæ sit perceptiuus. Anima verò inquantum anima, sic diffinitur à Remigio, Anima est substantia incorporea, regens corpus. Ex hac diffinitione habemus quod anima est quasi corporis rector & motor. Item anima inquantum anima diffinitur à Philosopho in lib. de anima, sic, Anima est endelechia corporis physici organici potentia vitam habentis. Endelechia hic dicitur

*Anima definitur & quomodo.*

*Anima percipit, & quomodo.*

*Endelechia quid sit.*

citur actus primus siue perfectio. Ex hac diffinitione habemus quod anima vnibilis est corpori, non omni, sed soli organico & physico, id est, naturali ad susceptionem animæ rationalis disposito. Item anima inquantum est spiritus & anima, sic diffinitur ab Aug. Anima est omnium similitudo. Hæc diffinitio data est per comparationem animæ ad creaturas. Anima enim ex sui natura ad suscipiendas omnium rerum tam corporalium, quàm spiritualium similitudines apta est. Sed sciendum est quòd quædam intelligi habent per opposita, vt tenebræ per præsentiam lucis, incorporalia per corporalia: & sic dicitur anima suscipere spiritualium rerum similitudines. Item animæ descriptio talis est, Anima est deiforme spiraculum vitæ. Hæc descriptio sumitur à Genes. 2. & datur secundum quod anima comparatur ad Deum, prout non ex traduce, vel seminali ratione propagatur, sed à Deo corpori creando infunditur, & infundendo creatur. Item Seneca sic diffinit Animam, Anima est spiritus intellectualis ad beatitudinem in se & in corpore ordinatus. Hæc diffinitio datur in reuelatione animæ ad finem, secundum quod non solùm separata beatificatur in se, sicut Angelus, imò & in corpore glorificato ipsius beatitudo ampliatur.

*Animi vnibilis corpori & non omni.*

*Intelligibilia per opposita.*

## CAPVT XXX.

### *Quid sit anima secundum rem.*

*Anima diuersimode definitur secundum diuersos.*

QVid sit anima secundum rem, diuersas videntur sententias philosophi protulisse. Plato enim dicit animam numerum seipsum mouentem. Aristoteles, endelechiam, Pythagoras harmoniam, Hippocrates, spiritum tenuem Heraclitus lucem, Democritus, spiritum ex atomis compositum, Aconomius Hypereus, igneum vigorem. Parmenides dicit eam esse de terra & igne. Epicurus autem ex aëre & igne. Inter has diuersitates nos sequimur dicta sanctorum, & catholicorum magistrorum dicentium, quòd anima est substantia spiritualis & rationalis, ad viuificandum corpus humanum de nihilo creata. Creata est inquam anima perfectibilis, & imperfecta quantum ad scientiam & virtutes, perfectissima tamen est quantum ad potentias naturales. Et quia incorporea est, sensui non est subiecta, neque secundum dimensionem extensiua. Quantitatem enim habet anima, vt dicit Augustinus, non dimensiuam, sed potestatiuam & virtualem. Et quia simplex est anima, ideo nec augmenti, nec detrimenti est susceptiua: quia nec in corpore maiori maior, nec in minori minor reperitur, vt dicit Aug. Multitudo quoque potentiarum in anima non ponit maioritatem in animæ natura, sed multiplicitatem effectuum. Anima etiam est

*Quantitatẽ habet anima, & qualem.*

*Animã mortalis*

est vita perpetua, scilicet, per memoriam, intelligentiam, & voluntatem ad imaginem Dei facta, capax virtutis, & vitij, susceptibilis pœnæ, vel præmij: arbitrio libera, potentiis & habitibus ac affectionibus decorata. Caret pondere, figura & colore. Passibilis & mutabilis est: eò magna, quò capax est æternitatis: eò recta, quò naturaliter appetens est bonitatis: eò bona, quo particeps est diuinitatis. *& quomodo. Genes. 1.*

---

## CAPVT XXXI.

### *Quid sit anima secundum nomen.*

ANima dicitur inquantum corpus animat & viuificat. Mens, inquantum re colit. Animus, dum vult. Ratio, dum rectè iudicat. Spiritus, dum spirat, vel quia spiritualem naturam habet. Sensus, dum sentit. Memoria dum recordatur. Voluntas, dum consentit. Hæc nomina diuersæ sunt animæ, non propter essentiæ pluralitatem, sed propter effectuum multiplicitatem, & operationem. Dicitur anima ab a, quod est sine: & næma quod est sanguis, eo quòd sit sine sanguine. Vel dicitur ab a, quod est vita: & nemein, quod est tribuere, eò quòd anima vitam tribuat. Vel dicitur anima quasi anemos, id est, ventus quòd spiritus sit. *Anima diuersimodè nominatur secundũ diuersos effectus. Etymologia animæ.*

## CAPVT XXXII.

### *De triplici anima.*

*Anima potentia quotuplex.*

ACtus animæ triplex est, scilicet, vegetare, sentire, ratiocinari: & secundum hoc distinguitur animæ potentia triplex, scilicet, vegetabilis, sensibilis, & rationabilis. De quibus dicit Amb. quòd anima vegetabilis appetit esse, sensibilis bene esse, rationalis autem optimè esse: & ideo nunquam quiescit donec optimo coniungatur: propter hoc vi amoris in Deum mouetur tanquam ad centrum, vt in ipso summè delectetur. Hæ autem tres potentiæ in diuersis substantiis tres animæ dici possunt. Nam vegetabilis est anima in plantis, sensibilis in brutis, rationalis in hominibus. In homine autem tres prædictæ animæ vna sunt essentia, sed differunt in potentiis: nec obstat quòd in homine successiuè ac diuersis temporibus manifestantur: hoc enim est à virtute formatiua, quæ rationabiliter prius disponit ad vitam quàm ad sensum, & prius ad sensum, quàm ad rationem, præsertim cùm natura non in instanti & subitò, sed paulatim & successiuè operetur. Cùm autem anima rationalis infunditur corpori, tunc prædictæ primò infusæ potentiæ non habent actiones suas deinceps à virtute formatiua, sed ab ipsa anima. Anima quoque duas primas potentias, scilicet, vegetabilem & sensibilem exercet tantùm in corpore, tertiam

*Animæ tres.*

verò

verò habet etiam exuta à corpore. Animæ vegetabilis & sensibilis non debent dici animæ in homine, nec diuidi vt animæ sed vt potentiæ: nec anima vegetabilis in sensibili dicenda est anima, sed potentia. Anima autem vegetabilis in vegetabili dicenda est anima, non potentia.

## CAPVT XXXIII.

*De potentia animæ vegetatiuæ.*

ANima vegetabilis tres vires habet, scilicet, generatiuam, augmentatiuam, & nutritiuam. Prima est ad speciei conseruationem: secunda est ad conseruationem indiuidui. Tertia est ad perfectionem subiecti. Virtuti autem nutritiuæ quatuor deseruiunt, scilicet, virtus attractiua, quæ assumit necessaria in nutrimento. Item digestiua, quæ sæparat conueniens ab inconuenienti in alimento. Item retentiua, quæ cibum tamdiu retinet in vno loco, donec debitam recipiat alterationem. Item expulsiua, quæ expellit quod superfluum est in nutrimento: sed ante omnes has est appetitiua.

*Animæ vegetabilis habet tres potētias, & ad quid.*

*Virtutis attractiuæ perfectio.*

## CAPVT XXXIV.

*De potentiis Apprehensiuis animæ sensibilis.*

*Animæ sensibilis potentia.*

ANima sensibilis duplicem habet potentiam, scilicet, apprehensiuam, & motiuam. Apprehensiua diuiditur in apprehensiuam de foris, & apprehensiuam de in-

*Virtus apprehensiua duplex.*

tus. Vires apprehensiuæ de foris sunt quinque sensus, exteriores, scilicet, visus, auditus, &c. vel potentiæ exteriores. Vires autem apprehensiuæ de intus sunt quinque potentiæ interiores animæ sensibilis, quæ sunt sensus communis, imaginatio, æstimatio, phantasia, & memoria. Tradunt Peripatetici omnes vires istas organicas esse, & quòd per instrumenta corporalia suas operationes perficiunt, eò quòd sint circa particularia tantùm. Omnis enim forma particularis in materia aliqua est: quoniam forma sine omni materia accepta, vniuersalis est, circa quam operatur intellectus. Ista facilè est videre in sensibus particularibus: quoniam illi non apprehendunt, nisi per rei sensibilis præsentiam. De virtutibus autem interioribus, quæ sunt imaginatiò, æstimatio, phantasia, idem est: quoniam in illis omnibus est apprehensio, formæ singularis secundum situm partium eius & lineamenta, & quantitatem. Omnes istæ potentiæ passiuæ sunt, & patiuntur à formis & indiuiduis, quæ sunt principia cognitionis sensibilis. Sensibilis dico, quia duplex est cognitio: intellectualis, quæ oritur ex eo, quod propriè per intellectum habet dignosci, vt formæ communes, & huiusmodi. Sensibilis est quæ prouenit ex indiuiduis & obiectis sensuum particularium, quæ sunt principia cognitionis sensibilis. Sciendum autem quòd nulla potentia apprehensiua sensibilis retinet id quod apprehendit: imò quòd vna apprehendit, alia retinet. Notandum ergo quòd alia virtus est quæ

*Cognitio duplex.*

bene

bene tenet, alia quæ bene recipit:& iſta quæ bene tenet, perficitur ſicco & frigido: ſed illa quæ bene recipit: perficitur humido.

---

## CAPVT XXXV.

*De ſenſibus particularibus.*

SEnſus particularis in quinque diuiditur, ſcilicet in viſum, auditum, guſtum, odoratum, & tactū:qui in multis conueniūt, & in multis differunt. Conueniunt enim quinque ſenſus in hoc quòd ſunt vires paſſiuæ. Sentimus enim intra ſuſcipientes, non extra mittentes. Senſibile autem poſitum ſupra ſenſum non ſentitur. Omnes ſenſus ſunt perceptibiles ſingularium,non vniuerſalium. Ad quemlibet ſenſum extenduntur nerui duo: vnus ad ſentiendum, quid agitur contra exteriora: & alius ad motum voluntarium, qui agit vt vis animæ interior, & ad organum dirigit intentionem. In omni ſenſu oportet eſſe proportionem ſenſibilis ad ſenſum, quia in mediis delectantur, & in extremis corrumpuntur. Ad ſentiendum autem aliquid oportet eſſe obiectum præſens, & medium deferens, & organum ſanum atque conueniens, & animæ intentionem actualem. Omnes ſenſus vnam habent originem, ſcilicet, ſenſum communem, à quo velut à centro quaſi lineæ quædam exeunt. Differunt etiam ſenſus particulares in multis. Nam quilibet habet ſpeciale inſtrumentum. Differunt etiam in obiectis, differunt in medio deferente, quia tactus

*Senſus particularis diuiſio.*

*Senſuum particularium differentia.*

&

& gustus habent medium intrinsecus, & alij extrinsecus. Differunt in apprehendendi velocitate: quia visus citissimè etiam remota apprehendit. Differunt situ: quia visus est supremus, pòst auditus, deinde alij per ordinem. Differunt vtilitate, quia gustus, & tactus maximè sunt necessarij ad conseruationem indiuidui, & speciei. Gustus enim discernit cibum, per quem seruatur animal à nociuo: & tactus discernit qualitates sensatorum, sicut calidum & frigidum, & huiusmodi, vt animal declinet extrema talium qualitatum, ne corruptionem incurrat. Differunt generalitate: quia tactus est generalior, cùm non habeat organum determinatum, sed in omnibus membris sit. Differunt etiam in impressionum retentione, sensus enim grossiores fortius retinent suas impressiones: sicut patet in tactu. Nota quòd videmus visu & oculo, sed differenter: nam visu videmus effectiuè siue formaliter, sed oculo videmus instrumentaliter. Eodem modo dicendum est de cæteris sensibus. Anima autem alienatur à sensibus tripliciter. Primò in somno, secundò in extasi magis, tertiò in morte maximè.

*Videmus & quomodo.*

*Anima alienatur & quomodo.*

---

## CAPVT XXXVI.

### *De sensu communi.*

*Sensus exteriores à quo exeunt.*

Sensus communis est potentia, quæ omnium sensuum particularium obiecta apprehendit. Omnes enim sensus exteriores à sensu communi, velut à centro, particulariter

ter exeunt, & sensatorum suorum similitudines ad sensum communem reducunt, quo mediante de singulorum proprietatibus iudicant & discernunt. Vnde sciendum quòd sensus communis est fons, ex quo omnes sensus oriuntur, & ad quem omnis motus sensibilium refertur, sicut ad vltimum finem. Hæc potentia, quædam habet inquantum est sensus, & quædam inquantum communis est. Inquantum enim sensus est, habet recipere rerum species, sine materia, & tamen præsente materia. In quantum communis est, habet duo, quorum vnum est iudicium sensibiliũ, per quod nos apprehendimus nos videre, quando videmus, & audire, quando audimus, & sic de aliis. Si enim hoc iudicium non esset in animalibus non satis esset videre, & audire vtile: & secundum alios sensus apprehendere. Secundum est multa sensata comparare dicendo vnum esse dulce, & aliud dulcius esse: & hoc ideo sensus communis habet, quia ad ipsum referuntur omnium propriorum sensuum sensata. Hæc virtus in anteriori parte cerebri ponitur, in loco, vbi concurrunt nerui sensitiui quinque sensuum, qui locus medullosus est & humidus.

---

## CAPVT XXXVII.

### *De vi imaginatiua.*

VIrtus imaginatiua est potentia apprehensiua, in qua imagines rerum sensibilium reseruantur. Hæc virtus plus abstrahit quàm *Imaginatiua quid sit*

quàm sensus: quia sensus non accipit formam nisi præsente re: ista autem reseruat formam, etiam re absente. In hoc etiam imaginatio differt à sensu communi, quia sensus communis præsentia rei exterioris indiget, sicut sensus particularis. Ista autem virtus, scilicet imaginatio thesaurus formarum vocatur: quia in ea (sicut dictum est) formæ à particularibus sensibus receptæ retinentur. Hæc potentia in anteriori parte cerebri, seu interiori, sicut & sensus communis ponitur: & hic maior est durities ex frigiditate cerebri proueniens, vbi & imaginatiua retinet impressiones à sensu communi receptas.

---

## CAPVT XXXVIII.

### *De vi æstimatiua.*

Æstimatiua virtus est, quæ à forma acquisita intentiones elicit, quæ sensu non percipiuntur, secundum quam ouis fugit lupum, & lupus miseretur suo filio: hoc autem non posset fieri, nisi lupus haberet cognitionem eius indiuidui, & quòd hoc indiuiduum sit natus eius, sicut & ouis apprehendit lupum sibi nociuum. Ista verò non possunt fieri per sensum. Æstimatiua differt ab imaginatione: quoniam imaginatio solùm retinet formas apprehensas per sensum communem: & ad imaginationem solam non sequitur affectus miseriæ vel tristitiæ, vel fuga, vel insecutio. Ad æstimationem autem statim sequitur quodlibet istorum.

*Æstimatiua ab imaginatione differt, & quomodo.*

rum. Vnde sicut intellectus practicus se habet ad speculatiuam, ita se habet æstimatiua ad imaginatiuam, & propter hoc æstimatiua non penitus apprehensiua est, sed etiam motiua, per hoc quòd determinat ad quid moueri debeat animal & à quo fugere. Cùm enim animal mouetur ad cibum, oportet imaginem cibi in animali esse. Sed æstimatio non solùm mouet, imò etiam apprehendit. Oportet igitur animal habere æstimationem, qua moueatur. Officium igitur æstimatiuæ est apprehendere intentiones, non quidem rationis, sed naturæ. Vnde non apprehendit quid sit syllogismus, aut nomen, aut verbum, vel amicitiam, vel inimicitiam, commodum, vel incommodum sicut dictum est. Hæc virtus ponitur in prima parte mediæ cellulæ cerebri, quæ calida est ex motu multi spiritus ad ipsam.

*Æstimatiua officium.*

---

## CAPVT XXXIX.

### *De phantasia.*

Phantasia est virtus, vel potentia componens imagines cum imaginibus, & intentiones cum intentionibus, & imagines cum intentionibus. Componit inquam, phantasia imagines cum imaginibus, vt est apprehendere aliquid esse album, vel nigrum, vel diuersas formas componere, & fingere chimæras. Componit etiam intentiones cum intentionibus, vt patet in oue, quæ apprehendit nato suo præbenda esse vbera, & alienum esse repellendum. Componit

*Phantasia quid sit.*

ponit etiam imagines cum intentionibus, vt cùm apprehendit ouis formam lupinam esse fugiendam. Per phantasiam maior habetur cognitio, quæ potest haberi in anima sensibili, quæ est in brutis: per hanc enim non solùm scit præsentia, sed etiam prouidet sibi in futurum: per hanc enim quædam animalia faciunt sibi casas, & de cibo prouident in longinquum, per hanc etiam de illo scit quòd sit idem, & de alio quòd sit aliud: & sic de eo omni de quo scientia profertur per modum affirmationis & negationis. Per hanc quoque videmus aliquid eligere animalia, & aliquid refutare. Ad electionem autem & refutationem præexigitur scientia & discretio: & ideo multi dixerunt quod phantasia est aliquid rationis. Sed dicimus non esse veram electionem animæ sensibilis, sed aliquid simile. Hæc à vulgo in homine vocatur cogitatiua, cùm tamen cogitare propriè sit rationis. Phantasia operatur in somno, sicut in vigilia. Quòd autem in somnis res videntur esse præsentes, hoc est, quia fit reuersio ad sensum communem. Ista potentia quando coniuncta est rationi, sicut est in homine, tunc accipit agendi & operandi regimen à ratione. Sed quia ratio diuersificatur secundum diuersitatem eorum, de quibus ratiocinatio fit, ideo per operationes phantasiæ multiplicantur in homine valde. Vbi autem phantasia non est cum ratione, vt est in brutis, tunc regitur solùm secundum instinctum naturæ. Et quia natura vno modo est in habentibus speciem vnam, ideo conceptio

phan

phantasiæ operatur in talibus vno modo: Et inde est quòd omnis hirundo facit vno modo nidum suum. Dixerunt autem quidam philosophi quòd istæ virtutes in brutis potius aguntur, quàm agant, sed in homine potius agunt, quam agantur: quia bruta mouentur secundum impetum, & impulsum appetitus naturalis. Motus autem humani regulantur secundum regimen rationis. Notandum autem quòd melancholici, & infirmi, & amentes multas habent phantasias, sed hoc non ex illustratione, quæ fit per imaginationes rerum sensibilium, sed ex passionibus naturæ, & confusione spirituum ascendentium ad cerebrum, & caput turbantium. Tales enim spiritus diuersarum imaginationum inuolutiones faciunt, & generant horribiles visiones, & conceptiones. Præterea sciendum quod bruta citiùs recipiunt influxus primi motoris quàm homines, sicut patet in formica, quæ quando cibum colligit, intra tres dies non pluit. Et gallus cantum suum per tempus variat, quia mutationem auræ ex influxione primi motoris præsentiunt. Huius dicti hæc est ratio, quoniam homines multùm occupantur circa conceptiones suas conferendo, & componendo, & diuidendo: quare & influxiones primi motoris non percipiunt ita citò sicut bruta, quæ non sic occupantur in suis conceptionibus, nec secundum illas operantur, sed tantùm secundum instinctum naturæ. Ista vis, scilicet phantasia, plurimùm impedit intellectum eò quod nimis occupat animam composi

*Homo & animalia mouentur, sed differenter.*

*Formica natura.*

positione & diuisione imaginum, non solùm acceptarum à sensibus, sed etiam fictarum. Maximè autem impedit intellectum, quando aliquid de cœlestibus & diuinis imprimitur ei, & hoc ideo, quia conceptiones tales intellectus non potest ferre, nec sunt similes imaginationibus, & fictionibus phantasiæ. Phantasia verò ponitur in medio mediæ cellulæ cerebri, tanquam centrum, inter memoratiuam, & imaginatiuam: quia phantasia conuertit se tam super formas, quas accipit imaginatiua per sensum, quàm super intentiones, quas reseruat memoria: & tunc istas formas ac intentiones diuidit ac componit.

---

## CAPVT XL.

### *De memoria.*

*Memoria quid sit.*

MEmoria est repositorium præteritorum. Reseruat enim memoria intentiones per æstimationem à figuris rerum elicitas. Anima per memoriam mediantibus rebus sensibilibus redit in ipsas res sensibiles, quæ sunt extra ipsam: & propter hoc oportet actum memoriæ duas præcedere operationes: quarum vna est hoc esse receptum: & hæc est operatio sensus communis: in hoc memoria incipit. Secunda est hoc esse conseruatum apud nos, quod fit per imaginatiuam. Oportet etiam quod ante memoriam quædam virtus operetur quæ ex figuris rerum diuidat rerum intentiones singulares In hoc autẽ differunt imagina

ginatio & memoria, quia ista conseruat species rerum: hæc conseruat intentiones specierum. Sciendum quoque quòd memoria differt à reminiscentia: quia memoria discretè & distinctè reuertitur ad res, componendo intentiones distinctas cum imaginibus. Reminiscentia autem siue recordatio est motus, quasi interceptus & abscissus per obliuionem, & est cum collatione temporis, & loci, & huiusmodi. Reminiscentiæ enim modus non est vniformis, sed causatur ex pluribus principiis circunstantibus illud cuius propriè est reminiscibilitas, cùm sit principium multorum priùs memoratorum. Cùm enim per memoriam fiat rerum apprehensio, quòd eædem res prius fuerint in se, vel in sensibus aliis cognitæ, patet quòd si quis res totaliter est oblitus, non potest per memoriam recordari se esse oblitum. Sed si oblitus est in parte, tunc per id quod remansit, potest reminisci se quandoque sciuisse: vnde per collusionem reminiscentiæ potest etiam ad id quod oblitus fuerat redire cum illius adiutorio quod remansit memoriæ. Alia etiam est differentia inter memoriam & reminiscentiam: quia memoria multa participant animalia, sed reminiscentia solius rationis est, quia reminiscentia est quædam inuestigatio, quæ sine ordine rationis non est, ac sine deliberatione, per quæ antecedens ordinatur ad consequens. Sanè cùm quis reminisci voluerit ea quæ non eo modo quo per sensum, sed per intellectum apprehendit: hoc non fit per memoriam, quia memoria talia non reseruat,

*Imaginatio & memoria differunt & quomodo.*

*Memoria & reminiscentia differũt, & quomodo.*

*Alia differentia inter memoriam & reminiscentiam.*

uat, sed intellectus conuertit se super ea, quæ habet apud se, & ea reducit ad actum, quæ habet in habitu: iste autem habitus manet actualiter apud intellectum possibilem qui est locus specierum vniuersalium: vnde & vniuersalia prius speculata remanent apud ipsum tanquam in loco suæ generationis etiam actu, quando illa non considerat. Intellectus autem possibilis ad has species, quas sic habet apud se, conuertitur, vel ab eis auertitur, quando voluerit. Vltimo notandum est quod memoria ponitur in posteriori parte cerebri, qui locus est siccus propter neruos motiuos, qui oriuntur ex ipso.

*Locus memoriæ vbi.*

---

## CAPVT XLI.

*De vi sensibili & motiua.*

*Appetitiua vis mouet multipliciter & quomodo.*

SEquitur de vi sensibili motiua: hæc mouet quandoque spiritualiter, quandoque corporaliter. Primo modo dicitur appetitiua, quæ mouet dupliciter, aut diligendo, aut odiendo: & diuiditur in concupiscibilem & irascibilem, per quas appetit anima bonum, vel insurgit contra malum. Ab his verò duabus, scilicet irascibili & concupiscibili, oriuntur quatuor affectiones, scilicet gaudium, spes, dolor, & timor. Nam si præsens est quod concupiscimus, gaudemus, si absens est, speramus. Similiter si præsens est de quo irascimur, dolemus: si absens est, timemus. Sensualitas autem est vis animæ sensibilis motiuæ, & ad idem mouet, ad quod concupiscibilis, & irascibilis. Sensualitas

*Affectiones quæ oriuntur ab irascibili & concupiscibili.*

*Sensualitas quid sit.*

litas enim appetit, quæ delectabilia sunt corpori, ac nociua refugit. Differt tamen sensualitas à concupiscibili & irascibili: quia sensualitas magis coniungitur corpori: & sicut in brutis, ita in homine nulla lege perstringitur, quin semper in appetitus rerum ad corpus pertinentium moueatur. Sed concupiscibilis & irascibilis coniunguntur rationi, & prout sunt in homine, frænantur ratione, ac reguntur virtutibus quæ fundantur in ipsis. Est enim temperantia in concupiscibili, & fortitudo in irascibili, & sic de aliis. Secundum quod vis motiua sensibilis mouet corporaliter, sic diuiditur in virtutem naturalem, vitalem & animalem: quarum prima situm suum habet in hepate, vt in proximo principio, cùm primum principium est cor: secunda in corde, tertia in capite, vt in proximo principio, tamen primum principium est cor. Virtus enim naturalis est motiua humorum, vitalis motiua pulsuum, animalis motiua membrorum. Dicimus ergo quod virtus naturalis est motiua humorum mediantibus arteriis, & venis, quæ radicantur in hepate secundum Galenum, sed secundum Aristotelem radicantur in corde, & hoc per spiritum naturalem. Et autem spiritus naturalis, substantia subtilis, & aërea vi caloris in corde generata, hæc sanguinem ad singula membra impellit, ex quo corpus vegetatur. Virtus vitalis est motiua pulsuum mediantibus arteriis, quæ radicantur in corde. Spiritus autem vitalis est idem qui & naturalis. Idem dico in substantia, sed differens in virtute, quæ & naturalis est,

*Irascibilis, & concupiscibilis coniunguntur rationi, & quomodo.*

*Virtus in vi.*

*Virtus naturalis.*

*Vitalis.*

*Animalis.*

*Virtus naturalis quid sit.*

*Virtus vitalis quid.*

*Virtus animalis quid sit.* est, hic per arterias ad membra corporis se diffundens, viuificat ipsum corpus tanquam instrumentum. Virtus animalis est motiua membrorum mediantibus neruis, qui radicantur in capite: & hoc per spiritum animalem. *Spiritus animalis quid sit.* Est autem spiritus animalis idem qui & naturalis, & vitalis sed animalis dicitur cùm ad cerebrum deuenerit. His cæteris subtilior per neruos ad organa sentiendi dirigitur, vt sensus & motus secundùm locum exinde generetur in corpore animalis. Circa vires istas denique sciendum est, quod cum virtutes animales intenduntur, tunc naturales remittuntur, propter hoc in homine dedito studio vel meditationibus, minùs operatur virtus nutritiua, & generatiua, & augmentatiua. *Vir studiosus carnis domator.* Ex quo patet quòd concupiscentia carnis domatur in viro studioso. Vnde ait Hieronymus, Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis. Præterea quando virtutes animales remittuntur, naturales intenduntur: sicut patet in somno, qui describitur esse quies virtutum animalium cum intentione naturalium.

## CAPVT XLII.

### *De potentiis animæ rationalis.*

*In anima plura sunt & quæ.* TRia sunt in anima, vt ait Philosophus, scilicet potentiæ, habitus, & passiones. Et potentiæ quidem sunt innatæ, habitus autem sunt acquisiti, vel infusi, passiones verò sunt illatæ vel innatæ. Habitus enim

enim sunt acquisiti, vt patet in scientia, & virtute politica. Nam ex frequenti studio homo acquirit scientiam, & ex frequenti benè agere fit homo bonus, bonitate virtutis politicæ. Sunt & habitus quandoque non per acquisitionem, sed per infusionem: sicut sapientia fuit infusa Salomoni, & virtutes Theologicæ conferuntur quotidie paruulis in baptismo, & etiam pœnitentibus in iustificatione: & ex actibus non generantur tales habitus, sed potius econuerso, ex talibus habitibus eliciuntur boni actus ex potentiis: vnde in habitibus acquisitis sequitur, quales sunt tales sunt & habitus, sed in habitibus infusis est contrarium, scilicet, quales sunt habitus, tales sunt & actus. Est tamen verum quòd sicut habitus acquisiti generantur per actus, ita & generant per actiones, sed non meritorias, inquantum tales passiones sunt illatæ ab extrinseco. Vocat autem passiones Philosophus ipsas receptiones obiectorum. Sumuntur & aliter passiones, vt dicantur affectiones, sicut dolor, timor, & spes & gaudium.

*3. Reg. 3. Ioan. 3. & 20.*

*Ex habitibus infusis generantur actus, & quomodo.*

---

## CAPVT XLIII.

### *De diuisione potentiarum animæ.*

*Potentiarum animæ diuisio.*

NVnc ad diuisionem potentiarum animæ accedamus. Philosophus ergo principaliter diuidit animæ potentias, in cogitatiuam & motiuam, quas Theologus appellat intellectum, & affectum: ipsum autem affectum intelligit voluntatem. Poten-

tia autem animæ tunc dicitur intellectus, dum est apprehensiua: & dicitur voluntas, dum est motiua. Item quædam sunt vires animæ separatæ à corpore, vt velle, & intelligere: secundum quas anima non vnitur corpori, sed vnitur vtenti corpore, scilicet phantasia, quæ sic se habet ad intellectum sicut color ad visum, vt ait Philo. Quædam verò sunt vires inseparabiles à corpore, vt vegetabiles, & sensibiles, & quantum ad essentiam & quantum ad operationem, vt in brutis. Sed in homine separantur vires istæ à corpore quantum ad essentiam, licet anima operationes earum exercere non possit extra corpus. In brutis verò simpliciter pereunt quantùm ad vtrunque. Item anima potentias quasdam habet communes cum brutis, vt est sensualitas, sensus particularis, sensus communis, imaginatio, memoria, æstimatio. Quasdam habet non communes cum illis, vt est ratio, & intellectus, & huiusmodi. Item anima habet vires quasdam quo ad se, vt est ratio, voluntas, liberum arbitrium: quasdam habet quibus corpus corpori permiscetur, vt est vis naturalis, vitalis, & animalis, de quibus dictum est suprà. Ex iam dictis patet, quod potentiæ quædam sunt organicæ, quædam non. Item ex prædictis collige, quod anima rationalis omnes potentias habet animæ vegetabilis & sensibilis, sed non inquantum rationalis est: verùm inquantum rationalis est, addit intellectum & liberum arbitrium, & huiusmodi.

*Homo cũ omnibus* Et hoc est quod dicit Greg. Omnis inquit, creaturæ aliquid habet homo. Habet nanque

que homo commune esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum Angelis. Quicquid enim virtutis, aut nobilitatis habent naturæ inferiores, habent & superiores, sed perfectiori modo, & nobiliori: & quod possunt inferiores possunt & superiores, sed nobiliori & perfectiori modo. Propter hoc manifestum est quòd omnes vires quibus communicamus cum brutis, differunt specie, prout sunt in nobis, & in brutis.

*creaturis communitatem habet, & quomodo.*

## CAPVT XLIV.

*De potentiis cognitiuis.*

QVatuor assignantur differentiæ virtutis intellectiuæ. Prima assignatur secundùm differentiam naturæ: & sic intellectus diuiditur in agentem & passibilem. Secunda datur secundum differentiam obiecti, & sic diuiditur intellectus in speculatiuum & practicum. Tertia assignatur secundum differentiam dignitatis, & sic diuiditur ratio in partem superiorem & inferiorem. Quarta datur secundum comparationem ad actum, & sic diuiditur intellectus in habitum, & in actum. In habitum quidem, vt possit intelligere quando vult. In actum verò, cum actualiter ad intelligere se conuertit & ad intelligibile. Differentia verò intellectus in effectu, & eius qui dicitur adeptus, sumitur secundum maiorem, & minorem perfectionem ipsius intellectus possibilis. Nam cum intellectus possibi-

*Virtutis intellectiua differentia.*

*Al. possibilem, & potentialem & infrà.*

lis recipit species cum lumine intellectus agentis: tunc dicitur intellectus in effectu, & etiam in habitu. Intellectus verò cùm recipit perfectè lumen secundùm formalem coniunctionem, tunc vocatur intellectus adeptus. Diligenter autem notandum est, quòd omnes differentiæ intellectuum iam prædictæ sumuntur vel secundum actum, vel secundum habitum, vel secundum modum intelligendi: & nulla sumitur secundum diuisionem potentiæ cognitiuæ, nisi prima tantùm, secundum quam diuiditur in agentem & possibilem.

---

## CAPVT XLV.

### *De modo cognoscendi.*

*Cognoscit Deus Angelus, & homo, quomodo differũt.*

RES aliter cognoscit Deus, aliter Angelus, aliter homo. Ipse quoque homo aliter per intellectum Deum cognoscit, & aliter creaturas. Intellectus enim diuinus cognoscit res ex seipso, intellectus autem Angeli cognoscit res per species sibi concreatas, quæ sunt similitudines rerum. Sed intellectus humanus cognoscit res per species abstractas à rebus particularibus per sensum prius cognitis. Vnde sciendum quod sicut sensus cognoscit res præsente obiecto, & sicut imaginatio cognoscit absente obiecto, & tamen cum appendiciis materiæ: ita intellectus cognoscit sine appendiciis materiæ sub intentione vniuersali. Anima igitur per intellectum aliqualiter cognoscit omnia, & attingit. Cognoscit

*Anima cognoscit omnia, & quomodo.*

enim

enim Deum supra se, & seipsam in se, & Angelos iuxta se, & quicquid cœli ambitu continetur, infra se. Quis sit autem modus cognoscendi Deum, nota quod intellectus humanus non cognoscit Deum per abstractionem, sicut alias res: & hoc ideò, quia similitudo abstracta simplicior est illo à quo fit abstractio: Deo autem nihil simplicius est. Alia ratio est, quia in abstractione oportet esse vniuersale & particulare. Particulare quidem à quo fit abstractio: vniuersale autem, scilicet ipsum abstractum, sed nihil horum cadit in Deum. Cognoscitur igitur Deus naturali cognitione, quia intellectus possibilis ita formatus lumine intellectus agentis, quod est similitudo primæ lucis, in hac similitudine cognoscit lumen quod est Deus. Sciendum præterea quod per sensum cognoscimus particularia, sed per intellectum vniuersalia: & quando se intellectus conuertit ad particulare vt ipsum apprehendat, tunc similitudo abstracta à particulari erit vniuersalis, & non particularis. Item nihil venit in intellectum nisi per sensum, & hoc fit duobus modis, scilicet, vel simpliciter, vel per accidens. Simpliciter quidem, vt quando intelligimus sensibilia priùs per sensum apprehensa. Per accidens autem, quando intelligimus insensibilia per effectum. Notandum est etiam quòd aliud est rem per cognitionem in intellectum venire, & aliud est in re iam intellecta versari: quia tunc cognitio rerum per sensum venit in intellectum, sicut dictum est, sed cùm intellectus rem iam apprehendit, tunc delectatur,

*Modus cognoscēdi Deum quis sit. In abstractione qui concurrant.*

*Quid per sensum & intellectum cognoscimus.*

& negotiatur in illa, etiam sine sensus adminiculo. Ad cognoscendum autem ista pleniùs nota vtrumque verum esse, scilicet, quòd per particularia cognoscuntur vniuersalia, & è contra per vniuersalia cognoscuntur particularia. Istud sic patet: quia duplex est vniuersale: vnum scilicet, prout est abstractum, & aliud confusum, videlicet, secundum quod est in particulari. Dicimus ergo quòd ad cognitionem vniuersalis abstracti venimus per particularia, sicut in pueris in quibus priùs operatur sensitiua, quam intellectiua: quia priùs cognoscunt particularia per sensum, & postea vniuersalia per intellectum. Sic & Philosophi inuenerunt modum argumentandi per inductionem: quia ex multis propositionibus particularibus, vnam concluserunt vniuersalem, hoc modo: Socrates est animal, Plato est animal, Cicero est animal, ergo omnis homo est animal. Econtrariò est in vniuersali confuso: quoniam per talem vniuersalem venimus in cognitionem particularium: sicut patet, quando videmus hominem à remotis, tunc non cognoscimus, nisi eius substantiam corpoream: sed postea per motum cernitur esse animal: dum verò magis appropinquat, cernitur esse homo: tandem cognoscitur esse Petrus. Nota quòd secundum Philosophum plura scire possumus, sed vnum solum intelligere: quoniam scire dicit habitum per quem plura scimus: intelligere autem dicit actum, qui non potest esse intellectus duplicatus. Intellectus enim ad vnum solum se potest actualiter

*Particularia cognoscuntur, & quomodo.*

*Vniuersale duplex.*

*Conclusio vniuersalis quomodo fit.*

*Scire & intelligere plura, & quomodo.*

actualiter conuertere, & hoc patet quòd quando quis agit duos actus rationis simul vno tempore, vnus est intellectus, & alius memoriæ, siue consuetudinis: verbi gratia. Aliquis dicit horas, & cum hoc in libro quærit concordantias, vel numerat denarios: vnum illorum, scilicet quærere concordantias, est actus intellectus, sed aliud, scilicet dicere horas, est actus memoriæ: sicut etiam animal brutum sine regimine intellectus vadit ad domum ad quam sæpe iuit. Item nota quòd ad intelligentiam rei non requiritur præsentia rei intelligibilis, sed præsentia similitudinis eius tantùm: quia res non cognoscitur per essentiam: sed per similitudinem tantùm & econuerso: & inde est quòd intellectus apprehendit remota sicut propinqua.

*Agere duo: actus rationis quis potest & quomodo.*

## CAPVT XLVI.

### *De intellectu agente & possibili.*

NVnc de intellectu agente & possibili specialiter est dicendum. Intellectus igitur agens, est qui abstrahit species ab imagine, siue phantasia, & sua irradiatione facit vniuersales, ac ponit res in intellectu possibili. Nam sicut ad visum corporalem exigitur lux abstrahens intentiones colorum, id est, similitudines à colorato, & ponit eas in aëre, non quidem secundum speciem, sed secundum intentionem, id est, similitudinem: sic intellectus agens, qui est lux animæ, ponit species abstractas à

*Intellectus agẽs quid.*

phantasia in intellectu possibili, non quidem actualiter, sed secundum intentionem, id est, similitudinem. Quare autem inter imaginationem & intellectum possibilem non sunt potentiæ eiusdem speciei, quoniam altera est potentia animæ sensibilis, altera animæ rationalis. Intellectus autem possibilis dicitur, quia potest recipere tales species, sed nondum recipit eas, cuius exemplum est, tabula nuda nullam habens picturam, potest tamen habere quancunque. Sanè cùm intellectus possibilis tales species receperit, tunc (sicut habes suprà) vocatur intellectus in effectu, vel in habitu, cum verò illustratur multitudine specierum sensibilium, tunc, est intellectus adeptus. Qualiter autem istæ species remaneant cum intellectu possibili, vel qualiter ad eas fiat per reminiscentiam conuersio & reuersio, habes suprà in cap. de memoria. Porrò intellectus agens & possibilis differunt, sicut lux & illuminatum, & sicut perficere & perfectibile: quia, vt ait Philos. intellectus agentis est omnia facere, sed intellectus possibilis est omnia fieri. * Et vt pleniùs innotescat, notandum quòd sicut ad hoc quòd per speculum aliquid videatur tria sunt necessaria, scilicet, speculum quod aptum natum est recipere impressionem corporum obiectorum, color autem in corporibus obiectis: & lux qua moueatur color corporum obiectorum, quæ sine luminis influxu quantumcunque obiiciantur non sunt receptibiles à speculo, sic similiter ad hoc, vt aliquid in intellectu videamus

*Intellectus possibilis, quid.*

*Intellectus agēs & possibilis differūt, & quomodo.*

** Ab hinc vsque ad finem capitis additio est, nec habetur in vetustis codicibus.*

*Ad cognoscendum per speculum tria requiruntur & quæ.*

deamus, oportet quòd sit intellectus possibilis, qui aptus natus est recipere species, quemadmodum dictum est de speculo, oportet etiam quòd sint species speculatæ apud intellctum possibilem, qui habet ipsas in habitu, cum sit locus specierum vniuersalium. Sed sicut color in corpore non mouetur, nec species, nisi mediante lumine imprimantur in speculo, sic nec phantasmata erunt actu intelligibilia, nisi intellectus agens irradiet, & diffundat super eum lumen suum, sicut lux super colores, vt sic secundum actum intelligibilia efficiantur.

## CAPVT XLVII.

*De intellectu speculatiuo & practico.*

SEquitur de intellectu speculatiuo, & practico, qui ambo in cognitione consistunt: sed in hoc differunt, quòd intellectus speculatiuus cognoscit verum in ratione veri, practicus autem cognoscit verum in ratione boni. Item intellectus speculatiuus vocatur cognitio speculatiua, sed practicus dicitur cognitio affectiua. Item finis speculatiui est verum: finis autem practici est opus. Item per speculatiuum intelligimus rectè, sed per practicum rectè viuimus. Intellectus practicus vocatur operatiuus, quia dicitur à praxi, quod est operatio. Item intellectus practicus diuiditur in rationem, & synderesin: Ratio autem diuiditur in partem superiorem & inferiorem: de quibus per ordinem est dicendum.

*Intellectus speculatiuus & practicus differunt & quomodo.*

*Intellectus practici diuisio.*

*Rationis diuisio.*

## CAPVT XLVIII.

### *De ratione & partibus eius.*

*Ratio quid sit.* *Ratio cognitiua, motiua & liberum arbitriũ dicitur, & quomodo.* *Ratio diuiditur.* *Pars superior quid agit.* *Pars inferior quid agit.* *Ratio & intellectus differunt.*

RAtio, est vis animæ non solùm cognitiua, sed etiam motiua. Ratio autem cùm iudicat aliquid esse bonum, vel malum, & ibi sistit, tunc dicitur cognitiua. Si autem procedit amplius & iudicat esse bonum, vt fiat, sic dicitur motiua. Si verò adhuc vlteriùs procedit, vt non solùm iudicet esse bonum, vt fiat, sed etiam id appetit, sed dicitur liberum arbitrium: quoniam liberum arbitrium apprehendit rationem & voluntatem. Ratio autem prout se habet ad bonum particulare, diuiditur in partem superiorem, & inferiorem. Superior pars diuinis ac æternis intendit, inferior autem de transitoriis iudicat, & ea disponit. Item superior pars accipit rationes per leges diuinas: vt, hoc est faciendum, quia Deus præcepit. Pars autem inferior accipit rationes per leges humanas: vt, hoc est faciendum, quia honestum est, vel quia expedit reipublicæ. Item superior pars rationis dicitur virtus, quæ licet vsque ad contemplationem æternorum se extendat, differt tamen ab intelligentia, quia intelligentia negotiatur in æternis, per modum rationis, vel intentionis: ratio autem non sic, sed conferendo, & ratiocinando. Differt autem ratio etiam alio modo ab intellectu, quoniam intellectus apprehendit esse rei absolutè, ratio autem cum collatione vnius ad alterum.

terum. Inferior verò pars rationis dicitur multipliciter: quæ quia circa res corporales versatur, coniuncta est sensualitati, & sæpe allicitur ab ea, videt enim semper sibi porrigi pomum, id est, illecebram vicinam. Ratio tamen inferior & superior idem sunt in essentia, sed differunt in officio. Exemplum in oculo sursum & deorsum aspiciente.

---

## CAPVT XLIX.

### *De potentiis animæ motiuis.*

VIrium motiuarum animæ rationalis est diuisio. Diuiditur enim vis motiua in imperatiuam, & consiliatricem, & affectiuam & consiliatricem simul & affectiuam simul. Vis imperatiua est liberum arbitrium & synderesis. Consiliatrix est ipsa ratio, quæ diuiditur in partem superiorem & inferiorem. Vis autem affectiua est voluntas, quæ diuiditur in thelesin, & bulesin. Vis quæ simul & consiliatrix est & affectiua, est ipse intellectus practicus.

*Virium motiuarum diuisio.* *Vis imperatiua quid sit.* *Consiliatrix quid sit.* *Affectiua quid sit.*

---

## CAPVT L.

### *De voluntate.*

INter dictas potentias primò dicendum est de voluntate, quæ inter cæteras motiuas est præcipua, cùm sit generalis motrix omnium virium. Cùm enim intellectus

*Voluntas quid sit.*

apprehendit aliquid, vt bonum, voluntas imperat viribus affixis ipsis organis, sicut visui ad videndum, auditui ad audiendum, & sic de aliis sensibus. Similiter in motu locali voluntas imperat virtuti animali, quæ est in neruis, & in musculis, & ita mouet ad ambulandum, vel currendum, & ad huiusmodi similia. Sed fallit istud in potentiis animæ vegetabilis, in quibus voluntas suum imperium non exercet. Nutritiua enim & generatiua & augmentatiua non secundum nostrum arbitrium, sed naturaliter operatur. Voluntas autem in duas diuiditur partes, scilicet, in thelesin, & bulesin, id est voluntatem naturalem & deliberatiuam: quarum prima, scilicet, voluntas naturalis dirigitur per synderesin: secunda verò, scilicet deliberatiua, per rationem. Nota quòd voluntas propriè & strictè tantummodo rationabilium est, sed largè dicitur etiam brutorum esse. Impropriè verò & quasi metaphoricè dicitur etiam esse vegetabilium. Vnde voluntas primo modo sumpta, scilicet, prout est rationabilium, propriè voluntas dicitur. Secundo autem modo, prout est brutorum, vocatur propriè desiderium. Tertio modo prout est vegetabilium, vocatur appetitus. Inter potentias autem nulla est liberior, quàm voluntas: quia nec obligatur organo, sicut maginatio, æstimatio, & huiusmodi: nec cogitur à bono: sicut intellectus cogitur à vero. Vires etiam affixæ organis immutantur necessariò immutato organo, quibus omnibus voluntas caret: vnde ait Augustinus. Nihil adeò in no-

*Nutritiua & generatiua quomodo operentur.*

*Voluntatis diuisio.*

*Voluntas propriè & impropriè quid.*

*Omnium potentiarum nobilior voluntas, & quare.*

ſtra poteſtate eſt ſicut voluntas. Si autem ſcire volueris quare voluntas non cogitur à bono, ſicut intellectus à vero, hæc eſt ratio, quia citra primum bonum, nihil eſt ita bonum quod non aliquid imperfectionis habeat, ſed aliquid ita verum eſt, quod nihil falſitatis habet: vt patet in hac propoſitione, Quodlibet totum maius eſt ſua parte: vnde tali vero cogitur intellectus aſſentire, ſed voluntas nulli bono creato cogitur adhærere. Item voluntas videtur interdum cogi per inordinatum appetitum, prout voluntas quandoque trahit hominem, & allicit vt bonum ſpernat incommutabile, & rebus mutabilibus adhæreat; ſed in huiuſmodi coactione libertas quædam eſt: vnde Auguſtinus, Omne peccatum adeò eſt voluntarium, quòd ſi non eſt voluntarium, non eſt peccatum.

*Voluntas in poteſtate.* *Voluntas non cogitur à bono.* *Voluntas cogibilis & quomodo.* *Omne peccatũ à voluntate.*

---

## CAPVT LI.

### *De ſyndereſi.*

SYndereſis vis eſt motiua, quæ ſemper nata eſt figi in ſuperioribus, natura iter mouens, & ſtimulans ad bonum, & abhorrens malum: & in iſtis nunquam errat, neque ſecundum ſyndereſin eſt peccare. Sciendum etiam quòd ſynderesis nunquam extinguitur totaliter, etiam in diabolo, & in damnatis: remanet enim in illis aliquis eius actus. Synderesis enim quantum ad inſtinctum boni, & quantum ad diſplicentiam mali culpæ abſolutè conſideratæ,

*Syndereſis quid ſit.* *Syndereſis inextinguibilis, & quomodo extinguibilis.*

ex

extincta est in diabolo & damnatis: secundum verò quòd culpa comparatur ad pœnam, sic non est extincta in illis synderesis: & in hunc modum remanet in eis ad pœnam. Isa. Vermis eorum non morietur. Habent igitur displicentiam mali in comparatione & collatione ad pœnam.

*Isa. 66.*

---

## CAPVT LII.

### *De conscientia.*

*Consciētia quid sit: & vnde dicitur.*

HOc nomen conscientia componitur ab hac præpositione, con, & hoc nomine scientia, vnde conscientia dicit duo, scilicet scientiam, & secundum hoc consciētia est habitus naturalis, non solùm cognitiuus, sed etiam motiuus: inclinat enim animam ad prosecutionem boni, & fugam mali. Alio modo conscientia dicit acceptionem ex parte rationis, quod notatur ex hac præpositione, con. Primo igitur modo prout conscientia includit scientiam in se, habet se sicut superius: & coniungitur synderesi, & semper est recta. Secundo modo coniungitur magis rationi: & sic se habet sicut inferius hoc modo recipit errorem & conturbationem. In conscientia enim ex parte inferiori bene potest accidere error. Nam ratio cum conscientia cùm parti inferiori iungitur, habet versari circa particularia, in quibus sæpe contingit errare, sicut patet in sigillo conscientiæ, in quo synderesis proponit maiorem: sic nullum malum est faien

*Consciētia recta, & erronea & quomodo.*

*Sigillū consciētia.*

*Synderesis, rationis, & consciētia, argumentum.*

faciendum, ratio sublumit minorem, sic ſcilicet, hoc eſt malum, conſcientia concludit, ergo non eſt faciendum. Circa primam non eſt error: circa ſecundam quandoque eſt error: & ex hoc falſitas in concluſione quandoque oritur. Cauenda eſt conſcientia nimis larga, & nimis ſtricta. Nam prima generat præſumptionem, ſecunda deſperationem. Item prima dicit ſæpe malum bonum, ſecunda è contra bonum malum: Item prima ſæpe ſaluat damnandum, ſecunda è contra damnat ſaluandum. Nota quòd aliud eſt conſcientia, aliud eſt timor conſcientiæ. Tunc enim eſt conſcientia, quando quis ſententialiter iudicat aliquid eſſe faciendum vel vitandum: & contra talem conſcientiam, facere, etiam ſi ſit erronea, peccatum eſt. Sed contra timorem conſcientiæ facere, non ſemper eſt peccatum: quia talis timor non eſt ſemper ex diffinitiua ſententia rationis, per quam iudicet ſe teneri ad aliquid: ſed ex eo quòd vacillat inter dubia, neſciens quid ſit melius, vel ad quid teneatur potius, cum tamen non committeret quicquid ſciret eſſe placitum diuinæ voluntati. De conſcientia quoque ſciendum quòd quandoque reſpicit præteritum, quandoque præſens, quandoque futurum. Nam conſcientia accuſat de præterito, remurmurat de præſenti, & præcauet de futuro. Præterita nanque reſpicit, vt quando conſcientia mentem de hoc quod ſibi conſcia eſt reprehendit, ſicut de malo commiſſo, vel de bono omiſſo. Præſentia etiã reſpicit, contradicendo eis, quorum per conſcientiam habui

*Conſciẽtia diuerſitas.*

*Iſa. 5.*

*Conſciẽtia & timoris conſcientia differentia.*

*Conſciẽtia reſpectus.*

*Conſciẽtia prudentia.*

habuimus oppositum. Futura quoque respicit, vt quando instruit & stimulat mentem ad ea facienda vel vitanda, ad quæ ipsa conscientia iudicat nos teneri. Quòd autem conscientia se extendat (vt dictum est) tam ad facta quàm ad facienda, potest colligi ex diffinitionibus conscientiæ, quæ tales sunt. Dicit enim Ioan. Dam. quòd conscientia est lex intellectus nostri. Basilius autem dicit esse rationale iudicatorium. Diffinitiones istæ magistrales sunt, Conscientia est cognitio sui ipsius. Item Conscientia est animi habitus agendorum & non agendorum. Item conscientia est habitus mentis boni & mali discretiuus. Item conscientia est credulitas intentionis ad aliquid faciendum vel non faciendum animi deliberatione firmata. Error conscientiæ octo modis causatur. Primò ex ignorantia, quando scilicet nescit quis quid eligendũ sit, vel declinandum. De tali errore dicitur 1. Parali. 20. Cùm ignoramus quid agere debeamus, hoc solùm residui habemus, vt oculos nostros dirigamus ad te. Secundò ex negligentia, vt cùm quis negligit conscientiam discutere, vel nescit se expedire, negligit tamen ab aliis quærere. Tertio ex superbia, vt quando quis non humliat intellectum suum, vt melioribus & sapientioribus se velit credere. Contra quos Apostol. 2. Cor 10. Captiuantes omnem intellectum vestrum in obsequium Christi, hoc est dicere quòd quilibet in credendis plus debet fidei consentire quàm sibi: & in agendis plus debet aliis credere, quàm sibi. Quartò ex singularitate, qua homo

*Consciẽtia diffinitius.*

*Error cõscientia causatur, & vnde.*

homo ſequens ſenſum proprium, non conformat ſe aliis, nec ſequitur vias communes bonorum. De his in Numeris. Extrema caſtrorum conſumpſit ignis. Quintò ex affectu inordinato, qui ſæpè inclinat conſcientiam ad id quod tunc homo appetit: & ſic facit eam à ſua rectitudine deuiare. Seneca, Perit omne iudicium, cùm res tranſit in affectum. Sextò ex puſillanimitate, qua quis timet non timenda ſecundum rectum iudicium rationis. Iſa. Dicite puſillanimes, confortamini, nolite timere. Septimò ex perplexitate, qua homo ſe credit eſſe poſitum inter duo peccata, quorum alterum ſit impoſſibile declinare. Sed ſciendum quòd perplexitas nihil eſt ſimpliciter: poteſt tamen quis eſſe perplexus ſecundum quid, id eſt, ſecundum erroneam conſcientiam, qua depoſita erit liberatus. Octauò ex humilitate, & cordis puritate. Gre. Bonarum mentium eſt ibi culpas agnoſcere, vbi culpa non eſt. Error primis ſeptem modis acceptus reprehenſibilis eſt: octauo verò modo laudabilis eſt, imò nec error dici debet, ſed humilis ſuorum defectuum recognitio, dummodò non ſit nimia.

*Num. 15.* *Iſa. 65.* *Perplexitas quid ſit.* *Error reprehenſibilis & laudabilis.*

---

## CAPVT LIII.

### *De operationibus animæ.*

*Animæ operationes.* *Anima cognoſcit.*

ANima ſecundum diuerſas potentias, multas & diuerſas habet operationes. Ipſa enim cognoſcit verum per intellectum ſpeculatiuum, affectat bonum per intel

& negotiatur in illa, etiam sine sensus adminiculo. Ad cognoscendum autem ista plenius nota vtrumque verum esse, scilicet, quòd per particularia cognoscuntur vniuersalia, & è contra per vniuersalia cognoscuntur particularia. Istud sic patet: quia duplex est vniuersale: vnum scilicet, prout est abstractum, & aliud confusum, videlicet, secundum quod est in particulari. Dicimus ergo quòd ad cognitionem vniuersalis abstracti venimus per particularia, sicut in pueris in quibus priùs operatur sensitiua, quam intellectiua: quia priùs cognoscunt particularia per sensum, & postea vniuersalia per intellectum. Sic & Philosophi inuenerunt modum argumentandi per inductionem: quia ex multis propositionibus particularibus, vnam concluserunt vniuersalem, hoc modo: Socrates est animal, Plato est animal, Cicero est animal, ergo omnis homo est animal. Econtrariò est in vniuersali confuso: quoniam per talem vniuersalem venimus in cognitionem particularium: sicut patet, quando videmus hominem à remotis, tunc non cognoscimus, nisi eius substantiam corpoream: sed postea per motum cernitur esse animal: dum verò magis appropinquat, cernitur esse homo: tandem cognoscitur esse Petrus. Nota quòd secundum Philosophum plura scire possumus, sed vnum solum intelligere: quoniam scire dicit habitum per quem plura scimus: intelligere autem dicit actum, qui non potest esse intellectus duplicatus. Intellectus enim ad vnum solum se potest actualiter

*Particularia cognoscuntur, & quomodo.*

*Vniuersale duplex.*

*Conclusio vniuersalis quomodo fit.*

*Scire & intelligere plura, & quomodo.*

actualiter conuertere, & hoc patet quòd quando quis agit duos actus rationis simul vno tempore, vnus est intellectus, & alius memoriæ, siue consuetudinis: verbi gratia. Aliquis dicit horas, & cum hoc in libro quærit concordantias, vel numerat denarios: vnum illorum, scilicet quærere concordantias, est actus intellectus, sed aliud, scilicet dicere horas, est actus memoriæ: sicut etiam animal brutum sine regimine intellectus vadit ad domum ad quam sæpe iuit. Item nota quòd ad intelligentiam rei non requiritur præsentia rei intelligibilis, sed præsentia similitudinis eius tantùm: quia res non cognoscitur per essentiam: sed per similitudinem tantùm & econuerso: & inde est quòd intellectus apprehendit remota sicut propinqua.

*Agere duo: actus rationis quis potest & quomodo.*

## CAPVT XLVI.

### *De intellectu agente & possibili.*

NVnc de intellectu agente & possibili specialiter est dicendum. Intellectus igitur agens, est qui abstrahit species ab imagine, siue phantasia, & sua irradiatione facit vniuersales, ac ponit res in intellectu possibili. Nam sicut ad visum corporalem exigitur lux abstrahens intentiones colorum, id est, similitudines à colorato, & ponit eas in aëre, non quidem secundum speciem, sed secundum intentionem, id est, similitudinem: sic intellectus agens, qui est lux animæ, ponit species abstractas à

*Intellectus agẽs quid.*

phantasia in intellectu possibili, non quidem actualiter, sed secundum intentionem, id est, similitudinem. Quare autem inter imaginationem & intellectum possibilem non sunt potentiæ eiusdem speciei, quoniam altera est potentia animæ sensibilis, altera animæ rationalis. Intellectus autem possibilis dicitur, quia potest recipere tales species, sed nondum recipit eas, cuius exemplum est, tabula nuda nullam habens picturam, potest tamen habere quancunque. Sanè cùm intellectus possibilis tales species receperit, tunc (sicut habes suprà) vocatur intellectus in effectu, vel in habitu, cum verò illustratur multitudine specierum sensibilium, tunc, est intellectus adeptus. Qualiter autem istæ species remaneant cum intellectu possibili, vel qualiter ad eas fiat per reminiscentiam conuersio & reuersio, habes suprà in cap. de memoria. Porrò intellectus agens & possibilis differunt, sicut lux & illuminatum, & sicut perficere & perfectibile: quia, vt ait Philos. intellectus agentis est omnia facere, sed intellectus possibilis est omnia fieri. * Et vt pleniùs innotescat, notandum quòd sicut ad hoc quòd per speculum aliquid videatur tria sunt necessaria, scilicet, speculum quod aptum natum est recipere impressionem corporum obiectorum, color autem in corporibus obiectis: & lux qua moueatur color corporum obiectorum, quæ sine luminis influxu quantumcunque obiiciantur non sunt receptibiles à speculo, sic similiter ad hoc, vt aliquid in intellectu videamus

*Intellectus possibilis, quid.*

*Intellectus agẽs & possibilis differũt, & quomodo.*

** Ab hinc vsque ad finem capitis additio est, nec habetur in vetustis codicibus.*

*Ad cognoscendum per speculum tria requiruntur & vnb*

deamus, oportet quòd sit intellectus possibilis, qui aptus natus est recipere species, quemadmodum dictum est de speculo, oportet etiam quòd sint species speculatæ apud intellctum possibilem, qui habet ipsas in habitu, cum sit locus specierum vniuersalium. Sed sicut color in corpore non mouetur, nec species, nisi mediante lumine imprimantur in speculo, sic nec phantasmata erunt actu intelligibilia, nisi intellectus agens irradiet, & diffundat super eum lumen suum, sicut lux super colores, vt sic secundum actum intelligibilia efficiantur.

## CAPVT XLVII.

*De intellectu speculatiuo & practico.*

SEquitur de intellectu speculatiuo, & practico, qui ambo in cognitione consistunt: sed in hoc differunt, quòd intellectus speculatiuus cognoscit verum in ratione veri, practicus autem cognoscit verum in ratione boni. Item intellectus speculatiuus vocatur cognitio speculatiua, sed practicus dicitur cognitio affectiua. Item finis speculatiui est verum: finis autem practici est opus. Item per speculatiuum intelligimus rectè, sed per practicum rectè viuimus. Intellectus practicus vocatur operatiuus, quia dicitur à praxi, quod est operatio. Item intellectus practicus diuiditur in rationem, & synderesin: Ratio autem diuiditur in partem superiorem & inferiorem: de quibus per ordinem est dicendum.

*Intellectus speculatiuus & practicus differunt & quomodo.*

*Intellectus practici diuisio.*

*Rationis diuisio.*

## CAPVT XLVIII.

### *De ratione & partibus eius.*

*Ratio quid sit.* RAtio, est vis animæ non solùm cognitiua, sed etiam motiua. Ratio autem cùm iudicat aliquid esse bonum, vel malum, & ibi sistit, tunc dicitur cognitiua. Si autem procedit amplius & iudicat esse bonum, vt fiat, sic dicitur motiua. Si verò adhuc vlteriùs procedit, vt non solùm iudicet esse bonum, vt fiat, sed etiam id appetit, sed dicitur liberum arbitrium: quoniam liberum arbitrium apprehendit rationem & voluntatem. Ratio autem prout se habet ad bonum particulare, diuiditur in partem superiorem, & inferiorem. Superior pars diuinis ac æternis intendit, inferior autem de transitoriis iudicat, & ea disponit. Item superior pars accipit rationes per leges diuinas: vt, hoc est faciendum, quia Deus præcepit. Pars autem inferior accipit rationes per leges humanas: vt, hoc est faciendum, quia honestum est, vel quia expedit reipublicæ. Item superior pars rationis dicitur virtus, quæ licet vsque ad contemplationem æternorum se extendat, differt tamen ab intelligentia, quia intelligentia negotiatur in æternis, per modum rationis, vel intentionis: ratio autem non sic, sed conferendo, & ratiocinando. Differt autem ratio etiam alio modo ab intellectu, quoniam intellectus apprehendit esse rei absolutè, ratio autem cum collatione vnius ad alterum.

*Ratio cognitiua, motiua & liberum arbitriũ dicitur, & quomodo.*

*Ratio diuiditur.*

*Pars superior quid agit.*

*Pars inferior quid agit.*

*Ratio & intellectus differunt.*

terum. Inferior verò pars rationis dicitur multipliciter: quæ quia circa res corporales versatur, coniuncta est sensualitati, & sæpe allicitur ab ea, videt enim semper sibi porrigi pomum, id est, illecebram vicinam. Ratio tamen inferior & superior idem sunt in essentia, sed differunt in officio. Exemplum in oculo sursum & deorsum aspiciente.

## CAPVT XLIX.

*De potentiis animæ motiuis.*

VIrium motiuarum animæ rationalis est diuisio. Diuiditur enim vis motiua in imperatiuam, & consiliatricem, & affectiuam & consiliatricem simul & affectiuam simul. Vis imperatiua est liberum arbitrium & synderesis. Consiliatrix est ipsa ratio, quæ diuiditur in partem superiorem & inferiorem. Vis autem affectiua est voluntas, quæ diuiditur in thelesin, & bulesin. Vis quæ simul & consiliatrix est & affectiua, est ipse intellectus practicus.

*Virium motiuarum diuisio.* *Vis imperatiua quid sit.* *Consiliatrix quid sit.* *Affectiua quid sit.*

## CAPVT L.

*De voluntate.*

INter dictas potentias primò dicendum est de voluntate, quæ inter cæteras motiuas est præcipua, cùm sit generalis motrix omnium virium. Cùm enim intellectus

*Voluntas quid sit.*

apprehendit aliquid, vt bonum, voluntas imperat viribus affixis ipsis organis, sicut visui ad videndum, auditui ad audiendum, & sic de aliis sensibus. Similiter in motu locali voluntas imperat virtuti animali, quæ est in neruis, & in musculis, & ita mouet ad ambulandum, vel currendum, & ad huiusmodi similia. Sed fallit istud in potentiis animæ vegetabilis, in quibus voluntas suum imperium non exercet. Nutritiua enim & generatiua & augmentatiua non secundum nostrum arbitrium, sed naturaliter operatur. Voluntas autem in duas diuiditur partes, scilicet, in thelesin, & bulesin, id est voluntatem naturalem & deliberatiuam: quarum prima, scilicet, voluntas naturalis dirigitur per synderesin: secunda verò, scilicet deliberatiua, per rationem. Nota quòd voluntas propriè & strictè tantummodo rationabilium est, sed largè dicitur etiam brutorum esse. Impropriè verò & quasi metaphoricè dicitur etiam esse vegetabilium. Vnde voluntas primo modo sumpta, scilicet, prout est rationabilium, propriè voluntas dicitur. Secundo autem modo, prout est brutorum, vocatur propriè desiderium. Tertio modo prout est vegetabilium, vocatur appetitus. Inter potentias autem nulla est liberior, quàm voluntas: quia nec obligatur organo, sicut maginatio, æstimatio, & huiusmodi: nec cogitur à bono: sicut intellectus cogitur à vero. Vires etiam affixæ organis immutantur necessariò immutato organo, quibus omnibus voluntas caret: vnde ait Augustinus. Nihil adeò in nostra

*Nutritiua & generatiua quomodo operentur.*

*Voluntatis diuisio.*

*Voluntas propriè & impropriè quid.*

*Omnium potentiarum nobilior voluntas, & quare.*

ſtra poteſtate eſt ſicut voluntas. Si autem ſcire volueris quare voluntas non cogitur à bono, ſicut intellectus à vero, hæc eſt ratio, quia citra primum bonum, nihil eſt ita bonum quod non aliquid imperfectionis habeat, ſed aliquid ita verum eſt, quod nihil falſitatis habet: vt patet in hac propoſitione, Quodlibet totum maius eſt ſua parte: vnde tali vero cogitur intellectus aſſentire, ſed voluntas nulli bono creato cogitur adhærere. Item voluntas videtur interdum cogi per inordinatum appetitum, prout voluntas quandoque trahit hominem, & allicit vt bonum ſpernat incommutabile, & rebus mutabilibus adhæreat, ſed in huiuſmodi coactione libertas quædam eſt: vnde Auguſtinus, Omne peccatum adeò eſt voluntarium, quòd ſi non eſt voluntarium, non eſt peccatum.

*Voluntas in poteſtate.*

*Voluntas non cogitur à bono.*

*Voluntas cogibilis & quomodo.*

*Omne peccatũ à voluntate.*

---

## CAPVT LI.

### *De ſyndereſi.*

SYndereſis vis eſt motiua, quæ ſemper nata eſt figi in ſuperioribus, natura iter mouens, & ſtimulans ad bonum, & abhorrens malum: & in iſtis nunquam errat, neque ſecundum ſyndereſin eſt peccare. Sciendum etiam quòd ſyndereſis nunquam extinguitur totaliter, etiam in diabolo, & in damnatis: remanet enim in illis aliquis eius actus. Syndereſis enim quantum ad inſtinctum boni, & quantum ad diſplicentiam mali culpæ abſolutè conſideratæ,

*Syndereſis quid ſit.*

*Syndereſis inextinguibilis, & quomodo extinguibilis.*

extincta est in diabolo & damnatis: secundum verò quòd culpa comparatur ad pœnam, sic non est extincta in illis synderesis: & in hunc modum remanet in eis ad pœnam. Isa. Vermis eorum non morietur. Habent igitur displicentiam mali in comparatione & collatione ad pœnam.

*Isa. 66.*

## CAPVT LII.

### *De conscientia.*

*Consciẽtia quid sit: & vnde dicitur.*

*Consciẽtia recta, & erronea & quomodo.*

*Sigillũ consciẽtia.*

*Synderesis, rationis, & consciẽtia, argumentum.*

HOc nomen conscientia componitur ab hac præpositione, con, & hoc nomine scientia, vnde conscientia dicit duo, scilicet scientiam, & secundum hoc consciẽtia est habitus naturalis, non solùm cognitiuus, sed etiam motiuus: inclinat enim animam ad prosecutionem boni, & fugam mali. Alio modo conscientia dicit acceptionem ex parte rationis, quod notatur ex hac præpositione, con. Primo igitur modo prout conscientia includit scientiam in se, habet se sicut superius: & coniungitur synderesi, & semper est recta. Secundo modo coniungitur magis rationi: & sic se habet sicut inferius hoc modo recipit errorem & conturbationem. In conscientia enim ex parte inferiori bene potest accidere error. Nam ratio cum conscientia cùm parti inferiori iungitur, habet versari circa particularia, in quibus sæpe contingit errare, sicut patet in sigillo conscientiæ, in quo synderesis proponit maiorem: sic nullum malum est faien

faciendum, ratio sublumit minorem, sic scilicet, hoc est malum, conscientia concludit, ergo non est faciendum. Circa primam non est error: circa secundam quandoque est error: & ex hoc falsitas in conclusione quandoque oritur. Cauenda est conscientia nimis larga, & nimis stricta. Nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem. Item prima dicit sæpe malum bonum, secunda è contra bonum malum: Item prima sæpe saluat damnandum, secunda è contra damnat saluandum. Nota quòd aliud est conscientia, aliud est timor conscientiæ. Tunc enim est conscientia, quando quis sententialiter judicat aliquid esse faciendum vel vitandum: & contra talem conscientiam, facere, etiam si sit erronea, peccatum est. Sed contra timorem conscientiæ facere, non semper est peccatum: quia talis timor non est semper ex diffinitiua sententia rationis, per quam iudicet se teneri ad aliquid: sed ex eo quòd vacillat inter dubia, nesciens quid sit melius, vel ad quid teneatur potius, cum tamen non committeret quicquid sciret esse placitum diuinæ voluntati. De conscientia quoque sciendum quòd quandoque respicit præteritum, quandoque præsens, quandoque futurum. Nam conscientia accusat de præterito, remurmurat de præsenti, & præcauet de futuro. Præterita nanque respicit, vt quando conscientia mentem de hoc quod sibi conscia est reprehendit, sicut de malo commisso, vel de bono omisso. Præsentia etiã respicit, contradicendo eis, quorum per conscientiam habui

*Consciẽtia diuersitas.*

*Isa. 5.*

*Consciẽtia & timoris conscientiæ differentia.*

*Consciẽtia respectus.*

*Consciẽtia prudentia.*

homo sequens sensum proprium, non conformat se aliis, nec sequitur vias communes bonorum. De his in Numeris. Extrema castrorum consumpsit ignis. Quintò ex affectu inordinato, qui sæpè inclinat conscientiam ad id quod tunc homo appetit: & sic facit eam à sua rectitudine deuiare. Seneca, Perit omne iudicium, cùm res transit in affectum. Sextò ex pusillanimitate, qua quis timet non timenda secundum rectum iudicium rationis. Isa. Dicite pusillanimes, confortamini, nolite timere. Septimò ex perplexitate, qua homo se credit esse positum inter duo peccata, quorum alterum sit impossibile declinare. Sed sciendum quòd perplexitas nihil est simpliciter: potest tamen quis esse perplexus secundum quid, id est, secundum erroneam conscientiam, qua deposita erit liberatus. Octauò ex humilitate, & cordis puritate. Gre. Bonarum mentium est ibi culpas agnoscere, vbi culpa non est. Error primis septem modis acceptus reprehensibilis est: octauo verò modo laudabilis est, imò nec error dici debet, sed humilis suorum defectuum recognitio, dummodò non sit nimia.

*Num. 15.*

*Isa. 65.*

*Perplexitas quid sit.*

*Error reprehensibilis & laudabilis.*

---

## CAPVT LIII.

### *De operationibus animæ.*

*Animæ operationes.*

ANima secundum diuersas potentias, multas & diuersas habet operationes. Ipsa enim cognoscit verum per intellectum speculatiuum, affectat bonum per intel

*Anima cognoscit.*

dem modo anima in centro cordis posita, sine sui distensione totum corpus sibi vnitum sensificat. viuificat, atque mouet. Nec contra simplicitatem animæ est, quòd tres dicuntur esse animæ, scilicet vegetabilis, sensibilis, & rationalis: cuius intelligentia superius est expressa. Anima quoque licet sit simplex, tamen secundum Boëtium differt in eo quod est, & quo est: sicut & angelus & omne quod est creatum: quæ omnia differunt secundum rationem particularis & vniuersalis.

*Anima in centro cordis.*

---

## CAPVT LV.

### *De immortalitate animæ.*

ANimam esse immortalem auctoritate ostenditur & ratione. Dicitur enim in libro Sapientiæ, Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum, & infrà. Et spes illorum immortalitate plena est. Item in Euangelio, Quærent homines mortem, & non inuenient. Item Greg. loquitur de malis inferni: Ibi mors semper viuit, finis semper incipit, & defectus deficere nescit. Item Io. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Item per rationes. Prima talis est. Omnis corruptio ex contrarietate causatur: nihil autem est quod substantiæ animæ contrarietur. Præterea anima capax est beatitudinis. Deus autem (vt ait Augustinus) ingenti liberalitate replet omnes creaturas pro captu earum, ergo confert

*Animæ immortalitas probatur.*

*Apoc. 9*

*Anima beatitudinis capax.*

fert animæ beatitudinem: ad beatitudinem autem ſpectat vita æterna, & gloria perpetua. Præterea ſi anima moreretur cum corpore, homo non timeretur mortuus, ſicut nec lupus, nec canis mortuus: ergo relinquitur aliquid viuens poſt mortem hominis quod timetur: & hoc eſt anima. Præterea cum Deus ſit iuſtus, habebunt iuſti præmium, & mali pœnam: ſed hoc non fit in hoc mundo, cùm mali videantur florere, deducentes in bonis dies ſuos, (vt dicit Iob) boni verò tribulentur: ergo fiet alibi: ſed hoc non poteſt eſſe, niſi anima ſit immortalis. Aug. Tranſeunt in præſenti tribulationes, & proſpera cum tempore: ſed cancellatis manibus more Iacob, eadem redeunt ſine fine manſura: vt hîc tribulati & afflicti ſine fine gaudeant: iucundati verò & ditati pœnas æternas ſuſtineant. Iacobus, Omne gaudium exiſtimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis. Beda ſuper iſto verbo. Ne indignemini fratres mei ſi mali in mundo florent, & vos patimini: quia non eſt Chriſtianæ dignitatis in temporalibus exaltari, ſed potius deprimi. Mali nihil habent in cœlo, vos nihil in mundo: ſed ſpe illius boni ad quod tenditis, quicquid in via contingat, gaudere debetis. Hieronymus: Difficile, imò impoſſibile eſt, vt præſentibus bonis quis fruatur, & futuris: vt hîc ventrem, illic mentem reficiat: vt de deliciis ad delicias tranſeat: vt in cœlo & in terra glorioſus appareat. Præterea Deus fecit animam ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ſed Deus eſt immortalis, ergo & anima.

*Pſal. 20.* *Ioan. 5.* *Iob 21.* *Geneſ. 49.* *Iacob. 1.* *Geneſ. 1.*

De

# CAPVT LI.

## *De libero arbitrio.*

Liberum arbitrium ( vt ait Aug.) est facultas rationis & voluntatis, qua eligitur bonum gratia existente, malum gratia desistente. In hac diffinitione simul ponitur ratio & voluntas. Ratio quidem vt consiliarius, voluntas autem, vt imperator. Nam ratio dicit aliquid esse bonum vel malum, voluntas dicit, fiat. Nota quòd libertas liberi arbitrij est libera à coactione sufficienti, sed non libera à coactione efficienti: nulla enim coactio exterior est causa sufficiens, vt aliquid fiat, licet quandoque sit efficiens: vt patet in multis qui coacti sunt negare Christum per tormenta: quoniam in huiusmodi coacta voluntas, voluntas est, vt ait Aug. Quando verò peccator retrahitur à gratia, tunc non destruitur libertas liberi arbitrij, quia cæcus, vel fessus, vel claudus in foueam cadens, quando extrahitur, non fit hoc illo inuito. Libertas liberi arbitrij triplex est, scilicet à necessitate, à peccato, à miseria. Prima libertas est naturæ, secunda gratiæ, tertia gloriæ. Item prima est bonorum & malorum, secunda est tantummodo bonorum, tertia est in cœlo regnantium. Ex his patet quòd libertas malorum est velle peccare, & etiam posse peccare: sed libertas in paradiso fuit posse non peccare, & etiam posse non turbari: libertas verò patriæ est nolle, & non posse

*Liberum arbitriũ quid sit.*

*Liberum arbitriũ nõ cogitur, & quomodo.*

*Arbitrij libertas triplex.*

*Liberum arbitriũ in bonis & malis est, & quomodo.* posse peccare, nec posse turbari. Patet ergo quòd liberum arbitrium liberius est in bonis quàm in malis, quia in bonis est tantummodo seruitus miseriæ, in malis autem est seruitus miseriæ & peccati: sed in patria est liberrimum, quoniam omnis talis seruitus destruetur. Nota quòd licet Deus non possit malè facere, & similiter angelus, & animæ bonæ, vel beatæ, tamen est in eis liberum arbitrium: quia bonum eligunt & malum declinant, non ex infirma necessitate, sed libera voluntate. *Liberum arbitriũ in Deo, Angelis, & animabus beatis, & quomodo.* Eodem modo dicendum est de diabolo, quod habet liberũ arbitrium, bonum tamen semper respuit, & malum eligit: sed hoc non facit in eo violenta coactio: sed voluntaria obstinatio. *Liberum arbitriũ in diabolo est, & quo.* Liberum arbitrium habet se in quibusdam indifferenter ad bonum & ad malum, sivt in primis parentibus ante lapsum, in quibusdam plus se habet ad malum, quàm ad bonum, vt in regeneratis post baptismum: in quibusdam plus se habet ad bonum, quàm ad malum, vt in sanctificatis in vtero: in quibusdam necessariò se habet ad malum, vt in infidelibus non regeneratis: in quibusdam necessariò se habet ad bonum vt in confirmatis, sicut fuit beata virgo post conceptionem filij. *Liberum arbitriũ se habet indifferenter, & quomodo.*

*Genes. 1. Genes. 8. Luc. 1. Hiere. 1. Ioan. 3. Luc. 1. Act. 2.*

---

## CAPVT LVII.

### *De natura corporis humani.*

HOmo Græcè anthropos dicitur, id est, arbor euersa; habet enim caput cum

cum capillis ad modum radicis: brachia verò cum cruribus sunt quasi rami. Solus etiam homo est longi & lati corporis. Solus quoque homo est erecti corporis; & huius ratio duplex est, scilicet naturalis, & moralis. Naturalis ratio est, quia in aliis animalibus abundat in capite materia terrea deprimens; & deficit calor erigens: quod non est in homine. Est & ratio moralis, vt scilicet rectitudo staturæ corporis attestetur rectitudinem mentis sursum ad cœlestia tendentis. Accidentia animæ transmutant corpora, quia forma delectabilis imaginata mouet corpus, sicut tristabilis; & ideo dicit Auicenna, quòd multum tristis, ac lepram timens, erit aliquando leprosus; sicut econuerso, quòd corporis passiones redundant in animæ turbationem, sicut patet in somno. Item partes corporis humani habent similitudinem totius mundi, quia tanta est distantia inter extremitates duorum longorum digitorum vtriusque manus, quanta est à vertice capitis vsque ad plantam pedis, sicut tanta est distantia à Zenith capitis ad oppositum tropicum in cœlo, quanta est ab Oriente in Occidentem. Corpus humanum ex quatuor componitur elementis: sed apparet terra in ossibus & carne; aqua verò in humoribus, scilicet, sanguine, phlegmate, cholera, melancholia. Aër continetur in pulmone & hoc patet, quia semper in motu est: nam pulmo ventilabrum cordis est, ne nimio calore dissoluatur. Ignis continetur in corde; & ideò inferius est latum, & superius acutum, quam formam

*Homo quid sit.*

*Corporis humani elegantia.*

*Homo erectus, & quare.*

*Accidẽtia animæ quid corpori faciant.*

*Hominis dimensio ad mundi totius dimensionem.*

*Corpus humanū ex quatuor elementis compositum.*

*Membra corporis qualia, & quomodo.*

formam ignis tenet. Membra corporis triplicia sunt. Sunt enim quædam radicalia, hepar, cor, cerebrum, genitalia: inter quæ tria prima sunt esse indiuidui: in quibus (vt supra dictum est) sedem habet spiritus naturalis, vitalis & animalis: sed membra genitalia sunt ad conseruationem speciei. Alia sunt membra deseruientia, vt venæ, arteriæ, & nerui, per quæ vehitur ille triplex spiritus, vt habetur supra. Alia sunt membra officialia, vt manus, pedes, & huiusmodi.

*Omnia membra mutuo sibi deseruiũt.*

Sunt etiam membra, tam artificialiter ordinata, vt mutuò sibi deseruiant: nam superiora inferioribus administrant gubernationem, vt patet in oculis. Item inferiora præbent superoribus supportationem, vt patet in pedibus & cruribus, quæ totum pondus aliorum membrorum sustinent. Item media impartiuntur vtrisque defensionem, & necessariorum conquisitionem, vt patet in manibus & brachiis. Item sic sunt ordinata, vt mutuò sibi condoleant. Nam si vnum membrum dolet, condolent ei omnia membra, & hoc propter connexionem & colligantiam. Item sic ordinata sunt, vt quando vnum membrum deficit, alia eius defectum suppleant: vnde videmus aliquos carentes manibus comedere cum pedibus: & alios carentes pedibus, cum manibus ambulare. Item sic ordinata sunt, vt vnum membrum periculis se exponat pro alio, vt patet in capite, pro cuius defensione alia membra periculis se exponunt. Item magnus dolor in vno membro, facit minorem in aliquo, nõ sentiri. Item membra, quorum motus subest

*1. Cor. 12.*

ſentiri. Item membra, quorum motus ſubeſt libero arbitrio, tam promptam obedientiam ſeruant, vt inter imperium voluntatis & executionem operis quaſi nulla mora videatur: & hanc obedientiam videmus ſeruare oculum in videndo, linguam in loquendo, os in comedendo, manus in operando & huiuſmodi.

---

## CAPVT LVIII.

### *De phyſionomia hominis.*

DIuerſæ membrorum diſpoſitiones ſecundum artem phyſionomiæ diuerſos effectus ac mores indicant in homine, non quòd iſta ſigna neceſſitatem imponant moribus hominum, ſed oſtendant inclinationem naturæ, quæ tamen retineri poteſt fræno rationis. Sequamur igitur in hoc tractatu magnos huius artis magiſtros & authores, ſcilicet Ariſtotelé, Auicennam, Conſtantium, Philemonem, Loxum, Palemotium, incipientes à complexionibus. Melancholicos, triſtes & graues eſſe dicimus, ſanguineos verò horum oppoſita habere videmus. Cholerici faciles ſunt ad iram, & phlegmatici pigri ſunt & ſomnolenti. Phyſionomia ſexus eſt, quòd maſculus animus vehemens eſt ad impetus, ſtudioſus & animoſus: fœminæ autem miſericordes ſunt & timidæ. Capilli molles, & rari, hebes ingenium proloquuntur. Item capilli criſpi pronuntiant hominem timidum, & lucri cupidum. Capilli nimium de-

*Diuerſa membrorum diſpoſitiones, diuerſos actus indicant, & non neceſſitant.*

*Melancholicorum, ſãguineorũ, cholericorũ & phlegmaticorũ complexiones.*

*Maſcu-*

*lorum & fœminarum diuersa cõplexiones.* pressi, & fronti imminentes ferum declarant animum: & his concordat capitis vrsini capillatura. Item capilli flaui, crassi & albi indicant indociles. Capilli verò subnigri, si sint moderatè tenues, mores indicant bonos, & bonam hominis complexionem. *Capillorum diuersorum declaratio.* Caput nimis magnum stolidum indicat, Caput autem globosum & breue, est sine sapientia & memoria. Caput humile superius, & quasi planum, insolentiæ & dissolutionis dat indicium. *Capitum diuersorum indicatio.* Caput oblongum aliquantulum, & malleo simile, hominem circumspectum ac prouidum indicat. Frons angusta nimis indocilem & voracem declarat: lata verò paruitatem significat discretionis: sed rotunda designat iracundiam. *Frontiũ descriptio.* Item humilis & demissa significat verecundum, & non admittentem turpia. Item quadrata & moderatæ magnitudinis, magnæ sapientiæ & magnanimitatis est indicium. *Superciliorum descriptio.* Supercilia arcuata, quæ coniunguntur vsque ad cornu nasi, significant subtilem & studiosum in omnibus operibus suis. Si autem ibidem coeunt, tristem hominem, & parum sapientem demonstrant. Si autem arcuositas declinat ad tempora, & gibbositatem genarum, significant negligentem. Item supercilia si sint longorum & multorum pilorum, significant ferum, & magna meditantem. *Oculorũ descriptio.* Oculi qui tanquam guttulæ vitio nitidi relucent, mores compositos indicant. Quando variè mouentur, vt modò currant, modò quiescant, significant mala reuolui iam in animo, sed nondum esse perpetrata. Oculi glauci, splendore tamen

men micantes significant audacem & peruigilem ad malitiam. Oculi magni trementes & obscuri significant potationem vini, & intemperantiam veneris. Oculi purè nigri significant imbecillem, & sine virtute animum, & lucri auidum. Quando autem guttulæ rubentes aliquantulum ibi sunt, & tamen nigtæ apparent, animum iustum, probum, & ingeniosum ostendunt. Vbi autem in nigris oculis guttulæ vehementer rubent, & aliquæ tendunt ad quadraturam, & quædam sunt pallidæ, quædam glaucæ, & circuli qui forinsecus ambiunt pupillas, sunt sanguinolenti, & sunt magni oculi, & nitor pupillæ moueatur, vt mouetur palpebra, tales inquam oculi significant animum, qui omnium excedit morem ferarum; quicquid enim nefandorum cogitari potest, talibus oculis perpetrabile est, nec etiam à domestico cessabunt sanguine. Oculi nimium prominentes rubicundi, & parui, linguam declarant effrænatam, & corpus instabile. Oculi acriter intuentes, si sunt humidi, indicant hominem veridicum, ac in agendis velocem ac prouidum. Oculi qui frequenter clauduntur, & frequenter reserantur, tumidum ac imbecillum declarant. Oculi multæ apertionis significant stultum & inuerecundum. Si autem multæ clausuræ sunt, significant mobilem & inconstantem in omnibus factis suis. Aures prominentes & valde magnæ significant stoliditatem, & garrulitatem, & imprudentiam: sed valde paruæ, malignitatis sunt indicia. Aures nimium rotundæ indocilem significant.

*Aurium descriptio.*

Aures oblongæ & angustæ, inuidiæ signa sunt: aures iacentes, & supra caput applicatæ, pigritiam designant. Genæ crassæ signant ignauiam & somnolentiam, nimium autem tenues malignitatem. Genæ rotundæ inuidiæ arguuntur. Nares patulæ, alacritatis & fortitudinis dant indicium: longæ verò tenues, mobilitatis & leuitatis, signum habent. Narium autem pars, quæ iuxta frontem est, si nec alta, nec humili, sed æquali linea descendat, virile signum est: & prudentiam & constantiam demonstrat. Nares minores debitò, furibus assignantur. Omnis vultus cùm plenus est, & crassus, ignauum & voluptatibus deditum significat: vultus dependens cogitatorẽ & subdolum indicat. Labia tenuia in ore maiori si superius labium aliquantulum exuperet super inferius, magnanimum indicat & fortem. Tenuia verò & parui oris, imbecillem animum & versutum indicant. Labia verò soluta aliquantulum ab ore dependentia, inertem demonstrant. Nam in asinis & equis antiquis ita inuenitur. Os paruum conuenit tam vultibus muliebribus, quam hominibus effœminatis: sed quod vltra modum dilatatur, voracem indicat, & immitem, & impium. Talis enim oris rictus marinis monstris conuenit. Mentum prolixum aliquantulum demonstrat minus iracundum, & minus perturbatum. Qui os paruum & breue mentum habent, immittes sunt & inuidi. Hoc enim Plato ad serpentes referebat. Vtilius est mentum commensuratum, secundùm aliquid ad quadraturam accedens. Mentum si longè

*Genæ describuntur.*

*Narium expositio.*

*Vultus explanatio.*

*Labia describuntur.*

*Ora explanantur.*

*Mentum exprimitur.*

longè in prolixum distendatur, dolis assuetum ostendit. Vox similis existens voci ouium, aut caprarum, stultitiæ habet indicium. Quod autem in modum auium vocem intendunt, de facili fiunt leues. Vox tenuis & quasi lugubris, tristem indicat & suspicosum. Quorum vox in nares incurrit, ita vt nares consonent, mendaces sunt & maleuoli, ac malis alienis gaudentes. Ceruix longa & tenuis eum significat, qui maligna meditatur. Ceruix rotunda probat virtutem animi & corporis humilitatem. Ceruix breuis indicium est eius, qui cum temeritate audax est. Ceruix nimis erecta insolentem & contumacem dicit. Pectus quod multis carnibus est congestum, indociles & ignaros indicat. Pectus quod longius est, quàm venter, prudentem indicat. Pectus si cum ventre nimietate pilorum tegatur, significat hominem instabilem, & animum sine religione ac pietate. Cùm autem solum pectus capillos præfert, animosum designat. Humeri tenues, & qui in acumine erecti sunt, insidiosum indicant hominem. Brachia quando in tanta prolixitate extenduntur, vt erecto corpore extremitas medij digiti appropinquet ad genu, licet fortè à mensura quatuor digitorum deficiat, huiusmodi habiles homines & fortes dicit: quum autem prolixitas hæc ad femur desinit, vel parum vltra, declarat homines maleuolos, & malis alienis gaudentes. Manus nimium breues & exiguæ, fortes designant & sagaces. Crassæ manus, si digitos breues vltra modum habeant, tergiuersorem de-

*Vocum significatio.*

*Ceruicũ indicatio.*

*Pectoris expositio.*

*Humerorum descriptio.*

*Brachiorum indicia.*

*Manuũ declaratio.*

*Vnguiũ descriptio.* clarant, insidiosum & furem. Manus indomitæ, id est, intortæ & tenues, loquacem significant & voracem. Vngues albi, plani, & molles, ac tenues, ac rubentes, & bene perlucidi, optimum ingenium indicant. Vngues inflexi, & curui, impudentes indicant & rapaces. Vngues breues nimium, declarant malignum. *Digitorum expositio.* Digiti collecti & globati auarum dicunt, & malignum. Digiti parui & tenues stultum demonstrant. Digiti verò parui & grossi inuidum indicant & audacem. *Laterum explanatio.* Latera tenuia, & angusta, timiditatem indicant. Latera referta carnibus & dura, ostendunt hominem indocilem, hæc enim ad ranas secundum Platonem referuntur. Pars cruris quæ sub genu est, quæ *Crurium significatio.* vocatur sura, quando plena est, & quasi grauida, intemperatum hominem significat, & imprudentem: molles suræ effœminatis assignantur. Pedes crassi & breues valdè, infirmum hominem indicant. Pedes nimium prolixi ad hominem dolosum referuntur. *Pedum descriptio.* Pedes pertenues & breues produnt hominem malignum. Qui longis passibus incedunt, magnanimi esse solent, & efficaces. Qui celeriter incedendo se comprimit, & vultum deducit, atque totum corpus implicat, significat timidum, parcum & versutum. Qui breues passus habet, eundóque accelerat, malignus esse dicitur atque imbecillis. *Colorum descriptio.* Color cutis niger versutum indicat. Color albus rubeúsque fortes animosósque ostendit. Color vehementer albus cum pallore, defectum virtutis significat ex nimia victoria phlegmatis. Color ignicus

tus lucentibus oculis ad insaniam vergit. Color medius inter nigrum & album qui declinat in brunum, si clarus est, ostendit virum boni ingenij, & bonorum morum.

---

## CAPVT LIX.

*De regulis generalis Physionomiæ.*

GEneraliter ergo tenendum est, quòd membra quæ in proportione sunt naturali, quo ad figuram, colorem, quantitatem situm & motum, indicant mentis bonam habitudinem naturalem. Membra verò quæ non habent proportionem debitam in figura, quantitate, situ, & motu peruersam mentem indicant. Propterea dicebat Plato, quòd quæcunque similitudo animalium aliquorum in hominibus est, tales homines etiam imitantur talium mores. Nota insuper habent quòd licet per signa membrorum naturalium mores hominum cognoscantur, non tamen imponunt necessitatem, sed ostendunt inclinationem naturæ: nec semper denuntiant affectus hominum, sed frequenter & probabiliter. Item propter signa exteriora, de quibus dictum est, non statim proferendum est iudicium: quia fortè signum est per accidens, & non per naturam: & fortè dictum est per contrariam consuetudinem, & fræno rationis tenetur, vnde narrat Aristoteles, quòd discipuli Hippocratis detulerunt Philomeni excellenti physionomo pictam imaginem Hippocratis qui pronunciauit

*Membra proportionata quid signant.*

*Non proportionata quid indicãt.*

*Signa membrorum non necessitant, sed inclinationem naturæ ostendũt.*

*Non iudicandũ propter signa.*

*Ioan. 7.*

*Historia Hippocratis.*

de ipſo, quòd eſſet vir luxurioſus. Illis autem indignantibus, & culpantibus Philomenem, quòd de optimo viro taliter iudicaſſet, retulerunt hoc Hippocrati: qui confeſſus eſt Philomenem hoc rectè iudicaſſe, ſed ex amore Philoſophiæ & honeſtatis dixit ſe concupiſcentias cordis ſui viciſſe: & accepiſſe per ſtudium, quod naturæ fuerat denegatum. Denique ſciendum eſt quòd ſigna exteriora non referuntur niſi ad eas paſſiones, quæ naturaliter inſunt homini, ſicut eſt ira, concupiſcentia, & huiuſmodi: non autem ad eas, quæ ſunt animæ ſolius: ſicut eſt muſica, geometria, & ſimilia. Sciendum quoque, quòd in oculis principaliter conſiſtit omnis perfectio phyſionomiæ: & ſi oculorum indicium confirmat cæterorum membrorum iudicium, tunc rarum dixit Loxus Ariſtotelis eſſe indicium, vt in leproſis. Si autem contrariantur, tunc præualent indicia oculorum: propter quod omnes phyſionomi affirmauerunt oculum eſſe verum cordis nuntium.

*In quibus perfectio phyſionomia conſiſtat.*

---

## CAPVT LX.

### *De toto homine.*

*Hominis compoſitio.*

POſtquam expeditum eſt de homine ex parte mentis & ex parte corporis, nunc dicendum eſt de ipſo prout eſt compoſitus ex vtroque vbi ſpecialiter oſtenditur Dei potentia: quia naturas tam diſtantes coniunxit in vnam naturam perfectam, ſcilicet corpoream & incorpoream, quæ maximè diſtant

distant in prædicamento substantiæ. Præterea cùm esset vna sola creatura quæ habebat intus cognitionem per intellectum, vt Angelus: & alia, quæ habebat foris per sensum, vt quodlibet animal brutum, fieri debuit creatura ad complexionem, & decorem vniuersi, propter perfectionem vniuersitatis, quæ hac duplici cognitione esset prædita, vt posset legere in libro scripto intus & foris, hoc est in creatore, & in opere suo. *Apoc. 5.*
Vnita est anima corpori multiplici ratione, licet separata dignior videatur. Prima ratio est, vt per coniunctionem disparium naturarum erigeretur mens ad sperandam illam vnionem, quæ erit inter animam & spiritum increatum. Alia ratio est, vt anima seruiendo Deo in corpore, habeat maius meritum: quia vbi maior pugna, ibi maior victoria, & per consequens maior corona. Difficultas enim operis, multùm valet ad efficaciam merendi. Tertia ratio est propter complementum vniuersi. Cùm enim (sicut dictum est) quædam esset creatura purè spiritualis, quædam purè corporalis, conueniens fuit fieri creaturam mixtam, scilicet, partim spiritualem, & partim corporalem. Quarta ratio est, quia sicut corpus viuum valet ad fructum pœnitentiæ: sic post mortem resuscitatum valebit ad consecutionem stolæ duplicatæ: quia non solùm anima, sed etiam carpus præmiabitur dote sua. Quinta ratio est, quia homo ex defectibus corporis multam habet materiam humiliationis, iuxta id, Humiliatio tua in medio tui. Sicut enim anima ex coniun-

*Anima vnita corpori & quare.* *Matt. 11.* *Genes. 1.* *Matt. 4.* *Philip. 3.* *Matt. 13.* *Mich. 6.* *Anima corpori vnita cũ-*

*moda & incommoda contrahit & qua.* ctione ad corpus, plura consequitur bona: sic & multa contrahit incommoda. Primò, peccati originalis inquinationem: Iob 14. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Secundo peccati pronitatem: Genes. 8. Proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua. Tertiò bene operandi difficultatem. Prouerb. 24. Per agrum hominis pigri transiui, & ecce totum, &c. Quartò intellectus hebetudinem: Sapien. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Quintò continuam impugnationem, ad Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. Sextò curarum solicitudinem. Matth. 6. Dico vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ quid, &c. Septimò passionum multiplicitatem: Iob 13. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Octauò gloriæ retardationem, gloriam enim percipere non possumus quandiu in corpore detinemur: *Philip. 1.* propter hoc Apostolus cupiebat dissolui & esse cum Christo.

---

## CAPVT LXI.

### *De proprietatibus hominis.*

*Solus homo honestum prosequitur.* PRoprietates hominis sunt istæ, discernere inter honestum, & turpe: vnde solius hominis est honestum prosequi, cùm omnia bruta non nisi vtilia & delectabilia prosequantur. Item passiones ordinare ad limitem rationis. Supra mundum per intellectum eleuari: & ideo quando quis per adhæsionem

adhæſionem in terrenis, ſe mundo inferiorem facit, iam quaſi honore humanitatis exutus, proprietatem accipit beſtiæ, ita vt dicatur fieri per immunditiam porcus, per iram canis, per rapinam leo, & ſic de aliis: quod Plato vocauit fœdam animarum incorporationem (quod quidam malè intelligentes crediderunt Platonem dixiſſe quòd animæ exeuntes de corpore, intrabant beſtias, quod falſum eſt) Amicitiam habet ſecundum omne genus amicitiæ: & in hoc differt à brutis, quæ non habent amicitiæ ſpeciem, niſi quæ delectationis eſt, vel connutritorum, & huiuſmodi. Intellectis theoricis eminentibus ſpeculari, & delectari talibus. Verecundari in turpi perpetrato. Propter quòd inemendabiles dicuntur inuerecundi, quia in aliquo mutati ſunt à rationis honore, pecorinam naturam aſſumentes. Perfectè eſſe coniugale animal, eò quòd legibus ordinatas faciat honeſtas nuptias. Ciuile animal eſſe, quia diſtributiones, & cohabitationes, & fœdera & pugnas perfectas habet ex vrbanitatibus ordinatas. Diſciplinæ eſſe perceptibile propter rationis vſum. Eſſe animal manſuetum natura propter ciuilitatem. Eſſe animal riſibile, glorìabile, propter perfectas gaudendi rationes, quæ ſoli contingunt homini. Eſſe microcoſmum, id eſt, minorem mundũ, eò quòd de omnibus creaturis aliquid habeat homo, videlicet eſſe cum lapidibus, vegetari cum arboribus, ſentire cum animalibus, intelligere cum Angelis. Ex duplici natura eſſe compoſitum, ſcili-

*In maximam incidit homo miſeriam per adhæſionem terrenorum.*

*Amicitia homo à brutis diſcernitur.*

*Qui inemendabiles dicuntur.*

*Homo manſuetum animal.*

*Homo microcoſmus, & quare.*

*Homo ex duplici natura*

*compositus.* cet corporali & spirituali. Creaturarum esse dignissimam. Esse animal rationale & *Humana fragilitas in quo consistat.* mortale. Humana fragilitas in hoc consistit quod in homine est assiduitas deficiendi, impossibilitas stãdi, facilitas cadendi, difficultas resurgendi, vilitas nascendi, incertitudo moriendi. Defectus humanus est, *Prou.*24. quia quicquid habemus, aliunde habemus *Iob* 14. & imperfectè, insuper & amittere possu- *Genes.* 6. mus. In homine quoque est moriendi ne- *Ioan.* 6. cessitas, & hæc est vel illata necessitas, sicut *Sap.* 7. fuit in Adam: vel innata, sicut est in nobis: *Mat.*24. vel assumpta, sicut fuit in Christo.

*Defectus humanus.* *1.Cor.*4. *Hebr.* 9.

## CAPVT LXII.

### *De primis parentibus.*

*Summa bonitas fecit rationalem creaturam & quare.* SVmma bonitas volens communicare bonum suum aliis, fecit creaturam rationalem, quæ summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo beata esset. Fecit autem Deus primum hominem, formando corpus eius per ministerium Angelorum de limo terræ in agro Da- *Genes.* 1. masc. & inspirauit in faciem eius spiraculum *Conuenientia hominis cum Deo.* vitæ: hoc est, animam creauit, quam corpori facto vniuit. Factus est autem homo ad imaginem Dei in naturalibus, & ad similitudinem in gratuitis. Dcitur autem homo *Ioan.*18. factus ad imaginem Dei potius quam An- 10. & 87. gelus: quia conuenientiam habet homo cum Deo intus & extra, quod non habet Angelus. *Psal.*49. Intus enim habet conuenientiam cum Deo secundum memoriam, intelligentiam, &

& voluntatem, sicut Angelus, sed extra conuenientiam habet quam non habet Angelus. Nam sicut à patre est filius, sic ab homine homo eiusdem naturæ. Præterea sicut Deus prælatus est omni creaturæ simpliciter, sic homo omnibus in suo vniuerso. Psalm. 8. Omnia subiecisti sub ped. &c. Item sicut Deus vbique est, sic anima vbique est in suo habitu, id est, in corpore, non quidem per essentiam, sed per potentiam. Dignitas humana est in hoc, quod Deus fecit hominem ratione sapientem, vita innocentem, dominio potentem. Primum notatur in hoc quod homo factus est ad imaginem Dei: secundum quòd ad Dei similitudinem: tertium quia præpositus est homo cunctis animantibus, & aliis creaturis, quæ omnia sibi seruiunt. Ex his nota quòd voluntati bonorum hominum non solùm subditur creatura, sed etiam ipse Deus omnipotens. Psa. 144. Voluntatem timentium se faciet, &c. Item angeli, qui deputantur ad custodiam. Item dæmones, qui dantur ad exercitium bonorum. Item homines boni, qui sunt socij tribulationem, & erunt socij consolationum. Item homines mali qui bonos magis promouent persequendo, quàm possent facere seruiendo. Corpus tale dedit Deus primo homini, quòd animæ subiectum esset, vt esset obtemperans sine rebellione, esset etiam propagabile sine libidine, esset vegetabile sine mortalitate, esset proportionabile quantum ad complexionem æqualem, esset quoque conforme animæ, vt sicut anima erat innocens, & tamen poterat peccare.

*Ps. 138.*
*Act. 17.*
*Dignitas humana in quo consistit.*
*Genes. 1.*
*Mat. 18.*
*2. Cor. 1.*
*Quale corpus dedit Deus primo homini.*

rat peccare, sic corpus esset impassibile, vt tamen posset immortalitatem incurrere: & ideo poterat mori, & non mori: poterat habere sufficientiam, & indigentiam: poterat obtemperare, & rebellare, & hoc fuit ratione naturæ defectiuæ ex nihilo creatæ, nec per gloriam confirmatæ, fuit tamen corpus ita conditum, vt in eo nulla esset pugna rebellonis: nulla pronitas libidinis, nulla imminutio vigoris, nulla corruptio mortis. Hæc autem immortalitas corporis Adæ principaliter fuit ab anima sicut ab influente à corporis æquali compositione, sicut à disponente: à ligno vitæ, sicut à vegetante: à regimine verò prouidentiæ diuinæ, sicut ab interius conseruante, & exterius protegente. Factus est itaque homo absque omni culpa & miseria, nec ad culpam habuit fomitis incitamentum. Insuper datum est ei quadruplex adiutorium. Primum ad rectè volendum, quod est conscientia. Secundum ad murmurandum contra malum, & ad stimulandum ad bonum, quod est synderesis. Tertium fuit scientia illuminans intellectum ad cognoscendum Deum suum, sicut seipsum, & mundum istum, qui factus fuerat propter ipsum. Quartum fuit charitas accendens affectum ad diligendum Deum super omnia, & proximum suum sicut seipsum. Prima duo pertinent ad perfectionem naturalium, alia duo ad perfectionem pertinent gratuitorum, quorum vnum fuit gratiæ gratis datæ, scilicet scientia: aliud gratiæ gratum facientis, scilicet charitas. Accepit homo triplicem oculum: primum carnis quo videret mundum:

*Corpus primi hominis immortale, & quomodo.*

*Genes. 2.*

*Felicitas prioris hominis.*

*Adiutoria data homini.*

*Oculus hominis triplex.*

dum: ſecundum rationis, quo videret animum: tertium contemplationis, quo videret Deum. Et ſic oculo carnis videt homo quæ extra ſe ſunt, oculo rationis quæ intra ſe ſunt, oculo contemplationis quæ ſunt ſupra ſe. Notitiam enim Dei habuit, cuius præſentiam quodam interiori aſpectu rationis contemplabatur, non tamen ita excellenter vt in patria, nec ita in ænigmate, vt modò in via. Res etiam factas nouit, quia animantibus omnibus nomina impoſuit. Notitiam quoque ſui habuit: quia qualis factus erat, ſciuit, & quod agere & quod cauere deberet, intellexit. Fuit quoque ſine pœnalitatibus, quia nec eſuriuit nec ſitiuit. Item frigus vel æſtus, labor aut infirmitas eum non læſit. Nec mortem expectauit, quia viuus erat ad gloriam transferendus. Veſtibus non eguiſſet, & nudus verecundiam non ſenſiſſet. Natura in eo quo ad deformitatem membrorum non erraſſet, conceptus fuiſſet ſine pudore, partus ſine dolore. Motus membrorum ſubiecti fuiſſent voluntati.

*Homo habuit notitiam Dei & rerum. Geneſ. 2.*

*Gen. 2. Admirabilis ſtatus primi hominis. Geneſ. 1.*

---

## CAPVT LXIII.

### *De præceptis Adæ datis.*

ADam factum Deus in paradiſum tranſtulit, & ibi de coſta dormientis Euam ſibi ſociam formauit. Hanc non fecit de capite, ne viro dominaretur: nec de pedibus, ne contemneretur: ſed de latere, vt amoris vinculum probaretur. Duplex bonum illis

*Eua formatur de coſta Adæ, & quare.*

*Bona quæ à Deo Adæ & Euæ præparata erant.*

*Duplex præceptum.*

Deus præparauit, vnum temporale, aliud æternum. Primum dedit, secundum promisit. Ideo duplex præceptum primus homo habuit, vnum naturæ, ad custodiendum bonum datum: aliud disciplinæ, ad promerendum bonum promissum: & hoc non poterat promereri melius, quàm per puram obedientiam, quæ tunc mera est, quando præceptum ex se solo obligat, & non ex alia causa: & tale dicitur præceptum disciplinæ, quia per ipsum dicitur quanta sit virtus obedientiæ. Vnde & disciplinæ præceptum dicitur: quia vitale lignum scientiæ non suadebat natura, sed disciplinæ. Præceptum verò naturæ duplex fuit: vnum de conseruatione indiuidui: vt ibi (Genes. 3.) De omni ligno paradisi comedetis. Inter quæ, ligna fuit in medio paradisi specialiter nominatum lignum vitæ, sic dictum ab effectu, quia corpora primorum parentum debebat continuè vegetare. Aliud fuit præceptum naturæ pro conseruatione speciei, vt illud, Crescite & multiplicamini. Circa præceptum disciplinæ nota quòd aliquid prohibetur, quia malum. Exod. 20. Non furtum facies. Aliquid quia occasio mali. Matth 5. Non iurare omnino: sicut prælatus multa prohibere potest, quæ tamen non sunt expressa in sua regula. Aliquid ad probationem obedientiæ, & tale fuit præceptum de ligno vitæ.

*Genes. 1.*

De

## CAPVT LXIV.

### *De paradiso.*

HOmo prædictis fultus auxiliis accepit locum paradisi terrestris in habitationem tranquillam. Fuit autem locus ille ( vt ait Damascenus )' exultationis vniuersæ promptuarium, qui terra excelsior est positus, & temperato ac purissimo aëre circunfulget, plantis semper & floribus ornatus est, bono odore plenus, nullúmque irrationabilium animalium ibi habitat : Præterea habetur in Genesi, quòd à domino paradisus plantatur, fonte, qui diuiditur in quatuor capita, irrigatur, ligno vitæ ac scientiæ boni & mali decoratur, per cherubim & flammeum gladium custoditur. Notandum insuper quòd ibi nullæ sunt tempestates. Duæ quoque ibi sunt hyemes, & duæ æstates, & bis fructificāt ibi arbores. In vtroque solstitio habent hyemem, & in vtroque æquinoctio æstatem. Huius autem ratio est, quia paradisus sub circulo æquinoctionali situs est. Item semper habet æquinoctium.

*Paradisus terrestris qualis fuerit.*

*Genes. 2.*

*Fons in paradiso, lignū vitæ custodia paradisi.*

*Genes. 3.*

*Locus tēperatus.*

## CAPVT LXV.

### *De casu primi hominis.*

INuidens ergo diabolus fœlicitati hominis, in specie serpentis ipsam mulierem, tanquam fragiliorem aggreditur tentandam : quam cùm in responsione dubitantem cerneret,

*Inuidia diaboli, & eius astutia.*

cerneret, fortius institit: & tandem vincens eam, virum illa mediante deuicit. Processit ergo sic: Primò scilicet quærendo, Cur præcepit vobis Deus, &c. Seccundò asserendo falsum. Nequaquam moriemini. Tertiò promittendo, Eritis sicut Dij scientes bonum & malum. Processus iste fuit maximæ versutiæ, quia processit experiendo, impellendo, & alliciendo. Experientiam enim accepit interrogatione, impulit in mendacij assertione, allexit in falsa promissione. Allexit autem diabolus mulierem per triplex appetibile, scilicet, per scientiam, quæ est appetibilis rationali: per excellentiam ad modum Dei, quæ est appetibilis irascibili; per suauitatem ligni, quæ est appetibilis concupiscibili. Igitur vir peccauit: quia lignum vetitum gustauit: vnde & pœnam accepit, vt in sudore vultus sui pane suo vesceretur. Mulier autem in duobus peccauit. Nam superbiuit, & vetitum comedit: vnde & duplicem maledictionem habuit, scilicet, Sub viri potestate eris, & hoc propter primum. Item in dolore paries, & hoc propter secundum. Diabolus verò in serpente inuidit, mentitus est, decepit: vnde propter primum dictum est ei: Supra pectus tuum gradieris: propter secundum, Terram comedes: Propter tertium. Ipsa conteret caput tuum. Si autem scire volueris qui eorum plus peccauit, scilicet vir an mulier: notandum est quòd quantum ad aliqua plus peccauit mulier, & quantum ad aliqua plus vir. Nam mulier plus peccauit quo ad peioris finis intentionem. Voluit

*Processus tentationis versutus.*

*Allexit diabolus mulierẽ & quomodo.*

*Homo peccauit, & quare.*

*Genes. 3.*

*Mulier peccauit, & quomodo.*

*Serpens.*

*Genes. 4.*

*Quis grauius, aut plus peccauit vir an mulier.*

luit enim fierit ſicut Deus: ſed vir intendebat non contriſtare delicias ſuas. Item mulier peccauit in plures, quia in ſe, in Deum, & in proximum. Item damnoſius peccauit mulier, quia plures maledictiones recepit. Vir autem peccauit plus quantum ad originem, quia ex certa ſcientia. Item vir peccauit maiori ingratitudine. Quærunt multi cur Deus hominem fecerit qui peccare poſſet, & ad hoc aſſignantur plurimæ rationes. Prima eſt, vt oſtendatur diuina potentia, quia ſolus inuertibilis eſt, omnis autem creatura vertibilis eſt. Secunda, vt declaretur Dei ſapientia, quæ de malo ſcit eligere bonum: quod non potuit fieri niſi Deus creaturam feciſſet vertibilem in malum. Tertia, vt manifeſtetur Dei clementia, qua Chriſtus per mortem ſuam hominem perditum liberauit. Quarta, vt oſtendatur Dei iuſtitia, qua non ſolum reddit bonis præmia, ſed etiam malis ſupplicia. Quinta, vt homo non ſit peioris conditionis, quàm aliæ creaturæ, quas omnes Deus ſic adminiſtrat, vt eas propriis moribus agere ſinat; vnde & hominem in proprio arbitrio relinquere debuit. Sexta eſt, laus humana. Laus enim eſt viri iuſti, qui potuit tranſgredi & non eſt tranſgreſſus. Septima eſt, decor vniuerſi, quia oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt, ita mali bonos commendant ad inuicem comparati. Octaua ratio eſt, quia boni exercitantur & probantur per malos. Adam autem & Eua poſt peccatum de paradiſo expulſi ſunt, ſicut Lucifer de cælo; & in hac valle miſeriæ habitantes facti

*Homo peccabilis & quare.* *Iob* 14. *Matt.* 1. *Mat.* 26. & 25. *Eccl.* 15. *Eccl.* 31. *Geneſ.* 3. *Iſa.* 14. *Apoc.* 12.

*Posse mori & non posse vbi.*

facti sunt mortales. Nam sicut in cælo est non posse mori, sic in inferno est semper mori. In mundo medio posse viuere, & posse mori. Ex his patet quòd primus status hominis fuit innocentiæ: secundus gratiæ: tertius culpæ: quartus pœnitentiæ: quintus gloriæ. Dum enim inordinatè erexit se supra se, cecidit miserabiliter infra se, scilicet à statu innocentiæ, & gratiæ in statum culpæ & miseriæ. Item quia factus est inobediens suo superiori, iusto Dei iudicio factum est vt sibi fieret inobediens suum inferius, scilicet caro, & maximè circa membra virtuti generatiuæ deseruientia.

*Status hominis quot & qui.*

*Inobedientia primi hominis quanta.*

## CAPVT LXVI.

### *De ordine tentationis in nobis.*

*Tentat nos serpẽs ceu primos parentes.*

ORdo tentationis qui fuit in primis parentibus, etiam in nobis completur. Nam sicut serpens vbi suggessit, mulier delectata est, vir comedit: sic in nobis secundum Gregorium, diabolus gerit serpentis officium: sensualitas verò, quæ in carne est, officium mulieris, & ratio tenet locum viri per consensum. Vel dicas, secundum Augustinum, quòd suggestio serpentis est primus motus ex fomite: comestio verò mulieris, delectatio cogitationis, scilicet per inferiorem partem rationis, sed comestio viri est consensus superioris partis, rationis. Per hæc enim tria scilicet, suggestionem, delectationem, & consensum, homo in tentationem ducitur: quia tẽtatio per suggestionem

*Homo in tentatio-*

nem inchoatur, sed per delectationẽ, progreditur, per consensum autem consummatur.

Sunt autem alia tria, per quæ quis in tentatione detinetur, scilicet opus prauum, consuetudo, & desperatio. Sciendum item quòd tentatio est triplex. Prima est à diabolo, vel per modum suggestionis, vel per modum afflictionis. Secunda est à mundo, qui voluntate vel vanitate allicit, vel persecutione frangit. Tertia est carnis, quæ per sensualitatem, ac fomitem ad peccatum impellit: quibus ratio consentiens peccatum perficit. Duæ sunt tentationis species: Prima scilicet diaboli, secunda mundi, & sunt extra nos, & non habent peccatum, vnde Augustinus: Tentatio cui non consentitur, non est peccatum, sed materia exercendæ virtutis. Tertius modus tentandi est intrà nos, & est peccatum veniale, cum primus motus est tantùm, sed mortale, si consensus aduenerit. Contrà prædictos tentatores dedit nobis Deus tria remedia, quia contra diabolum habemus spiritus & Angelos bonos, qui ad bonum nos stimulant, & contra insultus diaboli defendunt. Item contra mundum habemus exempla sanctorum, quos nec alliciebant mundi blandimenta, nec terrebant supplicia. Item contra carnem habemus bona naturalia, scilicet synderesin, & vim irascibilem, quæ naturaliter nos docent non acquiescere carni, sed spiritui. Habemus etiam gratuita, scilicet charitatem, temperantiam & huiusmodi, quibus carnis vitia mortificamus. Est autem differentia inter tentationes, quæ sunt à diabolo,

*nem ducitur, & per quæ.*

*Tentatio triplex, & à quibus.*

*1. Ioã. 2.*
*Eccl. 1.*

*Tẽtationis species quot.*

*Remedia contra tentationes.*

*Psal. 90.*
*1. Mach. 2.*

*Rom. 5.*
*Gal. 5.*

*Differẽtia tentationũ.*

à diabolo, & quæ ſunt à carne. Tentationes enim quæ à diabolo ſunt, ſæpe oriuntur præter rationem, vt cùm nuper ſatiatus famem, patitur, & poſt longam dormitionem ſomno grauatur. Tentationes verò quæ ſunt à carne, frequenter ſurgunt propter neceſſitatem, ſed interdum excreſcunt in ſuperfluitatem, vt ſi cibus poſt ieiunium immoderatè appetitur, vel in comedendo menſura & modus non tenetur. Tentatio autem multiplex eſt: quædam eſt pro-
*Gen. 22.* bationis, & hæc eſt à Deo ſecundum quòd Dominus tentauit Abraham. Quædam
*Gen. 3.* examinationis, & hæc eſt ab homine. Quædam præcipitationis, & hæc eſt à diabolo, qui ſic primos parentes tentauit. Quædam delectationis, & hæc eſt à carne. Quædam conſenſus, & hæc eſt rationis. Tentationum quatuor ſunt ſpecies. Prima eſt aſpera: hæc autem fit de laboribus inconſuetis in principio conuerſionis. Secunda eſt vana & oritur, de ſpiritualibus proſperitatibus, vt cum quis de virtutum ſucceſſibus gloriatur. Tertia eſt dubia, vt quando quis ambigit quid certum de aliqua re tenere debeat: vnde accidit quòd lentior quiſque ad bonum redditur, quando id quod agit bonum eſſe dubitatur: & pronior fit ad malum, quando malum eſſe neſcitur. Quarta fraudulentia: vt quando
*2. Cor. 1.* diabolus in Angelum lucis ſe transfigurat, ſub ſpecie, ſcilicet virtutum inducens virum hæc fit quando ſuadendo honeſtatem inducit ſuperbiam, vel diſſuadendo diſcretum obſequium inducit nimium carnis

*Tentationum ſpecies.*

carnis commodum, vel ſuadendo iuſtum iudicium, inducit credulitatem: vel ſuadendo miſericordiam, inducit remiſſionem & negligentiam; vel ſuadendo largitatem, inducit prodigalitatem, & ſic de aliis. In talibus autem periculoſiſſimum eſt periculum non videre. Primam appellat Pſalmiſta timorem nocturnum; per noctem enim aduerſitas deſignatur. Secundam appellat, ſagittam volantem in die: quia per diem proſperitas deſignatur. Tertiam appellat negotium perambulans in tenebris, & hæc propter dubium perplexitatis. Quartam vocat dæmonium meridianum: vnde ait, Non timebis à timore nocturno, à ſagitta, &c. De his quatuor generibus tentationum idem ait, Super aſpidem, quo ad primum: & baſiliſcum, quo ad ſecundum; & conculcabis leonem, quo ad tertium; & draconem, quo ad quartum. Propter prædictas tentationes vel deceptiones diaboli non ſunt etiam licita facienda; & hoc in quinque caſibus. Primus eſt ſi diabolus ſuadet homini aliquid eſſe bonum faciendum, quod videtur ſuis conſiliis conſentire; vnde Christus ipſo ſuadente noluit facere panem de lapidibus, quod tamen opus bonum fuiſſet. Secundus, ſi proponatur aliquod opus contra legem Dei non eſt faciendum. Vnde Machabæi nolebant comedere carnes, quas tempore neceſſitatis comedere licuiſſet. Tertius, quando bonum fit cum ſcandalo aliorum. 1. ad Corinth. 8. Peccantes in fratres, &c. & loquitur de idolothytis.

*Pſal. 90. Timor nocturnus, ſagitta volãs, lans, negociũ perambulans, meridianũ quid. ibid.*

*Licita non ſunt facienda & quibus caſibus.*

*Matt. 4.*

*2. Mach. 7.*

ris. Quartus est quando bonum fit per ostentationem. Iob cap. 36. Si osculatus sum manum meam, quæ est iniquitas maxima, super quod dicit Gregorius, Manum suam osculatur, qui laudat quod facit: & hæc est iniquitas maxima. Quintus, cùm impedit obedientiam superioris, quia licet propter mandatum prælati nunquam malum debeat fieri, potest tamen bonum aliquando propter obedientiam prætermitti. Remedia autem contra tentationes sunt, memoria Dominicæ passionis, mortificatio carnis, vtile exercitium, declinatio occasionum, conculcatio principij tentationum. Vnde monet ille prudenter, quum inquit:

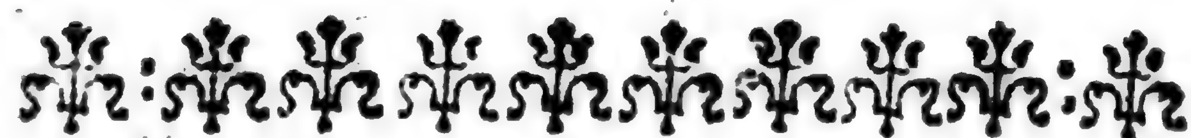
*Manum suamqui osculatur.*

*Remedia contra tentationes.*

*Principiis obsta: serò medicina paratur,*
*Quum mala per longas inualuêre moras.*



COM



# COMPENDII TOTIVS THEOLOGICÆ VERITATIS

## LIBER III.

De corruptela peccati.

### CAPVT I.

*De malo in genere.*

MALVM triplex est, videlicet culpæ, pœnæ & damni: quod opponitur triplici bono, scilicet honesto, delectabili, & vtili. Nam culpæ opponitur honestum, pœnæ opponitur delectabile, damno opponitur vtile. Malum est vtile multis modis. Primo, propter suam ordinationem, quia per vilificationem ponitur in loco inferiori in vniuersitate rerum, vnde bené ordinatur: sicut ordinatè ponitur diabolus in inferno, & fur in patibulo. Secundo modo vtile est propter suam coactionem. Amaritudo enim conscientiæ cogit hominem à peccato recedere. Iere. 2. Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Item in eodem, Vide quàm malum & amarum est te dereliquisse Dominum Deum tuum. Tertio est vtile per ipsius mali considerationem. Ex

*Malum triplex opponitur.*

*Malum vtile, & quomodo.*

hoc enim quod homo malum videt, naturaliter proficit: quia ſicut homo naturaliter bonum appetit, ita naturaliter horret malum & fugit.

---

## CAPVT II.

*De peccati diffinitione.*

POſt malum in genere ſequitur de malo culpæ, in ſpecie. Diffinitur autem peccatum multis modis. Primò ſic ab Aug. Peccatum eſt voluntas retinendi vel conſequendi quod iuſtitia vetat. Secundò ſic ab eodem, peccatum eſt dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. Tertiò ſic de Amb. Peccatum eſt præuaricatio legis diuinæ & cæleſtium inobedientia præceptorum. Quartò ſic ab Aug. Peccatum eſt ſpreto incommutabili bono rebus mutabilibus adhærere. Prima diffinitio datur ſecundum cauſam efficientem, ſecunda ſecundum cauſam materialem, tertia ſecundum cauſam formalem, quarta ſecundum cauſam finalem. In quarta diffinitione nota quòd in peccato duo ſunt, ſcilicet auerſio à creatore, & conuerſio ad creaturam: quorum primum eſt quaſi formale, ſecundum quaſi materiale. Et in actione non eſt peccatum ratione conuerſionis, ſi non ſiſtatur in creatura: ſed ratione auerſionis, in qua eſt deformitas & contemptus. Quòd autem ratione conuerſionis non ſit peccatum principaliter, patet: quia poteſt fieri venialiter

*Peccatũ quid.*

*Peccatũ ſecundũ cauſas.*

liter quandoque, vt quando quis delectatur in creatura plus debito, sed tamen citra Deum. Quandoque etiam quis potest delectari in creatura sine omni peccato, vt cùm delectatio naturalis est tantùm, secundum quod visus delectatur in viridi, & gustus in dulci, & sic de aliis. Interdum potest etiam quis delectari meritoriè: quando, scilicet ad Deum refertur, vnde Psal. 91. Delectasti me Domine in factura tua, &c. Sed tunc sumitur delectatio pro motu, non pro passione.

*Delectari.*

---

## CAPVT III.

### *Quid sit peccatum secundum rem.*

TEnendum est de peccato quòd non est substantia vel res aliqua, sed defectus & corruptela. Et dicitur peccatum nihil, propter tria. Primò, propter defectum, quia peccatum non est aliqua res naturalis, sed corruptio boni. Secundò, propter defectum, quia peccatum annihilat hominem, & deficere facit à vero esse. Tertiò, propter despectum, quia vilem facit hominem, & indignum præmio. Circa prædicta tamen sciendum est quòd aliud est peccati actus, aliud habitus, & aliud macula peccati, siue reatus. Actus peccati est aliquid: sed quando amplius non fit, esse desinit etiam sine gratia: sed peccati habitus qui relinquitur malis ex actibus, etiam aliquid est, & remanet interdum etiam cessantibus actibus, & post infusam gratiam ac peccati remissionem.

*Peccatũ nihil propter tria.*

*Peccati actus.*

*Habitus peccati macula.*

Peccati verò macula secundum rem, nihil est, & tamen deformat animam non per modum passionis, sed priuationis: sicut truncatio membri deformat corpus & maculat. Dicit etiam August. quòd etiam sicut abstinentia nulla est res, & tamen ex ea corpus languet, ita peccatum non est res aliqua, vel substantia aliqua, & eo tamen natura corrumpitur, sed deletur per gratiam. Notandum præterea quòd peccatum quandoque transit actu, & remanet reatu: sicut peccatum actuale. Quandoque est econuerso, cùm peccatum transit reatu, & remanet actu, sicut patet in peccato originali post baptismum. Quandoque transit actu simul & reatu, sicut peccatum actuale post pœnitentiam perfectam. Quandoque remanet actu & reatu, sicut peccatum originale ante baptismum.

---

## CAPVT IV.

### *Quid sit peccatum secundum nomen.*

*Peccatū dicitur macula.* PEccatum habet multa nomina. Vocatur enim macula, & hoc quia imaginem animæ deformat. Item reatus, quoniam ad *Reatus.* pœnam æternam obligat. Item pollutio *Pollutio.* & hoc quantum ad contagionem contractam ex terrena delectatione. Item vocatur *Pœna.* pœna inquantum respicit peccatum primi *Delictū.* hominis, in quo natura nostra corrupta fuit. Item delictum, secundum quod est recessus à dignitate gratiæ habitæ. Item vocatur culpa, prout respicit pœnam. Item offensa,

tensa, & hoc quia contra Deum est. Item præuaricatio, & hoc in quantum mandatum Dei respuitur. Item vitium, id est, defectus bonorum naturalium. Item peccatum, prout est conuersio ad bonum commutabile. Item vocatur scelus propter iniuriam Dei magnam. Item nefas, prout est illicitum personæ perpetranti. Item vocatur crimen, prout est dignum accusatione & pœna.

*Culpa. Offensa. Praeuaricatio. Vitium. Peccatū. Scelus. Nefas. Crimen.*

---

## CAPVT V.

### *De origine peccati.*

QVamuis peccatum sit contrarium ipsi bono, non tamen habet esse nisi in bono, nec ortum trahit nisi à bono, quod quidem bonum est liberum arbitrium, ac voluntas, à qua peccatum est sicut à prima origine, & in qua est sicut in proprio subiecto. Voluntas igitur est causa peccati: causa dico, non efficiens, sed deficiens. Voluntas enim secundum quod habet respectum ad suum principium à quo est, scilicet ad Deum, non est nata elicere ex se, nisi bonum: sed secundum quod habet respectum ad principium ex quo est, quod est nihil, cùm ipsa voluntas sit ex nihilo, tendit ad defectum. Si ergo volumus scire vnde sit malum culpæ materialiter dicemus, quòd ex absentia debiti boni, scilicet speciei, modi & ordinis. Sed si velimus scire vnde sit originaliter, dicimus quòd à voluntate, siue à libero arbitrio. De progressu autem peccati, nota quòd peccatum

*Causa peccati.*

*Peccatū vnde.*

*Origo peccati.*

*De progressu peccati.* initiatur in cognitione, procedit & crescit in dilectione, perficitur in consensu. Circa progressum peccati sciendum quòd quædam antecedunt ipsum peccatum, quædam sequuntur, quædam circunstant. Peccatum antecedunt aliqua ex parte auersionis, aliqua ex parte conuersionis. Ex parte auersionis antecedunt ipsum peccatum ista, contemptus, omissio, ingratitudo, inobedientia, præuaricatio. Illa verò quæ peccatum antecedunt ex parte conuersionis, sunt hæc cogitatio, libido, concupiscentia, delectatio, peruersa intentio, consensus. Alia sunt, quæ sequuntur peccatum, sicut est macula, id est, deformatio imaginis Dei: & reatus, id est, obligatio ad pœnam æternam. Sunt adhuc alia, quæ peccatum comitantur, vt sunt peccatorum circunstantiæ, quæ peccatum aggrauant, aut diminuunt, quæ continentur hoc versu: Quis, quid, vbi, per quos, quoties, cur, quomodo, quando. Actio etiam illa per peccatum deprauatur, quæ est de genere bonorum, quandoque in principio, quandoque in medio, quandoque in fine: & hoc per malam intentionem, vel per negligentiam, vel per vanam gloriam.

*Peccatũ antecedunt.*

*Peccatũ antecedunt, sequuntur, circunstant.*

*Peccatũ maius & minus.* Vnum peccatum dicitur maius altero multis modis, scilicet causalitate, vt peccatum Luciferi: vel generalitate, vt peccatum Adæ: vel deformitate, vt peccatum Iudæ: vel difficultate remittendi, vt peccatum in spiritum sanctum: vel periculositate, vt peccatum ignorantiæ: vel inseparabilitate, peccatum cupiditatis: vel pronitate, vt peccatum carnis: vel offensione, vt peccatum idololatriæ:

idololatriæ : vel expurgandi difficultate, vt peccatum superbiæ : vel mentis cæcitate, vt peccatum iræ. Circa peccati grauitatem, nota quòd nihil est peccatum in viro perfecto, quod non sit peccatum in imperfecto, nisi in his quæ nouit. Nam perfectio non mutat genus peccati, sed eius quantitatem auget.

*Peccati grauitas.*

## CAPVT VI.

### *De diuisione peccati.*

DIuisio peccatorum multiplex est. Alia enim est secundum causam efficientem secundum se, vt hæc, Peccatorum aliud est ex impotentia, aliud ex ignorantia, aliud ex malitia. Alia sumitur secundum causam efficientem ratione annexi, secundum quam sumitur hæc diuisio : Peccatorum aliud est ex amore malè accendente : aliud ex timore malè humiliante, hoc est dicere, quòd homo potius vult peccatum committere, quàm amato carere : aut malum pœnæ quod timet incurrere. Sumuntur etiam peccatorum diuisiones secundum causam materialem, circa quam primò sumitur hæc diuisio : Peccatorum aliud est cordis, aliud oris, aliud operis. Item hæc : Peccatorum, aliud cogitationis, aliud locutionis, aliud operationis. Secundo modo sumitur sic. Peccatorum aliud est in Deum, aliud in seipsum, alium in proximum. In Deum diuiditur sic : Aliud in patrem, aliud in filium, aliud in spiritum sanctum. Aliis tribus modis pec-

*Peccatorum diuisio secundum se.*

*Diuisio secundū causam efficientem.*

*Diuisio secundū causam materialem.*

*Peccata in Deum.*

*In seipsum.*

*In proximum.* catur in Deum, ſcilicet malè per infidelitatem de Deo ſentiendo, item blaſphemando, item ſacra Dei indignè tractando. Alio modo peccat quis in Deum, ſcilicet ipſum tentando: & hoc fit tripliciter. Nam quandoque tentat quis Dei potentiam, vt cum ſigna petit. Quandoque Dei iuſtitiam, vt cùm per candens ferrum, vel per duellum, vel ſimilia quis iudicium petit. Quandoque Dei miſericordiam, vt cum quis Dei bonitatem examinans committit ſe ſtultis periculis. In ſeipſum peccat quis tripliciter, ſcilicet, neceſſaria ſibi ſubtrahendo, item ſuperflua ſumendo, item vltra vires quippiam aggrediendo. Item in proximum peccat quis tripliciter, ſcilicet proximo ſua auferendo. Item ſua ſibi in neceſſitate non communicando. Item malo exemplo illum ad peccatum trahendo. Sumuntur prætereà diuiſiones peccatorum ſecundum cauſam formalem: & hoc tribus modis: quandoque naturaliter ſecundum qualitatem, vel ſecundum quantitatem, vel ſecundum relationem. Secundum quantitatem ſumitur hæc diuiſio: Peccatorum aliud eſt commiſſi, aliud delicti: quorum primum eſt præuaricatio præceptorum negatiuorum: ſecundum verò eſt præuaricatio præceptorum affirmatiuorum. Item prædictum peccatum eſt duplex contra duas partes iuſtitiæ, quæ ſunt declinare à malo, & facere bonum. Item alia diuiſio ſumitur ſecundum qualitatem, ſic, Peccatorum quædam ſunt carnalia, quædam ſpiritualia: ſed carnalia maioris ſunt infamiæ, ſpiritualia maioris ſunt culpæ. Secundum quanti

*Peccatũ in patrẽ, filium, ſpiritum ſanctum*

*Tentat quis Dei potentiã, iuſtitiã, miſericordiam.*

*Peccatũ in ſeipſum.*

*Peccatũ in proximum.*

*Diuiſiones ſecundum cauſam formalem.*

*Secundũ qualitatem.*

*Iterum diuiſio ſecundũ qualitatem.*

quantitatem sumitur hæc diuisio, Peccatorum aliud est mortale, aliud est veniale: quorum primum dicitur peruersio, secundum verò inordinatio: quoniam peccatum mortale est auersio totalis à bono incommutabili, & & conuersio totalis ad bonum commutabile. Sed peccatum veniale est amor voluntatum in creatura, citra Deum tamen. Secundum relationem sumitur hæc diuisio: Peccatorum aliud est originale, aliud actuale. Vltima diuisio est secundum causam finalem: & hoc dupliciter, quia vel secundum ipsum appetibile, vel secundum actum hominis appetentis. Secundum ipsum appetibile sumitur hæc diuisio, Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ: quorum primum est appetitus voluptatum, secundum appetitus diuitiarum, tertium appetitus bonorum. Secundum actum hominis appetentis diuiditur peccatum in septem vitia capitalia, scilicet superbiam, inuidiam, iram, acediam, auaritiam, gulam, luxuriam. Nota quòd quinque sunt genera operum. Nam quædam sunt mala in se, vt illa, quæ secundum suam naturam mala sunt, possunt tamen per aliquam circunstantiam fieri bona, vt homicidium. Quædam sunt mala secundum se, vt illa quæ per nullam circunstantiam possunt fieri bona, sicut est odisse Deum, fornicari, & huiusmodi. Quædam sunt bona in se, vt quæ sunt bona ex genere, & tamen possunt fieri mala ex circunstantia, sicut est dare eleemosynam. Quædam sunt bona secundùm se, vt quæ

*Secundũ quantitatem.*

*Secundũ relationem.*

*Diuisio secundũ causam.*

1. Ioan. 2.

*Septem capitalia.*

*Quinque genera operum.*

per nullam circunstantiam possunt fieri mala, sicut diligere Deum ex charitate. Quædam sunt indifferentia, vt quæ nec bona, nec mala sunt, possunt tamen vel bona vel mala fieri: sicut est mouere pedem sine deliberatione, vel quandoque comedere.

---

## CAPVT VII.

### *De effectu peccati.*

*Mala quæ facit homini peccatũ.*

*Ante mortem.*

*Luc. 10.*

*Iudiciũ mirabile de bonis operibus quæ non pereunt.*

*Apoc. 3. Tene quid habes, vt nemo accipiat coronam tuam.*

*Ezech. 18.*

MVlta mala facit homini peccatum, ante mortem, in morte, & post mortem. Ante mortem hæc mala operatur. Naturalia vulnerat, vt significatur in illo qui incidit in latrones. Item intellectus obscuratur in cognitione veri, & affectus tepescit in operatione boni. Gratuitis spoliat. Thren. 4. Dispersi sunt lapides sanctuarij, &c. Sed ne aliquod bonum pereat, illa bona opera quæ quis peccando mortificat, aliis saluandis dabuntur, sicut quando corporali morte quis moritur, fratres, & propinqui in bonis eius succedunt. Animam maculat. Th. 4. Denigrata est super carbones facies eorum. Ad pœnam æternam obligat. Gen. 2. Quacunque die comederis ex eo morte morieris. Conscientiam amaricat. Ier. 3. Vide quàm malum & amarum est te dereliquisse Deum tuum. Cor indurat. Prou. 18. Peccator cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit. Insensibilem reddit. Gen. 18. Visus est ei quasi ludens loqui. Simile habes in cane submergendo, qui non sentit lapidem in collo, donec in aquam extra nauem proiiciatur.

iiciatur. Animam occidit, quia vera vita, id est, Deo priuat. 1. Reg. 31. Saul irruit in gladium suum. Sed nota quod peccatum veniale disponit ad mortem, mortale verò infert mortem: sed obstinatio detinet in morte. Ad alia peccata trahit. Exemplum habemus de Cain, qui egressus in agrum occidit fratrem suum Abel. De hoc dicit Greg. Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad, &c. Exemplum habes etiam in figura: Coruus egressus de arca, interceptus est aquis. Et Dina egressa vt videret, &c. virginitatem amisit. Et Iudas egressus Christum tradidit. Et post adulterium Dauid, secutum est homicidium. Et sic patet quòd peccatum est pœna peccati. Peccatum enim secundùm quod in se est culpa, præcedentis peccati dicitur pœna: & ita dicitur aliquid simul culpa & pœna: sed ratione actionis dicitur culpa: pœna verò ratione passionis, quia culpa est quod facimus, pœna verò quod patimur. Licet igitur omnis culpa sit à nobis, non tamen omnis pœna est à nobis, imò quædam est à nobis acta, quædam à Deo inflicta, quædam à primis parentibus contracta. Et quia eum qui facit quod non debet, iustum est pati quod debet: ideo omnis pœna est iusta, & à diuina prouidentia ordinata. Quòd autem vnum peccatum nascatur ex alio, sic apparet. Superbia enim quia vult omnes excellere, dolet si aliquis ei æquetur, & sic ex ea nascitur inuidia. Inuidia verò quia de facili irascitur ei, cui inuidet, ideò ex ea nascitur ira. Sed ira cùm

*Peccatũ veniale. Peccatũ mortale. Obstinatio. Genes. 4. Genes. 8. Gen. 38. Mat. 26. 2. Reg. 11. Peccatũ pœna dicitur. Pœna à tribus. Peccatũ ex alio nascitur. Superbia. Inuidia. Ira.*

non potest se vindicare, tristatur: & ideo ex ea nascitur acedia. Acedia verò consolationem quærens in exterioribus, facit auarum. Auaritia autem quia in temporalibus abundat, potest magis exercere gulam. Gula verò propter ventris repletionem de facili spumat in libidinem, & ita generat luxuriam. Item bona, quæ fiunt, infructuosa reddit, & quantum ad meritum, & quantum ad præmium: sicut ramus præcisus ab arbore, non profert fructum, sed arescit, & habilitatur ad incendium. De talibus dicitur Deut. 28. Maledictus erit ingrediens, & egrediens, scilicet Ecclesiam materialem ad orandum: quia talium oratio non est meritoria, imo dicit August. quòd si tales cruce se signant, includunt potius in se diabolum, quàm excludant, quia iam in eis per effectum habitat. Ex homine infernum facit: quia in peccatore est ignis auaritiæ, fœtor luxuriæ, tenebræ ignorantiæ, vermis conscientiæ, sitis concupiscentiæ, dæmones per effectum, & huiusmodi. Vacuum tandem hominem relinquit. Gen. 1. Terra erat inanis & vacua, & meritò: quia mundo adhærentes, sugunt vbera arida, eò quòd relinquunt fontem vitæ, & venam aquarum viuentium, & paludibus turbidis se satiant. Item fallendo decipit sicut lignum putridum de nocte lucens, & sicut esca in hamo latens piscem decidit. Stultum hominem demonstrat, quia peccando quis sibi onus ad se deprimendum imponit, & ligna super dorsum suum cremanda colligit, & illi seruit, qui eum pro seruitio torquebit,

*Acedia.* *Auaritia.* *Gula.* *Luxuria.* *Peccatũ reddit opera infructuosa.* *Ioan. 15.* *Crux.* *Infernus ex peccato.* *Hiere. 17.*

bit, Aug. Stultum est in tali statu viuere, in quo quis non audet mori. Sequitur quòd peccatum in morte grauat hominem, quia in morte priuatur homo solatio visibilium, quæ dilexit, scilicet cibo, potu, amicis, rebus, lumine, requie, & proprio corpore, quod nunquam in tali forma suscipiet, imò vellet non habere, sicut quando pro dimidia parte corrosum est à vermibus, quia stupebit anima peccatoris, quando corpus resumendum videbit. Turbabitur peccator in morte, quando videbit concursum dæmonum ad animam, parentum ad res. Thr. 1. Omnes inimici eius apprehenderunt eam inter angustias. Postremò videndum est qualiter peccatum premat hominem post mortem. Confusionem habebit ex malorum operum denudatione. Propheta, Reuelabo pudenda tua in facie tua. Exprobrationem Christi audiet in iudicio. Matt. 25. Esuriui & non dedistis mihi, &c. Requie & luce priuabitur. Matt. 22. Ligatis manibus & pedibus mittite eum, &c. Vnde non valebit ei ille cantus, Requiem æternam, &c. Suffragiis ecclesiæ non gaudebit. Isai. 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non, &c. In infernum præcipitabitur. Exemplum de lapide molari, quem Angelus in Apoc. 18. proiecit in mare: dicens, Hoc impetu mittetur Babylon in, &c. A Deo, & electis, & omnibus bonis separabitur Matt. 25. Ite maledicti in &c. A statu pœnitendi cadet. Iere. 8. Transit æstas, finita est messis, Omnis spes misericordiæ præcidetur. Isa. 30. Non remanebit testa, vt

*In morte priuatur homo multis propter peccatũ.*

*Post mortem.*

*Naum. 3.*

vt portetur igniculus, scilicet charitatis de incendio, aut hauriatur parum aquæ de

*Nocet peccatũ.*

fouea, scilicet diuinæ misericordiæ. Sicut itaque peccatum nocet in peccato existenti, ac in peccato morienti, sic quoque multipliciter etiam nocet peccatum ipsum deserenti, & de illo pœnitenti, quia gloriam primæ innocentiæ nunquam recuperabit. Sicut enim corrupta de cætero virgo non erit, ita semel peccans nunquam se non peccasse gaudebit. Istud multis ostenditur exemplis. Nam post sanationem vulneris semper manet cicatrix. Item qui semel furatur, semper fur dicitur. Item domus eius domus discalceati de cætero dici potest. Item Simon, quem dominus à lepra mundauit, post mundationem semper vocabi-

*Mat.26.*

tur Simon leprosus. Item templum quód reædificatum fuit post destructionem primi, nullo modo fuit simile in pulchritudine templo priori. Ad temporalem pœnam obligat. Vnde non exibit inde, donec reddat nouis-

*Matt. 5. & 18.*

simum quadrantem. Item regnum cœlorum non intrabit, donec lignum, fœnum, stipula, id est, pœna peccatorum tam mortalium

*1.Cor.3.*

quàm venialium, quæ in præsenti soluta non est, super ipsum cremetur. A gloria re-

*2. Reg. 14.*

tardat, quod figuratum est in Absalon, qui postquam patri reconciliatus fuit, tamen mansit duobus annis, quòd faciem eius non vidit: quia tandiu differtur quis à gloria quousque fiat sine omni macula, sicut erat in baptismo. Tempus amissum & meri-

*Ezech. 7.*

tum quod sibi conquirere potuit, cum præmio nunquam recuperabit. Qui vendit, ad

ad id quod vendidit, non reuertetur. Obscurat oculum cognitionis, & hoc propter trabem, quæ intus erat: & propter stercora hirundinum, quæ ipsum excæcauerant, vt patet in Tob. Vnde August. Oculis ægris odiosa est lux, sicut noctuis & vespertilionibus. Ad hoc nota de quodam cæco, quem licet dominus illuminauerit, non tamen statim perfectè vidit, sed vidit homines primò quasi arbores ambulantes. Affectum reddit tepidum sicut in pede vulneratus, etiam sanatus claudicat: & arbor de loco suo mota, aliquid virtutis amittit. Vnde dictum est homini post peccatum: Spinas & tribulos germinabit tibi, & dictum est serpenti: Supra pectus tuum gradieris. Fastidium homini generat. Exod. Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Aug. Palato non sano pœna est panis, qui sano est suauis. Idem de se dixit, postquam conuersus fuit: Plus valebit malum inuolitum, quàm bonum insolitum. Ad bene operandum impedit. Gen. 19. Vxor Lot. respiens retro versa est in statuam salis, quod scilicet, sterilem facit terram. Item, In dolore paries filios, scilicet, bonorum operum. Ad resistendum tentationibus debilitat. Iud 16. Sanson post crinium abscissionem amisit vires, & arbor læsa per securim, citò à vento deijcitur, Feruorem minuit charitatis, sicut eclipsis solis diu postmodum nocet terræ, eo quod modico tempore sibi virtus radiorum solis subtrahitur. 3. Reg. 1. Rex Dauid senuerat & cùm operiretur vestimentis, non calefiebat. Et aqua calorem ignis minuit vel extinguit.

*Luc. 6.* *Tob. 2.* *Marc. 8.* *Genes. 3.* *Num. 11.* *Genes. 3.*

Dolo

*Per peccatum corruptio multiplex.*

Dolorem & timorem de cætero semper infligit. Dolorem quidem, quia certus est de perpetrata culpa. Timorem autem, quia incertus est de venia. Aug. Pœnitens semper doleat, & de dolore gaudeat, & non semper doluisse se doleat. Per peccatum corrumpitur puritas liberi arbitrij dupliciter, scilicet in agendo, & suscipiendo. In agendo quidem, quia non potest semper facere quod debet, vel vitare quod nocet. In suscipiendo autem, quia gratiam stabilem non potest suscipere in hac vita. Item corrumpitur ratio in hac vita dupliciter, scilicet quantum ad discretionem iudicij inter bonum & malum, & quantum ad deliberationem consilij inter expediens & inexpediens. Item corrumpitur affectus dupliciter, scilicet in ordine & in modo, quia nec semper est ordinatus, nec semper moderatus. Peccatum multis nocet, scilicet ipsi facienti: Peccatum meum contra me est semper. His qui sunt in purgatorio, quos non possunt peccatores tam efficaciter iuuare, sicut si essent in gratia, ipsis damnatis, & hoc per modum coniunctionis: quantò enim plures sunt in inferno, tanto maior est horror & pœna. Fallit enim in inferno regula illa, Solatium est miserorum, socios habere pœnarum. Saluatis, & hoc per modum subtractionis. Nam ex consortio & societate glorificatorum augetur bonum accidentale. Denique ipsis viatoribus nocet, tum pro eo quòd acies eorum contra dæmones minuitur in illo qui peccatum perpetrat, tum pro eo quòd alios malo exemplo corrumpit & scandalizat.

*Peccatũ nocet omnibus. Psal. 50. Qui sunt in inferno purgatorio. Saluatis. Viatoribus.*

Multa

Multa mala similiter eueniunt homini ex eo quòd in peccatum à quo per pœnitentiam surrexerat, recidiuat. Primum est, quia homo fit impotentior ad resurgendum. Hebr. 6. Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt, &c. & prolapsi sunt, iterum renouari. Secundum, quòd vitium fortificatur ad impugnandum. Aug. de se loquens, Plus, inquit, valet malum inuolitum: quàm bonum insolitum. Tertium est, quòd culpa fit difficilior ad remittendum. Iere. O quàm vilis facta es nimis iterans vias tuas. Vnde etiam dicitur quòd vulnus iteratum tardiùs sanatur. Quartum est, quòd Deus fit difficilior ad placandum 3. Reg. 2. de Semei qui ad primam petitionem inuenit misericordiam, eo tamen pacto, quòd staret in Hierusalem: sed quando secundario peccauit sine vlla misericordia occisus est. Quintum est, quòd diabolus difficilior est ad expellendum. Luc. 11. Tunc assumpsit septem spiritus nequiores se, & ingressus habitat ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sequitur de corruptione speciei, modi, & ordinis. Vnde nota quòd bonitas naturalium comparata ad animam quam speciosam facit, dicitur species: sed comparata ad opus quod modificat, dicitur modus: comparata verò ad finem, scilicet Deum, ad quem ordinat, dicitur ordo. Alio modo corruptio speciei est dissimilitudo animæ ad Deum: Nam species animæ, similitudo Dei est. Corruptio verò modi est diminutio intentionis virtualis, siue infirmatio potentiæ, quæ ex hoc est,

*Malæ quæ eueniũt homini peccanti.*

*Ierem. 2.*

*Corruptio speciei, modi & ordinis fit per peccatum.*

est, quòd animæ non sustentantur cibo spirituali, gustando quàm suauis est dominus. Corruptio autem ordinis est in anima cùm aspectus & affectus deorsum est ad creaturas extra naturalem situm. Cùm enim hæc duo, quæ sunt quasi caput animæ, sursum sunt ad Deum in naturali situ & ordine sunt: alioquin homo erit quasi euersus. Aliter priuatio speciei est deformitas siue carentia debitæ rectitudinis voluntatis. Rectitudo autem voluntatis est, vt non declinet à suis extremis, scilicet à Deo principio, & à Deo fine, vt videlicet omnia, quæ habet à Deo principio, referat etiam ad Deum finem. Cùm enim quis quod habet sibi attribuit, aut ponit alium finem, quàm Deum, curuus est. Item priuatio modi, est excessus propriæ voluntatis, scilicet cùm vult aliquid diuinæ voluntati contrarium. Item priuatio ordinis est auersio voluntatis à Deo, & conuersio ipsius ad creaturam. Item & aliter creatura rationalis à summo bono est secundum triplicem habitudinem, scilicet efficientis, formalis, ac finalis: & ideo nata est agere opera sua à Deo, & secundum Deum & propter Deum: & hoc secundum modum, speciem, & ordinem sibi insitum Sed quoniam eadem rationalis creatura de nihilo facta fuit quantum ad causam materialem, potuit deficere in suis actionibus, vt scilicet operationes suæ non essent à Deo, ac per hoc, nec secundum Deum, nec propter Deum: hoc autem est peccatum ipsius speciei, modi, & ordinis corruptiuum.

*Priuatio speciei.*

*Priuatio modi.*

*Priuatio ordinũ.*

CAP.

## CAPVT VIII.

### *De peccato originali secundum rem.*

EXpedito de peccato in genere, dicendum est de peccato in specie: & primò de originali: & pòst de actuali Licet igitur anima non sit ex traduce, tamen originalis cūlpa ab anima Adæ transit ad animas posterorum, mediante carne, per concupiscentiam generata, ita quod sicut ab anima peccante infecta fuit caro Adæ, & prona effecta ad libidinem, ita seminata caro secum trahit infectionem, & vitiat animam. Ex quo patet, quòd peccatum originale est in carne, & in anima. In carne est materialiter, & originaliter: & in anima formaliter, tanquam in subiecto. Sola enim anima est susceptibilis virtutis & vitij, & tamen (sicut dictum est) ex coniunctione ad corpus corruptiuum trahitur ad vitium, sicut quando cadit quis in lutum, fœdatur & maculatur. Talis autem infectio animæ non tantùm est pœna, sed etiam culpa. Ipsa verò culpa quæ macula est, deletur in baptismo: pœna autem quæ fomes appellatur, siue peccandi pronitas, remanet post baptismum. Licet enim curetur in baptismo culpa quantum ad reatum damnationis æternæ, tamen remanet ipsa pœna quantum ad actum & motum concupiscentiæ, cum qua nos oportet quaudiu viuimus, pugnare: quia non extinguitur concupiscentia per gratiam cōmunem in aliquo homine: quod dico propter

*Peccatū originale est in carne & anima.*

*Fomes est pœna, & culpa.*

*Fomes post baptismum remanet, id est pœna.*

*Imò dicendum quòd*

*beata virgo in instanti suæ conceptionis fuit. Perfectissimè præseruata, & extincta concupiscentia. Corruptio mentis & carnis.*

pter beatam Mariam virginem, in qua fuit extincta in conceptione filij per gratiam singularem. Ex prædictis patet quòd persona corrumpit naturam, & è contra natura corrupta corrumpit personam. Nam per peccatum primi hominis corrupta est humana natura, sed natura sic corrupta corrumpit alias personas. Notandum autem quòd corruptio personæ est reatus mentis: corruptio verò naturæ est infectio carnis, prout est principium ad carnem alteram. Denique nullo modo debet imputari Deo infectio animæ, licet eam creando infundat & vniat cum carne infecta, quoniam ordinatissimum fuit vt humana natura ita conderetur, quòd condita propagaretur & pro peccato puniretur. Vnde sicut in conditione seruatus est ordo sapientiæ & in propagatione seruatus est ordo naturæ: sic in punitione seruari debuit ordo iustitiæ. Et ita patet quod non est contra diuinam æquitatem, si ad posteros culpa transmittitur. Dicendum igitur quod originalis culpæ transfusio vel transmissio non est à Deo, nec à natura condita, sed à vitio primi hominis perpetrato. Et hoc est quod ait Aug. quòd peccatum originale non transmittit ad posteros propagatio, sed libido. Sic enim conditus est homo, vt spirius præesset corpori, & corpus subesset spiritui, quandiu, scilicet ille[s] obediret suo conditori: & contrà si spiritus non obediret Deo, iusto Dei iudicio corpus inciperet rebellare spiritui. Sicut ergo si Adam stetisset, corpus suum obediens ei fuisset, & tale ad posteros transmisisset:

misisset: sic ex quo Adam peccauit, & caro eius facta est ei rebellis, oportet quòd talem ad posteros transmittat, & quòd Deus secundum institutionem primariam animam corpori infundat. Ex quo patet quòd pater est causa originalis peccati in filio, sed causam hîc intelligas in genere causæ efficientis. Omnes per concupiscentiam generati nascimur filij iræ: propter quod incurrimus multiplicem defectum tam corporis, quàm animæ, ad quos subsequitur pœna mortis, & pœna carentiæ visionis diuinæ, & amissionis gloriæ cælestis, non solùm in adultis, verum etiam in paruulis non baptizatis, qui pœna mitissima inter cæteros puniuntur, qui solam pœnam damni habent sine pœna sensus. Originale peccatum sic lauatur, & curatur per baptismum in parente, quò nihilominus ab eo qui curatus est, & lauatus, transmititur in prolem, sicut videmus quòd circuncisus generat filium cum præputio: & granum nudum seminatum generat granum cum palea, & hæc est ratio, quia homo generat filium non secundum quòd creatus in mente, sed secundum quòd corruptus est in carne: non secundum quod spiritualis, sed secundum quod carnalis.

*Quomodo pater est causa peccati in filijs.*

*Similitudo.*

---

## CAPVT IX.

*De peccato originali secundum nomen.*

*Peccatũ originale quod secundũ animã.*

ORiginale peccatum habet multa nomina, & hoc multiplici de causa. Secundum enim quòd originale peccatum cõparatur

*Infirmitas.* paratur ad animam, vocatur infirmitas, quia reddit animam impotentem ad resistendum motibus. Item fœditas, quia per ipsum anima fœdatur & maculatur. Item pronitas, propter continuam inclinationem appetitus ad malum. Item corruptio, quia ducit ad nihilum id est, ad peccatum. Item vicium, quia est diminutio bonorum naturalium. Item languor naturæ, quia durat in natura corrupta. Sed secundum quòd comparatur ad corpus: vocatur lex carnis, eò quòd lege diuina carni sit inflictum. Item lex membrorum, quia mouet organa ad opera concupiscentiæ. Item tyrannus, propter dominationem quam habet, quasi violentam in ipsa carne concupiscibili. Item fomes, quia sicut cinis fouet ignem, ita per ipsum fouetur peccatum in carne secundum actum nutritiuæ & generatiuæ. Item stimulus carnis, quia stimulat carnem ad primos motus, & animum ad consensum. Sed prout comparatur ad actus delectabiles, vocatur concupiscentia, quæ sonat vitium in actu, prout est in adultis. Item concupiscibilitas quæ sonat vitium in potentia, prout est in paruulis. Secundum verò quòd comparatur ad primum hominem à quo contrahitur, vocatur peccatum originale, quod est carentia debitæ iustitiæ.

*Rom. 6. Fœditas. Deut. 24. Pronitas. Genes. 8. Corruptio. Rom. 8. Vitium. Gal. 5. Langor. Ozea. 1. Secundũ corpus Lex carnis. Ro. 7. & 8. Lex mẽbrorum. Tyrannus. Rom. 6. Fomes. Iac. 1. Stimulus carnis. 2. Cor. 12. Secundũ actum.*

CAP

## CAPVT X.

### *De primis motibus.*

CVm peccatorum aliud ſit actum, aliud contractum: ipſum peccatum actuale frequenter à primis motibus habet ortum. Vnde ſciendum quòd in ſtatu innocentiæ, non mouebatur ſenſualitas, niſi ſecundum motum rationis. Ideo ſtante primo homine in eodem ſtatu, non poterat in eo eſſe peccatum etiam veniale. Primi motus & ſi particulariter & ſingulatim poſſunt declinari, tamen nullo modo omnes poſſunt caueri, quia ſic tot ſunt peccata quot ſunt etiam peccati pœnæ: & ideò meritò dicuntur venialia, quia hoc ipſo ſunt digna venia. Primus motus ſic deſcribitur, quòd eſt motus ſenſualitatis ſecundum impulſum fomitis impetuosè tendentis ad fruitionem creaturæ delectabilis. Dupliciter primus motus diſtinguitur, quantum ſpectat ad præſentem materiam, ſcilicet primò primus, qui eſt naturalis, & ſecundo primus, qui eſt ſenſualitatis. Cum ergo loquimur de primis motibus quòd ſunt peccata, intelligendũ eſt de ſecundò primis, qui ſunt ſenſualitatis, quia primò primi non ſunt peccata, cum ſint naturales, & extra genus moris: quod patet per hoc, quòd tales non ſequuntur imaginationem, ſed ſolummodo naturalium qualitatum actionem. Motus autem ſecundo primi ſunt peccata, quia ſunt actus inordinati in genere moris: quod patet per hoc quòd tales

*Cõcupiſcentia. Concupiſcibilitas. Secundũ primum hominẽ. Pſal. 50. Carentia. Epheſ. 2. Peccatũ duplex. Actum, & contractum.*

*Primus motus quid ſit. Primus motus dupliciter diſtinguitur.*

tales motus sunt sensualitatis, quæ subiacet in talibus dominio voluntatis. Voluntas autem est principium moralium, sicut habetur 7. Ethi. Hinc est quòd ibi genus moris primo incipit, vt dominium volunluntatis inuenitur, hoc autem est in sensualitate. Quãuis ergo per rationem prædictam sit in sensualitate peccatum, non tamen hoc erit mortale, sed tantummodo veniale: quia voluntas non habet dominium completum super primos motus, qui sunt sensualitatis, sicut est in illis actibus, qui ex imperio voluntatis procedunt; sed habet in eis dominium incompletum, sicut in illis actibus, qui non per imperium rationis procedunt, & tamen voluntas tales motus sensualitatis impedire poterat, & ideo sunt peccata vnialia. Propter hoc dicit Aug. quòd peccatum adeò est voluntarium, quòd nisi sit volutarium, non est peccatum. Primi quoque motus ideò sensualitati ascribuntur, quia talium motuum principium sensualitas est & subiectum. Dicendum quoque quòd primi motus secundum prædicta, sunt peccata venialia triplici ratione. Primò quia mouent ad illicitum. Secundò quia sunt quodammodo voluntarij, non secundum se, sed quia (sicut dictum est) non impediuntur à voluntate, vel etiam propter præcedentem apprehensionem. Tertiò propter delectationem annexam. Cùm enim anima per delectationem coniungitur creaturæ, obtenebratur, & peioratur: sicut quando coniungitur Deo, illuminatur, & melioratur. Nota quòd homo pronior est ad malum,

*Primi motus venialia sunt peccata.*

lum, quam ad bonum, & hoc multis de causis. Primò, quia ſicut dicitur Sap. 2. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, trahens illam ad malum, & non ſic erigens ad bonum. Secundò, quia ſicut dicit Aug. Plus valet malum inuolitum, quàm bonum inſolitum. Tertiò, quia naturaliter facilius eſt deſcendere, quàm aſcendere: & vnus magis trahit deorſum, quàm decem ſurſum. Quartò, quia incitans ad malum delectatio præſens eſt ſemper, ſed finis virtutum incitans ab bonum, abſens eſt. Delectabile autem apprehenſum per ſenſum vel imaginationem, quaſi de neceſſitate mouet concupiſcentiam. Quintò, quia plures circonſtantiæ requiruntur ad bonum, quàm ad malum. Sextò, quia tendimus ad noſtrum principium, ſcilicet ad nihilum. Septimò, quia fomes qui mouet ad malum, ſemper intra nos eſt: gloria verò quam quærimus, extra nos eſt. Octauò, quia vires animæ ſunt actiuæ ad diligendum temporalia: ſed paſſiuæ & materiales ad ea, quæ ſunt gratiæ & gloriæ. Vnde verſus,

*Genes.8. Homo pronior eſt ad malum, quàm ad bonum propter plura.*

*Quicquid habet meriti præuentus gratia donat:*
*Nil Deus in nobis præter ſua dona coronat.*

Quia non poſſunt haberi virtutes per modum acquiſitionis, ſed per modum receptionis. Vnde malum poſſumus facere per nos, ſed bonum non poſſumus facere ſine gratia adiutrice.

*Malum per nos, bonũ per Dei gratiam*
*Ozea,13.*
*Ioan,35.*

K

## CAPVT XI.

### *De morosa delectatione, & consensu in peccatum.*

*Quid morosa delectatio.*

DElectatio carnalis morosa peccatum est mortale. Sed nulla dicitur morosa nisi quando ex consensu rationis est, vnde non intelligitur ibi mora temporis, sed consensus. Sciendum est ergo quòd delectatio si sistit circa consensum, veniale peccatum est: si verò procedit vlteriùs, ita quòd homo vult interiùs delectatione voluptari, nec tamen vult in opus procedere: talis consensus est inter mortalia computandus, quod maximè debet intelligi in peccatis carnalibus, veruntamen ille consensus in illecebram duplex est, quia consensus in illecebram, aliquis est subitus, non per præhabitam deliberationem, sed ex sola corruptione carnis, quam præcedit appetitus sensualitatis in primo motu. Talis autem consensus dicitur subreptio, & est peccatum veniale. Alius consensus est in delectatione motuum carnis, qui est cum deliberatione rationis, & iste est peccatum mortale, vt dictum est. Si autem ratio consentit cum deliberatione, quæ fit per rationes diuinas, hoc modo, quia omne lege Dei prohibitum est vitandum: tunc dicitur peccatum esse in superiori parte rationis. Sed si deliberatio sit per rationes humanas vel naturales, hoc modo omne in quo transgreditur medium virtutis, est vitandum, tunc dicitur peccatum

peccatum esse in inferiori parte rationis. Et si adhuc procedit consensus vlterius, quando scilicet proponit opus consummare, tunc voluntas pro facto reputatur, etiam si facultas desit perficiendi ipsum opus. Si verò consequitur consensus & opus in his, quæ diuina lege sunt prohibita, peccatum est mortale consummatum. Ex prædictis collige distinctionem, quia delectatio duplex est, scilicet naturalis, & voluntaria. In delectatione purè naturali nec est meritum, nec demeritmm. Voluntaria duplex est, quia alia est in creatore, alia in creatura. Delectatio quæ in creatore est, bona est: de qua Psal. 76. Memor fui Dei,& delectatus sum, &c. Quæ autem in creatura est, duplex est: quædam enim est propter Deum, & hæc bona est: sed hic sumitur delectatio pro opere rationis, non pro passione, de qua Psal. 91. Delectasti me Domine in factura tua: quædam est contra Deum: & hæc similiter duplex est, quia quædam est non contra Deum, sed præter Deum, & hæc est peccatum veniale: quædam verò est contra Deum simpliciter, qua frangitur Dei præceptum, & hæc est peccatum mortale.

*Delectatio quãdo bona est vel mala.*

*Psal. 76.*

---

## CAPVT XII.

### *De peccato veniali.*

PEccatum veniale minoris est culpæ. Nam in paruulis post baptismum primò surgunt venialia, postea mortalia. Veniale autem peccatum est, vt ait August.

*Peccatũ veniale quid.*

quod hominem vſque ad reatum perpetuæ mortis non grauat, ſed pœnam meretur, & facilè indulgetur. Peccatum veniale ſemper eſt à voluntate ad hoc mouente, vel permittente, vel non prohibente. Peccatum aliquod eſt veniale tribus modis. Primo modo ex genere, ſic verbum otioſum eſt veniale. Secundò ex euentu, ſecundum quòd per pœnitentiam de mortali fit veniale. Tertiò ex cauſa, vt quando fiunt quædam ex infirmitate vel ignorantia, quæ licet quandoque ſint mortalia, tamen dicuntur venialia, ſiue remiſſibilia ex comparatione ad peccatum quod fit ex certa malitia, quod eſt irremiſſibile. Et hoc verum eſt, niſi aliquid ſit mortale ex ſuo genere, ſicut eſt fornicari: quia tale etiam ſi fiat ex infirmitate, mortale eſt. Sciendum quòd peccatum veniale nunquam poteſt fieri mortale, videlicet ſi intelligatur idem ſecundum ſubſtantiam, quòd priùs fuit veniale, mortale fieri nunquam poteſt: & hoc quantum ad actum, nec quantum ad maculam. Ratio huius eſt, quia nulla res poteſt mutare ſuam ſpeciem. Peccatum autem veniale & mortale ſunt diuerſæ ſpecies peccati. Veruntamen actus qui ex ſe eſt de genere venialis, poteſt fieri mortalis quatuor modis. Primò ex conſcientia: quia quicquid fit contra conſcientiam, ædificat ad gehennam, etiam ſi ſit contra conſcientiam erroneam: & hæc eſt ratio: quia cum in peccato duo ſint, ſcilicet auerſio, & conuerſio: penes primum iudicatur peccatum quoniam auerſio à Deo, eſt quaſi formale, & conuerſio ad creaturam, quaſi materiale.

*Peccatũ veniale vnde.*

*Peccatũ veniale eſt tribus modis.*

*Matth. 12.*

*Fornicari ex infirmitate mortale eſt.*

*Peccatũ veniale poteſt fieri mortale quatuor modis.*

*In peccato duo ſunt.*

le. Quamuis ergo leuare festucam, vel calamum de terra, videatur esse leue, & indifferens, tamen quando fit contra conscientiam, peccatum est: quia spernitur bonum incommutabile, & ita fit auersio à creatore. Secundò ex complacentia. Vnde Aug. Nullum peccatum adeò est veniale, quod non fiat mortale dum placet. Tertiò, ex dispositione, quia frequenter per lapsum in venialia, disponitur homo ad mortalia: & hoc secundum illud Greg. Vitasti saxa grandia, vide ne obruaris arena. Et hoc ideo dicit, quia sæpe de minimis peccatis venitur ad magna, sicut de modica scintilla quandoque surgit magnus ignis. Ecclesiast. 19. Qui modica spernit, paulatim decidet. Quartò, ex progressu, quia quando insurgit veniale, si non prohiberetur, posset progredi vsque ad mortale: non quia ipsum veniale in substantia posset fieri mortale, sed quia ex ipso occasionaliter fieret progressus ad mortale. Et istud patet in primis motibus, qui inter venialia computantur: sed quando delectatio conualescit intantum quod consensus accedit, iam peccatum est mortale. Differentia est inter peccatum mortale & veniale, quia peccatum veniale est libido, siue voluptas in creatura citra Deum: mortale autem est libido, siue voluptas in creatura supra Deum, vel æquè Deo. Rectus autem ordo est, vt bonum incommutabile præferatur bono commutabili, & honestum vtili, & voluntas Dei voluntati nostræ, & ratio sensualitati: & quando iste ordo peruertitur, tunc pec-

*Inter peccatũ mortale, & veniale differentia.*

*Vtrum quis possit viuere sine veniali peccato.*

catum committitur. Vtrum aliquis possit esse, vel viuere sine peccato veniali, dum est in hac vita præsenti. Dicendum est quòd si loquimur de tota vita hominis qui peruenit iam ad ætatem adultam, de excellenti & speciali gratia est, quòd talis sine veniali peccato sit, sicut beatus August. dicit de beata Virgine. Si autem loquimur de aliqua particula vitæ præsentis, sic potest aliquis esse sine peccato veniali. Istud patet per exemplum, quia nauta potest singula foramina nauis in numero obstruere ne aqua intret, sed non potest simul omnia obstruere, vt aqua nusquam intret. Vnde charitas etiam perfecta non facit quòd peccatum veniale non adueniat, sed facit quòd non duret, quemadmodum caminus ignis non facit vt gutta aquæ sibi non apponatur, sed facit tamen vt apposita citiùs extinguatur. Perfecta enim charitas statim inflammat hominem, vt de peccato veniali doleat, & pœniteat, quod non facit charitas imperfecta, vnde in imperfectis aggregantur multa venialia, per quæ fit ad prostrationem maior dispositio.

---

## CAPVT XIII.

### *De effectu peccati venialis.*

*Effectus peccati venialis multiplex.*

EFfectus peccati venialis multiplex est. Primus, quia ad pœnam obligat, non autem determinatè, neque præcisè obligat ad pœnam æternam, vel purgatoriam, vel præsentis satisfactionis, sed ad aliquam illarum

larum pœnarum: quoniam secundum forum Ecclesiæ præsentis satisfacit homo leniter, sed secundum forum purgatorij punietur grauiùs, secundum verò forum inferni punietur grauissimè pro veniali: quia æternaliter, si cum mortali & veniali decesserit. Exemplum habemus de hoc: quia mensura vini quæ in vno loco valet sex denarios, si ducatur vlteriùs, valet solidum vnum: & si ducatur adhuc vlteriùs, valet duos solidos. Pœna tamen illata pro veniali in inferno, incomparabiliter minor est quàm illata pro mortali. Vnde solet dici quòd pœna illata in inferno pro mortali, est sicut soliditas, illata verò pro veniali est sicut superficies. Illata pro veniali in purgatorio est sicut linea. Illata pro veniali in præsenti est sicut punctus. Vnde sicut ista quatuor sunt improportionabilia, ita inter prædictas pœnas magna est differentia. Secundus effectus est, quòd peccatum veniale animam maculat, & ponitur tale exemplum. Aliquando enim denigratur aliqua imago depicta, in tantum vt videri non possit. Aliquando verò sic obscuratur, vt videri quidem possit, sed non planè discerni, & ideo propter talem differentiam dicit Greg. quòd veniale obscurat, mortale verò obtenebrat. De macula autem ista dicitur, quòd in saluandis omne peccatum veniale deletur in præsenti à gratia finali, & hoc quantum ad culpam, & non quantum ad pœnam: imò illa soluetur in purgatorio. Delet autem gratia finalis peccatum veniale in ipsa dissolutione corporis, & animæ ex virtute suæ

*Primò obligat adpœnã.*

*Secundò animam maculat.*

complexionis, & sui status, quamuis non sit motus contritionis ad illud directus, secundum quod intelligitur verbum Augustini, qui dicit, quòd in purgatorio potest esse absolutio à pœna, & non à culpa. Hoc ab antiquis dictum est, sed nunc communiter tenetur, quod peccatum veniale cùm hinc deferatur, à multis etiam quantum ad culpam in purgatorio purgatur: quia etiam hoc quod Dominus dicit de quibusdam peccatis, quòd non remittentur, neque in hoc seculo, neque in futuro, exponit Gregor. quod venialia remittentur in futuro: quod si intelligatur quantum ad pœnam tantum, tunc expositio Gregorij nulla est: quia etiam mortalia quantum ad pœnam purgantur, quæ hîc soluta non sunt. Tertius effectus est quod minuit feruorem charitatis, sicut aqua in ignem proiecta, licet ignem non extinguat, feruorem tamen illius temperat. Quartus est, quòd potentias animæ in bonis operibus lassat, sicut quando ponitur pondus super equum, minus erit promptus ad ambulandum. Quintus est, quòd retardat à gloria, quia homo qui decedens aliàs posset statim euolare ad cœlum post mortem, cogitur propter venialia ad tempus in purgatorio expectare. Nunquam enim ab aliquo facies Dei videbitur, donec soluat minimum quadrantem venialium peccatorum, scilicet per pœnam. Oportet enim quemlibet ita mundum esse ante introitum paradisi, sicut fuerat in innocentia baptismali. Sextus est, quòd bona gloriæ cœlestis diminuit: non quidem illa, quæ iam debentur,

*Tertiò minuit feruorē charitatis.*

*Quartò lassat.*

*Quintò retardat à gloria.*

*Matt. 5.*

*Apoc. 14.*

*Apoc. 12.*

*Sextò diminuit.*

&

& quæ iam habemus ibi per meritum reposita, sed quæ deberentur si venialia non fierent, quia in eo tempore possent aliqua bona fieri quando illa fiunt. Propterea post perpetrationem venalium oportet nos opera quædam conuertere ad solutionem huiusmodi debitorum, per quæ nobis deberet crescere cumulus æterni præmij. Septimus effectus est, quòd venialia sæpe sunt occasio mortalium peccatorum, & hoc quatuor modis, sicut habes supra capite proximo, vbi dicitur quòd actus qui ex se venialis est, potest fieri mortalis quatuor modis. Hoc est etiam singulariter aduertendum, quòd sicut ad remissionem peccati mortalis exigitur desertio actus peccandi cum voluntate in posterum abstinendi, sic quoque peccatum veniale in præsenti non dimittitur, nisi actu & proposito deseratur.

*Septimò occasio. Sap. c. 12.*

---

## CAPVT XIV.

*De septem vitiis capitalibus in specie.*

PEccatorum actualium mortalium vnum est initium, duplex radix, triplex fomentum, septiforme caput. Vnum initium dicimus superbia: iuxta illud, Initium omnis peccati superbia. Duplex verò radix est, scilicet timor malè humilians, & amor malè accendens. Omnis autem timor ortum habet ab amore: nullus enim timet aliquid perdere, nisi quia amat illud habere. Triplex peccati fomentum, sunt tria quæ sunt in mundo, scilicet, concupiscentia carnis, concupiscen-

*Factorũ actualiũ vnum initium. Duplex radix. Ecclesi. 10. Timor ab amore procedit.*

*Fomentū triplex. 1. Ioā. 2.* tia oculorum, & superbia vitæ. Septiforme caput sunt, Superbia, inuidia, Ira. Acedia, Auaritia, Gula & Luxuria. Inter quæ sunt duo spiritualia, quinque verò carnalia. Sufficientia horum vitiorum sic potest colligi. *Septiforme caput.* Voluntas nostra deordinatur, aut quia appetit non appetendum, aut quia refugit non refugiendum. *Delectabile ad duo.* Si primo modo, aut est interius, & sic est vana gloria: Aut exterius, & sic est auaritia, aut inferius, & sic est delectabile. Sed illud delectabile aut est ad conseruationem indiuidui, & sic est alimentum quod appetitur inordinatè à gula: aut est ad conseruationem speciei, & sic est coitus, qui appetitur inordinatè à luxuria. *Quid deordinatè voluntas nostra refugit secundū rationalem, irascibilem, concupiscibilem.* Si autem voluntas nostra deordinatur, quia refugit quod non est refugiendum, hoc potest esse tripliciter. Aut enim refugit quod non est refugiendum, secundum peruersum instinctum rationalis: & sic est inuidia: aut secundum instinctum peruersum irascibilis, & sic est ira: aut secundum peruersum instinctum concupiscibilis, & sic est acedia. *Quatuor appetibilia. Tres vires.* Ex his patet quòd sunt quatuor appetibilia, & tres sunt vires secundum quartum instinctum est fuga: & ideo tantùm sunt septem capitalia peccata. *Peccata quæ dicūtur, & quomodo.* Peccata quædam sunt, quæ quandoque se publicè ostendunt, vt quando directè fiunt: quandoque verò sub quadam specie boni palliata decipiunt. *Superbia.* Vnde superbia quandoque dicit, ad hoc volo præesse, vt possim prodesse. *Ira.* Ira dicit, non debent illata mala tolerari, ne consuescant inferri. *Inuidia.* Inuidia dicit, aliis bona non cupio, ne in successibus eleuentur. *Acedia.* Acedia dicit ad hoc

in

in roboribus mihi parco, ne temeritate indiscretionis arguar. Auaritia dicit, ad hoc sunt multa congreganda, ne propter inopiam committatur furtum vel rapina. Gula dicit, ad hoc est corpus cibis & potibus delicatioribus nutriendum, vt sit fortius ad Deo seruiendum. Luxuria dicit, ad tempus debet quisque ad libitum viuere, vt possit posteà fortiter pœnitere. Septem vitia comparantur septem bestiis. Superbia comparatur leoni. Inuidia cani. Ira lupo. Acedia asino. Auaritia eritio. Gula vrso. Luxuria porco. Alio modo comparantur septem infirmitatibus. Superbia comparatur inflationi. Inuidia lepræ. Ira phrenesi. Acedia lethargiæ. Auaritia hydropisi. Gula epilepsiæ. Luxuria febri. Septem vitia Christi passione curantur. Capitis inclinatio in cruce curat superbiam. Oratio pro inimicis iram. Apertio lateris inuidiam. Portatio crucis acediam. Traditio spiritus Patri, corporis cruci, matris discipulo, vestium crucifixoribus, hæc curat auaritiam: flagellatio luxuriam, potatio fellis gulam.

*Auarit. Gula. Luxur. Septem vitiorũ comparatio. Alia cõparatio. Septẽ vitia Christi passione curãtur, & quomodo. Ioan. 89. Luc. 23. 2. Hebr. 5. Ioã. 19. 3 Ioan. 19. 4. Luc. 23. 5. Mat. 2-. Ioã. 16. 6 Ibid. 7.*

---

## CAPVT XV.

### *De superbia.*

NVnc dicendum est de septem vitiis capitalibus in specie, & primo de superbia quæ est regina omnium viciorum & mater. Est autem superbia, vt ait August. peruersæ celsitudinis appetitus. Vnde sicut idem Aug. ait, Superbia omnibus inuidet,

*Superbia omnium vitiorũ regina. Superbia quid.*

*Superbia omnibus inuidet.* scilicet superioribus, quia eis non æquatur, inferioribus, quia eis æquari timet: paribus, quia eis æquatur. *Superbia quare dicitur initium omnis peccati.* Superbia dicitur initium omnis peccati triplici ratione. Primò propter causam, quæ inuenitur in omni peccato: quia in omni peccato inuenitur contemptus Dei, qui est quædam causa peccati. *In omni peccato est contemptus Dei.* Iste autem contemptus est auersio à creatore, quæ in omni peccato est, vbi præponitur bonum commutabile bono incommutabili: quia sicut sine charitate aliæ virtutes nihil sunt, ita sine superbia alia vitia nihil. Abstrahe superbiam, & habebis gratiam: quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. *Iacob. 4.* Conuexum enim inquantum huiusmodi non est receptiuum, sed concauum. *Ex superbia nascuntur alia vitia dupliciter.* Secundò, quia primum peccatum fuit: hoc enim genere peccauit diabolus in cœlo. Isa. 14. ponam sedem meam in Aquilone, & ero sim. al. Et primus homo in paradiso Genes. 2. Eritis sicut dij scientes bonum & malum. Tertiò, quia ex ea nascuntur alia vitia secundum prius & posterius, hoc est, mediatè & immediatè, sicut habetur suprà cap. de effectu vitiorum *Differētia inter superbiā & vanā gloriam.* Est autem inter superbiam & vanam gloriam differentia, quia licet vtrobique sit appetitus propriæ excellentiæ, tamen superbus sibi apparet magnus intus, sed vaniglorius appetit in ore aliorum per laudem apparere extra. *Diuersa peccata peccatorum initia dicuntur, & quomodo.* Diuersa peccata dicuntur radices & initia siue causæ aliorum peccatorum, sed diuersis respectibus. Superbia enim dicitur initium omnis peccati propter tres causas superius enarratas.

tas. Libido etiam dicitur causa omnis peccati sicut ait Aug. & hoc propter delectationem creaturæ quæ inordinatè trahit animam & auertit à summo bono. Est enim libido improba voluptas qua mouetur anima rationalis ad hoc quòd delectetur in creatura. Cupiditas etiam dicitur radix omnium malorum: quam quidam appetentes, errauerunt à fide, sicut dicit Apost. primæ ad Tim. 6. & hoc propter eandem rationem sicut libido. Est enim cupiditas ex amore inordinato ad creaturam. Luxuria etiam secundùm Cassianum dicitur radix omnis peccati: quia carnales delectationes nobis sunt naturales: ad naturalia autem prompti sumus, & difficulter resistimus. Inanis gloriæ septem sunt filiæ secundum Greg. Prima est inobedientia, qua vaniglorius in nullo vult videri inferior: quod fieret, si faceret mandatum. Secunda est contentio, quia vult vincere cum clamore, & per hoc apparere. Tertia est iactantia, qua quis enumerat bona sua, vt laudabilis appareat. Quarta est hypocrisis, quæ quærit in exterioribus apparere. Quinta est pertinacia, quæ factum suum vel dictum malum defendit, ne errare videatur. Sexta est discordia, quæ contra omne dictum sustinet vel assumit contrarium propter vanam gloriam. Septima est nouitatũ præsumptio, qua quis noua, vel dicit, vel inuenit, vt laudetur. Quatuor sunt species superbiæ quas assignat. Grego. 32. moral. Prima est, cum homo à seipso æstimat habere bonum quod habet. Secunda, si desurper datum credit, pro suis tamen meritis

*Libido quid.* *Cupiditas radix malorum.* *Inanis gloriæ filiæ.* I. *Inobedientia.* II. *Contentio.* III. *Iactãtia.* IV. *Hypocrisis.* V. *Pertinacia.* VI. *Discordia.*

VII. *Præsũptio.* tis accepisse se putat. Tertia, cùm iactat se habere bonum, quod non habet. Quarta, quando cæteris despectis singulariter vult videri. Per primam & secundam speciem iniuriatur homo Deo in se, quia per primam ponit se homo totam causam sui boni: sed in secunda ponit se causam principalem: in tertia verò specie iniuriatur homo Deo in proximo; in quarta autem iniuriatur homo Deo in eo quod non habet. Gradus superbiæ secundum Bern. sunt 12. qui sunt, curiositas, mentis leuitas, inepta lætitia, iactantia, singularitas, arrogantia, præsumptio, peccatorum defensio, simulata confessio, rebellio, libertas, peccandi consuetudo. Numerus istorum sic accipitur. Homo per superbiam iniuriatur Deo, & homini Deo: cui debet esse inferior: homini, cui debet esse par. Sex primi gradus determinantur secundum iniuriam: quæ fit homini, cui debet esse par, quatuor alij secundum iniuriam, quæ fit homini superiori, vt prælato. Duo vltimi determinantur propriè quantum ad iniuriam quæ Deo immediatè fit, hoc ideo dicimus, quia & superiores gradus in Deum redundant, sed mediante proximo. Gradus autem vocantur, quia fit à minori progressus ad maius. Primus enim malus est: secundus peior, & sic scandendo inuenitur quòd vltimus est pessimus. Vnde iniuria quæ est respectu paris est minor. Illa verò quæ est respectu superioris, est maior: sed illa quæ est respectu Dei, est maxima. Propter quod isti gradus taliter ordinantur. Superbia multa mala facit.

*Species superbiæ quatuor.*

*Gradus superbiæ 12.*

*Quibus iniuriatur homo per superbiam.*

*Gradus quid.*

cit. Primò id quod Dei est, vsurpat, scilicet gloriam. Isa. 42. Gloriam meam alteri, &c. In bonis enim operibus, quæ facimus, duo sunt, scilicet honor & vtilitas. Sed primum dominus sibi reseruat, aliud nobis tribuit. Vnde debemus Deo suam partem relinquere, si nostra parte nolumus spoliari. Secundò perfectos viros impugnat. Superbia est enim quasi turris Babel, quæ vsque ad cœlos, id est: vsque ad viros cœlestes debebat pertingere. Superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant. Vnde superbia inexpugnabilis est, sicut castrum in alto monte situm. Tertiò gratia Dei hominem denudat. Iac. 4. Superbis Deus resistit, &c. 2. Reg. 1. Montes Gelboë, nec ros nec pluuia veniat super vos. Vnde secundum naturam conuexum non est receptiuum, sed concauum. Quartò hominem Deo priuat. Hugo de sancto Vict. Superbia aufert mihi Deum, inuidia proximum: ira meipsum. Superbia Deo est odibilis. Eccles. 25. Tria sunt quæ odit Deus, Pauperem superbum, &c. Deum impugnat, quia vexillum inimici sui id est, diaboli, ponit in castro suo, & deponit vexillum Christi, scilicet crucem, quam semper homo debet portare, iuxta illud, Qui vult venire post me, &c. Diabolo hominem assimilat. Ipse est enim rex super omnes filios superbiæ. Vnde sicut Dominus ait de charitate, In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis adinuicem, ita potest diabolus dicere de superbia, In hoc cognoscent, &c. Hominem stultum demonstrat, quia ancil-

*Quæ mala faciat superbiæ.*
*In bono opere duo sūt.*
*Superbia cōparatur.*
*Genes. 11.*
*Mat. 16.*
*Iob 4.*
*Ioan. 15.*

lam ornat, & dominam nudam relinquit. Item quia magna pro modico vendit, id est, pro laude humana. Item quia credit se posse cum superbia illuc attingere, vbi diabolus iam existens non potuit cum superbia remanere Hominem deijcit, quia scandentes in altum de facili cadunt: & qui se eleuant sub ostio humili facilè caput lædunt.

*Comparatio.*

## CAPVT XVI.

### *De inuidia.*

*Inuidia quid.*

INuidia est (vt ait Aug.) odium fœlicitatis alienæ. Secundum Ioan Damasc. Inuidia est tristitia de alienis bonis. Dicitur autem inuidia à non videndo, quia non potest videre bona aliorum. Vnde displicentia boni, quæ est inuidia, potest notari per visionem interiorem & exteriorem, sicut vult Seneca dicens, Quicquid mente fugimus, ingestum oculis vix videmus: Inuidia habet quinque filias secundum Greg. Prima est odium, quod est velle malum alicui, & nolle bonum. Secunda est exaltatio in aduersis proximi. Tertia est afflictio in prosperis proximi. Quarta est susurratio, quæ est detractio latens. Quinta est detractio, hæc autem fit in aperto, quia intendit melior apparere illo cui detrahit. Inuidia multa malafacit. De lumine cæcatur, quia proximi bona videre non potest. Vnde inuidus comparatur noctuæ & vespertilioni. Aug. Aegris oculis odiosa est lux, quæ puris est amabilis. De vita moritur, Greg. Panis vitam

*Inuidia vnde.*

*Inuidia filiæ quinque.*

*Quot mala inuidia faciat.*

*Inuidus cui comparatur.*

tam fortium roborat, paruulorum necat. Vnde inuidus comparatur febricitanti, cui etiam boni cibi sunt contrarij. Deo contrariatur, quia tam bonus est Deus (vt ait Aug.) vt etiam de malis bonum eliciat: sed è contra tam mali sunt isti, vt de bonis malum eliciant. Item diuina bonitas omnia sua communicat, isti verò non. Item Deo placet bonum hominis, ac malum displicet: isti autem è contra bonum gratiæ & naturæ peruertunt. Vnde sicut omnia munda mundis, sic istis omnia sunt immunda. Et sicut bonis mala cooperantur in bonum: ita inuidis bona cooperantur in malum. Vnde tales aurum conuertunt in cuprum, gemmas in lutum, granum in paleam, vinum in aquam, mel in fel, diem in noctem, gaudium in mœrorem, rosam in paliurum, balsamum in sterquilinium, electuarium in venenum. Tales maledicit Isaias. Væ qui dicitis bonum malum, &c. Stultum efficit. Nimis errat, qui idcirco sibi vult vnum oculum erui, vt aliis etiam vnus eruatur: sic facit inuidus & diabolus, qui per hoc quòd aliis inuidet, sibi magis nocet. Authorem suum torquendo lædit. Seneca. Vtinam inuidi in omnibus ciuitatibus oculos & aures haberent, vt de omnium profectibus torquerentur. Proximum fraudulenter decipit. Vnde inuidus comparatur cani, qui blanditur in facie, & mordet à tergo. Item Iudæ, qui osculo Christum tradidit. Item homini perfido, qui lædit hominem, qui eum nunquam molestauit.

*Alia cõparatio.*

*Inuidus Deo cõtrariatur in multis.*

*Tit. 5.*

*Conuertit omnia in malum inuidus.*

*Isa. 5.*

*Inuidus comparatur multis.*

*Mat. 26.*

CAPVT

# CAPVT XVII.

## *De ira.*

*Ira quid dupliciter.* *Per vitium, zelum.* *Ira duplex esse.* *Ira deordinatio.*

IRa est (vt ait Aug.) vlciscendi libido, & secundum Cass. Ira est motus animi concitatus ad pœnam. Hæc est diffinitio iræ per vitium non per zelum, de qua est hîc agendum. Ira igitur duplex habet esse, scilicet esse naturæ, & esse moris. Prout ergo deordinat ab optimo, habet esse morale, quo vitium est, quia ira non est peccatum ratione puræ passionis, imò pœna: sed cum hoc dicit quandam actionem per quam deordinat hominem & quantum ad Deum, & quantum ad proximum. Vult enim à se expetere vindictam, quam non debet expetere nisi à Deo, vel à iudice à Deo, sub Deo constituto. Vtrum autem teneatur quis remittere iniuriam inimico potenti? Nota distinctionem: quia ex iniuria solent oriri tria. Primum est rancor in affectu. Secundum est rancoris signum in effectu. Tertium est actio contra iniuriantem. Primum tenetur quis statim remittere, etiam si non rogetur. Secundum tenetur remittere veniam veraciter petenti, id est, parato emendare secundum facultatem suam. Tertium non tenetur remittere. Si verò volueris scire vtrum ille cui facta est iniuria, debeat amicitiam quærere: sciendum quòd duplex est debitum. Primum est necessitatis, sine quo non est salus. Secundum est perfectionis. Quantum ad primum debitum non tenetur quis reconciliationem quærere siue ami

*An teneatur quis iniurias remittere, & cui.* *Quid remittẽdum & non remittendum in iniuria.* *An sit amicitia quærenda.*

amicitiam: sed de secundo dicit Chry quod debet quærere reconciliationem, vt duplicem coronam consequatur. Vnam, quia iniuriam passus est. Aliam quia prior rogauit. Dominus autem ponit tres gradus circa reatum iræ, cùm dicit, Omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio. Qui autem dixerit racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. De his dicedum est, quod vbi creuit gradus culpæ, creuit & ordo pœnæ. Vnde rectè ira sine voce, punienda est iudicio: ira cum voce, consilio: ira cum voce, contumelia, gehennæ ignibus mancipatur. Secundum Aug. enim in primo est ira tantùm, in secundo ira & sermo, in tertio ira est, & certa expressio irrisionis. Dicit autem Greg quòd iudicium est causæ discussio, consilium sententiæ diffinitio, gehenna ignis sentẽtiæ executio. Notandum quòd reddere malum pro malo, est fragilitatis, sicut fecit Ioab quando interfecit Abner, scilicet interfectorem fratris sui Asael. Sed reddere malum pro bono, est peruersitatis, sicut fecit Iudas tradendo Christum. Reddere bonum pro bono, est æquitatis, sicut fecit Assuerus quando Mardochæum honorauit. Reddere bonum pro malo, est perfectionis, sicut fecit beatus Stephanus quando pro inimicis suis orauit. Filiæ iræ secundum Gregor. sunt sex. Prima est rixa, hæc est est audax voluntas vindicandi iniuriam factam, per se. Secunda est tumor mentis, hæc est voluntas vindicandi causa fugiens aduersantem, ne cum eo colloquium habe

*ab eo qui pertulit iniuriã.*

*Tres gradus iræ.*

*Matt. 5.*

*Ira qualiter punienda.*

*Ira.*

*Vox.*

*Sermo.*

*Iudiciũ.*

*Ira consilium.*

*Gahẽna.*

*Reddere malum quomodo.*

*2. Reg. 3.*

*Mat. 26.*

*Hebr. 6.*

*Act. 7.*

*Filiæ iræ sex.*

*1.*

*Audax volũtas.*

II. *Tumor mentis.* bearur, propter æstimatas inimicitias. Tertia est contumelia, quæ est voluntas se vindicans per exprobrationem malorum. Quarta est clamor, quæ est voluntas se vindicans in exaltando vocem per vituperium exprobratum & ad aliorum aures perueniens. Quinta, est indignatio, quæ est voluntas se vindicans per signum molestiæ exterius declaratum. Sexta est blasphemia, quæ est voluntas se vindicans per opprobrium Deo, vel sanctis illatum. Ex ira veniunt multa mala Hospitium spiritus sancti turbat. Gregor. Dum ira animum pulsat, spiritui sancto hospitium suum turbat. Nam sicut in pace factus est locus Dei, sic in discordia locus diaboli. Tales sunt incendiarij domus Dei. Vnde Psalmista, Psalmo septuagesimotertio: Incenderunt igni sanctuarium tuum Domine in terra: polluerunt tabernaculum nominis tui. Vnde isti sunt similes draconi, qui emittit ex ore ignem: Quod Dei est sibi vsurpat, scilicet vindictam. Propheta: Mihi vindictam, & ego retribuam. Talis se facit iudicem & Deum vult esse tortorem, sicut dici Augu. Dicit enim malus in orationibus suis: Domine, occide malum inimicum meum. Respondet ei dominus: Quem vestrum? Ambo estis mali. Imò talis vult esse actor, & iudex in eadem causa. Sed stultum se demonstrat qui per cor suum immittit gladium, vt lædat tunicam inimici sui. Imò si sapienter faceret, priùs se de ipso vindicare deberet, ita scilicet, zelum aduersus iram suam propter vitium assumendo: sed è conuerso limam purgationis

III. *Cõtumelia.*
IV. *Clamor.*
V. *Indignatio.*
VI. *Blasphemia.*
*Ex ira mala quot veniunt.*
*Psal. 75.*
*Iracundorum similitudo.*
*Prou. 25.*
*Deut. 32.*
*Rom. 12.*
*Hebr. 10.*
*Nota de vindicta.*

gationis conuertit in rubiginem deprauationis. Aduersitates enim quæ ipsum deberent à peccato purgare, per impatientiam magis inquinant, & fornax probationis mutat ei aurum in cuprum, & flagellum ex grano facit paleam. Vnde duram sententiam talis in iudicio expectabit. Cùm enim Dominus improperaturus sit quibusdam, Nudus fui & non cooperuistis me, quid dicturus est illis, qui non solùm nudos non vestiunt, sed vestitos spoliant? Bellum mundi, carnis, & diaboli contra se instaurant, sed sapientes sedant minores guerras propter maiores, quæ imminent. Malam faciunt commutationem, quia auferendo pallium bonæ famæ, dant tunicam innocentiæ. Remedia iræ sunt, Silentij obseruatio. Prouer. 26. Cùm defecerint ligna extinguetur ignis: quia sicut ex collisione duorum corporum elicitur ignis, ita ex amaris verbis aliquorum ira concitatur. Prouer. 15. Responsio mollis frangit iram, & sermo durus excitat furorem. Ibidem: Quasi qui apprehendit canem auribus, &c. Dominicæ passionis consideratio. Greg. Si passio domini ad memoriam reuocetur, nihil adeò durum est, quod non æquanimiter toleretur. Hoc figuratum est. Num. 21. vbi respicientes serpentem æneum sanabantur. Item præmij tolerantiæ animaduersio. Vnde consideratio præmij minuit vim flagelli.

*Lima.* *Mat. 25.* *Ephes. 6.* *Ira remedia.*

CAPVT

## CAPVT XVIII.

### *De acedia.*

*Acedia quid.* ACedia est de virtutum laudabili exercitio vtriusque hominis languida deiectio Item acedia est diffidentia de propriis viribus : & de mandato Dei impplendo ardua tristitia. Duo nomina sunt huius vitij, scilicet, Tristitia & Acedia. Horum autem *Nomina pigritia.* nominum hæc est ratio, quia in isto peccato est auersio à spirituali bono quod æstimatur graue, sicut est ieiunare, & huiusmodi : & ratione huius dicitur tristitia. Est etiam ibi conuersio ad creaturam: scilicet ad quietem, quæ æstimatur leuis, & ratione huius dicitur acedia. Patet ergo ex his, quòd hoc vitium prout vocatur tristitia, opponitur lætitiæ spirituali, quæ est in exercitio spirituali. Sed prout vocatur acedia, opponitur fortitudini, quæ consistit in *Acedia vnde.* aggrediendis arduis, & substinendis aduersis. Accedia denominatur ab acedine, quia *Acedia filia sex.* per eam anima tædium habet de omni spirituali difficili. Acedia secundum Greg. habet sex filias. *I. Malitia.* Prima vocatur malitia, quæ secundum August. est voluntas machinandi malum alicui. Cùm enim quis iniuriatur alij, tunc irascitur, & postea tristatur. *II. Desperatio.* Secunda est desperatio: quia diffidentia meritorum mater est diffidentiæ præmiorum, ex qua iterum oritur tristitia. *III. Pusillanimitas.* Tertia est pusillanimitas, quæ nascitur ex diffidentia prouemente ex consideratione propriæ infirmitatis,

firmaitatis, vel operis arduitatis. Quarta est rancor, qui est inueteratum odium. Sicut enim ex charitate sunt opera bona, ex quibus est confirmatio charitatis, ita est acedia: ex acedia vetustas iræ. Quinta est torpor circa præcepta, id est, quædam insuasibilitas, propter quam homo non possit induci ad executionem mandatorum Dei. Sexta est euagatio mentis circa illicita. Hæc autem euagatio quandoque est particularis, & certam habet materiam, & sic conuenit omnibus vitiis: quandoque est generalis & incerta, & hæc est propriè euagatio acediæ. Quia enim est absorptus tristitia, non habens in se vnde delectetur, euagatur ad omnia, quærens delectationem. Ex acedia eueniunt multa mala. Præceptum domini negligit. Genesis 3. In sudore vultus tui, &c. Malectionem Dei incurrit. Exemplum de ficu, cui Dominus maledixit, quia folia tantum habuit. Matth. 21. Discrepat à cæteris creaturis. Exemplum enim est in corporibus inanimatis, sicut in sole & luna, qui quotidie surgunt & perficiunt cursum suum. Item patet in corporibus animatis, sicut sunt arbores, & herbæ: quæ licet in hieme nudæ sint: tamen virtutem seruant, & in tempore suo redeunt ad consueta. Idem ostenditur in sensibilibus. Prouerb. 6. Vade ad formicam ô piger. Preciosum tempus perdit, quo nihil preciosius est, quia breui hora posset quis obtinere veniam, gratiam, & gloriam. Et tamen (vt ait Bernard.) nihil vilius reputatur, quia dicunt homines otiosi, Venite, deducamus tem

*IV. Rancor.* *V. Torpor.* *VI. Euagatio.* *Mala quæ ex acedia eueniũt.* *Similitudo.* *Sap. 2.*

tempus Spirituale lucrum negligit: quia qui non mercatur in nundinis, postea non habebit. Prouerb. 20. Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei. Incitamenta vitiorum colligit. Prouer. 24. Per agrum hominis pigri transiui, & ecce totum repleuerant vrticæ & cooperuerant superficiem eius spinæ. Nota quòd aqua corrumpitur quiete, & ferrum contrahit rubiginem: & porcus mactandus permittitur in quiete pinguescere. Locum diabolo præparat, quia homo otiosus est quasi puluinar diaboli, & in ollam tepidam libenter muscæ insident, quæ feruentem fugiunt. Tentationibus patet. Vnde legitur in collationibus patrum quòd monachum operantem dæmon vnus pulsat, otiosum verò innumeri. Est enim homo acediosus quasi vrbs absque murorum ambitu, & quasi signum positum ad sagittam. Mores peruertit, quia vult metere, & non seminare, sicut catus qui libenter pisces comedit, sed eos non libenter capit. Seneca, incertum est quo loco, quomodo mors te excipiat: & ideo tu illam in omni loco & tempore expecta. Furem fodientem parietem non repellit, quia mors fur est, & quotidie tollit vnum asserem, id est, vnum diem. Matth. 24. Si sciret paterfamilis qua hora fur veniret, &c. Receptaculum sordium se facit. Bernardus. Omnium tentationum sentina est otium. Ipsum enim est occasio luxuriæ. Secundi Regum vndecimo Factum est eo tempore quo solent reges ad bella procedere. Item occasio est nugarum. Actu. 17.

*Homo otiosus.*

*Catus.*

*Mortis incertitudo.*

Athe

Athenienses ad nihil aliud vacabant, &c. Item occasio curiositatis. 1. ad Timoth. 5. discunt circuire domos. Stultitiam ostendit, quia tonitrua audiens non surgit. Tonuit autem Christus in cruce & in prædicatione: tonabit etiam in die iudicij. Item stultus est qui immunditias de oculo non eiicit, Matth. 7. Hyppocrita eiice primùm trabem de oculo tuo. Ad cælestia venire negligit: quia vix ad locum quis veniet qui vnum pedem hodie mouet: & post annum alium. Sic & illi quorum motus est pes intellectus, & non pes affectus, cùm tamen sit affectibus ambulandum.

*Ioan. 12.*

## CAPVT XIX.

### *De auaritia.*

Avaritia, vt ait Tullius, est immoderatus amor habendi. Item secundum Bern. Auaritia est quarumlibet rerum insatiabilis & inhonesta cupido. Secundum Apost. Eph. 5. Auaritia est idolorum seruitus, quia homo auarus exhibet creaturæ quod debet creatori: scilicet fidem, spem, & delectationem, hæc enim auari exhibent pecuniæ. In hoc ergo specialiter reprehenduntur isti, quia rei vilissimæ amorem suum exhibent, scilicet pecuniæ, quæ de terra tollitur quam natura infimam ordinauit. Dicitur in Eccles. quòd auaro nihil est scelestius, & hoc propter quatuor causas. Primò quia ferè omnia scelera per auaritiam perpetrantur, vt furta, periuria, homicidia, &

*Auaritia quid sit.*

*Auarus exhibet creaturæ quod creatori conuenit.*

*Eccl. 10.*

*Auarus scelestissimus propter quatuor.*

huiusmodi. Secundò quia est contra legem naturæ. Luc. 6. Quæcunque vultis vt faciant vobis homin. &c. Tertiò, quia est contra legem scriptam. Luc. 6. Estote misericordes sicut & pater vester, &c. Quartò, quia est contra legem vniuersalem, quæ est in omnibus rebus, quæ compelluntur se dare: auarus enim quasi captiuas detinet res, ne se communicare possint. Vtrum autem cuiquam liceat thesauros congerere. Notandum quòd est thesaurizare ex affectu auaritiæ absque intentione necessitatis, propriæ vel alienæ: & hoc modo thesaurizare omnibus est prohibitum. Alio modo est thesaurizare ex prouidentia: & hoc vel ex consideratione necessitatis, & sic conceditur parentibus secularibus ob necessitatem filiorum educandorum, vel filiarum coniugio tradendarum, non autem ditandarum, sed seruato modo, vel statu personæ. Alio modo est thesaurizare ex consideratione publicæ vtilitatis, scilicet regni defendendi vel cultus Dei ampliandi, & sic concessum est regibus thesaurizare, personis autem Ecclesiasticis propriè nunquam thesaurizare licet, nec pecuniam tenere intentione seruandi. Ambro. Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt eroget. Ex prædictis patet quòd duplex potest esse amor pecuniæ siue temporalium, scilicet respectu necessarij, vel respectu superflui. Contra primum, prohibet Dominus præsocantem solicitudinem. Contra secundum prohibet thesaurizationem. Ex auaritia sequuntur multa mala. Primò, quia à Deo maledi

*An liceat thesauros congerere, & quomodo.*

*Quando thesaurizandum, & quibus condatur.*

*2. Cor. 12*

*Amor pecuniæ duplex.*

*Ibid.*

maledicitur. Aug. Maledictus dispensator. Auarus, cuius largus est dominus. Semper eget Hierony. Auaro tam deest quod habet, quàm quod non habet. Stultus mercator est qui regnum cœlorum, imò ipsum Christum vendit pro paucis denariis: & propter hoc sæpè peior est auarus homo, quam ipse Iudas, qui vendidit Christum triginta denariis. Iste autem interdum pro vno denario. Corpus euiscerat, quia diuitiæ acquiruntur cum labore, possidentur cum timore, amittuntur cum dolore. Vnde ipsi laborant, & alij in labores eorum sæpe intrant, scilicet, fures, raptores, vel latrones, vel certè filij mali. Isti similes sunt araneæ quæ faciendo telam pro capienda musca, seipsam euiscerat. Mentem suffocat. Augu. Naufragium fugis, & plumbum amplecteris. Vnde Socrates massam argenti proiiciens in mare dixit, Mergam te, ne mergas me. Inquinat. Exo. 5. Filij Israël seruiebant in luto & latere. Excæcat. Exemplum de Tob. 2. qui fuit excæcatus stercore hirundinum. Cor dilacerat. Vnde diuitiæ comparantur spinis. Matth. 13. Insatiabilis est. Vnde comparatur sacco pertuso, & inferno, qui nunquam dicit, sufficit. Et mari, cui omnia flumina influunt, & tamen non redundat. Et hydropico, qui quantò plus bibit, tantò plus sitit, Filiæ auaritiæ sunt septem secundum Gregorium. Prima est obduratio cordis, quæ fit omittendo eleemosynam. Istam filiam vocat Isidorus inhumanitatem. Secunda est violentia, hæc fit nocendo alicui palàm per facta ma-

*Mala quæ ex auaritia sequuntur.*

*Matt. 26*

*Ioan. 4.*

*Similitudo.*

*Socrates pecuniarum contemptor, aut potius. Craton.*

*Tob. 2.*

*Luc. 8.*

*Similitudo.*

*Prou. 30.*

*Eccl. 1.*

*Auaritiæ filiæ septem.*

*Obduratio.*

I. *Violētia.* la: quam vocat Isidorus rapacitatem. Tertia est inquietudo, hæc est appetitus lucri. II. *Inquietudo.* Quarta est periurium, quod sæpe incidit in emptionem & venditionem. Quinta est fallacia, quæ fit per verba decipientis in occulto. III. *Periurium.* Sexta est fraus, hæc est deceptio perfecta: & hoc in præsentia illius, qui decipitur. IV. *Fallacia.* Septima proditio, quæ est idem quod deceptio, quæ fit in absentia decepti. V. *Fraus.* VI. *Proditio.*

---

## CAPVT XX.

### *De gula.*

*Gula quid.* GVla, vt ait Aug. est immoderata cibi auiditas. Item gula est vorax edacitas naturæ finibus non contenta. *Quinque modis peccatur circa gulam.* Quinque modis peccatur circa gulam, vt dicit Greg. Primò, cùm quis horam comedendi præuenit: & hoc fit per impatientiam expectandi tempus debitum. Secundò, cùm quis quærit cibaria pretiosa & delicata, de quibus Ouid. Est virtus placitis abstinuisse cibis. Sed contra hoc fecit diues ille, qui epulabatur quotidie splendidè. Tertiò quando quis mensuram excedit, scilicet, nimis comedendo. Sciendum tamen, quia quod vni nociuum est, alteri est remedium, sic & quod vni est medium & mensura debita, hoc alteri est excessus. *Mensura est excessus.* Vnde non consistit mensura in cibi quantitate, sed in comedentis qualitate. Veruntamen quidam ieiunium suum recompensant postmodum nimietate superflua: *Mensura excessus.* sed hoc quid aliud est, quàm dare duos obolos pro vno denario? Quartò quando

quando nimis ardenter ac festiuè quis comedit, non enim vsus ciborum, sed concupiscentia in vitio est. Quintò, quando quis cibaria sua nimis studiosè præparat. Vnde Bern. Non sapores, sed fames excitet appetitum. In omnibus his sumenda sunt non quæ voluptas, sed quæ requirit necessitas. Contingit etiam peccatum esse circa diminutionem cibi, sicut circa superfluitatem. Filiæ gulæ sunt quinque secundum Gregorium. Prima est scurrilitas, quia gula mouet ad verba scurrilia. Secunda multiloquium, scil. detractio, vituperia, & alia verba inania. Tertia inepta lætitia, id est lasciuia carnis, siue gestus corporis inordinatus lasciuiam mentis demonstrans. Quarta immunditia, quæ solet prouenire ex gula, vt est vomitus, & eructationes fœtidæ ac luxuria. Quinta est hebetudo mentis, id est, subuersio rationis. Gula duo complectitur, scilicet comessationem & ebrietatem: & propriè loquendo parcimonia opponitur comessationi, & ebrietati sobrietas. Gula nocet multipliciter. De paradiso eiicit hominem: exemplum in Adam. Spiritualia bona perdit, exemplum in Esau, qui pro cibo vendidit primogenituram. Diabolo domum præparat, Matth. 8. Si eiicis nos hinc, mitte nos in porcos. Seruam contra dominum animat. Prouer. 29. Qui delicatè nutrit seruum suum, sentiet eum contumacem. Luxuriam inducit, exemplum de Loth Homicidia perficit. exemplum de Ioanne Baptista, qui in conuiuio periit. Inducit mortem naturæ. Ecclesiastici 37.

*Peccatū circa diminutionem cibi, & quomodo.*

*Filiæ gulæ quinque.*

I. *Scurrilitas.*

II. *Multiloquium.*

III. *Inepta lætitia.*

IV. *Immunditia.*

V. *Hebetudo mētis.*

*Gula duo complectitur.*

*Gula nocet.*

*Genes. 3.*
*Gen. 25.*
*Gen. 19.*
*Marc. 6.*

Propter crapulam multi perierunt. Genes. 2. Quacunque die comederis ex eo, morte morieris. Inducit mortem culpæ. 1. ad Timoth. 4. Vidua in deliciis viuens, mortua est. Inducit mortem gehennæ Luc. 16. Diues epulo sepultus est in inferno. Remedia gulæ sunt quatuor. Primum est spiritualium ciborum frequens sumptio. Matt. 4. Non in solo pane viuit homo, &c. Secundum futuræ carnis nostræ consideratio. Hierony. facilè contemnit omnia, quia se semper cogitat moriturum. Tertium est æternæ cœnæ meditatio. Luc. 14. Homo quidã fecit cœnam magnam. Quartum est famis Christi, & suorum pensatio. Thr. 3. Recordare paupertatis meæ, absinthij & fellis.

*Gulæ remedia quatuor.*

---

## CAPVT XXI.

### *De luxuria.*

*Luxuria quid. Differẽtia luxuriæ octo. Fornicatio.*

LVxuria est ex immundis desideriis veniens lubrica mentis & carnis prostitutio. Item luxuria est libidinosæ voluptatis appetitus, & intelligas hîc appetitum, qui est ex consensu rationis, quia talis appetitus est peccatum mortale, & dicitur peccatum mortale, quando ratio non cohibet huiusmodi appetitum cùm posset. Differentiæ luxuriæ sunt octo. Prima est fornicatio, quæ est soluti cum soluta. Secunda meretricium, quod fit dupliciter, scilicet, per vagam libidinem dùm diuersis peccando, vel cum publicè venali concumbendo. Tertia est adulterium, quo coniugalis thorus viciatur.

I. *Meretricium.*

II. *Adulterium.*

ciatur. Quarta est stuprum, quo virginalis integras corrumpitur. Quinta sacrilegium quo continentia Deo dicata læditur, vt in clericis & religiosis sacris ordinibus sublimatis & in his qui emiserunt votum continentiæ. Sexta est incestus, quo vinculum consanguinitatis, vel affinitatis, vel compaternitatis corrumpitur. Septima est peccatum contra naturam siue Sodomia, quo naturalis vsus peruertitur. Notandum autem quòd aliud est contra naturam speciei, aliud contra naturam generis. Primo modo omne peccatum mortale est contra naturam speciei, quia in rationali creatura remurmurat synderesis contra omne peccatum. Sed secundo modo peccatum Sodomiæ est contra naturam generis, quia non solum in homine, sed etiam in brutis diuersi sexus in coitu conueniunt. Vnde si isto modo fit, contra naturam generis est. Octaua est libidinosus coitus coniugalis, qui multipliciter accipitur. Coitus enim coniugalis alius licitus est, alius fragilis, alius impetuosus. Licitus tripliciter: vt quando causa prolis fit, vel ad ampliandum cultum Dei, vel causa reddendi debitum, vel causa vitandæ fornicationis non in se, sed in coniuge. Primus est pietatis. Secundus iustitiæ. Tertius cautelæ. In his nullum dicitur peccatum esse. Fragilis est quando fit causa delectationis, & tunc distinguitur: quia si amor illius delectationis præponitur Deo, mortale peccatum est: si verò postponitur, veniale. Impetuosus est, qui ex sola libidine prouenniens, metas honestatis, & rationis transcendit,

III. *Stuprũ.*
IV. *Sacrilegium.*
V. *Incestus.*
VI. *Contra naturã.*
VII. *Quid contra naturam speciei, & generis.*
*Libidinosus coitus coniugalis.*
VIII. *Et hic est multiplex.*
I. *Fragilis.*
II.
III. *Impetuosus & fit quinque modis.*

quod fit quinque modis: primò causa satiandæ libidinis per meretricias blanditias: secundo cùm fit contra naturalem modum: tertiò cùm fit tempore probibito: quartò quando fit in loco prohibito: quintò quando acceditur ad mulierem prægnantem, & vicinam partui, vel quæ est in fluxu menstruo.

*Luxuria filiæ octo.* Filiæ luxuriæ sunt octo secundum Greg Prima est cæcitas mentis, quia secundum August. in opere luxuriæ tota ratio absorbetur. Secunda est inconsideratio mortis, scilicet & inferni. Tertia inconstantia, scilicet ad cogitandum desiderandúmque nunc istud, nunc illud. Quarta amor sui, scilicet quo aliquis desiderat longam vitam ad hoc, vt expleat voluptatem suam. Quinta præcipitatio qua quis præcipitanter currit ad peccandum, exponens se periculo mortis propter luxuriam faciendam. Sexta odium Dei, quia Deus abstrahit se ab eis, & punit eos qui sequuntur carnis delicias, ad quas inclinat luxuria. Septima affectus præsentis seculi, scilicet, appetitus honorum, diuitiarū, sanitatis, fortitudinis, & huiusmodi: per quæ luxuriosus finem suum consequitur. Octaua est desperatio futuri seculi, quæ est diffidentia gloriæ, vel veniæ consequendæ; & hæc est filia luxuriæ consummatæ.

*Luxuria nocet, & quibus.* Luxuria nocet multipliciter. Deo est contumeliosa, quia templum eius inquinat. Dæmonibus placita, Iob 40 Behemot dormit in locis, &c. Subiecto proprio nociua. 1. ad Corinth. 6. Qui fornicatur in corpus, &c. Proximum scandalizat. Ose. 1. Facti estis speculatio & rete expansum super, &c. Animam

mam propriam damnat 2. Reg. 12. Non recedet gladius de domo tua, hoc dictum fuit ad Dauid propter peccatum Bersabeæ, vilissimo domino se subiicit, scilicet carni & sensualitati Genes. 3. Quia obedisti voci vxoris tuæ maledicta, &c. Mentem infatuat. Ose. 4. Vinum & mulieres auferunt cor. Remedia luxuriæ sunt hæc, occasiones fugere Iob 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem, &c. Eccl. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Eccles. 26. Qui tenet illam quasi qui apprehendit scorpionem. Mortis extrema cogitare. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. De se non præsumere: quia cecidit Dauid sanctissimus, Salomon sapientissimus, Samson fortissimus. Frequenter se occupare, Hieronymus, semper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatum. Tentationi in principio resistere. Genes. 3. Ipsa conteret caput tuum. Carnem domare Marci 9. Hoc genus dæmonij non eiicitur, nisi in oratione & ieiunio.

*Luxuriæ remedia.*

*Eccles. 7.*

---

## CAPVT XXII.

### *Quomodo superbia sit mortale, vel veniale.*

*Non semper peccata sũt mortalia.*

Omnia prædicta quamuis semper sunt peccata, non tamen semper sunt mortalia. Vnde videndum est quando vnumquodque mortale sit, & quando veniale. Vana igitur gloria ex suo genere est veniale, quia genus operis sumitur ex obiecto. Vanum autem secundum se non est

*Peccatũ quando veniale, vel quãdo mortale.*

obiectum peccati mortalis, sed venialis. Vnde quum vana laus sit huius peccati obiectum, patet quòd non semper est peccatum mortale. Erit tamen vana gloria mortalis dupliciter, scilicet ratione finis, propter quem laus appetitur. Opus nanque tale est, quale est id propter quod appetitur. Item ratione operis in quo laus quæritur. Circa primum dicendum est quòd quadruplici fine laus appetitur. Primò ad vitandum malum infamiæ, sicut Samuel se laudauit, 1. Reg. 12. Secundò, propter aliquam vtilitatem spiritualem, vt est glória Dei, vel ædificatio proximi, sicut Paulus se commendauit, 2. Corinth. 11 Tertiò propter lucrum auaritiæ, sicut Pharisæi, qui deuorant domos viduarum, longas orationes simulantes, Matth. 23. Quartò, propter aliquem actum venialis peccati, sicut quando quis laudari vult, eò quòd venialiter in laude delectetur. Primum est prudentiæ: secundum est charitatis: tertium est peccatum mortale: & idem intelligendum est quandocunque mortale peccatum finis alicuius operis ponitur, laus ponitur finis alicuius operis. Quartum est veniale. Sequitur secunda causa quare vana gloria sit peccatum mortale, scilicet ratione operis, per quod laus quæritur. Hoc autem potest fieri tripliciter, quia laus quandoque quæritur per opera illicita, quandoque per opera ex se indifferentia, quandoque per opera virtutum. Si primo modo, sic tale est peccatum, quale & illud illicitum, scilicet mortale, aut veniale. Si secundo modo, sic est peccatum veniale, vt

*Vana gloria mortalis dupliciter.*

*Laus quæritur quadrupliciter & quomodo est virtus, vel vitium.*

*Qualiter vana gloria est mortale.*

vt habere diuitias, vel vestes pretiosas, cum abusu talium in laudem. Veruntamen si talia sunt de se inordinata, vt sint occasio peccati mortalis; secundum quod mulier cum ornatu meritricio præparat se ad animas capiendas, vel si factum illud est illicitum ex prohibitione superioris, vt torneamenta, & huiusmodi, cùm excederet præceptum Ecclesiæ, sic sunt peccata mortalia. Si tertio modo, id est, si laus quæratur per opera virtutum, hoc est dupliciter, vel quia appetitus laudis adiungitur operi virtutis tanquam incidens, sicut contingit in cantu vel in prædicatione quandoque, & tunc est veniale. Vel laus est finis principaliter præstitutus operi virtutis & operanti, ita quod ibi constituit finem vltimum, & sic est mortale: quia tunc inhæret ei vt fini vltimo. Nota quòd maius est peccatum gloriari de bonis spiritualibus, quàm temporalibus: quia minus habent motiuum, eò quòd minus appareant extra, quàm temporalia.

*Ornatus meritricius perniciosus.*

*Laus per opera virtuosa quomodo appetenda, vel non, & quando veniale, vel mortale.*

*In quo quis magis peccat.*

---

## CAPVT XXIII.

### *Quomodo inuidia sit mortale, vel veniale.*

INuidia ex suo genere est peccatum mortale, quia, cùm inuidia secundum Remigium sit dolor de alieno bono, contrariatur directè charitati, quæ non æmulatur, sed congaudet veritati, 1. ad Cor. 13. Charitati verò nihil est contrarium, nisi peccatum mortale. Tamen illud quod ex genere est mortale, potest esse veniale, inquantum, vel

*Inuidia peccatũ mortale, quia cõtrariatur charitati.*

*Dolor de alieno bono fit quadrupliciter, & quando mortale, vel veniale.*

prout in primo motu consistit, vel extra suam rationem trahitur. Dolor autem de alieno bono est quadruplex: vel quia est primò primus motus ex natura veniens, sicut quidam naturaliter inuidi sunt: & hoc nullum peccatum est, cum nullo modo sit in potestate nostra. Vel est secundo primus motus, quando, scil. appetitus sine completa deliberatione tali passione afficitur, & sic est veniale peccatum. Vel est actus voluntarius deliberatiuè, & sic est mortale peccatum. Vel trahitur per intentionem extra suam rationem, vt quando dolor de alieno bono surgit cuiquam ex causa bona, sicut quando dolet aliquis de bono temporali alterius, quia videt illud redundare in detrimentum animæ illius, vel etiam in detrimentum communitatis: & talis dolor bonus est: quia maius bonum magis est appetendum. Notandum verò quòd per dolorem boni comprehenditur gaudium de malo quod ex ipso causatur.

---

## CAPVT XXIV.

### *Quomodo ira sit peccatũ mortale, vel veniale.*

*Ira peccatum mortale.*

IRa ex suo genere est peccatum mortale, quia secundum Isidorum, Ira est animus concitatus ad pœnam prouocanti inferendam. Talis autem motus contrariatur charitati, quæ non irritatur, nec cogitat malum, 1. ad Cor. 13. Ira igitur vel dicit iram zeli, quæ est detestatio vitij, & hæc non est peccatum, sed est perfectionis Potest etiam quis sibi per hunc modum irasci, sicut

*Ira dicitur dupliciter.*

cut dicit glo. super illud Psal. 4. Irascimini, & nolite peccare. Quid est, inquit, homo pœnitens, nisi irascens sibi. Vel dicit remissionem affectus circa proximum, per quam homo non dolet de malo proximi, nec gaudet de bono eius, licet etiam non doleat de bono, nec gaudeat de malo eius: sed est indifferens ei: & sic non est mortale, sed imperfectio charitatis. Vel dicit actualem impatientiam absque appetitu vindictæ: & talis motus etiam deliberatus est peccatum veniale, quia habet incompletam rationem iræ, sicut ex supradicta patet diffinitione. Vel dicit impatientiam cum appetitu vindictæ, & hoc est tripliciter. Quandoque enim hoc est à natura, sicut in melancholicis, in quibus secundum philosophum continuè mordetur natura, propter quod semper sunt turbulenti, & sic nullum est peccatum cùm sit motus naturalis. Quandoque hoc est ab appetitu indeliberato, & sic est veniale, sicut alij primi motus. Quandoque est à voluntate deliberatiua, & tunc est peccatum mortale.

*Homo pœnitens irascitur sibi.*

*Impatiẽtia vindicta triplex.*

*Vindicta quando mortale.*

---

## CAPVT XXV.

*Quomodo acedia sit mortale, vel veniale.*

ACedia ex suo genere est peccatum veniale: quia secundum August. Acedia est tædium interni boni: hoc autem non opponitur charitati, sed dicit diminutionem feruoris charitatis, in quo consistit omne veniale. Illud ergo tædium, vel est motus

*Acedia ex genere veniale, & quod sit.*

motus naturalis, & sic nullum est peccatum: vel est motus appetitus contristati de opere spirituali labrioso, & sic est veniale: quamuis etiam appetitus ille naturalis sit deliberatiuus, quia consensus in veniale non est nisi veniale. Acedia verò ex genere, & per se venialis est: vel hoc tædium redundat in omissionem eorum, quæ sunt necessaria saluti, vt frangere præcepta Dei, vel ecclesiæ sine causa rationabili, & tunc est mortale. Si autem tædium illud ex omissione boni, & difficultate aggrediendi bonum, ducit in desperationem: tunc iam accedit ad peccatum in spiritum sanctum. Et si tædium illud crescit, quod etiam ducit in tædium vitæ in tantum quòd iniiciat sibi manus, tunc iam similis est Iudæ, qui laqueo se supendit.

*Acedia quando mortale.*

*Acedia quando peccatũ, in spiritum sanctum.*

*Mat. 27.*

---

## CAPVT XXVI.

### *Quomodo auaritia sit mortale, vel veniale.*

AVaritia secundum Marcum Tullium Cicer. est immoderatus amor habendi. Hæc igitur consistit in appetendo, vel in acquirendo, vel in retinendo. Si primo modo, hoc est quinque modis. Primò, quia appetit aliena appetitu completo qui procederet in opus, si adesset facultas, & sic est peccatum mortale. Secundò, quia appetit illicita voluntate incompleta, vt si aliquis indignus conatur beneficium ecclesiasticum adipisci, sic iterum est mortale. Tertiò, si appetit talia, siue sint illicita, siue aliena, cum voluntate conditionata, scilicet si posset

*Auaritia quid & in quo consistit. In appetendo quinque modis, & quando mortale, vel veniale.*

poſſet habere ſine offenſa Dei, ac iniuria proximi, & tunc vel nullum, vel veniale eſt ſi talem conditionem actualiter vel habitualiter addat, vel intendat. Quartó, ſi ſimpliciter appetit habere ſuperflua, & hoc appetitu ſuffocante mentem, ſcilicet, à cura ſui, & conſideratione diuinorum, & hoc eſt peccatum mortale. Quintò, ſi ſuperfluo amore inhæret temporalibus, tamen infra Dei amorem: hoc eſt veniale. Si autem auaritia conſiſtit in acquirendo, hoc eſt tripliciter, quia vel acquirit iniuſtè quocunque modo, & tunc eſt mortale vel acquirit res per tale opus, aut artem, aut officium, quod per ſe eſt peccatum mortale, ſi etiam eſſet ſine lucro: vt procreare aliquid, fornicari, & tunc eſt mortale, vel acquirit talia per operam illicitam, quæ eſt veniale peccatum: vt cùm aliquis verba iocoſa componit ad lucrum, ſalua tamen honeſtate: & hoc eſt veniale, niſi aliquis propter delectationem diſſolutionis totaliter ſe dedat talibus, tunc enim mortale eſt. Dico autem propter delectationem, quia ſi quis per neceſſitatem, per talia ſibi ſuſtentationem acquireret, cùm aliam artem luctoſam neſciret, non reputarem eum in ſtatu damnandorum. Si autem auaritia conſiſtit in retinendo, hoc poteſt eſſe quinque modis. Primò quia retinet ſciẽter ea quæ reſtituere tenetur, & animo retinendi, ſic eſt peccatum mortale. Secundò, quia retinet ea, quæ ad neceſſitatem ſuam, & ſuorum pertinent, vel ad conſeruationem ſtatus ſui, & ſuorum ſecundum quod decet dignitatem ſuam, & hoc non eſt peccatum.

*In acquirendo dupliciter.*

*Et quãdo mortale vel veniale.*

*In retinendo quinque modis.*

*Et quãdo mortale vel veniale.*

Tertiò,

Tertiò, quia retinet superflua respectu vtriusque iam dictorum, & hoc tempore extremæ necessitatis alicuius, sic est peccatum mortale. Quartò, quia retinet superflua, etiam circa extremam necessitatem ex insatiabili cupiditate, sic est, peccatum mortale: præcipuum autem signum talis effectus est, quòd quis res potius sinit putrescere penes se, quàm vtiliter aliis dispenset. Quintò, quia retinet superflua quædam ex inordinatio amore temporalium, per quem modum deficit à medio largitatis, saluo tamen statu virtutis, & sic est veniale. Nota quòd auaritia ex suo genere est mortale: quam Apostolus idololatriæ comparat, non quia sit de specie illius peccati, cùm non habeat actum eius, sed quia facit aliquid simile idololatriæ, seruiendo creaturæ potius, quàm creatori.

*Retinere superflua.*

*Ephes. 5. Auarus qualiter idololatria.*

## CAPVT XXVII.

### *Quomodo gula sit mortale vel veniale.*

GVla ex genere suo est peccatum veniale, quia appetitus comedendi ex sua ratione non subiacet dominio voluntatis, sed natura nobis inest, quod potest esse quinque modis. Primò si est ibi solus appetitus cibi, & hic nunquam est peccatum: nec etiam delectatio cibum consequens est peccatum, inquantum ordinatur contra defectum sibi contrarium: hæc enim sunt purè naturalia, in quibus non est meritum, nec demeritum. Secundò si appetitui necessita-

*Gula quale peccatũ, & quid.*

*Gula immoderatio quotuplex & quãdo non peccatũ.*

tis adiungitur appetitus delectationis, & voluptatis in cibo, & hoc est peccatum veniale. Tertiò si est ibi transgressio præcepti, vt cùm aliquis sine necessitate soluit ieiunium ecclesiæ, vel quando religiosus comedit carnes, cùm hoc in suo ordine sit prohibitum, sub præcepto, sic est mortale peccatum. Quartò si appetitus edendi est cum libidine, vt quando nimio & finali affectu inhæret delectationi cibi, & hoc est peccatum mortale. Quintò si ducitur in consuetudinem talem, quæ facit totam vitam hominis delectationibus huiusmodi deputari, hæc tam vicina sunt peccato mortali, quòd ebrietas ab Apost. inter peccata mortalia computatur. Ebrietas tamen quandoque est peccatum veniale; vt quando vltra necessitatem quis accepit, secundum mensuram tamen perceptibilem. Quando verò quis egreditur à mensura perceptibili secundum rationem bene ordinatam ad discernendum, & hoc in tali mensura ex qua euertitur status mentis effrænata libidine, quando hoc Deo præponit, tunc peccat mortaliter. Si quis autem inebriat alium, ita videlicet inuitans eum ad potum, vt intendat statum mentis eius euertere, & hoc facit in eius nocumentum, peccat mortaliter: quia aufert ei plus, quam si auferret aliquod bonum temporale, quia vsum rationis tollit ei

*Comedere prohibita an sit peccatum, & quale.*

*Rom. 13.*

*Ebrietas quando peccatū, & quale.*

*Contra Germanos.*

*Quid fert inuitans ad ebrietatem.*

CAP.

## CAPVT XXVIII.

### *Quomodo luxuria sit mortale vel veniale.*

*Exod. 20. Deut. 5.* *Luxuria semper peccatũ.* *Cõcupiscentia luxuriæ quot modis distinguitur.* *Videre mulierẽ quando non peccatũ, & quî peccatum & quare.* *Ephes. 3.*

LVxuria ex suo genere est peccatum mortale, quia est contra illud præceptum, Non mœchaberis. Concupiscentia luxuriæ distinguitur septem modis. Primus est, quum concupiscentia consistit in primo motu tantùm, & sic est peccatum veniale. Secundus est, quum sequitur consensus vsque in delectationem, licet non in opus, & sic est mortale peccatum. Tertius est, cùm consentitur etiam in opus, & sic est iterum mortale. Quartus est cùm concupiscentia non solùm tenetur corde, sed etiam pascitur visu, & sic iterum, est mortale. Matt. 25. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo, id est, si hoc fine & animo attendat mulierem vt eam concupiscat: quia secundum Aug. hoc non est tantùm titillari, sed plenè consentire libidini. Benè autem dicitur ad concupiscendum eam, quia si aliquis videret mulierem vt rem pulchram, & vlterius non procederet, tunc nullum peccatum esset, vel solum peccatum curiositatis. Quintus modus est in stultiloquio: vt cùm quis mulierem precatur, vel propter libidinem habet cum ea familiaria colloquia, & est mortale. Sextus modus vocatur ab Apost. turpitudo. Glo. vt in osculis & in amplexibus, hoc est etiam peccatum mortale: & tantò grauius præcedentibus, quantò magis libido

libido per talia accenditur propter nimiam approximationem ad ignem. Notandum verò quòd tangere mulierem præter intentionem, non est peccatum: similiter cum intentione tangere, sed ex necessitate, non est peccatum. Sed tangere ex libidine, vel osculari ad se non pertinentem, peccatum mortale est. Septimus modus est quando concupiscentia procedit in opus, & constat esse mortale. Nota quòd differentia est inter primos motus generatiua & nutritiua: quia primus motus in generatiua semper est peccatum, nisi per Sacramentum matrimonij excusetur, sed non semper in nutritiua: quoniam potentia concupiscibilis non tantùm corrupta est in nutritiua, sicut in generatiua. De hac materia require suprà titulo proximo, vbi agitur de speciebus luxuriæ.

*Tangere mulierẽ quando non peccatum, & quãdo & quale.*

*Motus generatiua & nutritiua.*

## CAPVT XXIX.

### *De peccato in spiritum sanctum.*

*Peccatũ quando dicitur in patrẽ, in filium, & in spiritum sanctum.*

QVamuis generaliter omne peccatum fit contra Deum trinum, & vnum, appropriatè tamen dicitur aliquod peccatum esse in patrem: aliud in filium, aliud in spiritum sanctum. In patrem enim peccatur ex impotentia, in filium ex ignorantia, in spiritum sanctum ex malitia certa, hoc est, quando voluntas potest, & scit resistere alicui malo, & tamen ex sola malitia illud eligit. Peccatum in spiritum sanctum procedit ex libera & improba voluntate liberi arbitrij, & directè impugnat gratiam spiritus

*Peccatũ in spiritũ sanctum, vnde & quid.*

ſpiritus ſancti, & ideo non habet colorem excuſationis, quia quantum eſt de ſe, directè impugnatiuum eſt medici, & remedij, per quod fieri habet remiſſio peccati. Peccatum in ſpiritum ſanctum dicitur irremiſſibile in hoc ſeculo, & in futuro, non quia dimitti non poſſit, ſed quia raro, aux vix dimittitur in hoc ſeculo, quantum ad culpam, aut in futuro quantum ad pœnam. Item quia non legitur dimiſſum, propter quod dicitur irremiſſibile: ſicut Melchiſedech dicitur ſine parte, quia non legitur de eius patre. Item quia aduerſatur fonti remiſſionis ſcilicet ſpiritui ſancto. Item propter impotentiam hominis, quia vix poteſt ſe præparare ad gratiam, quem tanta moles peccati premit. Sciendum autem eſt, quòd accipitur hoc nomen irremiſſibile tripliciter, ſcilicet negatiuè, vt quia nullo modo poteſt remitti: hoc modo peccatum Angeli & damnatorum eſt irremiſſibile. Item priuatiuè, vt quia non habet congruentiam de ſe, vt remitti debeat, licet ex congrua bonitate Dei poſſit omne peccatum remitti: hoc modo omne peccatum mortale eſt irremiſſibile. Item contrariè ſecundum quòd habet aliqua culpa contrariam diſpoſitionem ad remittendum: hoc modo peccatum in ſpiritum ſanctum eſt irremiſſibile, quia contrariatur gratiæ remittendi peccatum: & hoc per deſperationem, vel præſumptionem, vel alias ſpecies huius peccati. Sex ſunt ſpecies peccati in ſpiritum ſanctum, videlicet deſperatio, præſumptio, impugnatio veritatis agnitæ, inuidentia

*Quomodo irremiſſibile, & quare.*

*Irremiſſibile vnde, & qualiter.*

*Negatiuè.*

*Priuatiuè.*

*Contrariè.*

*Species peccati in ſpiritum ſanctũ quot.*

uidentia charitatis fraternæ, obstinatio, finalis impœnitentia. Horum numerus sic accipitur. In remissione tria sunt, scilicet ipse remittens, & ille cui remittitur, ac dispositio remittendi in eo cui remittitur. In ipso remittente duo sunt, scilicet misericordia, & iustitia. Contra primum est desperatio, contra secundum præsumptio. In eo cui remittitur, duo sunt, scilicet dolor de commisso, & propositum de non committendo. Contra primum est obstinatio contra secundum finalis impœnitentia. Præterẽa dispositio remittendi in eo cui remittitur, duplex est, scilicet cognitio veri, & amor boni. Contra primum est impugnatio veritatis agnitæ, contra secundum inuidentia gratiæ fraternæ. De finali impœnitentia [illegible]ta quòd sicut dicit continuationem peccati vsque in finem, sic in omni peccato, in quo quis scienter decedit, est finalis impœnitentia: prout autem est vna species peccati in spiritum sanctum, secundum quod hic sumitur, sic dicitur propositum non pœnitendi.

*In remissione tria.*

*In remittẽte duo.*

*In eo cui remittũtur duo.*

*Dispositio remittendi duplex.*

---

## CAPVT XXX.

*Denumeratio peccatorum cordis.*

PEccata cordis sunt hæc, cogitatio, delectatio, consensus, desiderium mali, voluntas peruersa, infidelitas, indeuotio, præsumptio, desperatio, timor malè humilians, amor malè accendens, suspicio, ira, inuidia, odium, timere seruiliter, exultatio in aduersis proximi, contemptus pauperum vel

*Peccata cordis.*

vel peccatum, personarum acceptio, perfidia, affectus parentum carnalis inepta lætitia, seculi tristitia, impatientia, auaritia, superbia, perplexitas, obstinatio mali, tædium boni, acedia, inconstantia, pœna pœnitentiæ, dolor quia non facit plus malum, hypocrisis, amor placendi, timor displicendi, verecundia de bono opere, amor priuatus, sensus singularis, ambitio dignitatum, vana gloria de bonis naturæ, vel gratiæ, vel fortunæ, verecundia de pauperibus amicis, contemptus admonitionum, immisericordia.

---

## CAPVT XXXI.

### *De peccatis oris.*

*Peccata oris.*

PEccata oris sunt hæc, crebra iuratio, periurium, blasphemia, nomen Dei irreuerenter assumere, veritatem impugnare, de mendacio & vanis alios instruere, contra Deum murmurare, irreuerenter horas dicere, detractio, adulatio, mendacium, vituperium, maledictio, infamatio, contentio, comminatio, impugnatio veritatis agnitæ, impugnatio charitatis fraternæ, seminatio discordiæ, proditio, falsum testimonium, mala consilia, derisio, contradictio obedientiæ, inuertere facta bona, in ecclesiis placitare, ad iram hominem prouocare, reprehendere proximum in aliquo quod ipse facis, vaniloquium, stultiloquium, proferre verba otiosa, vel superflua, vel curiosa, iactantia, verborum politio, peccatorum defensio, clamor, risus, cachinnus, turpiloquiũ,

leno

lenocinium, cantare cantilenas seculares, in cantu diuino magis studere vocem frangere, quàm deuotè psallere, murmurare, verba scurrilia proferre, in iniusta causa aduocare, malum commendare.

---

## CAPVT XXXII.

*De peccatis operis.*

PEccata operis sunt hæc, gula, luxuria, ebrietas, symonia, sortilegium, violatio dierum solemnium, sacrilegium, indignè communicare, votorum fractio, apostasia, dissolutio in diuino officio, scandalizare suo malo exemplo proximum & corrumpere, lædere hominem, vel in rebus, vel in persona, vel in fama, furtum, rapina, vsura, deceptio, [illegible], venditio iustitiæ, exactio indebita, [illegible] iniusta, auscultare mala, iocularibus dare, necessaria sibi subtrahere, superflua sumere, vltra vires proprias quiddam aggredi, consuetudo peccandi, recidiuatio, simulatio, tenere officium ad quod non sufficit, [illegible] quod sine peccato non agitur, choreizare, nouitatem inuenire, maioribus rebellare, minores opprimere, delinquere visu, auditu, odoratu, gustu, & tactu, luctu, osculis, muneribus, itineribus, nutibus, mendaciis, scripturis, circunstantias aggrauantes [illegible] quæ sunt tempus, locus, modus, numerus, persona, mora, scientia, ætas: rennationem præuenire: seipsum ad peccatum cogere.

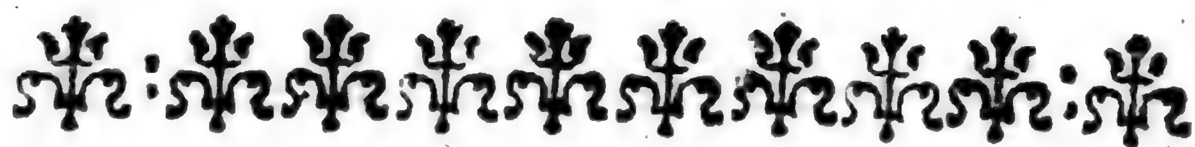
CAPVT

## CAPVT XXXIII.

### *De peccatis omissionis.*

PEccata omissionis sunt hæc, de Deo non cogitare, ipsum non timere, vel amare, gratias de beneficiis non agere, opera quæ quis facit ad ipsum non referre, de peccatis, sicut debet non dolere, ad gratiam recipiendam se non præparare, gratia accepta non vti, nec eam seruare, ad inspirationem diuinam se non conuertere, voluntatem suam voluntati diuinæ non conformare, ad rationes dicendas non attendere, orationes debitas omittere, ea ad quæ tenetur ex voto, vel præcepto, vel officio, negligere, communionem & confessionem semel in anno non expedire, parentes non honorare, seipsum non recognoscere & reprehendere, conscientiam negligere, ecclesias & prædicationes fugere, tentationibus non resistere, pœnitentias iniunctas negligere, aut negligenter facere, & quæ statim facienda sunt differre: bonis proximi non gaudere, & malis non condolere, iniurias non remittere, fidem proximo non seruare, & beneficiis eius non respondere, delinquentes non corripere, lites non sedare, ignorantes non instruere, afflictos non consolari, admonitionibus non acquiescere.

CAPVT



# COMPENDII TOTIVS THEOLOGICÆ VERITATIS

## LIBER IV.

De Christi humanitate.

---

## CAPVT I.

*De incarnatione Christi.*

SICVT Deus est rerum principium effectiuum in creatione, sic est refectiuum in redemptione, & perfectiuum in retributione: quoniam sicut pater omnia creauit per verbum increatum, sic omnia recreauit & renouauit per verbum incarnatum. Porrò circa incarnationem Christi talis fuit ordo. Salutatio Angelica, responsio virginis, sanctificatio materna, conceptio diuina: de quibus nunc per ordinem est agendum.

*Deus principiũ multiplex & quorsum.*

*Per verbum omnia creata, & recreata, & renouata.*

*Incarnationis diuisio.*

---

## CAPVT II.

*De salutatione Angelica.*

*Luc. 1.*

MIssus est Angelus Gabriel, qui est de ordine Archangelorum, ad beatam

*De quo ordine*

M

*fuerit Angelus missus ad Virginē. Visione corporali apparuit Angelus.* Virginem, qui ad sensum apparuit visione corporali: quamuis ei loqueretur locutione spirituali. Ad illud nobile sacramentum nuntius debuit esse Angelus, propter tria: primò propter cognationem virginitatis ad naturam Angelicam. Secundò propter ordinem perditionis humanæ, quia sicut ibi venit diabolus in serpente ad mulierem, ita hîc Deus venit per Angelum ad Virginem: vt sic ex opposito medicina respondeat morbo, & reparatio lapsui: & remedium nocumento. Tertiò quia sicut illa gratia fuit reparatio naturæ humanæ, sic fuit & ruinæ angelicæ: vnde communi beneficio vtraque natura communiter debuit ministrare, angelica, scilicet, & humana. *Nuncius debuit esse Angelus, & quare.*

*Angelica salutationis diuisio.* Diuiditur autem salutatio beatæ Virginis in tres partes. Primam partem incepit Angelus, cùm dixit, Aue gratia plena Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. *Angelus. Luc. 1.* Secundam subiunxit Helisabet, cùm ait, Et benedictus fructus ventris tui. *Helisab.* Tertiam apposuit Ecclesia, vt in reuerentia nomen Mariæ haberetur: nam Maria non est de textu. *Ecclesia.* Ista salutatio commendabilis est propter quatuor: primò propter authorem, quia missus est Angelus à Deo. *Salutationis cōmendatio.* Secundò propter nuncium, non enim homo dignius fuit hoc nunciare, sed Angelus: nec quilibet Angelus, sed Gabriel. *Quis dignus fuerit nunciare.* Tertiò ab ea quæ salutatur, quia Virgo: nec quælibet Virgo, sed Maria. Quartò ab ipso modo salutandi, qui indicat innocentiam Virginis, cùm dicitur, Aue. *Virgo Maria innocens.* Vel gratiam conuersationis cùm dicitur, gratia plena.

plena. Item excellentiam conceptionis, cùm dicitur, Dominus tecum. Item priuilegium prærogatiuæ singularis, cùm dicitur, benedicta tu in, &c. Salutationes autem quædam inueniuntur optatiuæ salutis. 2. Reg. 16. Salue rex. Quædam gratiæ. Apostol. in pluribus locis, gratia vobis & pax. Quædam gaudij. Tob. 5. Gaudium tibi semper sit. Quædam benedictionis. Ruth. 2. Benedicat tibi Dominus. Hæc autem salutatio Angeli ex omnibus prædictis conflata videtur. Continet enim salutem cùm dicit: Aue. Item gratiam cum dicit gratia plena. Item gaudium cùm dicit: Dominus tecum. Item benedictione, cùm dicit, Benedicta tu in, &c. Præterea in hac salutatione notatur triplex prærogatiua beatæ Virginis, scilicet naturæ, cum dicitur, Aue: gratiæ, cum dicitur, gratia plena: gloriæ, cùm dicitur, benedicta tu, &c. Nota denique sex in Angelica legatione: primò quàm reuerenter beatam Virginem salutauit, cùm dixit: Aue gratia plena. Secundò quàm excellenter commendauit, ibi, benedicta tu in mulieribus. Tertiò quam dulciter confortauit, ibi, Ne timeas Maria. Quartò quàm diligenter legationem suem compleuit, ibi, Ecce concipies & paries filium. Quintò quàm eleganter modum exposuit, ibi, Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Sextò quàm conuenienter prolem nasciturã describit, ibi: Ideóque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.

*Salutationes inueniuntur, & quæ.*

*Rom. 1.*

*Contenta in salutatione Angeli.*

*Prærogatiua triplex.*

*In Angelica legatione sex, & quæ.*

## CAPVT III.

### *De responsione virginea.*

*Dialogus duplex.* *Genes. 3.* *Luc. 1.* DVos legimus in scriptura dialogos, vnum inter Euam & diabolum, quo mors concludebatur, alterum inter Mariam & Archangelum, quo vita oriebatur. *Quæ fecit beata virgo in salutatione.* Vide autem tria quæ fecit beata Virgo in salutatione Angeli, scilicet cogitationem, seu deliberationem: quia cogitabat qualis esset ista salutatio. Interrogationem, quia quærebat, Quomodo fiet istud? *Genes. 3.* Consensum, quia *Luca 1.* respondet, Ecce ancilla domini, &c. *Genes. 1.* Nec in deliberatione fuit subita, sicut Eua: nec *Quatuor in responsione virginis.* in interrogando dubia, sicut Zacharias, nec in consentiendo tarda, sicut Sara. In responsione consensus beatæ Virginis quatuor verba inuenies, quæ quatuor virtutes maximè redolent. *Verba quæ loquuta est beata virgo.* Ait enim, Ecce, quod est obedientiæ promptæ. Ancilla Domini, quod est humilitatis perfectæ. Fiat mihi, quod est charitatis inflammatæ. Secundum verbum tuum, quod est fidei indubitatæ. Septem *Ioan. 2.* verba hæc locuta est beata Virgo in Euan- *Luc. 1.* gelio. Primum fuit, vinum non habent. Se- *ibid.* cundum, Fili quid fecisti nobis sic? Tertium, *Qualia fuerint beatæ virginis verba.* Quodcunque dixerit vobis facite. Quartum, quando salutauit Elizabeth. Quintum, quomodo fiet istud, &c. Sextum, Ecce ancilla Domini. Septimum, Magnificat anima mea dominum. Verbum primum fuit pietatis: secundum charitatis: tertium instructionis: *Gratiarū actio.* quartum consolationis, quintum discretionis: sextum

ſextum humilitatis, ſeptimum orationis, & gratiarum actionis. Et nota quòd verba prædicta fuerunt breuia præter vltimum.

## CAPVT IV.

### *De ſanctificatione materna.*

SAnctificatio triplex eſt: quædam communis, quæ fit per Sacramenta: quædam ſpecialis, quæ fit per gratiam ſpiritus ſancti: quædam ſpecialiſſima, quæ fit per gratiam ſingularem. Prima remouet culpam, & confert gratiam, remanet tamen fomes, & pronitas ad peccandum, & talis eſt in baptizatis. Secunda remouet culpam & pronitatem peccandi mortaliter, & talis fuit ſanctificatio Ioannis Baptiſtæ, & Ieremiæ in vtero. Tertia remouet culpam originalem, & pronitatem ad peccandum tam venialiter, quàm mortaliter, & talis fuit in beata Virgine. Et licet gratia ſanctificationis in vtero ſit quantum ad eſſentiam maior, quàm ſacramentalis: tamen quantum ad aliquos effectus, maior eſt gratia ſacramentalis: quia baptiſmus imprimit characterem, & aperit ianuam Cœli, & habilitat hominem ad alia ſacramenta, quorum nihil facit ſanctificatio in vtero ex ſe. Verumtamen gratia ſanctificationis in vtero præcellit in hoc gratiam baptiſmalem, quia taliter ſanctificatus non poteſt mortaliter peccare, & ad venialia minùs inclinat eum fomes: propter quod minora & pauciora venialia committit: & talis gratia fuit in

*Sanctificatio qua.*

*Luc. 1. Hier. 1.*

*Hæc opinio non tenetur: nam Virgo fuit à peccato origi. præſeruata.*

*Scot. 3. d. 3.*

*Sacramẽtalis, gratia qualis.*

*Sanctificationis gratia qualis.*

*Luc. 3.* Ioanne Bapt. & ideo ne in vanum gratiam Dei reciperet, fugit hominum societatem, & arctissimam in se pœnitentiam tenuit, ne leui saltem maculare vitam famine posset. Patet igitur quod in sanctificatione in vtero confertur gratia media inter gratiam sacramentalem, & gratiam plenæ confirmationis in patria, quæ habet coniunctum sibi finem vltimum. Ad confirmationem enim perfectam tria pertinent. Primum est inseparabilis adhæsio, & coniunctio rationis ad Deum. Secundum est indeflexibilis subiectio inferiorum potentiarum animæ sub imperio rationis. Tertium est indiscontinualis conuersio actualis totius hominis in Deum, quando homo diuina dulcedine affectus, ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus semper actu tendit in Deum, & in quodcunque aliud in quo relucet Deus. Primum horum habet gratia sanctificationis simpliciter, vt scilicet nullus, qui particeps eius fuerit, possit peccare mortaliter. Secundum habuit beata Virgo, & ideo nec venialiter vnquam peccauit sicut dicit Aug. Tertium autem non potest conuenire gratiæ viæ, eò quòd illud ex fruitione Dei causetur, quæ tantùm est in patria. Tres autem fuerunt sanctificationes matris Dei. (*Istam sequentem opinionem non tenent Doctores nec Ecclesia, quæ illam abrogauit in concilio Basi. sec. 36. vnde Scot. 3. d. 3. dicit quòd beatissima Virgo in primordio suæ conceptionis fuit sancta, in qua sanctificatione habuit præseruationem à peccato originali & gratiæ infusionem,*

*Gratia media, quæ. Ad confirmationem pertinent. & quæ.*

*Luc. 10.*

*Sanctificationis gratia detentus nõ potest peccare mortaliter.*

*Matris Dei sanctificationes tres.*

*fusionem, nec non fomitis extirpationem, vt non remanserit in ea, nisi causaliter, Aug. lib. de hæresib. dicit: Si potuit inquinari mater mea (Manichee) cùm ipsam facerem, potui & ego inquinari, cum ex ea nascerer, consequens est falsum, ergo antecedens.*) Prima fuit sanctificatio in vtero, & hæc tres habuit effectus, scilicet originalis culpæ expiationem, & gratiæ infusionem, & fomitis tantam restrictionem, vt non posset in aliquod mortale peccatum duci: licet tamen ipse fomes maneret secundum essentiam. Secunda sanctificatio fuit in Spiritus sancti obumbratione, & filij Dei conceptione, quæ tribus præmissis duo superaddidit, scilicet omnimodam fomitis extinctionem, & confirmationem in bono, ita quòd quæ prius non tantùm poterat peccare mortaliter, iam non posset peccare. Hos autem duos effectus expressit Angelus Lucæ 1. Spiritus sanctus superueniet in te: quoad primum. Et virtus altissimi obumbrabit tibi: quoad secundum. Ista confirmatio non fuit liberi arbitrij ablatio, sed eius per gratiam completio. Præterea Spiritus sanctus superuenit in eam non solùm ad sanctificandum, sed etiam ad fœcundandum, cuius virtute Virgo concepit, Virgo peperit, & post partum Virgo permansit. Tertia sanctificatio fuit in filij Dei inhabitatione, qui nouem mensibus in vtero eius mansit, & his omnibus prædictis duos effectus addidit. Vnus fuit quòd omnes dispositiones fomitis sublatæ fuerunt, sicut quan-

*Ex Amb. ser. de Gabaonitis.*

*Hæc est virga in qua nec nodus originalis, nec cortex venialis culpæ fuit.*

do morbus est curatus, adhuc interdum remanent reliquiæ curandæ. Secundus fuit dedicatio ad diuina, ita quòd etiam licitis vsibus mundauit, scilicet matrimonialibus eam aptare esset impossibile: quia tunc non solùm mens, sed etiam corpus luce diuinitatis resplenduit, vt significatum est Eze. 43. Ex prædictis collige quòd fomes & personam inficit, & naturam. Personam quidem, quia ad malum pronam facit, & stimulat ad peccatum. Naturam verò, quia carnem inficit, prout est principium ad alteram carnem. Sed beata Virgo in prima sanctificatione, quæ fuit in vtero mundata fuit ab originali peccato, in quantum fomes respicit personam suam: quia nihil in persona sua purgandum remansit. In secunda verò sanctificatione, quæ fuit quando spiritus sanctus superuenit in eam, purgata fuit à fomite, prout ipse fomes respicit naturam in comparatione ad prolem propagandam, non opere naturæ, sed opere spiritus sancti. Remotus enim fuit essentialiter, propter quod pars ab ea separanda in corpus Christi, nihil habuit de fomite, sicut nec mater. Nota similiter ex prædictis & ex sequentibus, quod beata Virgo ex prima sanctificatione excellebat puritate omnes baptizatos, ex sanctificatione secunda excellebat puritatem Adæ quam habuit ante peccatum: per confirmationem excellebat puritatem Angelorum, quoniam illi nec crescere possunt in præmio substantiali, siue essentiali, sicut nec decrescere: sed beato Virgo proficere potuit in merito, & non

*Fomes personæ, & naturæ infector, & quomodo.*

*Excellẽtia beatissimæ virginis Mariæ.*

non deficere. Puritas matris Dei fuit quadruplex, in qua nulla creatura sibi poterit comparari. Prima est puritas sanctificationis in vtero. Omnis enim rationalis creaturæ puritas, vel est naturæ, vt in Angelis, vel est gratiæ gratis datæ, vt fuit innocentia primi status hominis: vel est gratiæ gratum facientis, & ista est maior aliis duabus. Vnde cum in illa specie gratiæ sanctificatio matris Dei fuerit suprema, patet quòd vincit puritatem omnis puræ creaturæ. Secunda est puritas innocentiæ in vita, in qua similiter omnes excellit: quia beata Virgo vixit sine omni peccato, & hoc oportuit esse maximæ gratiæ, quæ non solùm ipsius naturam perficeret, sed eam supra legem naturæ corruptæ extolleret. Tertia est puritas virgineæ castitatis, in qua excellit & Angelos, & homines. Angelos quidem quia secundum Hieron. hoc retinuit per virtutem castitatis, quod in Angelis est necessitatis naturæ. Item excellit homines in hoc: quia primum exemplar fuit huius integritatis. Psal. 44. Adducentur regi virgines post eam, &c. Præterea ostenditur istud alia ratione: quia summa est hæc puritas quæ potius potest suum contrarium secum pati, quàm possit violari: & talis fuit virginitas dominæ nostræ, quæ gaudium matris habet cum virginitatis honore: & ideò nec primam similem visa est, nec habere sequentem. Quarta est puritas sanctificationis ex superuentione spiritus sancti, & præsentiæ Dei, in qua similiter excellit omnem creaturam. Cùm enim esse matrem Dei, sit di-

*Puritas matris Dei quadruplex.*

*Creatura rationalis puritas.*

*In puritate beata Virgo vincit omnem creaturam.*

*Esse matrem Dei quid.*

gnitas superior, quàm quæ puræ creaturæ communicari possit, necesse est gratiam ad hoc disponentem esse maiorem omni gratia puræ creaturæ. Oportet ergo priuilegium sanctificationis suæ in hac parte omnem aliorum sanctificationem excedere.

---

## CAPVT V.

### *De conceptione Dominica.*

*Luc. 1.*

*Tria mira in filij Dei conceptione.*

*Gal. 4.*

*Christus nec prius, nec posterius venit, & quare.*

MOX vt Virgo beatissima assensum Angelo præbuit dicens, Fiat mihi secundum verbum tuum: Spiritus sanctus super eam venit, ac filium Dei concepit. Hæc autem tria simul fuerunt tempore, non natura: tunc impleta sunt præambula figurarum & documenta scipturarum, & desideria Prophetarum: propter quod etiam aduentus Christi dicitur plenitudo temporis. Quare autem Christus nec priùs, nec posteriùs venerit, nonnullæ sunt rationes. Prima est, vt ordinem vniuersi non turbaret. Singula nanque suis fiunt temporibus, quantò magis in maximo Dei opere, scilicet filij Dei incarnatione? secunda, ne fides & spes promissa incarnatione, & nimis tardata perirent. Si enim tardasset venire, quotidie decreuissent homines in fide & tepuissent. Sed priùs venire non fuit necesse, quia non prodest medicina spiritualis sine affectu recipientis Tertia est, vt supremæ infirmitati culpæ immediate succederet meliroratio, sicut summum statum acutæ febris sequitur

sequitur crisis & sanatio. Quarta, vt homo de lege naturali & scripta prius conuinceretur, sicut ait Aug. quia si Christus statim venisset, diceret homo quòd per legem naturæ saluari poterat, & superfluum crederet aduentum Christi. Similiter dicere poterat de lege scripta: sed comperto quòd nec sic, nec sic saluari poterat, cùm omnes ad inferos descenderent, tunc venit ipse, quia tunc erat tempus miserendi eius. Quinta, vt sicut primus homo conditus fuit sexta die, ad totius mundi complementum, sic Deus homo fieret in sexta ætate, ad totius creaturæ perfectionem. Sexta enim ætas apta est ad exercitium sapientiæ, ad remissionẽ culpæ, ad meritum vitæ æternæ, ad transitũ de statu miseriæ ad statum gloriæ, & ista notantur in sexta ætate ratione perfectionis senarij. Sexta, quia Christus non debuit venire in principio temporis, quia aduentus eius nimis fuisset festinus: nec in fine vltimo, quia tunc nimis fuisset tardus: sed decebat Saluatorem inter tempus morbi, & tẽpus iudicij introducere tempus remedij. Septima, quia decebat ducem perfectũ tunc se ostendere, cum esset opportunitas currendi ad brauium, hoc est in fine temporũ, & tamen ante terminum vt per timorem iudicij stimulati, per spem præmij attracti, & per exempli perfectionem animati sequi possemus efficaciter ducem nostrum. Octaua, quia decebat mediatorem quædam membrorum suorum præcedere, quædam sequi. Incarnationem Christi multæ figuræ præcesserunt, & Prophetiæ, de quibus aliquas assignemus Abraham

*Genes. 2.*

*Sexta ætas ad quid apta.*

*Tempus inter tẽpora.*

*Ducem Christũ sequi debemus, & quare.*

*Figuræ præcesserunt incarnationem.*

descendit in Ægyptum, vt peregrinaretur
*Genes.* ibi. Lapis præcisus est de monte sine ma-
*21. Dan.* nibus. Fluuius egrediebatur de loco volu-
*2. Genes.* ptatis ad irrigandum paradisum. Sapientia
*2. Pro-* ædificauit sibi domum, excidit columnas
*uerb.* 9. septem. Thronum fecit sibi Salomon de
3. *Reg.* 10 ebore grandem. Nouum faciet Dominus
*Iere.* 31. super terram: fœmina circundabit virum.
*Iona* 1. Ionas in mare proiicitur, & mare sedatur.
*Ioel* 3. Stillabunt montes dulcedinem. Descendi
*Cant.* 6. in hortum meum, vt viderem poma conual-
*Iudic.* 6. lium. Vellus Gedeonis rorificatur. Manna
*Exod.* 16. seruatur in vrna aurea. Virga Aaron floret.
*Num.* 17. Flos de radice eius ascendet. Emittitur co-
*Isa.* 31. lumba de arca Noë. Mittitur lignum in
*Genes.* 8. aquas Marath. Paradisus plantatur. Moyses
*Exod.* 2. ponitur in fiscellam scirpeam. Israël induit
*Genes.* Ioseph tunica polymita. In sole posuit ta-
37. *Psal.* bernaculum suum. Duo viri ferunt in vecte
18. *Num.* botrum de terra promissionis. Mittitur
13. *Ge-* Ioseph in cisternam. Vrbs fortitudinis no-
*nes.* 39. stræ Sion, Saluator ponetur in ea murus.
*Isa.* 26. Emitte agnum Domine. Rorate cœli desu-
16. 45. 19 per: &c. Ascendet Dominus super nubem
*Eccl.* 22. leuem. Misericordia & veritas obuiaue-
*Psal.* 48. runt sibi. Gemma carbunculi in ornamento
*Apoc.* 1. auri. Simul in vnum diues & pauper. Ego
*Hier* 31. primus & nouissimus. Charitate perpetua
*Dan.* 14. dilexi te. Mittitur Daniel in lacum leo-
*Dan.* 11. num. Apparet in camino quartus similis
*Isai.* 38 Filio hominis. Vmbra descendit in horo-
*Exod.* 3. logio Achab decem gradibus. Ignis appa-
*Ezec.* 32 ret in rubo non comburens. Solem nube
*Eccle.* 17 regam. Quid lucidius Sole? & hic deficiet.
*Psal.* 18. A summo cœlo egressio eius.

CAP.

# CAPVT VI.

## *De rationibus incarnationis.*

PEr verbum igitur incarnatum facta est humani generis reparatio, non quia aliter salutari non poterat, sed quia nullus alius modus fuit ita congruus ipsi reparatori, & reparabili ac reparationi. Congruebat inquam iste modus reparatori, quem decebat suam potentiam, sapientiam & bonitatem ostendere. Quid autem potentius quàm coniungere extrema summè distantia, hoc est creatorem & creaturam? Magna potentia fuit in coniunctione disparium elementorum: maior in coniunctione illorum ad spiritum creatum: maxima in coniunctione illorum omnium ad spiritum increatum, vbi & maxima disparitas est. Quid verò sapientius, quàm quòd ad perfectionem totius vniuersi fieret coniunctio primi & vltimi, hoc est, verbi Dei, quod est omnium principium, & humanæ creaturæ, quæ in operibus sex dierum fuit vltima omnium creaturarum? Quid autem beneuolentius, quàm quòd creator rerum communicare se voluit rebus creatis? & hæc benignitas magna fuit in communicatione sui omnibus rebus per præsentia: maior, quia communicauit se bonis per gratiam: maxima, quia communicauit se homini per vnionem, & per consequens generibus singulorum in vnitate personæ. Fuit etiam iste modus congruentissimus ipsi reparabili:

*Generis humani per verbũ reparatio.*

*Incarnatio verbi Dei potentiam, sapientiam, & bonitatẽ ostendit.*

*Extrema coniunguntur.*

*Coniunctio primi & vltimi.*

*Creator creaturæ se communicat.*

*Modus congruẽtissimus reparandi.*

*Quare Deus factus sit homo.*

*In forma serui salutem humanã Deus procurauit.*

*Conueniens fuit Deũ incarnari, & quare.*

*Peccatũ primi hominis quale.*

parabili: quia homo per peccatum corruit in infirmitatem, ignorantiam & malitiam, per quæ ineptus factus est ad virtutem diuinam imitandam, & ad veritatem cognoscendam, & ad bonitatem diligendam. Ideo Deus factus est homo, per quid se reddidit homini imitabilem, cognoscibilem, & amabilem. Fuit etiam iste modus congruentissimus nostræ reparationi, quia Dominus in forma serui procurauit salutem serui. Sunt & aliæ rationes quare fuit conueniens Deum incarnari. Prima est, quia præuaricator abstulit nobis Deum, vnde conueniens fuit vt reparator redderet nobis Deum. Secunda, quia humilitas decuit eum, sed non potuit humiliari vsque ad pœnas in natura diuina, oportuit ergo quod in alia. Tertia, vt prophetias impleret. Isa. 52. Ego qui loquebar ecce adsum. Abac. 2. Apparebit in finem, & non mentietur: si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, vt, s. doceret potius vincere per iustitiam, quàm per potentiam. Quarta, propter vitandum inconueniens, quia si Deus incarnari non potuisset, vel nesciuisset, vel noluisset, videretur inesse impotentia, vel ignorantia, vel inuidia, quod absit Quinta, vt tanta esset humilitas in Redemptore, quanta fuit superbia in præuaricatore: quia tanta fuit superbia, vt homo vellet esse vt Deus: vnde humilitas tanta debuit esse, vt Deus fieret homo. Sexta, vt nostrum amorem excitaret, & nostram spem erigeret. Septima, vt exemplum imitandæ virtutis nobis daret in forma visibili & humana. Quamuis autem opera Trinitatis

nitatis sint indiuisa, ita quod quicquid operatur vna persona, operetur & alia: tamen solus Filius accepit carnem, & non Pater vel Spiritus sanctus. Et habemus simile in tribus domicellis induentibus tertiam ipsarum, de quibus potest dici, quicquid facit vna, facit alia, vna tamen sola induitur. Eodem modo dicendum quòd incarnationis opus quandoque attribuitur patri, vt ibi: At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Quandoque attribuitur filio, vt ibi, Exiui à patre, & veni in mundum. Quandoque attribuitur spiritui sancto, vt in symbolo, Qui conceptus est de Spiritu sancto. Sed hæc ideo dicuntur quia opus incarnationis fuit maximæ potentiæ, sapientiæ & bonitatis: quæ tribus personis attribuuntur. Sunt autem multæ rationes quare filius incarnatus sit, & non pater vel spiritus sanctus. Prima vt per eandem sapientiam, quæ mundum condiderat, fieret reparatio. Secunda: vt qui filius est in diuinitate, esset filius in humanitate. Tertia ne idem esset pater & filius, si pater de homine nasceretur. Quarta, quia congruentius mittebatur qui est ab alio quàm qui est à nullo. Quinta, propter confirmationem hæreditatis nobis promissæ, ne, scilicet possemus dicere patri, Domine tu habes filium, cui competit hæreditas quā homini promisisti. Sexta, vt patris erga nos ostenderetur charitas. Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Septima, vt ostendatur quòd Deus pater nihil habet quod non sit nobis paratus dare, cùm filium suum vnigenitum dederit.

*Quæ triū personarum in diuinis humanam carnem acceperit.*

*Exemplum.*

*Galat. 4.*

*Ioan. 16.*

*Quibus attribuitur verbi incarnatio.*

*Opus incarnationis maximum.*

*Quare incarnatus sit filius, non pater, aut spiritus sanctus.*

*Rom. 8.*

derit. Octaua, vt sicut Dei filius factus est homo, sic homo fieret filius Dei, Apost. ad Gal. 4. Misit Deus filium suum, vt adoptionem filiorum reciperemus. Nona, vt esset occasio salutis, qui dicitur occasio ruinæ, quia homo appetendo scientiam diuinam, quæ filio appropriatur, cecidit. Decima, quia imago debuit per imaginem reparari. Vndecima, quia sicut verbum mentis mediante grossiori natura emittitur, scilicet per vocem, sic verbum æternum per assumptionem naturæ. Duodecima, quia medius inter personas debuit esse mediator Dei & hominum. Decimatertia, quia sapientia patris reparare debuit appetitionem sapientiæ. Gen. 2. Eritis sicut dij, scientes, &c. Quartadecima, quia decentissimè coniungitur humilitas cum sapientia. Prou. 11. Vbi humilitas, ibi & sapientia Vnde filium Dei præcipuè decuit incarnatio. Quintadecima, quia ideæ non sunt nisi sapientia Dei, quæ filio Dei appropriatur. Vnde cùm singulæ ideæ singulorum ideatorum sint causæ, tunc demum omnia perfecta & completa erunt, cùm per vnionem ad suum principium redierint. Sextadecima, quia si pater fuisset incarnatus, tunc nulla persona fuisset sine principio. Decimaseptima, quia oportuit incarnatam personam tanquam sacerdotem supplicare patri, pro natura assumpta, sed magis decuit Filium supplicare Patri, quàm è conuerso. Decimaoctaua, quia si Spiritus sanctus fuisset incarnatus tunc duo essent filij. Decimanona, quia nullum magis decet reducere hominem ad diuinam cognitionem,

*Paratus est Deus omnia nobis dare cum filio.*

*Imaginis per imaginem reparatio.*

*1. Tim. 2.*

*Ideæ cui appropriantur.*

*Persona incarnata sacerdos.*

tionem, quàm verbum, quo Pater se declarat, quod est vnibile carni, sicut & verbum voci. Vicesima, quia nullum magis decet reducere hominem ad filiationem adoptiuam, quàm filium naturalem.

*Filius Dei naturalis nos adoptauit.*

## CAPVT VII.

### *De modo Incarnationis.*

*Concursus reparationis ex triplici hierarchia.*

IN communi reparatione omnium decens erat, vt fieret concursus trium de triplici hierarchia, scilicet, diuina, angelica & humana: vnde in mysterio incarnationis fuit concursus angeli nunciantis, virginis concipientis, & verbi Dei carnem assumentis. Cùm filius Dei mittitur in mundm, non fit loci mutatio, sed naturæ humanæ assumptio, quia ipsius mitti, est esse vbi prius fuit, sed aliter ibi esse, quàm prius fuit: & hæc alteritas non est ex parte eius qui est, cùm sit immutabilis: sed ex parte eius, in quo est, quia vnitur nostræ carni: vnde mutatio non fuit ex parte filij, sed ex parte assumpti. Præterea in mutatione loci exigitur non esse quis vbi prius erat, sed nec hoc est in filij missione, quia post incarnationem fuit in patre sicut semper. Christus assumpsit naturam nostram quinque modis, scilicet, misericorditer. Apost. ad Tit. 1. Secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Vtiliter, scilicet, pro salute nostra. Ps. 23. Operatus est salutem in medio terræ. Sapienter, quia assumpsit bonum naturæ reprobando malum culpæ Isa. 7. Butyrum & mel comedet,

*Missio filij non fecit mutationem loci & quomodo. Mala. 9. Ioan. 10.*

*Quibus modis assumpserit verbum naturam humanã.*

*Bonum nostra natura assumpsit verbum, malum autẽ reprobauit. Apoc. 1. Ioan. 1.*

det, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum. Fortiter, quia sic assumpsit naturam humanam, quòd nunquam deposuit eam: quia post mortem vnita fuit diuinitas carni in sepulchro, & animum in inferno. Mirabiliter, quia coniuncta sunt in carne summum & imum, hoc est Deus & homo. Verbum caro factum est quinque modis, scilicet, secundum vnitatem carnis. Isaiæ 53. Verè languores nostros ipse tulit. Præter carnem, quia præter operationem carnalem. Matt. 1. Quod in ea natum est, de spiritu sancto est. Supra carnem, quia meritis nostris non exigentibus. Apostol. ad Tit. 3. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos. Propter carnem, quia ad saluandam carnem, & hoc quantum ad fideles efficaciter, licet quantum ad omnes sufficienter. Matthæi 1. Vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum. Contra carnem, quia ad maiorem damnationem infidelium Ioan. 15. Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Opus assumptionis humanæ naturæ, non animatio, sed incarnatio nominatur, cùm tamen à digniori res consueuerit nominari: hoc autem est propter quatuor rationes, scilicet, vt expressior fiat nominatior, & vt profundior explicetur dignatio miserentis, & quia nobis magis nota est pars carnis, & vt maior humiliatio exprimatur, eò quòd magis à Deo distat caro, quàm anima, & quia caro est à parentibus propagata, anima à Deo creata.

*Verbum caro factũ quibus modis.*

*Nec animatio, sed incarnatio dicitur opus carnis, & quare.*

De

## CAPVT VIII.

### *De vnione & natura carne assumpta.*

SIcut in diuinitate vna est essentia & tres personæ, ita in Christo est è conuerso vna persona, & tres essentiæ, scil. deitas, anima & caro, hoc est æternum, nouum, & antiquum, quia deitas est æterna, anima est noua, quia in assumptione carnis creata: carò verò antiqua, quia ab Adam propagata: & Christus secundum naturam diuinitatis est genitus, secundum animam verò creatus & secundum carnem factus. Vnio fuit triplex in Christo. scil. deitatis ad animam, & è conuerso, & deitatis ad carnem, & è conuerso, & animæ ad carnem, & è conuerso. Duæ primæ vniones semper manserunt, tertia separata fuit in morte. Vnio ergo deitatis ad humanam naturam non est in vnitate naturæ, sed personæ: non dico personæ humanæ, sed diuinæ, hoc est, non assumptæ, sed assumentis: nec personæ cuiuslibet, sed solius verbi. Quia enim impossibile est, quòd natura diuina concurrat: cum alia, sicut pars ad constitutionem tertij, vel quòd ipsa transeat in aliam vel alia in ipsam propter simplicitatem & vnitatem ipsius perfectissimam propterea diuinitas & humanitas non vniuntur in vnitate naturæ, sed personæ & sic intelligitur illud in symbolo Athanasij: nam sicut anima rationalis, & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Ibi nanque ponitur simili

*Tres essentiæ in vna persona.*

*Christus genitus, & natus. & quomodo.*

*Vnio triplex in Christi Vnione separatis qua.*

*Deitatis & humanitatis vnionis modus.*

*Similitudo vnitatis per sona.*

similitudo quantum ad vnitatem personæ, & non naturæ, quia caro & anima differunt in homine quantum ad essentiam, & constituunt tamen vnam personam. Eodem modo inter diuinitatem & humanitatem Christi est differentia, & tamen est vna persona: & quia diuina natura in nullo supposito potest subsistere, præterquam in propria hypostasi, ideo vnio illa non potest esse in propria persona hominis, sed Dei: & propterea Deus in vna personarum suarum fecit seipsum suppositum humanæ naturæ: vnde tantùm vna est ibi personalitas, & vnitas personalis, scilicet, ex parte assumentis. Ad esse namque personæ triplex exigitur distinctio, scilicet singularitatis, & naturalis incommunicabilitatis, ac excellentiæ, siue dignitatis. Propter primum nullum vnibile est persona. Propter secundum anima non est persona: sed propter tertium Christus secundum quod est homo, non est persona. Ex his patet quæ sit vera vel falsa inter has quatuor propositiones. Prima persona assumpsit personam. Secunda natura assumpsit personnam. Tertia natura assumpsit naturam. Quarta, persona assumpsit naturam. Primæ duæ simpliciter sunt falsæ. Tertia vno modo est falsa, alio modo est vera. Si enim sumatur natura, prout est communis tribus personis, sic est falsa. Si verò sumatur natura prout est in persona filij, sic est vera. Quarta autem propositio simpliciter est vera. Ad intelligentiam autem horum, nota quòd tres fuerunt opiniones de incarnatione Christi. Prima autem opinio dicebat

*In quo diuina natura subsistit.*

*Deus suppositũ humanæ naturæ, & quomodo.*

*Ad esse personæ quid exigitur.*

*Christus secundũ quod homo, non est persona.*

*Propositiones quatuor & quæ vera, aut falsa.*

*Opiniones de Christi incarnatione.*

dicebat quòd Filius Dei assumpsit hominem. Secunda dicebat, quòd assumpsit humanam naturam. Tertia dicebat, quòd assumpsit hominem in vestem. Prima opinio non tenetur, quia ponit quòd in Christo sunt duæ personæ, quod est falsum. Secunda communis est, & vera, ac celebris: quia ponit quod Christus est vnum solum, licet sit aliquid secundum quòd homo. Item ponit quòd assumens non est assumptum. Item quòd ille homo diuina est essentia, & è conuerso. Item quòd omnis proprietas filij Dei inest ei, & è conuerso. Tertia opinio tanquam hæretica reprobatur: quia ponit non esse in vna persona Christi duas naturas, & quòd duæ substantiæ, humanæ naturæ scilicet, & diuinæ, non personalitatem Filij dei constituunt, sed extrinsecus se habeant ad ipsam. Dicimus ergo quòd tanta est ibi vnio, vt quicquid dicitur de Filio Dei dicatur de filio hominis, & è conuerso, his tamen exceptis in quibus exprimitur vnio, vel clauditur negatio. Si enim sit vocabulum in quo aliqua repugnantia includitur sicut est vniri, incarnari, assumi, assumere: in quibus includitur, respectus vnionis vnius naturæ ad alterum, tunc non tenetur prædicta regula. Similiter non tenet quando in vocabulo includitur negatio alicuius, cuius oppositum alteri competit, sicut incipere esse, creari, &c. Nota quòd propriè loquendo, compositio est corporum, coniunctio est corporis & animæ, vnio est diuinæ naturæ ad humanam: tamen vnum quandoque ponitur pro reliquo.

*Imò est vera quia ibi homo naturam designat non personam.*

*Vnio Dei & hominis qualis.*

*Compositio, coniunctio, & vnio quid.*

*Primi hominis ſtatus quot.* liquo. Quinque fuerunt ſtatus primi hominis, & de quolibet ſtatu accepit Chriſtus aliquid. Primus ſtatus fuit innocentiæ, de quo Chriſtus acepit peccati immunitatem. *De omni ſtatu hominis aliquid accepit Chriſtus.* Secundus gratiæ, de quo accepit plenitudinem gratiæ. Tertius culpæ, de quo accepit recompenſationem pœnæ. Quartus pœnitentiæ, de quo acepit paſſionem doloris & triſtitiæ. Quintus gloriæ, de quo accepit plenam fruitionem. *Corporis Chriſti materia.* Corpus Chriſti ſecundum Damaſcenum, formatum fuit ex ſanguine beatæ virginis, non ex carne. Nam veræ matris eſt ſecundum Philoſophum, materiam tantummodo miniſtrare: ſed dare virtutem formatiuam, *Quid patri & matri in generatione naturali conueniat.* quæ actiuè naturam, ſeu materiam formet, eſt patris, & non matris. Cùm igitur beata virgo proprietatem veræ matris habeat, oportet quòd materiam contulerit, quæ ſecundum naturam ſit materia conueniens humano corpori, & tamen integritatem virginalem non polluat. Talis autem materia non eſt caro, quia dicit Philoſophus, quòd id quod eſt actu pars, non eſt materia generationis, cum non ſit potentia totum. *Non ſemine fœmineo, ſed ſanguine puriſſimo formatũ eſt Chriſti corpus.* Caro autem eſt actu pars, vnde non eſt materia generationis. Talis quoque materia non fuit ſemen virgineum, vel fœmineum, quia hoc puritati virginis non conueniebat: nec etiam ſecundum Philoſophum eſt neceſſarium ad generationem, quia aliquæ mulieres concipiunt ſine ſeminatione. Talis ergo materia fuit ſanguis, quia ipſe ſecundum Philoſophum eſt etiam in nobis materia generationis. Quod autem dicit Apoſtol. ad

Rom.

Rom. 1. ca. Qui factus est ei ex semine Dauid, intelligendum est originaliter, non materialiter. Virtus autem formatiua in beata virgine non fuit ex patre carnali, sed ex virtute altissimi.

*Christus factus ex semine Dauid quomodo intelligatur.*

## CAPVT IX.

*De vtilitate incarnationis.*

AMisimus per peccatum propriam excellentiam, mentis innocentiam, ac Dei amicitiam. Hæc autem recuperare oportuit per beneficium saluatoris. Excellentiam etiam recuperare non potuimus nisi per excellentissimum recuperatorem: quia si per aliquam meram creaturam reparati essemus, tunc oporteret nos esse subiectos illi creaturæ: Innocentia enim reparari non poterat, nisi per satisfactorem sufficientissimum, qui videlicet, esset Deus & homo: Deus quidem qui pro homine satisfacere posset: homo veró de genere Adæ, qui peccauerat. Ille nanque congruè satisfacit, qui potest & debet: sed non potest, nisi Deus, nec debet, nisi homo: Amicitia similiter non poterat reformari, nisi per mediatorem conuenientissimum, qui scilicet vtrique parti conformis esset, & vtrique parti amicus, hóc veró Christo conuenit, qui est Deo patri similis per diuinitatem, & homini lapso per humanitatem. Venit ergo Deus in carnem, tanquam dominus ad seruos, vt eos corrigeret: tanquam magister discipulos, vt eos instrueret: tanquam medicus ad ægrotos,

*Quid per peccatũ amisimus.*

*Cõgruus satisfactor quis.*
*Ioan.* 10.
*Philip.* 2.
*In incarnatione qualiter venerit Deus.*
*Ioan.* 13.
*Luc.* 4.

tos, vt eos sanaret. Per primum ostendit Deus potentiam: per secundum sapientiam: per tertium bonitatem. Quatuor fructus incarnationis ponit Ber. dicens, Manna de cœlo descendit, vt gaudeant esurientes: de vinea cœli botrus erupit, vt gaudeant sitientes: oleum effusum est, vt gaudeant ægrotantes: lapis sine manibus de monte præcisus est, vt timeant negligentes. Christo homini plures actus conueniunt, nobis multum salutiferi: propter quod diuersis rebus naturalibus & artificialibus comparatur. Ipse nanque Christus dicitur caput nostrum propter sensum & motum spiritualem, quem suis membris influit. Mediator, quia participat proprietates diuinæ, & humanæ naturæ, & ideo inter Deum, & nos efficaciter potest mediare. Fundamentum, propter fidem, qua in nobis illuminat intellectum. Ostium, propter charitatem, quia perficit affectum. Pastor in quantum incorporat nos ecclesiæ per sacramentorum participationem. Hostia, quia soluit obligationem contractam per peccatum originale, & actuale. Sacerdos, quia ipse se rogat, ipse se exaudit, ipse seruus rogat se dominum, & ipse Deus exaudit se hominem. Via, exemplo, vita in præmio. Item Bern. enumerat quatuor vtilitates aduentus Domini, dicens. Venit medicus ad ægrotos, redemptor ad venditos, via ad errantes, vita ad mortuos. Ostenduntur adhuc multæ vtilitates incarnationis Christi, aduentus Christi: quia, scilicet, Deus factus est homo, vt fieret homo Deus, dominus factus est seruus, vt fieret seruus dominus:

*Incarnationis fructus quot, & qui.*

*Exo. 26.* *Cant. 2.* *Dan. 2.*

*Christi hominis actorum conuenientia.*

*Ephes. 1.* *2. Tim. 2.* *1. Cor. 3.* *Ioan. 10.* *Ephes. 5.*

*Hebr. 5. & 7.*

*Aduentus Domini vtilitates.*

*Vtilitates diuinæ incarnationis.*

nus:

nus: Deus de cœlo ad terras descendit, vt homo de terris ad cœlos ascenderet. Deus factus est filius hominis, vt homo fieret filius Dei. Immortalis factus est mortalis, vt mortales fierent immortales. Diues innocens factus est pauper, vt pauperes fierent diuites. Obscurata est lux, vt nos illuminaret: Esuriuit panis, vt nos reficeret. Sitiuit fons, vt nos inebriaret. Tristata est lætitia, vt nos lætificaret. Pauebat fiducia, vt nos confortaret. Laxata est via, vt iter nostrum ad cœlestia dirigeret.

## CAPVT X.

### *De mirabilibus circa incarnationem Domini.*

EXcellebat incarnatio Christi nostram conceptionem in pluribus per quod apparet, quod ibi natura sua perdidit iura. Inueniuntur enim multa tam ex parte matris, quàm ex parte prolis, & quàm etiam ex parte modi, quæ non sunt secundum viam naturæ, sed secundum potentiam virtutis infinitæ, quæ solius est Dei. Mira igitur fuerunt in matre, quæ secundum Bernardum sine pudore fœcunda, sine grauamine grauida, sine dolore puerpera. Ibi portauit stella Solem, palmes vitem, riuus fontem, filia patrem, creatura creatorem. Fuit, inquam, mater patris, ac filia nati. Fuit quoque prole posterior, contento minor, mater & Virgo fuit, & cum Deo filium communem habuit. Maledictionem legis euasit, vbi maledictæ

*Miraculosa incarnationes Verbi.*

*Mira in Virgine matre.*

*Maledictiones euasit beata Virgo, & quomodo Gen. 3.*

fuerunt virgines & coniugatæ, Virgines quidem, quia non genuerunt: coniugatæ verò, quia in dolore pepererunt. Sed vtrunque beata Virgo auasit, quia Virgo genuit, & dolorem non sensit. Aug. Speculum non rumpit radius Solis; & integritatem Virginis ingressus, aut egressus Dei vitiare non potuit. Mirabilia quoque fuerunt in prole: quia in instanti fuit ibi sanguinis separatio, consolidatio, figuratio, animatio, deificatio. Et quod non fuerint successiua, patet ex scriptura. Ierem. 31. Fœmina circundabit virum. Patet esset ex virtute agentis, scilicet Spiritus sancti, cuius est subitò operari. Quamuis autem membra corporis Christi fuerint in conceptione completa, & perfecta vsque ad animæ susceptionem, ipsorum tamen membrorum distinctio, secundum August. tam parua & tenuis fuit, quòd humano visui vix posset subiici: quia in tanto fuit minus corpus illud, quàm alius conceptus, cum formatur, quantum augeri posset in vtero infra quadraginta sex dies. Vnde miraculosum fuit quòd in tam paruo corpore recepta fuit anima, sed hoc ideo factum fuit, vt conceptio Christi quantum ad tempus manendi in vtero non esset nostræ conceptioni dissimilis. Præterea ab instanti suæ conceptionis sciuit omnia, etiam secundum quòd homo. Item in fruitione perfecta fuit anima eius: vnde quantum ad hoc non solùm fuit viator, sed etiam comprehensor. Item mundus fuit ab omni peccato, & plenus omni gratia & virtute. Habuit quoque patrem in cœlis, & matrem

*In prole mirabilia.*

*Qualis membrorum corporis Christi in vtero virginis distinctio.*

*Miraculum in tam paruo corpore Christi.*

*Christus ab instãti suæ conceptionis fuit viator & comprehensor.*

matrem in terris: ſed patrem ſine matre, & matrem ſine matre. Item per incarnationem ipſe dominus factus eſt ſeruus, æternus factus eſt temporalis, immenſus factus eſt paruulus. Summus fit imus, incomprehenſibilis fit localis, ſimplex fit compoſitus. Dicit Auguſt. videtur inuiſibilis: palpatur impalpabilis, immortalis occiditur. Item Aug. Quis vnquam exiſtimare poſſet, vt portaretur manibus fœmineis portator orbis, panis Angelorum manducaretur, ſeu aleretur, virtus cœlorum infirmaretur, vita omnium moreretur? Hîc quoque notandum eſt, quod ſicut in diuinis eſt trinitas perſonarum in vnitate eſſentiæ, ſic in Chriſto eſt trinitas eſſentiarum ſeu naturarum in vnitate perſonæ: quia ſicut in diuinis per diuerſas perſonas non diſtinguitur eſſentia, ſic in Chriſto per diuerſas naturas non diſtinguitur perſona. Denique Chriſti incarnatio fuit mirabilis ex modo, quia cùm tres modi producendi hominem præceſſiſſent, primus, videlicet nec de viro nec de muliere, ſicut in Adam: ſecundus de viro ſine muliere, ſicut in Eua: tertius de viro & muliere, ſicut in omnibus concupiſcibiliter natis: ad complementum decuit vniuerſi quartum modum introduci, vt ſcilicet homo de muliere fieret ſine viro per virtutem operationis. In conceptione ergo filij Dei ſimul concurrerunt virtus innata, infuſa, & increata. Virtus innata materiam miniſtrauit: virtus infuſa purificando ad vnionem verbi adaptauit: (adaptatione dico congruæ natu-

*In Chriſto trinitas ſubſtantiarum in vnitate perſona.*

*Quibus modis homines producti fuerint.*

*Geneſ. 2.*

*Ibidem.*

*Geneſ. 2.*

*Luc. 1.*

*Virtutes in conceptione Chriſtique.*

ræ.) Virtus increata subitò perficit, quod natura non potuit nisi successiuè.

---

## CAPVT XI.

### *De natiuitate Christi.*

*Christi natiuitas quomodo triplex.* *In Christo triplex substantia.* *Nascitur Christus & quomodo.* *Christus habet patrem, & matrem & quomodo.* *Tres Christi natiuitates repræsentat Ecclesia & quomodo.*

NAtiuitas Christi triplex est, scilicet diuina, humana, gratuita. Prima est ex patre: secunda ex matre: tertia fit in mente. De patre nascitur æternaliter, de matre temporaliter, in mente spiritualiter. Et istæ tres natiuitates sumuntur secundum tres naturas, quæ sunt in Christo, scilicet deitas, caro, & spiritus. Nam ex patre nascitur Deus, ex matre caro, ex mente nascitur spiritus, scilicet per gratiam. Ex patre nascitur semper, ex matre nascitur semel, in mente nascitur sæpe. Secundum natiuitatem diuinam Christus habet patrem sine matre, secundum humanam habet matrem sine patre: secundum gratuitam habet patrem & matrem: secundum illud, qui fecerit voluntatem patris, &c. Matth. 12. Has tres Christi natiuitates repræsentat Ecclesia in die natiuitatis eius. Primam, scilicet diuinam, in missa, quæ cantatur in nocte. Est enim hæc natiuitas nobis occulta. Isa. 53. Generationem eius quis enarrabit? Secundam in missa, quæ cantatur in aurora: quia natiuitas humana partim fuit occulta, partim manifesta. Occulta quidem quantum ad modum, quia natus est de Virgine: sed manifesta quantum ad factum. Tertiam, scilicet gratuitam, in missa, quæ cantatur

cantatur in die, quia natiuitas gratuita est manifesta, in qua Christus, per effectum concipitur, per effectum nascitur, & per amorem perfectum nutritur. Isa. 26. A timore tuo concepimus, & peperimus, &c. De diuina itaque generatione habetur in 1. lib. sed nunc de humana prosequendum est. Nota itaque quòd secundum verba Apostol. vbi ait, Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos, &c. Natiuitas Christi fuit gratiosa, gloriosa, copiosa, fructuosa. Gratiosa, id est, gratis non meritis nostris exhibita. Apparuit enim gratia. Gloriosa quia Dei Saluatoris nostri. Copiosa, quia omnibus hominibus. Fructuosa, quia erudiens nos. Iste fructus natiuitatis Christi duplex est, scilicet respectu temporis præsentis & futuri. Item respectu temporis præsentis duplex est fructus, primus est declinatio mali, ibi: Vt abnegantes impietatem, quo ad malum quod est contra fidem: & secularia desideria, quo ad malum quod est contra bonos mores. Secundus fructus est operatio boni, ibi, sobriè, quo ad nos: iustè, quo ad proximum, & piè quo ad Deum. Item respectu futuri temporis duplex est fructus: primus est spei in resurrectione: ibi: expectantes beatam spem: secundus gaudij in glorificatione ibi: & aduentum gloriæ magni Dei. Apparuit in natiuitate Christi benignitas & humanitas Saluatoris de triplici latibulo, scilicet de sinu patris, in quo celabatur: de vmbra legis, in qua figurabatur: de ventre matris in quo formarit.

*Ad Titũ. 3.*

*Natiuitas Christi qualis fuerit.*

*Natiuitatis Christi fructus multiplex.*

*Quid in natiuitate Christi apparuerit.*

*Apoc. 5.* batur. Iste namque agnus soluit signacula libri signati. *Natiuitas Christi utilis.* Natiuitas Christi fuit vtilis, honesta, & iucunda. Quid autem vtilius salute hominis? Vocabis, inquit, nomen eius Iesum, qui saluum faciet populum suum: certè à formidine timoris, ab immanitate languoris, & detentione carceris, à subiugatione hostis. *Honesta. Iucunda. Matth. 1. A tribus saluationes Christus.* Quid honestius partu virginis, vbi virgo est, quæ generat, Deus est qui generatur, Spiritus sanctus, qui operatur in generatione? Quid iucundius natiuitate Dei & hominis? Gauisi sunt, qui præcesserunt, vt Abraham, qui exultauit vt videret diem Domini: Ioan. 8. Item qui sequuntur, Gaudete in, &c. ad Phili. 4. Item qui præsentes erant, vt Angeli decantantes, & pastores videntes: & Ioan. eum in vtero sentiens, & Simeon amplexans, sed maximè virgo ipsum generans Luc. 1. Et ex. spi.m. in d.sa. m. *Luc. 2. Luc. 1. Quid virgo nobis protulerit in filij sui natitate.* Protulit in natiuitate nobis beata Virgo fructum, qui fuit seminatus in conceptione, germinauit in natiuitate, collectus in pannorum inuolutione, ad donum allatus in purificatione, flagellatus in stipite, ventilatus in falsorum testium accusatione, immolatus in passione, purgatus in resurrectione, comeditur in quotidiana Eucharistiæ susceptione, & in cœlesti fruitione. *Ioan. 19. Matt. 27 Ioan. 6.* *Beata Virgo quid.* Beata itaque Virgo est cœlum quod Christum rorauit: ipsa nubes, quæ Christum pluit: ipsa terra, quæ Saluatorem germinauit. *Isai. 4. 1. Cor. 15 Psal. 84.* In natiuitate Domini fuit beata Virgo terra, de cuius limo formatus est nouus Adam: terra de qua orta est veritas: terra de qua ortus est fructus terræ sublimis: terra bona *Isai. 4. Luc. 8.*

bona in qua ſemen cecidit: terra fluens lacte & melle: terra germinans herbam virentem: terra de qua oriebatur fons irrigans vniuerſam ſuperficiem terræ. *Num.* 13. *Geneſ.* 1. *Ibid.* 2.

---

## CAPVT XII.

### *De circuncisione Domini.*

CIrcuncisionem accepit Chriſtus multiplici ratione. Primò, vt legem, quam dedit aliis, ipſe compleret. Secundò, vt humilitatem oſtenderet, quia ceremonialibus ad quæ non tenebatur, ſe ſubiicit: ipſe namque Dominus legis fuit. Tertiò, vt ſanguinem ſuum pro nobis non ſolùm in ætate virili, ſed etiam infantiali funderet. Quartò, vt nos circuncidendos fore ſpiritualiter oſtenderet. Quintò, vt hæreticos confunderet, qui dixerunt eum non verum corpus, ſed phantaſticum habuiſſe. Sextò, vt Iudæis ſatisfaceret qui ſcandalizati fuiſſent, ſi circuncisionem non accepiſſet. Septimò, vt legem veterem approbaret, quæ vſque ad ipſum obſeruanda fuit. Legalia enim ſecundum Auguſtinum fuerunt ante paſſionem viua, poſt paſſionem Domini mortua; ſed poſtquam per mundum claruit Euangelium, ſepulta. Circunciditur Ieſus non ſolùm circuncisione legali, ſed etiam circuncisione ſpirituali. Vnde poſſumus Domini circuncisionem quadruplicem aſſignare. Primò circuncidit eum pater cutello paupertatis in natiuitate. Secundò circunciderunt eum parentes eius octaua die cultello legis.

*Quare Christus circuncisus.* *Geneſ.* 17. *Matt.* 5.

*Legalia bona & mala & quomodo.*

*Qua circuncisione circũcisus ſit Chriſtus.*

*Circuncisio quadruplex.*

Tertiò circuncidit seipsum in omni vita sua cultello humilitatis. Quartò circunciderunt eum Iudæi in passione cultello crucis: & hoc per milites Pilati. Circunciditur etiam Iesus in suis quadrupliciter. Primò per detractores, qui auferunt amicos, & famam. Secundo per raptores, qui auferunt bona temporalia. Tertiò per hæreticos, qui auferunt animam. Quartò per tyrannos qui auferunt corpus. Circuncisio nostra spiritualis duplex est. Prima mentis in præsenti à culpa. Secunda corporis in futuro à pœna. Prima figurata fuit per circũcisionem solennem, quæ facta est in Ægypto: & hæc triplex est, scilicet incipientium à vitiis, & hoc cultello iustitiæ. Item proficientium à superfluis, cultello misericordiæ. Item perfectorum à mundialibus curis cultello charitatis perfectæ. Secunda figurata est per circuncisionem factam in Galgalis in terra promissionis: quia in octaua resurrectionis per petram Christum circuncidemur ab omnibus miseriis Ex quo patet quòd circuncisio nostra spiritualis efficacior est, quàm Iudæorum carnalis, & legalis: quia illorum circuncisio licet peccatum originale tulerit, tamen ianuam paradisi non aperuit, sed nostra vtrumque facit. In hac materia duo nobis tanguntur: Primum est Christi humilitas in circoncisione, secundum eius sublimitas in nominis impositione. Vocatum est, inquit, nomen eius Iesus. Dignitas autem huius nominis multiplex est. Est enim ab æterno consecratum, vt dicit sanctus Bern. Ab antiquis præfiguratum, scilicet in

*Circunciditur Christus in suis & quomodo.*

*Circuncisio spiritualis. Exod. 4. & 12.*

*Ios. 5.*

*Humilitas & sublimitas Christi. Luca 2.*

*Dignitas nominis Iesus.*

in Iosue. A Prophetis desideratum. Isa. 26. Nomen tuum in desiderio animæ. A sanctis patribus Prophetatum Salomonis oraculo. A Deo nominatum. Apost. ad Philippen. 2. Dedit illi nomen, &c. Ab Angelo prænuntiatum, vt dicitur Luc. 1. & 2. A beata Virgine prædicatum. Lucæ 1. Sanctum nomen eius. Ab Apostolis magnificatum. Actor. 5. Ibant Apostoli gaudentes, &c. A Martyribus testificatum, quia pro nomine isto passi sunt. A Confessoribus collaudatum. Psal. 112. Laudate pueri Dominum, &c. A solis ortu vsque ad occasum, laudabile nomen Domini. A sanctis virginibus prægustatum. Can. 1. Oleum effusum nomen tuum. Bernard. Iesus est mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. Ab omnibus sanctis exaltatum. Psal. 33. Magnificate Dominum mecum, & exalta. nomen eius in idipsum. Petrus Act. 4. Non est aliud nomen sub cœlo in quo oporteat nos saluos fieri. In hoc nomine Iesu sunt quinque literæ, quæ possunt esse initia istarum dictionum, iucunditas mœrentium, æternitas viuentium, sanitas languentium, vbertas egentium, satietas esurientium. Et hoc nomen Iesus Christo conuenit tripliciter. Primò ratione naturæ, vt qui ex diuina natura erat saluator: auctoritate, vt ex humana natura fieret saluator: mysterio, vt vendicaret sibi nomen saluatoris. Secundò ratione decentiæ, quia decuit vt ex re nomen haberet. Vnde quia saluat à peccato, à diabolo, & ab inferno, meritò nomen habet illi beneficio congruens. Tertiò ratione

*In nomine Iesu quinque litera & quid significãt.*

*Christo nomen Iesus cõuenit & quare.*

*Isa. 12. 26. & 43.*

*A quibus saluat. esus.*

*Iud. 1. 1. Cor. 6.*

*Apoc.* 5. *Tit.* 5.

efficaciæ, quia Christus nos sua passione saluauit.

---

## CAPVT XIII.

### *De baptismo Christi.*

*Baptismus Christi duo notat.* *Matt.* 3. *Humilitas Christi qualis.* *Baptismus Christi nobis vtilis & quomodo* *Matt.* 3. *In baptismo Christi notantur omnia, quæ in nostro baptismo concurrunt.*

IN baptismo Domini notatur ipsius humilitas, & nostra vtilitas. Ipsius humilitas notatur in quatuor. Primò, quia venit Iesus, scilicet dator salutis, & non indigens salute. Secundò quia ad Iordanem, vbi Creator elementorum subiecit se humili elemento aquæ. Tertiò, quia ad hominem, id est, Ioannem, scilicet dominus ad seruum, Rex ad scutiferum, Sol ad luciferum. Quartò quia venit vt baptizaretur ab eo, scilicet fons à riuo, plenitudo à stilla, auctor baptismi à baptismi ministro. Vtilitas nostra notatur in quatuor, quæ circa Christum baptizatum euenerunt. Primò quia Christus confestim cùm baptizatus fuit, confestim ascendit de aqua: per quod notatur in nobis gratiæ infusio, homo enim per baptismum liberatus à culpa, ad virtutes statim ascendit. Secundò apertum est cœlum, per quod notatur hominis post baptismum ascendentis euolatio Tertiò descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: per quod notatur quod baptismus facit hominem Spiritus sancti templum. Quartò vox patris facta est. Hic est filius meus dilectus: in quo notatur quòd per baptismum de filio iræ fit filius gratiæ. In baptismo Christi notantur substantialia baptismi nostri, scilicet baptizans,

baptizans, baptizandus, materia, forma, & intentio. Baptizans fuit Ioannes, in quo ministri sanctitas designatur. Baptizandus fuit Christus, nostrum baptismum consecrans: quia tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Materia fuit aqua, magis conueniens, & communis cæteris liquoribus ad baptismum existens. Forma notatur per testimonium trinitatis. Fuit enim ibi pater in voce, filius in carne, Spiritus sanctus in columbæ specie. Intentio consequitur formam. Voces enim (vt ait Philosophus) signa sunt earum, quæ sunt in anima passionum. Per vocem patris, quæ audita est in baptismo Christi, notantur quinque dignitates & excellentiæ eiusdem Domini nostri Iesu Christi. Cùm enim dicitur, hic est, commendatur Christus à vera essentia, quia solus Deus habet verum esse. Omne enim esse à forma est: Deus autem forma est sine materia, vt dicit Boëtius. Cùm dicitur, filius, commendatur Christus à similitudinis paternæ conuenientia. Ex eo nanque dicitur filius, quia fit vt ille: propter quod filius sic dicitur imago patris potius etiam, quàm Spiritus sancti, propter rationem quã habes supra in lib. 1. Cùm dicitus meus, commendatur à substantiæ indifferentia: dicitur enim, meus, id est, mihi consubstantialis. Cùm dicitur, dilectus, commendatur ab amoris beneuolentia. Io. 3. Pater diligit filium: & omnia, quæ habet, dedit in manu eius. Cùm dicitur, in quo mihi complacui, commendatur à speciali complacẽtia.

*Materia baptismi aqua.*

*Forma baptismi.*

*Vox patris in baptismo Christi quid notat.*

*Omnis esse forma Deus est, & non materia.*

*Coloss. 1.*

*Placitũ patris quid.* Sed nota quod placitum est quieta voluntas. vnde complacui, id est, cum Spiritu sancto in filio secundùm naturam assumptam quieui.

*Plenitudo in Christo triplex, & quæ.*

## CAPVT XIV.

### *De plenitudine gratiæ Christi.*

*Plenitudo gratiæ in Christo quantũ ad tria.* POst hoc considerandum est verbum incarnatum, quantum ad plenitudinem charismatum spiritualium, quæ sunt plenitudo gratiæ in affectu: plenitudo sapientiæ in intellectu: ac plenitudo meriti in opere, & effectu. Circa primum notandum est quod in Christo à sui conceptione fuit plenitudo gratiæ, quantum ad gratiam personæ singularis, & quantum ad gratiam capitis, & quantum ad gratiam vnionis: & hæc triplex gratia est eadem in essentia, sed differunt in effectu. *Gratia personæ Christi quid.* Gratia enim personæ singularis est gratia habitualis, quam habuit Christus completissimè & plenissimè, excepta fide & spe, quas virtutes non habuit, sed id quod eis in patria succedit: quia fidei succedit cognitio, spei verò succedit comprehensio rei. *Christus fidem & spem nõ habuit, & quare.* *Quid fidei & spei succedat.* Sciendum autem quòd prædicta gratia personæ singularis exuberat in Christo, ita quòd influit in membra corporis sui mystici sensum & motum spiritualem, secundùm fontalem plenitudinem omnis gratiæ in ipso habitantis. Dicitur gratia capitis Christo inesse, vnde nota quòd Christus secundùm vtranque naturam dicitur caput ecclesiæ, quia non solùm inquantum Deus, sed etiam inquantum ho-

*Caput ecclesiæ Chri-*

mo

tum homo influit sensum & motum spiritus, & gratiæ in omnes qui adhærent ei, vel per fidem rectam, vel per fidei sacramentum. Sed inquantum homo influit eam per motum meriti, & meritum quòd non solùm ex congruo, sed etiam ex condigno influit membris gratiam, hoc habuit ex vnione ad verbum. Ex prædictis collige quod Christus inquantum homo dicitur caput ecclesiæ triplici ratione. Primò propter influẽtiam gratiæ, sicut dictum est. Secundò, propter conformitatem naturæ quam habet caput ad membra: quia licet Christus excellat membra sua, quantùm ad naturam diuinitatis, tamen conformis est illis in natura humanitatis. Tertiò dicitur caput metaphoricè, quia sicut corpus Christi verum constat ex purissimis membris, ita corpus eius mysticum ex puris fidelibus. Nam de plenitudine eius omnes accipiunt beneficium gratiæ, & spiritus qui ad eum accedunt, vel per fidem rectam, vel per fidei sacramentum. Alia ratione secundum quód Christus homo dicitur caput ecclesiæ, scilicet propter naturæ conformitatem, quam caput habet ad totum corpus, vt suprà dictum est. Præterea secundùm quòd eadem gratia singularis personæ quæ habilitauit humanam naturam Christi ad vnionem verbi, vt videlicet, digna esset vniri tantæ celsitudini, vocatur gratia vnionis, per quam Christus ipse non tantum fœlicitate gloriæ, verum etiam adoratione latriæ dignus fuit: dicendum quòd verum est secundum quòd est constructio transitiua, cùm dicitur gratia

*stus secundum vtramque naturã & quare.*

*Per quẽ modũ influit Christus inquantum homo.*

*Caput ecclesiæ Christus & quare.*

*Ephes. 1. Ioan. 1.*

*Gratia vnionis quid.*

gratia vnionis: tūc enim aliud est gratia, aliud est vnio. Sed secundū quòd est cōstructio intransitiua, vt sit sensus gratia vnionis, id est vnio humanæ naturæ ad diuinam, quæ gratis, & sine meritis data est humanitati Christi: sic differt gratia vnionis à gratia personali, & à gratia capitis: sicut vnio differt à gratia habituali: propter quòd dicitur in Ioanne quòd spiritus sanctus datus est ei non ad mensuram: quod dupliciter exponitur. Primò sic, non ad mensuram, id est totaliter: quia & non particulariter, vt quicquid potuit Deus ei dè spiritu sancto dare, dedit ei: secundò sic, non ad mensuram, id est super omnem proportionem respectu aliorum hominum. De hoc quoque quod dicit Ioannes plenum gratiæ & veritatis, nota quòd quintuplex distinguitur plenitudo. Prima est sufficientiæ, quæ in quolibet iusto reperitur. Secunda est copiæ, quæ fuit in Apostolis. Act. 2. Repleti sunt omnes, &c. & in Stephano Act. 7. Stephanus plenus gratia & fortitudine. Tertia est vniuersalitatis quæ est in ecclesia, cui nullum donum deest. Quarta est excellentiæ, quæ fuit in beata virgine quæ omnes sanctos excedebat in gratia. Ecc. 24. In me omnis gratia. Luc. 1. c. Aue gratia plena. Quinta superfluentiæ, quæ fuit in Christo. Io. 1. Plenum gratiæ & veri. Circa innocentiam Christi hoc sciendum est, quod habuit immunitatem omnis culpæ, & quantum ad actum, & quantum ad posse: quia non peccauit, nec peccare potuit, nec peccatum originale à patre traxit, quia patrem non habuit carnalem, nec à matre

*Vnio gratis data.*

*Gratiarum differentia.*

*Ioan. 3. Spiritum non accepi ad mensurā, & quomodo.*

*Ioan 1. Plenitudo gratiæ quintuplex.*

*Innocentia Christi qualis.*

*Immunis fuit Christus à culpa & quomodo.*

matre habuit peccatum, quam spiritus sanctus totaliter à fomite liberauit.

*Plenus sapientia Christus & quomodo.*

---

## CAPVT XV.

*De plenitudine sapientiæ Christi.*

*Modi cognoscendi in Christo quot.*

SIcut in Christo fuit omnis plenitudo gratiæ, ita & omnis plenitudo sapientiæ, non solum quantum ad cognitionem, verum etiam quantum ad modos & differentias cognoscendi, qui sunt quinque. Primus est cognitio sempiternalis ex parte diuinitatis, & hoc modo cognoscit omnia simul, scilicet, finita & infinita, quia apud Deum omnis infinitas & finitas. Deus enim videt multa vno, scilicet in seipso: vnde non differt ibi quod videt, & quod videt siue per quod videt: quia videt se per se, & in se videt omnia: non solùm, quæ fecit, sed etiam quæ facere potest, quæ sunt infinita. Secundus modus est cognitio sensualitatis ex parte carnis, & iste modus est cognitio per experientiam, qua Christus non sensit omnia simul: quia sensus non est perceptiuus rerum, nisi ad præsentiam obiecti. Tertius modus est spiritualis ex parte mentis: & iste triplex fuit, scilicet per naturam; per gratiam, & per gloriam. Per naturam est igitur tertius modus cognoscendi, quo Christus cognouit omnia, quæ spectant ad vniuersi constitutionem, sed longè excellentius, quàm Adam, etiam existens in natura instituta. Quartus modus est per gratiam, hoc modo, Christus cognouit omnia, quæ spectant

*Sempiternalis quid.*

*Videt Deus & quomodo.*

*Cognitio sensulitatis quid.*

*Luc. 2.*

*Heb. 5.*

*Cognitio spiritualis quid.*

*Excellentius quàm Adam cognouit.*

*Christus & quomodo.*

*Christus per gloriam cognouit, & quomodo.*

spectant ad humani generis redemptionem, longè tamen excellentius, quàm aliquis prophetarum, vel etiam Angelorum. Non solùm enim habuit Christus scientiam per habitum innatum, vt Adam & Angeli, sed etiam per habitum infusum, velut sancti per gratiam illuminati. Cognitionem non habuit per habitum acquisitum, qui propter imperfectionem in ipso non fuit. Quintus modus est per gloriam, hoc modo cognouit omnia Christus: finita quidem cognitione actuali, infinita verò non nisi cognitione habituali, vel excessiua. Anima enim Christi per gloriam comprehensionis capiebat quæcunque capere potest natura finita, vnita infinito. Sciendum ergo quòd res dupliciter habent cognosci in arte, scilicet, vel ab ipso artifice, vel ab alio artem contemplante, vtroque modo cognouit Christus res. Primo modo per naturam diuinitatis, secundo modo per gloriam comprehensionis. Patent igitur ex præmissis quinque differentiæ cognitionis quæ erant in Christo. Per primum enim modum habuit cognitionem, vt Deus, per secundum vt homo, per tertium, vt viator, per quartum, vt illuminator, per quintum vt comprenhensor. Christus secundùm vtranque naturam dicitur lux, quia secundum diuinitatem illuminat intus animam, & secundùm humanitatem informat exterius vitam, & hoc tripliciter, scilicet, miraculis, prædicationibus, & exemplis. Primum est potentiæ, secundum sapientiæ, tertium bonitatis. Nota præterea, quòd scientia Christi hominis lympidissima est inter scientias creatas, quia

*Res dupliciter cognoscuntur.*

*Differētia cognitionis in Christo quot.*

*Christus lux & quomodo*

*Christus informat, & quomodo.*

quia nihil habet admixtum de suo contrario vel actu, vel potentia: præsertim cùm non possit aliquid ignorare propter sui vnionem ad verbum, tamen quia anima Christi creatura est, non est scientia eius ita lympida sicut Dei, quamuis scit omnia, quæ scit Deus. Quod dicitur, Iesus proficiebat sapientia, & ætate coram Deo, & hominibus: non est intelligendum quòd in se profecerit, quia ab instanti conceptionis sapientia plenus fuit: sed potius in aliis, qui doctrina sua & exemplo profecerunt, & hoc coram Deo, id est, ad gloriam Dei: hominibus, id est, ad vtilitatem hominum. Proficiebat tamen Iesus etiam in se cognitione experimentali & sensuali, quia secundùm Apost. didicit ex his, quæ passus, obedientiam.

*Christus omnia scit, quæ scit Deus, & nihil potest ignorare.*

*Luc. 2.*

*Iesus proficiebat sapientia, & ætate quomodo intelligitur.*

*Hebr. 5.*

---

## CAPVT XVI.

### *De meritio Christi.*

SImul fuit Christus viator, & comprehensor ab instanti conceptionis suæ. Ex tunc enim cœpit mereri & frui. Meruit autem inquantum viator, non inquantum comprehensor. Perfectio autem & plenitudo meriti Christi notatur in istis. Primò, quantum ad eum qui merebatur, quia non tantùm erat homo, sed etiam Deus. Secundò, quantum ad tempus, quo merebatur, quia ab instanti conceptionis suæ vsque ad horã mortis. Tertiò, quantùm ad id, per quod merebatur, quia per habitum perfectissimæ charitatis, & per exercitium perfectissimæ virtutis

*Christus fuit simul viator, & cõprẽhensor ab instãti suæ cõceptionis.*

*Meruit Christus & quomodo.*

tis. Quartò quantum ad eum cui merebatur, quia non tantum sibi, sed etiam nobis. Omnibus enim operibus, quæ procedebant ex libero arbitrio, meruit sibi vitam æternam iam habitam, & nobis habendam. Quintò, quantum ad id quod merebatur nobis, quia veniam, & gratiam, stolam quoque carnis, & apertionem ianuæ cœlestis. Ante incarnationem Christi diabolus habuit manum attrahentem, & manum impellentem. Attrahẽtem dico potenter in culpam: impellentem autem sine obstaculo ad lymbum in pœnam. Sed Christus primam manum suo merito debilitauit, secundam verò penitus amputauit. Igitur in merito Christi radicata sunt omnia merita nostra, siue satisfactoria pœnæ, siue meritoria vitæ æternæ, quia nec ab offensa creatoris digni sumus absolui, nec immensitatem præmij quod Deus est, digni sumus assequi, nisi per meritum hominis Dei. Sextò, quantum ad id quod merebatur sibi, quia licet non mereretur glorificationem mentis, quam iam habebat, meruit tamen sibi per humilitatem passionis ac celebrationem resurrectionis, glorificationem sui nominis & dignitatem iudiciariæ potestatis, sicut ait Apost. ad Phil. 2. Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, & sequitur. Propter quod & Deus exalt. il. quo ad primum, & dedit illi nomen, &c. quo ad secundum, vt in nomine Iesu omn. gen. flect. quo ad tertium. Septimò quantum ad modum, quod merebatur. Dicitur enim mereri quis tripliciter, scilicet de indebito faciendo debitum: vel de debito magis

*Quid meruit Christus pro nobis.*

*Manus diaboli duplex.*

*In merito Christi nostra merita radicata.*

*Quid sibi meruit Christus.*

*Modus merendi in Christo.*

magis debitum: vel de debito vno modo, faciendo debitum alio modo. Primo vel secundo modo meruit nobis, & non sibi; quia non poterat facere sibi de indebito debitum, vel de debito magis debitum, cùm á principio fuerit sanctissimus, nec in sanctitate proficere potuerit. Tertio verò modo meruit sibi; quia bonum gloriæ, quod sibi fuit debitum per gratiam vnionis, fecit sibi debitum alio modo, scilicet, per virtutem bonæ operationis: meruit enim sibi vitam æternam iam habitam sicut nobis habendam.

*Quomodo sibi & nobis meruit Christus.*

---

## CAPVT XVII.

### *De voluntate Christi.*

VOluntas in Christo duplex fuit, scilicet creata, & increata. De voluntate increata suprà lib. 1. dictum est: sed creata voluntas eius duplex fuit, scilicet, rationis, & sensualitatis. Adhuc voluntas rationis duplex est, scil. rationis, vt ratio est: & rationis, vt natura est; voluntate rationis, vt ratio est conformauit se in omnibus voluntati increatæ, sed voluntate rationis vt natura est, & voluntate sensualitatis voluit aliquid proprium, quod noluit voluntate rationis vt ratio est, scilicet non mori: & in hoc istæ voluntates non fuerunt sibi contrariæ, licet volita contraria fuerunt: quoniam secundùm voluntatem diuinam Christus quod iustum erat voluit, sed voluntatis rationis iustæ consensit: secundùm verò voluntatem carnis pœnam recusauit: & sic vnaquæque voluntas

*Voluntas Christi quotuplex.*

*Quid voluit Christus secundũ vtramque voluntatẽ.*

*Luc. 22.*

*Mat. 26.*

*Volita nõ voluntatis Christi contraria.*

*Quid voluit Christus voluntate diuina, rationis & carnis.*

voluntas quod suum erat tenuit,scilicet, voluntas diuina iustitiam, voluntas rationis obedientiam,voluntas carnis naturam,id est, pœnæ recusationem. Vnde patet quòd aliquid velle est illicitum rationi, quod non est illicitum sensualitati, sicut fuit in Christo velle non mori. Quamuis autem voluntas nõ moriendi fuerit causaliter à sensualitate,fuit tamen occasionaliter à ratione: quia Christus sicut voluit fecit aliquid horribile venire in imaginem & æstimationem,quo facto naturaliter mortem refugit. Hoc autem voluit propter nostram instructionem:& sic ratio pro sensualitate aduocauit dicens: Pater,si fieri potest, transeat à me calix iste, & hæc petitio fuit tam sensualitatis, quàm rationis, sed sensualitatis fuit tanquam affectantis, rationis autem tanquam proponentis: & hoc Christus fieri voluit ad triplicem instructionem nostram. Prima est vt sciamus non esse peccatum aliquid velle ex sensualitate, quod est contrarium diuinæ voluntati. Secunda est, vt martyres Christi non desperent si mortem horreant, cum illam etiam filius Dei horruerit. Tertia est, vt discamus discretè petere, scilicet, supponendo voluntatem nostram voluntati diuinæ: & hoc notatur in conditione apposita, si fieri potest, & ibi, Veruntamen non sicut ego volo.

*Mat,26.*

*Oratione tripliciter instruit Christianos.*

CAP.

## CAPVT XVIII.

### *De defectibus, quos Christus assumpsit.*

NOn solùm Christus assumpsit humanam naturam: sed etiam defectus circa naturam: quos, videlicet ipsum decuit assumere: vnde cum pœnæ sint exercitatiuæ virtutis perfectæ, & testificatiuæ humanæ naturæ, non simulatè assumpsit pœnalitates tam corporales, quàm spirituales, quæ respiciunt nostram naturam in communi, sicut famem, & sitim in absentia alimenti, tristitiam & dolorem in præsentia nocumenti, & huiusmodi, vt est calor, frigus, lassitudo, &c. Nec omnes defectus corporales assumpsit, sicut sunt defectus ægritudinum multiformium: nec omnes defectus spirituales, sicut sunt peccatum, ignorantia, rebellio carnis ad spiritum. Præterea, quia nullus innocens debet inuitus pœnam sustinere, cùm hoc esset contra ordinem diuinæ iustitiæ. Christus sic pænalitates suscepit, vt tamen pati non posset inuite, quia passio sua, nec fuit contra ordinem diuinæ voluntatis nec contra ordinem rationis, licet fuerit contra voluntatem sensualitatis & carnis. Dicimus etiam quòd Christus verè timuit, & verè doluit, & verè tristis fuit prout ista notant propassionem, non secundum quod significant passionem. Differt autem propassio à passione: quia tunc affectio dicitur propassio, quando anima sic afficitur, quòd oculum mentis nequaquam turbat: passio verò

*Cũ qualibus defectibus Christus assũpserit naturam nostram.*

*Math. 4. Ioan. 4. & 10.*

*Propassio & passio differũt.*

verò dicitur quando ita fortis est quòd oculum mentis turbat, & facit à rectitudine, vel à Dei contemplatione deuiare, & tunc ratio læditur & patitur, vnde differunt ista duo, sicus dispositio & habitus.

## CAPVT XIX.

### *De passione Christi.*

*Commēdabilia circa Christi passionē.* *In omnibus sensibus Christus sustinuit pro nobis & quid.* *Passione generali passus est Christus.* *Passio Christi acerba, & quomodo.*

CIrca passionem Domini commendamus in opere patientiam insuperabilem, in modo humanitatem admirabilem, in causa charitatem inæstimabilem. Circa corpus nota quòd Christus sustinuit in tactu clauorum asperitatem. In auditu opprobriorum confutationem. In gustu aceti & fellis amaritudinem: in oculis lachrymarū effusionem. In corde timorem. De modo patiendi hoc tenendum est, quòd Christus passus est passione generali, quia secundum omnia membra corporis Isa. 53. Vidimus eum non habentem speciem neque decorem. Item passione acerba. Thren. 1. O vos omnes qui transitis per viam. Fuit Christi passio maxima, tum ratione intensionis, propter optimam dispositionem ipsius patientis, tum propter innocentiam eius, tum propter honoris eius excellentiam. Honorabilis enim si confunditur, plus læditur & præcipuè inter suos. Item grauis fuit eius passio propter ipsius virtuositatem, quia homo vilis de morte sua dolere non debet, cùm turpitudo sua tunc finem capiat. Item propter ignominiosam passionem. Isa. 53. Vidimus eum

eum despectum, &c. Hæc autem ignominia attenditur in patibulo crucis, quæ fuit supplicium pessimorum: & in consortio iniquorum, scilicet, latronum cum quibus erat deputatus. Curat autem Christus passione generali infectionem vniuersalem, passione acerba libidinem, passione ignominiosa superbiæ præsumptionem. In causa passionis attenditur charitas maxima, qua nos liberauit ab inferno, veniam dando, qua nos liberauit à peccato, renouauit gratiam largiendo, qua cœlum aperuit gloriam conferendo. Hæc tria notantur in titulo crucis. Nam propter primum dicitur Iesus, propter secundum dicitur Nazarenus, quod interpretatur candidus: propter tertium, rex Iudæorum, Christus sex vicibus sanguinem suum fudit, quinquies viuus, & semel mortuus, scilicet, in circuncisione, in oratione, in coronatione, in flagellatione, in crucifixione, in lanceatione. Per primum docemur peccata abiicere, per secundum mentis angustiam pro salute nostra tenere, per tertium animam nostram virtutibus ornare, per quartum carnem nostram domare, per quintum membra nostra mandatis Dei ligare, per sextum vulneratum cor Dei amore habere. Postremò, quia istæ passiones non attingebant in Christo diuinam naturam, sed humanam: ideo in morte Christi facta est diuisio animæ sic à carne, vt tamen salua esset vnio tam carnis, quàm animæ cum diuinitate. Hæc etiam sciendum est, quòd Christus si passus non fuisset, tamen senio defecisset; quantum

*Grauis passio Christi, & quare. Ioan. 19.*

*Quid Christus sua passione purgauerit.*

*Charitas Christi.*

*Christus sanguinẽ suum fudit & quoties Luc. 2. & 22. Ioan. 19.*

*Sanguinis Christi effusio docet, & quid.*

*Separatio animæ, & corporis non separauit ab*

*vtroque diuinitatem.*

quantum pertinebat ad conditionem humanæ naturæ in se consideratæ, sine vnione: sed in potestate naturæ vnitæ fuit, vel sic deficere, vel non deficere.

*Christus si passus nõ fuisset, an senio defecisset.*

## CAPVT XX.

### *De effectu passionis Christi.*

*Effectus passionis.*

Effectus passionis Christi multiplex est, sicut patet in his versibus.

*Passio debilitat, spoliat, informat, honorat,*
*Excitat, inflammat, reparat, pacem dat, & armat,*
*Sanat, viuificat, ducit, dulcorat, obumbrat,*
*A culpa reuocat, reserat, illuminat, ornat.*

*Passio Christi debilitat.*

Primò, passio Christi debilitat virtutem dæmonum Iob 20. Quasi in hamo capiet Leuiathan. Spoliat infernum. Isa. 8. Voca nomen eius, spolia detrahe. Informat per exemplum. 1. Petr. 4. Christus passus est pro nobis, vobis rel. Exemplum, vnde Christus est quasi liber positus in pulpito crucis, vt discamus obedientiam, patientiam, humilitatem, & charitatem. Disce autem specialiter quomodo se habuit in capitulo quod tenebatur, vnde Bernar. Stetit Iesus coram præside inclinato capite, vultu placido, sermone raro, voce submissa, deflexis in terram aspectibus, paratus ad opprobria, ad verbera promptus. Honorat imitatores suos, Hester 6. Sic honorabitur quem rex voluerit honorare. Excitat ad pugnam spiritualem, 1. Machab. 6. Ostenderunt elephantibus sanguinem. Inflammat ad diligendum.

*Christus ceu liber in cruce positus docet, & quid. Iesus in capi. qualiter se habuerit.*

dum. Bernard. Super omnia te mihi reddit amabilem, bone Iesu, calix quem bibisti, opus redemptionis nostræ. Reparat naturam angelicam. Ipse enim Christus est lapis angularis, qui fecit vtraque vnum. Pacem dat inter Deum & hominem, & inter Angelum & hominem, & inter hominem & hominem. Eccle. 44. In tempore iracundiæ factus est reconciliatio. Armat contra mundum, carnem & diabolum: vnde significatur per clypeum, quem leuauit Ios. 8. contra Hayn. Sanat mentis vulnera. Num. 21. Aspicientes in serpentem æneum sanabantur. Viuificat spiritualiter. Apost. ad Ephes. 2. Cùm essemus mortui peccatis, conui. &c. August. Mortuus est vnicus, ne maneret vnicus. Ducit per mare huius mundi. Exod. 4. de virga Moysi, Dulcorat. Exod. 15. de ligno misso in aquas Marath. Obumbrat. Cant. 2. Sub vmbra illius, quem desid. sedi. A culpa reuocat. Isa. 53. Attritus est propter scelera nostra. Reserat cœlum. Isa. 22. Dabis clauem Dauid. 1. Crucem super humerum eius. Illuminat, vnde crux est quasi candelabrum tabernaculi. Item Tob. 11. illuminatus est per fel piscis. Ornat, vnde dixit beata Agnes. Et sanguis eius ornauit genas meas. Christus passione sua vicit diabolum quem ligauit: infernum, quem spoliauit: mortem, quam superauit: mundum, quem contempsit, supplicium, quod pertulit: cœlum, quod aperuit. Passio Christi tollit 7. vitia capitalia. Tollit enim superbiam capitis inclinatio, per quam videbatur titulum crucis fugere, in quo scriptum erat,

*Honorat Christus suos imitatores.*

*Ephes. 2.*

*Pax datur & quibus.*

*Iosue 8.*

*Crux cãdelabrũ tabernaculi.*

*Exod 25*

*Diabolus victus Christi passione.*

*Infernus & mors victi.*

*Omnia peccata passione Christi tollũtur.*

Rex Iudæorum, inuidiam, brachiorum extensio, quasi ad amplexum inuitans: Auaritiam, multorum erogatio, quæ in passione tradidit. Bern. Disce, Christiane, quantum debeas diligere Christum, qui dedit nobis carnem suam in cibum, sanguinem suum in potum, animam in pretium, aquam lateris in lauacrum, vestem crucifixoribus, corpus discipulis, matrem Ioanni. Acediam, festinatio ad passionem. Iram, mollis, responsio. Gulam, fellis & aceti potatio. Luxuriam, lateris vulneratio. In redemptione nostra fuit gratia mirabilis. Primò ex parte motiui, quia charitas Dei vidit quod nec per amicos, nec per pretium poteramus nos redimere: propterea fratrem nostrum se fecit, nostram naturam assumendo, & preciu[m] dedit sanguinem suum pro nobis fundend[o].

*Gratia mirabilis in redẽptione nostra.*

*Psal.25.* Redime me Domine, & miserere mei, quia vnicus, id est, non habens amicos, & pauper, id est, non habens pretium, sum eg[o].

*Liberare poterat ex potentia.*

Secundò ex parte redimentis, qui cùm [li]berare nos posset ex potentia, fecit hoc potius ex misericordia, vt ad amorem suum nos adstringeret, & iustitiæ suæ satisfaceret. Tertiò ex parte redempti, qui opprimebatur criminum seruitute, & detinebat[ur] in carcere. Sed contra primum, magnum erat quòd filius seruus fieret, & seruus fieret liber. Contra secundum magnum fuit quòd Dominus ad carcerem lymbi descenderet vt seruus exiens cœlum ascenderet.

*Exod.13.*

Quartò ex parte iustitiæ, quia nulla iustitia dictabat, vt innocens puniretur pro reo. Quintò ex parte excellentiæ diuinæ, quia

mirum

mirum erat, quòd impretiabile ponebatur sub pretio vilis creaturæ. Sextò ex parte pretij dati. Si enim redemisset nos solum, adhuc ad gratias teneremur: nunc autem redemit nos anima, corpore, & vita, vt nihil horum sibi subtraheremus. Circa passionem domini nota septem suauitates, scilicet, capitis inclinationem ad osculũ, in signum nostræ reconciliationis. Brachiorum extensionem ad amplexum, in signum receptionis in gratiam de peccato redeuntis. Lateris apertionem propter effusionem pretij nostræ redemptionis & ablutionis. Exiuit enim sanguis & aqua. Clauorum in manibus & pedibus infixionem, propter memoriam nostræ recordationis Isa. 49. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum? Corporis denudationem, in exemplũ nostræ confessionis, quæ scilicet debet esse nuda. Crucis portationem, in exemplum nostræ imitationis. Coronæ spineæ impositionem, in figuram nostræ glorificationis. De effectu passionis Domini, ait August. Per redemptoris nostri mortem de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem, de exilio ad patriam, de luctu ad gaudium, de terris ad cœleste regum vocati sumus. Item dicit Aug. quòd Christus fuit sacerdos, per quē reconciliati sumus, fuit templum, & hostia qua reconciliati sumus, fuit Deus, cui reconciliati sumus. Christus fuit mediator populi Iudaici & Gentilis, & secundum hoc dicitur lapis angularis. Item hominum & Angelorum: & secundum hoc dicitur pacificus. Item Dei & hominum, & secundum

*1. Cor. 6.*

*Suauitates in Christi passione.*
*Ioan. 19.*

*Exēpla ingentia in Christi passione.*

*Effectus passionis mirabiles.*

*Christus sacerdos, templũ, Deus & hostia nostræ reconciliationis.*

*Psal. 117*
*Coloss. 1.*
*Iere. 50.*

hoc dicitur Redemptor. Bernar. Quid vltra debuit facere, & non fecit? Absoluit vinctum, illuminauit cæcum, reduxit erroneum, reconciliauit reum. Item Aug. Ecce pro impio pietas flagellatur, pro stulto sapientia illuditur, pro mendace veritas negatur, pro iniquo damnatur iustitia, pro crudeli misericordia affligitur, pro misero sinceritas repletur aceto, dulcedo felle imbuitur, pro mortuo vita moritur. Christus pro nostra infirmitate medicinas accepit in se. Curauit enim nos per diætam, quando ieiunauit quadraginta diebus, &c. Per sudorem, quando factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis. Per minutionem, quando fuit clauis & lancea vulneratus. Per potionem quando gustauit acetum cum felle mixtum. Per emplastrum quando eius facies fuit sputis illita. Per electuarium, quando corpus & sanguinem dedit in cœna discipulis.

*Christus medicus medicinas pro nostra curatione assũpsit in se, & quomodo.*

*Matt.* 4. *Luc.* 22. *Iere.* 10. & 20. *Marc.* 15 *Matt.* 27 *Luc.* 22.

## CAPVT XXI.

### *De cruce Domini.*

*Crux Christi, quid designet.*

IN cruce Christi notantur hæc. Supplicium, quo nullum maius. Thre. 1. O vos omnes qui transitis per viam, &c. Nullum ius dico ex eo quòd passus est ipse iustus pro iniustis ab iniustis, cum iniustis, ex iniustis causis, sub iniustis iudicibus, & iniustis pœnis. Opprobrium, quo nullum vilius. Sap. 3. Morte turpissima condemnemus eum. Pretium, quo nullum conuenientius: quia sicut per lignum venit culpa, sic

*1. Petr.* 3. *Crux opprobriũ.*

&

&c per lignum redemptio. Mysterium, quo nullum profundius. Ephes. 3. Vt possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, &c. quod exposuit August. de cruce. Exemplum, quo nullum perfectius. 1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis, &c. Crux multis rebus comparatur. Ipsa enim est clauis Cœli, vectis arcæ, nauis maris, arbor Danielis, Palma fructuum, ferculum Salomonis, baculus Iabob, quo transiuit Iordanem. Speculum imitationis. Scala ascensionis. Hamus, quo Leuiathan capitur. Torcular, quo Christi sanguis exprimitur, Cithara, qua dæmon Saulis compescitur. Palus, in quo serpens æneus suspenditur, Thau, quo frontes fidelium signantur. Candelabrum, quo tabernaculum illuminatur. Lignum, aquas Marath dulcorans. Virga Moysi per mare rubrum populum Dei ducens. Gladius impium Goliam decapitans. Vexillum ad pugnam spiritualem colligens. Cathedra discipulos Christ erudiens, equus Dei amicos, honorans. Clypeus Iosue, Hay impugnans, Liber, mysteria profunda continens. Altare acceptissimam oblationem recipiens. Septem verba Christus in cruce protulit: Primum, Pater ignosce illis, Secundum, hodie mecum eris in Paradiso, Tertium, mulier ecce filius tuus, Quartum: sitio, Quintum, Eli, Eli, lammazabatani, Sextum, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Septimum, consummatum est. Per primum docemur iniurias dimittere. Per secundum petentes exaudire. Per tertium parentes honorare. Per quartum salutem

*Crucis comparatio.*
*Isa.* 22.
*Exo.* 25. 26.
*Isa.* 90.
*Dan.* 4.
*Cant.* 7.
*Gen.* 12. 28.
*Sapien.* 7.
*Iob.* 40.
*Isa.* 63.
1. *Reg.* 19.
*Num.* 21
*Ezech.* 9
*Exod.* 25
*Exod.* 15. 14.
1. *Reg.* 17
*Num.* 2.
*Ezec.* 28
*Hester* 6.
*Iosue* 8.
*Deut.* 31.
*Exod.* 29
*Leuit.* 17
*Christus loquitur in Cruce.*
*Luc.* 23.
*Ioan.* 10.
*Matt.* 27

*Verba quæ Christus protulit in cruce docēt nos & quid.*

*Matt. 5. & 18. Luc. 17. Exod. 26 Matt. 5. Psal. 24. 106. & 110. Matt. 18.*

nostram desiderare. Per quintum ad Deum in necessitatibus clamare. Per sextum auxilium nostrum in Deo ponere. Per septimum vitam nostram sine debito consummare. Quatuor brachia crucis significant quatuor virtutes, quibus extendi debet homo noster interior. Signat enim pars superior charitatem, inferior humilitatem. A dextris obedientiam. A sinistris patientiam. Item in quatuor brachiis crucis notantur beneficia crucis. Signat enim pars superior ianuæ cœlestis apertionem, inferior inferni destructionem. A dextris gratiæ collationem. A sinistris peccatorum remissionem. Quatuor ligna fuerunt in cruce, sicut dicit magister in histor. Pes nanque crucis fuit de cedro. Stipes de cypresso. Transuersale de palma. Tabula de oliua. Versus.

*Quatuor brachia crucis quid figurant.*

*Crux Domini palma, cedrus, cypressus, oliua.*

Significat enim cedrus altitudinem contemplationis. Cyprus famam bonæ opinionis. Palma fructum iustitiæ. Oliua lenitatem misericordiæ.

*Apoc. 3. Psal. 106*

*Ex quatuor lignis crux fabricata, & quare.*

## CAPVT XXII.

### *De descensu Christi ad inferos.*

*Descēdit anima Christi ad inferos, & quare.*

ANima Christi post mortem descendit ad infernum, siue ad limbum, ad liberationem eorum, qui Christi membra existentes de hoc seculo transierunt. Diabolus enim dum manus in eum extendit, in quo nihil iuris habebat, meritò in aliis amisit potestatem. Alia causa quare Christus

ſtus ad inferos deſcendit, eſt vt tantus eſſet deſcenſus, quantus fuerat liberandorum caſus. Primus enim homo ſic in ſtatera liberi arbitrij poſitus fuerat, vt poſſet ad vitam æternam aſcendere, vel ad mortem deſcendere, prout vellet. Sed peccato peracto ſic alterum brachium ſtateræ per onus culpæ depreſſum eſt, vt eſſet in imo inferni, alterum verò in ſummo cœli. Non autem aſcenderet brachium depreſſum, niſi deſcenderet brachium aliud. Deſcendit ergo Dominus vſque ad infernum, vt hominem captiuum eleuaret vſque ad cœlum. Tertia ratio quare Chriſtus deſcendit ad infernum, eſt, vt ſicut viuus fuerat lumen mundi per præſentiam corporalem, ita mortuus eſſet inferni lumen per diuinitatis maieſtatem. Quarta ratio eſt, vt hoc idem Chriſtus exequeretur per efficaciam, quod paſſione ſua meruerat ſecundum ſufficientiam. Duo quippe meruit per ſuam paſſionem, ſcilicet, ſatisfactionem, & ianuæ apertionem & ideò hæc duo effecit in deſcenſu ſuo ad inferos: quia per ſatisfactionem ſoluta ſunt vincula captiuitatis: per apertionem autem ianuæ facta eſt illuminatio ipſius carceris etiam ſecundum lucem exteriorem. Liberauit autem Chriſtus omnes illos qui meriti ſui capaces eſſe poterant, ſicut fuerunt ſancti patres, qui non propter reatum pœnæ perſonæ, ſed propter reatum naturæ detinebantur. Damnati autem huius meriti capaces non ſunt, neque parui in limbo detenti, quia de corpore Chriſti non ſunt nec per fidem, nec

*Ioan. 14. Ezech. 15.*

*Diuina maieſtas illuſtrauit inferos, & quomodo.*

*Duo meruit Chriſtus per ſuam paſſionẽ & quæ.*

*Liberauit Chriſtus ab inferis non omnes.*

*Quadiu fuerit anima Christi in inferno.*

*Luc. 23.*

*Ibi fuit latro in inferno.*

*Paradisus & quomodo.*

per fidei sacramentum. Dicendum est quod anima Christi per triduum mortis suæ cum sanctis patribus in limbo fuit, ibidem fuit & latro, cui Dominus dixit, hodie mecum eris in Paradiso, quia nomine Paradisi intelligitur Dei fruitio, quia peracta Dei passione, tam ipse latro, quàm alij qui erant in limbo, viderunt Deum per essentiam. Ad quem autem infernum Christus descenderit, si scire volueris, nota quod infernus sumitur dupliciter, scilicet pro pœna, & pro loco pœnæ. Secundùm primum modum dicitur quòd dæmones infernum secum portant semper. Item prout infernus sumitur pro loco pœnæ, quadrupliciter distinguitur. Vnus est infernus damnatorum, in quo est pœna sensus, & damni, ac tenebræ interiores & exteriores, id est, absentia gratiæ, iste semper habet luctum. Super hunc est limbus puerorum, vbi est pœna damni, & non sensus: & sunt ibi tenebræ exteriores & interiores. Supra hunc locum est purgatorius, in quo est pœna sensus & damni ad tempus, & sunt ibi tenebræ exteriores, & non interiores, quia per gratiam habent lucem interiorem, quia vident se esse saluandos. Supremus locus inter hæc est limbus sanctorum patrum, vbi fuit pœna damni & non sensus, & fuerunt ibi tenebræ exteriores, & non tenebræ priuationis gratiæ. Ad hunc locum Christus descendit, ac suos inde liberauit, & sic infernum momordit: quia partem abstulit, & partem reliquit: mortem verò quo ad electos Deus penitus destruxit, sicut dicitur Oseæ 13. O mors,

*Ad quē infernū descēderit Christus.*

*Infernus dicitur duplex.*

*Infernus quadruplex.*

*A quo inferno liberauit Christus.*

O mors, ero mors tua: ero morsus tuus ô inferne. Hic quoque locus sinus Abrahæ dicebatur, quia ibi Abraham fuit. Sed nunc cœlum empyreum dicitur sinus Abrahæ: quia iam est ibi Abraham. A nullo prædictorum locorum est transitus ad alium, nisi quòd olim à tertio ad quartum, hoc est à purgatorio, ad limbum sanctorum patrum. Ex iam dictis patet quare cantamus. Libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu: quia infernus ibi sumitur pro purgatorio, sicut & ibi sumitur pro limbo, quando dicitur Christus ad inferos descendisse vel infernum destruxisse. Ex prædictis collige quòd Christus mortuus est in corpore, descendit ad inferos in anima, & surrexit in vtroque. Dicendum est etiam quòd Christus illo triduo totus fuit in sepulchro, sed non totum: & totus fuit in inferno, sed non totum: quia totus dicit personam, totum verò substantiam & naturam. Similiter dicendum quòd quum vnio animæ cum corpore faciat hominem, Christus in illo triduo non fuit homo, licet anima & caro vnita tunc essent cum verbo.

*Quis infernus sinus Abrahæ dicatur.*

*Ab inferno ad aliud transferebãtur. & à quo.*

*Libera animas de pœnis inferni, quare cantatur in ecclesia.*

*Christus fuit totus in sepulchro, & non totũ.*

*Idem de inferno.*

---

## CAPVT XXIII.

### *De resurrectione Christi.*

CHristus resurrexit tertia die à mortuis, resumendo corpus non tale quale prius habuit, sed impassibile & immorta-

*Christus in resurrectione*

*non tale corpus quale ante resumpsit, & quomodo.*

*Psal.102*
*Gen. 49.*
*Rom. 9.*
*Iona, 2.*
*Matth. 12.*
*Exod.37*
*Amos 9.*
*1. Mac. 16.*
*Ioan. 12.*
*Iud. 16.*
*Psal. 29.*

*Christus quibus testimoniis probauerit resurrectionem suam.*

*Luc 24.*
*Io. 20.*

le. Caro enim Christi, quæ in natiuitate floruit, in passione aruit, per gloriam resurrectionis refloruit, & renouata est, vt aquilæ iuuentus Christi: tunc leo catulum suum suscitauit: tunc phœnix reuixit, tunc (sicut dicitur Iere. 18.) figulus ex eodem luto fracti vasis fecit vas aliud, sicut placuit in oculis eius. Tunc Ionas de ventre Ceti illæsus exiuit: tunc vestitum est candelabrum auro: tunc suscitatum est tabernaculum Dauid quod cecidit: tunc refulsit Sol, qui prius erat in nubilo: tunc viuificatum est granum frumenti quod cadens in terram mortuum fuerat: tunc ceruus resumpsit cornua: tunc Samson tulit portas cum postibus: tunc Ioseph eductus de carcere tondetur, & constituitur Dominus Ægypti: tunc concissus saccus circundatur lætitia. Dominus probauit resurrectionem suam esse veram per Angelos, qui non mentiuntur. Matth. 28. Respondens autem Angelus dixit mulieribus, &c. Item per inimicos, quorum validissimum est testimonium. Matt. 28. Ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus Sacer. &c. Item probauit eam non arte magica factam, & hoc per comestionem. Item non esse phantastici corporis, & hoc per tactum. Item probauit in eodem corpore, quo passus est factam, & hoc per ostensionem cicatricum. Item probauit eam fuisse in corpore glorificato vnito deitati, & hoc per ingressum in domum ianuis clausis. Item probauit eam multis apparitionibus. Apparuit enim ipsa

ipsa die resurrectionis quinquies. Primò Mariæ Magdalenæ. Io. 2. Mulier quid ploras? Secundò mulieribus redeuntibus à monumento. Matth. vlt. Tertiò Petro, sed non inuenitur modus. Quartò duobus discipulis euntibus in Emaus. Luc. vlt. Quintò discipulis congregatis propter metum Iudæorum, ianuis clausis, quando Thomas non fuit cum eis. Ioan. 20. Item apparuit inter resurrectionem & ascensionem quinquies scilicet, Thomæ cum aliis. Ioan. 20. Secundò discipulis piscantibus ad mare Tiberiadis Ioan. 21. Tertiò discipulis in monte Thabor. Matth. vlt. Quartò in Hierusalem. Quintò quando comedit cum discipulis. Matth. & Luc. vlt. & Actuum 1. Multis de causis surrexit Dominus. Vt scripturas impleret. Quando enim Dominus dixit, Ecce ascendimus Hierosolym. &c. Luc. 18. subiunxit & die tertia resurget. Vt nos ad surgendum spiritualiter prouocaret: quia turpe est vt sedeat seruus, quando coram eo surgit Dominus. Vt futuram resurrectionem esse probaret. Vt potentiam suæ diuinitatis ostenderet, quia mortuos suscitare non est opus naturæ, sed potentiæ diuinæ. Non est enim regressus à priuatione ad habitum. Vt nos ad contemnenda terrena pro adipiscenda tali gloria animaret. Surrexit Christus velociter, quia tertia die. Nam sicut ianuis clausis ad discipulos intrauit, & sicut salua virginitate de vtero matris exiuit, sic eum mortuum nec petra in qua iacuit, nec militum custodia potuit retinere integraliter, quia in corpore &

*Quoties apparuerit Christus in die resurrectionis, & quibus.*

*Luc. 24.*

*Inter resurrectionem & ascēsionem quoties apparuerit Christus & quibus.*

*Marc. vlt.*

*Quibus de causis resurrexerit Christus.*

*Rom. 6.*

*1. Thess. 4*

*Resurr. Christus & quom.*

*1. Cor. 15*

*Ioan. 20.*

*Luc. 2.*

*Matt 27*

anima. Socialiter, quia multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Æternaliter. Apost. ad Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis iam non, &c. Similiter surgendum est nobis spiritualiter, sicut eis modis resurgemus die iudicij corporaliter. Resurrectio Christi est causa & figura nostræ resurrectionis spiritualis. Causa dico motiua, & hoc dupliciter, quia causa motiua est in comparatione nostri. Dum enim consideramus gloriam resurrectionis Christi, mouemur ad surgendum in nouitate vitæ. Item causa motiua est in consideratione Dei patris: quoniam pater dans resurrectionem filio, mouetur ad dandam eandem gloriam fratribus suis: sicut rex quando facit filium suum militem, mouetur amore filij, vt cum eo faciat multos milites. Figura verò fuit: quia sicut Christus surrexit in nouitate vitæ, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Item sicut diem resurrectionis Christi præcessit dies mortis in parasceue, & dies quietis in sabbatho sequenti, ita gloriam resurrectionis nostræ præcedat in nobis mortificatio membrorũ & vitiorum, & quies contemplationis æternorum. Nota quod sicut duplex est mors, scilicet animæ per culpam, & corporis per extinctionem, ita duplex est resurrectio, scilicet, animæ per gratiam & corporis per gloriam. Et sicut animæ mors causauit mortem corporis, sicut habetur Gen. 3. ita è conuerso resurrectio animæ causabit resurrectionẽ corporis gloriosam. Sciendum autem quòd quidam resuscitantur fictè

*Resurgere nos oportet spiritualiter, & quomodo.*

*Philip. 3.*

*Consideratio resurrectionis Christi mouet ad resurrectionẽ spiritualem.*

*Similitudo.*

*Figura.*

*Rom. 6.*

*Coloss. 3.*

*Duplex mors, & duplex resurrectio.*

*Resurgũt multismodis.*

*Vt dicit*

fictè ſicut Samuel, qui licet verè Sauli apparuerit, vt habetur primi regum viceſimoſeptimo: non tamen verè reſuſcitatus fuit, vt quidam dicunt. Quidam imperfectè, ſicut Lazarus iterum moriturus. Quidam perfectè, ſicut Christus ſemper victurus. Prima reſuſcitatio ſignificat conuerſionem, ſiue pœnitentiam hypocritarum. Secunda recidiuantium. Tertia perſeuerantium.

*hiſtoria eccesiaſtica.*

*Ioan. 11.*

*Luc. 24.*

---

## CAPVT XXIV.

### *De Aſcenſione Chriſti.*

DIfferentia eſt inter aſcenſionem, & aſſumptionem, & euolationem: quoniam aſcenſio pertinet ad Christum: aſſumptio ad beatam virginem: euolatio autem ad alios ſanctos. Et ratio huius eſt, quoniam aſcenſio fit propria virtute aſcendentis, aſſumptio autem virtute Chriſti aſſumentis, quia filius ſpecialiter obſequitur matri. Euolatio verò fit miniſterio Angelorum. Alia eſt differentia, quia locus euolantium eſt diſtinctio chororum. Locus verò aſſumptæ virgnis eſt ſuper choros Angelorum. Locus verò Chriſti aſcendentis eſt ſupra vel vltra locum aſſumptæ virginis. Circa aſcenſionem Chriſti octo ſunt conſideranda quæ circunſtant aſcenſionem, colliguntur ex officio de aſcenſione. Primum eſt quòd, ſcilicet eleuatus eſt videntibus omnibus diſcipulis, vt deſiderium veniendi ad ipſum excitaretur in eis. Secundum eſt, quòd nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. Per vmbram

*Aſcenſio & aſſumptio differunt & euolatio, & quomodo.*

*Aſcenſio qualiter fit.*

*Ioan. 3. & 14.*

*Locus euolantiũ qui.*

*De Chriſtis aſcẽſione cõſideranda & qua.*

nubis

nubis figuratur, quòd in hoc mortali cor-
*Lucæ 24.* pore Iesum in alto videre non possumus.
*Eleuauit Christus manus, & quare.* Tertium est quòd eleuatis manibus ferebatur in cælum. Eleuauit autem manus propter duo, scilicet vt suos patri offerret, & vt inimicos altè retracta manu percuteret. Quartum est, quòd benedixit eis, vt
*Ibid.* eos contra hostem muniret, & bonis cælesti-
*Psal. 46.* bus augeret. Quintum est, quòd ascendit in iubilatione, quod refertur ad vocem iocunditatis redemptorum ascendentium cum ipso, qui prius voce lachrymabili in portis
*Ibidem.* inferni clamauerunt. Aduenisti desiderabilis, quem expectabamus in tenebris. Sextum est, quòd ascendit in voce tubæ, quod refer-
*Rom. 10.* tur ad sonum prædicationis Apostolorum,
*Psal. 18.* qui sonus fuit eis iniunctus dicente Domino, Matth. 28. Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, &c. Ex tunc enim in omnem terram exiuit sonus eorum. Septimum est, quòd ascendens in altum captiuam duxit captiui-
*Ephes. 4.* tatem, id est, captiuos captiuitate inferni,
*Psal. 67.* quos secum victor captiuos eduxit. O-
*Ibidem.* ctauum est quòd dedit dona hominibus: quia omnia bona nostra desursum sunt, quò Christus ascendit. Horum prima duo habentur ex Actibus, sed tertium & quartum ex fine Euangelij secundum Luc. Quintum
*Actor. 1.* & sextum ex Psal. Item septimum & o-
*Quare Christus ascenderit ad cælum.* ctauum ex Psal. Ascendit Christus regressus ad cælum multipliciter, scilicet tanquam verus obediens completa obedientia, quo ad patrem: tanquam bonus mediator facta pace, & concordia, quo ad homines: tanquam

quam strenuus propugnator cōtra dæmones. *Philip.2.*
Ascendit Christus pluribus de causis, scilicet *2.Tim.2.*
ad quiescendum post labores quibus fatiga- *Coloss. 2.*
tus fuit triginta tribus annis nobis seruiens. *Ad quid*
Ad intercedendum pro amicis, pro quibus *Christus*
vtiliter laborauit. Bern. Securum accessum *ascende-*
habes ô homo ad Deum, vbi habes filium *rit.*
mediatorem, & matrem interuentricem. *Apoc.14.*
Filius ostendit patri latus, & vulnera: mater *Heb.7.9.*
ostendit filio pectus & vbera. Ibi nulla po-
test esse repulsa, vbi tot concurrunt amo-
ris insignia. Christus ergo optimus aduo- *Christus*
catus est, quia tot habet linguas pro no- *optimus*
bis loquentes, quot vulnera pro nobis ac- *aduoca-*
cepit. Ad conquerendum de inimicis pro *tus.*
quibus vires suas inutiliter expendit. Isa.
49. In vacuum laboraui. Item ascendit
Christus, vt nobis locum præpararet. Ioan.
16. Vado vobis parare locum. Vt fiduciam in
ipsum sperandi nobis tribueret, vt in cor-
poralem possessionem æternæ hæreditatis
nos mitteret. Io.16. Si enim non abiero, para-
cletus non veniet ad vos. Vt desiderium no-
strum post se traheret. Cantic. 1. Trahe me *Hebr.13.*
post te. Vt viam nobis ad cœlum ostenderet, *Quare*
quia sicut dicitur, Luc. vltim. eduxit Domi- *Christus*
nus prius discipulos suos foras ciuitatem in *discipu-*
Bethaniam, vt ipsa eductione cognoscerent *los in Be-*
se hîc non habere manentem ciuitatem. *thaniā.*
Quòd autem in Bethaniam eduxit eos prius, *eduxe-*
quæ interpretatur domus obedientiæ, signi- *rit, &*
ficat quòd per bonum obedientiæ transituri *transire*
essent ad cælestia. post hoc fecit eos transire *fecerit*
in montem oliuarum, vt per montem intelli- *in montē*
gatur eminentia spiritus in contemplatione, *Olineti.*

per

*Exaltatus fuit Christus, & quomodo.* per oliuas autem pinguissimi pectoris deuotio. Vlterius verò post ista non restat nisi saltus animæ in cælum. Exaltatus autem fuit Christus tripliciter, scilicet in terra per vitæ meritum: super terram per crucis suspendium: super cælos per ascensionis iubilum. *Ascensio Christi mirabilis.* Ascensio Christi fuit Angelis mirabilis. Isa. 63. Quis est iste, qui venit de Edon tinctis vestibus de Bosra? Dæmonibus terribilis. 1. Reg. 8. Non fuit tantum gaudium heri & *Ascēsio Christi nobis salutaris.* nudius tertius. Væ nobis. Hæc sunt verba Philistinorum quando vociferantur filij Israel dum adduceretur arca fœderis in Sylo in castra, vt per eam haberent diuinum adiu- *Act. 8.* torium in prælio; Hominibus salutaris, sicut *Psal. 46.* suprà patet de multiplici fructu ascensionis *Gen. 31.* Christi. Ascendit Christus multipliciter, scilicet potenter: quia eleuatis manibus ferebatur in cœlum. Patenter: quia videntibus *Qualiter Angeli interfuerint Ascensioni Christi.* illis eleuatus est. Gaudenter: quia ascendit in iubilatione. Decenter: quia cum duabus turmis regrediebatur, scilicet hominum & Angelorum. Non autem dico, quòd ibi fuerint Angeli in adiutorium necessitatis, sed in obsequium dignitatis. Homines quoque *Quos in cælū secum duxerit Christus.* illos dico, quos de inferis liberauit, & qui post resurrectionem vsque ad ascensionem mortui sunt de numero saluandorum, nec purgatorio vlterius indigentes. Clementer, quia benedixit eis Christus non statim post *Lucæ 24.* resurrectionem. Cælum ascendit, triplici *Christus non statim post resurrectionem* ratione, Prima, quia differenda erat ascensio vt multipliciter probaretur resurrectio, vt dicitur Act. 1. In multis argumentis apparens eis per dies 40. Secunda est, vt patientiam

no

nostram informaret, quia mercedem debemus æquanimiter expectare, sicut agricola non statim post seminationem metit, sed fructuum maturitatem expectat. Tertia est propter discipulorum consolationem, vnde dicit glossa, Act 1. Sicut 40. fuerunt horæ mortis Christi, ita 40. diebus cum eis conuersatus est post resurrectionem, quia consolatio diuina excedit tristitiam humanam. Nota quòd Christo conuenit descẽdere de cælo tantummodo secundùm diuinam naturam, quia Deus illuc venire dicitur, vbi speciali affectu apparet: sed ascendere propriè ei conuenit secundùm humanam naturam, quia secundùm illam solummodo mutat locum, non secundùm diuinam naturam.

*ascendit & quare*

*Secundũ quam naturam mutat Christus locum.*

---

## CAPVT XXV.

### *De consessu Christi ad dexteram.*

ASCendens Christus in cælum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Duo intelligũtur per dexteram: Primum est æqualitas maiestatis ad quã Christus sedet secũdũ diuinitatem. De hac dextera loquitur Apost. dicens, Talem habemus pontificem, qui consedet in dextera maiestatis in excelsis. Secundum est, per dexteram intelliguntur potiora bona gloriæ in quibus Christus sedet secundùm humanitatem, quoniam collatum est ei à Deo quicquid conferri potuit. Et licet ab instanti conceptionis Christus accepit bona gratiæ & gloriæ in anima, eadem tamen bona fuerunt in ascensione manifestata, & in loci congruentia cõpleta. De hac dextera dicitur ad Col. 3. Quæ sursũ sunt quærite, vbi Christus

*Nomine dexteræ quid intelligatur.*

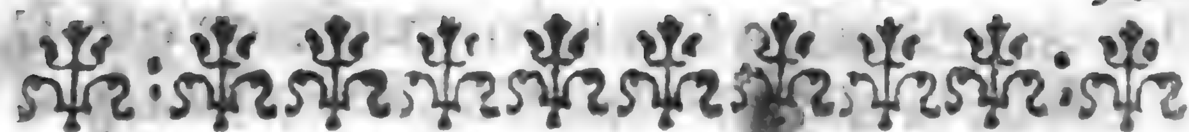
*Marc. 16.*

*Æqualis filius patri.*

*Hebr. 8.*

*Potiora quid designãt.*

*Ascensio Christi qualis fuerit.* stus est in dextera Dei sedens, vbi dicit gloss. quòd sursum vbi sedet Christus, sunt potiora bona gratiæ, & groriæ. Dicimus ergo quòd ascensio Christi fuit tam ad locum, quam ad dignitatem. Inquantum quidẽ fuit *Super quos cælos ascẽderit Christus* ad locum, sic ascendit super omnes cælos, id est, ad dignissimum locum cæli empyrei, siue ad altissimam eius partem, eò quod nobilissimo Christi corpori congruit locus talis. Nõ tamen est dicendum quod corpus suum sit o-*Corpus Christi non obligatum loco & quomodo.* bligatum ad locum illum, sed quia locus ille sit sibi secundùm congruentiam deputatus. Inquantum autem ascensio fuit ad dignitatẽ, sic sedet ad dexteram patris, non tamen quo ad situm, qui patri non conuenit, sed quo ad excellentiam duplicem, sicut dictum est: quia per dexterã intelligitur vel æqualitas maiestatis, quæ competit Christo secundum diui-*Quomodo sit in dextera patris* nitatem, vel perfectio præmij, quæ sibi competit secundùm humanitatem. Prætereundum quoque non est, quòd credimus Chri-*Sedet & stat Christus à dextris Dei & quomodo.* stum ad dexteram Dei patris sedentem. Stephanus autem vidit eum stantem à dextris Dei: quia non credimus eum regnantem & quiescentem quod notatur in sessione: sed Stephanus in tribulatione positus habuit propugnatorem & susceptorem, vnde vidit eum stantem. Meritò Christus sedere dici-*Stephanus quid in agone habuerit.* tur ad dexteram Dei. Sedere quidem, quia laborauit. Psal. 87. In labore fui à iuuentute mea. Ad dexteram autem, quia diu fuit in sinistra aduersitatis. Psal. 37. Afflictus sum & humiliatus sum nimis, &c. Dei quia post *Luc. 14.* abiectionem meritò debet consequi gloriam: quia qui se humiliat, exaltabitur.



# COMPENDII TOTIVS THEOLOGICÆ VERITATIS

## LIBER V.

### De gratiarum sanctificatione.

## CAPVT I.

*De virtutibus & origine gratiæ.*

QVEMADMODVM de cælis Deus non descendit per essentiam suam incommutabilem, sed per influentiam ab ipso manantem, ita nec spiritus rationalis eleuatur supra se per situm localem, sed per habitũ deiformem, vnde necesse est spiritui rationali, si debet esse dignus æternæ beatitudinis, quòd particeps fiat influentiæ bonitatis diuinæ.

*Deus descendit de cælo, & quomodo.*

*Ioan.68.16.*

*Spiritus rationalis eleuatur & quomodo.*

## CAPVT II.

*De origine virtutum & gratiæ.*

AD bonum gratiæ non potest quis per se venire, cùm hoc non sit secundùm limites naturæ, sed secundum influentiam largitatis diuinæ. Sicut enim creatura pro sua

*Ad bonũ gloriæ qualiter peruenĩedum.*

*Ioan. 15.* sua defectibilitate suo principio semper eget, vt sit in esse naturæ, sic idem principium pro sua bonitate influere non cessat creaturæ rationali vitam spiritualem, vt bene sit ei in esse gratiæ, quam habere non potest sine Deo largitore. Veruntamen inexcusabilis est homo si gratiam gratum facientem non recipit, quia gratia gratis data semper præsto est liberum arbitrium excitare & commouere, cuius est huic admonitioni consentire: & hoc est quod in se est facere: quo facto potest homo ad gratiam gratum facientem se præparare. Quamuis enim gratia Dei sic habeatur Dei dono efficiente, non tamen sine libero arbitrio consentiente: quia sicut ait Aug. Qui creauit te sine te, non saluabit te sine te. Igitur gratia gratum faciens à tribus est, sed aliter & aliter. Est enim à Deo efficiente, à gratia gratis data liberum arbitrium excitante & mouente, & à libero arbitrio consentiente. Quanuis enim liberum arbitrium non possit gratiam efficere in homine, potest tamen se ad hoc habilitare, & præparare, vt habeat: sicut aliquis non potest illuminare domum, potest tamen aperire fenestram quo facto sol intrat & domum illuminat. Quod autem dico de libero arbitrio consentiente, intelligo de adultis: quia in paruulis sufficit fides parentum, & sacramentum ecclesiæ & meritum Christi & excusat eos impotentia sui. Sciendum etiam quòd habilitatio siue præparatio ad gratiam triplex est, scilicet, efficiens, formalis, & materialis. Prima est à Deo. Secunda à gratia gratis data. Tertia à nobis. Anima namque habet

*Hominẽ ad gratiã gratum facientem se disponere quoquomodo cõtingit.*

*Ephes. 2.*

*Gratia gratum faciẽs à quib. est.*

*Liberum arbitriũ quid faciat ad gratiam habendam.*

*In paruulis fides & sacramẽtum.*

*Præparatio ad gloriam est triplex.*

*2. Cor. 5.*

*Quid à natura*

habet facultatem & instrumentum & instinctum cognoscendi & diligendi Deum ex natura, sed non habet cognitionem veritatis, & ordinem dilectionis, nisi ex gratia. Ad opera bona tria nos incitant, s. lex naturæ, quæ scripta est in corde hominis, dicens. Quæ vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite, & cætera. Ratio quæ dicit ea esse delectabilia, vtilia & honesta. Gratia, quæ dicit seruiendum esse Deo, quia summè bonus: subueniendum proximo, quia Dei filius, quia imago Dei, quia in beatitudine socius. Gratia non datur ei, qui se non habilitat ad gratiam: & de hoc multa habes exépla, scilicet, in illo qui ad largientem manum non extendit: quia Deus quantum in se est, dat omnibus affluenter. In illo qui contra lumen oculos claudit, quum Deus faciat oriri solem suum super bonos & malos. In illo qui fonté reperiens, fundum vasis sursum erigit, quia Deus, sicut ait Aug. ingenti liberalitate atque liberalitatis vbertate replet omnes creaturas pro captu earum. In illo qui domum suam sepit spinis, ne amicus ingrediatur. Ipse verò Deus semper stat ad ostium, & pulsat. In illo qui cantabrum & zizania non extirpat de agro suo propter quod fructus proficere non possunt. In illo qui ligna igni subtrahit, quia tunc ignis deficit. In illo qui ad sumendum cibum negligit os aperire, quia talis deberet meritò fame mori. In illo, qui tempore pugnæ arma proiicit, quia talis sæpe capitur & vulneratur. In illo, qui mouere negligit remos tempore tempestatis, quia talis submergitur. In illo, qui existens in ægitudine

*habeat anima.* *Incitant tria ad opera bona.* *Tob. 4.* *Matt. 6.* *Ioan. 1.* *Genes. 1.* *Mat. 22.* *Iacob. 1.* *Matt. 5.* *Iere. 23.* *Apoc. 3.* *Mat. 13.*

*Gratia à Deo procedit, & quomodo.* gritudine medico contradicit. Gratia nobis procedit à Deo, sicut radius à Sole, sicut germen à radice, sicut mel à flore, sicut riuus à fonte, sicut imago ab artifice, secundum exemplar interius, & facturam exterius.

---

## CAPVT III.

### *De distinctione gratiarum.*

*Gratia multipliciter dicitur.* *Psal.* 45. 123. *Hebr.* 1. *Gratia gratis data.* *Gratia propriè quid.* *Ioan.* 15.

GRatia dicitur tripliciter. Primò generaliter, & sic gratia est adiutorium diuinum creaturæ gratis impensum, & indifferenter ad quemcunque actum, quia sine huiusmodi adiutorio gratiæ nihil possumus facere, imò nec in esse durare. Secundò dicitur gratia specialiter, & talis gratia dicitur gratis data, scilicet, donum, quo se homo præparat ad suscipiendum donum Spiritus sancti. Huius enim gratiæ est reuocare liberum arbitrium à malo, & excitare ad bonum, sine qua nullus facit sufficienter quod in se est, vt præparet se ad salutem. Tertiò dicitur gratia propriè, scilicet, donum diuinitus datum ad merendum: quod quidem donum gratia gratũ faciens appellatur. Sine ista gratia nullus potest mereri, nec in bono proficere, nec ad gloriam peruenire. Ista triplex gratia sumitur ex verbis Apostoli, vbi ait 1. ad Corin. 15. Gratia Dei sum id quod sum, ecce prima: & gratia eius in me vacua non fuit, ecce secunda: sed gratia eius semper in me manet, ecce tertia. Præter prædicta dicitur gratia gratias dans, scilicet, Deus. Item gratia gratiæ signum, vt est prophetia,

*Gratia signum.*

phetia, & potestas faciendi miracula. Gratia gratum faciens distinguitur in operantem & cooperantem. Gratia operans dicitur praeueniens, & incipiens, ac liberans, quia peccatum expellit. Gratia cooperans dicitur subsequens, & perficiens, ac adiuuans: quia liberum arbitrium adiuuat, & ei cooperatur ad merito. Multipliciter distinguitur bonum. Est enim bonum per essentiam, & hoc est Deus. Vnde nemo bonus, nisi solus Deus. Est bonum per participationem, & illud distinguitur in bonum gratiae, & in bonum naturae. Vnde Aug. Omne quod est, inquantum est bonum est. Genes. 1. Vidit Deus cuncta quae fecerat & erant valde bona. Item est bonum in genere, hoc est bonum in obiecto, sicut est eleemosyna. Nam ibi est actus in debita materia, etiam si desit forma substantiarum. Item est bonum ex circunstantia, hoc autem est quando bonum ex genere vestitur debitis circunstantiis, sicut est dare eleemosynam indigenti, tempore debito ex compassione, & huiusmodi. Item est bonum virtutis, & hoc est quando additur operi perfectio ex parte operantis, quae est per habitum mentis bene constitutae. Item est bonum meritorium: quando additur vt ipsi operi debitus finis, hoc est bona intentio super motum naturalem. Item est bonum gratiae, vt est ipse habitus gratum Deo faciens. Item est bonum gloriae, vt bonum remunerationis aeternae.

*Gratia operans & cooperans.*
*Psal. 58.*
*Bonum multiplex.*
*Marc. 10*
*Bonum per essentiam.*
*Bonũ per participationẽ.*
*Bonũ in genere.*
*Bonũ ex circunstantia.*
*Bonum virtutis*
*Bonum meritorium.*
*Bonum gratiae.*
*Bonum gloriae.*

CAP.

## CAPVT IV.

### *De effectu gratiæ.*

*Effectus gratiæ quid & qui.* Effectus gratiæ est quòd excitat liberum arbitrium ad benè cogitandum, & sanat ipsum mutando affectum, ipsúmque corroborat perducendo ad actum. Item gratia hominem Deo reconciliat, à peccato liberat, & pœnam æternam in temporalem commutat. *Luc. 15.* Item gratia opera nostra meritoria facit, & bona per peccatum amissa restituit, ac stabulum in palatium conuertit. Item per gratiam efficitur anima sponsa Christi, filia *Luc. 10.* regis æterni, & templum Spiritus sancti. *1. Cor. 6.* Item gratia ipsam animam purgat, illuminat & perficit. Item gratia mentem eleuat, Deo assimilat, & spirituali solatio cibat. Nota quòd quamuis virtus gratuita simul insit animæ cum gratia, non tamen habet effectum suum tam citò sicut gratia: quoniã effectus gratiæ est facere gratum Deo, & facere dignum vita æterna, & hic effectus statim inest puero post baptismum. *In puero gratia, & quomodo.* Virtutis autem effectus est elicere actum meritorium de potentia; & hic effectus non statim inest puero post baptismum. Hoc autem non est propter defectum virtutis, sed propter impotentiam naturæ agentis. Puer enim non est aptus ad actus voluntarios. Vnde sciendum quòd triplex est perfectio. *Perfectio.* Prima est gratiæ, & causat gratuitum. Secunda est virtutis, & causat bonum actum. Tertia est operis virtutis, & causat meritum. Prima perfectio

fectio perficit animam, secunda perficit animæ potentias, tertia perficit ipsos actus.

## CAPVT V.

*De virtutibus, & primò quid sit virtus.*

NVnc de virtutibus est agendum & primò, quid sit virtus. Virtus est, vt ait Aug. bona qualitas mentis, qua bene viuitur, qua nullus malè vtitur, quam solus Deus in homine operatur. Hæc diffinitio datur in comparatione ad agentem. Item secundum Aug. Virtus est habitus mentis bene institutæ, hæc datur in comparatione ad bonum in quo est. Item dicit philosophus. Virtus est habitus voluntarius in mediocritate consistens quo ad nos, terminata ratione prout sapiens determinabit. Hæc diffinitio datur in comparatione ad actum circa quem est. Item Philosophus, Virtus est dispositio perfecti ad optimum: hæc datur secundum comparationem ad finem. Item Isidorus. Virtus est naturæ habitus, animæ decus, vitæ ratio, morum pietas, cultus diuinitatis, honor hominis, æternæ beatitudinis meritum: hæc datur in comparatione ad effectum. Diffinitio August. sic exponitur, Virtus est bona qualitas, hîc ponitur qualitas pro genere, bona verò dicitur ad differentiam malarum qualitatum animæ. Dicitur quoque bona, quoniam à bono Deo datur, & bonos tantùm inhabitat, & bonos facit, & ad bonum perducit. Mentis ponitur ad differentiam qualitatum, quæ sunt in corpore. Qua bene

*Virtus quid.*

*In comparatione ad agentẽ, & ad bonũ, & ad actum, & ad finẽ.*

*Effectus virtutis.*

*Exponitur.*

*Ioan.* 1.

viuitur, ponitur ad differentiam qualitatum, quibus rectè intelligitur, sicut est scientia. Qua nullus malè vtitur, ponitur ad differentiam qualitatum, quibus bene & malè vti possumus. Quam solus Deus operatur in homine, ponitur ad differentiam virtutum cardinalium, quæ habentur per acquisitionem. Circa aliam diffinitionem Aug. notandum est, quòd ibi ponitur habitus mentis bene institutæ, & hoc ad similitudinem regni, quod tunc bene instituitur, quando rectè consulitur, & bene imperatur, & iustè obeditur. Eodem modo bene instituta est mens, si ratio rectè consulit, si voluntas bene imperat, si sensualitas debito modo obtemperat. Etymologia virtutis hæc est. Virtus dicitur quasi vis intus: & hæc vis consistit in aggressione arduorum, in tolerantia aduersorum, & in abstinentia placitorum. Item dicitur virtus quasi viror nitens. Item dicitur virtus quasi virum tuens. Item dicitur virtus quasi viribus nitens. Item dicitur virtus quasi viri status.

*Virtut. cardinal. habentur, & quomodo.*

*Pax regni ex bona institutione.*

*Luc. 11.*

*Mens bene instituta quomodo.*

*Vis.*

*Virtus unde.*

---

## CAPVT VI.

### *De perfectione virtutum.*

CVm virtus in medio consistat secundum Philosophum, illud medium est in tribus, scilicet in agendis, in habendis, & in sustinendis. In agendis, scilicet, intra, supra, & circa modum. Apost. Rationale sit obsequium vestrum. Rom. 12. In habendis scilicet inter superfluum & indigentiam. Præter.

*Virtus in medio, & quomodo.*

uer. 30. Diuitias & paupertates ne dederis mihi. In sustinendis, scilicet, inter eleuari in prosperis, & deiici in aduersis, vnde illud Deut.5. Non declinabitis, neque ad dextram, neque ad sinistram. Multiplex est perfectio, scilicet, sufficientiæ: hanc habent omnes existentes in charitate. Ordinis, huius proprium est seruare continentiam. Religionis, huius proprium est renunciare omnibus. Prælationis, ad hanc pertinet ponere animam pro ouibus suis. Securitatis, huius proprium est habere mortem in desiderio, & vitam in patientia. Ad primam perfectionem tenetur quilibet, ad vltimam verò nullus tenetur: sed ad tres medias tenentur aliqui ex voto, ex officio, &c. Virtus comparatur multis rebus, scilicet, auro Eccl.2. Aurum probat fornax. Thesauro absondito. Matth.13. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito. Gemmis. Eccl. 50. Quasi vas auri so.or. o. la. preci. Armis. 2. Reg.1. Quomodo ceciderunt fortes in prælio, & perierunt ar.bel. Arboribus. Matth.7. Omnis arbor bona fructus bonos facit. De hoc Hugo de S. Vict. Arbor sapientiæ per timorem seminatur, per gratiam irrigatur, per fidem radicatur, per deuotionem germinat, per desiderium crescit, per charitatem roboratur, per spem viret, per circumspectionem frondet, per disciplinam floret, per doctrinam fructificat, per patientiam maturescit, per mortem capitur. Item virtus comparatur floribus, Cant. 2. Fulcite me floribus Fontibus. Cant 4. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium. Semitis. Prou.

*Perfectio multiplex.*
1.*Cor*.13.
*Luc*. 14.
*Ioan*.10.
*Rom*. 9.
*Luc*. 21.
*Ad perfectionẽ tenentur qui & ad quot.*
*Virtutis comparatio.*
*Virtutis cõparatio.*
*Arbor sapientia.*

*Alia virtutis comparatio.* 3. Viæ eius viæ puchræ, & omnes se.eius pacis. Vestibus. Psalm. 44. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato. Stellis, Baruch.3. Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis. Pigmentis. Cant.3. Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus? Cibariis.vnde Dominus in Euang. Ioan. 4.Meus cibus est,vt faciam voluntatem eius, qui misit me.Alis,Psal. 54. Quis dabit mihi pennas sicut col. Tres sunt bonæ conditiones virtutis, quæ sunt tentationis remotio, actuum multiplicatio, & in bono delectatio. Primùm ipsam virtutem in radice firmat: secundum, quasi floribus decorat: tertium sapore fructuum delectat. *Cōditiones virtutis tres.*

*Ad consummationem requisita.* Similiter dicendum est quòd ad consummationem virtutum quatuor ista concurrunt, scilicet dispositio præparans, habitus informans, operatio probans, præmium coronans.

## CAPVT VII.

*De æqualitate virtutum.*

*Æqualitas virtutum in quibus contingit.* VIrtutes omnes in homine sunt æquales, licet inter se distinctæ sint, per proprias excellentias: & hæc æqualitas in multis consistit. Æquales nanque sunt virtutes. Primo, quantum ad essentiam: quia omnis virtus simplex est. Secundò, quantum ad æqualem radicationem in anima, secundum quod sunt in ipsa Tertio, quantum ad relationem ad eundem finem, quia omnes propter Deum operantur. Quartò, quantum ad æqualem

qualem effectum, quia æqualiter faciunt dignum vita æterna. Quintò, quantum ad æqualem facilitatem ad actus suos quantum in ipsis est nisi impediantur. Sicut virtutes æquales sunt prædictis modis, ita inæquales sunt aliis modis. Primum quantum ad vsum, quia sunt sicut arma. Sed sicut miles non pugnat æqualiter cum omnibus generibus armorum, quæ habet, imò meliùs pugnat cum illis, quæ frequentius vsitauit, sic est de virtutibus. Secundò, quantum ad authoritatẽ, quia secundum hoc maior omnibus virtutibus charitas. Et quælibet virtus potest esse maior alia secundum aliquã prærogatiuam, quam habet secundum aliquem effectum. Tertiò quantum ad feruorem, quia virtus vna feruentiùs operatur, quam alia. Sciendum est quòd eadem virtus non est æqualis sibi sẽper. Crescũt enim virtutes multis modis, scilicet, quantum ad intensionem, quantum ad radicationem, quantum ad potentiam virtutis, quantum ad maiorem expressionem diuinæ similitudinis, & quantũ ad diuturniorem permanentiam. Præterea crescente vna virtute crescunt omnes, & habes exemplum in cithara: in qua si debet esse debita proportio sonorum, necesse vt quando vna chorda tenditur, etiam omnes aliæ tendantur, ne in harmonia fiat dissonantia Quare autem polleat aliquis vsu vnius virtutis potius, quàm alterius, multæ sunt rationes. Prima est, quia Deo sic placet, qui dator est virtutis. Secũda est natura complexionis, quæ magis est consona operibus vnius virtutis, quam alterius. Tertia est vsitatio: quia exer-

*Virtutes inæquales, & quibus modis.*

*1. Cor. 13.*

*Crescũt virtutes.*

*Crescunt omnes virtutes.*

*Similitudo.*

*Vsus virtutis pollet.*

*Iacob. 1.*

citauit se quis magis circa vnam virtutem quàm circa aliam. Quarta est quia minus impugnatur à vitio contrario illi virtuti. Quinta est quia maiorem habet discretionem in operibus vnius virtutis, quàm alterius. Quælibet enim virtus habet suas proprias raiones. Sexta est difficultas status, quia cum de nouo quis conuertitur, licet habeat maiorem charitatem, quàm alius qui diu fuit in charitate, non tamen est ita bene expeditus ad bene agendum, sicut ille propter reliquias peccatorum, quæ adhuc inhærent. Magnitudinis scientiæ responderе debet magnitudo virtutis, & hoc multiplici ratione, scilicet ratione exempli diuini. Io. 1. Plenum gratiæ & veritatis: Luc. vlt. Potens in opere & sermone. Act. 1. Cœpit Iesus facere, & docere, &c. Ratione exempli Angelici, qui quantò plus cognoscunt, tantò plus diligunt. Ratione exempli humani. Matth. 5. Qui autem fecerit, & docuerit, hic maior, &c. Ratione exempli naturalis, quoniam lux, & calor in Sole proportionantur. Ratione obligationis. Luc. 12. Seruus sciens voluntatem Domini sui, & non faciens, plagis vapulabit multis.

*Virtus habet proprias rationes.*

*Magnitudo virtutis scientia magnitudini correspõdet.*

---

## CAPVT VIII.

### *De connexione virtutum.*

*Virtutũ connexio quomodo.*

*Iacob. 1. Rom. 12.*

CОnnexæ sunt sibi virtutes & coordinatæ, ita vt qui vnam habet, habeat omnes. Prima ratio est largitas Dei dantis, quia non dat vnam sine alia. Secunda ratio est,

est, quia sicut vnum membrum indiget alio; sic est in virtutibus. Tertia ratio est, quia sicut in cithara si defuerit vna chorda, non erit harmonia perfecta, ita nec in anima erit spiritualis melodia, nisi adsint omnes virtutes. Quarta ratio est, quia contra singula vitia sunt aliquæ virtutes. Vnde oportet omnes virtutes habere, vt omnia vitia impugnentur. Nam sicut miles mundi non est expeditus nisi omnia sua arma habeat, ita nec miles Christi si aliqua virtus sibi defuerit. Quinta ratio est, quia sicut stellæ & planetæ semper sunt in sphæris suis, ita virtutes in anima esse debent. Sexta ratio est, quia anima est sicut vas auri solidum ornatum lapide pretioso, id est, virtutibus. Septima ratio est, quia anima est sicut hortus nobilis, cui non deest decor alicuius floris vel arboris. Octaua, quia anima est sicut apotheca cui deesse non debet alicuius radicis vel pigmenti medicina. Ea autem quæ de connexione virtutum dicta sunt, intelligi debent de virtutibus gratuitis, quæ omnes quo ad habitus sunt connexæ, sicut quo ad actus meritorios sunt æquales. Et licet similes sint virtutes, tamen aliquæ dicuntur matres virtutum, non quòd habitus virtutis generet habitum, sed motus motum, sicut dicit Bern. vbi inquit, Lectio parit cognitionem, cognitio amorem, amor frequentiam, frequentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia facilem impetrationem. Secundum hunc modum quatuor dicuntur esse matres virtutum, scilicet, fides origine, quia ex moti-

*Virtutes contra vitia.*
*Iacob.* 1.
*Eccl.* 50.
*Cãtic.* 4.
*Connexio virtutum et quomodo intelligitur.*
*Matres virtutũ quæ, & quot.*
*Hebr.* 11.
1. *Cor.* 13.
*Luc.* 16.
*Luc.* 1.

*Vitia nõ sunt cõnexa, & quare.* bus fidei surgunt motus aliarum virtutum, Charitas educatione, Prudentia regimine, Humilitas conseruatione. Vitia verò non sunt connexa sicut virtutes: cuius ratio est, quia vitia sunt in nobis ex operationibus nostris, quæ similes non sunt. Virtutes autem Theologicæ non sunt in nobis per acquisitionẽ, sed per infusionem. Alia ratio est: quia vitia sunt opposita adinuicem, sicut auaritia, & prodigalitas, quod non est in virtutibus.

---

## CAPVT IX.

### *De commendatione virtutum.*

*Cõmendatur virtus, & à quibus.* VIrtus commendabilis est, primò, à causa efficiente, quæ est Deus. Ipsam enim vt ait August. solus Deus in homine operatur. Secundò, à causa materiali in qua est, quia non nisi in bonis inhabitat. Non est *1. Cor. 12.* autem sic de bonis naturalibus & fortuitis, quia talia pluit Deus super iustos & *Matt. 5.* iniustos. Tertiò à causa formali, quæ est decor spiritualis. Psalm. 44. Omnis gloria eius filiæ regis, &c. Quartò, à causa finali. August. præmium virtutis est ipse, qui virtutem dedit, virtus est bona multipliciter. Primò in se: quia sicut ait Aug. vir- *Virtus bona est.* tus est bona qualitas mentis. Nota quòd bona possessio est, quæ propinqua est ciuitati, hæc autem est intra ciuitatem, quia anima. Secundò, in cooperatione. Heb. 13. Optimum est gratia, &c. Tertiò, in operatione, quia bonum facit hominis opus, quod non esset meritorium, nisi ex virtute

te procederet. Greg. Nihil habet viriditatis ramus boni operis, nisi manserit in radice charitatis. Quartò, in commutatione, quia de lupo facit agnum, & tenebras conuertit in lucem. Malum enim culpæ mutat in bonum gratiæ: & malum pœnæ mutat in bonum gloriæ: quod significat aqua mutata in vinum. Quintò in distinctione, quia per virtutes distinguuntur filij Dei, à filiis diaboli, Ioan. 13. In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dil. ha. adinuicem. Sextò, in exemplificatione, quia omnes sancti studebant virtutibus. Vnde commendamus in Abel innocentiam, in Abraham obedientiam, in Ioseph continentiam, in Moyse mansuetudinem, in Dauid humilitatem, & sic de aliis. Laudabilis est virtus propter multa. Quia magnæ dignitatis. Christum enim doctorem habuit. Vnde Matth. 11. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Quia magnæ sublimitatis. Tul. Virtus vna est altissimis defixa radicibus. Quia magnæ iucunditatis. Psal. 132. Ecce quàm bonum & quàm iucundum. Quia magnæ retributionis. Psal. 118. In custodiendis illis retributio multa. Quia magnæ vtilitatis. Boët. Nunquam sine pœna sunt vitia, & nunquam sine præmio sunt virtutes. Quia magnæ securitatis. Tul. Hæc demum sapientia est, vt omnia tua in te posita esse dicas. Commendabilius est studium virtutis studio scientiæ. Ratione exempli, quia sancti sic fecerint. Ratione authoritatis. Apost. Non in sermone est regnum Dei, sed in virtu-

*1. Cor. 13.*
*Ioan. 2.*
*Genes. 4.*
*Mat. 23.*
*Gen. 12.*
*Num. 12.*
*2. Reg. 6.*
*Laudabilis virtus, & quare.*
*Studium à studio differt.*
*1. Cor. 8.*

te. 1. Corint. 4. Ratione effectus, quia virtus peccatum expellit, scientia non. Ratione originis, quia virtus à Deo infunditur, scientia per studium acquiritur. Ratione finis, quia finis virtutis est gloria, & non scientiæ. Ratione obiecti, quia virtutis obiectum est bonum, scientiæ autem verum. Ratione materiæ in qua est, quia virtus non
*Ioan.* 8. nisi in filiis Dei, scientia non semper. Ratione securitatis, quia securius est esse bo-
*Genes.* 3. num, quàm esse philosophum. Ratione honestatis, quia maior gloria est sequi Deum, quàm Aristotelem. Ratione vitandi mali, quia primi parentes si extendissent ita manum ad lignum vitæ sicut ad lignum scientiæ, non incurrissent tot mala in se & in posterius sicut incurrerunt.

---

## CAPVT X.

### *De effectu virtutum.*

*Gaudiũ virtutis à gaudio mundi differt.*

VIrtutis gaudium præcellit gaudium mundi, in iugitate, seu duratione. Prou. 15. Secura mens quasi iuge conuiuium: sed gaudium hypocritæ ad instar puncti. Iob 20. In puritate conscientiæ, sicut mundiùs quiescitur in floribus, quam in luto. In dignitate. Glo. ad Gal. Elatio animi de his quæ digna sunt, gaudium mundi de indignis est. In salubritate. Sap. 8. Nihil vtilius in vita hominis, è contra gaudium mundi. Prou. 14. Extrema gaudij luctus occupat. In libertate. Ad Gal. Qua libertate Christus nos liberauit, & rursum in libertatem vocari

vocati ſumus. Peccator autem ligatus eſt. Prou. 5. Inquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur. In diuina præſentialitate. Aug. Tale bonum eſt Deus, vt nemini eum deſerenti bene ſit. Sed nota contrarium in malis. Virtus operatur mira multipliciter, ſcilicet in cœlo, cui vim facit. Vnde Matth. 11. Regnum cælorum vim patitur, &c. In mundo, quia cuſtodit hominem, ne comburatur igne concupiſcentiæ, & ne mergatur in aquis voluptatis, ne inquinetur luto incontinentiæ, & ne laceretur ſpinis auaritiæ. In corde humano, quia vulneratum ſanat, inquinatum mundat, mortuum viuificat, excæcatum illuminat. In inferno, quia ignis infernalis non poteſt lædere virtuoſum, ſicut nec ignis materialis Salamandram. Virtus rationabilem illuminat ad cognitionem veri, concupiſcibilem excitat ad amorem boni, iraſcibilem confortat ad deteſtationem mali. Item Deo aſſimilat, quia patri per virtutis vigorem, filio per veritatis ſplendorem, ſpiritui ſancto per charitatis feruorem. Angelis, conformat. Hieron. In carne enim præter carnem viuere, naturæ eſt Angelicæ, non humanæ. Mentem iucundat, ornat, ſubleuat, honorat, ſanat, viuificat, cibat, ditat, mundat. Item virtus mala præterita expellit, præſentia impugnat, & à futuris præmunit. Item virtus mentem bene inſtituit, dilectum Deo hominem facit, fructum tam præmij, quàm meriti adducit, temporalia diſcretè diſponit, opera quæ in ſe indifferentia ſunt bona facit. Sicut ea,

*Virtutis operatio.*

*Virtus erga tres vires quid agat.*

*Virtus Deo aſſimilat.*

quæ dicta sunt, declarant nobis effectus virtutum generales, ita sunt etiam singularum virtutum effectus aliqui speciales. Sicut est quod humilitas Deo subiicit, pœnitentia reducit, iustitia deducit, obedientia conducit, patientia perducit, perseuerantia introducit, puritas iungit, charitas Deo vnit.

---

## CAPVT XI.

### *De meritis virtutum.*

*Meritum quid.* *Ex non debito debitum.* MEritum est boni operis efficacia ad obtinendum id quod non habetur, vel ad habendum iustius quod habetur. Vnde per meritum de non debito fit debitum, & ipsum debitum fit magis debitum. Sicut Rex dat equum, quem miles non meruit, sed per vsum equi meretur eundem equum iam datum. *Meritum triplex.* Ad intelligẽdum autem prædicta sciendum quòd triplex distinguitur meritum, scilicet, congrui, digni, & condigni. Meritum congrui est per quod disponitur subiectum, vt possit recipere gratiam, secundum *Æqualitas meriti.* rationem diuinæ iustitiæ. Istud vocatur dispositio materiæ, scilicet, dum quis facit quod in se est. Meritum digni dicit idoneitatem operantis ad assequendum, id quod *Ad præmium & quomodo.* meretur. Meritum condigni dicit æqualitatem meriti ad remunerationem, dico autem æqualitatem non arithmeticam, sed *Rom. 8.* geometricam, id est, non quantitatis, sed *Iustitia apud Deũ quomodo.* proportionis. Et hoc patet, quia Deus semper remunerat supra meritum, sicut punit citra condignum. Vnde non est inter meritum

tum & præmium æqualis quantitas, sed proportio, quia apud Deum non est iustitia commutatiua, cum nulli debeat aliquid, sed distributiua. Vocatur autem iustitia commutatiua; iustitia fori, qua datur vnus panis pro vno denario, vel vlna panni pro solido. Iustitia verò distributiua est principium quo distribuuntur dona, secundum proportionem ad merita, & ista est apud Deum. Vnde Apost. 1. ad Cor. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Dicendum ergo quòd nullus meretur sibi primam gratiam merito digni vel merito condigni: sed tantummodo merito congrui. Similiter existens in charitate non potest alteri mereri primam gratiam merito condigni: sed merito digni, & merito congrui. Potest autem existens in gratia mereri sibi augmentum gratiæ ex condigno, & per consequens merito digni, & merito congrui, prout superiùs exposita sunt. Præfati tres modi merendi generaliter habentur, vnde si alij inueniuntur, ad eosdem tres reduci poterunt. Cùm ergo dicitur quòd beata virgo meruit portare Christum, intelligendum est comparatiuè, id est, meruit ipsa potius quòd portare debuit, quàm alia, vel potest intelligi de merito condigni. Item mali dicuntur mereri temporalia, quia nullum bonum irremuneratum, sicut nullum malum impunitum: sed hoc dicitur impropriè, quia opera in mortali facta non sunt directè bona, cùm non sunt informata charitate: sed quia talia opera aliquid boni habent: Dominus

*Iustitia commutatiua quid.*

*Iustitia distributiua quid.*

*Meriti primam gratiam quomodo.*

*Mereri alteri quomodo.*

*Luc. 1.*

*Portare Christũ meruit beata virgo & quomodo.*

*Mali mereri temporalia quomodo.*

interpretatur ea, vt bona, & aliquid dat pro
Act. 10. eis. Item peccator quandoque meretur occasionaliter, quia pauperes interdum obtinent benefactoribus gratiam suis precibus, quarum precum occasio sunt eleemosyna. Item satis impropriè sumitur meritum, vbi dicitur. Fœlix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem. Ibi enim ponitur meruit, pro exigebat.

*Gregorius in benedictione cerei paschalis.*

---

## CAPVT XII.

### *De habilitate vitutum.*

QVamuis nullus sibi mereatur primam gratiam, secundùm quod dictum est, potest tamen peccator se habilitare ad gratiam faciendo quod in se est, quia nulli talium gratia denegatur. Hoc autem non est ex merito digni, vel condigni, sed congrui. Hæc autem congruitas multò magis est ex parte Dei gratiam conferentis, quàm ex parte hominis se ad gratiam habilitantis: quia in præparatione ad gratiam & in infusione gratiæ habet se anima ad modum materiæ, ipse verò Deus, vt primum mouens
Psal. 83. & efficiens. Alia ratione patet, quòd huiusmodi congruitas magis est à Deo, quàm ab homine, quia habilitatio, quæ est ex parte hominis, solummodo dat locum diuinæ misericordiæ, vt salua iustitia possit alicui conferri gratia: quia iniuria fieret diuinæ iustitiæ, si tali daretur gratia in quo esset obex, i. voluntas peccandi. Sufficiens igitur habilitatio ad gratiam est, si homo facit quod in est.

*Habilitare ad gloriam quomodo.*

*Congruitas vnde.*

est. Facere autem quod in se est tria complectitur, scilicet vt homo actum peccandi & voluntatem peccandi deserat, & conetur in bonum prout est sibi possibile. Nota quòd omne meritum vel demeritum acquiritur in hac vita. Item non bonum facere, sed benefacere, laudabile est. Non enim verbis, sed aduerbiis meremur. Vnde versus.

*Facere quod in se est quomodo.*

*Facere bonum vel bene quomodo.*

*In vita meritis præsunt aduerbia verbis.*

---

## CAPVT XIII.

### *De operibus meritorijs.*

OPera meritoria totaliter sunt à gratia, & totaliter sunt à libero arbitrio, licet principaliter à gratia, quia gratia comparatur ad liberum arbitrium sicut sessor ad equum. Sicut enim sessor equum dirigit: ita gratia dirigit liberum arbitrium, in exercitio virtutum Per nos enim malum facere possumus, sed non bonum. Ad efficaciam merendi tria valent. Primum est difficultas operis, quod patet in martyrio. Secundum promptitudo voluntatis. Apost. Hilarem datorem diligit Deus. Tertium est magnitudo charitatis. Ipsa enim charitas pondus est sanctuarij, secundum quod omnia, quæ erant in templo, ponderabantur. Ad hoc quod aliquod opus sit meritorium, tria requiruntur. Primò, quòd ipsum opus fiat in charitate, quia opera, quæ fiunt extra charitatem, mortua sunt, sicut carbo extinctus. Secundo, quòd fiat ex charitate, multa enim fiunt in charitate, quæ tamen non sunt merito

*Oze. 13.*

*Ad meritorum efficaciā requisita.*

*Matt. 11.*

*2. Cor. 9.*

*Leuit. 27*

*Vt opus sit meritorium quid.*

*1. Cor. 13.*

*Iac. 2.*

*Galat. 5.*

*Mat. 22. & 5.*

*Non omnia opera facta in charitate sunt meritoria & quomodo.*

meritoria, ex eo quòd non fiunt ex charitate, id est, quia non referuntur ad finem debitum. Tertiò, quòd idem opus sit referibile ad bonum. Hoc ideo dico, quia mala non possunt bona intentione fieri, alioquin sequeretur absurditas, quòd idem opus esset meritorium & demeritorium. Attenduntur autem tria in merito ex parte hominis, scilicet subiectum, hoc est anima. Item liberũ arbitriũ. Item intentio, sicut finis. His tribus respondent tria ex parte Dei, scilicet gratia, virtus, hæreditas. Et gratia quidem reddit subiectum Deo gratum: virtus autem habilitat liberum arbitrium: charitas verò dirigit intentionem ad debitũ finẽ. Dicit Aug. quod meritum consistit penes liberum arbitrium occasionaliter. Hoc dicit, quia liberum arbitrium facit ad meritum, sed non sufficit penes virtutem. Formaliter: hoc dicit, quia ex virtute tanquam ex forma procedit motus, & elicitur de potentia penes motum virtutum essentialiter, hoc dicit, quia motus essentialiter est meritum: quia quod est penes ipsum, est penes gratiam. Efficaciter, hoc dicit, quia sine gratia nullus motus est meritorius penes opus. Instrumentaliter, hoc dicit, quia opus exterius est, quasi causa instrumentalis ipsius meriti. Nota generaliter quòd non merentur sine gratia, neque passionibus inquantum passiones sunt, neque motibus naturæ. Dicit enim philosophus, Natura neque boni neque mali sumus, neque inuiti. Augu. Nemo inuitus bene facit, etiam si bonum est quod facit, neque libero arbitrio ligato. Quisquis enim non habet vsum

*Ex parte Dei quid.*

*Meritum in quo consistit.*

*Ioan. 15.*

rationis

rationis & liberi arbitrij, non meretur, vel demeretur, ficut funt infantes, dormientes, infani,& animalia bruta.

---

## CAPVT XIV.

### *De fine actionis.*

QVia meritum vel demeritum circa finem actionum attenditur, ideo nota regulas de hac materia. Ex fine dicitur actus bonus, vel malus. Malus actus non fit ex fine bonus. Vna intentio multos actus informat. Vnde fi aliquis intendit vnum folidum dare pro Deo, ita quòd quotidie det vnum denarium,fi quandoque obliuifcitur,& non refert in Deum dationem huius denarij:tamen datio eft meritoria,propter ipfam intentionem primam. Finem fub fine poteft quis ponere: verbi gratia, aliquis intendit ire ad forum, & hoc intendit, vt emat medicinas, & ad hoc emit eas, vt curetur ab infirmitate: & ad hoc curari defiderat, vt meliùs Deo feruiat. In ifto vltimo præcedentes voluntates omnes funt meritoriæ propter vltimum, fecundum enim vltimum finem omnes præcedentes voluntates iudicantur bonæ,vel malæ,maximè quando priores actus funt indifferentes. Diuerfi fines non funt faciendi,quorũ vnus non fit ad alium referibilis, verbi gratia:aliquis intendit ire ad quandam domũ, vt luxurietur, ad hoc vult luxuriari, vt fanior fit, ad hoc vult effe fanus, vt feruiat Deo. Ifte finis vltimus illam voluntatem, quæ eft luxuriari,

*Finis actuum quis.*

*Pfal. 9.*

*Finem fub fine quomodo.*

*Vltimo fine voluntates bonæ, vel malæ, & quomodo.*

*Diuerfi fines quomodo.*

*Intentio peruersa.* ri, non informat, sed potiùs è conuerso illa voluntas istam intentionem deformat, quia vna intentio peruersa plures deprauat voluntates. Nota quòd actio corporalis potest referri ad finem temporalem: dummodo postea referatur ad Deum. *Actio corporalis, & spiritualis.* Actio autem spiritualis, vt prædicatio, non potest referri ad finem temporalem, etiam si illud temporale referatur ad Deũ Et hoc est quod dicit Aug. *1. Cor. 9.* Debemus manducare vt Euangelizemus, non Euangelizare vt manducemus. Si autem in actionibus finis primus ponatur Deus, & finis vltimus aliquod temporale, peruersissimum est. Bene autem licet constituere duos fines, scilicet temporalẽ & æternum, vt scilicet illud quod est æternum finis sit vltimus.

---

## CAPVT XV.

### *Quid mereamur bonis operibus.*

*Opera bona merentur, & quid.* OPera bona sunt meritoria trium, scilicet vitæ æternæ, augmenti gratiæ, remissionis pœnæ: primum respondet radici operis, scilicet charitati: & hoc est præmium substantiale vitæ æternæ, præmium verò accidentale respondet generi operis, sicut & augmentum gratiæ, qui ab operibus excellentibus & supererogatiuis meremur magis augmentum gratiæ, quàm aliis operibus. Remissio autem pœnæ respondet pœnalitati operis, quia opera, quæ magis sunt pœnalia, magis sunt meritoria remissionis pœnæ. *Pœna pœna resolutio.* Est enim regula in theologia, quòd pœna pœnæ est resolutoria. Nota igitur

igitur quòd licet tota vis merendi vitam æternam & etiam alia consistat in charitate, non tamen totus effectus: quia effectus merendi consideratur etiam penes magnitudinem operis, sicut patet in merito remissionis pœnæ, quod non solùm consistit in charitate, sed etiam in operibus pœnalibus: & huius exemplum habemus in Christo, qui meruit nobis apertionem ianuæ paradisi cum effectu: hoc autem meritum non erat in sola charitate, sed in charitate & excellentia operis, id est, in sua passione. Sciendum est quòd de præmio substantiali mereatur homo tantum per vnum actum quãtum per mille, manente eadem radice & non crescente. Valent tamen huiusmodi opera ad multa alia. Vnde versus, Iocundat (scilicet mentem) stabilit (scilicet virtutes) auget (scilicet meritum accidentalis præmij.) Peccata remittit (quantum ad pœnam, quæ iam dimissa sunt quo ad reatum per gratiam.) Debilitat (fomitem) remouet (acediã) exercitat (hominem, id est, assuefactione boni) atque repellit (tentationes diaboli.) Nota quòd primam gratiam nullus peccator potest mereri propriè, & hoc multiplici ratione. Prima, quia talis non habet radicem merendi, id est, gratiam. Secunda propter status indignitatem, quia peccator non est dignus pane, quo vescitur. Tertia, quia nullius hominis opus placet Deo, nisi placeat ipse priùs. Vnde priùs respexit Deus in Abel, quam ad munera eius, vt dicitur Gen. 4. Quarta, quia naturaliter antecedit causa suum effectum, sic & gratia cum sit

*Apoc. 3.*

*Præmiũ substantiale meretur.*

*Versus.*

*Primam gratiam non mereri posse quomodo.*

*Intentio peruersa.* ri, non informat, sed potiùs è conuerso illa voluntas istam intentionem deformat, quia vna intentio peruersa plures deprauat voluntates. Nota quòd actio corporalis potest referri ad finem temporalem: dummodo postea referatur ad Deum. *Actio corporalis, & spiritualis.* Actio autem spiritualis, vt prædicatio, non potest referri ad finem temporalem, etiam si illud temporale referatur ad Deū Et hoc est quod dicit Aug. *1. Cor. 9.* Debemus manducare vt Euangelizemus, non Euangelizare vt manducemus. Si autem in actionibus finis primus ponatur Deus, & finis vltimus aliquod temporale, peruersissimum est. Bene autem licet constituere duos fines, scilicet temporalē & æternum, vt scilicet illud quod est æternum finis sit vltimus.

## CAPVT XV.

*Quid mereamur bonis operibus.*

*Opera bona merentur, & quid.* Opera bona sunt meritoria trium, scilicet vitæ æternæ, augmenti gratiæ, remissionis pœnæ: primum respondet radici operis, scilicet charitati: & hoc est præmium substantiale vitæ æternæ, præmium verò accidentale respondet generi operis, sicut & augmentum gratiæ, qui ab operibus excellentibus & supererogatiuis meremur magis augmentum gratiæ, quàm aliis operibus. Remissio autem pœnæ respondet pœnalitati operis, quia opera, quæ magis sunt pœnalia, magis sunt meritoria remissionis pœnæ. *Pœna pœna resolutio.* Est enim regula in theologia, quòd pœna pœnæ est resolutoria. Nota igitur

igitur quòd licet tota vis merendi vitam æternam & etiam alia consistat in charitate, non tamen totus effectus: quia effectus merendi consideratur etiam penes magnitudinem operis, sicut patet in merito remissionis pœnæ, quod non solùm consistit in charitate, sed etiam in operibus pœnalibus: & huius exemplum habemus in Christo, qui meruit nobis apertionem ianuæ paradisi cum effectu: hoc autem meritum non erat in sola charitate, sed in charitate & excellentia operis, id est, in sua passione. Sciendum est quòd de præmio substantiali mereatur homo tantum per vnum actum quãtum per mille, manente eadem radice & non crescente. Valent tamen huiusmodi opera ad multa alia. Vnde versus, Iocundat ( scilicet mentem ) stabilit ( scilicet virtutes ) auget ( scilicet meritum accidentalis præmij. ) Peccata remittit ( quantum ad pœnam, quæ iam dimissa sunt quo ad reatum per gratiam. ) Debilitat ( fomitem ) remouet ( acediã ) exercitat ( hominem, id est, assuefactione boni ) atque repellit ( tentationes diaboli. ) Nota quòd primam gratiam nullus peccator potest mereri propriè, & hoc multiplici ratione. Prima, quia talis non habet radicem merendi, id est, gratiam. Secunda propter status indignitatem, quia peccator non est dignus pane, quo vescitur. Tertia, quia nullius hominis opus placet Deo, nisi placeat ipse priùs. Vnde priùs respexit Deus in Abel, quam ad munera eius, vt dicitur Gen. 4. Quarta, quia naturaliter antecedit causa suum effectum, sic & gratia cum sit

*Apoc. 3.*

*Præmiũ substantiale meretur.*

*Versus.*

*Primam gratiam non mereri posse quomodo.*

ſit cauſa meriti præcedit meritum. Ipſa enim ſecundùm Aug. voluntatem noſtram præuenit vt velimus, & ſequitur ne fruſtra velimus. Gratia (ſicut ſuprà dictum eſt) per bonum vſum eſt, & merito condigni meretur augeri in via, vt aucta mereatur perfici in patria, & hoc à Deo, cuius eſt gratiam infundere, augere, & perficere ſecundum cooperationem voluntatis noſtræ. Nam ſicut Deus eſt ipſius gratiæ fontale principium influendi, ſic ipſe ſolus eſt principium augendi per modum infundentis, gratia verò per modum meriti & dignitatis: ſed liberum arbitrium per modum cooperantis. Sicut liberum arbitrium per gratiam meretur merito condigni augmentum gratiæ in ſtatu viæ, ſic etiam meretur merito condigni ipſius complementum in ſtatu patriæ. Quòd autem ex condigno mereamur vitam æternam, multæ ſunt cauſæ. Prima eſt efficacia doni ſpiritus ſancti cooperantis in merito. Secunda veritas Dei promittentis. Tertia, perſuaſibilitas liberi arbitrij conſentientis, & finaliter perſeuerantis. Quarta difficultas ſtatus merendi. Quinta, dignitas Chriſti capitis noſtri interuenientis, quod glorificari debet cum membris ſuis. Sexta, liberalitas Dei tribuentis, quem non decet parua reddere. Septima eſt obſequium fideliter obtemperantis. Octaua, nobilitas operis quòd ex charitate procedit, quod tantum ponderat in conſpectu iudicis, quantũ amor ex quo procedit, & ideo non poteſt ſufficienter niſi ſummo bono remunerari. Opera quæ non fiunt in charitate,

*Gratia Dei præuenit & ſequitur, & quomodo.*

*Mereri vitam ex condigno quomodo.*

*Rom.* 4. *Matth.* 24. 1. *Ioan.* 2. *Luc.* 11. *Ioan.* 12.

tate, licet non valeant ad vitam æternam, valent tamen ad alia multa, vnde versus, Aptat cor (scilicet ad susceptionem gratiæ) minuit pœnam (scilicet illam, quæ deberetur, si non fieret illud opus, non autem illam, quæ iam debetur) & dat bona terræ (scilicet temporalia.) Occupat (scilicet ne sit homo interim ociosus, vel operi malo deditus) assuescit (scilicet ad bene operandũ) delectat (scilicet mentem) mitigat (scilicet fomitem) arcet (scilicet fluxũ peccati.) Vltimo secundum quod nullum malum erit impunitum, & nullum bonum irremuneratum.

*Opera extra charitatem inutilia, & vtilia.*
*Isa. 59.*
*1. Cor. 13*

---

## CAPVT XVI.

*De diffinitionibus & differentiis virtutum.*

VIrtutes secundùm Macrobium dicuntur quandoque politicæ, quandoque purgatoriæ, quandoque purgati animi, quandoque exemplares. Primas docet Salomon in Prouerbiis, secundas in Ecclesiaste, tertias in Canticis, quartas in Deo legimus. Politicæ nanque dicuntur secundum quòd regunt vitam humanam, quo ad opera exteriora: & secundum quòd pugnant contra vitia. Purgatoriæ dicuntur secundùm quòd iam sunt in victoria vitiorum, & respiciunt partim interiora, partim exteriora, purgati animi dicuntur, quando deuictis iam vitiis possessor virtutum quiescit, raró insurgentibus primis motibus. Exemplares dicuntur quæ in mente diuina consistunt. Nam ideæ virtutum in Deo sunt,

*Virtus quid & quæ.*
*Virtus politica quid.*
*Virtus purgatoria quid.*
*Et virtus purgati animi quid.*
*Virtus*

&

*exemplaris. Idea.*

& ipse rerum omnium est exemplar. Aristoteles diuidit virtutes in intellectuales & consuetudinales. Intellectuales diuidit in sophiam, id est sapientiam, & intelligentiam & phronesin, id est prudentiam spiritus. Et hæc tria ordinant nos ad Deum, quia sophia regit affectum, intelligentia intellectum, sed phronesis vtrunque. Prudentia enim spiritus regit cogitationes, & affectiones. Virtutes verò consuetudinales diuidit in honestatem & liberalitatem. Hæc duo ordinant nos ad hominem: quia honestas ordinat hominem quo ad seipsum, liberalitas quo ad proximum. Item philosophia moralis diuiditur in ethicam, œconomicam, & politicam. Horum prima mores quo ad ipsum hominem, siue quo ad seipsum instruit, secunda familiam disponit, tertia vrbes & regna gubernat & regit. Circa virtutes, & hoc tenendum est, quòd cùm sit vna gratia gratificans animam, septé tamen sunt virtutes quibus humana vita regitur: tres scilicet theologicæ, & quatuor cardinales. Et licet hæ virtutes sint gratuitæ per informantem diuinam gratiam, possunt tamen informes fieri per culpam, & iterũ informari per pœnitentiam adueniente gratia, quæ est habituum virtutis origo, finis & forma. De hac in lege sola charitas excipitur, quæ informis esse non poterit sicut cæteræ virtutes, cũ sit virtutum forma. Nam cùm habitus aliarum virtutum habetur sine gratia & charitate, in quibus consistit vita virtutum: tunc sunt informes. Cùm autem gratia superuenerit, tunc formantur & decorãtur, & Deo

*Virtutes intellectuales & consuetudinales diuidũtur.*

*Philosophia moralis diuisio.*

*Septem virtutes pro regimine vi[t]æ humanæ & quæ.*

*Virtus [infor]mis & formata.*

fiunt

fiunt acceptabiles. Vnde virtutes informes sunt sicut colores in tenebris, sicut carbones extincti, & sicut rami aridi, & sicut alæ mortuæ, sicut aurum obscuratum, & gemmæ conuersæ in silices. E conuerso virtutes formatæ sunt sicut colores in luce, visibiles quidem, & aspectui complacẽtes: & sicut carbones ardentes & sicut rami virentes, & sicut alæ viuentes ac volantes, & sicut aurum fulgens, & sicut gemmæ vas aureum decorantes. Differentia est inter virtutes, & præcepta & dona, & fructus, & beatitudines: quia virtutes potentias disponunt, præcepta opera respiciunt, dona operibus perfectionem addunt, fructus facultatem spiritui siue gustui saporem spiritualem apponunt, beatitudines ipsis virtutibus præmium siue vitæ siue patriæ coniungunt. Alia est differentia, quia virtutibus bene operamur, donis expeditè, beatitudinibus perfectè operamur, sed fructibus fruimur Deo.

*Similitudo.*

*Virtutes, præcepta, dona, fructus, & beatitudines differũt.*

## CAPVT XVII.

### *De differentia virtutum cardinalium, & theologicarum.*

DIfferentia virtutum theologicarum & cardinalium hæc est: quia theologicæ mouent ad finem, sed cardinales ad ea, quæ sunt ad finem. Alia differentia est, quia theologicarum virtutum finis, & obiectum est ipse Deus: sed virtutum cardinalium finis est ipse Deus, & non obiectum propriè, quia virtutes theologicæ habentur per infusionem,

*Virtutis à virtute differentia multiplex.*

infusionem, cardinales verò per acquisitionem. Item virtutes theologicæ mouent ad opera ex rationibus sumptis à iure diuino, sed cardinales à iure naturali. Item virtutes theologicæ attenduntur quantum ad actus interiores, cardinales verò ad opera exteriora. Item virtutes theologicæ non habentur sine donis: cardinales verò sine donis haberi possunt. Item virtutes theologicæ sunt discretiuæ actuum in Deum, cardinales verò in proximum. Item in theologicis sic est quòd habitus generat actus sed in cardinalibus est è contra, quia ibi, actus generat habitus. Vnde Philos. Quales inquit sunt actus, tales sunt & habitus.

## CAPVT XVIII.

### *De virtutibus theologicis in genere.*

*Anima imago trinitatis.*

ANima quantum ad superiorem partem in qua consistit imago trinitatis, rectificari habet per tres virtutes theologicas, vnde sicut imago Creatoris consistit in trinitate personarum, & vnitate essentiæ: sic imago recreationis, in trinitate habituum cum vnitate gratiæ. Per hos autem tres habitus virtutum anima fertur in summam trinitatem secundum tria appropriata tribus personis: ita quòd fides dirigit in summè verũ credendo, & assentiendo: spes verò in summè arduum innitendo & expectando: charitas autem in summè bonum desiderando & amando. Virtutes theologicæ differunt inter se multipliciter. Primò secundum actus proprios,

*Fidei, spei, &*

prios. Nam fides facit Deo assentire, spes in Deo confidere, charitas facit Deum diligere. Secundò differunt ratione subiecti: quia fides est in rationali, spes in irascibili, charitas in concupiscibili: sed ambæ sunt in voluntate, quæ propter similitudinem actuum accepit nomina harum potentiarum. Tertiò, differunt ratione obiecti. Nam fides est circa verum, spes circa arduum, charitas circa bonum. Quartò, ratione effectus differunt. Nam fides in præsenti Deum sequitur, spes in cœlum comitatur, charitas perenniter amplexatur. Quintò, differunt ratione cognitionis: quia per fidem cognoscitur Deus, vt veritas, per spem habetur, vt æternitas, per charitatem diligitur, vt bonitas.

*charitatis dilectio.*

*Virtutũ theologicarum differentia.*

## CAPVT XIX.

### *De fidei vtilitate.*

Fides secundum Apostolum est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. In hac diffinitione fides dicitur substantia, id est, fundamentum substans ædificio spirituali, quod est gratia, & gloria. Ipsa namque fides facit aliqualiter res sperandas in nobis subsistere per gratiam, & faciet tandem per gloriam. Vel ideo fides est fundamentum gratiæ & gloriæ, quia ipsa est primus habitus virtutum: primus dico non tempore, sed natura. Rerum sperandarum dicitur, quia fides per assensum facit in nobis subsistere res sperandas. Argumentum dicitur, id est, arguens mentem, quia fides in-

*Fides quid.*

*Hebr. 11.*

*Ædificij spiritualis fundamentum fides.*

clinat intellectum ad credendum ea, quæ non apparent, & propter hoc dicitur fides potius argumentum quàm conclusio: quia fides probat de non apparentibus quod sint, & non probatur. Non apparentium dicitur, quia fides sua luce & virtute manifestat ea quæ non apparent, tam præterita, quàm præsentia, quàm etiam futura. Præterita quidem, quia secundum Apost. fide intelligimus aptata esse secula. Præsentia verò, sicut ait August. Demus Deo aliquid posse, & nos intelligere non posse. Futura autem quia per fidem credimus resurrectionem mortuorum, & huiusmodi. Fides dicitur multipliciter, scil. habitus informatus charitate, illuminans mentem ad credendum. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Æqualitas informis. Iac. 2. Fides sine operibus mortua est. Motus fidei. Aug. Fides est credere quod non vides. Facilitas credendi, Matth. 8. Non inueni tantam fidem in Israël. Deuotio fidei. Matth. 15. Mulier, magna est fides tua. Articulus fidei. Vnde in symbolo Athanasij. Hæc est fides catholica, vt credamus & confiteamur. Sicut in aliqua scientia quædam sunt antecedentia vt suppositiones: quædam verò consequentia, vt conclusiones: quædam quasi media, vt propositiones probantes: ita in doctrina fidei quædam sunt ibi ad modum suppositionum, vt ea, quæ sunt de iure naturali, & vniuersalia antecedentia articulos fidei, scilicet, quod scriptura sit condita & exposita inspiratione spiritus sancti, & quòd vera sunt quæ loquitur Dominus in scriptura, & per sanctos suos & huiusmodi

*Fides probat, & quid.*

*Fidei manifestatio.*

*Hebr. 11.*

*Matt. 16*

*1. Cor. 15*

*1 Thess. 4.*

*In doctrina fidei multa concurrunt & quæ.*

huiusmodi quædam ad modum conclusionum, vt ea quæ ad mores pertinent, scil. non esse fornicandũ, fornicationem esse mortale peccatum, & huiusmodi: quædam ad modum propositionum, vt articuli fidei. Et nota quod fides est quasi media inter opinionem & scientiam, quia opinio se habet ad vnam partem contradictionis, cum formidine alterius partis, & sine causæ cognitione. Scientia verò se habet ad aliam partem contradictionis sine formidine reliquæ, & cum causæ cognitione per media necessaria: vnde scientia est necessariorum, & ita patet quòd fides participat cum vtraque. Ad fidei perfectionẽ septem pertinent. Primum est quòd sit primæ veritati innixa, sicut fides Moysi, qui negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Secundum est, quòd sit charitate formata, sicut Mariæ Magdalenæ, quam fides saluam fecit, & cui dimissa sunt peccata multa, quoniam dilexit multum. Tertium est quòd sit deuotione feruida, sicut illius mulieris, cui dixit Dominus, O mulier, magna est fides tua. Quartum, quod sit bonis operibus probata, sicut fides Cornelij. Quintum, quòd sit fortitudine roborata, sicut fides Stephani, Laurentij, & aliorum martyrum, qui per fidem fortes facti sunt in bello. Sextum, quòd sit obedientia decorata, sicut fides Abrahæ. Septimum, quòd sit humilitate subiecta, sicut fides beatæ Virginis, quæ ait: Ecce ancilla Domini. Nota quòd fides magis innititur authoritati, quàm ra-

*Fides inter opinionem & scientiam media.*

*Ad fidei perfectionem pertinentia: & quæ.*

*Hebr. 11.*

*Exod. 2.*

*Luc. 7.*

*Matt. 15*

*Act. 10.*

*Act. 6.*

tioni, quia secundum Greg. Fides non habet meritum, cui humana ratio perhibet experimentum: intellige, sufficiens. Quamuis enim fides rationibus firmetur, tamen nec talibus, nec experimento sensibili debet quis credere contra fidem: sicut patet in Eucharistia, vbi & visus & gustus & tactus & olfactus dicit esse panem & vinum, sed fides dicit esse corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi. Vnde Aug. Quod intelligimus, debemus rationi, quod credimus, debemus authoritati, quod opinamur, debemus errori. Nota quòd duplex est cognitio de Deo, scilicet, naturalis, & accidentalis. Naturalis cognitio duplex est, scilicet, ante peccatum, qua homo cognoscebat apertè Deum in creaturis: & post peccatum, & hoc est per speculum & in ænigmate. Accidentalis cognitio triplex est. Prima est acquisita per rationes naturales, quam habuerunt Philosophi, & hæc dicitur scientia. Secunda est quæ habetur testimoniis scripturarum & miraculorum: & hæc cognitio dicitur fides informis. Tertia est, quæ habetur per infusionem gratiæ gratum facientis, & hæc dicitur fides formata, & per talem cognitioné assentitur, anima primæ veritati propter se, & supra omnia. Vnde ea adueniente pereunt omnes aliæ cogitationes accidentales, ad minus quo ad actum. Cùm enim aliæ cognitiones veniunt in animam, tunc fides tanquã velocior præoccupat motus omnium, cùm fides sit de non apparentibus, & difficile sit occulta credere. Duo autem sunt necessaria ad hoc, vt firmiter credatur.

*Credere contra fidem non licet.*
*Ioan. 6.*

datur. Primũ est illustratio veritatis animam eleuans. Secundum est rectificatio auctoritatis animam firmam instruens: quorũ primum est per fidem, secundũ per scripturã authenticam & per Spiritum sanctum editam. Authoritas ergo præbet fulcimentum fidei: & fides assentit authoritati. Vtrumque verò per Christum est, propter quod & splendor & verbum dicitur, quia mentem per fidem illuminat, & veritatem per doctrinam ostendit. Hoc quoque sciendum est, quod tantùm vna est fides, tam in præteritis, quàm in præsentibus, quàm etiam in futuris, licet magis clara sit in eis & explicata qui sequuntur Christum, quàm in eis qui præcesserunt eius aduentum, sicut nouum Testamentum clarius est quàm vetus. Quod enim nos credimus esse factum, antiqui patres credebant esse futurum, exceptis articulis qui adhuc restant complendi, sicut est resurrectio mortuorum, & iudicium extremum, & remuneratio bonorum, & punitio reproborum.

*Vt firmiter credatur necessaria, & quæ.*

*Hebr. 1.*
*Ioan. 1.*

*Vna fides tantùm.*
*Ephes. 4.*

---

## CAPVT XX.

### *De effectu fidei.*

Fides multa bona facit, hominem saluat. Vnde dictum est Mariæ Magdalenæ, Luc. 7. Fides tua te saluam fecit. Mentem purgat. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Contra mundum pugnat, Hebr. 11. Sancti per fidem vicerunt regna. Postulata impetrat. Vnde illud Matth. 15. O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut petisti. Perseuerantiam

*Fidei excellentia.*

dat Apost. Rom. 11. Tu autem fide stas. Tēporalia contemnit. Hebr. 11. Fide Moyses grādis effectus, negauit se filium esse filiæ Pharaonis. Iustificat, Rom. 4. Credediț Abrahā Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Beatificat. Ioan. 20. Quia vidisti me Thoma, credidisti, beati qui, &c. Super fundamentum fidei quidam ædificant aurum contemplationis, quia qui contemplantur sine fide, quasi qui nititur videre solem sine oculis. Quidam argentum prædicationis, quia qui prædicat sine fide, non loquitur eum qui secundum Deum est fidelem sermonem. Quidam lapides pretiosos bonorum operum, quia qui bene operatur sine fide, est sicut qui facit structuram super aranam. Item alij ædificant ligna, id est, amorem ardentem temporalium. Alij fœnum, id est, fumum delectationum carnalium. Alij stipulam, scilicet, ociosorum verborum, & operum infirmorum. Isti quidem saluantur merito fundamēti, sic tamen quasi per ignem purgatorij, quo exuretur ædificium non idoneum tanto fundamēto. Fides habet quosdam effectus essentiales & principales, vt est facere filios Dei, & facere dignos vita æterna, & facere similes Deo, & purgare animam à tenebris peccati siue infidelitatis: & isti effectus sunt à Deo. Alios habet effectus voluntarios & secundarios, vt est credere, & dirigere opera aliarum virtutum, & imperare omnibus suo modo. Et isti effectus à libero arbitrio sunt.

*1. Cor. 5.*

*Qui purgatur igne purgatorij. Ioan. 2.*

CAP

## CAPVT XXI.

### *De articulis Fidei.*

SI respectus habeatur ad eos qui symbolum ediderunt, tunc articuli sunt duodecim secundum numerum duodecim Apost. Si autem consideremus quæ radicaliter sunt credenda, tunc articuli sunt 14. quorum 7. spectant ad diuinitatem, & 7. ad Christi humanitatem, & hæc signata sunt in 7. stellis, & 7. candelabris aureis: in quorum medio filius hominis ambulabat. Sunt igitur septem articuli fidei, qui pertinent ad diuinitatem. Primus est vnum Deum esse, qui ibi notatur, Credo in Deum. Secundus est, Patrem Deum esse, ibi, Patrem omnipotentem. Tertius est, Deum filium esse: ibi, & in Iesum Christum filium eius. Quartus est: Deum Spiritum sanctum esse: ibi, Credo in Spiritum sanctum. Sic patet quòd prædicti quatuor articuli sunt de vnitate diuinæ essentiæ, & trinitate personarum. Quintus est credere remissionem peccatorum his qui sunt in Ecclesia: ibi, Sanctam Ecclesiam catholicā, sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Sextus est credere mortuorum resurrectionem. Septimus est credere bonorum remunerationem, sub quo comprehenditur, & malorum punitio: ibi. Vitam æternam. Et isti tres articuli ad diuinitatem pertinent: quia virtute diuinitatis fit peccatorum remissio, quæ est animæ viuificatio & corporum resurrectio, atque corporis simul & animæ

*Articuli fidei quot.*

*Articuli septem ad diuinitatem.*

*Apoc.* I.

*Articuli septem ad humanitatem.* glorificatio. Alij septem sunt articuli, qui pertinent ad humanitatem Christi. Primus est credere filium Dei esse conceptum de Spiritu sancto, ibi, Qui con. est de Spiritu sancto. Secundus est credere Filium Dei natum ex Maria virgine, ibi: Ex Maria Virgine. Tertius, filium Dei pro nobis mortuum in cruce, ibi: Passus sub Pon. Pil. cru. mortu. & sep. Quartus est, Filium Dei descendisse ad inferos secundum animam: ibi: Descendit ad inferna. Quintus est, filium Dei resurrexisse à mortuis, ibi: Tertia die resurrexit à mort. Sextus est eundem ascendisse ad patris æqualitatem, ibi: Ascendit ad cœlos, sedet ad dexter. Dei. patr. omn. Septimus est filium Dei iudicaturum viuos & mortuos, siue bonos, siue malos, ibi: Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Isti 14. articuli colliguntur ex symbolo quod Apostoli ediderunt. Articulum primum & secundum de diuinitate posuit Petrus: Tertium Andreas: Bartholomæus, Quartum: Quintum Simon: Thadæus Sextum: Septimum Mathias. Item primum articulum de humanitate Christi posuit Iacobus maior: Secundum & Tertium Ioannes: Quartum Thomas: Quintum Matthæus: Sextum Iacobus minor: Septimum Philippus. Tria sunt symbola. Primum Apostolorum. Secundum Niceni concilij. Tertium Athanasij. Primum factum est ad fidei instructionem. Secundum ad fidei explanationem. Tertium ad fidei defensionem. Nota quòd aliud est credere Deum, aliud est credere in Deum, & aliud credere Deo: quoniam credere Deum,

*Luc. 1. & 2.*
*Ioan. 29.*
*Ephes. 4.*
*Marc. 26*
*Matt. 16 & 25.*
*Apostoli conditores symboli.*
*Symbolũ triplex, & ad quid.*
*Credere Deum, Dei, in Deũ, differentia.*

Deum, est credere ipsum esse. Credere autem in Deum, est credendo ipsum amare, & credendo in Deum ire, ac membris eius incorporari. Credere verò Deo, est credere verbis eius.

---

## CAPVT XXII.

### *De spe.*

SPes est certa expectatio futuræ beatitudinis ex Dei gratia & meritis propriis proueniens. In hac diffinitione non sumitur certitudo rationis, in qua plenè vni parti consentitur, sed certitudo opinionis qua vni parti consentitur, qua ratione probari videtur, nec tamen omnino, sed cum formidine. Huius autem expectationis caussa principalis est gratia Dei, & non nostra merita: quia opera nostra non sunt meritoria, nisi ex Dei gratia. Sine meritis tamen aliquid sperare, non est spes, sicut ait Greg. sed præsumptio. In prædicta diffinitione diffinitur motus spei, & non virtus, sed virtus spei diffinitur sic, Spes est audacia mentis de largitate Dei concepta habendi vitam æternam per bona merita. Inter fidem & spem talis est differentia: Fides enim est de præteritis & futuris, spes autem de futuris tantũ. Fides est de bonis & malis, spes autem de bonis tantum. Fides est de bonis tam sibi quàm aliis, spes autem de bonis sibi tantum: conueniunt tamen in hoc, quòd tam fides, quàm spes est de inuisibilibus. Certitudo spei ex tribus oritur, scilicet ex diuina lar-

*Spes quid.*

*Sine meritis non est spes.*

*Virtutis spei diffinitio.*

*Fides & spes differunt & conueniunt.*

*Certitudo spei vnde.*

nius diei tempore conspiciens mater bono animo ferebat propter spem, quam in Deum habebat. Mentem eleuat, Isa. 40. Qui spectant in Domino, muta. forti. & assument pennas, &c. Saluat. Qui saluos facit sperantes in se. Temporalia ministrat. Oculi omnium in te spe. Domin. &c. Spes multis rebus comparatur: dicitur enim galea. 1. Thes. 5. Induti galeam salutis. Anchora. Heb. 6. Qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam. Medicina. Sperans in Domino, &c. Gemma. Prou. 17. Gemma gratissima expectatio, &c. Solatium. Hebr. 6. Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam nobis spem. Clauis. Glo. super illud Psal. Sperate in Domino: per spem enim intratur ad illud videndū quod creditur. Lignum vitæ. Sap. 3. Si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.

*Psal. 16.* *Psa. 144.* *Spei cōparatio.* *Psal. 25.*

## CAPVT XXIII.

### *De charitate.*

CHatitas seundum Apost. sic definitur. 1. Tim. 1. Charitas est finis præcepti de corde puro, &c. Et sumitur hic finis pro consummatione, quia charitas est consummatio, siue perfectio omnis præcepti. Potest etiam dici finis terminationis omnium præceptorum, quia omnia opera, quæ in præcepto tendunt ad charitatem, vt magis ac magis habeatur. De corde puro, id est, de intellectu puro, dicit Glos. Et sumi-

*Charitas quid.*

Deus propter se, & proximus propter Deum, & in Deum. Secundò sic, Quid est charitas? vita copulans amantem cum amato. Tertiò sic secundum Aug. Charitas est virtus qua videre Deum, & perfrui desideramus. Quartò sic secundum Augu. Charitas est virtus, quæ animi nostri rectissima affectio est. Harum diffinitionum prima datur in comparatione ad Deum, secunda in comparatione ad eius possessorem, tertia in comparatione dilecti ad dilectum. *Charitas quantũ ad actũ, quid.*

## CAPVT XXIV.

### *De differentia inter charitatem & alios amores.*

AMor triplex est, scilicet, gratuitus, naturalis, & vitiosus. Amor gratuitus, est laudabilis, quia virtus est, & habet finem principalem bonum incommutabile. Hic diuiditur in amicitiam, & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligit quis Deum purissimè, non respiciens vtilitatem suam, sed bonitatem amati: hoc modo diligit homo plus Deum quàm seipsum. Secundum verò concupiscentiam diligit quis Deum remunerationem expectans. Amor naturalis nec laudabilis est nec vituperabilis: & habet finem indigentiam vel vtilitatem propriam. Iste similiter diuiditur in amicitiam & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligimus hoc amore nos, & nostram perfectionem & nostram conseruationem, & magis ea quæ sunt plus necessaria, vt caput *Amor quotuplex.*

put pro quo totum corpus exponimus, hic cõmunis est nobis & brutis. Secundum concupiscentiam verò diligimus Deum, quia necessitati nostræ subuenit: quia hoc amore non diligitur res propter se, sed propter vsum eius, vnde hoc modo plus diligit homo seipsum dilectione naturali quam Deum. *Amor vitiosus.* Amor vitiosus vituperabilis est, quia peccatum est, & habet finem voluptatem, siue delectationem in creatura. Hic amor diuiditur etiam in amicitiam & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligimus hoc amore creaturam siue delectationem creaturæ propter se, quamuis in nobis non habeatur: secundum concupiscentiam verò diligimus voluptatem creaturæ propter nos. *Amoris diuersitas.* Amor iterum multiplex est, scilicet naturalis erga se, pius erga parentes, iucundus erga socios, iustus erga amicos, violentus erga inimicos, sanctus erga Deum. *Amor, dilectio, & charitas differunt.* Item differentia est inter amorem, dilectionem, & charitatem: quia amor propriè est naturæ, & dicitur amor quasi animorum vnio, quia quietat appetitum in re amata. Dilectio est amor proximi, & dicitur dilectio quasi duo ligans, sociat enim amantem cum amato in amore, vt se mutuò diligant. Charitas est amor in Deum: hũc amicum determinat & indicat omnibus chariorem: *Etymologia.* vnde dicitur charitas quasi chara vnitas, vel quasi charum faciens Deo. Alia est differentia inter prædicta: quia amamus Deum propter se, diligimus eum super omnia propter sua beneficia: quia dilectio est diuersorũ electio: charitas vtrumque cõplectitur, scilicet

scilicet super omnia, & propter se. Diligere Deum in hoc differt à dilectione proximi, quia diligere Deum est velle ei bonum quod habet: scilicet quòd sit omnipotens & summè bonus, & huiusmodi. Item diligere Deum est velle præcepta eius seruare cum intentione fruendi eo. Item diligere Deum est eum velle possidere, & ab ipso possideri. Item diligere Deum, est voluntatem eius voluntati nostræ in omnibus præferre. Diligere verò proximum, est velle ei bonum non per essentiam, sed per gratiam. Item diligere proximum, est idem velle, & idem nolle in bono. Item diligere proximum, est successum bonum ei optare, & quærere. Item diligere proximum, est velle ei quod sibi. Est iterum differentia inter dilectionem Dei, & proximi: quia Deum diligimus in se, & propter se, proximum verò diligimus in Deo, & propter Deum. Quando autem dicimus duplicem esse charitatem, scilicet Dei & proximi, hæc duplicitas non intelligitur quantum ad habitus, sed quantum ad actus, quia vno habitu charitatis diligitur Deus & proximus. Charitas quandoque dicit habitum. Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in &c. Quandoque dicit motum. Cant. 2. Ordinauit in me charitatem. Qandoque signum. Vnde Ioan. 15. Maiorem charitatem nemo habet, id est, maius, &c. Quandoque tertiam personam in trinitate. 1. Ioan. 4. Deus charitas est, & sic sumitur personaliter. Quandoque sumitur essentialiter, & sic tota trinitas dicitur charitas. Quandoque sumitur pro feruore charitatis. Vnde Luc. cap.

*Diligere Deum quid sit.*

*Diligere proximũ qui sit.*

*Charitas quid dicat.*

c. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.

## CAPVT XXV.

### *De effectu charitatis.*

Luc. 7. CHaritas peccatum expellit, vnde de Magdalena dicitur, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Legem custodit. Rom. 13. Qui diligit proximum suum, &c. Deum homini iungit. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, &c. Mentem virtutibus ornat. 1. Corinth. 13. Charitas patiens est, benigna
1. Cor. 11. est, &c. Perfectionem adducit. Apost. Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Gloriam tribuit Ioann. 14. Si quis diligit me, &c. & sequitur, ad eum venimus, & mansionem apud eum faciemus. Dilectione Dei dignum facit. Ioan. 16. Si quis diligit
*Chari- diffunditur, & quomodo.* me diligetur, &c. Charitas in cordibus nostris diffunditur, cum ad proximum dilatatur. Effunditur per prædicationem, & per opera misericordiæ, infunditur per illuminationem gratiæ, superfunditur per opera perfectionis & supererogationis. Per charitatem venit Deus ad homines in incarnatione, & in homines gratiæ collatione. Per ipsam charitatem currunt homines ad Deum bona operatione, & perueniunt ad eum in glorificatione. Amoris est vulnerare, quia intima cordis penetrat. Cant. 2. Vulnerata charitate ego sum. Languidum facere, & hoc per desiderium essendi cum a-

mato.

mato. Cant. 5. Nuncietis dilecto meo, quia amore langueo. Inebriare, quia sic tendit in amatum, quòd sui ipsius & omnium rerum præter illum obliuiscitur. Cant. 5. Comedite amici mei, & bibite, & inebriamini charissimi. Liquefacere, quia cor in diuina dulcedine sic resoluitur, quòd appetens cum appetibili mirabili amicitia vnitur. Cant. 5. Anima mea liquefacta est vt dilectus locutus est. Amor habet vim diffusiuam in bona operatione, vnitiuam in proximi dilectione, transformatiuam in iustificatione. Item aliter hoc ostenditur quòd habet vim diffusiuam, vt patet in creatione, vnitiuam vt patet in Christi incarnatione, transformatiuam, vt in glorificatione.

*Virtus amoris qualis.*

## CAPVT XXVI.

*Quibus rebus charitas assimiletur.*

CHaritas est bonorum principium, quia à Deo: bonorum medium, quia secundum Deum: bonorum finis, quia propter Deum. Charitas dicitur bonæ operationis principium, quia mouet ad id. Greg. Charitas magna operatur si est. Dicitur etiam medium, quia opera informat. Dicitur quoque finis, quia opera dirigit, & ad debitum finem perducit. Quomodo autem dicatur finis, sciendum est quòd triplex est finis, scilicet, consumptionis, consummationis, & terminationis. Primo modo charitas est finis peccatorum, quia ea consumit. Secundo modo est finis præceptorum, quia ea perficit.

*Charitas bonũ incõparabile.*

*Charitas finis.*

*1. Tim. 1.*

dat Apost.Rom.11.Tu autem fide stas.Tēporalia contemnit.Hebr.11.Fide Moyses grādis effectus, negauit se filium esse filiæ Pharaonis. Iustificat,Rom.4. Credēdit Abrahā Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Beatificat. Ioan. 20. Quia vidisti me Thoma,credidisti, beati qui,&c. Super fundamentum fidei quidam ædificant aurum contemplationis, quia qui contemplantur sine fide,quasi qui nititur videre solem sine oculis. Quidam argentum prædicationis,quia qui prædicat sine fide,non loquitur eum qui secundum Deum est fidelem sermonem. Quidam lapides pretiosos bonorum operum, quia qui bene operatur sine fide, est sicut qui facit structuram super aranam.Item alij ædisicant ligna,id est,amorem ardentem temporalium. Alij fœnum, id est, fumum delectationum carnalium. Alij stipulam,scilicet,ociosorum verborum, & operum infirmorum. Isti quidem saluantur merito fundamēti,sic tamen quasi per ignem purgatorij,quo exuretur ædificium non idoneum tanto fundamēto. Fides habet quosdam effectus essentiales & principales, vt est facere filios Dei, & facere dignos vita æterna, & facere similes Deo, & purgare animam à tenebris peccati siue infidelitatis: & isti effectus sunt à Deo. Alios habet effectus voluntarios & secundarios, vt est credere, & dirigere opera aliarum virtutum, & imperare omnibus suo modo. Et isti effectus à libero arbitrio sunt.

*1. Cor. 5.*

*Qui purgatur igne purgatorij.*

*Ioan. 2.*

CAP

## CAPVT XXI.

### *De articulis Fidei.*

SI respectus habeatur ad eos qui symbolum ediderunt, tunc articuli sunt duodecim secundum numerum duodecim Apost. Si autem consideremus quæ radicaliter sunt credenda, tunc articuli sunt 14. quorum 7. spectant ad diuinitatem, & 7. ad Christi humanitatem, & hæc signata sunt in 7. stellis, & 7. candelabris aureis: in quorum medio filius hominis ambulabat. Sunt igitur septem articuli fidei, qui pertinent ad diuinitatem. Primus est vnum Deum esse, qui ibi notatur, Credo in Deum. Secundus est, Patrem Deum esse, ibi, Patrem omnipotentem. Tertius est, Deum filium esse: ibi, & in Iesum Christum filium eius. Quartus est: Deum Spiritum sanctum esse: ibi, Credo in Spiritum sanctum. Sic patet quòd prædicti quatuor articuli sunt de vnitate diuinæ essentiæ, & trinitate personarum. Quintus est credere remissionem peccatorum his qui sunt in Ecclesia: ibi, Sanctam Ecclesiam catholicã, sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Sextus est credere mortuorum resurrectionem. Septimus est credere bonorum remunerationem, sub quo comprehenditur, & malorum punitio: ibi. Vitam æternam. Et isti tres articuli ad diuinitatem pertinent: quia virtute diuinitatis fit peccatorum remissio, quæ est animæ viuificatio & corporum resurrectio, atque corporis simul & animæ

*Articuli fidei quot.*

*Articuli septem ad diuinitatem.*

*Apoc. 1.*

*Articuli septem ad humanitatem.* glorificatio. Alij ſeptem ſunt articuli, qui pertinent ad humanitatem Chriſti. Primus eſt credere filium Dei eſſe conceptum de Spiritu ſancto, ibi, Qui con. eſt de Spiritu ſancto. Secundus eſt credere Filium Dei natum ex Maria virgine, ibi: Ex Maria Virgine. Tertius, filium Dei pro nobis mortuum in cruce, ibi: Paſſus ſub Pon. Pil. cru. mortu. & ſep. Quartus eſt, Filium Dei deſcendiſſe ad inferos ſecundum animam: ibi: Deſcendit ad inferna. Quintus eſt, filium Dei reſurrexiſſe à mortuis, ibi: Tertia die reſurrexit à mort. Sextus eſt eundem aſcendiſſe ad patris æqualitatem, ibi: Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexter. Dei. patr. omn. Septimus eſt filium Dei iudicaturum viuos & mortuos, ſiue bonos, ſiue malos, ibi: Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Iſti 14. articuli colliguntur ex ſymbolo quod Apoſtoli ediderunt. Articulum primum & ſecundum de diuinitate poſuit Petrus: Tertium Andreas: Bartholomæus, Quartum: Quintum Simon: Thadæus Sextum: Septimum Mathias. Item primum articulum de humanitate Chriſti poſuit Iacobus maior: Secundum & Tertium Ioannes: Quartum Thomas: Quintum Matthæus: Sextum Iacobus minor: Septimum Philippus. Tria ſunt ſymbola. Primum Apoſtolorum. Secundum Niceni concilij. Tertium Athanaſij. Primum factum eſt ad fidei inſtructionem. Secundum ad fidei explanationem. Tertium ad fidei defenſionem. Nota quòd aliud eſt credere Deum, aliud eſt credere in Deum, & aliud credere Deo: quoniam credere Deum,

*Luc. 1. & 2.*

*Ioan. 29.*

*Ephes. 4.*

*Marc. 26*

*Matt. 16 & 25.*

*Apoſtoli conditores ſymboli.*

*Symbolū triplex, & ad quid.*

*Credere Deum, Dei, in Deū, differentia.*

Deum, est credere ipsum esse. Credere autem in Deum, est credendo ipsum amare, & credendo in Deum ire, ac membris eius incorporari. Credere verò Deo, est credere verbis eius.

## CAPVT XXII.

### *De spe.*

SPes est certa expectatio futuræ beatitudinis ex Dei gratia & meritis propriis prouieniens. In hac diffinitione non sumitur certitudo rationis, in qua plenè vni parti consentitur, sed certitudo opinionis qua vni parti consentitur, qua ratione probari videtur, nec tamen omnino, sed cum formidine. Huius autem expectationis caussa principalis est gratia Dei, & non nostra merita: quia opera nostra non sunt meritoria, nisi ex Dei gratia. Sine meritis tamen aliquid sperare, non est spes, sicut ait Greg. sed præsumptio. In prædicta diffinitione diffinitur motus spei, & non virtus, sed virtus spei diffinitur sic, Spes est audacia mentis de largitate Dei concepta habendi vitam æternam per bona merita. Inter fidem & spem talis est differentia: Fides enim est de præteritis & futuris, spes autem de futuris tantũ. Fides est de bonis & malis, spes autem de bonis tantum. Fides est de bonis tam sibi quàm aliis, spes autem de bonis sibi tantum: conueniunt tamen in hoc, quòd tam fides, quàm spes est de inuisibilibus. Certitudo spei ex tribus oritur, scilicet ex diuina lar-

*Spes quid.*

*Sine meritis non est spes.*

*Virtutis spei diffinitio.*

*Fides & spes differunt & conueniunt.*

*Certitudo spei vnde.*

nius diei tempore conſpiciens mater bono animo ferebat propter ſpem, quam in Deum habebat. Mentem eleuat, Iſa. 40. Qui ſpetant in Domino, muta. ſorti. & aſſument pennas, &c. Saluat. Qui ſaluos facit ſperantes in ſe. Temporalia miniſtrat. Oculi omnium in te ſpe. Domin. &c. Spes multis rebus comparatur: dicitur enim galea. 1. Theſ. 5. Induti galeam ſalutis. Anchora. Heb. 6. Qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam. Medicina. Sperans in Domino, &c. Gemma. Prou. 17. Gemma gratiſſima expectatio, &c. Solatium. Hebr. 6. Fortiſſimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam nobis ſpem. Clauis. Glo. ſuper illud Pſal. Sperate in Domino: per ſpem enim intratur ad illud videndũ quod creditur. Lignum vitæ. Sap. 3. Si coram hominibus tormenta paſſi ſunt, ſpes illorum immortalitate plena eſt.

*Pſal. 16.* *Pſa. 144.* *Spei cõparatio.* *Pſal. 25.*

---

## CAPVT XXIII.

### *De charitate.*

CHatitas ſeundum Apoſt. ſic definitur. 1. Tim. 1. Charitas eſt finis præcepti de corde puro, &c. Et ſumitur hic finis pro conſummatione, quia charitas eſt conſummatio, ſiue perfectio omnis præcepti. Poteſt etiam dici finis terminationis omnium præceptorum, quia omnia opera, quæ in præcepto tendunt ad charitatem, vt magis ac magis habeatur. De corde puro, id eſt, de intellectu puro, dicit Gloſ. Et ſumi-

*Charitas quid.*

tur hîc intellectus pro actu intelligendi, secundum quem causatur motus charitatis. Quanto enim quis Deum magis intelligit, tanto magis diligit, nisi aliàs impediatur. Et hîc ista præpositio, de, notat causam efficientem. Et conscientia bona, id est, spe, quia qui puram habet conscientiam, securè sperat. Et fide non ficta, id est, simulata vel fragili, sed inter aduersa forti. Prosper in libro de vita contemplatiua describit charitatem sic, Charitas est (vt mihi videtur) recta voluntas ab omnibus terrenis & præsentibus ac futuris prorsus aduersa, iuncta Deo inseparabiliter & vnita, igne quodam spiritus sancti (à quo est, & ad quem refertur) incensa, inquinamenti omnis extranea, corrumpi nescia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia, super omnia, quæ carnaliter dicuntur excelsa, affectionum omnium potentissima, diuinæ contemplationis auida, in omnibus semper inuicta, summa bonarum actionum, salus morum, finis cœlestium præceptorum, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, palma victorum, sanctarum mentium armatura, causa meritorum bonorum, præmium perfectorum sine qua nullus Deo placuit, cum qua aliquis Deo displicere non potuit: fructuosa in pænitentibus, læta in proficientibus, gloriosa in perseuerantibus, victoriosa in martyribus, operosa in omnibus omnino fidelibus: ex qua quicquid est boni operis viuit. Charitas quantum ad actum diffinitur quatuor modis. Primò sic in 3. lib. senten. Charitas est dilectio, qua diligitur

*Charitatis definitio commendabilis.*

Deus

Deus propter se, & proximus propter Deum, & in Deum. Secundò sic, Quid est charitas? vita copulans amantem cum amato. Tertiò sic secundum Aug. Charitas est virtus qua videre Deum, & perfrui desideramus. Quartò sic secundum Augu. Charitas est virtus, quæ animi nostri rectissima affectio est. Harum diffinitionum prima datur in comparatione ad Deum, secunda in comparatione ad eius possessorem, tertia in comparatione dilecti ad dilectum. *Charitas quantū ad actū, quid.*

---

## CAPVT XXIV.

### *De differentia inter charitatem & alios amores.*

AMor triplex est, scilicet, gratuitus, naturalis, & vitiosus. Amor gratuitus, est laudabilis, quia virtus est, & habet finem principalem bonum incommutabile. Hic diuiditur in amicitam, & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligit quis Deum purissimè, non respiciens vtilitatem suam, sed bonitatem amati: hoc modo diligit homo plus Deum quàm seipsum. Secundum verò concupiscentiam diligit quis Deum remunerationem expectans. Amor naturalis nec laudabilis est nec vituperabilis: & habet finem indigentiam vel vtilitatem propriam. Iste similiter diuiditur in amicitiam & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligimus hoc amore nos, & nostram perfectionem & nostram conseruationem, & magis ea quæ sunt plus necessaria, vt caput *Amor quotuplex.*

put pro quo totum corpus exponimus, hic cõmunis est nobis & brutis. Secundum concupiscentiam verò diligimus Deum, quia necessitati nostræ subuenit: quia hoc amore non diligitur res propter se, sed propter vsum eius, vnde hoc modo plus diligit homo seipsum dilectione naturali quam Deum. Amor vitiosus vituperabilis est, quia peccatum est, & habet finem voluptatem, siue delectationem in creatura. Hic amor diuiditur etiam in amicitiam & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligimus hoc amore creaturam siue delectationem creaturæ propter se, quamuis in nobis non habeatur: secundum concupiscentiam verò diligimus voluptatem creaturæ propter nos. Amor iterum multiplex est, scilicet naturalis erga se, pius erga parentes, iucundus erga socios, iustus erga amicos, violentus erga inimicos, sanctus erga Deum. Item differentia est inter amorem, dilectionem, & charitatem: quia amor propriè est naturæ, & dicitur amor quasi animorum vnio, quia quietat appetitum in re amata. Dilectio est amor proximi, & dicitur dilectio quasi duo ligans, sociat enim amantem cum amato in amore, vt se mutuò diligant. Charitas est amor in Deum: hũc amicum determinat & indicat omnibus chariorem: vnde dicitur charitas quasi chara vnitas, vel quasi charum faciens Deo. Alia est differentia inter prædicta: quia amamus Deum propter se, diligimus eum super omnia propter sua beneficia: quia dilectio est diuersorũ electio: charitas vtrumque cõplectitur, scilicet

*Amor vitiosus.*

*Amoris diuersitas.*

*Amor, dilectio, & charitas differunt.*

*Etymologia.*

scilicet super omnia, & propter se. Diligere Deum in hoc differt à dilectione proximi, quia diligere Deum est velle ei bonum quod habet: scilicet quòd sit omnipotens & summè bonus, & huiusmodi. Item diligere Deum est velle præcepta eius seruare cum intentione fruendi eo. Item diligere Deum est eum velle possidere, & ab ipso possideri. Item diligere Deum, est voluntatem eius voluntati nostræ in omnibus præferre. Diligere verò proximum, est velle ei bonum non per essentiam, sed per gratiam. Item diligere proximum, est idem velle, & idem nolle in bono. Item diligere proximum, est successum bonum ei optare, & quærere. Item diligere proximum, est velle ei quod sibi. Est iterum differentia inter dilectionem Dei, & proximi: quia Deum diligimus in se, & propter se, proximum verò diligimus in Deo, & propter Deum. Quando autem dicimus duplicem esse charitatem, scilicet Dei & proximi, hæc duplicitas non intelligitur quantum ad habitus, sed quantum ad actus, quia vno habitu charitatis diligitur Deus & proximus. Charitas quandoque dicit habitum. Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in &c. Quandoque dicit motum. Cant. 2. Ordinauit in me charitatem. Qandoque signum. Vnde Ioan. 15. Maiorem charitatem nemo habet, id est, maius, &c. Quandoque tertiam personam in trinitate. 1. Ioan. 4. Deus charitas est, & sic sumitur personaliter. Quandoque sumitur essentialiter, & sic tota trinitas dicitur charitas. Quandoque sumitur pro feruore charitatis. Vnde Luc. cap.

*Diligere Deum quid sit.*

*Diligere proximũ qui sit.*

*Charitas quid dicat.*

mato. Cant. 5. Nuncietis dilecto meo, quia amore langueo. Inebriare, quia sic tendit in amatum, quòd sui ipsius & omnium rerum præter illum obliuiscitur. Cant. 5. Comedite amici mei, & bibite, & inebriamini charissimi. Liquefacere, quia cor in diuina dulcedine sic resoluitur, quòd appetens cum appetibili mirabili amicitia vnitur. Cant. 5. Anima mea liquefacta est vt dilectus locutus est. Amor habet vim diffusiuam in bona operatione; vnitiuam in proximi dilectione, transformatiuam in iustificatione. Item aliter hoc ostenditur quòd habet vim diffusiuam, vt patet in creatione, vnitiuam vt patet in Christi incarnatione, transformatiuam, vt in glorificatione. *Virtus amoris qualis.*

---

## CAPVT XXVI.

*Quibus rebus charitas assimiletur.*

CHaritas est bonorum principium, quia à Deo: bonorum medium, quia secundum Deum: bonorum finis, quia propter Deum. Charitas dicitur bonæ operationis principium, quia mouet ad id. Greg. Charitas magna operatur si est. Dicitur etiam medium, quia opera informat. Dicitur quoque finis, quia opera dirigit, & ad debitum finem perducit. Quomodo autem dicatur finis, sciendum est quòd triplex est finis, scilicet, consumptionis, consummationis, & terminationis. Primo modo charitas est finis peccatorum, quia ea consumit. Secundo modo est finis præceptorum, quia ea perficit.

*Charitas bonũ incõparabile.*

*Charitas finis.*

*1. Tim. 1.*

dio flammeo paradisum custodienti. Igni affectum accendenti. Iugo suauiter prementi. Mannæ de cœlo descendenti. Rosæ rubenti. Radici humorem gratiæ, quem à summo trahit, ad virtutes transmittenti, vt sic nutriantur & conseruentur in bono. Soli fulgenti. Thesauro latenti. Vinculo omnes rationes diligendi in dilecto colliganti. Vino inebrianti. Vesti peccatorum turpitudinem cooperienti. Vnguento vulnera lethalia curanti.

*2. Exodi 25. 31. Prou. 17. Genes. 3. 2. Mac. 13. Matth. 11. Exod. 16. Eccl. 39. Sap. 15. Isa. 11. 53. Apoc. 1. Coloss. 3. Ozea. 11. Cant 5. Mat. 22. Prou. 27. Luc. 10.*

---

## CAPVT XXVII.

### *De excellentia charitatis.*

CHaritas excellit alias virtutes in multis. Primò in Dei conformitate. Io. 4. Diligamus Deum, quoniam ipse prior, &c. Secundò in speciali dignitate. Richardus, Charitas est regina virtutum. Tertiò in pretiositate, quia est aurum de Ophir. Quartò in speciositate, quia est planeta Veneris, & animæ pulchritudo, quia sicut pulchritudo exterioris hominis est in decenti membrorum ordinatione, & venustate coloris, sic etiam pulchritudo animæ est ex decenti ordinatione actuum, & habitu venusto: hoc autem facit charitas in anima, cuius actus ordinatus est, & venustus habitus. Quintò in supportatione laboris. Aug. Omnia grauia & immania leuia facit amor. Sextò. in vigorositate. Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio. Septimò in vtilitate.

*Charitas virtutes excellit.*

*Cant. 2.*

Augu.

*Psal. 76.* Augu. Habe charitatem, & fac quod vis. Octauò in delectatione, quia charitas secundùm actum suum facit nos delectare in Deo, non solùm in patria, sed etiam in via.

---

## CAPVT XXVIII.

### *De signis dilectionis.*

*Dilectionis signa quæ.* *1. Cor. 13.*

SIgna dilectionis sunt hæc, quia amicus amicum libenter audit, libenter de ipso loquitur. Sæpe de illo cogitat, sine tædio illi obsequitur, corpus & res pro illo exponit. Offensam cauet, offensum placat. Congaudet prosperitati, condolet aduersitati. Gaudet de illius præsentia, dolet de absentia. Diligit & odit hoc quod ille. Conatur ei placere, timet displicere. Trahit alios ad eius amicitiam. Munera ab eo data non alienat. Consiliis illius acquiescit, petit ab eo fiducialiter.

*Habere charitatem, an sciat quis.*

Qualiter possit quis scire vtrum habeat charitatem. Nota quòd quidam sciunt se non habere charitatem, vt qui sunt in actu peccandi vel in proposito.

*Quidã dubitãt, putãt, experiũtur, certi sunt se habere charitatem.*

Quidam dubitant se habere charitatem, quia rationes habent pro vtraque parte, vt sunt illi qui incipiunt facere quòd in se est. Quidam putant se habere charitatem, sicut qui multa bona fecerunt, & diu abstinerunt à peccato, adhuc tamen sustinent motus tentationum, & imaginantur turpia. Quidam experiuntur sa habere charitatem, vt illi qui gustant diuinam dulcedinem, in quibus fomes ferè extinctus

tinctus est, & quasi semper vel bona faciunt, vel affectant Quidam certi sunt se habere charitatem, vt quibus Deus reuelauit, qualis fuit Paulus: cui Dominus dixit, Sufficit tibi gratia mea. 2. Cor. 12.

## CAPVT XXIX.

### *De gradibus amoris.*

*Gradus amoris qui, & quot.*

GRadus amoris sunt isti: Primus est, cum diligo me propter me, iste amor non est bonus. Secundus est, cum diligo Deum propter me, iste est mercenarius, sed tunc est bonus, si principalis finis est Deus. Tertius est, cùm diligo Deum propter se, id est, quia bonus. Hic est valde bonus, quia talis amor vno tantum oculo, id est, dextro respicit Deum. Quartus est, cum diligo me propter Deum, hic est optimus, quia in tali amore nihil quærit homo de suo etiam in se ipso, sed tantùm quæ Dei sunt. Super omnia diligendus est Deus: quia cum ipse sit principium primũ, hoc ipso est summum, & hoc ipso quòd summum est, summè bonum est: & hoc ipso quòd summè bonum est, summè beatum est: & hoc ipso quòd summè beatum est, summè beatificum est, & hoc ipso est ei summè fruendus, & propter hoc ipsum est ei summè per amorem inhærendum, & in eo tanquam in fine quiescendum. Tria generaliter diliguntur, scilicet vtile, honestum, & delectabile. Propter primum diligenda est tribulatio, quia vtilis. Propter secundum diligenda est virtus,

*Ioan. 2.* *Mat. 10.* *Psal. 118.*

*Tria diliguntur, & quæ.*

tus, quia honesta.] Propter tertium diligendus maximè est Deus, quia est delectabilis, imò propter hæc omnia diligendus est Deus, quia ipsum diligere est vtile, honestum, & delectabile. Gradus amoris vel charitatis inquantum tollit peccatum, sunt isti. Primò tollit charitas peccatum mortale, non quantum ad habitum, sed quantum ad actum: liberat enim à peccato mortali: sed non à potestate cadendi in illud. Secundo modo charitas tollit peccatum mortale, quantum ad actum, & quantum ad habitum, sed veniale neutro modo, sicut patet in aliquibus sanctificatis (*Opinio ista non tenetur contra quam dicit Augu. charitas fecisti vt Maria non solùm non peccaret, sed nec peccatum cogitare potuit, & super cunctos reseruasti ab omni labe peccati.*) Tertio modo charitas tollit peccatum mortale vtroque modo, & veniale quo ad actum, sed non quo ad habitum: talis fuit charitas in beata virgine ante conceptionem Christi. Quarto modo charitas tollit vtrunque vtroque modo, sicut fuit in beata virgine in conceptione Christi, & post: tunc enim fuit in ipsa sublatus fomes peccandi totaliter. Quinto modo tollit charitas vtrunque vtroque modo, & insuper omnem miseriam: & hoc fit in patria. Perfecta est charitas quando est habitu magna, motu interiori directa, opere exteriori solicita, radice stabilita, feruore discreta, dulcedine consolatoria. Diligendus est Deus toto corde, id est, intellectu sine errore: tota anima, id est, voluntate sine contrarietate: tota mente, id est,

*Quibus tollitur peccatū.*

est, memoria sine obliuione.

---

## CAPVT XXX.

### *De ordine charitatis.*

ORdo Charitatis secundum Augu. est diligere: primò quod supra nos est, id est, Deum: Deinde quod nòs sumus: post hoc quod iuxta nos est, id est, proximum. Vltimò quod infra nos est, id est, corpus nostrum proprium. In eodem gradu contineri debet corpus proximi: quia vtrumque tenet rationē inferioris boni respectu spiritus nostri. Secundum Ambr. diligendus est primò Deus, secundò parentes, deinde filij, pòst domestici, vltimò inimici: sed hoc de exhibitione quidam intelligunt. Aliquis magis diligitur ab altero multipliciter, scilicet maiori affectu: sic super omnia diligendus est Deus: sed inter homines magis diligendi sunt parentes, quàm filij, deinde consanguinei, secundum gradus cognationis. Maiori affectu diligendi sunt filij quàm parentes, sed æquè parentibus succurrendum est, priùs magis indigenti. Ad maiorem gratiam, sic magis diligendi sunt qui se magis ad gratiam præparant & habilitant. Ad gloriam, sic diligendi sunt secundùm gradus participandi bonum gratiæ. Nota quòd idem est ordo dilectionis naturæ & gratiæ, hoc excepto, quòd homo dilectione naturali se magis diligit, quàm Deum: sed è conuerso est in dilectione gratuita. Præterea sciendum est quòd idem ordo cha

*Cant. 2.* *Mat. 22.* *Exod. 20.* *2. Cor. 12* *Matt. 5.* *Magis diligitur quis ab altero & quomodo.* *1. Cor. 13.*

charitatis, qui secundum August. est in via, erit etiam in patria: quia cùm gloria perficiat naturam, quicquid non est imperfectionis in natura, manebit in gloria.

---

## CAPVT XXXI.

### *De dilectione proximi.*

*Dilectio mutua.* *Rom. 12.* *1. Cor. 12* *Ephes. 4.* *Matt. 6. 23. & 19.*

MVtuò se debent homines diligere, quia omnes sunt membra vnius corporis Christi mystici, quia vno spiritu sancto viuificantur spiritualiter, & vniuntur, quia vnam fidem habent, quia vnum baptisma receperunt, quia vnum patrem habent & dominum, quia ad vnum regnum tendunt. Dilectionem proximi suadet ius naturæ. Matth. 7. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Ius scripturæ. Matt. 22. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Exemplum creaturæ, quia similis simili gaudet, & omne simile diligit sibi simile. Melius est diligere quam diligi, quadruplici ratione. Primò, quia quòd diligimus, scimus: sed quòd diligamur, nescimus, sed credimus. Secundò, quia diligere, propriæ virtutis est: sed diligi, alienæ. Tertiò, quia cùm verè diligimus, alios nobis obligamus: cùm verò diligimur, aliis obligamur. Quartò, quia cum diligimus, meremur nobis: cum autem diligimur, alij merentur sibi. Per dilectionem proximi efficimur imitatores Christi. Ioan. 15. Hoc est præceptum meum, vt dilig. in. si. dil. vos. Discipuli Saluatoris. Io. 13. In hoc cognoscent

*Dilectionis proximi suasio multiplex, & qua-*

*Melius est diligere, quã diligi, & quare.*

cognoſcent omnes, quòd diſcipuli mei eſtis, &c. Contemplatores Dei. 1. Ioan. 2. Qui diligit fratrem ſuum, in lumine manet, & videt Deum. Societas fraterna vtilis eſt, ratione ſubleuationis. Eccleſiaſtes 4. Væ ſoli quia ſi ceciderit, non habet ſubleuantem. Ratione conſolationis. Pſal. 132. Ecce quàm bonum, & quàm iucundum. Ratione exhortationis. Seneca, ſemper ante oculos tuos ponendus eſt aliquis, cuius exemplo proficias: quia niſi ad regulam praua non corriges. Eccleſiaſtici vndecimo, A modica ſcintilla augetur ignis.

*Vtilitas ſocietatis.*

## CAPVT XXXII.

### *De dilectione inimicorum.*

CIrca dilectionem inimicorum nota quòd alia eſt dilectio affectus & alia dilectio effectus. Dilectio affectus duplex eſt, quia alia eſt innocentiæ, & alia beneficentiæ. Dilectione innocentiæ tenemur diligere inimicos, quia non debemus eis optare malum inquantum malum, ſed inquantum eſt eis expediens, vel reipubl. Affectus dilectionis beneficentiæ duplex eſt, ſcilicet principalis & ſecundarius. Affectus principalis eſt velle & optare inimicis bona ſpiritualia, ſicut eſt gratia, & gloria: & ita tenemur per affectum diligere inimicos. Affectus autem dilectionis ſecundarius eſt optare inimicis bona temporalia, hoc modo non tenemur ſemper diligere inimicos, quia non ſemper expedit eis habere bona

*Dilectio, affectus, & effectus differunt, & quomodo.*

*Inimicis quid optandũ.*

temporalia. Eodem modo distinguendum est de dilectione affectus, qui similiter duplex est, innocentiæ, & beneficentiæ. Primo modo tenemur omnes diligere inimicos, quia tenemur eis non inferre mala, nisi forte propter bonum personæ, vel reipublicæ. Secundo modo distinguenda est dilectio beneficentiæ: quia si est beneficium spirituale ad salutem necessarium, tunc tenemur illud inimicis impendere: sicut orare pro eis, non quidem in speciali, sed in generali: ita scilicet vt non excludamus eos ab orationibus communibus. Si verò est beneficium temporale, ad hoc non tenemur, nisi in casu necessitatis. Nota tamen esse duplicem inimicum, scilicet personæ nostræ, & Ecclesiæ. Igitur inimico personæ nostræ benefacere perfectionis est, nisi inquantum ipsi vel alteri beneficium occasionaliter nociuum esset: quia in tali casu beneficium subtrahere vtile est. Inimico autem Ecclesiæ beneficium subtrahere perfectius est & melius, nisi inquantum per beneficium speratur reconciliandus Ecclesiæ. Ex prædictis patet quod optare bona temporalia inimicis Ecclesiæ imperfectionis est, nisi per accidens, scilicet quando creduntur, per hoc conuertendi. Inimicis verò personæ optare bona temporalia, perfectionis est, nisi per accidens, scilicet quando putantur eis, vel aliis nociua. Nota quod licet amicum diligere sit magis debitum, tamen diligere inimicum, magis est remissionis pœnæ meritorium, & ad alia multa valet. Primò, quia magis accedit ad perfectionem virtutis. Maioris enim perfectionis est, quia magis gratum-

*Inimicis quid tenemur.*

*Matt. 5.*

*Rom. 12.*

*Inimicus duplex.*

*Optare, & non optare inimicis quid & quomodo.*

*Leuit. 19*

*Matt. 5.*

*Diligere inimicũ ad multa valet.*

tum. Secundo, quia motus charitatis quo diligimus inimicum, magis meritorius est remissionis pœnæ, & hoc ratione difficultatis: licet diligere amicum, sit magis meritorium vitæ æternæ ratione intentionis. Amor enim naturalis feruentiorem facit motum charitatis, sicut dispositio materialis confert formæ. Tertiò, quia inimicum diligere, est expressius signum charitatis, quia contra motum naturæ est: vnde valde difficile est, nisi adsit gratia, per quam vincatur natura. Nota quòd ille cui iniuria facta est, non debet reconciliationem quærere ex debito necessitatis: sed si facit, complet debitum perfectionis: vnde ait Chrysostom. quòd talis debet reconciliationem quærere, vt duplicem gloriam consequatur: Vnam, quia iniuriam passus est: Alteram, quia prior rogauit.

*Reconciliationē petere quando & quomodo.*

## CAPVT XXXIII.

### *De virtutibus cardinalibus in genere.*

*Virtutes cardinales in anima quid agant.*

PEr virtutes cardinales anima rectificatur in suis viribus. Nam prudentia rectificat rationalem, fortitudo irascibilem, temperantia concupiscibilem. Iustitia verò rectificat omnes vires, prout natura iustitiæ comprehendit, non solùm specialem iustitiam, quæ est in commutationibus, vel distributionibus, sed etiam legalem, quæ est omnis virtus, prout eius actus pertinet ad debitum obedientiæ præceptorum. Ipsa enim iustitia generalis comprehendit vir-

*Iustitia ordinat ad proximum, ad seipsum, ad Deū.*

tutes ordinantes ad proximum, vt est æquitas & liberalitas: & ordinantes ad seipsum sicut innocentia, & pœnitentia, & ordinantes ad Deum sicut est latria, pietas & obedientia. Propter hoc iustitia dicitur circuire omnes virtutes, quòd non tantùm est virtus specialis, sed etiam generalis comprehendens totius animæ rectitudinem, cùm ipsa dicatur rectitudo voluntatis. Item per virtutes cardinales instruitur homo in operibus, & contra vitia armatur. Primum fit dupliciter, quia instituitur quo ad se per prudentiam, & quoad proximum per iustitiam. Secundum etiam fit dupliciter: quia homo armatur in prosperis per temperantiam, & in aduersis per fortitudinem. Item dicit Augustinus, quòd prudentia est in eligendis, fortitudo in tolerandis, temperantia in vtendis, iustitia in distribuendis. Item dicit quòd prudentia est in præcauendis insidiis, iustitia in subueniendis miseriis, fortitudo in perferendis molestiis, temperantia in coërcendis delectationibus prauis. Aug. ait. in musica sua, quòd succedit prudentiæ contemplatio, fortitudini firmitas adhærentiæ, temperantiæ mensura delectationis, iustitiæ debita ordinatio ad Deum & proximum. Istæ quatuor virtutes appellantur cardinales, quia sicut ostium vertitur in cardine, sic in his vertitur, & regitur vita hominis. Vocantur etiam politicæ, quia ordinatur in his vita ciuilis, & hominem poliunt, & ornant. Dicuntur etiam humanæ, quia humano studio acquiruntur, nisi diuinitùs infundantur. Appellantur etiam consuetudinales,

*Virtut. card. instructio, & quomodo.*

*Virtutibus card. succedunt, & quæ.*

*Quare cardinales dicũtur.*

*Quare politicæ, & quare humanæ, & consuetudinales.*

tudinales, quia non ex vno actu, sed ex consuetudine nascuntur, vel quia honestas humana se magis exercitat in istis, sicut & sanctorum deuotio se magis exercitat in virtutibus theologicis. Nota quòd prudentiæ est scire quod possit: temperantiæ est non præsumere quod non possit: iustitiæ est velle in omnibus quod æquum sit: fortitudinis est velle plus, quàm possit. Istæ virtutes habent suos gradus perfectionis, secundum quos aliter eas possidét incipientes, aliter perficiétes, aliter perfecti. Dicuntur etiam virtutes politicæ quandoque secundum quòd regunt vitam hominis quo ad opera exteriora, & prout pugnant contra vitia, & hoc modo sunt incipientium. Purgatoriæ dicuntur secundum quòd iam sunt in victoria vitiorum, & consistunt partim intra, partim extra, & sic sunt proficientium. Dicuntur autem purgati animi, secundum quod iam deuictis vitiis quiescit homo, ita quod rarò primi motus insurgunt, & hoc modo pertinent ad perfectionem. Exemplares dicuntur prout sunt in mente diuina Nam sicut omnium rerum Deus exemplar est, ita & ideæ virtutum in ipso consistunt.

*Virtutũ cardinalium officia.*

---

## CAPVT XXXIV.

### *De prudentia.*

*Prudentia quid sit secundum diuersa.*

PRudentia secundum quòd est virtus politica, est (vt ait Macrobius) ad rationis normam, quæ cogitat quæcumque agit, vniuersa dirigere, ac nihil præter rectum

velle vel facere. Prudentia verò, secundum quòd est virtus purgatoria, est, vt idem ait, & mundum, & omnia, quæ in mundo sunt, diuinorum contemplatione despicere, & omnem animæ cognitionem in sola diuina erigere. Prudentia autem prout est virtus purgati animi, est sola diuina noscere & ea tanquã nihil aliud sint intueri. Prudentia sanè exemplaris est ipsa mens diuina, cui omnia nuda sunt & aperta. Partes prudentiæ secundum Tullium sunt intelligentia, prouidentia, memoria. Intelligentia verò est per quam animus prospicit ea quæ sunt. Prouidentia autem virtus est, vt idem ait, per quam aliquid videtur futurum antè quàm factum sit. Memoria secundum eundem est per quam repetit quis ea quæ fuerit. Nota quòd duplex est iudicium rationis, discretiuum scilicet & diffinitiuũ. Iudicium discretiuum est quo ratio iudicat aliquid esse faciendum, vel non faciendum. Circa tale iudicium est scientia, & non virtus. Iudicium verò diffinitiuum, est quo ratio imperat aliquid fieri, vel non fieri: & circa istud est virtus. Vnde in primo iudicio se habet scientia ad operationes bonas vt consiliarius: In secundo verò iudicio se habet virtus vt Imperator. Prudentia habet gerere cæteras virtutes in actibus suis secundum omnes partes philosophiæ moralis, quæ sunt ethica siue moralis, œconomica, & politica: quarum prima mores quo ad se ipsum instruit: secunda familiam disponit: tertia vrbes & regna regit. Triplex est prudentia. Prima est cordis, & hæc est in

*Hebr. 4.*

*Prudentia partes quæ, & quot.*

*Iudiciũ discretiuum & diffinitiuum.*

*Prudentia omnes gerit virtutes.*

*Prudentia triplex.*

in dispositione præsentium, & recognitione præteritorum & præuisione futurorum. Deut. 32. Vtinam saperent, scilicet præterita, & intelligerent, scilicet, præsentia; ac nouissima prouiderent, scilicet futura. Secunda est oris, & est hæc in moderatione sermonum. Prouerb. 10. qui moderatur labia sua, prudentissimus est. Psalmor. 140. Pone Domine custodiam ori meo. Tertia est operis & hoc consistit (vt ait Tullius) in fuga mali, & electione boni. Psal. 33. Declina à malo, & fac bonum. Nota quòd alia est prudentia mundana, alia humana, alia diuina. Prima est in temporalibus acquirendis: secunda in commodo carnis: tertia in obsequiis diuinis. Officium prudentiæ est actus aliarum virtutum dirigere, sicut suprà dictum est. Bernard. Discretio non tam virtus est, quàm auriga virtutum. Nolle enim fallere nec falli, vt dicit Seneca, est res secundum veritatem æstimare. Idem. Tunc per rationem rectè viues, si diuina priùs æstimes, si dignitatem rerum non ex opinione multorum, sed ex earum natura constituas. Nobis commissa ad Dei gloriam, & proximi ædificationem dispensare, Luc. 12. Quis putas est fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam, &c. Mutabilitatem fugere. Seneca, Scito te in quibusdam perseuerare debere, quia cœpististi quædam nec incipere.

*Prudentia mundana, diuina, & humana.*

*Officium prudentia quid.*

## CAPVT XXXV.

### *De temperantia.*

*Temperantia quid secundum plures.*

TEmperantia secundum Macrobium, prout est virtus politica, est nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugo rationis cupiditatem domare. Temperantia prout est virtus purgatoria, est omnia relinquere inquantum natura patitur, quæ corporis vsus requirit. Temperantia verò prout est virtus purgati animi, est terrenas cupiditates non solùm reprimere, sed penitus obliuisci. Temperantia prout est virtus exemplaris, est quædam in se perpetua intentione conuersio. Partes temperantiæ secundum Tullium sunt tres, continentia, clementia, abstinentia & modestia. Continentia secundum eundem Tullium, est virtus per quam cupiditas consilij gubernatione regitur. Clementia est per quam motus animi in odium alicuius temeritate concitati comitate vel hilaritate retinentur. Modestia est virtus per quam pudor honestus charam & stabilem authoritatem comparat. Species temperantiæ sunt tres, sobrietas, continentia, & modestia. Prima consistit circa gustum, in quo ponit modum sobrietas. Secunda est circa tactum, quãtum ad vim generatiuam: cui imponit modum castitas. Habet enim homo vehementem appetitum conseruandi se in esse indiuidui per nutrimentum, & conseruandi se in esse speciei per generationem. Isti autem appetitus

*Temperantiæ partes.*

*Continẽtia quid.*

*Clementia quid.*

*Modestia quid.*

*Temperantia species quot.*

appetitus restringuntur per sobrietatem & continentiam. Tertia consistit in dictis & factis. Factum autem prout hîc accipitur, pertinet ad tres sensus circa proprias eorum materias, scilicet, visum, auditum, olfactum. Pertinet etiam hoc factum ad tactum, non quidem qui est in generatiua, sed ad alios quorum organa sunt manus ad percutiendum, vel capiendum: & pedes ad ambulandum. In omnibus istis modum ponit modestia. Dignitas temperantiæ in hoc est quod animam decorat, quia sicut in naturis forma est decentior materia, sic & in moribus plus commendatur modus, quàm ipsa actio. Propter hoc temperantia comparatur Soli qui medius planetarum, & decentior inter omnes. Meritum cumulat, quia medium tenuere beati. Vnde dicitur quòd verbis non meremur, sed aduerbiis, id est, non eo quòd aliquid facimus, sed in eo quòd bene facimus. Istud patet in illa vidua, quæ obtulit duo minuta & magis commendata est quàm qui magna dona miserunt in gazophylacium. Viciosos appetitus refrenat, sicut suprà dictum est: vnde comparatur freno & remo, & limæ quæ superfluum rubiginis tollit de ferro. Actiones informat, secundum quod Apostolus instruit, dicens ad Rom. 12. Rationabile obsequium vestrum. Medium seruat. Bern. Tene medium, si non vis perdere modum. De hoc medio dicitur, Medio tutissimus ibis. Istud medium voluit Dominus nos tenere, quando fecit Euam non de capite vel de pede, sed de costa: & quando fecit hominem partim corporalem, &

*Temperantiæ dignitas in quo & cui assimilatur.*

*Nõ verbis sed aduerbiis meremur & quomodo.*

*Luc. 21.*

*Genes. 2.*

Genes. 2. partim spiritualem: vt dignitate naturæ sub natura esset angelica, & super corpoream creaturam. Christo assimilat, qui stetit in medio discipulorum, sedit in medio doctorum, suspensus est in medio latronum, locatus est in medio duorum animalium, visus est à Ioãne in Apocalypsi in medio candelabrorum aureorum. Naturam conseruat, quia natura in mediis delectatur, & per extrema corrumpitur. Vnde Philosophus. Excellentia sensatorum corrumpitur sensus. Ferculis æternis cibat. Vnde temperantia comparatur ligno vitæ, quod erat in medio paradisi.

*Luc. 24. Luc. 2. & 23. Isai. 1. Apoc. 1. Genes. 2.*

---

## CAPVT XXXVI.

### *De fortitudine.*

*Fortitudo quid secundũ plura.*

FOrtitudo secundum Macrobium, prout est virtus politica, est animum supra periculi metum agere, nihilque nisi turpia timere, tolerare fortiter aduersa vel prospera. Fortudinis purgatoriæ est animo non terreri à corpore recedente, nec altitudinem abhorrere. Fortitudinis purgati animi est passiones ignorare, non metuere, vt nesciat irasci, & nihil cupiat inhonestum. Fortitudinis exemplaris est esse immutabilem, quia semper idem est, nec aliquando mutatur. Partes fortitudinis secundum Tull. sunt quatuor: Magnificentia, fiducia, patientia, & perseuerantia. Magnificentia secundum eundem est magnarum & excelsarum rerum cum ampla quadam animi propositione cogitatio

*Fortitudinis partes quæ. Magnificentia quid.*

gitatio atque administratio. Fiducia est virtus per quam in magnis & honestis rebus multum ipse animus cum certa spe fiduciæ in se collocauit. Patientia est honestatis & vtilitatis causa rerum arduārum atque difficilium voluntaria & diuturna perpessio. Perseuerantia est virtus in ratione bene considerata, stabilis & perpetua permansio. Multi sunt effectus fortitudinis: Primus est, quia de hostibus triumphat. Iudas Machabæus, 2. Machab. 5. & idem vir fortissimus. Secundus, quia homini sua bona conseruat. Luc. 11. Cum fortis armatus, &c. Tertius, quia ditat, Prou. 10. Manus fortis diuitias parat. Quartus, quia regnum cœlorum expugnat. Matth. 11. Regnum cœlorum vim patitur, &c. Quintus, quia ornat. Prou. 31. Fortitudo & decor, indumentum eius. Sextus, quia in extremis assecurat. Prou. 30. Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum. Septimus, quia remunerationem expectat. Prou. 31. Mulierem fortem quis inueniet, &c. Fortitudo consistit in quinque, scilicet in aggressione arduorum. Psal. 30. Viriliter agite, & confortetur cor vestrum. In contemptu terrenorum. Heb. 11. Moyses negauit se esse filium Pharaonis, &c. In sustinentia tribulationum. Cantic. 8. Fortis est vt mors dilectio. In resistentia tentationum. Apost. 1. Timot. 2. Non coronabitur, nisi qui ligitimè certauerit. In impugnatione vitiorum. Iob. 7. Militia est vita hominis super terram. Multa iuuant fortitudinem. Primum est exhortatio prudentium. Vnde legitur de Iuda Machabæo, 2.

*Fiducia quid.*

*Patiētia quid.*

*Fortitudinis effectus qui.*

*Fortitudo in quibus consistit.*

*Fortitudinem iuuant & qua.*

Macha. 5. quòd armauit socios non clypei vel hastæ munitione, sed sermonibus optimis. Secundum, exempla robustorum, vt legitur de Eleazaro, quòd elegit fortiter mori pro paternis legibus, exemplum virtutis & fortitudinis posteris relinquens. Tertium est exercitatio in pugnis. Vnde legitur in Iosue, quòd Dominus non deleuit statim omnes hostes filiorum Israël, sed reliquit aliquos, vt per eos haberent consuetudinem præliandi. Quartum est spes remunerationis. 2. Paral. 15. Confortentur manus vestræ, & non dissoluantur: erit enim merces operi vestro. Quintum hostium debilitas. Gregor. Debilis est hostis, qui non potest vincere nisi volentem. Sextum orationis adiutorium. Exod. 17. Cùm eleuaret manus Moyses, vincebant filij Israël, &c. Septimum armorum spiritualium apparatus. Vnde Sanson vicit Philisthæos in mandibula asini, id est, temperantia & simplicitate. Octauum, memoria Dominicæ passionis: quod significatum est in Dauid. 1. Reg. 17. qui contra Goliam venit in baculo & funda. Nonum, cibus spiritualis. Psal. 103. Panis cor hominis confirmat. 3. Reg. 19. Ambulauit Helias in fortitudine cibi illius, &c. Vnde & Petrus portatus Spiritus sancti gratia confortatus est dicens, Act. 5. Oportet Deo obedire magis, quàm hominibus. Idem verò Apostolus ante talem confortationem dicit. Marc. 14. Nescio hominem hunc.

*2. Macc. 6.* *Iosue 20.* *Iudic. 15*

CAP.

# CAPVT XXXVII.

## *De iustitia politica.*

IVstitiæ politicæ secundum Macrobium est seruare vnicuique quod suum est. Iustitiæ purgatoriæ secundum eundem, est ad vnam cuiusque propositi viam vniuscuiusque virtutis officium conseruare. Iustitiæ autem purgati animi est, ita cum superna mente sociari, vt seruet cum ea fœdus perpetuum imitando. Iustitiæ exemplaris est, quòd perenni lege sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Partes iustitiæ secundum Tullium sunt sex, scilicet religio, pietas, gratia, vindicatio, obseruantia, veritas. Religio secundum eundum Tullium, est virtus, quæ superioris cuiusdam naturæ quam diuinam vocant, curam, ceremoniamque affert. Pietas est per quam coniunctis sanguine & beneuolentiæ officium, & diligens tribuitur cultus. Gratia est, in qua amicitia & officiorum alterius memoria, & remunerandi voluntas continetur. Vindicatio est virtus per quàm vis, & iniuria, & omne quod infensum est deffendendo atque vlciscendo propulsatur. Obseruantia est virtus per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam, & honore dignantur Veritas est virtus per quam immutata ea quæ sunt aut fuerunt, aut futura sunt, dicuntur. Nota quòd iustitia non tam est virtus specialis quàm generalis vt habes suprà de virtutibus cardinalibus in genere

*Iustitiæ quid.*

*Partes iustitiæ quot & quæ.*

*Religio quid.*

*Deut. 6.*
*Mat. 4.*

*Pietas quid.*

*Gratia quid.*

*Vindicatio quid.*

*Obseruãtia quid.*

*Veritas quid.*

*Iustitia perpetua.* nere. Iustitia, vt dicitur in lib. Sapien. 1. est perpetua, multiplici ratione. Primò quia perpetuat animam, stabiliendo eam in debito loco, scilicet sub Deo & supra corporales creaturas. Secundò, quia manebit in patria secundum essentiam, & vsum. *Iustitia in patria manet.* Aliæ autem virtutes cardinales etsi maneant in patria secundum essentiam, non tamen secundum omnem vsum. Temperantia enim non refrenabit motus illicitos: prudentia non cauebit ab insidiis: fortitudo non aggreditur terribilia. *Iustitia peruertitur.* Iustitia peruertitur tripliciter, scilicet, amore personæ, vel pecuniæ. Isa. 5. Væ, qui iustificatis impium pro munere. Timore: Matth. 10. Nolite timere eos, &c. Rancore, Marc. 15. Sciens quòd per inuidiam tradidissent eum. *Ad rectitudinẽ iustitiæ plura mouent.* Multa mouent ad rectitudinem iustitiæ. Primum est rectitudo humani corporis, quia indecens valde est in recto corpore curuum habere animum. Secundum est naturalis inclinatio: quia vt ait Aug. Iustitia est in corde hominis naturaliter. *Bruta docent ad iustitiam pertinẽtia, & qua.* Tertium quia bruta animalia docent multa quæ pertinent ad iustitiam, vt est innocentia, concordia, & huiusmodi. Quartum est scriptura. Eccles. 4. Vsque ad mortem certa pro iustitia. *Effectus iustitiæ qui & quot.* Effectus iustitiæ est, quòd beatificat. Matt. 5. Beati qui esuriunt, &c. 1. Pet. 3. Si quid patimini propter iustitiam, Beati. Quod exaltat. Eccl. 4. Qui operatur iustitiam, exaltabitur. Appetitum concupiscentiæ refrœnat. Isa. 11. Erit iustitia cingulum lumborum eius. Locum Deo præparat. Psal. 88. Iustitia & iudicium præparatio, &c. A morte æterna liberat. Prou.

10. Iustitia liberabit à morte. Coronat. 2. ad Tim. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ. Remunerat. Psal. 17. Retribuet mihi dominùs secundum, &c. Iustitia consistit in fide. Apost. Rom. 4. Credidit Abraham Deo, & reputatum, &c. Item in oratione. Psal. 33. Clamauerunt iusti, & dominus, &c. In sancta meditatione. Eccle. 14. Beatus vir, qui in sapientia morabitur, &c. In humiliatione: Matt. 3. Sic decet nos implere omnem iustitiam. Glos. Perfecta iustitia est subdere se minori. In eruditione. Prou. 11. Seminanti iustitiam merces fidelis.

*Iustitia consistit, & in quibus.*

---

## CAPVT XXXVIII.

### *De donis in communi.*

Licet omnes habitus dati diuinitùs possint dici generaliter dona Dei: specialiter tamen & appropriatè septem sunt dona spiritus sancti, quæ per ordinem Isa. 11. enumerat, à summo incipiens vsque ad vltimum descendendo. Septem igitur sunt dona multiplici ratione. Primo scilicet vt per hæc septem expellantur vitia septem, ita scilicet vt timor expellat superbiam: pietas inuidiam: scientia iram, quæ est quasi quædam insania: fortitudo acediam: consilium auaritiam: intellectus gulam: sapientia luxuriam. Secundò dicuntur esse septem dona propter expediendas vires naturales. Nam irascibilis indiget expediri tam in prosperis quàm in aduersis: in prosperis

*Spiritus sãcti dona quot*

*Quare septem dona.*

*Septem vires per septẽ dona expediri.*

prosperis quidem per timorem: in aduersis autem per fortitudinem. Concupiscibilis indiget expediri quantum ad effectum respectu proximi, quod fit per pietatem: & quantum ad affectum respectu Dei, quod fit per gustum sapientiæ. Rationalis quoque indiget expediri in veritatis speculatione, quod fit per donum intellectus: & in veri electione, quod fit per consilium: atque in electi executione, quod fit per donum scientiæ: per hoc enim donum rectè conuersamur in medio nationis prauæ & & peruersæ. Tertio dicuntur esse septem dona, propter regimen actiuæ & contemplatiuæ vitæ. Contemplatiua siquidem tria dona debet habere, scilicet timorem ad reuerentiam maiestatis, intellectum ad intelligentiam veritatis, sapientiam ad gustum bonitatis. Actiua verò ita debet habere pietatem ad agendum, fortitudinem ad sustinendum, scientiam ad discretionem pietatis, consilium ad directionem fortitudinis. Plurima ergo dona sunt ad intellectum spectantia: quia lux cognitionis multum valet ad rectè viuendum. Propter eandem causam fit donorum obuiatio: vbi quasi semper adiungitur vnum directiuum cum alio, quod spectat ad actionem vel passionem: vnde Gregorius super Ezechielem dicit, quòd sumus per sapientiam maturi, per intellectum prouidi, per consilium cauti, per fortitudinem animosi, per scientiam discreti, per pietam misericordes, per timorem humiles.

*Septem dona regunt actiua & contemplatiua.*

*Per septem dona quid efficiamur.*

CAPVT

# CAPVT. XXXIX.

## *De timore in communi.*

TImor eſt, vt ait Augu. fuga mali. Species timoris ſunt ſex: primus eſt naturalis, quo quilibet naturaliter timet nocumentum naturæ. Iſte non eſt meritorius, neque demeritorius: quia non ſubiacet libero arbitrio, & dicitur naturalis non à natura inſtituta, ſed deſtituta: quia iſte timor eſt pro peccato primorum parentum inflictus: hoc timore Chriſtus naturaliter mori timuit. Secundus eſt timor humanus quo quis nimis timet pelli ſuæ. Iſte timor naſcitur ex nimio amore præſentis vitæ: & eſt quandoque mortalis actus eius, cùm potius quis peccaret mortaliter, quàm admitteret vitam ſuam: quandoque eſt venialis, vt cùm quis faceret potius peccatum veniale, quàm permitteret ſe occidi. Tertius eſt timor mundanus, quo quis nimis timet ſuis rebus ſpoliari. Hic naſcitur ex nimio amore rerum temporalium, & eſt quandoque mortalis, quandoque venialis penitus eodem modo quo dictum eſt de humano. Quartus eſt timor ſeruilis, quo quis timet peccare principaliter propter pœnam. Quintus eſt timor initialis, quo ſcilicet timet quis pœnam, & Dei offenſam. Vnde quaſi duos habet oculos, vnum ad gehennam, alium ad Deum: & hic eſt principalior. Sextus eſt timor filialis, quo ſcilicet quis timet offenſam Dei, vel ſeparationem à Deo.

*Timor quid.* *Timoris ſpecies quot & quæ.* *Timor naturalis.* *Matt. 26* *Timor humanus quis.* *Timor mundanus.* *Timor ſeruilis.* *Timor initialis.*

Nunc

*Timor filialis.* Deo. Numerus prædictorum timorum sic accipitur. Aliquis timor est à spiritu sancto, & cum spiritu sancto, sicut timor initialis & finalis. Aliquis à spiritu sancto est & non cum spiritu sancto, sicut timor seruilis. Aliquis est cum spiritu sancto, & non à spiritu sancto, sicut timor naturalis. Aliquis nec à spiritu sancto, nec cum spiritu sancto, sicut timor humanus, & mundanus: quos nec spiritus sancti gratia secum compatitur, nec per spiritum sanctum datur. Est adhuc alius timor reuerentiæ, qui solus inter omnes timores erit in patria: sicut dicit Psal. 18. Timor domini sanctus, &c. Reuerentia verò est resilitio, à considerata magnitudine Dei in propriam paruitatem. Timor Domini multa bona facit: Primò, quia expellit peccatum. Timor Domini expellit peccatum. Sapientiam gignit. Qui timet, nihil negligit. Mentem stabilit. Ecclesi. 27. Nisi in timore Domini tenueris te instanter, &c. Spiritualiter ditat. Non est inopia timentibus eum. Bona opera cumulat. Eccl. 15. Qui timet Deum, faciet bona. Cor delectat. Ecclesi. 1. Timor Domini delectat cor. Vitam prolongat. Timor Domini apponit vitam. Deuotionem irrigat. Prou. 15. Timor Domini fons vitæ. Æternaliter remunerat. Eccl. 1. Timenti Deum bene erit in extremis.

*Timor à spiritu sancto & non cum spiritu sãcto.*

*Cũ spiritu sãcto, & nõ à spiritu sancto.*

*1 Ioan. 4.*

*Timor reuerentia.*

*Reuerẽtia quid sit.*

*Effectus timoris Domini qui, & quot.*

*Ecclesi. 1.*

*Ecclesi. 1.*

*Psal. 33.*

*Prouer. 19.*

# CAPVT XL.

## *De timore seruili.*

TImor seruilis donum spiritus sancti est, nec tamen est cum spiritu sancto, sicut aurora est à Sole, nec tamen cum Sole est. Timor seruilis spiritui sancto locum præparat, vt eum sicut seta filum introducat, seta namque filum introducendo ipsum præcedit, non tamen cum ipso permanet, sicut ait Aug. Timor seruilis est bonum, quo nemo bene vtitur, quia licet habitus timoris seruilis bonus sit in se, secundum etiam quòd donum spiritus sancti est, tamen eius actus quandoque peccatum est. Timor seruilis duo facit. Primum est quòd præparat viam charitati. Secundum est, quòd retrahit à peccato metu pœnæ tantùm. Ratione primi bonus est, sed ratione secundi distinguitur. Vnde notandum est quòd vsus timoris seruilis duplex est, scilicet cùm quis vtitur essentia habitus tantùm, vel cùm vtitur seruilitate. Primo modo vsus eius bonus est. Nam ille est abhorrere pœnas æternas, quod bonum est cum timore initiali. Secundo modo vsus eius malus est, quia vsus eius est vitare malum ex coactione per pœnam, cuius tamen effectus habetur in voluntate, & sequeretur effectus si speraretur impunitas, vt ait Aug. Et sic intelligitur dictum eius, qui ait quòd timor seruilis bonus est, non tamen qui timet seruiliter, bene agit: quia agere bonum est

*Timor seruilis donum Dei.*

*Timor seruilis quid.*

*Effectus timoris seruilis.*

*Vsus timoris seruilis bonus & malus.*

est ex voluntate facti: sed agere bene, id est, meritoriè, est ex voluntate agentis, qui agit ex virtute charitatis & gratiæ.

## CAPVT XLI.

### *De timore initiali.*

*Timor initialis dicitur, & quare.*

TImor initialis ideo sic dictus est, quia est incipientium primò pœnitere. Vnde de Isa. 26. Domine à timore tuo concepimus, &c. Qui adhuc sunt in angustia pro peccato, quod commiserunt, sed hæc angustia foras mittitur, quando conscientia serenatur ad plenum: quia perfecta charitas foras mittit timorem initialem, inquantum habet naturam timoris seruilis: secundum hoc, scilicet, quòd habet oculum ad pœnam. Timor enim initialis habet duos oculos: vnum ad gloriam, quia est ei essentialis: alterum ad pœnam, qui est ei accidentalis, sed timori seruili est essentialis. Præterea timor initialis abstinet à peccato veniali retrahenti á gloria propter pœnam purgatorij: in quo potest conuenire cum perfecto, qui etiam timet pœnam purgatorij, inquantum est dilatiua gloriæ, siue sparatiua ad tempus. Duplex est amor, scilicet, filialis, quo Deum diligimus propropter se tantùm: & mercenarius, quo non diligimus principaliter, sed secundario, habito respectu ad mercedem. Huic duplici amori respondet duplex timor scilicet, initialis & filialis. Nam filialis timor respondet amori mercenario.

*Timor initialis habet oculos, & ad quid.*

*Amor duplex.*

CAPVT

## CAPVT XLII.

### De timore filiali.

Timor filialis propriè timet offendere Deum, qui etiam si propter peccatum non separaretur à Deo, tamen à peccato abstineret, ne Deum offenderet, & in hoc timor separationis filialis differt ab initiali, quia initialis propriè est timor separationis: quia propter conscientiam peccati timet à Deo separari. Timor autem filialis tantum timet offendere Deum. Alia est differentia, quia timor initialis est imperfectorum, sed filialis perfectorum. Tertia est differentia, quia cum in timore pœnæ sint duo, scilicet, punctio, & cautela: ipsa punctio pertinet ad timorem initialem (talis enim punctio est ex conscientia peccati, de quo nescit an sit dimissum) cautela verò pertinet ad timorem filialem, sicut enim perfectus cauet peccatum, quod Deum offendit, ita per consequens cauet pœnam, sed tamen per accidens. Timor etiam filialis dicitur sanctus & castus.

*Timor filialis ad quid.* *Timoris differentia.* *In timore pœna duo, & qua.* *Eccles. 9.*

## CAPVT XLIII.

### De dono pietatis.

Donum pietatis in tribus consistit, scilicet in cultu Dei, in veneratione sacræ scripturæ, & in honore proximi. Cultus Dei consistit in professione diuinæ maiestatis, & hoc est theosebia. Veneratio sacræ scri

*Donum pietatis in quib. consistit.* *Rom. 10.* *Ioan. 5.*

scripturæ consistit in hoc, vt ei firmiter credatur, solicitè custodiatur, & fideliter dispensetur. Honor proximi consistit in reuerentia superiorum, in conformitate æqualium, & in subuentione inferiorum.

*Matt. 23*
*Ephes. 4.*
*Rom. 12.*

---

## CAPVT XLIV.

### *de dono scientiæ.*

*Similitudo.*

SCientiæ donum, quod idem est in essentia cum prudentia quæ est virtus politica, sed differt in ratione agendi. Prudentia enim procedit ex principiis naturalis, scientiæ verò donum ex principiis fidei. Proprius actus scientiæ doni est docere rectè conuersari in medio nationis prauæ & peruersæ. Ad quod requiruntur tria: primum est, quod habeat rationes, quibus se defendat ab impugnantibus fidem suam. Secundum est quòd à malo abstineat. Tertium, quòd bene & prudenter temporalia administret. Præterea scientiæ doni est dirigere opera ad normam rationis & ad conformitatem Dei. Item per scientiæ donum scitur ne sub specie boni malum lateat. Item donum scientiæ regit pietatem, propter quod etiam hæc duo combinantur. Item per donum scientiæ, scit homo quid sit, & à quo sit, & ad quid sit. Scientiæ donum est scientia faciendorum: & ideo ratione scientiæ consistit in cognitione, secundùm quam non est virtus, sed ratione faciendorum consistit in operatione secundùm quam est virtus.

*Scientiæ actus.*

*Heb. 10.*
*Isai. 1.*
*Psal. 33.*
*Tim. 3.*
*Scientiæ actus alius.*

CAP.

## CAPVT XLV.

### *De dono consilij.*

COnsilium sumitur tribus modis, quandoque enim dicitur consilium deliberatio de rebus valentibus ad finem, ad quem tendimus, & tale consilium pertinet ad prudentiam, vel idem est, quod prudentia. Quandoque dicitur consilium, persuasio rerum excellentium, ad quas non tenemur, secundum quod dicitur hoc esse consilium. Si vis perfectus esse, vade, & vende, &c. Quandoque dicitur consilium prudentia valde exercitata in medio contemplatiuorum & actiuorum donorum, & deliberatio de quibusdam operibus arduis, siue teneamur ad ea, siue non: & secundum hoc sumitur consilium donum, & ita consilium & prudentia sunt idem in essentia: tamen consilium abundat supra prudentiam in vno accidente, secundum quòd eius est imperare. Nota quòd sicut ad scientiæ donum pertinet reprobare malum & eligere bonum, ita pertinet ad consilium cauere pericula, quæ sunt in hoc exilio. Item sicut scientiæ donum habet regere pietatem, ita donum consilij habet regere fortitudinem. In hoc autem differunt consilium & scientia, quia scientia est circa bonum & malum, sed consilium est circa difficile & arduum.

*Consiliũ accipitur multipliciter.*

*Matt. 19*

*Isai. 7.*

*Scientia donum habet regere pietatẽ.*

CAP.

## CAPVT XLVI.

### *De dono sapientiæ & intellectus.*

*Sapientia & intellectus differunt.*

*Rom. 1.*

SApientia & intellectus differunt : quia sapientia est cognitio Dei absolutè, intellectus verò collatiuè, scilicet in comparatione ad creaturas. Item alia differentia : quia intellectu cognoscitur Deus per illuminationem de auditis in scriptura, sapientia autem cognoscitur experimento. Item per intellectum Deum cognoscimus, per sapientiam dulcedinem eius gustamus. Vnde sapientia dicitur quasi sapore virtutum condita scientia. Item sicut dicit Greg. per intellectum sumus prouidi, per sapientiam maturi.

## CAPVT XLVII.

### *De beatitudinibus in genere.*

*Beatitudines quot.*

*Matt. 5.*

*Ad integritatem perfectionis requisita.*

BEatitudines sunt septem secundùm distinctionem graduum, quamuis sint octo secundùm essentiam, quas saluator enumerat in sermone de monte, scilicet, paupertas spiritus, mititas, luctus, esuries iustitiæ, misericordia, munditia cordis, pax, quarum beatitudinum numerus accipitur secundum integritatem perfectionis. Requiruntur ad integritaté perfectionis tria, scilicet recessus à malo, processus in bono, & perfectus status in optimo. Sanè malum omne procedit ex tumore superbiæ, aut ex rancore

core malitiæ, aut ex languore concupiſcentiæ. Contra hæc tria ſunt tres beatitudines, ſcilicet paupertas ſpiritus contra malum ſuperbiæ, mititas contra malum rancoris, luctus contra malum libidinis. Item proceſſus in bono attenditur ſecundum diuinam mutationem, quæ eſt ſecundum duas vias Domini, ſcilicet miſericordiam & veritatem, de quibus in Pſalm. 24. Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas. Item ſecundum has duas vias ſumuntur duæ beatitudines, ſcilicet eſuries iuſtitiæ, & affectus miſericordiæ. Præterea ſtatus in optimo attenditur in duobus, ſcil. in lympida cognitione, & tranquilla affectione & ſecundum hoc ſumuntur duæ vltimæ beatitudines, ſcilicet munditia cordis ad Deum videndum & pax mentis ad perfectè fruendum. Per has ſeptem beatitudines excluduntur ſeptem vitia, capitalia: Paupertas ſpiritus excludit ſuperbiam, mititas iram, luctus inuidiam (quoniam qui luget pro peccatis aliorum, non inuidet) eſuries iuſtitiæ acediam, miſericordia auaritiam, munditia cordis gulam: quia cordis munditia non ſeruit ventri ad modum bruti animalis. Pax excludit luxuriam: quia guſtato ſpiritu deſipit omnis caro. Et ſicut in enumeratione donorum eſt ordo artificialis, quo primò ponuntur digniora: in beatitudinibus eſt ordo naturalis, quia digniores ponuntur vltimo.

*Excluduntur peccata per beatitudines, & quomodo.*

*Similitudo.*

## CAPVT XLVIII.

### *De prima beatitudine.*

*Paupertas spiritus quid.*

PAupertas spiritus ponitur hîc pro abstinentia ab amore mundi, id est, ab amore carnalium voluptatum & delitiarum, ac propriæ excellentiæ. Hæc tria com[...] [...]ctitur amor mundi. Vnde dicitur super I[...]cam. Pauperes sunt qui non quærunt [...]cebrosa. Super Matth. Greg. Pauperes sp[...]tu sunt humiles & Deum timentes. [...] glossa dicit quòd pauperes sunt, qui [...] habent, & omnia possident.

*1. Cor. 6.*

## CAPVT XLIX.

### *De secunda beatitudine.*

*Mitis & mititas quid.*

MItis est (sicut dicit Arist.) qui nec patitur, nec educitur. Est autem mititas eadem cum mansuetudine, habetur enim in gloss. super Matth. quod mansuetus est, qui nullam amaritudinem animi sentit. Ex quo patet quòd mansuetudo est purgan[...] animi, & potest dici quòd mansuetudo est species fortitudinis mediante patientia: differunt tamen mansuetudo & patientia: quoniam patientia est in sustinentia molestiarum corporalium, mansuetudo verò in sustinentia contumeliarum.

*Mansuetudinis & patiẽtia differentia.*

CA[...]

## CAPVT L.

*De tertia beatitudine.*

LVctus est lugere pro peccato, & ipsum odire, ita quòd insurgamus ad destructionem ipsius. Lugere autem de malo vt fugiamus ipsum, inquantum auertit ab amico, sic lugere est solius charitatis. Lugere verò de quolibet malo speciali, est cuiuslibet virtutis. Quælibet enim virtus luget de suo contrario. *Luctus quid.*

## CAPVT LI.

*De quarta beatitudine.*

ESuries iustitiæ est vehemens desiderium iustitiæ, siue summi boni. Esuries autem iustitiæ potius est beatitudo, quàm esuries aliarum virtutum cardinalium: quia per iustitiam immediatè coniungitur Deo: quod non fit per alias virtutes cardinales. Iustitia verò prout hîc sumitur, comprehendit fidem, spem, charitatem: quæ immediatè coniungunt nos Deo. *Esuries iustitiæ quid.* *Esuries quid comprehendat.*

## CAPVT LII.

*De quinta beatitudine.*

MIsericordia est per quam pro terrenis cœlestia meremur. Opera misericordiæ sunt quatuordecim: septem, scilicet *Misericordia quid.*

*Misericordiæ opera quot.* corporalia, & septem spiritualia. Corporalia sunt hæc, Visitatio infirmorum, potatio sitientium, cibatio esurientium, redemptio captiuorum, vestitio nudorum, collectio peregrinorum, sepultura mortuorum. Primæ sex de istis habemus in Euangelio, septimam in Tobia. Opera misericordiæ spiritualia sunt hæc, Delinquenti ignoscere, peccantem corripere, ignorantem docere, titubanti consulere, mœstum consolari, pro salute proximi exorare, iniurias sustinere. Et hoc vltimum propterea dicitur opus misericordiæ, quia responsio mollis & humilis frangit iram: & hoc pium est, scilicet furorem irati mitigare.

*Matt. 25. Tob. 2. & 12. Luc. 17. Matt. 5. Prou. 15.*

## CAPVT LIII.

### *De sexta beatitudine.*

*Munditia cordis quid & quomodo accipitur.*

MVnditia cordis est, quia clarificatur cor, & mundatur ad videndum Deum, & ardentissimè diligendum. Accipitur autem hîc munditia cordis non pro virtute, sed pro statu quodam qui est purgati animi.

## CAPVT LIV.

### *De septima beatitudine.*

*Pax quid.*

*Pacificis attributio.*

PAx est status virtutum, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis, mundi, & diaboli: vel si est alia, efficax est. Vnde patet quòd pax est status animi purgatissimi: Pacificis enim magis attribu

tur esse filios Dei quàm aliis: quia licet misericordia maximè assimilet hominem Deo, quantum ad opera exteriora, tamen quantum ad interiora magis assimilat pax.

---

## CAPVT LV.

### *De octaua beatitudine.*

OCtaua beatitudo est, de qua dicitur, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quia ipsorum est regum cœlorum. Hæc virtus, scilicet sustinentia persecutionis propter iustitiam, annexa est paci. Cùm enim pacificus sit absque contradictione carnis, mundi, & diaboli: patet quòd idem paratus est superare mortem, & tentationem mortis. Vnde sustinentia mortis pro Christo, in eodem gradu est cum pace: propter hoc diximus quòd octo sunt beatitudines quantum ad essentiam, sed tantùm septem quantum ad distinctionem graduum. Et sciendum quòd supra pacem non est virtus alia. Dicit enim Aug. Pax est finis & consummatio omnium virtutum. Octaua beatitudo dicitur redire ad caput duobus modis. Primò, quia idem præmium sibi promittitur, quod primæ beatitudini, scilicet regnum cœlorum. Secundo quia omnes probat à prima vsque ad vltimam vtrum veræ sint, sicut ait Aug. Qualis vnusquisque apud se lateat, illata contumelia probat. Ex prædictis colligitur quod habitus virtutum cardinalium principaliter disponunt ad exercitium actiuæ: habitus verò donorum disponunt ad

*Patientiæ connexio.*

*Habituũ dispositio.*

*Anima percipit spiritualia.*

actus contemplatiuæ: habitus autem beatitudinum disponunt ad perfectionē vtriusque.

---

## CAPVT LVI.

### *De sensibus spiritualibus.*

PEr sensus spirituales percipit anima spiritualia, quæ in sponsi sui pulchritudine percipere fas est. Sub ratione splendoris audit amœnissimam harmoniam, sub ratione verbi incarnati gustat summam dulcedinem, sub ratione sapientiæ comprehendentis vtranque scilicet verbum, & splendorem, odorat summam fragrantiam, sub ratione Verbi inspirati in corde tangit summam suauitatem, sub ratione Verbi incarnati & inter nos corporaliter habitantis reddentis se nobis palpabilem & osculabilem percipit ardentissimam charitatem. Ex prædictis patet quòd sensus spirituales dicuntur conceptiones mentales circa veritatem contemplandam quæ quidem contemplatio incipit à sensu, & peruenit ad imaginationem, & de imaginatione ad rationem, & de ratione ad intellectum, & de intellectu ad intelligentiam, & de intelligentia ad sapientiam, siue notitiam excessiuam, quæ incipit hîc in via, & consumatur in gloria.

*1. Cor. 13. Sap. 13. Rom. 10. 1. Pet. 2. Cant. 1. Ioan. 10. Luc. 14.*

*Conceptiones mentales.*

*1. Cor. 13*

CAPVT

## CAPVT LVII.

*De fructibus spiritualibus.*

FRuctus duodecim spirituales non dicuntur noui habitus, sed status consolationum, quibus consolatur spiritus iustorum: & istæ consolationes consequentur opera perfecta. Sunt autem isti fructus, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, &c. *Gal. 5.*

## CAPVT LVIII.

*De dulia, & latria.*

LAtria est seruitus, & reuerentia Deo exhibita: vnde si creaturæ exhibetur honor Deo debitus, est idololatria. Latria autẽ comprehendit quinque scil. fidem, sapientiam, reuerentiam, sacrificium, & orationem: prima duo sunt cordis, alia duo sunt operis, vltimum est oris. Dulia debetur creaturæ inquantũ est imago Dei. Vnde dulia est honor, qui debetur sanctis. Vnde de beata Virgine sciendum est quòd inquantum est persona sancta, debetur ei dulia: sed inquantum mater Dei, debetur ei hyperdulia, id est superior dulia. Sanè si persona, cui debetur dulia, est in prælatione constituta, debetur ei reuerentia, quæ consistit in obedientia mandatorum, & in exhibitione honorum. Si autem est persona simplex, debetur reuerentia tantum, quæ cõsistit

*Latria quid. Idololatria. Latria quid comprehendat. Dulia cui debetur & quid sit. Hyperdulia cui debetur.*

in exhibitione bonorum. Hyperdulia autem debetur creaturæ excellenti, ſicut eſt caro Chriſti, beata Virgo, crux Chriſti. Vnde ſciendum eſt quòd verè ligno crucis Chriſti, in quo pependit ſi non figurata ſigno crucifixi, debetur hyperdulia, quia fuit inſtrumentum noſtræ redemptionis. Crucibus autem factis, inquantum ſunt ligna ſiue res tales, nihil debetur: ſed crucibus factis in ſignum Chriſti crucifixi, debetur latria. Imaginibus enim eadem debetur adoratio, quæ debetur & illis, quorum ſunt imagines, non inquantum res factæ adorantur, ſed quòd illa quorum ſunt imagines, adoramus.

*Adoratur aliquid dupliciter, vel ratione imaginis, vel ratione imaginati.*

## CAPVT LIX.

### *De præceptis in genere.*

*Præceptũ quid ſit.*

PRæceptum eſt imperium faciendi aliquid, vel non faciendi. Præceptorum alia ſunt affirmatiua, vt honora patrem: alia negatiua, vt, non occides. Præcepta affirmatiua ſtrictè ſumendo dicuntur præcepta: ſed negatiua dicuntur prohibitiones. Præcepta affirmatiua obligant ſemper, ſed non ad ſemper: negatiua verò obligant ſemper, & ad ſemper. Præcepta decalogi poſſunt dici data, vel innata. Primo modo tantùm pertinent ad populum Iſraëliticum: ſecundo modo omnes obligant: quia quicquid continet decalogus explicitè, hoc continet lex naturæ, quæ ſcripta eſt in corde cuiuſlibet implicitè. Iſtud enim præceptum legis naturæ, Quod tibi non vis fieri, aliis ne feceris, includit

*Præceptorum differentia quæ.*

*Præcepta decalogi dicuntur dupliciter & quos obligant.*

*Exod. 20*
*Rom. 2.*
*Luc. 6.*

eludit hæc præcepta, non occides, non furtum facies, & huiusmodi, quæ decalogus ponit explicitè. Quædam præcepta ponuntur imperatiuè, illa scilicet quæ sunt affirmatiua: quædam indicatiuè, scilicet negatiua: & hoc ideo, quia difficilius est facere bonum, quam declinare malum. Plures enim in faciendo bonum requiruntur circunstantiæ. In quibusdam præceptis prohibentur actus, habitus, & affectus: vt patet in his, non mœchaberis, non concupisces vxorem proximi tui, quia appetitus est nimis inordinatus ad illa. In quibusdam solummodo prohibentur actus, vt cùm dicitur: Non occides. Hoc dico secundum formam tradendi, non secundum virtutem intelligendi, quia omnia præcepta negatiua manum, & animum ligant. Multis modis ligamur: scilicet lege naturæ, vt est diligere Deum super omnia & nulli facere quod nobis fieri nolumus. Præceptis diuinis, vt ligabatur Adam præceptis sibi datis, & Iudæi suis. Voto, quia secundum Augustinum, vouere est voluntatis, sed reddere est necessitatis. Vnde quibusdam etiam consilia sunt præcepta, sicut religiosis qui vouerunt talia. Decretis patrum, vt est ieiunare aliquas vigilias, & huiusmodi. Consuetudine, secundum quòd in Francia primogenitus succedit in regno. Mandatis prælatorum. Vnde super cathedram Moysi, &c. Conscientia, quia secundum Aug. Quicquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Numerus præceptorum sumitur sic: quia quædam ordinant nos ad Deum, quædam ad proximum: quod Deus

*Matt. 7. Exod. 20*
*Traduntur præcepta, & quomodo.*
*Genes. 8.*
*Actus & affectus prohibentur, & quomodo.*
*Ligamur multipliciter, & quomodo.*
*Tob. 4.*
*Genes. 2.*
*Leuit. 18.*
*Psal. 75.*
*Num.*
*Hebr. 13.*
*Ecclesi. 5.*
*Iona. 2.*
*1. Cor. 11.*
*Matt. 23*
*1. Petr. 1.*
*Præcepta ordinant quomodo.*

insinuare voluit, quando in duobus tabulis legem dedit. In prima tabula sunt tria præcepta, quæ pertinent ad Deum, quorum primum pertinet ad patrem, quia est de diuina vnitate. Secundum ad Dei filium, quia est de iuramenti veritate. Tertium ad spiritum sanctum, quia est de spirituali vocatione. In secunda tabula sunt septem præcepta ad proximum spectantia: quorum primum est de exhibendis bonis, vt est illud. Honora patrem tuum, &c. Reliqua sex sunt de cauendis malis, quæ inferri possunt corde, vel opere, vel ore. Opere lædimus proximum tripliciter, propter quod dantur tria præcepta. Primum est, Non occides. Secundum, Non mœchaberis. Tertium, Non furtum facies. Ore quoque lædimus proximum, & contra est illud, Non dices contra proximum tuum falsum testimonium. Corde lædimus proximum dupliciter: quandoque respectu rei irrationabilis, de hoc dicitur: Non concupisces rem proximi tui. Quandoque respectu rei rationalis, & de hoc dicitur: Non concupisces vxorem proximi tui.

*Exod. 32. 33.* *Prima tabula quibus pertinet.* *Secunda tabula quibus pertinet.* *Læditur proximus & quomodo.* *Exod. 20*

---

## CAPVT LX.

### *De primo præcepto.*

*Exod. 20* *Idololatria prohibetur.*

PRimum præceptum tres habet clausulas. Prima est. Non habebis deos alienos coram me. Vbi prohibemur adorare creaturas spirituales, scilicet Angelos. Secunda est, Non facies tibi sculptile: hoc est imagines

gines fictas, quæ nullius rei naturalis sunt repræsentatiuæ. Tertia est, Neque omnem similitudinem, scilicet, imaginem rei naturalis: & sequitur, quæ est in cælo, desuper, vt Solis & Lunæ: & quæ in terra: deorsum, vt hominis, bouis, & similium. Neque eorum, quæ sunt in aquis sub terra, id est, piscium. Non adorabis ea, scilicet, actu exteriori: neque coles, scilicet, affectu interiori. Ex his patet quod non reprehenduntur Christiani, qui faciunt imagines, non quidem ad adorandum, sed ad memorandum. Honor autem, qui exhibetur sanctis, non est latriæ, sed duliæ secundum rationem allegoricam. Prima huius præcepti clausula ostendit Iudæos & Saracenos esse idololatras, qui deos habent alienos: Iudæi quidem Messiam, Saraceni, Mahometum expectant. Contra secundam clausulam, scilicet, non facies tibi sculptile, faciunt hæretici qui non credunt de Deo, nisi quod imaginatione sua & phantasia confingunt. Contra tertiam faciunt mali Christiani, quia superbi colunt similitudinem eorum quæ sunt super terram, scilicet, honores: nam diligunt super omnia prælaturas. Auari colunt similitudinem eorum, quæ sunt in terra scilicet pecuniam, & diuitias. Voluptuosi, colunt similitudinem eorum, quæ sunt in aquis, id est, delitias & voluptates.

*Ritus imaginũ conceditur, & quomodo adorãdæ imagines.*

*Qui sint idololatræ.*

*Hæretici idololatræ.*

*Mali Christiani idololatræ, & quomodo.*

*Philip. 3.*

## CAPVT LXI.

### *De secundo præcepto.*

*Iuramẽtum prohibetur & quomodo.*

SEcundum est: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Hic prohibetur iuramentum quod fit sine causa,& periurium. Vterque enim peccat,scilicet,pro nihilo iurans,& assumens,& falsò iurans nomen Dei in vanum, quia primus sine causa nominat summam veritatem: secundus autem nominatam contemnit. Tribus modis quis peccat, in periurio: vel iurando contra conscientiam, vel iurando illicitum, vel veniendo contra iuramentum. Præterea sciendum est quod iuramenta, quæ quis ex certa scientia facit, vel sonant in blasphemiam,vt quando quis iurat per corpus Dei,intestina, & similia,vel sonãt in irreuelentiam,sicut quando quis iurat per vulnera Christi, sunt peccata mortalia,etiam si verum est quod iuratur. Istud præceptum non solùm intelligitur secundum prædictam rationem literalem, sed secundum intentionem moralem. Assumitur enim nomen Dei in vanum multipliciter,scilicet,corde, ore, & opere. Corde, sicut mali qui tantum nomine sine re dicuntur Christiani, qui licet sacramentum receperant baptismi, tamen rem sacramenti, i. gratiam non habent. Ore,scil. mala iuratione:voti transgressione: prædicatione, quæ fit vana intentione: & indeuota oratione de qua dicitur, Populus hic labiis me honorat, &c. Opere secundum quòd hypocritæ nomen Dei assumunt in simulatione

*In periurio peccatum, & quomodo.*

*Blasphemia.*

*Assumitur nomẽ Dei in vanum, & quomodo.*

*Isai. 29. Matt. 11. & 23.*

simulatione operis exterioris, non in puritate cordis. Vnde sumunt illud in vanum, quia receperunt mercedem suam. *Matt. 6.*

## CAPVT LXII.

### *De tertio præcepto.*

TErtium est. Memento vt diem sabbati sanctifices, non facies omne opus in eo. In hoc præcepto quoddam est morale, vt vacatio ad Deum, orando, colendo meditando: quoddam ceremoniale, vt assignatio diei septimæ, quæ figurabat topicè cessationem peccati, allegoricè quietem corporis Christi in sepulchro, anagogicè requiem æternam in cœlo. Istud ergo præceptum potest tripliciter accipi. Primo generaliter, vt cessemus à vitiis. Secundo specialiter, vt cessemus ab operibus corporalibus, quæ impediunt vacationem ad Deum. Tertiò specialissimè, vt est in viris contemplatiuis, qui ab omnibus mundantis se separant, vt totaliter Deo vacent. Prima vacatio est necessaria, secunda debita, tertia perfecta. Secundum ergo quòd sabbatum dicitur requies, siue vocatio ad Deum, sic dies Dominica potest dici dies Sabbati, & quælibet dies statuta ad venerationem diuinam, in quibus cessandum est ab opere seruili, id est, à peccato, & ab opere impediente vocationem ad Deum. Opera enim seruilia determinantur ab Ecclesia opera mechanica, quæ sunt agricultura, mercatum, placita exercitia.

*Sabbati sanctificatio plura. Exod. 20 Isai. 1. Ioan. 19. Isai. 32. Apoc. 14. Sabbatũ tripliciter sumitur & quomodo. Cessatio. Apoc. Opera seruilia quæ.*

Cap.

## CAPVT LXIII.

### *De quarto præcepto.*

*Exod. 20*

*Honorātibus parentes fit promissio quæ & quare.*

*Pater multiplex.*

*4. Reg. 5.*

*Honoris intelligētia.*

*Quid parentib. debeamus.*

*Mat. 23.*

*Ephes. 6.*

*Exo. 20.*

QVartum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam. Huic præcepto additur promissio: scilicet, Vt sis longæuus super terram: quia iustum est, vt conseruatio vitæ alienæ mereatur conseruationem vitæ propriæ. Pater dicitur in hoc mandato qui est principium per generationem quoad esse naturæ: vt pater carnalis: vel qui est principium per ministerium regenerationis quoad esse gratiæ, vt pater spiritualis. Sumitur autem alio modo pater non secundum rationem propriam, sed secundum rationem personæ, qui dicitur pater ætate: vel pro rege, qui dicitur pater defensione. Honor intelligitur hîc duplicitur, scilicet, exhibitio corporalis in sustentatione, & spiritualis in reuerentia, & obedientia. Sed obedientia diuersificatur secundum diuersitatem patrum: quia patri spirituali debemus obedire, in spiritualibus verò prælato seculari, scilicet, regi in temporalibus reipublicæ: patri verò carnali in dispositione rei familiaris.

## CAPVT LXIV.

### *De quinto præcepto.*

*Homicidiū prohibetur.*

QVintum est, non occides. Hic explicitè prohibetur homicidum, sed implicitè

plicitè omnis motus iræ contra proximum: siue ille sit tantùm cordis, vt ira: siue oris, vt contumelia: siue operis, vt percussio citra mortem, vel depilatio. Prohibetur hîc omnis occisio iniusta, quæ fit tripliciter. Ex causa, vt in illo, qui occiditur sine culpa. Vel ex ordine, vt cùm ille, qui non est minister legis, occidit. Vel ex animo, vt quando minister legis occidit non amore iustitiæ, sed libidine vindictæ. Distinguitur autem homicidij genus dupliciter, scilicet, verum, quod dicitur corporale, & interpretatiuum, quod dicitur spirituale. Homicidium spirituale fit duobus modis. Vno modo omittendo, vt cùm quis videt alium in extrema necessitate, & non subuenit ei, interpretatiuè dicitur eum occidisse. Alio modo fit committendo: & hoc quandoque corde, scilicet, odiendo. Qui odio fratrem suum, homicida est. Quandoque ore, scilicet, detrahendo: quia ille cui detrahitur, occiditur in conscientia illius, qui audit detractorem, in qua prius viuebat per bonam famam. Quandoque opere, scilicet, malo exemplo alicui occasionem ruinæ præstando, & tunc interpretatiuè dicitur illum occidisse.

*Matt. 5. Occisio iniusta quomodo fit. Exo. 20. Genus homicidij quod. Homicidiũ spirituale fit quomodo. Luc. 16. 1. Ioan. 3. Eccl. 10. Matth. 18.*

---

## CAPVT LXV.

### *De sexto præcepto.*

SExtum est, Non mœchaberis. In hoc præcepto, vt dicit Aug. prohibetur omnis illicitus concubitus, & omnis illegitimus

*Exod. 2. Huius capitis deductio lib. 3. habetur.*

mamus vsus eorum membrorum. De hac materia quære suprà lib. tertio in cap. de luxuria, & capite sequenti.

## CAPVT LXVI.

*De septimo præcepto.*

*Exod.20* SEptimum est, Non furtum facies. Hic secundum Aug prohibetur omnis contractatio rei alienæ ex cupiditate. Contrectatio rei alienæ potest fieri licitè tribus modis. Primo, quando fit non ex cupiditate, sed ex obedientia, sicut fecerunt filij Israël auferendo vasa Ægyptiorum. Secundo, quando fit cautela, vt si aliquis furetur gladium furiosi, ne sibi vel aliis noceat. Tertio, quando fit ex necessitate, vt cum aliquis ad mortem esuriens furatur panem, quia in necessitate omnia communia sunt.

*Contrectatio rei alinæ quomodo fit licitè.* *Exod.11.*

## CAPVT LXVII.

*De octauo præcepto.*

*Leuit. 19.* OCtauum est, Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Hîc prohibetur omne genus mendacij, sicut dicit Aug. quod determinatur per tres differentias. Est enim mendacium perniciosum, quod nocet: officiosum, quod prodest: iocosum, quod delectat. Includitur in hoc præcepto taciturnitas veritatis tempore necessitatis: tamen causa & opportunitas facit ipsam taciturnitatem veritatis esse licitam.

*Mendaciũ triplex.* *Matt.12.* *Taciturnitas veritatis licita.*

CAP.

## CAPVT LXVIII.

### *De nono præcepto & decimo.*

NOnum & decimum præceptum est, Non concupisces rem proximi tui, nec desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, nec asinum, nec omnia quæ illius sunt. Duo prohibentur hîc, scilicet, concupiscentia carnis in vxore proximi, & concupiscentia oculorum in re aliena. Nam ad hæc duo maximè inclinatur natura corrupta. Ad vnum propter conseruationem sui in esse indiuidui. Ad alterum propter cõseruationem sui in esse speciei. Hîc non prohibetur appetitus, qui ex corruptione fomitis, vel à delectatione sensualitatis, quia impossibile est quod illæ concupiscentiæ non sint in nobis: sed prohibetur appetitus, quia est consensu rationis. Quamuis istud præceptum ad duo tantum determinetur, tamen prohibetur ibi vniuersaliter omnis concupiscentia malæ voluntatis.

*Exod. 20*

*Concupiscentia duplex.*

*1. Ioan. 2.*

*Consensus & non apetitus prohibetur & quomodo.*

## CAPVT LXIX.

### *De consilijs in genere.*

COnsilium prout diuiditur contra præceptum, est persuasio melioris boni ad quod non tenemur. Consilia in multis differunt à præceptis. Primò, quia ad præcepta tenemur, ad consilia verò non: quia præcepta seruare est necessitatis, consilia verò vo-

*Consilia à præceptis differunt.*

*Exod 34*

*Marc. 10*

*Matth.*

*Cōsiliū, permissio. Prohibitio quid.* voluntatis. Item lex vetus dat præcepta, Euangelium verò superaddit consilia. Item consilium pertinet ad perfectos, præceptum ad perficiendos: sed permissio ad imperfectos, prohibitio ad peruersos. Item præcepta separant nos ab illicitis, consilia verò à concessis. Item per præcepta declinamus peccata, sed per consilia occasiones peccati. Item per præcepta maximè negatiua pœnam fugimus, sed per consilia præmium cumulamus. Item consilia seruata afferunt præmium, non seruata non adducunt supplicium. Item ad præcepta constringimur ex debito, sed ad consilia non nisi ex voto. Item consilium per votum fit præceptum, sicut ait August. Vouere est voluntatis, sed reddere, necessitatis. Item melius est esse deuotum in minoribus, quàm in maioribus indeuotum promissionibus inueniri. Vnde melius est nuda præcepta seruare cum deuotione, quàm se ad consilia obliagare, & in his negligentem esse. Nota quòd in lege Mosaica fuerunt iudicia ceremonialia & moralia. Lex autem Euangelica iudicia temperat, partem auferendo: figuras euacuat, rerum veritatem exhibendo: præcepta consummat adiiciendo. Adiicit autem tria, scilicet, instructionem documentorum, promissionem præmiorum, & perfectionem consiliorum. Et ideo dicitur lex Mosaica ab Euangelica differre: quia ista figurarum est, hæc veritatis: illa pœnæ, hæc gratiæ: illa literalis, hæc spiritalis: illa occidens, hæc viuificans, illa timoris hæc amoris: illa seruitutis, hæc libertatis: illa oneris, hæc honoris.

*Matth. 19. & 25. Ioan. 5. Exo. 19. Matt. 6. Psal. 75. Ecclsi. 5. Exo. 18. Leuit. 10. Deut. 4. Matt. 5. Ioan. 6. 14. Marc. 5. 19. Differētia legis & Euangelij. 2. Cor. 10. Ioan. 1. Rom. 8.*

CAPVT

# CAPVT LXX.

## *De consiliis euangelicis.*

CONsilia quæ Christus adiecit præceptis, sunt ista. Primum est paupertatis, quæ consistit in abdicatione proprietatis. Vnde Luc. 14. Qui non renunciauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Matth. 19. Omnis qui reliquerit domum vel fratres, &c. propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. De hoc Hieron. Monachus habens obolum, non valet obolum. Secundum est obedientia, vnde illud. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæ dicunt facite, &c Matth. 6. & 23. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, &c. Sciendum autem quòd duplex est obedientia, scilicet perfecta, quæ se extendit ad omnia quæ non sunt contra Deum, vel contra regulam, quam quis professus est, & quæ dispensationi prælati non subduntur. De hac obedientia dicit Bernar. Perfecta obedientia legem nescit, terminis non artatur, non continetur professionis angustia. Ad hanc nullus tenetur debito necessitatis: sed solum perfectionis: sicut tenemur semper imitari charismata meliora. Alia est obedientia imperfecta: tamen sufficiens ad salutem, qua quis obedit tantùm in his, quæ seruare promisit, vel in illis, quæ in his implicitè continentur, sicut sunt illa sine quibus religionis

*Consilia Euangelica quæ, & quot.*

*Obediẽtia duplex.*

*1. Cor. 12.*

nis perfectio non seruatur: vt recipere officia, & huiusmodi: & talis obedientia necessitatis est. Cùm ergo dicit beatus Benedictus in regula: quòd si prælatus præcipiat aliquid impossibile, tentandum est facere, loquitur de obedientia perfecta, quam dum obseruat subditus in his ad quæ non oblligatur ad prælati præceptum, consilij est & magnæ perfectionis & non necessitatis. Sed si faciat ad simplicem monitionem tale quid maioris perfectionis est. Tertium est castitas, de qua Dominus dicit, Matthæi 19. Sunt Eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Ad idem pertinet illud Matthæi 5. Audistis, quia dictum est antiquis. Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, qui viderit mulierem ad concupiscendum, &c. Hic ostenditur quòd non solùm damnabilis est est consensus ad opus mœchationis, sed etiam consensus ad delectationem. Nota autem quòd concupiscere ex subito motu veniale est: sed concupiscere ex deliberatione perficiendi, mortale est. Prædicta tria consilia sunt spiritualia & substantialia omnis perfectæ religionis: quia suos obseruatores elongant à malo, non solùm quantum ad culpam, sed etiam quantum ad causam. Omne namque malum oritur ex triplici ratione, scilicet, ex concupiscentia carnis, ex concupisentia oculorum, & ex superbia vitæ. Prædicta verò tria consilia perfectè nos elongant ab radice triplici. Quartum consilium est charitatis.

*Impossibilia an obligent.*

*Exo. 20.*

*Consensus dãnabilis quomodo.*

*Malum unde oriatur.*

*1. Ioã. 2.*

Dili

Diligite inimicos vestros. Illud autem quantum ad delectationem affectus est præceptum, sed quantum ad dilectionem effectus est consilium: quia inimico velle gratiam & gloriam, est necessitatis: sed ostendere ei signa beneuolentiæ, est perfectionis & consilij: vnde ad hoc non omnes tenentur. Sanè negare homini signa familiaritatis quando veniam petit, vel necessitas exposcit, vindicta est, vel quando se ille qui hostis erat, ad familiaritatem ingerit, si habeatur præsumptio quòd non simulatè vel irrisoriè faciat, tunc diligendus est, & inter amicos computandus. Sed quòd aliquis vltro se ad familiaritatem inimico ingerat, hoc perfectionis est. Vnde quòd aliquis inuriam passus reconciliationem quærat & amicitiam, non est debitum necessitatis, sine quo non est salus: sed est perfectionis & consilij, quo magnum expectatur præmium. Quintum est mansuetudinis. *Si quis te percusserit in vnam maxillam, &c.* Hoc autem sic intelligitur: paratus sis aliam substinere patienter, & istud consilium est patientiæ respectu læsionis corporis. Sed ad idem pertinet aliud quod est patientiæ respectu ablationis rerum, sicut est illud, ibidem: *Qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tollere, &c.* Nota quod contingit sua repetere coram iudice fideli dupliciter: aut cum contentione & fraude, aut cum charitate. Primum nulli licet, secundum verò licet infirmis & imperfectis, perfectis autem non. Vnde non repetere, con

*Affectus & effectus dilationis.*

*Matt. 5. Luc. 17.*

*Inimicis familiaritas impendenda.*

*Matt. 5. Patiẽtia consiliũ.*

*Matt. 5. Repetere sua coram iudice.*

consilium est infirmis, perfectis verò præceptum. Illis autem, qui renunciauerunt proprietati, non licet repetere sua, vt su : sed vt congregationis, non propter se d propter commune bonum. Sextum est misericordiæ, & supererogationis: vt illud, Omini petenti te tribue,& illud, si vis perfectus esse, vade, &c. Nota quòd dare superfluum, est necessitatis ( in necessitate extrema ) sed dare quibus egemus, consilij. August. Melius est minimis egere, quàm plus habere. Quod autem dicit dominus, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, vos eadem facite illis, sic intelligendum est. Quæcunque vultis rationabiliter, & dictante charitate, vt faciant vobis, &c. Vnde si peteremus rem aliquam, & non videremus illud esse rationabile, non vellemus iam rationabiliter dari nobis. Septimum consilium est de simplicitate verborum: vt ibi, Sit sermo vester, est, est, non. non. Cuius sensus est : Si affirmatio, vel negatio est in ore, sit & in corde. Et ad hoc consilium reducitur illud Matt. 5. Audistis quia dictum est antiquis, non periurabis. Ego autem dico vobis non iurare omnino. Nota quòd iurare, quantum ad infirmitatem pertinet, permissionis est. Non iurare autem, quantum ad perfectionem pertinet, consilij est. Prohibet etiam dominus iurare per creaturas, scilicet, per cœlum, vel terram, vel per capillum, propter idololatriam, ne scilicet credamus aliquid numinis esse in illis. Fiunt tamen interdum iuramenta per Euangelium, & cruces, id est

*Luc. 6.* *Matt. 19* *Luc. 11.*

*Matt. 7.* *Luc. 6.* *Matt. 5.* *Non iurare, & iurare quib pertinet.*

*Iurare per creaturas prohibet dominus.* *Matt. 5.*

*Iurare per Euãgelium quomodo.*

eſt per eum cui hæc ſunt dedicata. Octauum eſt de vitanda occaſione peccati: Vnde dicitur... Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Secundum Auguſt. nullum membrorum erui præcipitur ad literam, ſed occaſio peccandi. Poteſt enim occaſio eſſe ex aſpectu, & tunc oculus ſiniſter ſcandalizat. Vel poteſt eſſe occaſio ex contactu, & tunc manus dextera ſcandalizat. Poteſt inſuper eſſe occaſio peccandi ex alio, & hoc à conſiliario, qui dicitur oculus, vel ab adiutore, qui dicitur manus: & eſt dextera qui conſiliarius dicitur, & eſt adiutor in ſpiritualibus, ſiniſtra in temporalibus, huiuſmodi enim ſi ſcandalizant, abiiciendi ſunt, quia occaſiones peccandi ſunt abiiciendæ. Nonum conſilium eſt de rectitudine intentionis ac finis. Vnde dicitur Matthæi 6. Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, &c. Item illud, Neſciat ſigniſtra tua quid faciat dextera tua. Item, Sic luceant opera veſtra coram hominibus, vt glorificent patrem veſtrum, &c. De his nota quòd contingit conſtituere duos fines, ſcilicet temporalem, & æternum: ſed ſi æternus finis eſt vltimus, hoc bene licet. Actio autem ſpiritualis, vel prædicatio non poteſt referri ad finem temporalem, ita quòd illud temporale referatur ad Deum, quia non ſunt facienda mala vt veniant bona. Et hoc eſt quod dicit Auguſtinus, non debemus Euangelizare, vt manducemus: ſed manducare, vt euangelizemus. Nota etiam quòd nos tenemur illos actus referre ad Deum,

*Membrũ eruere quomodo.*

*Occaſio ex ſenſibus.*

*Matt. 6.*

*Ibidem.*

*Finis.*

*Actio ſpiritualis.*

*1. Cor. 9.*

*Rom. 3.*

*Ratio euãgelizandi.*

*1. Cor. 10.*

*Coloſſ. 3.*

Deum, quorum habemus dominium ex imperio rationis: vt est manducare, cogitare, eligere, & similia: sed non tenemur actus referre inobedientes rationi, vt est nutritiua, respiratiua, & huiusmodi. Decimum consilium est de conformitate operis ad doctrinam, vt ibi, Alligant onera grauia & importabilia: digito autem suo nolunt ea mouere, &c. Ad idem est illud Matthæi septimo, Hypocrita, eiice prius trabem de oculo tuo, & tunc videbis, &c. Nota quòd aliquando in prædicatione asseritur intentio generaliter, scilicet de his, quæ pertinent ad statum salutis; aliquando verò asseritur secundùm statum perfectionis, vt pote religionis. Primo modo tenetur prædicator facere quod dicit, cùm asserit ad hoc omnes teneri. Secundo modo non tenetur, nisi perfectionem illam ipse vouerit. Vtrum autem malus peccet prædicando, distinguitur: quia existens in peccato notorio peccat, quando prædicat, siue ex necessitate officij hoc faciat, siue ex voluntate, quia scandalizat. Existens autem in peccato occulto, si prædicat, & non studet ex dicto suo compungi, adhuc videtur peccare, quia videtur contemnere. Vndecimũ consilium est de vitanda solicitudine, vt ibi, Nolite soliciti esse, &c. & ibi, Nolite cogitare de crastino. Sciendum quòd triplex est solicitudo. Prima est laudabilis, vt est prouidentiæ spiritualis. Vnde Apostol. 1. ad Corinth. 7. Qui sine vxore est, solicitus est, quæ Dei sunt, quomodo, &c. Item ad Rom. 12. de prælatis, Qui præest in

*Matth. 23.*

*Confirmari opere doctrina.*

*Malus prædicãdo peccat.*

solicitudine. Secunda est tolerabilis, & est illa solicitudo curæ temporalis quoad corpus. Luc. 10. Martha, Martha solicita es, & turbaris, &c. Tertia est vituperabilis, & ista est superfluæ thesaurizationis, quo ad auaritiam. Peccatori autem dedit Deus afflictionem pessimam, vt addat, & congreget, & hæc vanitas & cassa solicitudo mentis. Solicitudo prima præcipitur, secunda toleratur, tertia prohibetur. Duodecimum est fraternæ correctionis: vt Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, &c. Nota quòd fratrem corrigere, quandoque est consilium, vt quando corripitur super venialibus. Quandoque est præceptum, vt corripere de mortalibus: & isto secundo modo ad omnes pertinet, & obligat semper: quia pro loco & tempore, scilicet quando vacat, & licet, & videt quòd vtilis sit correctio Sciendum est quòd triplex est correctio, scilibet amoris, timoris, & pudoris. Hunc ordinem fraternæ correctionis docet Dominus in Euangelio. Primò enim inuenit fratrem reuocandum esse amore, cùm iubet eum singulariter corripere, dicens, Corripe eum inter te, & ipsum solum. Sed si hoc non valet, docet eum esse reuocandum timore, vbi ait: Si te non audierit, adhibe vnum, vel duos tecum: & si hoc non valuerit, docet eum esse reuocandum pudore, vbi dicit. Si nec illos audierit, dic Ecclesiæ. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, id est, excommunicari debet, & sic euitari. Sanè prædictus ordo

*Ecc. 2.*

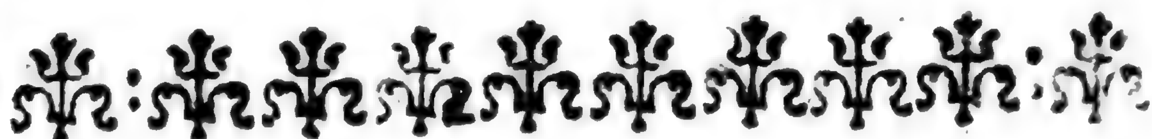
*Corripere fratrem.*

*Correctio triplex.*

*Matt. 18*

*Intentio correctionis qualis esse debet.*

fraternæ correctionis intelligitur tantum de criminalibus: quia de culpis communibus solent claustrales se in suis capitulis accusare, non præmissa admonitione. Veruntamen accusans alium caueat diligenter ne hoc faciat ad diffamandum, sed ad corrigendum: quoniam si quis ex deliberatione contrarium faceret, mortaliter peccaret.



# COMPENDII TOTIVS THEOLOGICÆ VERITATIS

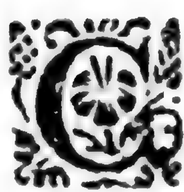
## *LIBER VI.*

De sacramentorum virtute.

## CAPVT. I.

*De medicina Sacramentorum.*

*Medicus generis humani Christus*



Ælestis medicus humani generis reparatiuus tali modo sanauit ægrotum, sicut optimè competebat ægrotanti & ægritudini, & occasioni ægrotandi & ipsius ægritudinis curationi. Ægrotus igitur homo est, morbus autem originalis culpa Origo verò illius culpæ licet ptincipaliter fuerit ex consensu rationis, occasionem tamen sumpsit ex insibus

*Ægrotus homo, morbi origo.*

*Medici-*

sibus carnis. Ad hoc ergo quòd medicina respondeat mordo, oportuit quòd non tantum esset spiritualis, verum etiam aliquid haberet de sensibilibus signis: vt sicut sensibilia fuerunt animæ occasio labendi, ita essent ei occasio resurgendi. Et propter hoc medicina nostri vulneris consistit in Ecclesiasticis sacramentis.

*na & morbi correspõsio.*

---

## CAPVT II.

### *De diffinitionibus sacramenti.*

SAcramentum est, vt ait Aug. inuisibilis gratiæ visibilis forma. Hæc diffinitio generalis est, & conuenit sacramentis tam nouæ, quàm veteris legis, quia tam illa quàm ista sunt ex similitudine repræsentatiua, ex institutione significatiua. Sciendum autem quòd eadem diffinitio conuenit sacramentis nouæ legis, sed sic supplenda est, ita vt eius similitudinem gerat, & causa existat: quia non solum ex similitudine repræsentant, vel ex institutione significant, sed etiam ex virtute diuina sanctificant, & gratiam conferunt, per quam anima curatur ab infirmitatibus vitiorum, & hoc est quod insinuat Aug. in alia diffinitione dicens. Sacramentum est illud in quo sub tegumento rerum visibilium diuina virtus secretiùs operatur. Est & tertia diffinitio Hug. de sancto Victore: qui ait, Sacramentum est materiale elementum extrinsecus oculis suppositum, ex institutione significans, ex similitudine repræsentans,

*Veteris & noua legis sacramentorũ definitio.*

*Sacramẽta iustificant, & gratiam cõferunt.*

*Sacramentum duplex definitur.*

ex sanctificatione aliquam gratiam inuisibilem conferens. Tria autem hîc iunguntur, quæ sunt de ratione sacramenti strictè & propriè sumpti. Primum est naturalis similitudo, ex qua habet aptitudinem significandi. Secundum est actualis institutio, ex qua habet ordinem determinatum respectu huius significati. Tertium est spiritualis sanctificatio, ex qua habet virtutem efficiendi illud significatum.

*Tria de sacramẽtis.*

## CAPVT III.

### *De sacramentis nouæ legis seu gratiæ.*

*Sacramentorũ nouæ legis institutor Christus.*

SAcramenta legis gratiæ Christus instituit, tanquam nouæ legis lator, in qua vocans ad præmia, dedit præcepta, instituit sacramenta. Christus enim verbum patris cùm sit summæ bonitatis, & summæ veritatis, & summæ virtutis, ratione summæ bonitatis promisit præmia beatificantia; ratione veritatis instituit sacramenta adiuuantia, vt per sacramenta reparetur virtus ad implenda præcepta, & per præcepta perueniatur ad præmia. Instituit autem sacramenta in verbis, & elementis, vt ait Aug. Accedit verba ad elementum, & fit sacramentum, & est ibi elementum pro meteria, & forma verborum pro forma. Ad hoc verò instituta sunt sacramenta in verbis & elementis, vt haberent euidentiam significandi, & efficaciam sanctificandi: quia dum elementa oculis, & verba auribus se offerunt, qui sunt duo sensus præcipuè cognoscitiui, dant euidentiam

*Quomodo sacramẽta instituit in elemẽtis.*

tiam significationis. Deinde verba sanctificant elementa, vt plenior fiat humanæ creationis efficacia. Instituit autem Deus sacramenta diuersimodè: quædam, scilicet ante aduentum suum, vt matrimonium, & pœnitentiam. Sed hæc duo confirmauit & consummauit in lege Euangelica, dum pœnitentiam prædicauit, & nuptiis interfuit. Alia quinque sacramenta solus Christus initiauit. Confirmationem quidem, paruulis manum imponendo. Vnctionem verò, discipulos ad curandum mittendo, qui infirmos vngebant oleo: sicut dicitur in 6. c. Marc. Baptismum verò suscipiendo: deinde formam dando. Ordinem autem, potestatem ligandi & soluendi tribuendo, & conficiendi sacramentum altaris. Eucharistiam autem operando, comparando se grano sinapis, & conficiendo ac dando discipulis imminente passione sacramentum corporis & sanguinis sui. Instituta sunt etiam sacramenta multiplici de causa. Primò propter humiliationem qua homo quærit salutem inferioribus se subiiciendo. Secundò propter eruditionem, qua homo per visibilia ad cognoscenda inuisibilia rapitur. Tertiò propter exercitationem, qua homo noxiam declinet occupationem & otium. Quartò propter congruitatem medici ad medicinam, quia cùm medicus sit Deus & homo congruenter medicina debet continere aliquid diuinum, scilicet inuisibilem gratiam, & aliquid humanum, scilicet visibilem gratiæ formam. Quintò propter congruitatem ex parte infirmi, quia cùm infirmus sit homo constans ex corpore &

*Verba sanctificant elementa.* *Sacramenta instituit ante, & in lege noua.* *Matt. 4. Ioan. 2.* *Confirmatio.* *Marc. 10* *Vnctio extrema.* *Baptismus.* *Matt. 3. Ioan. 3. Matt. 28 Matt. 26 Ioan. 20. Matt. 13. Luc. 22. Rom. 1.* *Luc. 4. Matt. 10*

spiritu, spiritus autem in corpore non benè capiat spiritualia nisi in corporalibus, congruum fuit dare medicamenta spiritualia in rebus corporalibus, sicut pilulæ in nebula dantur. Sextò propter augmentationem meriti, multum enim valet ad meritum quando Deo creditur in his, vbi humana ratio non præbet experimentum. Patet ergo ex prædictis quæ sit sacramentorum causa efficiens, quia diuina institutio, quæ formalis, quia gratiæ sanctificatio: quæ finalis, quia humanæ infirmitatis curatio.

*Hebr. 11 Gregor.*

*Causa sacramentorũ triplex.*

## CAPVT IV.

### *De effectu sacramentorum nouæ legis.*

EFfectus sacramentorum nouæ legis multiplex est. Primò, à peccato mundant. Secundò in bono conseruant. Tertiò, corpori Christi mystico incorporant. Quartò instificant. Quintò ad futuram vitam præparant. Sextò erudiendo illuminant. Septimò à malo præseruant. Ista patent in septem sacramentis per ordinem. Nam primum operatur baptismus, Secundum confirmatio, & sic de aliis. Sacramenta dicuntur vasa gratiæ, & causa: non quòd in eis gratia substantialiter contineatur; vel causaliter efficiatur, cùm in sola anima habeant collocari; & à solo Deo infundi: sed quia in illis & per illa gratiam curationis à summo medico Christo oportet hauriri: licet non alligauerit potentiam suam sacramentis, quia & per alias vias gratiam conferre valeat quando

*Sacramenta dicuntur vasa gratiæ.*

*Qualiter gratia in sacramentis.*

quando vult. Sacramenta semper habent sanctificationem veritatis, non semper efficaciam curationis: non propter defectum ex parte sui, sed ex parte suscipientis: quia gratia nulli datur repugnanti & impugnanti gratiæ fontem. Vnde & sacramenta non sanctificant, nisi dignè accedentes, & absque omni fictione. Nonnunquam tamen virtute sacramentorum fit de attrito contritus, ita quòd defectus dignitatis, vel præparationis ex parte suscipientis suppletur virtute diuina in sacramentis contenta, dummodo non accedat sciens in mortali peccato, vel in proposito peccandi. Vnde sciendum quòd quidam suscipiunt sacramentum tantùm, vt fictè accedentes: quidam rem tantùm, vt qui per contritionem & fidei deuotionem recipiunt gratiam prius, quàm veniant ad sacramenta: quidam & sacramentum & rem suscipiunt, vt dignè accedentes. Sacramentum dicitur à sacrando, & hoc potest intelligi tripliciter: aut sanctitatem efficiendo tantùm, aut sanctitatem significando & efficiendo simul. Primo modo conuenit ratio sacramenti rebus significatis per sacramenta tam veteris, quàm nouæ legis. Secundo modo conuenit signis veteris. Tertio modo conuenit sacramentis nouæ legis. Huiusmodi exemplum habemus in naturis, quia medicina dicitur sanare efficiendo tantùm, sed sudor sanat indicando tantùm, exercitatio sanat efficiendo & significando. Quinque sunt quæ animam iustificant, sed diuersimodè. Deus enim iustificat authoritate, gratia iustificat formaliter expellendo mor-

*Virtus sacramenti.*

*Quidam suscipiũt sacramentum tantum.*

*Sacramentum vnde dicitur.*

*Quæ habeant iustificare.*

bum ſpiritualem, impletio mandatorum iuſtificat, vt dieta. Sacramenta verò tanquam vaſa medicinalia, in quibus confertur gratia. Sacerdos autem miniſterio. Exemplum autem horum habemus in curatione morbi corporalis. Deus enim ſanat corpus autoritate, medicina effectiuè; dieta conſeruatiuè, vas medicinæ contentiuè. Vnde dicitur vulgariter, Pixis iſte ſanauit me, medicus verò ſanat vt miniſter.

---

## CAPVT V.

### *De numero ſacramentorum.*

*Quot ſacramẽta.* SAcramenta nouæ legis ſunt ſeptem ſecundum ſeptem diuerſitates hominum in Eccleſia. Primum eſt intrantium, vt baptiſmus. Secundum pugantium, vt confirmatio. Tertium vires reſumentium, vt Euchariſtia. Quintum reſurgentium, vt pœnitentia. Quintum exeuntium, vt extrema vnctio. Sextum miniſtrantium, vt ordo. Septimum, nouos milites introducentium, vt matrimonium. *Figurata ſunt ſacramenta.* Sacramenta figurata ſunt in ſeptem ſignaculis, quibus fuit veteris teſtamenti pagina ſigillata, quæ agnus qui habet clauem Dauid, qui cludit & nemo aperit, reſerauit. *Apoc. 5. 5.3.& 1.* Item in ſeptem tubis quibus Angeli cecinerunt. Item in ſeptem ſtellis, quas habebat ſimilis filio hominis in dextra ſua. *Matt. 15* Item in ſeptem panibus quibus Dominus turbam ſatiauit. *Zach. 3.* Item in ſeptem oculis ſuper vnum lapidem. Item in

ſeptem

septem lucernis tabernaculi superpositis candelabro. Item in septem lotionibus Naaman. Sacramenta sunt septem, quæ disponunt ad septem virtutes habendas. Nam baptismus est sacramentum fidei. Confirmatio spei. Eucharistia charitatis. Pœnitentia iustitiæ. Extrema vnctio perseuerantiæ: quæ est fortitudinis complementum. Ordo prudentiæ. Matrimonium temperantiæ. Alia etiam ratio numeri sacramentorum est quia ordinantur contra triplicem culpam, & contra quadruplicem pœnam: Vnde baptismus ordinatur contra peccatum originale. Pœnitentia contra mortale. Extrema vnctio contra veniale. Ordo contra ignorantiam. Eucharistia contra malitiam. Confirmatio contra impotentiam. Matrimonium contra concupiscentiam, quam temperat & excusat. Alia adhuc ratio numeri, qua sacramenta sunt causa sanatiua morbi spiritualis ad modum corporalium. Medicina verò corporalis quadruplex est: scilicet curatiua, conseruatiua, præseruatiua, & melioratiua. Simili modo & sacramenta curant. Baptismus curat simul & totaliter. Pœnitentia verò curat quantum ad pœnam, quousque nullius pœnæ homo debitor sit. Extrema vnctio curat à morbis leuioribus, scilicet à venialibus, sicut Baptismus, & Pœnitentia curat à lethalibus: Sic ergo prædicta tria sacramenta sunt quasi medicina curatiua. Confirmatio autem est medicina conseruatiua sanitatis spiritualis, in qua datur spiritus sanctus ad robur & conseruationem gratiæ datæ in Baptismo. Ma-

*Num. 8.*

*4. Reg. 5.*

*Septem sacramẽta disponunt ad septem virtutes.*

*Sacramenta ordinantur contra triplicem culpam, & quadruplicẽ pœnam.*

*Quare 7.*

*Medicina corporalis quadruplex.*

trimonium est medicina præseruatiua. Ordo est medicina melioratiua, in quo augmentatur gratia. Eucharistia hæc omnia simul facit. Curat enim venialia, quæ sunt occasio ruinæ maioris: conseruat enim gratiam inuentam in homine, & augmentum, sicque meliorat, & nihilominus à peccato præseruat.

---

## CAPVT VI

*De potestate dispensationis sacramentorum.*

POtestas dispensationis sacramentorum regulariter spectat solum ad genus humanum. In omnibus sacramentis dispensandis, necessaria est dispensationis intentio, qua quis intendit facere quod Christus instituit ad humanam salutem, vel saltem facere quod facit Ecclesia, in quo clauditur in generali intentio prædicta: quia ipsa Ecclesia sicut sacramenta à Christo accepit, sic ad fidelium salutem dispensat. Rursum quia ordo dignitatis exigit vt maiora maioribus, & minora minoribus committantur: quædam respiciunt excellentiam dignitatis, vt sacramentum confirmationis & ordinis, vnde confirmatio & ordo conferuntur ab Episcopis. Quædam respiciunt indigentiam necessitatis, vt matrimonium & baptismus: quorum vnum generat, alterum verò regenerat: & horum dispensatio etiam personis inferioribus conceditur, maximè in articulo necessitatis, quod dico ratione Baptismi. Quædam autem sacramenta sunt

*Quæ respiciunt sacramenta.*

*Ministri sacramẽtorũ.*

ſunt quaſi media, vt Euchariſtia, pœnitentia, & extrema vnctio. Et iſtorum diſpenſatio ad ſolos pertinet Sacerdotes, qui ſunt quaſi in medio inter Epiſcopos & minores perſonas conſtituti. Sacramenta diſpenſari poſſunt à bonis & malis, à fidelibus & infidelibus, intra Eccleſiam & extra, quia ſi diſpenſari poſſent tantum à bonis, nullus eſſet certus de ſuſceptione ſacramenti: cum nullus ſit certus de bonitate miniſtri, ſicut nec de propria, & ſemper ita oporteret iterari, & malitia vnius præiudicaret alienæ ſaluti. Idcirco ſacramentorum diſpenſatio committitur homini non ratione ſanctitatis quæ variatur, ſed ratione autoritatis diuinæ, quæ ſemper manet quantum eſt de ſe. Sciendum autem quòd in ſacramentis quædam ſunt ſubſtantialia, quædam verò ſacramentalia. Quantum ad ſubſtantialia non plus valet operatio boni miniſtri, quam mali, quia Deus ibi operatur vt actor, homo verò vt miniſter. Sed in ſacramentalibus, vt ſunt orationes, plus poteſt valere operatio boni miniſtri quàm mali: hoc eſt autem per accidens, non per ſe, id eſt, quantum ad alios effectus accidentales, non quantum ad eſſentiales. Quamuis apud hæreticos ſint ſacramenta vera, non tamen recipientibus ſunt vtilia, niſi ad Eccleſiæ vnitatem redeant. Vnde Aug. Eccleſia comparata paradiſo indicat poſſe baptiſmum homines foris recipere, ſed ſalutem non tenere. Nam & flumina de paradiſi fonte largiter manauerunt, non tamen in Meſopotamia, nec in Ægypto, quò illa flumina per-

*Sacramenta à malis ſicut à bonis indifferenter diſpenſanda.*

*Qua ratione homini cõmittitur diſpenſatio ſacramentorũ.*

*Subſtantialia ſacramẽta.*

*Sacramenta an vera ſint apud hæreticos.*

uenerunt, est fœlicitas vitæ, quæ de paradiso commemoratur.

---

## CAPVT VII.

### *De triplici statu fidelium.*

TRiplex est status fidelium in acie ecclesiasticæ hierarchiæ, scilicet fidei genitæ, fidei roboratæ, & fidei multiplicatæ. Per primum fit distinctio fidelium ab incredulis in baptismo: per secundum fit distinctio fortium ab infirmis, & hoc in confirmatione: per tertium fit distinctio clericorum à laicis, per sacramentum ordinis. Hinc est quòd hæc tria sacramenta characteres imprimunt, per quos indelebiliter impressos semper distinguuntur: vnde nullatenus iterari possunt. Character ergo baptismalis incipientium est, confirmationis verò perficientium, sed ordinis perfectorum. Prædicta triplex distinctio fit ad similitudinem distinctionis alicuius exercitus. Prima est communis, scilicet totius exercitus ab alio exercitu, & hæc fit principaliter per baptismum. Secunda est specialis, scilicet militum à popularibus, hæc autem fit per confirmationem. Tertia est specialissima, scil. ducum militum ab vtrisque, & hæc fit per sacramentum ordinis. Præterea quia character est signum distinctiuum spirituale & indelebile, ideò non confertur in sacramentis, quæ solent iterari, sicut est pœnitentia, matrimonium & huiusmodi. Notandum ergo quòd character Baptismalis est omnium

*Distinctio statuum per sacramẽta fit.*

*Sacramenta non iterabilia qua.*

*Character distinguitur.*

*Character Baptismalis.*

nium characterum aliorum fundamentum, & ideo illo non habito non possunt cæteri characteres imprimi, ac per hoc oportet denuo fieri, vt illi characteres habeantur: vnde si quis ordinatur non Baptizatus, nihil prorsus agitur. Quamuis tria sacramenta sint, vt dictum est, quæ propter characteris impressionem non iterantur, tamen commune est hoc omnibus sacramentis, non iterari circa eandem personam, & materiam, & ex eadem causa, & hoc est ideo, ne fiat contumelia sacramento. Ex hoc enim credi posset, quòd sacramenta priùs dispensata essent inefficacia & inepta: licet quædam ex necessitate & aliis causis iterari possint. Quædam sunt de sacramentorum substantia, quædam de congruentia. Si ea quæ sunt de substantia omittantur, euacuantur sacramenta, & sunt iteranda. Omissione verò illorum, quæ sunt de congruentia, non euacuantur sacramenta.

*Nullum sacramẽtum validũ ante Baptismum.*

*Substantia vel congruẽtia sacramentorũ quæ omittenda, vel non.*

---

## CAPVT VIII.

### *De institutione sacramentorum.*

AB initio instituta sunt sacramenta ad curationem hominum, & semper cum morbo cucurrerunt. In lege enim naturæ fuerunt oblationes, sacrificia, & decimationes. In lege autem scripta introducta est circuncisio, & adiuncta est expiatio, atque superaddita oblationum & sacrificiorum multiformis distinctio. In lege autem noua statuta sunt sacramenta numero pauciora,

*Sacramenta quando instituta & quare.*

*Quid in lege naturæ, scriptæ,*

*August.* ciora, vtilitate potiora, virtute efficaciora, præeminentia digniora, atque significatione euidentiora: in quibus est impletio simul & euacuatio omnium prædictorum, sicut ait Hugo de sancto Victore. Primi temporis sacramenta fuerunt sicut vmbra, medij temporis sicut imago siue figura, postremi verò temporis, scilicet gratiæ, sicut corpus, quod intra se veritatem continet & gratiam, quam significatione repræsentant, & principaliter conferunt & promittunt. Prædicta patent, quia eiusdem mundationis similitudo, est in oblatione legis naturæ, sed occultè inuenitur. In circuncisione vero euidentius aliquantulum exprimitur: per Baptismum autem manifestiùs declaratur. Item sacramenta veteris legis nutriebant paruulos, exercebant perfectos, & duros onerando domabant. Sed hæc sacramenta nouæ legis conferunt, quæ vetera de longinquo monstrabant. Vnde priora sacramenta præparauerunt, & perduxerunt ad noua, sicut via ad terminum, sicut figura ad veritatem, & sicut imperfectum ad perfectum. Est & alia differentia, quia commune est omnibus sacramentis quòd consistunt in rebus sensibilibus, inuisibilem tamen gratiam significantibus: sed speciale est sacramentis nouæ legis, quòd consistant etiam in verbis, & in rebus. Item sacramenta nouæ legis efficiunt quod figurant, sed hoc non faciunt sacramenta veteris legis. Item sacramenta nouæ legis iustificant & quantum ad opus operatum, & quantum ad opus operans: sed sacramenta veteris legis iusti

*Quid fuerint sacramẽta omniũ temporũ.*

*Quid noua legis ac veteris faciant sacramẽta.*

*Differẽtia sacramentorũ legis veteris & noua.*

*Iustificant sacramenta Euãgel. ex*

iustificant solum quantum ad opus operans, quia non valebant facientibus, nisi quantum illorum charitas & deuotio fidei extendebat. Hoc intelligitur de circuncisione, quæ cùm non fuerit in lege data, nequaquam inter legalia computatur: quia ipsa in paruulis tollebat originale peccatum, & gratiam conferebat, quod non faciebant legalia. Item legalia secundum Augustinum fuerunt ante passionem domini viua, & statim post passionem mortua, & postquam claruit veritas Euangelij fuerunt omnino sepulta. Nostra verò sacramenta vsque ad finem semper in suo vigore manebunt.

*opere operato.*

*Legalia viua ante passionẽ Christi.*

*Sacramenta Euãgelij vsque in finẽ mũdi.*

---

## CAPVT IX.

### *De sacramento baptismi.*

*Ante bap. aliud non confertur sacramentum.*

*Marc. 28.*

Baptismus est ianua omnium sacramentorum, quia nulli confertur in ecclesia aliud sacramentum ante ipsum. De substantia baptismi sunt quinque. Primum est expressio formæ vocalis à Deo institutæ, quæ est hæc: Ego te baptizo, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, absque omissione vel additione dictionis, absque præposteratione ordinis, & absque commutatione nominis: his enim quatuor modis forma verborum violatur, scilicet, omissione, additione, transpositione, & commutatione, id est, si ponitur loco patris & filij & spiritus sancti, nomen potentis, sapientis, & benigni: quia in quocunque idiomate baptizetur, non debent

*Nihil omitendum vel addendum in forma bap.*

*Quocunque idiomate baptizandum.*

& vt inueniatur apud omnes communis baptiſmi materia. Triplex autem eſt baptiſmus, ſcilicet, fluminis, flaminis, & ſanguinis. Inter hos talis eſt differẽtia, quia baptiſmus fluminis à tota pœna liberat, & à culpa, & gratiam in habitu infundit, & characterem imprimit. Baptiſmus flaminis delet culpam non ſemel tantùm, ſed pluries, & habet gratiam in vſu in quo conſiſtit meritum. Baptiſmus ſanguinis liberat ab omni tentatione, & confert ſtatim præmium, quia proprium eſt martyrum ſtatim euolare. Ex his patet quis ſit melior inter hos baptiſmos, quia ſe habent vt excedentia & exceſſa. In baptiſmo quoddam eſt ſacramentum tantùm, vt ablutio exterior: quoddam eſt res tantum, vt gratia interior: quoddam res, & ſacramentum, vt character. Octo ſunt de ſolemnitate baptiſmi, quæ non ſunt de ſubſtantia. Vnde verſ.

*Baptiſmus triplex.*

*Baptiſmus fluminis.*

*Baptiſmus flaminis.*

*Baptiſ. ſanguinis.*

*Quæ de ſubſtantia, & ſolemnitate baptiſmi.*

*Sal, oleum, chriſma, cereus, chriſmale, ſaliua,*
*Flatus, virtutem baptiſmatis iſta figurant:*
*Hæc cum patrinis non mutant eſſe, ſed ornant.*

In quatuor locis inungitur baptizandus, ſcilicet in fronte, vt fidem publicè proteſtetur. In vertice, vt agenda ab eo ſubtiliùs intelligantur. Inter ſcapulas, vt iugum Chriſti ſuauius portetur. In pectore, vt dulci corde Deus diligatur. Baptiſmus fuit materialiter inſtitutus, quando Chriſtus baptizatus fuit: formaliter, quando dixit, Ite, docete omnes gentes, &c. finaliter, quando dixit

*Loci vngendi.*

*Baptiſmi inſtitutio.*

*Matt. 3.*

euolare. Os ad laudandum, & aures ad audiendum aperit: vnde ponitur saliua in ore, & in aure pueri. Templum Christi efficit: vnde dicitur baptizato, Exi immunde spiritus, & da locum spiritui sancto. Laudabilem coram Deo reddit: vnde balsamum est in chrismate. Solent pueri baptizandi vsque ad Pascha & Pentecostem nisi vrgeat necessitas, vel timeatur periculum, reseruari, ad significandum quòd in baptismo fit resurrectio spiritualis, & quòd gratia spiritus sancti datur. Baptismus Christi, & Ioan. conueniunt in materia, & in modo mergendi: sed differunt in forma, quia baptismus Ioannis tradebatur in nomine venturi. Differunt etiam in effectu, quia baptismus Christi viuificat, Ioannis autem non. Item in fine, quia baptismus Ioannis ad baptismum Christi inuitabat.

*Oris & aurium apertio.*
*Saliua.*
*1. Cor. 6.*
*Differētia bapt. Christi & Ioannis.*

---

## CAPVT X.

### *De catechismo & exorcismo.*

CAtechismus & exorcismus tanquam præparatorij præmittuntur in baptismo, vt in ipso gratia efficaciùs operetur. Tribus de causis catechismus institutus est, primò propter instructionem de articulis communibus ad fidei susceptionem: secundò propter responsionem ad fidei professionem: tertiò propter responsionem ad fidei obseruationem. Qui verò adultus peccatum proprium habet, & per se respondere potest, requiruntur hæc ab eo. Paruulus autem, quia non

*Catechismus quare bapt. præmittatur.*
*Ad quid institutus.*

*Quod per se nõ facit paruulis, per patrinos facit.*

non habet peccatum actuale, nec per se respondere potest, requiruntur hæc ab eo per vicarium, qui pro ipso respondet de fidei obseruantia. Exorcismus ideo institutus est, vt à baptizando diaboli potestas repellatur. Nam propter peccatum hominis diabolus in hominum potestatem accipit, & etiam in illa, quæ veniunt in vsum hominis. Vnde tam adulti, quàm paruuli exorcizari debent ad expulsionem diabolicæ potestatis.

*Exorcismus ad quid institutus.*

*Tam adulti quàm paruuli exorcizandi, & quare.*

## CAPVT XI.

### *De confirmatione.*

COnfirmatio sacramentum est pugnantium, de cuius substantia sex sunt. Duo ex parte sacramenti in se, scilicet, materia chrismatis, & forma verborum, quæ talis est, secundum morem magis communem: Signo te signo crucis, confirmo te chrismate salutis. In nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti. Duo ex parte ministri, scilicet, dignitas pontificalis, & intentio debita. Duo ex parte suscipientis, scilicet, frons in qua debet fieri chrismatio, & quòd confirmandus sit baptizatus. Vnctio chrismatis triplex fit in tribus sacramentis, quorum diuersitas ex fine accipitur. In baptismo fit in vertice, ad signandum fidei susceptionem, quia vertex est locus cellulæ rationalis. In confirmatione fit in fronte, ad significandum audaciam confessionis: cuius impedimentum est timor & verecundia, quæ specialiter manifestatur in pallore vel rubore

*Frons.*

*Vnctio triplex in tribus sacramentis.*

bore frontis ex propinquitate cellulæ imaginalis. In ordine fit in manibus, ad significandum potestatem consecrandi Dominici corporis sacramentum. Huius sacramenti multiplex est vtilitas, quia gratiam in baptismo datam confirmat. Ps. 67. Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis, scilicet, in baptismo. Ad militiam spiritualem præparat. Vnde confirmandi tanquam pugiles pugnaturi inunguntur, ne ab inimicis de facili terreantur. Et quia omnes Christiani debent esse in bello Christi, propter hoc omnes debent sacramentum hoc accipere, vt faciliùs possint contra mundum, carnem & diabolum pugnare. Ad confessioné constãtem nominis Christi animat, quoniam oportet verum Deum & verum hominem confiteri. Primò, vt confiteamur eum secundum diuinam naturam patri, & spiritui sancto æqualem. Secundo, vt confiteamur eum secundum humanam naturam, crucis pertulisse supplicium. Primum apparet in forma verborum in trinitatis expressione, secundum claret in fronte crucis significatione. Intus & extra spirituali decore nos ornat. Intus quidem per conscientiæ puritatem: sed extra per odorem bonæ famæ. Et hæc duo significantur in chrismate quod conficitur ex oleo propter primum, & ex balsamo propter secundum. In bonis agendis & malis sustinendis roborat. Datur enim ibi spiritus sanctus ad robur. Animam & corpus armat. Animam quidem per impressionem characteris contra pusillanimitatis vitium: corpus verò per clypeum crucis contra

*Vtilitas sacramẽti.*

*Confitẽdus Christus.*

*Chrisma ex oleo, & balsamo.*

*Arma.*

*Clypeus.*

contra insultus dæmonum. Contra verecundiam & timorem in confessione nominis Christi audaciam præstat. Primum notatur in chrismatione frontis qui est locus verecundiæ. Secundum in potestate ministri. Pugnantem coronat: quod notatur in vitta, quæ circa caput confirmati ligatur. Quædam sunt circa confirmationem quæ non sunt de esse sacramenti, sed de bene esse: quæ sunt hæc, Quòd ieiunis, & à ieiuno detur: quòd per aliquem episcopo præsentetur, qui etiam patrinus efficitur, quòd vitta capiti circunligetur. Per istud sacramentum fiunt fideles pleni Christiani. Plenitudine dico copiæ: qui tamen in baptismo pleni facti sunt plenitudine sufficientiæ. Sacramenta se habent in dignitate, vt excedentia, & excessa. Nam eucharistia præeminet in esse. Baptismus in effectu. Matrimonium in mysterio, quia significat coniunctionem Christi & Ecclesiæ. Confirmatio in dignitate ministri, quia non confertur nisi ab episcopis. Pœnitentia in frequenti peccatorum remissione, & sic de aliis sacramentis.

*Pleni Christiani.*

*Eminentia sacramentorum.*

---

## CAPVT VI.

### *De sacramento Eucharistiæ.*

EVcharistia est sacramentum charitatis tam diuinæ, quàm nostræ: quia Deus in hoc sacramento magnæ dilectionis nobis signum ostendit, & nostræ dilectionis affectum per idem sacramentum specialiter erga se inflammauit. De substantia huius

*Substantia.*

ius sacramenti sunt quatuor. Primum est, quòd consecrans Eucharistia sit sacerdos. Secundum, species panis & vini. Tertium, intentio consecrantis. Quartum est forma verborum, videlicet. Hoc est enim corpus meum. Et ista est super calicem. Hic est enim calix, &c. Ad penitus intelligendum ista, nota circa intentionem, quòd aliud est intentio, aliud attentio, quia intentio semper est necessaria, vel specialis, vel generalis: sicut dictum est de baptismo. Attentio autem non est de substãtia, sicut quando mens rapitur in prolatione verborum, ad alia, quod quandoque contingit ex infirmitate, quandoque ex negligentia vel incuria, & tunc est peccatum. Sciendum præterea quòd non solùm requiritur intentio consecrantis, sed etiam intentio istud sacramentum instituentis. Vnde si aliquis sacerdos staret in foro, & super omnes panes formam verborum proferret, etiam cum intentione consecrandi, non fieret ibi transsubstantiatio: & hoc non esset propter defectum virtutis verborum, cum vna vice sacerdos possit consecrare tot hostias, quot toti mundo sufficerent, si esset necessarium ecclesiæ, sed propter defectum intentionis illius, qui hoc sacramentum instituit, qui non intendit quòd cum tali ludibrio vel stultitia fieret consecratio, sed pro vtilitate vel necessitate ecclesiæ generalis, vel particularis. Circa formam quoque verborum sciendum quòd cùm dicitur, hoc est enim corpus meum, ista coniunctio enim, non est de substantia formæ, sed de bene esse ipsius, vnde omitti

*Forma.* *Luc. 22.* *1. Cor. 11.*

*Intentio quid.* *Attentio quid.*

*Intentio qualis esse debet.*

*Forma verborũ.*

*Enim, an de necessitate forma.* omitti non debet. Aliud namque est forma necessaria, sine qua non potest transsubstantiatio fieri: aliud forma debita, sine qua non debet fieri. Eodem modo dicendum est de speciebus panis & vini. Vnde nota quòd *Materia qualis esse debet.* materia Eucharistiæ alia est necessaria, alia est debita. Materia necessaria eucharistiæ est panis frumentitius, quia sine illo non potest fieri confectio Materia verò debita est, quòd panis ille sit azymus, quia licet in *In fermentato non debet celebrari.* fermentato posset confici, tamen hoc non debet fieri, duplici de causa. Prima est, quia panis azymus conuenit institutioni. Christus enim dedit discipulis corpus suum confectum in tali materia. Secunda est, quia talis panis conuenit significato. Christus enim *Luc. 28.* sine omni fermento peccati fuit. Similiter *Vinum & non alius liquor est materia.* dicendum est de materia calicis: quia alia est materia necessaria, alia debita. Materia necessaria calicis est vinum, quia sanguis Christi non potest in alia materia confici, quam in vino. Materia verò debita est, quòd *Aqua vino miscetur & quare.* aqua vino misceatur, & hoc duplici ratione. Prima, quia talis materia conuenit institutioni. Christus enim sanguinem suum sub tali specie dedit. Secunda, quia talis *Luc. 22.* materia conuenit etiam significato: quia Ecclesia, quæ per aquam significatur, Christo per fidem & charitatem iungitur. Sciendum præterea quòd in aceto & agresta non conficitur, quia acetum non est vinum, sed *Modicũ aqua.* fuit, sicut & agresta non est vinum, sed erit. In confectione autem sanguinis tam modicum aquæ debet admisceri vino, quòd absorberi possit ab illo: alioquin impeditur

tur consecratio si vinum ab aqua vincitur. Istud designat, quia cùm nos ad Christum conuertimur, non ipse in nos, sed nos in ipsum mutamur: quia corpori eius mystico incorporamur. Si vna gutta vini imponitur ex aliqua negligentia sanguini, non propter hoc desinit esse sanguis, nec propter admixtionem vinum in sanguinem mutatur, sed vtraque species in sua natura permanet. Sed si de vino multum ponitur ad vnam guttam sanguinis, sicut quandoque fit in ablutione, tunc ibi desinit esse sanguis: quia species illius guttæ sub qua est sanguis, absorbetur à multo vino adiuncto. Circa Eucharistiam est quoddam Sacramentum tantùm, vt species panis & vini: quoddam est ibi res tantùm: vt corpus Christi mysticum: quoddam est ibi res & sacramentum, vt corpus Christi verum, quod traxit de virgine, istud enim est res primi, & sacramentum secundi. Sub vtraque specie totus Christus indiuisus est, scilicet, corpus & anima, & Deus: ac per hoc vtrobique est vnũ & simplicissimum sacramentum. Sub specie namque panis est corpus Christi per conuersionem, & sanguis per connexionem, & anima per coniunctionem & diuinitas per vnionem. Ista enim quatuor non possunt diuidi, nec ab inuicem separari. Eodem modo dicendum est de sanguine. Præterea Christus sic totus est in tota specie, quòd est in qualibet parte eius, siue sit integra illa species, siue diuisa: ac per hoc non est ibi vt circunscriptus, vel occupans locum, vel habens situm, vel perceptibilis per aliquem sensum

*Cũ imponitur vini gutta in sãguine an fiat conuersio.*

*Contẽta in Eucharist. sacramento.*

*Quomodo totus Christus in Eucharistia.*

*Exemplum.* corporeum. Exemplum huius habemus in speculo: quod si diuidatur in multas partes, in qualibet apparet imago, quæ prius
*Sermo.* apparebat in integro. Item exemplum est de sermone, quem quis multis recitat, quia quilibet auditor recepit illum totum. Vnde quāuis sermo sit vnicus in proferente, totus tamen est in quolibet audiente.
*Hostia frangitur, & quare.* Hostia frangitur in tres partes, propter multas rationes. Primò propter tres personas diuinas in vna essentia, sic sunt tres partes in diuisione hostiæ, vnus tamen Christus etc.
*Ecclesia status tres.* Secundò propter tres status Ecclesiæ, scilicet militantium, triumphantium, & in purgatorio ardentium.
*Christi status tres.* Tertiò propter tres status Christi in quibus fuit, scilicet, mortalis, mortuus, & immortalis.
*Christi apertiones tres.* Quartò propter tres apertiones in corpore Christi tempore passionis, scilicet, manuum, pedum, & lateris.
*Tres in Christo substantia.* Quintò propter tres substantias in Christo, scilicet diuinitatis, animæ, & corporis.
*Figuratur sacramentum.* Sacramentum corporis Christi præfiguratum est multipliciter, scilicet in oblatione Melchisedech, in qua figuratè habemus formam exteriorem sacramenti, & primum effectum: scilicet, refectionem: ibi enim præcessit figura spiritualis refectionis in pane & vino.
*Euchar. multipliciter.* Item Euchar. est refectio spiritualis vitæ in te. Item in manna, vbi figurabatur effectus gratiæ. Item in agno paschali, in quo figurabatur liberatio à seruitute Ægyptiaca. Ita noster agnus est signum liberationis à Diabolo. Item in diuersis sacrificiis, de quibus habetur in Leuit. quibus figurabatur oblatio passionis Christ, vt fuit

*Genes. 14 Exod. 16 Exod. 12 1. Leuit. 15.*

fuit hostia quo ad reconciliationem, & victima quo ad satisfactionem pro peccatis nostris, holocaustum quo ad totius corporis sui læsionem. Item in oblatione mannæ, de quo legitur lib. Iudic. cap. 13. per quam figurabatur in quo debet fieri oblatio, & super quid: quia in fide Iesu Christi, qui per Petram designatur. Item in figura Ionathæ mellita, vbi figurabatur quis offerre debeat, quia Ionathas: per fauum verò mellis designatur deuotio offerentis. Figura sanguinis Christi fuit vinum ad designandum refectionem. Cant. 2. Introduxit me Rex in cellam vinariam. Item aqua ad designandum ablutionem. Vnde illud, vidi aquam egredientem, &c. Item sanguis ad designandum redemptionem ad Hebr. 9. Sine sanguinis effusione non fit remissio.

*Ezech. 47.*

---

## CAPVT XIII.

### *De dignitate & excellentia sacramenti Eucharistiæ.*

DIgnitas & excellentia huius sacramenti apparet in multis. Primò, quia sicut iam dictum est, tam ante legem, quàm in lege fuit præfiguratum. Secundò, quia à Prophetis prænuntiatum, Psal. 77. Panem Angulorum manducauit homo: ponitur hîc Præteritum pro futuro prophetali certitudine. Tertiò; quia à Christo institutum & hoc dupliciter: scilicet verbo, & facto, Verbo, vt patet Ioan. 6. Ego sum, inquit, panis viuus qui, &c. Facto. Matth. 16. Accipite &

*Sacramentum Eucharistia à Christo institutũ dupliciter.*

*Verbo & facto.* comedite: hoc est, &c. Quartò, quia ab Apostolis obseruatum. 1. Corin. 11. Conuenientibus vobis in vnum, &c. Quintò, quia à summis Pontificibus solemnizatum, qui ordinauerunt cantum & orationes, locum, & tempus, & vestimenta, & vasa diuersa: quæ omnia sunt ad decorem huius sacramenti. *Dignitas saramenti.* Maxima dignitas apparet in hoc sacramento: quia cùm Christus constet ex tribus substantiis, scilicet, deitate, anima, & corpore: Ipsa quidem deitas excellit omnia. Psal. 47. Magnus Dominns & laudabilis, &c. *Ioann. 1. Luc. 1.* Item anima eius præcellit omnes animas, cum sit plena gratia & veritate, id est, perfectissima in effectiua & cognitiua. Item corpus eius, excellit omnia corpora, quod de sanctificato corpore beatissimæ virginis fuit sumptum, & diuinitati vnitum: ergo in Christo nobilissimum quod est in *Colos. 2.* cœlo, & nobilissimum in terra vnita sunt.

---

## CAPVT XIV.

### *De mirabilibus, quæ sunt in Eucharistia.*

*Quot mirabilia in Eucharistia sacrameto.* MIrabilia multa sunt in hoc sacramento: primum est, quod est ibi corpus *Christus quomodo in Euchar.* Christi in tanta quantite sicut fuit in cruce, & sicut iam est in cœlo, nec tamen excedit terminos illius formæ. Secundum quòd ibi *Accidētia sine subiecto.* sunt accidentia sine subiecto. Tertium quia ibi panis ita conuertitur in corpus Christi, quòd non fit materia corporis Christi, nec *Panis cōuersio.* annihilatur. Quartum quòd corpus Christi non augetur ex multarum hostiarum consecratione,

cratione, non minuitur ex hostiarum sumptione. Quintum, quòd idem corpus in pluribus locis est sub omnibus hostiis consecratis. Sextum, quòd quando diuiditur hostia, non diuiditur corpus, sed sub qualibet parte totus est Christus. Septimum quòd quando tenetur hostia in manibus, & videtur oculis, corpus Christi nec tangitur per se, nec videtur, sed hæc tantummodo circa species sunt. Octauum quia cùm desinunt istæ formæ, tunc etiam desinit esse ibi corpus & sanguis Christi. Nonum, quòd cùm non sit ibi panis vel vinum, tamen accidentia eundem effectum habent, vt prius, scilicet, satiare, inebriare, & huiusmodi. Nota quòd Deo conuenit esse vbique simpliciter & propriè, creaturæ conuenit esse in vno loco tantùm. Corpus verò Christi medio modo se habet. Cùm enim sit creatura nõ debet æquari Creatori in hoc quòd sit vbique. Cùm verò sit vnitum deitati, debet in hoc excellere alia corpora, vt simul & semel possit esse in pluribus locis, sub isto videlicet sacramento. In sacramento Eucharistiæ quoddam est secundum naturam, vt hoc quod ibi accidentia sunt in hoc terminato. Quoddam est ibi supra naturam, sed non supra intellectum, vt quòd ibi sunt accidentia sine subiecto. Quoddam est ibi supra naturam & intellectum, vt quòd ibi Christus est totus, & tantus quantus fuit in cruce, nec tamen excedit terminos illius paruæ formæ. De mirabili transsubstantiatione, nota quod triplex est mutatio. Vna est artificialis, vt quando fit vitrum de cineri-

*Non diuiditur corpus Christi.*

*Aliud videtur & aliud continetur.*

*Desinentibus speciebus desinit corpus Christi.*

*Accidẽtium effectus.*

*Deum, creaturã corpus Christi esse quomodo.*

*Quid in hoc sacramẽto.*

*Mutatio triplex.*

Alia naturalis & hæc duplex eſt, ſcilicet, accidentalis, & ſubſtantialis. Accidentalis eſt quando idem ſubiectum manet ſub diuerſis accidentibus ſibi inuicem ſuccedentibus. Subſtantialis eſt quando eadem materia manet ſub diuerſis formis ſubſtantialibus: ſicut patet in tranſmutatione elementorum adinuicem. Tertia eſt mutatio ſupernaturalis: vt quando nec materia, nec ſubiectum manet, ſed tantum accidentia ſine ſubiecto: & talis mutatio eſt in tranſſubſtantiatione corporis Christi. In rerum mutatione poteſt notari triplex difficultas, vel ex parte termini à quo, vel ex parte termini ad quem, vel re parte diſtantiæ terminorum adinuicem. Primo modo creatio eſt mirabilior omnibus mutationibus, quia eſt de non ente ſimpliciter. Secundo modo conuerſio panis in corpus Chriſti eſt mirabilior omnibus, quia eſt ens in actu prius exiſtens. Tertio modo incarnatio Chriſti eſt mirabilior quacũque mutatione: quia ibi eſt vnio finitæ ſubſtantiæ ad infinitum. Mundus diſtinguit quadruplicem mutationem ſubſtantialem. Prima eſt à non ente in ens, & hæc dicitur generatio. Secunda eſt ab ente in non ens, vt corruptio. Tertia eſt ab ente in ens, quod modo non eſt, ſed iam erit, vt productio. Quarta eſt ab ente in ens iam exiſtens, & talis eſt conuerſio panis in corpus Chriſti. Hæc mutatio non habet ſimilitudinem in natura, ſed eſt in alteratione quaſi contraria: quia hîc mutatur vna ſubſtantia in aliam, & manent eadem accidentia, ſed in alteratione è conuerſo eſt, quia

*Triplex difficultas.*

*Diſtinguitur commutatio.*

quia ibi mutantur accidentia, & manet eadem substantia: sicut patet in corporalibus, quando de albo fit nigrum: & in spiritualibus, quando fit de iusto impius, vel de ignorante sciens. Nota quod hæc præpositio de, multipliciter sumitur. Quandoque enim notat causam: vt cùm Christus dicitur conceptus de Spiritu sancto. Quandoque materiam, vt cùm dicitur Christus natus de Virgine. Quandoque identitatem substantiæ, vt cùm dicitur filius natus de patre. Quandoque transsubstantiationem vel conuersionem, vt cùm dicitur corpus Christi fieri de pane. Quandoque ordinem, vt cùm dicitur creatura esse de nihilo.

*De, præpositio quid notat.*

## CAPVT XV.

*De effectu in suscipientibus corpus Christi.*

DIgnè suscipientes corpus Christi, bonum multiplex consequuntur. Primum est Christi cõmemoratio. Hoc facite in meam commemorationem, scilic. dilectionis, liberationis, imitationis. Item viuificatio interior, quia nonnunquam per virtutem huius sacramenti fit de attrito contritus. Vnde sicut Gen. 3. lignum vitæ comestum vitam præstabat, sic per hanc gratiam purgamur, illuminamur, perficimur, reficimur, & viuificamur. Et bene redditur vita per cibum, per quem & mors intrauit. Item corporis Christi mystici incorporatio. Vnde dictum Aug. Non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me, non intelligitur de vnione

*Vtilitas multiplex.*
*Matth. 26.*

corporis mystici de nouo facienda, sed de augenda: non enim vnit dissimilia. Item spiritualis refectio, In loco pascuæ, &c. Deus enim non tantùm instituit sacramentum quod nos in esse gratiæ generaret, vt Batismum: vel quod genitos roboraret, vt confirmationem, verùm etiam quod roboratos nutriret, vt Euchar. propter quod hæc tria sacramenta dantur omnibus qui ad fidem accedunt. Item deuotionis augmentatio. Psalm. 22 Impinguasti in oleo, &c. Nutrimentum enim quod hic datur nobis quantum ad esse gratuitum, in tribus attenditur, scilicet in conseruatione deuotionis ad Deũ, & dilectionis ad proximum, & delectationis intra nosmetipsos. Item fomitis mitigatio. Psalm.ibi. Super aquam refectionis, &c. quia sicut aqua refrigerat, sic & istud sacramentum feruorem concupiscentiæ mitigat. Item collatio gratiæ. Exo. 16. Descendente manna descendebat, &c. Numer. 11. Item virtutum roboratio. Psal. 103. Panis cor hominis confirmet. Item peccatorum remissio, quia per istum cibum semper fit reparatio deperditi. Vnde quando dicitur in oratione dominica. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, statim sequitur, Et dimitte nobis debita nostra. Istud intelligitur de venialibus tantùm: quia sicut alimentum naturale prodest viuenti & non mortuo, sic alimentum spirituale. Item contra diabolum armatio. Psalm. 22. Parasti in conspectu meo mensam aduersus, &c. Item spei eleuatio. Vnde Apo. Ro. 8. Quomodo cum illo, &c. Item amoris excitatio. Ber. Disce

*Psal. 2.*

*Multiplicia sacramenta Deus instituit, & quare.*

*Quæ sacramẽta dentur ad fidem accedentibus.*

*Nutrimentum specialiter in tribus.*

*Matt. 6.*

Disce Christiane quantum debeas diligere Christum qui dedit nobis carnem suam in cibum, sanguinem in potum, animam in pretium, aquam lateris in lauacrum. Item fidei commendatio, quia in hoc sacramento fides eleuatur supra naturam, supra sensum, & supra intellectum. Apost. 2. Cor. 10. Captiuantes omnem intellectum in obsequium Christi. Item Angelica conuiuatio. Psalm. 77. Panem Angelorum manducauit homo. Item regni cœlestis collatio. Ioann. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit, &c. Item spiritualis delectatio, Sap. 16. Panem de cœlo præstitisti eis, &c. Item intellectus illuminatio. 1. Reg. 14. Gustauit Ionathas de melle, & illuminati sunt oculi eius. De effectu Euchar. dicit Bern. Corpus Christi est ægris medicina, peregrinantibus via, debiles confortat, valentes delectat, languorem sanat, sanitatem conseruat. Per hoc fit homo mansuetior ad correctionem, patientior ad laborem, ardentior ad amorem, sagacior ad cautelam, ad obedientiam promptior, ad gratiarum actiones deuotior. Sicut rectè communicantibus multa bona proueniunt, vt dictum est: sic indignè sumentibus corpus Christi multa mala occurrunt. Nullius enim opus placet Deo, nisi placeat ipse priùs. Indigna enim communio peccatis hominem illaqueat, damnationem præparat, proximum scandalizat, mentem excæcat, tentationi subiugat, Deum irritat, vitam temporalem breuiat, gratuitis spoliat. De his per ordinem dicitur, Ps. 69.

*Fides qualiter eleuatur in hoc sacramento.*

*Itẽ effectus singulares sacramẽti Eucharist.*

*Indignè sumentibus, pericula.*

Fiat, inquit, mensa eorum coram ipsis, &c. Ecce primum, & in retributionem: ecce secundum, & in scandalum, ecce tertium: obscurentur oculi eorum ne videant: ecce quartum: & dorsum eorum semper incurua: ecce quintum: effunde super eos iram tuam: ecce sextum: fiat habitatio eorum deserta: ecce septimum: in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet: ecce octauum.

## CAPVT XVI.

### *De modo sumendi Eucharistiam.*

*Quotmodis sumitur Christus.*

CORpus Christi quatuor modis sumitur. Quidam accipiunt illud spiritualiter tantùm, vt qui accipiunt rem sacramenti, id est, gratiam, & non ipsum sacramentum corporis Christi. De hoc modo sumendi dicit Aug. Crede, & manducasti, id est, Corpori Christi mystico incorporatus es. Quidam sacramentaliter tantum, vt communicantes in mortali peccato: quia licet Deus sit vbique per essentiam, non tamen per gratiam. Quidam spiritualiter & sacramentaliter, vt qui accipiunt rem, & sacramentum, vt communicantes in gratia. Quidam neutro modo, vt qui nec rem, nec sacramentum accipiunt, vt hæretici, qui nihil conficiunt. Primi non manducantes manducant, secundi manducantes non manducant, tertij manducantes manducant, quarti non manducantes non manducant. Circa communionem committitur peccatum tribus modis. Primò cùm quis statutus tempore

*Peccat quis circa communionē & quater.*

com

communionem dimittit. Io. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. Secundò cùm quis suo tempore communicans malè accedit. Apost. 1. Cor. 11. Qui sumit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Tertiò cùm quis post communionem à peccatis se non custodit: & iste triplex malum incurrit. Primò, quia Christum, quem suscepit ignominiosè, à se expellit, nam turpius eiicitur, quam non admittitur, hospes. Secundò quia talis quodammodo similitudinem Iudæ gerit, qui postquam cum Christo cœnauit, ipsum tradidit. Sic & Absalon fratrem suum ad conuiuiũ vocauit, & postea occidit. Tertiò, quia ordinem honestatis peruertit. Venturo enim reuerentiam exhibet, & præsenti nullam. Vnde similis est illis, qui cum ramis oliuarum, & clamore festiuo obuiauerunt Christo, & ipsum postmodum crucifixerunt. Qualiter autem ad communionem accedendum sit, discere possumus in esu agni pascalis. Comedebant enim Iudæi accinctis renibus, calceatis pedibus, baculos habentes in manibus, cum lactucis agrestibus, & panibus azymis, & festinanter. Per primum significatur puritas castitatis. Lucæ duodecimo, sint lumbi vestri præcincti & luceat. Per secundum affectus deuotionis. Cant. 7. Quàm pulchra es in calceamentis filia princ. Per tertium memoria dominicæ passionis. Gene. 32. in baculo meo transiui Iordanem istum. Per quartum amaritudo contritionis. Psalm. 79. Cibabis nos pane lachrymarum. Per quintum promptitudo bonæ voluntatis, & operationis.

*Cũ quis peccat post communionẽ.*

*Matt. 26*

*Matt. 21*

*Modus dignè sumendi Eucharistiam.*

*Exod. 12.*

*Quales esse debeat cõmunicãtes.* Prou. 22. Vidisti hominem velocem in operiribus suis, coram regibus stabit. Item quales debeant esse communicantes, ostenditur in vestibus sacerdotalibus. Requiruntur enim ista, iudicium discretionis, munditia castitatis, mortificatio carnis, constantia fortitudinis, perseuerantia longanimitatis, perfectio charitatis. Primum notatur in superhumerali, secundum in alba, tertium in cinctura, quartum in fanone, siue manipulo, qui portatur in brachio sicut clypeus, quintum in stola, sextum in casula. *Christi corpus velatum sumitur, & quare.* Corpus Christi sumitur velatum accidentibus multiplici ratione. Primò propter meritum quantum ad bonos, quia secundum Greg. fides non habet meritum cui humana ratio præstat experimentum. Secundò propter indignitatem, quo ad malos. Exemplum de Bethsamitibus. 1. Reg. 6. qui percussi sunt, quia arcam domini illuserunt. Tertiò propter imbecillitatem quantum ad omnes. Non enim possemus videre claritatem corporis *Exo. 34. 2. Cor. 3.* Christi glorificati. Exemplum de Moyse, in cuius faciem non poterant intendere filij Israël quando resplenduit. Quartò proproprter vitandum horrorem, qui fieret si Christi carnem dentibus attrectaremus. *Laicis non datur sub vtraque specie, & quare.* Tres sunt causæ quare laicis non datur istud sacramentum sub duplici specie. Prima est, quia possent credere, quod totus Christus non esset sub vtraque specie. Secunda, propter periculum, quia de facili posset effundi sanguis. Tertia, vt veritas respondeat vmbræ, quia in lege non bibebant etiam *Deut. 12. Hest. 4.* offerentes de libamine.

CAP.

## CAPVT XVII.

### *De abstinentia à communione.*

ABstinent quidam à communione propter culpam propriam, & aliqui sine culpa mortali, sed propter sacramenti reuerentiam, sicut sentiunt se minus mundos carne, vel mente, vel etiam indeuotos: & isti bene faciunt, dummodo possint iustè & sine aliorum scandalo supersedere. Vbi enim non instat necessitas, consulendum est talibus vt de communione expectent quousque parati, & deuoti ac circunspecti possint accedere. Nulla tamen necessitas debet compellere, vt aliquis in peccato mortali existens scienter communicet. Peccatum facit indignum communione tribus modis: aut in habitu, vt quando quis accedit non contritus de peccato præterito & inconfessus. Aut in actu, vt quando quis immutat formam sacramenti, & irreuerenter ipsum tractat. Aut in propsito, vt quando habet voluntatem peccandi in futuro. Potest etiam propter reuerentiam sacramenti exclusio fieri à communione tripliciter. Primò propter reuerentiam sacramenti exterioris, sic excluditur pollutio, & immunditia corporalis. Secundò propter reuerentiam rei contentæ sub formis, sic excludit defectus iudicij, & rationis, vt in pueris, amentibus. Tertiò propter reuerentiam rei significatæ, id est, vnitatis corporis mystici, sic excludit vinculum interdicti vel suspensionis, vel excom

*A communione abstinendum, & quare.*

*Quis indignus communione.*

*Excluditur quis à comunione propter plura.*

*Excommunicati, aut interdicti non cōmunicent.*

excommunicationis etiam iniustæ. Sic igitur propter solam reuerentiam sine omni culpa excluduntur multi à communione. Hoc primò patet in pueris, qui tamen si sunt prope ætatem adultam scilicet 10. vel 12. annorum, & apparent in eis signa reuerentiæ, & discretionis, possunt sumere, aliàs non. Item patet in furiosis, qui excluduntur sine culpa, qui tamen communicare possunt, quando habent lucida interualla. Item cùm quis habet lutosas manus, licet hoc sit sine culpa, tamen pro sola reuerentia non debet tangere corpus Christi. Tria genera hominum in lege excludebantur ab esu agni, scilicet incircuncisi, qui significant accedentes irreuerenter ad communionem. Legitur 2. Reg. 6. quòd percussus est Oza, qui tetigit arcam domini. Item alienignæ, hi significant infideles, de quibus Gen. 37. Fera pessima deuorauit filium meum. Item immundi, qui significant habentes peccatum mortale. De his propheta Isa. 52. Mundamini, qui fertis vasa domini. De his tribus nota quòd indignè sumit, qui non sumit reuerenter, vel non catholicè vel habet mortale scienter. Qui non communicat suo tempore, multa mala incurrit. Primò, quia talis multiplici vtilitate priuatur, de qua supra dicitur in capitulo, de effectu Eucharistiæ. Si enim Raab saluata est, quia suscepit nuncios domini, multo magis, qui ipsum suscipit. Secundo, quia constitutionem ecclesiæ transgreditur: statuit enim ecclesia quod qui non communicat in Pascha, viuens ab ingressu ecclesiæ

*Pueri communicandi in qua ætate.*

*Furiosi in interualla lucido cōmunicādi.*

*Manib. illotis nō tractandū Christi corpus.*

*Exod. 12.*

*Non cōmunicare suo tempore in commoda.*

*Iosu. 2. & 6.*

*Qui non communicat in pascha interdicitur.*

ecclesiæ arceatur, & moriens careat ecclesiastica sepultura. Tertiò quia maledictionem incurrit. Ecclesiastici 4. Væ soli, &c. Bene solus est, qui Christum non habet. Quartò quia vices Deo non rependit. Aug. Verecundum est illi hospitium denegare, qui solet omnem pulsantem admittere. Quintò quia vires spirituales perdit. Quilibet enim qui est sine mortali, est membrum corporis mystici. Membrum autem debet sustentari alimento corporis Christi veri. Alioquin efficitur aridum, sicut corporeum membrum ad quod non transmittitur corporalis cibi nutrimentum.

*1. Cor. 12.*

## CAPVT XVIII.

### *De officio Missa.*

PRærogatiuas plurimas habet missa. Primò quia celebratur à ieiuno. Secundò, quia tantùm in ecclesia, & supra altare, nisi quandoque propter necessitatem fiat sub tentorio vel in alio loco honesto. Tertiò, quia oportet celebrantem esse sacerdotem. Quartò, quia oportet eum indutum esse sacris vestibus. Quintò, quia tantummodo fit in die, & non in nocte, nisi in natiuitate domini. Sextò, quia celebratur accenso lumine, etiam si mille Soles lucerent super terram. Septimò, quia ibi sonant verba diuina, Angelica, & humana. Diuina quidem, cùm dicitur vel cantatur, Pater noster, & leguntur verba domini in Euangelio. Angelica verò quando dicitur, Gloria in excelsis Deo,

*Prærogatiua missa.*

*Accenso lumine celebratur.*

*In missa sonant diuina verba, Angelica, humana.*

*Idioma hebraicũ, Græcũ, Latinũ. Missa plena mysterys.*

*Missa moralis expositio.*

*Introitus, Kyrie eleison*

*Misericordia Dei indigemus nouem modis.*

*Gloria in excelsis, Collecta. Epistola, Alleluia. Gradule. Euãgelium. Offerenda. Secreta.*

Deo, &c. Humana autem, vt in collectis, & huiusmodi. Octauò, quia ibi audiũtur tria idiomata nobilissima, scilicet Hebraicum, vt sabaoth, & osanna: Græcum, vt Kyrie eleison: Latinum, vt in aliis, quæ sunt ibi. Nonò, quia missa suo modo tam plena est mysteriis, sicut mare guttis, sicut sol atomis, sicut firmamentum stellis, sicut cælum empyreum Angelis Decimò, quia sacerdotes in solennibus ecclesiis habent in missa sua plures ministros, Diaconum, subdiaconum, & acolytos Vndecimò, quia Angelis ibi existentibus sufficit in præsentia tantæ maiestatis esse scholares. Duodecimò quia ibi est dominus cæli & terræ. Officium missæ moraliter exponitur ita. Introitus significat inchoationem boni operis: & duplicatur, quia in nostra inceptione debemus declinare à malo, & facere bonum: Kyrie eleison quod nouem vicibus variatur, significat inuocationem misericordiæ Dei, qua nouem modis indigemus: primis tribus modis ad peccatorum remissionem, quæ committimus corde, ore, & opere. Quantum ad contritionem confessionem & satisfactionem. Secundis tribus modis quantum ad gratiæ collationem, scilicet fidei, spei & charitatis. Tertiis tribus modis quantum ad glorificationem, qua gaudebimus in Deo supra nos, intra nos, de nobis ipsis, & iuxta nos de proximo. Gloria in excelsis Deo, significat gratiarum actionem. Collectæ, denotant orationem. Epist. & Euangelium nouæ & veteris legis obseruationem. Graduale & Alleluia, vitæ acti-

uæ,

uæ,& contemplatiuæ perfectionem. Offertorium contribulati spiritus sacrificium. Secreta significant statum viæ. Præfatio statum patriæ. Sanctus, Sanctus, San. exultationem Angelorum præsentium. Canon transitum membrorum in corpus Christi mysticum. Pater noster, filiationē significat per gratiā. Agnus Dei, liberationem per misericordiam, & triplicatur, vt liberemur à malis præteritis, præsentibus, & futuris. Communio seu cōplenda significat boni operis consummationem. Circa quædam alia quæ sunt in missa nota significationem allegoricam. Intelligimus enim per altare crucem, per calicem, sepulchrum, per patenam lapidem superpositum: per corporale sindonem, in qua corpus Domini fuit inuolutum. Nota etiam quòd omnes missæ sunt æquè bonæ quantum ad opus operatum, vna tamen est melior altera quantum ad opus operans. Vnde melius est audire missam boni sacerdotis quam mali, sicut in mensa corporali eundem cibum iocundius accipimus à mundo ministro, quam ab immundo. Nota quòd periculosum est si celebrans missam, cæcutiens vel manus tremulas habens, vel morbum habet, & aut delirus aut idiota est. Vnde talibus est iniungendum quòd abstineant à missa. Præterea quando aliquis bis est celebraturus missam, non debet sumere ablutionem in missa priori, quia ad missam secundam accederet non ieiunus.

*Prefatio. Sanctus, Canon, Pater noster Agnus Dei & quare triplicatur. Communio. Allegorica significatio. Altare. Calix. Patina. Corporale. Missæ omnes æquè bonæ: & nō. Simitudo. Periculū in celebrando. Nota.*

CAP.

## CAPVT XIX.

*De negligentijs quæ fiunt in missa.*

*Remedia in negligẽtiis missæ.*

SI per negligentiam euenerit quod perlecto canone nec vinum, nec aqua reperiatur in calice, statim infundi debet vtrunque & sacerdos iterabit canonem siue consecrationem ab illo loco: Simili modo, & perficiet vsque ad finem, ita tamen vt nec dimittat duas cruces, quæ fieri singulariter super hostiam consueuerunt. Vel melius potest dici, quòd aliam hostiam sumat & canonem à principio incipiat. Quòd si de simplici vino vel aqua fiat consecratio, vinum reputabitur pro consecrato, sed aqua non. Si quid de sanguine ceciderit super corporale, vel palam altaris, vel super albam vel casulam pars illa rescindatur, & in loco reliquiarum reseruetur, prius tamen extrahatur sacramentum quantum poterit, & sumatur, deinde abluatur & sumatur ablutio. Si verò super terram, lapidem, vel lignum ceciderit, lingendus, radendus, & extergendus est locus ille, & puluis in sacro loco reponendus. Porrò si in ipsum sanguinem musca vel aranea ceciderit, vel aliquid aliud tale, quod vix sine vomitu, aut mortis periculo sumi potest, perfundatur & lauetur, quàm cautius potest in calice, & ablutionem sumat sacerdos: sed musca siue aranea super piscinam cremetur. Quod si corpus siue de corpore Christi super palam altaris ceciderit, vel super aliud vestimentum, non incidatur,

*Quid agẽdum in casu sãguinis.*

*Quid si super terram.*

*Si musca vel aranea.*

*Quid de corpore.*

ſed vino abluatur, & à miniſtro ſumatur. Si infirmus corpus Domini reijciat, ſuſcipiatur prout diligentius poteſt, & ſumatur à ſacerdote, vel ab aliquo puero diſcreto & mundo, ſi æger non poteſt illud reſumere. *De agrotis.*

---

## CAPVT XX.

### *De ſacramento pœnitentiæ.*

POnitentia eſt, vt ait Ambr. præterita malaſ plangere, & plangenda iterum non committere. Item Greg. Pœnitentia eſt anteacta mala & peccata flere, & iterum flenda non committere. Circa prædictas diffinitiones nota quòd quædam diffinitiones dantur per eſſentiam, vt homo eſt animal rationale mortale. Quædam per cauſam, vt dies eſt Sol lucens. Diffinitio autem pœnitentiæ data per cauſam, & non per eſſentiam. Veruntamen pœnitentia diffinitur per duplicem actum, vnum qui eſt reſpectu præteriti, ſ. mala præterita plangere: alterum reſpectu futuri, ſ. plangenda iterum non committere. Primus actus eſt in re: ſecundus in propoſito. Pœnitentia duplex eſt, quædam interior tantùm, & hæc eſt de iure naturali: quædam exterior, quæ fit ad arbitrium hominis. Prima non eſt ſacramentum propriè: ſecunda verò eſt ſacramentum. Non enim pœnitentia per ſe ſuſcepta dicitur propriè ſacramentum eccleſiæ, cùm talis etiam ante baptiſmum poſſit fieri: ſed pœnitentia iniuncta per miniſtros eccleſiæ, ſacramentum eſt.

*Pœnitẽtia quid.* *Pœnitẽtia diffinitio.* *Pœnitẽtia duplex.* *Quando pœnitẽtia eſt ſacramentum, & quãdo non.*

Notan

*Actus pœnitentiæ.* Notandum quoque est, quòd lugere pro propriis peccatis est actus pœnitentiæ, quæ est virtus iustitiæ, sed lugere pro malis alienis, *Lugere pro se & alienis.* est alterius virtutis, s. misericordiæ: lugere verò pro bonis æternis, est actus tertiæ beatitudinis, de qua dicitur, Beati qui lugent, *Matt. 5.* &c. De duratione pœnitentiæ sciendum est *Quandiu debet durare pœnitentia.* quòd exteriorem non oportet esse perpetuam, sed de interiori distinguitur. Est enim pœnitentia interior secundum habitum: & hæc debet esse perpetua. Alia est secundum actum, & hanc non oportet esse perpetuam. *Pœnitētia habitualis & actualis & ad quāistarū semper tenetur pœnitens.* Semper enim tenetur quis ad interiorem pœnitentiam habitualem, qua vellet non peccasse, & vult de cætero non peccare. Sed ad exteriorem pœnitentiam non semper tenetur. Præterea alius est dolor rationalis, qui est peccati detestatio: alius sensualis, qui est passio: primus dolor semper debet esse in pœnitentia: secundus non est de necessitate. Item quamuis homo non sit certus de peccati remissione, tamen non oportet propter hoc pœnitentiam exteriorem esse *Dolor duplex.* perpetuam, quia non exigitur in talibus certitudo scientiæ, sed sufficit certitudo con- *Certitudo qua requiritur.* iecturæ probabilis, vt est quando homo fecit probabiliter quod erat ex parte sui dolendo, confitendo, satisfaciendo, emendando. Cùm *Quæ sit huius sacramentis materia.* in omni sacramento nouæ legis sit aliqua materia visibilis elementi, quæ est signum & causa gratiæ, oportet etiam in sacramento pœnitentiæ ita esse, sed tunc materia sensibilis largè sumitur pro omni re, siue res illa sit exterior substantia, siue actio humana: vnde secundum hoc in pœnitentia, prout est

est sacramentum, sunt res & verba: verba quippe in confessione & absolutione sunt: res autem est ipsa actio humana. Ad intelligendum ista pleniùs, nota quòd sicut in medicinis corporalibus quædam consistunt in sola passione curati, vt est sectio vulneris: quædam verò in actione eiusdem, vt est exercitatio corporis: Ita in sacramentis quædam consistunt in passione eius qui sanctificatur, & non in actione, nisi per accidens, vt baptismus, confirmatio, eucharistia, extrema vnctio, ordo. Quædam verò consistunt essentialiter in actu eius qui sanctificatur, vt alia duo sacramenta, scilicet pœnitentia & matrimonium. In primis ergo quæ sine actu nostro operantur, requiritur exterior materia, quæ significat & causam & rem sacramenti. In aliis verò ipse actus noster est pro materia sensibili. Ex prædictis patere potest quòd in hoc quoddam est sacramentum tantùm, vt est actus pœnitentis exterior: quoddam est res tantùm, vt remissio peccatorum: quoddam res & sacramentum, vt contritio interior.

*In sacramento pœnitētia res & verba sunt. Similitudo.*

---

## CAPVT XXI.

### *De qualitate pœnitentiæ.*

Est enim pœnitentia quædam vera. Aug. Pœnitentia vera est, pœnitendo non committere, & commissa deflere. Quædam est falsa. Isido. Irrisor est, & non pœnitens, qui adhuc agit quòd pœniteat. Quædam est coacta, Ps. 31, Cōuersus sum in ærumna mea, &c.

*Pœnitētia vera & falsa.*

*Coacta.*

Quæ

*Sera.* *Iniqua.* *Desperata.* *Sancta.* *Qualis debet esse pœnitentia.* *Amara.* *Voluntaria.* *Perfecta.* *Accelerata.* *Perseuerans.* *Fortis.* *Epistola ad Heliodorũ.* *Pœnitẽtia resurrectio spiritualis.* *Ioan. 11.* *Prompta.* *Isai. 5.* *Mat. 25.*

Quædam est sera. Aug. Si tunc pœnites quan peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Quædam iniqua Matt. 27. Iudas pœnitentia ductus, &c. Quædam desperata. Sap. 5. Præangustiat spiritus gementes, dicentes intra se, pœnitentiam agentes. Quædam sancta, & meritoria Bern. O fœlix pœnitentium humilitas. O bona spes confitentium, quàm potens es apud omnipotentem, quàm facilè vincis inuincibilem, quàm cito tremendum iudicem conuertis in piissimum patrem. Debet pœnitentia esse amara. Hier. 6. Planctum vnigeniti fac tibi. Voluntaria. Aug. Cum gaudio debet facere immortalis futurus, quæcunque faceret homo pro differenda morte moriturus. Perfecta. Aug. Nulla pœnitentia est sera, dummodo sit vera. Accelerata. Eccl. 5. Ne tardes conuerti ad Dominum. Hier. Nauiculæ hærenti in solo funem potius præcide, quàm solue. Perseuerans. Cant. 5 Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos! Fortis. Hier. Licet in limine iaceat pater, licet mater vbera quibus te nutrierat, ostendat, per calcatum perge patrem, &c. Item resurrectio spiritualis (quæ est pœnitentia) debet esse cum Christo semper victuro, non cum Lazaro iterum morituro. Pœnitentia debet esse prompta & non diu dilata. Primò, ne infructuosi simus, quia diu expectamur, vnde Isai. 5. Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas. Secundò, quia ad magna vocamur. Ge. 15. Ego ero merces tua magna. Tertiò, ne æternis nuptiis excludamur, sicut factum est fatuis virginibus, quæ differe

ferebant se præparare. Quartò, ne ab hostibus impediamur, sicut filij Isaël à Pharaone ne egrederentur de Ægypto. Quintò, quia relinquere peccatum etiam pœnis compellimur. Gregor. Contemnendus esset hic mundus, etiam si rebus prosperis abundaret. Sed cum tot aduersitatibus animum pulsat, cum tot calamitates ingeminat, quid aliud, quàm vt non ametur, clamat? Sextò, ne blandè seducamur, sicut auis per fistulam aucupis, & sicut piscis per escam in hamo, & sicut vrsus per mel. Septimò, ne morte præueniamur. Greg. Nihil certius morte, &c. Octauò, ne consuetudine teneamur, sicut arbor de facili non euellitur, cùm bene radicatur. Iere. 13. Nunquid Æthiops potest mutare pellem suam, &c. Ad agendam pœnitentiam mouent quatuor: de quibus Bern. Nimis durum est cor, quod non emolliunt beneficia, nec terrent suplicia, nec alliciunt promissa, nec castigant flagella. Impedimenta pœnitentiæ sunt, pusillanimitas aggrediendi: tales sunt sicut equus vmbraticus, qui trunco vel vmbra terretur. Pudor confitendi, sed sicut ait August. verecundia magna pars pœnitentiæ est, horror satisfaciendi, sed contradicit Apost Hoc momētaneum & leue tribulat. Cor. Delectatio peccandi, sed temporale est, quod delectat, æternum, quod cruciat. Spes diu viuendi, sed Dominus ait, Securis iam ad radi. ar. po. est. Desperatio gratiam obtinendi, sed contradicit Ezec. 18. Quacumque hora ingemuerit peccator, &c. Timor recidiuandi. Aug. Quando cecidi erexit me: quando steti, tenuit me- quan-

*Exod. 15.*

*Similitudo.*

*Ad pœnitentiã nos mouent plura.*

*Impedimenta pœnitentiæ.*

*2. Cor. 4.*

*Greg.*

*Matt. 3.*

*Fiducia magna.*

quando iui, duxit me. Ita loquitur de Deo. Exemplum delinquendi, sed stultus est, qui vidit aliquem cadentem in foueam, si non sit in eodem loco cautior. Consuetudo peccandi, sicut Balaam consuetus monstris non curauit quòd asina loqueretur. Confidentia de Dei misericordia, quòd quando pœnituerit, ipsum recipet, sed hoc est peccare in Spiritum sanctum. Grego. Misericordiam Dei debemus saltem erubescere: si iustitiam eius nolumus formidare.

Nũ. 22.

## CAPVT XXII.

### *De effectu pœnitentiæ.*

*Quid faciat pœnitentia.*

PEr pœnitentiam absoluitur homo à peccato, restituitur Ecclesiæ, reconciliatur Deo, donis spiritualibus ditatur, de filio diaboli filius Dei efficitur, paradisus Dei aperitur. Hæc est quæ angelos lætificat, impium iustificat, amissa bona reuocat, vitam æternam donat, pœnam æternam vetat. Item pœnitentia est secunda tabula post naufragium, ad quam potest homo recurrere, quandiu est in statu vitæ præsentis, quandocunque & quotiescunque diuinam misericordiam voluerit implorare. Duplex est enim naufragium, scilicet, peccati originalis, & actualis: sed de primo liberamur per tabulam baptismi, quæ virtutem & efficaciam accepit à tabula crucis Christi. De secundo autem liberamur per tabulam pœnitentiæ, quam diuina clementia prouidit homini: quia pro peccato actuali non

*Luc. 15. Ibidem. Pœnitẽtia quid. Sẽper est iteranda pœnitentia. Naufragiũ duplex.*

non potest iterum baptizari. Nota quòd à reatu peccati liberamur per gratiam : à sequelis autem peccatorum per pœnitentiam, & partes pœnitentiæ : à miseria verò per gloriam. Item nota qualiter opera mortificata viuificentur, quia licet verum sit quòd à priuatione ad habitum non sit regressus in vita naturali, non tamen est verum in vita morali. Nam à priuatione ad habitum voluntarius est regressus, scilicet, à morte culpæ ad vitam gratiæ. Vnde dicimus, quòd sicut peccata actualia transeunt actu, & remanent reatu : ita bona opera transeunt actu, & remanent merito. Secundum autem quod manent, dicuntur mortificari, vel viuificari. Bona igitur opera quandiu sunt coniuncta radici merendi, scilicet, charitati dicuntur viuere: quando autem ab illa separantur, dicuntur mortificari : & quando reuertuntur, dicuntur viuificari, quia redeunt ad statum suæ originis, videlicet gratiæ & charitatis, & quia valent ad maiorem radicationem charitatis.

*Qualiter à peccatis liberamur.*

*Opera mortificata viuificantur.*

*Differũt vita naturalis, & vita moralis.*

*Bona opera.*

---

## CAPVT XXIII.

### *De partibus pœnitentiæ.*

*Partes pœnitentiæ integrales quot.*

PArtes pœnitentiæ integrales sunt tres, scilicet, contritio, confessio, & satisfactio. Quamuis enim complementum peccati possit esse in actu solùm oris, & cordis solùm, vel trium simul : tamen ad perfectionem pœnitentiæ exigitur horum trium accusatio : licet ad esse simplex sufficiat con-

*Quæ exiguntur ad perfectionem pœnitentiæ.*

tritio in actu, & confessio, & satisfactio in proposito. Non enim in his quæ habent esse successiuè, exigitur quòd partes integrales sint simul, sed exigitur hoc in toto quod habet esse permanens. Quòd autem tres sint partes pœnitentiæ, sic ostenditur. Pœnitentia est quoddam spontaneum iudicium, in quo contritio est quasi quædam citatio, vbi sequitur rei ante iudicem spontanea confessio. Deinde sequitur per iudicem impositæ emendæ solutio. Sed in hoc differt iudicium fori à iudicio poli: quia ibi confessus in iure condemnatur, & hîc absoluitur. Alia est partium istarum sufficientia: quia omne peccatum committitur corde, ore, vel opere, iustum est vt per contrarium curetur, scilicet, vt peccator culpam animo detestetur, verbo accuset, & facto puniat. Item per peccatum offendit homo Deum, Ecclesiam & seipsum, sed per contritionem reconciliatur Deo, per confessionem Ecclesiæ, & per satisfactionem sibi. Item istæ tres pœnitentiæ partes sunt tres diætæ, quibus itur ad terram promissionis, de quibus dicitur Exo. 3. Ibimus viam trium dierum. Item istæ tres partes significant tres mortuos moraliter, quos Dominus suscitauit: quoniam per contritionem suscitatur puella in domo, per confessionem iuuenis in porta, per satisfactionem Lazarus in sepulchro.

*Iudiciũ priuatũ.*

*Differẽtia iudiciorũ.*

*Sufficiẽtia partiũ pœnitentiæ.*

*Matt. 5.*

*Offendit tribus peccator.*

*Tres dietæ quibus itur ad terrã promissionis.*

*Matt. 9.*
*Luc. 7.*
*Ioan. 11.*

CAP.

## CAPVT XXIV.

### *De contritione.*

COntritio eſt dolor voluntariè pro peccatis aſſumptus, cum propoſitò confitendi, & ſatisfaciendi. Hæc diffinitio magiſtralis eſt, & ponitur hîc dolor pro genere: voluntariè aſſumptus ponitur ad differentiam doloris naturalis, qui non eſt meritoriùs, cùm non ſit in genere moris: ſed voluntas tantùm ponitur in genere moris. Pro peccatis, ponitur ibi pro materia doloris, ad differentiam doloris inuidiæ, quæ eſt in bono alieno. Sic ergo diffinitur contritio, prout eſt actus virtutis, ſed prout eſt pars ſacramenti pœnitentiæ, oportet quòd aliquid comparatione ad alias partes addatur, & ideo ponitur, cum propoſito confitendi & ſatisfaciendi. Nota quòd cor dicitur durũ quãdo diuinæ inſpirationi ſe tangenti non cedit, ſed obuiat, in affectu peccati demorando. Frangi verò dicitur, quando incipit à propoſito peccandi reſipiſcere, licet nondum totaliter conuertatur. Conuerti autem dicitur, quando voluntas perfectè ab affectu peccandi reſilit. In contritione duplex eſt dolor. Vnus eſt voluntatis, qui non eſt aliud quàm peccati diſplicentia. Alius eſt ſenſualis. Primus eſt de eſſentia contritionis, & de hoc dolore intelligitur illud Hie. 6. Luctum vnigeniti fac tibi, quia homo ex ratione debet magis velle nunquam peccaſſe, quàm vnigenitum viuere. Secundus verò dolor non

*Contritio quid.*

*Quare cum propoſito cõfitendi.*

*Cor dicitur durum.* *Eccleſ. 3.* *Frangi.* *Cõuerti.*

*In contritione duplex dolor.*

requiritur de contritionis necessitate, sed eius perfectione: quia talis dolor non est in nostra potestate. Nota etiam quòd contritio potest tantum intendi quòd non solùm culpa, sed etiam tota pœna dimittatur: hoc autem potest fieri dupliciter. Vno modo ex parte charitatis, quæ displicentiam peccati causat: quia quandoque contingit tantum charitatem intendi in actu, quòd contritio inde sequens merebitur absolutionem ab omni pœna, vt in Magdalena. Alio modo fit istud ex parte doloris sensualis, quem voluntas in contritione excitat, quia ille dolor quædam pœna est, quæ tantum potest intendi, quòd sufficiat ad deletionem culpæ & pœnæ. Nota quòd dolor contritionis sensibilis, vel sensualis triplex est, deficiẽs, sufficiens, & præeminens. Primus trahit ad infernum: secundus ad purgatorium, tertius ad paradisum, & est simile de scientia, quæ reperitur in electis: quia scientia deficiens repellit à dignitate: sufficiens toleratur, supereminens meritò coronatur. Differentia autem est inter attritionem & contritionem: sicut inter formale & formatum secundum quod dicitur de fide informi & formata. Vtrum autem attritio fiat contritio, distinguẽdum est, quia contritio dicitur cum gratia tritio, hoc autem potest esse dupliciter. Vno modo per concomitantiã, quia gratia associatur motui existenti in anima, & illam informat, quamuis non eliciat. Alio modo per causam, ita quòd motus à gratia eliciatur. Primo modo attritio fit cõtritio: quia actus ille simplex manens in anima forma-

*Tãta potest esse contritio quòd sufficeret ad deletionem culpæ & pœnæ.*

*Luc. 7.*

*Dolor triplex.*

*Similitudo.*

*Scientia.*

*Attritio, & contritio differũt.*

tur

tur adueniente gratia, sicut calor adueniente luce. Secundo modo impossibile est quòd attritio fiat contritio. Sed si quæritur quandiu quis de peccato dolere debeat: respondeo sicut dicit Hug. de sancto Victore, Deus quando absoluit hominem à vinculo peccati, ligat eum vinculo perpetuæ detestationis. Sed detestatio peccati duplex est: quædam in habitu, ad quam semper tenetur homo etiam post perfectam peccati remissionem: de qua dicit Aug. loquens de pœnitente, quod pœnitens, semper doleat, & de dolore gaudeat, & non semper doluisse doleat. Alia detestatio est in actu: ad hanc homo non semper tenetur. Sciendũ autem quòd beati, & damnati, & hi qui sunt in purgatorio, non habent contritionem propriè; cuius ratio est, quia in contritione propriè sumpta sunt tria, scilicet, gratia, dolor, & effectus meriti satisfacientis, in beatis autem non est dolor, in damnatis verò non est gratia, & hi qui sunt in purgatorio non merentur.

*Quãdiu de peccato dolere debet peccator.*

*Detestatio.*

*Contritio non est in inferno, in purgatorio, paradiso & quare.*

## CAPVT XXV.

### *De confessione.*

CONfessio est, vt ait Aug. per quam morbus latens spe veniæ aperitur. Hæc confessio sacramentalis, quæ est pars pœnitentiæ, conuenienter describitur per naturã, quæ est peccatum: & per actum, qui est aperire, & per finem, qui est spes veniæ. Duplex est confessio, quædam est mentalis, quæ fit Deo, & hæc est de iure naturali. Quædam est vo-

*Confessio quid.*

*Confessio duplex.*

*Ioan. 20.*

*Matt. 3.*

*Matth. 3* calis, quæ fit homini, & hæc non est de iure naturali, sed euangelico. Igitur ante incarnationem Christi sufficiebat confessio mentalis: quia Deus nondum erat homo: sed postquam factus est homo, debet confessio fieri homini vicario Christi. In hoc enim quòd ministris sacramentorum Christus dedit potestatem ligandi atque soluendi, insinuauit confessionem eis tanqnam iudicibus fieri debere. Sic ergo Christus instituit confessionem tacitè, sed Apost. promulgauerunt eam expressè. Iac. 5. Confitemini alterutrum peccata vestra. Quamuis igitur in contritione remittatur peccatum communiter, tamen confessio vocalis est necessaria vel in re quando habetur opportunitas, vel in proposito, quando articulus necessitatis eam excludit, & non contemptus religionis: Et ita necessitas confitendi post contritionem, non est in tali casu propter necessitatem remedij, cùm peccatum iam sit dimissum, sed propter obligationem præcepti. Confessio & satisfactio necessaria est non solùm propter reconciliationem in iudicio Dei, sed etiam in iudicio Ecclesiæ. Quas etiam circunstantias tenemur confiteri. Nota quòd circunstantiarum quædam sunt trahentes in aliud genus peccati, vt coire cum muliere coniugata, & has tenetur homo confiteri. Quædam sunt aggrauantes in eadem specie, & harum quædam sunt non aggrauantes notabiliter, sicut scientia & huiusmodi: has non tenetur quis confiteri, quia sunt quasi venialia peccata. Quædam sunt aggrauantes notabiliter, & has secundùm quosdam tenetur homo confiteri.

*Matt. 16. & 18.*

*Confessio vocalis necessaria.*

*Circunstantiæ confitendæ, & quæ.*

fiteri. Non enim sufficit illi, qui accepit centum marchas de alieno, dicere, ego accepi alienum, cùm hoc posset verificari si solùm accepisset vnum denarium, secundùm alios communiùs, sed non tutiùs opinantes non oportet. Circunstantiæ aggrauantes peccatum notantur his versibus.

*Circunstantia aggrauantes.*

*Aggrauat ordo, locus, mera causa, scientia, tempus,*
*Lucta pusilla, modus, culpa, genus, & status altus,*
*Conditio, numerus, ætas, & scandala, sexus.*

Quamuis peccata alicuius nota sint sacerdoti, tamen oportet ea confiteri, quia non sunt ei nota vt iudici. Quandiu possit quis differre confessionem, duæ sunt opiniones. Quidam enim dicunt, quòd peccator debet statim confiteri habita opportunitate sufficienti. Alij communiùs dicunt, quòd cùm confessio sit inter præcepta affirmatiua non obligat nisi pro loco & tempore. Ecclesia autem determinat in decretis, quòd omnis homo confiteatur semel in anno, quia tunc quilibet de necessitate communicare tenetur. In casibus tamen quatuor tenetur quis ante hoc tempus confiteri. Vnus est ratione sacramenti, quando quis vult communicare, vel celebrare. Alius ratione periculi vt si est in periculo mortis. Tertius est ratione conscientiæ, vt si dictat sibi conscientia, quòd statim teneamur. Quartus est ratione dubij, vt si non sperat illo anno amplius habere confessorem, quem modo habet, vel si habet casum de quo potest solus Papa absoluere, & modo habet copiam

*Peccata etiã sacerdoti nota, sunt confitenda.*

*Quãdiu possit cõfessio differri.*

*Duplex opinio.*

*Ex. de pœnitentia, & remissione, cum omnis vtriusque sexus.*

*In quot casibus debet cõfessio accelerari.*

*Confessio in pecca-to morta-li facta, an vale-at.* pœnitentiarij domini Papæ. Si quæratur vtrum confessio facta in peccato mortali valeat, dicendum est, quòd confessio est in remedium, & in præceptum. Inquantum est in remedium, non valet in mortali facta, tamen absoluitur homo à præcepto, sicut fictè baptismum suscipiens non recipit nisi sacramentum, & non rem sacramenti. Vtrum confessio sit iteranda? Nota quòd regulariter nullus tenetur confessionem bona fide factam amplius iterare. *An sit iteranda eiusdem peccati confessio.* Sunt tamen quatuor casus in quibus tenetur quis iterare confessionem, quorum duo, sunt propter confessorem, & duo propter confitentem. Primus, si deficit confessori clauis potentiæ, eò quòd non habet potestatem ab illo peccato absoluere. Secundus est, si deficit ei clauis scientiæ, quia nescit discernère. Tertius est si confitens dimidiauit confessionem, oportet enim quòd vni fiat confessio integrè omnium, quæ habentur in memoria. Si verò aliqua exciderint à memoria, non ideo debet reputari confessio dimidiata. Quartus est si cõtempsit seu neglexit, & oblitus est satisfactionem, nam si & sciret, adimplere vellet, non oporteret confessionem iterare. Si verò aliquis cadat in peccatum postquam bona fide fecit confessionem, questio est vtrum teneatur confessionem priùs factã iterare? *An confessio possit per nuntium vel per epistolã fieri.* & est opinio quòd non in specie, sed in genere licet aliter dicãt quidam. Nota quòd confessio facta per nuntiũ vel per epistolam, licet sit quoddam opus bonum & meritorium, tamen inquantum est pars sacramenti pœnitentiæ,

pœnitẽtiæ, non poteſt ſic fieri: quia determinatam habet materiam, ſcilicet, actum ſermonis, quo conſcientia hominis manifeſtari conſueuit. Vnde ſine neceſſitate non licet aliter confiteri. In neceſſitate poteſt defectus per æquipollentem actum ſuppleri.

---

## CAPVT XXVI.

### *De qualitate & effectu confeſſionis.*

QValis debeat eſſe confeſſio, notatur his verſibus, *Confeſſionis qualit. Verſus.*

*Sit ſimplex, humilis confeſſio, pura, fidelis,*
*Vera, frequens, nuda, diſcreta, libẽs, verecũda,*
*Integra, ſecreta, lachrymabilis, accelerata,*
*Fortis, & accuſans, & ſit parere parata.*

Ad multa valet confeſſio: A morte liberat, quia ſicut confeſſio in foro contentioſo damnat, ſic in ſpirituali liberat. Vulnera mentis ſanat. Hiero. Vulnus non intellectum tardiùs ſanatur. Deum homini manifeſtat. Aug. Si nollem confiteri non me tibi abſconderem, ſed te mihi. Paradiſum aperit. Aug. O breue verbũ, peccaui, quod portas aperit paradiſi. Exemplum in latrone dextro. Peccata tegit. Vnde quædam Gloſ. Si homo peccatum detegit, Deus tegit. Miſericordiam diuinam emollit. Gl. ſuper illud Pſal. 31. Delictũ meum cognitũ tibi feci. Si homo agnoſcit, Deus ignoſcit. Animum iocundat. Pſal. 41. In voce exultationis & confeſſionis, &c. Interceſſores multiplicat. Sacerdotes enim pro ſuis confeſſis orant. Conſcientiam mundat. Aug. Con- *Ad quid valet confeſſio.* *Luc. 23.* *Hebr. 7.*

*ne reuelare possit, & quomodo.*

## CAPVT XXIX.

### *De satisfactione.*

SIcut in bellis & controuersiis restituta amicitia non statim restituitur debitum illati damni, ita post remissionem culpæ in contritione, seu confessione, remanet debitum pœnæ satisfactoriæ. Iniungit autem sacerdos quædam ad sanctificationis fundamentum, sicut abstinere à peccato, restituere ablatum. Quædam ad satifactionis expeditionem, vt est vitare consortia malorum. Quædam iniungit ad substantiam satisfactionis, vt ieiunare, vigilare, dare eleemosynam, peregrinari, & huiusmodi opera pœnalia. Quædam iniungit ad perfectionem & securitatem satisfactionis, vt sunt opera supererogationis. Satisfactio debet respondere culpæ in tribus scilicet, in numero Psal. 6. Lauabo per singulas noctes, &c. In pondere. Augu. Libenter debet facere immortalis futurus, quæcunque faceret pro differenda morte moriturus. In mensura. Gr. Tanto tempore debet esse amaritudo in pœnitentia, quanto fuit in culpa. Ista tria requiruntur in pœnitentia secundum conuenientiam, non secundum necessitatem.

*Nota de modo dicendi in confessione.*

*Similitudo.*

*Quid remaneat post confessionẽ.*

*Iniungit sacerdos plura.*

*Satisfactio debet correspõdere culpæ in tribus.*

*Secundũ cõueniẽtiam, nõ secundũ necessitatem.*

ficit soli Deo. Quamuis omnes sacerdotes claues habeant, non tamen possunt omnes ligare & soluere, sicut excommunicati, suspensi, hæretici, & damnati. Hoc autem non est propter defectum ordinis, sed quia non habent materiam debitam, scilicet subditos, qui auferuntur ab eis cùm excommunicantur. Possunt tamen tales Baptizare, quia hoc est sacramentum necessitatis. Possunt etiam tales Eucharistiam consecrare, quia hoc substantialiter adhæret ordini. Dicendum etiam quòd nullus potest absoluere confitentem, nisi proprius sacerdos. Proprius verò sacerdos dicitur sex modis. Primo modo ipse pastor Ecclesiæ, vt Papa, Episcopus, & Curatus, quilibet in suis casibus. Secundo, per determinationem superioris, vt vicarij. Tertiò, per priuilegium quibusdam indultum. Quartò, per licentiam proprij sacerdotis, dum tamen non licentietur nisi vir discretus, & honestus, & verè sacerdos. Quintò, propter necessitatem, quia instante mortis articulo quilibet sacerdos potest absoluere. Et peregrini absoluuntur ab illis, apud quos sunt Sexto propter defectum sui sacerdotis, quando, scilicet, est idiota, vel proditor confessionis, vel quando solet mulieres confitentes precari: tunc enim si non inuenit aliquem qui authoritatem habeat efficitur ei sacerdos proprius, non quilibet, sed discretus, & honestus, & notus, vel ex ordine, vel ex persona.

*Claues nõ æquales omnibus.*

*Proprius sacerdos quis.*

*Peregrini à quibus possint absolui.*

*Proditori nõ cõfitẽdum.*

hæc ſufficientia ex parte effectus. Per ſatisf. enim tria magna bona nobis proueniunt, ſcilicet, impetratio gratiæ, remiſſio pœnæ, expurgatio reliquiarum culpæ. Ad primum videtur valere eleemoſyna propter multiplicationem interceſſorum, ad ſecundum ieiunium, ad tertium oratio.

*Bona quæ proueniant per ſatisf.*

## CAPVT XXXI.

*De ſingulis partibus ſatisfactionis.*

Eleemoſyna dupliciter poteſt accipi, aut intentione ſubleuandi neceſſitatem proximi, & ſic eſt opus miſericordiæ: aut intentione recompenſandi pro debito offenſæ diuinæ, & ſic eſt opus iuſtitiæ. Vnde primo modo propriè pertinet ad meritum vitæ. Secundo modo ad meritum dimiſſionis pœnæ: quia eleemoſyna ſic data propriè eſt ſatisfactoria. De ieiunio quoque ſciendum eſt, quòd in carne duo ſunt, vnum natura, quæ debet ſuſtentari, & aliud vitium, quod debet domari. Ieiunium ergo quod naturam ſeruat, & vitium domat, bonum eſt, & ſatisfactorium, aliud verò non. Oratio dupliciter habet fieri: aut pro impetratione bonorum, & ſic eſt pars, vel opus contemplationis: aut pro remiſſione malorum, & ſic eſt propriè pars ſatisfactionis.

*Eleemoſyna quot modis accipitur.*

CAP.

## CAPVT XXXII.

### De iustificatione impij.

*Iustificatio impij quid.*

*Quæ sũt ad impij iustificationem requisita.*

IVstificatio impij est motus ab iniustitia ad iustitiam. In iustificatione impij quatuor requiruntur, scilicet motus liberi arbitrij, contritio, infusio gratiæ, & remissio culpæ. Horum prima duo sunt ex parte suscipientis, alia verò ex parte agentis. Prædicta autem quatuor sunt simul tempore, non natura. Prioritas autem & posteritas, quæ secundũ ordinem naturæ est, reducitur aliquo modo ad ordinem causæ & causati. Inter ista verò videtur hîc ordo causalitatis esse. Causaliter enim motus liberi arbitrij prior aliis tribus est, quia requiritur consensus voluntatis in huiusmodi mutatione. Voluntas autem & liberum arbitrium sumuntur hîc pro eodem. Præterea motus iste appellatur motus liberi arbitrij. Iste quoque motus qui per liberum arbitrium consentit Deo, vt primo motori, vocatur motus fidei: quia habet aliquid cognitionis, & aliquid affectionis sicut fides. Dicamus ergo quòd motus liberi arbitrij, siue motus fidei in Deum, causaliter est prior quàm motus quo de peccato quis conuertitur: quia sicut in generatione peccati prior est conuersio, quàm auersio, cùm conuersio causet auersionem: ita in eius destructione prior est conuersio ad Deum per liberum arbitrium, quàm auersio à creatura per contritionem de peccato. Quod enim primum est in compositio

*Motus liberi arbitrij.*

positione, vltimum est in resolutione. Isti verò duo motus liberi arbitrij, & contritionis sunt priores, quàm gratia infunditur, quia sunt causa præparatoria vt gratia detur. Quamuis enim Deus sine vlla præparatione possit impium iustificare, tamen requiritur præparatio ex parte nostra, quoniam sicut requiritur præparatio ex parte materiæ in naturali mutatione ad recipiendam formam: ita in mutatione voluntaria, & hoc non est ex impotentia agentis, sed suscipientis. Alia ratio est, quia in iustificatione peccatoris fit introductio vnius formæ & expulsio contrariæ: ideo requiruntur prædicta duo, scilicet motus liberi arbitrij disponens ad gratiæ susceptionem, & contritio, id est, recessus à peccato disponens ad culpæ expulsionem. Gratia verò priùs infunditur, quàm culpa remittatur, quia per gratiam culpa remittitur; sicut in introductione formæ prior naturaliter est forma, quæ expellit à parte agentis, quàm illa, quæ expellenda est, remoueri possit. Qualiter autem iustificatio fiat in instanti vel successiuè: nota distinctionem. Potest enim iustificatio dupliciter accipi, sicut & generatio. Vno modo, vt dicat motum ad iustitiam cum termino eiusdem & sic fit successiuè, vt quando succedit successiua præparatio. Alio modo potest accipi vt dicat solum modo mutationem sine motu: & hoc modo fit iustificatio in instanti, & hoc triplici ratione. Prima quia fit virtute infinita & simplici, quæ immediatè operatur. Secunda est, quia fit in subiecto simplici, s. in mente,

*Deus sine præparatione potest impium iustificare.*

*Gratia priùs infunditur quàm culpa remittatur.*

*Iustificatio impij dupliciter accipitur.*

*Iustificatio in instanti quomodo fit.*

te. Tertia est, quia ipsa forma tam quæ expellitur, scilicet culpa, quàm quæ introducitur, scilicet gratia, id autem omnino simplex est. Ad quod dicit August. quòd maius est iustificare impium, quàm creare cælum & terram: dicendum est quod maius est, quantum ad id quod fit, quia melius est, sed non quo ad modum faciendi. Quamuis enim in iustificatione impij sit resistentia formalis, scilicet contrarij ad contrarium: non tamen est ibi resistentia effectiua, qua aliquid resistat agenti, scilicet Deo, cuius virtuti nihil resistere potest. In iustificatione enim impij aliquid ex parte Dei, & aliquid ex parte peccatoris, & aliquid ex parte ecclesiæ. Ex parte Dei sunt duo, scilicet misericordia quæ reatum indulget: & iustitia, quæ emendam aliquantulam exigit vel hîc, vel
*Deut.* 24. in futuro, scilicet in purgatorio hæc significatur per binos discipulos, quos misit do-
*Luc.* 10. minus in omnem locum, quò erat ipse venturus, tunc quidem corporaliter, nunc autem per gratiam & spiritualiter. Ex parte peccatoris sunt etiam duo, s. amor, & dolor: & hi sunt duæ molæ quibus peccatum conteritur, quæ secundum legem non debent diabolo in pignore obligari. Ex parte ecclesiæ similiter sunt duo, primum est meritum, & præcipuè Christi, quod est inæstimabile, & aliorum sanctorum, qui fecerunt opera multa supererogationis, quæ omnia sub potestate clauium sunt posita, vt quod minus est in vno membro ecclesiæ, compensetur in alio. Vnde si aliquis non est membrum ec-
*Ioan.* 11. clesiæ, non influit in ipsum meritum prædictum.

ctum. Secundum est indulgentia, quam dat ecclesia per Papam & episcopos: tamen vt ipsa indulgentia tantum valeat quantum sonat, exigitur autoritas & causa, scilicet communis vtilitas ex parte dantis, exigitur etiam fides formata, & obedientia, ex parte recipientis, hoc est, vt soluat id propter quod datur.

---

## CAPVT XXXIII.

### *De pœnitentia venialium.*

POenitentia est remedium institutum ad expiandum peccatum, cui debetur pœna sensibilis, quæ cum debeatur peccato non solum mortali, sed etiam veniali, patet quod pœnitentia est remedium contra vtrunque: quia non est simpliciter de venialibus, sed de mortalibus, quia pœnitentia introducta est ad reconciliandum amicitiam vel animam, quam mortale peccatum tollit. Licet igitur pœnitentia non sit de venialibus simpliciter, tamen est per accidens: & hoc est tribus modis. Primò ratione dubij, vt quando creduntur esse mortalia. Secundo ratione statuti, vt quando homo, qui tenetur confiteri semel in anno non habet nisi venialia. Tertiò ratione periculi, vt quando venialis delectatio ad hoc producta est quod nisi homo se auertat ab ea, trahit in mortale. De remissione autem venialis peccati sciendum, quòd in duobus casibus non remittitur. Primus est, si talis habeat peccatum mortale: quoniam sine mortali nunquàm dimittitur veniale: licet è conuerso possit fieri, scilicet, quòd mortale dimittatur

*Pœnitētia quid. Pœna debetur peccato veniali. Pœnitētia est de venialibus per accidens tribus modis. Quibus causis veniale non remittitur. Quòd mortale dimittitur sine veniali.*

tur sine veniali Cùm enim peccatum mortale tollat charitatem, quæ vniuersa delicta operit: constat quòd existenti in peccato mortali nullum veniale remittitur. Secundus est, quando voluntas fixa manet in affectu alicuius peccati venialis determinati tantùm, quoniam illud tolli non potest, & hoc multiplici ratione. Prima est, quoniam omne peccatum remissione indiget quo ad duo, scilicet, quo ad culpam, & quo ad pœnam: sed non potest esse remissio secunda sine prima, quia quandiu homo culpam habet, debitor est pœnæ. Culpam autem consistit in deordinatione voluntatis. Vnde volũtas sic manẽs pertinax reordinari non potest. Alioquin duo opposita simul essent in eodem Alia ratio est, quia manente causa non potest tolli effectus, sed voluntas inordinata ad aliquid, est causa venialis peccati, vnde manente voluntate fixa in illo non remittitur ipsum peccatum veniale. Sciendum etiam quòd vnum peccatum veniale benè potest dimitti sine alio, quia peccatũ mortale quod maioris est adhærentiæ, potest etiam remitti sine veniali. Alia ratio est, quia peccatum mortale ita Deo displicet, quòd facit ipsum peccantem Deo displicere Sed veniale licet Deo displiceat, cum inordinatum sit, tamen non facit peccatorem Deo displicere: quia per illud non priuatur gratia, sed obnubilatur, inquantum eius processus ad exteriora impeditur: & propter hoc vnum veniale non impedit quin aliud remitti possit. Tertia ratio est, quia venialia non habent connexionem ad inuicem, nec ex parte auersionis: quia non

*Omne peccatũ remissione indiget.*

*In quo culpa cõsistat.*

*Veniale peccatũ.*

*An sine alio dimittatur.*

non auertunt à summo bono: nec ex parte conuersionis: & ideo vnum dimitti potest sine alio. Non est autem sic de mortalibus, vbi non dimittitur vnum sine alio, quia connexionem habent adinuicem ex parte auersionis. Quodlibet enim mortale auertit à Deo, licet non habeant connexionem ex parte conuersionis. Ex prædictis colligitur, quod vnum mortale nõ remittitur sine alio, & quod vnum veniale potest remitti sine alio veniali. Item mortale remittitur sine veniali, sed non veniale sine mortali. Cuius duplex est ratio. Prima est quia mortale & veniale se habent sicut habitus & dispositio, sed ablato habitu potest manere dispositio. & è conuerso. Secunda ratio est, quia mortale opponitur charitati: veniale autem feruori eius: sed sublata charitate tollitur feruor, non è conuerso.

*Nullum mortale remitti-tur sine alio.*

*Veniale non remittitur sine mortali, & quare.*

*Charitatis feruor.*

---

## CAPVT XXXIV.

*Propter qui dimittatur peccatum veniale.*

AD peccati venialis remissionem non exigitur nouus charitatis habitus, sed sufficit nouus motus: quia peccatum non tollebat virtutis habitum: sed impediebat ipsius actum. Notandum autem quod peccatũ veniale non dimittitur sine contritione, cuius hæc est ratio: quia quandiu voluntas in aliquo veniali fixa manet nunquã dimittitur: sed voluntatem ab eo auertere quod quis prius volebat, est displicere ei quod voluit, talis autem displicentia, dolor contritionis dicitur: Sed sciendum quòd contri-

*Quid requiratur ad peccati venialis remissionẽ.*

*Veniale non remititur sine contritione.*

*Cõtritio quot modis accipitur.*

tio

tio poteſt accipi tripliciter, ſ. vel in actu, vel in habitu, vel medio modo. Contritio in habitu non ſufficit ad peccati venialis remiſſionem: quia tunc quicunque haberet pœnitentiæ virtutis habitum, non poſſet habere veniale peccatum & ſic veniale peccatum nõ poſſet eſſe cum gratia. Contritio quoque in actu non ſemper requiritur, quia ſequeretur quod peccatum quod quis in memoria non habet remitti non poſſet: propter hoc requiritur contritio medio modo, ſcilicet vt peccatum diſpliceat actualiter vel explicitè, vel implicitè. Dico autem implicitè, quia talis actus non ſufficit quòd diſpliceret explicitè, ſi ad aliud peccatum veniale cognitio ferretur. Notandum etiam quòd tam feruens poteſt eſſe motus charitatis in Deum, quòd omnia peccata venialia conſumat, etiam ſine actuali cogitatione ipſorum, quia quando quis feruenter in Deum fertur, diſplicet ei quicquid à Deo retardat: & ita licet explicitè de peccato veniali non cogitet, tamen in illo motu conteritur implicitè diſplicentiâ peccati venialis, vel vnius, vel omnium. Sciendum etiam quòd in contritione de venialibus non exigitur propoſitum non peccandi venialiter, ſicut in contritione de mortali exigitur: ſed ſufficit quòd diſpliceat ei peccatum præteritum: & infirmitas qua ad peccatum veniale declinatur: quamuis ab eo omnino immunis eſſe non poſſit: ita tamen quòd voluntas non maneat fixa in vno veniali, quia illud ſic retentum non dimitteretur in contritione generali, nec in ſpeciali & hæc eſt ratio:

*Non ſemper requiritur contritio in actu.*

*Feruor charitatis omnia peccata venialia cõſumit.*

*Quid exigatur in contritione venialium.*

*Mortalia vitari poſsũt, non autem venialia.*

tio: quia peccata mortalia sunt in potestate nostra, vt vitentur, non solum singula, sed etiam omnia, venialia verò etsi singula vitari possunt, non tamen omnia: quod infirmitate naturæ contingit. Multa sunt per quæ tolluntur peccata venialia, quæ per tria comprehenduntur. Primò sunt omnia illa quæ gratiam conferunt, vt omnia sacramenta Ecclesiæ. Secundò, illa quibus impedimenta fauoris & gratiæ tolluntur, sicut est aqua benedicta, quæ virtutem inimici reprimit, & episcopalis benedictio, & alia sacramentaria. Tertiò est exercitium humilitatis ex parte nostra, sicut est tunsio pectoris in confessione venialium, oratio dominicalis, eleemosyna, ieiunium, & huiusmodi. Ratio autem horum est, quia cùm venialia dimittantur per feruorem charitatis, quæ implicitè vel explicitè continet omnia illa, quæ nata sunt de se feruorem charitatis excitare, dicuntur venialia peccata dimittere: talia verò sunt omnia, quæ prædicta sunt. Vnde cùm secundum quantitatem feruoris sit quantitas remissionis, patet quod prout per enumerata maior vel minor excitatur feruor, qui implicitè vel explicitè contritionem continet, plura vel pauciora venialia dimittuntur, non tamen semper omnia.

*Qua remittant veniale.* *Sacramenta.* *Aqua benedicta.* *Oratio dominica.* *Secundũ quantitatem feruoris fit remissio.*

## CAPVT XXXV.

*De extrema vnctione.*

MEdiator Dei & hominum non solum vocatur Iesus inquantũ habet saluare, sed

*Mediator Dei & hominũ vocatur non*

*Solum Iesus sed & Christus.* sed etiam Christus, inquantum habet vnctionis gratiam in alios diffundere: quod significatum fuit in rege Dauid, qui tribus vicibus vnctus fuit. Primò in domo patris

*1.Tim.2.* sui in signum regni futuri, hæc significat

*1. Reg. 16.* vnctionem in baptismo. Secúndo in Ebron super Iudam: & postea multa mala habuit.

*2.Reg.2.* Hæc significat vnctionem in confirmatio-

*2.Reg.5.* ne. Tertiò, iterum in Ebron super omnem

*Substantia sacramenti.* Israël: post hanc autem in pace regnauit: hæc significat vnctionem in extremis. De substantia huius sacramenti sunt quinque: Primum est, quòd hanc vnctionem faciens

*Extrema vnctio requirit quinque.* sit sacerdos. Secundum est, intentio debita. Tertium est, materia debita, scilicet, oleum infirmorum. Quartum est, forma verborum, hæc, scilicet. Per istam vnctionem, &c. quam formam dicere debet inungens. Quintum

*Forma verborũ.* est locus inungendus, quia fit ad oculos, ad aures, ad nares, ad os, ad lumbos, & ad manus. In hoc sacramento forma verborum est deprecatiua, quia istud sacramentum debet valere per orationem Ecclesiæ, & per modum suffragij. Datur enim ad effectum, quem homo per propria opera posset consequi, nisi infirmitas impediret. Vnde nota quòd in aliquo sacramento verborum forma non est in sola oratione, nisi in isto. Dicit

*Iacob. 5.* enim Iacob. cap. 5. Si quis infirmatur, inducat presbyteros, & orent super eum. In quibusdam verò sacramentis consistit in sola enunciatione verborum virtus, sicut in baptismo. Dixit enim Dominus, Matth. vlt. Baptizantes eos, &c. non faciens mentionem de oratione. In aliquo autem sacramento

sec

ſecundum quoſdam conſiſtit forma in oratione, & enunciatione: vt in ſacramento pœnitentiæ. Conſueuerunt enim confeſſores primò orare, dicentes. Abſolutionem, remiſſionem, &c. & poſtea dicere. Abſoluo te. Cùm enim in peccato offendatur Deus & Eccleſia, contra primum meritò fit oratio, & contra ſecundum abſolutio. Iſtud autem ſacramentum non datur niſi adultis, qui peccata venialia videntur habere, contra quæ inſtitutum eſt: nec datur aliis quàm infirmis in periculo mortis conſtitutis. Sanis autem non datur hoc ſacramentum: quia habent aliud remedium paratum, ſcilicet, pœnitentiam: nec datur niſi poſtulantibus, qui deuotione ſurſum eriguntur. Et ſi ſæpè infirmatur quis ad mortem, ſæpe poteſt inungi: ſed in vna infirmitate non debet quis bis inungi, niſi eadem infirmitas vltra annum protrahatur, ita quòd in vno anno propter eandem infirmitatem nemo bis inungatur. Effectus huius ſacramenti multiplex eſt, vnus eſt ſanitas, quæ eſt duplex: vna eſt principalis, ſcilicet, liberatio ab infirmitate ſpirituali, quæ contrahitur per peccata venialia, quibus anima debilis efficitur ad exequendum actum gratiæ & gloriæ. Alia eſt vel ſecundaria ſanitas, quæ eſt quaſi effectus & ſignum prioris ſanitatis, ſcilicet, ſanitas corporalis, & hoc eſt verum, quando ſanitas corporalis expedit ſacramentaliter ſanitati ſpirituali. Tunc enim iſtud ſacramentū cauſat vtrumque in ſuſcipientibus dignè. Interdum enim vtilis eſt ſanitas corporalis, ſcilicet, ad meritum gloriæ cumulandum. Valet

*Quibus datur, & ad quid inſtitutũ eſt extremæ vnctionis ſacramentum.*

*Sanis nõ datur hoc ſacramentum, ſed ægrotis, & quare.*

*Nemo bis vno anno inungatur.*

*Effectus huius ſacramenti.*

etiam ad deuotionem excitandam, & velociorem transitum ad cœlum. In hoc sacramento, sicut in cæteris, tria sunt: Vnum est sacramentum tantùm, scilicet, vnctio exterior. Aliud est res tantùm, scilicet, effectus duplicis sanitatis, vt dictum est. Tertium est sacramentum, & res scilicet, quædam vnctio spiritualis interior, id est, mentis iocunditas, & solatium.

---

## CAPVT XXXVI.

### *De sacramento ordinis.*

QVinque sacramenta, de quibus dictum est, pertinent ad statum personæ: sed duo, de quibus dicendum est, pertinent ad communem statum Ecclesiæ, qui ordo pertinet ad generationem spiritualem: matrimonium verò ad generationem carnalem. Ordinem præcedit prima tonsura, quia in omni transitu de statu ad statum conuenienter interponitur aliqua dispositio media. Vnde in transitu à statu laicorum ad statum ministrorum Dei, conuenienter prima tonsura interponitur. Fit etiam in hac tonsura aliquorum capillorum resecatio in modum coronæ: quia in ministerium illius assumitur, cui seruire, regnare est. Est itaque duplex signum distinctum in ordinatis, scilicet, exteriùs tonsura, & interiùs character. Ad esse autem ordinis tonsura non præexigitur, sed ad bene esse: quia dispositio congruitatis est ipsa tonsura ad ordinem, non necessitatis. Hug. de Sancto Victore, ordinem sic

*Ordo ad quid.*

*Prima tonsura.*

*In tonsura capillorum resecatio, & quare.*

*Signaculum duplex.*

*Tonsura*

ſic deſcribit: Ordo eſt ſignaculum quoddam, in quo poteſtas ſpiritualis traditur ordinatis, & officium. Hic nota, quòd ſicut in naturalibus dedit Deus ſuperiora corpora in regimen inferiorum, ſic & in ſpiritualibus quoſdam poſuit ſuperiores quoſdam inferiores, vt illi poteſtatem habeant ſuper iſtos: ſicut ſunt clerici, qui præſunt in ſpiritualibus & principes ac iudices ſeculares, qui præſunt in temporalibus De ſubſtantia huius ſacramenti ſunt ſex: Primum eſt poteſtas ordinis, quia oportet quod ſit Epiſcopus. Secundum eſt materia, ſcilicet, vnctio in Sacerdotibus: & tactus illorum, quæ tangenda ſunt in aliis. Tertium eſt forma verborum. Quartum eſt ſexus virilis, quia mulier non recipit characterem ordinis. Quintum eſt intentio recta. Sextum eſt quòd ordinandus ſit baptizatus, quia baptiſmus eſt ianua omnium ſacramentorum. Quoddam eſt hîc ſacramentum tantùm, vt viſibile ſignum, quo poteſtas tradi oſtenditur. Quoddam eſt res tantùm, ſcilicet, gratia quæ confertur dignè recipienti. Quoddam eſt res & ſacramentum, vt character. Septem ſunt ordines, ſcilicet, Oſtiarius, Lector, Exorciſta, Acolytus, Subdiaconus, Diaconus, & Presbyter, qui omnium ordinum eſt perfectiſſimus, & terminus aliorum. Illi autem ſunt quaſi ſeptem gradus, quibus aſcenditur ad thronum Salomonis. Actus oſtiariorum eſt, cuſtodire locum confectionis ſacramentorum ab iis, qui immundi determinati ſunt, id eſt, excommunicatis. Actus lectorum eſt, legere prophetias. Actus exorciſtarum eſt,

*eſt diſpoſitio congruitatis non neceſſitatis.*

*Ordo quid.*

*Similitudo.*

*Rom. 13.*

*Sacramenti huius ſubſtantia ſex requirit.*

*Sacramentũ.*

*Res*

*Sacramentum & res.*

*Ordines ſeptem.*

*Oſtiariorum officium.*

*Lectorũ officium.*

*Exorcistarum officium.* arcere dæmones, ne dominentur in corpore nondum baptizati, scilicet, per coniurationes. *Acolythor. officium.* Actus acolythorum est, deferre lumen Euangelij in lumine corporali. *Subdiaconorum officium.* Actus subdiaconorum est, accipere oblationes ab offerentibus, eásque offerre diacono: legere autem epistolas, non est actus eorum principalis, sed consequens. *Diaconorum officium.* Actus diaconorum est, ordinare hostias in altari: legere autem Euangelium vel prædicare, est actus consequens. *Presbyterorum officium.* Actus Presbyterorum est consecrare corpus & sanguinem Christi: & est actus principalis: alius est consequens, scilicet, ligare & soluere: per quem actum corpus mysticum præparatur, vt sit aptum & idoneum ad perceptionem corporis Christi veri. *In quolibet ordine character.* In quolibet ordine character imprimitur: sed quando fiat, nunc dicendum est. Ostiariis quidem character imprimitur, quando datur eis clauis, & dicitur, Sic agite tanquam rationem reddituri Deo de rebus, quæ clauibus istis recluduntur. Lectoribus character imprimitur, cùm Episcopus porrigit eis librum, cum debita forma verborum. Exorcistis verò, cùm dat eis librũ exorcismorum cum debita forma verborum. Acolythis autem in verbis, quæ dicit Episcopus dum dat eis candelabrum. Subdiaconis imprimitur, quando Episc. cum forma verborum dat eis calicem vacuum, & cætera vasa quorum vsus est in confectione Eucharistiæ. Diaconis & Presbyteris imprimitur, quando Episcopus imponit manum capiti cum verbis ad hoc statutis. *Omnes ordines Christus exercuit.* Prædictos autem ordines Christus exercuit: Ostiariatum, quando

ementes

ementes & vendẽtes de templo eiecit. Lectoratum, cùm in medio seniorum librum Isaiæ aperiens, legit in eo. Exorcistarum, quando dæmoniacos sanauit. Acolythatum quando dixit, Ego sum lux mundi. Subdiaconatum, quando linteo se præcinxit, & pedes discipulorum lauit. Diaconatum, quando in cœna corpus & sanguinem suum ministrauit discipulis, & dormientes Apostolos excitauit. Presbyteratum, quando se in ara crucis obtulit, & quando in cœna panem, & vinum in corpus & sanguinem suum conuertit.

*Matt.* 15 *Ioan.* 2. *Luc.* 4. *Luc.* 11. *Ioan.* 8. *Ioan* 11. *Matt.* 26 *Luc.* 22. *Ioan.* 10. *&* 19. *Isai.* 53. *Luc.* 22. 1. *Cor.* 11.

## CAPVT XXXVIII.

### *De qualitate ordinandorum.*

QValitas ordinandorum consistit in duobus, scilicet, faciendis, & euitandis. Facienda sunt hæc: Sit in moribus pudicus: In habitu honestus: Cibo & potu temparatus: Competenter, quamuis non eminenter, literatus: Mansuetus & modestus: Tonsuram deferat clericalem: Hospitalis. Doctor in prædicatione: Residentiam faciat in Ecclesia sua, vel beneficio. Corrector vitiorum per virgam disciplinæ. Exemplum præbeat bonæ vitæ vel famæ. Vnicum sufficiat beneficium habens curam animarum: Bonus sit gubernator familiæ. De necessitate clericis vitanda sunt hæc: Omne crimen mortalis peccati: Non litigiosus: Non cupidus: Non lusor: non negotiator: Non exerceat venationes clamosas: non sit in-

*In quibus consistit ordinandorum qualitas.* 1. *Tim.* 3

continens: nec mulieribus cohabitet: Non sit in comessationibus, & tabernis, & famulis: Non intersit spectaculis, nisi honestis: Non immisceat se negotiis secularibus: Non debet intendere histrionibus, & ioculatoribus: Tabernas non debet intrare, nisi in itinere: Horas non debet negligere: Iustum iudicium non debet vendere: Sacramenta ecclesiastica non cum pactione, sed gratis debet dare. Si quis sit Episcopus non sit excommunicatus, vel suspensus, vel irregularis: Non apostata, non sit simoniacus in ordine, vel beneficio, non solemniter pœnitens. Ante ordinis susceptionem se per confessionem præparet: In peccato mortali non accedat. Primam tonsuram non negligat. Nullus ordinetur, nisi examinatio præcedat. Non accipiantur simul ordines minores, cum subdiaconatu, nec etiam duo sacri ordines simul, sed gradatim. Nec per saltum accipiat quis ordinem nec ab alieno Episcopo, sed à suo. Nec contra Episcopi prohibitionem, & sine titulo, nec furtiuè. Missam in qua ordinatur, totaliter audiat. Omnia quæ sunt tangenda in susceptione sui ordinis vnusquisque tangat. Non accedat nisi licentiatus & præsentatus. Ieiunus à ieiuno accipiat ordines. Non accipiantur, nec conferantur ordines nisi temporibus ab Ecclesia institutis. Multa sunt quæ impediunt promouendum etiam sine culpa, licet non sine causa. Non enim debet promoueri ignotus, nec bygamus, nec neophytus, nec corpore vitiatus, nec de illegitimo toro natus, nec seruus, nec obligatus ad ratiocinia, quoniam repellitur ab ordinibus

*Non ordinentur non examinati.*

*Non accipiãtur duo ordines simul.*

*Non per saltum.*

*Quæ impediunt promouendos.*

Ex

Ex prædictis patet, quod dignitas clericalis, siue ordines non conferuntur à quolibet, nec cuilibet, nec in quolibet loco, nec quolibet tempore, nec qualibet hora, sed missæ.

*Cui, quãdo, à quo, in quo loco, qua hora cõferri debent ordines.*

---

## CAPVT XXXVIII.

### *De Sacramento matrimonij.*

MAttrimonium est coniunctio maris & fœminæ, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Matrimonium per sponsalia initiatur, per consensum animorum expressum, per verba de præsenti ratificatur, per carnalem copulam consummatur, & perficitur. Ad hoc autem sciendum quòd duplex est perfectio. Prima est in esse simpliciter, secunda in esse completo: sicut patet in puero, in quo est perfectio, quantum ad esse hominis simpliciter, sed non est in eo perfectio quantum ad esse completum, secundum quantitatem & operationem hominis. Eodem modo dicendum est de matrimonio, in quo duplex est perfectio: Prima est quæ facit matrimonium, scilicet, consensus animorum per verba de præsenti expressus: & ad hanc non exigitur copula carnalis. Secunda perfectio est quæ matrimonium consummat, & ad hanc exigitur carnalis copula. Bonum matrimonij triplex est, scilicet, fides, vt neuter alieno toro maculetur. Proles, vt ad cultum Dei nutriatur. Sacramẽtum, vt non dissoluatur. Licet enim Ecclesia possit diuortia propter impedimenta matrimo-

*Matrimonium quid.*

*Matrimonium quomodo initiatur.*

*Perfectio matrimonij.*

*Bonum matrimonij triplex.*

*Et si diuortium facere*

*possit Ecclesia, non tamen matrimoniũ soluere. Matt. 19.*

nij facere, nunquam tamen potest, nec debet matrimonium quod legitimè celebratum est, dissoluere: quia quos Deus coniunxit homo non potest, quantæcunque authoritatis sit, separare: tamen soluitur matrimonium per mortem. Sciendum quòd duplex est coniunctio in matrimonio, & duplex est mors correspondens illi. Est enim coniunctio spiritualis per consensum animorum, quæ soluitur per mortem spiritualem, quia homo moritur mundo per religionis ingressum. Alia est coniunctio carnalis per commixtionem sexuum, quæ soluitur per mortem carnalem. Est autem causa matrimonij quadruplex, scilicet, efficiens, vt consensus animorum per verba de præsenti expressus. Materialis vt ipsæ personæ legitimæ. Formalis, vt benedictio, annuli subharratio, & huiusmodi. Finalis duplex est, vna principalis, scilicet, prolis procreatio, & fornicationis euitatio: quia matrimonium non solùm in officium, sed in remedium institutum fuit: licet fuerit primò solùm in officium. Alia est secundaria, & illa est multiplex. Vnde versus,

*Coniunctio duplex.*

*Matrimonialis causa quadruplex. 1. Cor. 11*

*Hostes conciliat, & eo discernitur hæres.*
*Bis ligat, arma notat, ius transfert, auget honorem.*

*Matrimonium quadruplex.*

Quadruplex distinguitur matrimonium. Primum est carnale inter virum & mulierem. Secundum est mortale inter Deum & animam. Tertium est allegoricum inter Christum & Ecclesiam. Quartum anagogicum inter Deum & animam in Ecclesia triumphante per coniunctionem gloriæ. Potest

quis

quis accedere ad vxorem suam quatuor de causis, scilicet causa prolis, causa reddendi debitum, causa vitandæ incontinentiæ. Istis tribus causis non est peccatum. Quartò potest fieri causa explendæ libidinis: & hoc modo peccatum est veniale, vel mortale, secundum quòd libido est venialis, vel mortalis. Fit autem peccatum in coniugali coitu quinque modis. Vnde versus,

*Quibus de causis quis possit ad vxorem accedere.*

*1. Cor. 7.*

*Peccatum in coniugio quomodo fit.*

*Quinque modis peccat vxore maritus abutẽs,*
*Tempore, mente, loco, conditione, modo.*

Nota quòd vxor dimissa, propter fornicationem reconciliatur viro multis modis. Vnde versus.

*Quot modis fit reconciliatio.*

*Vltimo mœchatur, retinet, nec conciliatur,*
*Absens prostituit, ius, fraus reuocant mulierẽ.*

Tria sunt ornamenta sponsæ, scilicet annulus in digito, monile in pectore, corona in capite. Primum significat operis puritatem, quia in manu est opus. Secundũ affectus sinceritatem: quia in pectore est affectus. Tertium contemplationis claritatem, quia in capite est perspicacitas intellectus. Multis de causis beata Virgo fuit desponsata viro. Primò, vt designaret Ecclesiam desponsatam Christo quæ similiter est virgo. Secundò, vt Ioseph testis esset integerrimæ castitatis eius. Tertiò, vt per Ioseph origo eius ostenderetur: quia per viros genealogia texitur. Quartò, ne infamaretur, si generaret non habens maritum. Quintò, ne velut incontinens damnaretur, quia de tribu erat sacerdotali, & tales comburebantur, aliæ adulteræ lapidabantur. Sextò, vt virgo virili solatio sustentaretur. Septi-

*Ornamẽta sponsalia.*

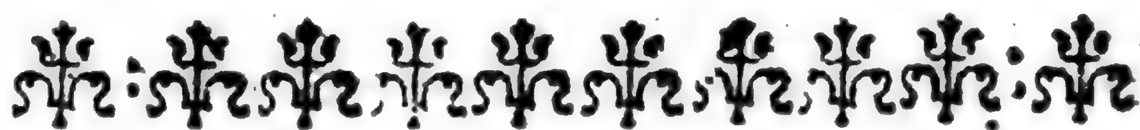
*Quare beata Virgo Maria despõsata fuerit Virgo.*

*Matth. 1.*

mò, vt partus diabolo celaretur. Octauò, ne Iudæi Christum tanquam illegitimum iustè persequi viderentur. Nonò ne legi, quæ commendat matrimonium, contrariari Dominus videretur. Notandum quòd duodecim sunt impedimenta matrimonij, Vnde versus.

*Impedimenta matrimonij.*

*Error, conditio, votum, cognatio, crimen.*
*Cultus disparitas, ius, ordo, ligamen, honestas,*
*Si sis affinis, si fortè coire nequibis,*
*Hæc socianda vetant cõiugia, iũcta retardãt.*



# COMPENDII TOTIVS THEOLOGICÆ VERITATIS

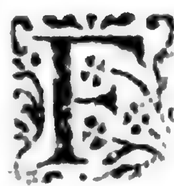
## LIBER VII.

De vltimis temporibus.

### CAPVT. I.

*De fine mundi.*

*Iudicij finalis tria antecedentia, duo concomitantia, & duo sequentia.*



INALE iudicium quædam sunt antecedentia, quædam concomitantia, quædam sequentia. Antecedentia iudicium tria sunt, scilicet, pœna purgatorij, Ecclesiæ suffragia, & persecutio Antichristi. Concomitantia iudicium duo sunt, scilicet, conflagratio mundi, & resurrectio corporum. Consequentia iudicium duo sunt scilicet, pœna infernalis, & gloria cœlestis. De quibus per ordinem est dicendum.

CAPVT

## CAPVT II.

### *De Purgatorio.*

PVrgatorius ignis corporeus est, per quem tantūmodo spiritus iustorum qui in hac vita non impleuerunt pœnitentiam, neque satisfactionem condignam, affliguntur. Hi qui sunt in purgatorio, spem habēt euasionis, quia sciunt se non esse in inferno: & tamen propter pœnarum magnitudinem hoc aliquando non aduertunt. Multæ rationes sunt quare oportet esse purgatorium. Prima est, quia secundum August. tria sunt genera hominum Quidam sunt valde mali, quibus non prosunt Ecclesiæ suffragia. Quidam valde boni, quibus non sunt necessaria. Quidam nec valde mali, nec valde boni, qui habent venialia, & his debetur pœna purgatorij. Secunda est, quia sicut summa bonitas non patitur, quòd bonum remaneat irremuneratum, ita summa iustitia non patitur quod malum remaneat impunitum. Tertia est, quia diuinæ lucis tāta est dignitas, quòd eā soli mūdi oculi cernere possunt. Vnde oportet quòd quilibet veniat ad munditiam baptismalem antequā conspectui diuino præsentetur. Quarta est, quia culpa est offensiua diuinæ maiestatis, & dānosa Ecclesiæ & deformatiua in nobis imaginis diuinæ. Sed offensa requirit punitionē, damnum requirit satisfactionem, & deformatio expurgationem, propter quod necesse est, quòd peccato pœna vel hîc, vel alibi respondeat. Quinta est quia contraria contrariis curātur:

*Ignis purgatorij qualis sit.*

*Quare animæ affliguntur.*

*In purgatorio est spes.*

*Purgatorium, & quare.*

*Tria genera hominum.*

*Quibus prosunt Ecclesiæ suffragia.*

*Iustitia & misericordia Dei rectitudo.*

*Mūditia qualis requiritur antequā quis ad Deū perueniat.*

*Pœna debet correspondere culpæ vel hic, vel alibi.*

*Vnde oriatur peccatũ.*

*Anima purgata statim euolant ad gloriam & quare.*

*Apoc. 3.*

sed peccatum oritur ex delectatione: vnde debet per pœnam deleri. Sexta est, quia nulli debet negligentia suffragari: sed si non puniretur talis, videretur in futuro commodum reportare de negligentia pœnitentiæ dilatæ. Septima est, quia iustum est, vt spiritus, qui contempto summo subiecit se infimo, id est, peccato subiiciatur postea inferioribus, id est, pœnis. Nota quòd animæ postquam fuerint in igne sufficiẽter purgatæ, statim euolant ad gloriam, & hòc patet multiplici ratione. Primò, quia post purgationem nulla remanet ad gloriam dissimilitudo in anima: vnde meritò illi debet iungi. Secundò, quia ianua cœli illis semper est aperta, quia nullum habent obstaculum. Tertiò, quia necesse illos spiritus, in quibus est charitas sursum eleuans, & nihil retardans, sursum eleuari ad gloriam. Quartò, quia cùm Deus sit pronior ad miserendum, quàm ad puniendum, meritò debet purgatos coniungere gloriæ, quos purgandos subiecit pœnæ. Quintò quia non ponit Deus bis in id ipsum. Vnde cùm iste sufficienter satisfecerit in pœnis ignium, non ampliùs debet puniri in dilatione præmiorum. Sextò, quia post purgationem non debet talis esse in purgatorio neque in lymbo, quia non est de numero illorum puerorũ, neque in inferno: quia non est de numero damnatorum, ergo debet esse in cœlo: quia post mortem non sunt alia receptacula animarum. Septimò, quia efficacior est charitas quàm iniquitas, sed iniquitas statim ducit ad supplicia, ergo charitas statim ducit ad præmium. Octauò, quia cessante

cessante impedimento corpora grauia feruntur deorsum, & læuia sursum: sic malorum spiritus, remoto carnis onere statim feruntur ad locum suppliciorum, propter peccati grauitatem: spiritus verò bonorum, si nō sit impedimentum alicuius culpæ, vel pœnæ debitæ, statim feruntur ad locum præmiorum.

*Spiritus bonorũ.*

---

## CAPVT III.

### *De acerbitate pœna purgatorij.*

IN purgatorio duplex est pœna. Vna est dãni de carentia diuinæ visionis. Alia sensus, de afflictione ignis: & quantum ad vtrũque minima pœna purgatorij maior est maxima pœna mundi. Istud patet de pœna dãni: quia affectus quo desideratur summum bonum post hanc vitam ab omnibus sanctis, intensior est, quàm aliquis affectus rei temporalis in ista vita, maximè cùm iam tempus habendi aduenerit, ideo carentia eius molestiùs toleratur. Istud etiam patet de pœna sensus: quia cum dolor non sit essentialiter læsio, sed læsionis sensus: tantò magis dolet anima, quantò magis sentit sensitiuum aliquid. Ideo ab igne in ipso agente maximè affligitur. Ratio acerbitatis pœnæ purgatorij hæc est, quia cum Deus magis quærat emendam quàm pœnam, plus ponderat in pœnitentia virtutem bonæ voluntatis, quàm pœnam afflictionis. Vnde plus ponderat Deus modicam pœnam voluntariam in præsenti, quàm multò maiorem non ita voluntariam in futuro, sicut plus valet modicum auri, quàm multum plumbi. Vnde oportet

*In purgatorio duplex pœna.*

*Quàm acerba purgatorij pœna.*

*Pœna damni.*

*Pœna sensus.*

*Pœna voluntaria acceptior Deo.*

*Similitudo.*

*Quid de igne purgatorij sentiendum.* oportet vt quod ibi deficit in voluntate, hîc suppleatur in acerbitate. De igne qui purgat animas, dupliciter est loquendum, vel quantum ad id, quod mediatè animas affligit, & sic est corporeus: vel quantum ad id quod proximè affligit, & immediatè sic est incorporeus. Primo modo dicitur ignis verè, secundo modo similitudinariè, sicut leo verus, & leo pictus. Vtrunque tangit Greg. quando dicit: In eo ardent, dum ardorem vident. Ille autem ignis corporeus dupliciter potest considerari. Primò vt est instrumentum naturæ, sic agere potest in corpus, & non in animam. Secundò prout est instrumentum diuinæ iustitiæ, sic agit in animam, imprimendo illi speciem suam, per quam affligitur, quia violenter illa specie informatur. Sicut enim anima secundum ordinem naturæ vnitur corpori, vt instituat vitam, sic merito secundum ordinem iustitiæ vnitur igni à quo suscipiat pœnam. Nota quòd dæmones non puniunt animas in purgatorio, sed illic eas adducunt, vel etiam assistunt, vt communiter dicitur. Ex permissione tamen Dei dæmones in hac vita quandoque bonos affligunt, sed hæc est ratio: quia in præsenti durat pugna inter dæmonem & hominem, quia dæmon habet in eo potestatem exercitij, sed post hanc vitam non sic. Vnde & aër iste caliginosus est assignatus dæmonibus magis propter tentandi officium quàm propter supplicium. De locis pœnalibus vbi sint & quot, require supra lib. 4. c. de descensu Christi ad inferos. Sciendum tamen de loco

*Afflictio intellectualis.*

*Ignis corporeus qualiter agat in animam.*

*Vnio animæ ad ignem.*

*Dæmones an puniant animas.*

*Dæmones in præsenti bonos affligunt, & quare.*

*Ephes. 6.*

*Ephes. 2.*

*Locus purgatorij vbi.*

loco purgationis quòd dupliciter assignatur: aut secundum legem communem, & sic est in vno loco in parte inferni circa lymbum patrum. Aut secundum dispensationem specialem, & sic purgantur animæ aliquando in diuersis locis in quibus peccauerunt. Hoc autem fit propter aliquam suam reuelationem per suffragia eorum, quibus apparent in illis locis, vel etiam propter aliquam ædificationem viuentium. Ignis autem ille plus, vel minùs cruciat, secundum quòd plus, vel minus de combustili, seu criminali quisque secum tulit. Oportet enim piùs quàm facies Dei videatur (sicut legimus) quòd ligna, fœnum, stipula, id est, maiora, minima, mediocria, & venialia totaliter per cremationem consumantur. Prædicta verò pœnæ diuersitas non est ex diuersitatate ignis ardentis, seu agentis, sed subiecti patientis, sicut sub eodem sole] vnus plus æstuat, alter minus, vt dicit Greg. Necesse est autem, vt dicit Aug. quòd tantùm duret dolor, quantum hæserat amor. Tantò enim quisque torquebitur diutius, quantò affectus eius venialibus adhærebat fortius.

*In locis in quib. animæ peccauerũt purgantur.*

*Cruciat ignis purgatorij & qualiter.*

*1. Cor. 3.*

*Non est diuersitas ignis agentis.*

*Quandiu purgantur animæ in purgatorio.*

---

## CAPVT IV.

### *De suffragiis ecclesiæ.*

SIcut pertinet ad diuinæ iustitiæ seueritatem, bonos propter venialia puniri, ita pertinet ad bonitatem diuinæ misericordiæ eosdem per suffragia releuari. Prosunt ergo suffragia defunctis, non ad meritum

*Iustitia Dei seueritas, misericordia immensitas.*

*Prosũt de*

*Functis Ecclesiæ suffragia, qualiter.* tum vitæ æternæ, sed ad solutionem pœnæ: & hoc vel ad pœnarum mitigationem, vel ad celeriorem liberationem. Sunt autem quatuor modi suffragiorum generales, ad quos omnes alij reducuntur, scilicet, oratio, ieiunium, eleemosyna, & sacramentum altaris: *Quomodo soluãtur anima defũctorum.* quorum numerus sic accipitur: quoniam defuncti à pœna absolui possunt duobus modis, scilicet, per viam gratiæ, & per viam iustitiæ. Per viam gratiæ dupliciter. Primò per *Greg. 13. 4. 1. 4. 2. c.* intercessionem publicam capitis, quæ est in oblatione sacramenti altari. Secundò per intercessionem quasi priuatam membrorum, *Duplici via saluantur.* scilicet, per orationes iustorum. Similiter per viam iustitiæ dupliciter: primò per modum redemptionis pœnæ, scilicet, in eleemosynarum largitione, *Via gratiæ.* secundo per modum solutionis pœnæ, scilicet in ieiuniorum afflictione. *Via iustitiæ.* Si autem quæritur quando incipiat valere defuncto, id quod pro se fieri mandauit: *Cito subueniendũ animabus defunctorum.* dicendum quòd opus operans, id est meritum authoris statim consequitur mortuum de bonis, quæ præcepit pro anima sua fieri. Sed non opus operatum, id est, fructus ipsius operis, vsquequo fiant: quia primum valet ex merito absoluto, sed secundum ex merito conditionali.

---

## CAPVT V.

### *Quorum suffragia prosint, & quibus.*

*Vt prosint defunctis requisita, & qua.*

AD hoc quòd valeant suffragia, requiritur aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte mortui recipientis. Ex parte agentis

gentis requiritur quòd sit in charitate, & quòd intentionem suam dirigat ad illos quibus vult, vt opera sua proficiant. Distinguendum est tamen, quòd suffragia per malum possunt fieri dupliciter. Vel vt per authorem, & sic non prosunt nisi fortè per accidens, scilicet inquantum per eleemosynas mali hominis excitantur boni pauperes ad orandum pro defunctis, vel vt per ministrum: & hoc dupliciter: quia, vel facit ea minister publicus Dei & Ecclesiæ, sicut quando sacerdos malus celebrat missam, vel agit exequias mortuorum, & talia semper prosunt, quia malitia ministri non nocet operi boni authoris: sicut patet in domino iusto dante eleemosynam per seruum malum. Si verò facit ea, vt minister priuatæ personæ, existentis tamen in charitate, siue defuncti siue alterius, etiam talia prosunt: quia opus illud licet sit mortuum quo ad ministrum, non tamen quo ad authorem. Si verò malus minister facit aliqua de mandato eius qui non est in charitate, non prosunt. Aliquid etiam exigitur ex parte accipientis, ad hoc vt suffragia prosint illi. Primum est, quod ipse sit in charitate: Vnde non valet his, qui sunt in inferno, quia sunt à corpore Christi mystico separati: vnde nulla spiritualis influentia peruenit ad eos, sicut nec influentia corporalis valet membris à corpore amputatis. Secundum est indigentia: vnde non valet etiam beatis, qui non sunt ampliùs in via, sed in termino, nec possunt ad altiora ascendere: sed potiùs è conuerso illorum suffragia prosunt nobis. Vtrunque autem est

*An suffragia malorum prosint.*

*Cui sit opus mortuum vel viuũ.*

*Quando non prodest bonũ opus*

*Quæ exigantur ex parte accipientium.*

*Non prosunt bona facta damnatis, & quare.*

*Suffragia ecclesiæ nõ prosunt beatis, & quare.*

*In purgatorio charitas*

*tas & indigētia.*

sunt nobis. Vtrunque autem est in his, qui sunt in purgatorio, scilicet, charitas & indigentia. Vnde sicut potest homo satisfacere pro altero viuente qui per se non valet, ita potest etiam pro defuncto. Nota quòd suffragia prosunt defunctis, sed magis, aut minus pro diuersitate meritorum in mortuis, vel pro charitate viuorum, qui magis solicitantur pro aliquibus, quàm pro aliis. Illa enim suffragia, quæ specialiter fiunt pro aliquibus, plus valent illis, quam aliis, licet etiam aliis aliquo modo communicentur. Suffragia verò, quæ communiter pro defunctis fiunt, quamuis pro modulo suo omnibus prosint, illis tamen amplius, qui dum essent in via, magis meruerunt, vt sibi prodessent. Quamuis autem (vt dictum est) suffragia non prosint iis qui sunt in cœlo, nec illis qui sunt in inferno, tamen aliquo modo prosunt etiam illis. Vnde nota quod valent illis, qui sunt in purgatorio, per modum purgationis: valent saluatis, qui sunt in cœlo, per modum coniunctionis, quia multiplicatio saluandorum augmentat gloriam accidentalem. Valent & damnatis in inferno per modum diminutionis: quanto enim plures saluantur per meritum ecclesiæ, tantò pauciores damnabuntur, & ita minor erit pœna per subtractionem consortij illorum: valent etiam impiis facientibus per modum meriti: quia cum pro paruulis defunctis celebrantur missæ mortuorum, hoc non fit propter illorum indigentiam, cùm statim euolent ad gloriam, sed propter gratiarum actionem.

*Quomodo prosint suffragia defūctis.*

*Aliis cōmunicāt suffragijs, & quomodo*

*Qui plus meruerunt, amplius communicant.*

*Suffragia ecclesiæ valent illis, qui sunt in purgatorio, in inferno, in cœlo.*

*Valēt & impijs.*

*Missæ quæ celebrantur pro paruulis ad quid.*

CAP.

## CAPVT VI.

*Vtrum indulgentiæ prosint defunctis.*

PApales indulgentiæ prosunt defunctis in purgatorio: quod patet, quia crux aliquando datur pro duabus, vel tribus vel quatuor, vel decem animabus. In ecclesia enim est thesaurus meritorum tam Christi, quam perfectorum, de quo solus Papa, qui habet claues huius thesauri, pro necessitate Ecclesiæ potest accipere & dispensare. Alij autem sicut episcopi, non habent in his potestatem generalem, sed limitatam, & nõ nisi per summi pontificis dispensationem. Dicendum ergo quòd Papa propriè non absoluit defunctos à pœna, sed quasi pro eis de communi thesauro ecclesiæ soluit: sicut aliter creditor liberat debitorem, dum eum à debito absoluit: & aliter amicus debitoris dum pro eo debitum soluit: sed viuentes vtroque modo absoluit Papa. Illi autem quibus datur indulgentia, non possunt eam vlterius dare, neque viuis, neque defunctis: & hoc duplici ratione. Primò, quia indulgentia non est donum collatiuum gratiæ, sed priuatiuum pœnæ, priuatio cùm nihil sit, aliis communicari non potest. Secundo quia dare indulgentiam, authoritatis est & iurisdictions, quam non habent laici, ex eo quòd indulgentiam ab aliis recipiunt: vnde non possunt defunctis impendere indulgentiam per authoritatem, sed solùm boni operis sui suffragium per charitatem. Papa verò potest vtrumque.

*Indulgẽtiæ prosunt defũctis indirectè. Thesaurus meritorũ in Ecclesia. Matt. 16. Ioan. 21. 1. Cor. 9. Coloss. 2. Põtificũ preuincialium limitata potestas. Alio, & alio modo viuẽtes & defũctos absoluit papa. Non dãtur indulgentiæ ab omnibus. Indulgẽtia quid. Priuatio nulli cõmunicatur. Laici possunt impendere indulgẽtiam defunctis, & quomodo.*

CAP.

## CAPVT VII.

*De aduentu Antichristi.*

*2. Thess. 2.*

ANtequam dominus veniat ad iudicium, regni Romani fiet destructio. Nā sicut dicit glossa super Apocalypsin, Prius erit discessio ab vtroque imperio, qua completa aderit Antichristus. Hic ex parentum seminibus concipietur: sed post conceptum descendet spiritus malignus in matris vterum, cuius virtute & operatione deinceps puer nascetur, aletur, adolescet: propter quod & filius perditionis vocabitur. Nascetur autem in Babylonia de tribu Dan, sicut dicit glossa super Apocalypsin. Post hoc veniet in Ierusalem, & circuncidet se, dicens Iudæis se esse Christum illis promissum, vnde plebs Iudæa specialiter ei adhærebit, sicut dicit Haymo, super Apocalyp. donec Enoc, & Helia prædicantibus, qui ex illis fuerint saluandi, ad Christum reuertantur. Angelus bonus deputabitur primò Antichristo ad custodiam: sed quando ita obstinabitur in peccato quod dicet se esse Deum, & extollet super omne id, quod dicitur Deus, aut colitur, sicut dicit Apo. tunc primò deseret eum Angelus ex toto, nec habebit eum post modum ad protectionem, sed ad accusationem.

*Antichristus vnde.*

*Apoc. 11. Angelus dabitur Antich. in custodem*

*2. Thess. 2.*

*Deseret Angelus Antichristũ, & quomodo.*

## CAPVT VIII.

*De vita Antichristi.*

*Antichristi mores pessimi.*

ANtichristus erit luxuriosus, & in concupiscentiis fœminarum, vt habetur

Dan.

Dan. 11. In aperto tamen per hypocrisin, simulabit sanctitatem, vt faciliùs decipere possit. Cor suum per superbiã magnificabitur sicut dicitur Dan. 8. Contra principem principum consurget, id est contra Deum. Et vt dicit glossa super Danielem cap. 8. in tantam eleuabitur superbiam, quod leges & ceremonias mutare conabitur, vel cursum temporum. Tantæ quoque præsumptionis erit, quòd non putabit se à Deo puniẽdum, propter hoc quod iudicium differtur. Ps. 10. Auferentur iudicia tuá à facie eius. Erit etiam blasphemus, sicut Apocal. 12. dicitur. Vnde Danielis vndecimo, Aduersus Deum deorum loquetur magnifica. Item ad maiorem Dei contumeliam faciet imaginem suam adorari, & omnes suo charactere signari in manu dextera, & frontibus suis, sicut habetur in Apoc. 1. Confitebitur enim se verum filium Dei, & filium hominis: Ita vt in templo Dei sedeat tanquam ipse sit Deus, & se faciet adorari Iudæi nanque templum quod Romani destruxerunt, reædificabunt. Affirmabit ante se nullum fuisse Christum, sed Antichristos fuisse, vt dicitur in glo. 2. ad Th. 2. quia sicut in Christo omnis plenitudo diuinitatis habitat, ita & in Antichristo plenitudo omnis iniquitatis: quia in ipso erit caput omniũ malorum diabolus.

*Præsumptio Antichristi.*

*Blasphemia Antichristi.*
*Apoc. 13.*

*Matt. 24.*
*2. Thess. 2.*
*Col. 2.*

---

## CAPVT IX.

*De quatuor modis quibus decipiet.*

MEritò comparatur Antichristus, Genesis 49. Cerasti, qui est serpens cornutus:

*Comparatio.*

*Calliditas Antichristi.* nutus: quia quatuor cornibus armabitur, scilicet, callida persuasione, miraculorum operatione, donorum largitione, & tormentorum exhibitione. *Antichristi peruersitas.* Primus ergo modus subuertendi homines erit callida persuasio. Prædicabit enim legem nouam prauam esse, & legem Christi pro posse destruet. *2. Tim. 4.* Prædicatores enim sui discurrent per vniuersas partes mundi. Impedient quoque Apostoli Antichristi ne scriptura secundum veritatem exponatur à catholicis doctoribus vel à fidelibus audiatur: ipsi autem bonos se simulabunt, & tamen mala suadebunt. *Arte magica mirafaciet Antichristus.* Secundus modus subuertendi erit per fallacia miracula: quia per artem magicam illa faciet. Vnde glos. super Apoc. 13. Magica arte statuam faciet loqui & futura prædicere, & faciet, sicut dicitur Apoc. 13. ignem de cœlo descendere in terram. Gloss. id est, malignum spiritum faciet super eos descendere, vt loquantur variis linguis. *Maligni spiritus transfiguratio. 2. Cor. 11. Acto. 2.* Spiritus enim malignus descendet in eos in conspectu hominum, sicut spiritus sanctus descendit in Apostolos Christi. Vnde iactabunt se esse meliores Apostolis Christi, qui spiritum acceperunt in conclaui. *Simulatio Antichristi.* Item per artem magicam simulabit se mortuum, & feretur à dæmonibus in aëra, quasi ascendat in cœlum: & sic putabitur ab hominibus resurrexisse, qui prius mortuus putabatur: & tunc mirabuntur populi, & adorabunt eum, atque laudabunt. *Modus decipiēdi per Antich.* Ecclesia verò non faciet tunc miracula. De hoc modo decipiendi dicitur Psalmo decimo. Insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Gl. rectè Antichri

Antichristus comparatur leoni existenti in spelunca: quia in eo vis & dolus operatur. Vis enim per leonem, dolus per speluncam intelligitur. Greg. Pensemus quæ erit humanæ mentis illa tentatio, quando pius martyr corpus tormentis subiiciet, & tamen tortor ante eius oculos miracula faciet. Sicut enim Antichristus finget se à mortuis resurgere, ita etiam finget se ad cœlum ascendere. Apoc. 13. Et plaga mortis eius curata est, Glossa. Arte magica ascendet Antichristus in aëra ferentibus eum dæmonibus. Faciet arbores citò florere, crescere, mare turbari, naturas in diuersas figuras mutari: mortuos etiam in conspectu hominum suscitabit. Tertiò decipiet per munera. Ipse nanque Antichristus inueniet thesauros absconditos per quos ad sequendum se inclinabit plurimos, ditabit enim bonis diuites huius seculi,& tunc eorum falsam felicitatem ad decipiendum, alios ostendet. Quartò compellet per minas, & tormenta: quos aliter vincere non poterit. Tanta verò, sicut ait Dominus, tunc erit tribulatio, vt in errorem ducantur (si fieri potest) etiam electi: & hoc innuitur Apoc. 1. vbi dicitur, Pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardenti. Per pedes vltima Christi membra, per caminum verò vehemens tribulatio designatur. Exhibebit enim cuncta, quæ in præcedentibus martyribus impleta sunt genera tormentorum, sed in illis regionibus tunc fideles maximè sunt vexandi, & vehementiùs, vbi Dominus fuit crucifixus. Et dicit Haymo super

*Comparatio.*

*Immanitas tentationis.*

*Qualiter Antichristus exaltabitur.*

*Suscitatione phantastica.*

*Auaritia decipiet.*

*Quos nõ poterit, decipiet tormentis.*

*Matt. 4.*

*Moraliter.*

*In Hierusalem sæuior tribulatio.*

per Apoc. Illa tentatio non per partes, sed simul totum examinabit mundum Soluentur enim dæmones, qui modo ligati sunt, ne possint nocere quātum vellent Fideles quoque illa tempore non prædicabunt, quia tanquā excommunicati habebuntur tunc boni. Nihil vendetur eis, nec emetur ab eis, nisi habeant characterem, id est, signum aliquod ad literam, vt adhærentes sibi cognoscantur, & alij interficiantur. Aut nomen bestiæ, id est, confessionem oris: aut numerum nominis eius, id est, multiplicationem operum, vt habetur in Apoclypsi. Antichristus autem sicut erit crudelior omnibus persecutoribus, ita sancti tunc temporis fortiores erunt omnibus retro martyribus.

*Tribulatio totū examinabit mundū.*

*Apoc. 20*

*Bonorū persecutio.*

*Apoc. 3.*

*Sancti fortiores.*

## CAPVT X.

### *De sequentibus Antichristum.*

*Quibus modis trahet bonos & malos.*

PRædictis quatuor modis Antichristus multos ad se attrahet, vnde Apoc. 11. Cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram. Attrahet autem malos per munera, bonos per tormenta, simplices per prædicationem, & miracula. Qui enim sancti & iusti credebātur adhærebūt ei pro suæ arbitrio voluntatis. Habebit secum magos, & maleficos, reges quoque, & principes, Vnde Apoc. 13. Vidi de mari bestiam ascendentem, &c. Gl. id est, Antichristum, habentem capita septem, id est, principes vniuersos: & cornua decem, id est, eos, qui impugnant decalogum. Nota igitur

tur quòd Antichristus primò veniet in benignitate, & miraculorum operatione: & tunc à Iudæis suscipietur, qui ei specialiter adhærebunt: ad quorum conuersionem venient Helias & Enoch, & tunc Antichristus in apertam persecutionem consurget.

*A Iudæis suscipietur Antich. Apoc. 11. Malach. 4.*

---

## CAPVT IX.

### *De Gog & Magog.*

DE Gog & Magog dicunt quidam quòd sunt decem tribus intra montes Caspios clausæ: non ita tamen quin exire possent, si permitterentur, sed non permittuntur à regina Amazonum, sub cuius regno & ditione viuunt. Has dicunt Iudæi in fine seculi exituras, & venturas in Hierusalem, & cum suo Messia Ecclesias distructuras. Alij dicunt quòd per Gog & Magog intelligitur exercitus Antichristi, qui in fine seculi veniet ad expugnandam Ecclesiam. Per Gog enim secundum glo. illi per quos latenter diabolus persequetur fideles, designantur. Per Magog illi per quos apertè Ecclesia opprimetur: vel idem qui tempore Antichristi priùs occultè, & post modum apertè Ecclesiam persequentur. Secundum Augustinum, Gog refertur ad gentes: Magog ad diabolum: quia Gog interpretatur occultatio, & Magog deiectio, vel destitutio.

*Opiniones diuersæ de Gog, & Magog. Ezech. 38. Apoc. 20*

*Exercitus Antichristi. Apoc. 20*

*Interpretatio.*

## CAPVT XII.

### *De Elia, & Enoch.*

*Antichristi aduētus duplex.* INter occultum aduentum Antichristi, qui est per natiuitatem, & manifestum eius aduentum, qui est per prædicationem & apertam persecutionem, venient Helias & Enoch, & conuertent (sicut dicitur Malac. vlti.) corda patrum in filios. Glo. ad instructionem præteritorum de fide Saluatoris, inquantum & ipsi crediderunt, & cor filiorum ad patres eorum. Gl. quia suscipient fidem, quam illi habuerunt. *Hier. 33.* Vnde & Christiani & Iudæi tunc in Christum pari religione consentient. De eorum prædicatione, & sancta conuersatione dicitur Apoc. 11. Dabo duobus testibus meis, scilicet Heliæ & Enoch, & prophetabunt, id est, prædicabunt 1260. *Diebus.* id est, tribus annis, sicut ipse Christus prædicauit, *Matt. 4.* amicti saccis. Gl. prædicantes pœnitentiam, & exemplum ostendentes. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra. Glo. id est, lumen dantes aliis. *Apoc. 11.* Tandem Antichristus occidet eos in Hierusalem: & iacebunt corpora eorum in plateis tribus diebus, & tribus noctibus cum dimidio, quia nullus audebit corpora eorum sepelire propter metum Antichristi. Occisores autem eorum erunt valde læti propter mortem eorum: post dies autem tres & dimidium resurgent, & eorum occisores audient vocem talem, Helias & Enoch ascendite huc: & ascendent in cœlum in nube, Antichristus verò quindecim diebus post mortem illorum regnabit.

*Resurgēt Helias, & Enoch.*

CAP.

## CAPVT XIII.

### *De duratione huius persecutionis.*

REgnabit Antichristus, sicut dicit Glo. super Apocalypsim, tribus annis cum dimidio. Vnde Daniel. 2. cap. iurauit Angelus per viuentem in æternum, quòd in tempus, scilicet, vnius anni, & tempora, scilicet duorum annorum: & dimidium temporis, id est, dimidij anni. Gloss hoc spatio dicitur duratura desolatio sub Antichristo. Nisi autem (vt dicitur Matthæi 24.) breuiati fuissent dies illi, non fuisset salua omnis caro. Gregorius, Quia enim, & superbos nos & infirmos aspicit Deus dies quos singulariter malos intulit, misericorditer breuiandos dicit, & Gloss. super Matth. Hæc tribulatio quantò cæteris grauior, tantò breuitate moderatior.

*Duratio persecutionis Antich.*

*Dierum abbreuiatio.*

## CAPVT XIV.

### *De morte Antichristi.*

POtestate sua Dominus occidet Antichristum, sicut dicit Gloss. super Apocalypsin, siue per se, siue per Michaëlem. Occidetur autem in monte Oliueti, in papilione, & solio suo, in loco circa quem Dominus ascẽdit in cœlum. Interfecto autẽ Antichristo non statim veniet Dominus ad iudicium, secundũ Gl. super Danielẽ concedentur quadraginta quinque dies ad refrigerium sanctorum, & ad conuersionem & pœniten-

*2. Thess. 2.*

*Dan. 11.*

*Dan. 12.*

*Sicut in diebus Noe.* tiam subuersorum. Quantum autem spatium sit inter illos quadraginta quinque dies, & finem mundi, nemo scit. Ministri verò Antichristi post mortem illius gaudebunt, ducentes vxores, & dicentes, Licet princeps noster mortuus sit, habemus tamen potestatem, pacem, & securitatem: & cùm talia dixerint, repentinus eis superueniet interitus. Iudæi verò tunc conuertentur ad fidem, & sancta Ecclesia vsque ad finem pacificata quiescet, quia tunc fraudulentia & sæuitia diaboli penitus vbique deficiet.

*2. Thess. 8. Hier. 33. Matt. 28*

---

## CAPVT XV.

### *De conflagratione mundi.*

*Psal 96. Isai. 66. Ignes virtute diuina concurrent ad mundi conflagratiationem.*

IGnis maximus præcedet faciem iudicis, quia virtute diuina non solùm ignis qui est in sphæra sua, sed etiam omnes ignes qui in terra & super terram sunt, concurrent ad mundi conflagrationem. Ignis autem iste habebit officium quatuor ignium, scilicet, ignis infernalis, reprobos puniendo: & ignis purgatorij, bonos à venialibus purgando: & ignis terrestris, vegetabilia & sensibilia consumendo, & omnium hominum corpora incinerando: & ignis elementariis elementa subtiliando, & ad innouationem disponendo. Per illum igitur ignem ita facies terræ exuretur, quòd figura huius mundi peribit, sicut olim factum fuit per diluuium. Et meritò primum Dei iudicium fuit per aquam, contra ardorem luxuriæ, qui tunc viguit: vltimum verò iudicium per ignem

*1. Cor. 7. Genes. 7.*

ignem erit contra torporem charitatis, quæ tunc quasi senescente mundo refrigescet. Istius autem ignis actio erit successiua: habebit enim initium, medium, & finem. Primo, namque iudicis aduentum præueniet, & quasi simul per illum fiet purgatio iustorum, punitio malorum, & incineratio corporum; cum consumptione terræ nascentium, sicut dictum est. Quo facto statim erit resurrectio corporum cum aduentu iudicis ad iudicium, & tunc inflammabitur totus mundus per circuitum. Termitato autem iudicio, tota caliditas illius ignis exequetur sententiam iudicis. Inuoluet enim peccatores, & trahet in infernum. Et ita patet quòd ignis ille aduentum iudicis præueniet & præcedet, & comitabitur, & sequetur. Post prædicta fiet mundi innouatio, sed inter purgationem & innouationem multiplex est differentia. Primò, quia purgatio erit qualitatum pœnalium detractio, sed innouatio erit pulchrioris formæ inductio. Secundò, quia purgatio est elementorum ab impuritate, quam habent ex coniunctione, ad puritatem mutatio. Innouatio verò est cœlorum à statu veteri in statum nouum commutatio, & hoc per cessationem à motu. In cœlis enim propter impermixtionem nulla impuritas est, sed tantùm imperfectrio motus. Vnde non erit in eis purgatio per ignem, sed à motu cessatio. Ita autem purgabuntur elementa, quòd præcidetur ab igne vis combustibilis, ab aëre obscuritas, ab aqua glacialis frigiditas, à terra verò grauitas & opacitas.

*Matt. 24*
*Ignis actio triplex.*
*Resurrectio corporum.*
*Mundi innouatio.*
*Innouatio & purgatio differũt.*
*Cœli igne non purgabuntur.*
*Qualiter elementa purgabuntur.*

## CAPVT XVI.

### *De resurrectione generali.*

*Deus omnium potentissimus.*

*2. Cor. 5.*

*Matt. 16*

*Cum suis meritis vel demeritis resurget homo.*

*2. Thess. 4.*

*1. Cor. 15*

*Vox tubæ quid.*

*Tubam sonare quid.*

*Resurrectione corrigentur corpora humana, & quomodo.*

*Resurgẽt idem numero.*

DEus sicut est potentissimus in conditione naturarum, ita est clementissimus in collatione gratiarum, & iustissimus in retributione stipendiorum. Quoniam igitur homo vel meruit, vel demeruit in anima simul & corpore, punietur vel præmiabitur in vtroque. Vnde in eisdem oportet eum resurgere. Ad vocem autem tubæ resurgent mortui, sicut dicit Apostolus. Dupliciter autem intelligitur illa vox, secundum enim quosdã vox tubæ est imperium Christi resurgere imperantis: secundum alios vox tubæ est manifesta Christi apparitio. Vnde Gregor. Tubam sonare, nihil aliud est, quàm mundo Dei filium iudicem demonstrare. Resurgent igitur omnes, nulla in eis existente differentia, quantum ad ordinem temporis, sed magna, quantum ad ordinem dignitatis, nam mali resurgent deformes & passibiles: in bonis autem natura saluabitur, & vitia detrahentur. Omnes verò tam boni, quàm mali resurgent integri corpore debita statura secundum ætatem plenitudinis Christi. Resurrectio igitur tria corriget in natura, scil. defectum, sicut in pueris, & mutilatis siue in diminuta natura membrorum, superfluum, scilicet vnguium, crinium, & huiusmodi: errorem, sicut in monstruositate membrorum. Resurgent quoque corpora eadem natura, quæ priùs erat & eodem numero, ex eodem puluere

puluere in quem reducta fuerant: ita quòd in quascunque horas vel sinus puluis ille dispersus fuerit, ad eandem animam redeat, quæ ipsum primitus, vt viueret & cresceret, animauit. Nec solùm resurgent corpora quantum ad membra principalia, sed etiam saluis capillis: & cæteris membris, quæ faciunt ad decorem. Resurgent etiam homines, quantum ad esse, & quantum ad integrum esse, & quantum ad decorum esse, & resurget vnumquodque corpus in optimo suo esse. Et quia duplex est mors animæ, scil. per culpam, & corporis, per pœnam: his respondet duplex resurrectio, scilicet, animæ per gratiam, & corporis, per gloriam. Et sicut in primis parentibus mors culpæ intulit mortem pœnæ: ita resurrectio animæ per gratiam causabit resurrectionem corporis per gloriam. In resurrectione concurrent quatuor causæ scil. efficiens, ipse Deus: materialis, scil. pulueres: formalis, scil. coniunctio corporis & animæ: finalis, scil. vt recipiat vnusquisque prout gessit, siue bonum, siue malum. Resurgent tunc homines velociter, integraliter, socialiter, æternaliter. Et erit ista resurrectio iusta quantum ad Deum: perfecta quantum ad resurgentes: miraculosa quantum ad ipsam resurrectionem.

*Luc. 21. Luc. 12. Luc. 12.*

*In esse optimo resurgēt.*

*Rom. 6. Hebr. 9.*

*Resurrectio duplex.*

*Philip. 3. 2. Cor. 5.*

---

## CAPVT XVII.

### *De iudicio extremo.*

*Iudiciũ præcedēt tria.*

POst resurrectionem statim erit iudicium. Ipsum verò iudicium præcedet

trina citatio: Prima fuit per Prophetas. Vnde illud Prou. 1. Vocaui & renuistis. Secunda per Apostolos, & prædicatores. Luc. 14. Misit seruos suos hora cœnæ dicere inuitatis, &c. Tertia erit per vltimam vocem tubæ: & hæc citatio erit peremptoria. Secundum Richardum triplex est iudicium: Primum est vniforme, hoc est iudiciũ præsentis Ecclesiæ, quæ non iudicat, nisi de sola qualitate retributionum, & in genere tantùm secundùm quòd bona bonis, & malis mala reddentur: sed numerum & quantitatem retributionum nescit. Secundum dicitur multiforme, scil. quod quilibet experitur in morte accipiendo sententiam de omnibus bonis & malis, quæ gessit: sed non omnia bona vel mala statim recipit, quia recipit in anima tantùm, & non in corpore. Tertium dicitur omniforme, id est, vltimum iudicium quando recepit vnusquisque secundum numerum & quantitatem siue bona, siue mala, in corpore, & in anima. Vltimum iudicium est horribile ex omni parte, quia suprà erit iudex austerus, & iratus, subtus patens infernus, intus conscientia remordens, extrà mundus ardens, à dextris peccata accusantia, à sinistris dæmonia terrentia, contra illos boni Angeli in inferna propellentes, & omnes sancti iudicis sententiam approbantes, & omnes mali cum bonis peccata damnatorum cognoscentes. De qualitate autem iudicij nota quòd erit horribile. Virtutes cælorum mouebuntur. Intolerabile. Iob 14. Quis mihi tribuat, vt in inferno protegas me? &c. Ineuitabile Apoc. 2. ad Cor. 5. Omnes

*Iudiciũ triplex.* *Ecclesia indicat, & quid.* *Matt. 12* *Iudiciũ in morte quale,* *Iudiciũ extremũ.* *Matt. 13* *Matt. 19* *Luc. 21.*

nes nos oportet manifestari ante tribunal Christi. Inopinabile, quia dies Domini sicut fur in nocte ita veniet. Inexorabile. Prou. 6. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. Erubescibile. Apost. Rom. 6. Quem fructum hab. tunc in illis in quibus nunc erub. Prædicta verò erubescentia erit in duobus. Primò in veniendo ad iudicium, quia mali cùm habeant corpora ponderosa oportet eos illuc portari ab Angelis, sicut Abacuc portatus fuit ad lacum leonum in Babylonem. Secundò in stando coram iudice, quia peccata eorum omnibus erunt manifesta. Vnde illud Naum 3. Reuelabo pudenda tua in facie tua, &c. Locus iudicij erit in valle Iosaphat: & hoc multiplici ratione. Primò, quia locum iudicij oportet esse communem: Hierusalem & terra adiacens videtur esse communis, cùm sit quasi medius nostræ habitationis locus. Secundò, quia debet esse publicus: sed locus prædictus est famosissimus propter opera nostræ redemptionis quæ ibidem gesta sunt. Tertiò competit locus ille ratione negotij, quia tractandum est ibi opus misericordiæ & iustitiæ. Mons Oliueti qui est apud illam vallem, designat misericordiam: Iosaphat autem, quod interpretatur iudicium, designat iustitiam.

*1. Thess. 5.*

*Iudicij erubescētia.*

*Portabūtur ab Angelis malis.*

*Dan 14.*

*Quo in loco celebrandūm est iudiciū. Ioel. 3.*

---

## CAPVT XVIII.

### *De iudicantibus.*

NOn solùm secundùum potestatem diuinam, sed etiam in forma humana

*Matt. 23*

Christus iudicabit: quia in iurisdictione ordinaria iudicabit, vt Deus, cum tota Trinitate: sed in iurisdictione delegata iudicabit, vt homo. Vnde nota, quod quinque sunt modi iudicandi. Primus modus est primæ authoritatis, quo iudicabit tota Trinitas. Secundus modus est secundæ authoritatis, quo iudicabit Christus, vt homo. Tertius est accessoriæ dignitatis, quo iudicabunt Apostoli & viri perfecti, qui cum iudice eminentiùs residebunt vel iudicabũt, tanquã melius scientes leges & cõsuetudines regni Dei, quibus implendis & sciendis operam dederunt. Quartus est approbationis, quo iudicabunt omnes sancti, & etiam Angeli. Quintus modus iudicandi est culpam iudicandorum manifestare, sic etiam mali iudicabunt. In iudicando Christus habebit duos actus oppositos: vnum passiuè, & alium actiuè. Primus verò est infirmitatis, & alius potestatis. In primo enim aduentu Christus venit ad iudicium passiuè, in secundo veniet ad iudicium actiuè. In primo venit in forma infirma, in secundo apparebit in forma gloriosa. Hinc est quòd Christum in iudicio videbunt iusti tam in natura diuinitatis quàm humanitatis, à malis autem nullo modo videri poterit in forma diuinitatis: & hoc duplici ratione. Primò, propter defectum dispositionis in ipso vidente, quia natura sine gratia non sufficit ad Dei visionem. Secundò, propter demeritũ delectationis, quæ est in visione diuinitatis: quia videre Deum, secundùm Ioannem vita æterna est: quæ non potest communicari reprobis.

*Qua iurisdictione iudicabit Christus.*

*Matt.25.*

*Matt.12.*

*1. Cor.6.*

*Actus Christi iudicantis qui.*

*Luc. 21.*

*Mat. 24*

*Philip.2.*

*Mali videbunt Christũ iudicem, sed in qua forma.*

*Visio Dei delectabilis.*

*Ioan.17.*

*Vita æterna reprobis nõ communicatur.*

reprobis. Ex prædictis patet, quòd Christus apparebit blandus iustis, & terribilis iniustis, sicut dicit Greg. Quod figuratum est in columna nubis in die, & ignis in nocte. Videbunt mali humanitatem Christi, vt timeant: & non diuinitatem, ne gaudeant. Boni autē vtramque Christi naturam videbūt. Stigmata quoque Christus monstrabit, & insignia passionis suæ, s. crucem, clauos, &c. Sedebit quoque Christus supra in eminentiori loco cum sanctis, mali verò subtus in terra, quam dilexerunt. Et meritò tunc Christus iudicium exercebit, tum quia vere scit merita singulorum, in quo sunt omnes thesauri scientiæ, & sapientiæ Dei absconditi: tum quia non est reus de aliquo illorum, de quibus iudicabit. Non enim fecit peccatum, nec inuentus est dolus in ore eius: & hæc duo præcipuè decent iudicium.

*Exod. 13*
*Ioan 19.*
*Ioan. 12.*
*Luc. 24.*
*Ioan. 21.*
*Matt. 24*
*Matt. 25*
*Quare iudicabit Christus*
*Coloss 2.*
*Hebr. 7.*
*Ioan. 8.*
*Isa 53.*
*1. Petr. 2.*

---

## CAPVT XIX.

### *De iudicandis.*

ORdines quatuor erunt in iudicio. Quidam enim iudicabuntur, & damnabuntur, vt quorum merita damnabilia permixta sunt aliquibus bonis, sicut illorum, qui habuerunt fidem sine operibus. Quidam iudicabuntur & saluabuntur, vt quorum merita bona permixta sunt aliquibus venialibus malis. Quidam non iudicabuntur, & damnabuntur vt quorum mala merita omnino impermixta sunt bonis, vt qui caruerunt fundamento fidei. Quidam

*Ioan. 3.*
*Matt. 25*
*Greg. 26 lib. mor.*

verò non iudicabuntur, sed iudicabunt & saluabuntur, vt quorum merita bona impermixta sunt malis, sicut perfectorum pauperum Christi, de quibus Matt. 9. Vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, &c.

*Omnes iudicabuntur & non omnes.*

De prædictis quatuor ordinibus nota quod omnes homines iudicabuntur iudicio retributionis, sed non iudicio disceptationis. Infideles enim quia non fuerunt ciues ciuitatis Dei, tanquam hostes sine vlla meritorum discussione, & audientia punientur. Iusti verò non iudicabuntur, vt eorum merita de nouo discutiantur, an bona vel mala sint; sed vt bonorum præeminentia omnibus manifestetur, & vt contra malos appareat iusta sententia damnationis.

*Sentẽtia ferenda in iudicio.*

*Pro bonis sententia optima.*

Duæ sententiæ ferentur in iudicio: vna pro bonis, alia contra malos. Sententia pro bonis continet septem clausulas. Prima est amabilis vocatio: ibi, Venite. Secunda, diuina benedictio: ibi, benedicti. Tertia, paterna dilectio: ibi, patris mei. Quarta est, remunerationis retributio: ibi, percipite. Quinta est regni assignatio: ibi, regnum. Sexta est gloriæ præparatio: ibi, quod vobis paratum est. Septima est æterna prædestinatio: ibi, ab origine mundi. Item sententia contra malos continet in ipsa sex clausulas. Primò, à Deo separationem, cùm dicitur, Ite: secundò, maledictionem: ibi, maledicti. Tertiò, incarcerationem, per hanc præpositionẽ, in, designatam. Quartò, pœnæ acerbitatem: ibi, ignem. Quintò, liberationis desperationem, ibi, æternum. Sextò, dæmonum associationem: ibi, qui paratus est diabolo, & Angelis eius.

CAP.

## CAPVT XX.

### *De innouatione mundi.*

TErminato iudicio statim erit innouatio mundi; quæ non complebitur quãdiu peccator est in mundo, id est, quousque detrudatur in infernum. Sicut enim ille maximus ignis elementa purgabit, cùm habeat virtutem expulsiuam formæ extrinsecæ: sic mundum innouabit, cùm habeat virtutem subtiliatiuam. Mundum autem innouari, id est, pulchriorem formam accipere debere, ostenditur mulplici ratione: Primò, quia sicut dignum fuit quòd elementa purgarentur pro eo quòd infecta erant, propter peccatum hominis, ita dignum est, vt mundus innouetur, propter glorificationem hominis. Secundò, vt creaturæ remunerentur pro labore, quo homini seruierunt. Tertiò, vt totus mundus prout est possibile, conformetur homini glorificato. Quartò, quia mundus factus est vt homo per speculum creaturæ Deum cognoscat, quem in sua natura videre non potuit. Vnde in futuro oportet speculum meliorari, & purgari, vt in pulchritudine creaturarum ampliùs refulgeat species creatoris: hoc autem non erit ad necessitatem, quasi Deus aliter videri non possit, sicut modò: sed ad iocunditatem, vt scilicet, delectationi visionis intellectualis addatur delectatio visionis sensualis. Orbes autem cœlestes & sydera propter impermixtionem nulla indigebunt purgatione sicut elemen-

*Elementa purgabuntur.*

*Mundi innouatio quid & quare.*

*Propter peccatū hominis elementa infecta.*

*Matt. 16*
*1. Cor. 13.*
*Rom. 1.*
*1. Tim. 6.*
*1. Ioã. 4.*
*Ioan. 1.*

*Sydera purgatione non indigebunt.*

ta,

ta, sed tantummodo motus cessatione & ideo innouabuntur, sed non purgabuntur.

*Qua requirantur ad eorum innouationem.* Innouatio autem in illis duo requirit, scilicet, motus cessationem & claritatem splendoris ampliorem, quando stabit sol in oriẽte, & Luna in occidente vbi creati sunt. Huius dicti hæc est ratio, quia corpora superiora facta sunt ad vsum hominis dupliciter. Vno

*Sol in oriente, & Luna in occidẽte stabunt.* modo propter necessitatem corporis, scilicet, statum generationis & corruptionis: & ideo cessante illo cessabit motus. Alio modo propter delectationem in pulchritudine creaturæ, & propter cognitionem Dei in illis: ideo lux illorum non cessabit, sed

*Isai.* 30. magis augebitur. Circa elementa autem no-

1. *Cor.* 15. ta, quòd terra erit sicut crystallus & compla-

*Isai.* 40. nabitur. Aër erit clarior, nec habebit im-

*Impressionum cessatio* pressiones: quas modò habet, quia non erunt nubes, neque venti, neque pluuiæ, neque ros, neque nix, neque tonitrua, neque fulgura.

*Matt.* 24 Ignis etiam & aqua fient puriores: & mane-

*Luc* 21. bunt non solùm secundum substantiam, sed

*Hebr.* 1. etiam secundum suas qualitates, quas habe-

*Ps.* 101. bunt quantum ad habitum, sed non quantũ

*Cœli peribũt & remanebunt.* ad vsum: quia cùm in his duobus elementis magis vigeant qualitates actiuæ, scilicet, frigiditas in aqua, & caliditas in igne, magis sunt generationis & corruptionis principium: & talis effectus illorum non erit amplius, propter hoc dicuntur interire. Vel ideo secundùm aliquos dicuntur hæc duo elementa interire, quia Dominus tunc intercidet in illis, teste Basil. super Psalm. 28. Vox Domini intercidentis flammam ignis, ita quòd calidum vstiuum & frigidum glaciale

ciale tendent inferiùs, perſpicuũ autem in aqua, & lux in igne manebunt: quia de omnibus elementis ignobile tendet deorſum, ſicut groſſum, & terrenum: & opacum, ac tenebroſum, & huiuſmodi. Patet ergo quòd cœlum & terra tranſibunt quantum ad formam: ſed non quantum ad ſubſtantiam. Patet etiam ex prædictis terminari tranſmutationes elementorum, & generationes animalium, & plantarum, quia cauſæ illorum ceſſabunt, & propter iſta dicuntur elementa interire, non quantum ad ſubſtantiam: ſed quantum ad actionem & paſſionem. Corpora veró cœleſtia habita quiete, & lumine clariori, dicuntur renouari. Veruntamen illa, quæ ſicut dictum eſt, intereunt in homine ſaluabuntur, qui ſimilitudinem habet cum omni genere creaturæ, & propter hæc in hominis innouatione & glorificatione poſſunt dici omnia renouari.

*Quæ deorsũ tendent & ſurſum manebũt. Cœlũ & terra trãſibũt, & quomodo. Luc. 21. Animalia & plantæ ceſſabũt. 1. Cor. 15. Iſai. 30.*

---

## CAPVT XXI.

### *De pœnis inferni.*

SIcut patet diuina potentia in creando, ſapientia in gubernando, clementia in remunerando, & reparando, ſic patebit diuina iuſtitia in puniendo. Dignum eſt enim vt non remaneat dedecus culpæ ſine decore iuſtitiæ. Licet autem peccatum ſit tranſitorium, tamẽ erit pœna perpetua, multiplici ratione. Prima quia homo peccauit in ſuo æterno, ideo punietur in æterno Dei. Secunda quia materia ignis infernalis eſt æter-

*Parẽt, & quomodo. Decor iuſtitiæ. Peccatũ tranſitoriũ, pœna æterna punietur, & quare.*

na,

*Ignis inferni æternus.*
*Matt. 25*
*Qua infinitate sit pœna.*
*Bonum quomodo potest esse æternū.*
*Voluntas reproborũt qualis.*
*Nunquã verè pœnitent dãnati.*
*Sap. 5.*
*Peccatũ à vita perpetua separat.*
*Colos. 3.*
*Ioan. 14.*
*Similitudo.*
*Emptio.*
*Vulneratio.*
*Casus.*
*Crimen læsæ maiestatis.*
*Plaga.*

na, sic & peccati macula: ideo & pœna. Tertia, quia peccatum est contra illum, qui est infinitus: vnde, & pœna debet ei esse infinita, non quidem acerbitate, sed duratione. Quarta, quia homo per peccatum perimit in se bonum, quod posset esse æternum bonum: & in merito perpetuum incurrit malũ. Quinta, quia mala voluntas reproborum æterna est, vellent enim peccato (si possent) perpetuo delectari: & ideo perpetuò debent puniri. Sexta, quia in infinitum errat rationalis, cum præponit finitum infinito in iudicando: similiter concupiscibilis in appetendo, & irascibilis in adhærendo: vnde & merito pœna erit infinita. Septima, quia damnatus de peccato perpetrato, nunquam habebit veram pœnitentiam: ideo Deus nunquam mutabit punitionis illius sententiam. Octaua, quia peccatum à vita perpetua separat, scilicet à Deo: ideo mortem perpetuam peccator incurrit. Post rationes inducam, exempla de eadem materia. Videmus enim quòd emptio momentanea dat ius possidendi perpetuum. Item vulneratio momentanea dat mortem perpetuam. Item casus in foueam temporalis est, detentio perpetua. Item crimen læsæ maiestatis temporale est, seruitus perpetua. Item plaga temporalis est liuor perpetuus. Quoniam in peccato est delectatio cum contemptu Dei, meritó præcipitatur peccator in locum infimum & despectum, & maximè à statu gloriæ Dei elongatum, scilicet, in infernum, vbi à despectis rebus puniatur, scilicet, à fæcibus corporum mundanorum, quia in innouatione mundi

mundi quicquid est ignobile in mundo, ad locum pœnarum defluet, & ibi horrorem carceris multiplicabit. Et iterum secundum Basilium Deus facta mundi purgatione diuidet, à calore splendorem: & totum calorem mittet ad regionem damnatorum, vt ampliùs crucientur: & totum splendorem mittet ad regionem beatorum, vt ampliùs iucundentur.

*Horror carceris.*

---

## CAPVT XXII.

### *De diuersitate pœnarum.*

*Diuersitas, secũdũ quid.*

*Varietas pœnarũ.*

CVm in damnatis sit diuersitas peccatorum, erit & diuersitas pœnarum. Vnde cum in peccato sit auersio à creatore, & conuersio ad bonum commutabile, & deordinatio voluntatis contra dictamen rationis, merito pœna variabitur propter ista. Vnde propter auersionem erit carentia visionis diuinæ, sed propter conuersionem erit pœna materialis incendij, propter deordinationem autem rationis & voluntatis erit pœna vniuersalis: quæ consistit in afflictone varia, acerba, & æterna. Ignis autem infernalis non omnes æqualiter cruciabit, sed ab eodem igne alij plus, alij minùs torquebuntur, secundum quod plus aut minùs peccauerunt, sicut ab eodem igne aliter vritur palea, & aliter lignum. Quamuis autem ignis ille sit corporeus, nec possit agere in spiritum ipsum calefaciendo: agit tamen in ipsum, vt instrumentum diuinæ iustitiæ, ipsum lædendo: & ille dolor est maximus tum propter potentiam diuinæ manus ipsum ignem

*Inæqualitas cruciationis.*

*Similitudo.*

*Ignis corporeus agit in spiritum, & quomodo.*

*Luc. 16.*

*Dolor maximus in inferno, & quare. Iob 10.*

ignem mouentis, tum propter sensibilitatem patientis, tum propter immediationem coniunctionis. Infernus est locus tenebrosus, cùm sit locus iustitiæ. Lumen autem cùm sit delectabile, tamen ingerit tristitiam per accidens, scilicet, in quantum ostendit aliquid triste. Vnde in inferno est aliquid obscuri luminis, quo damnati videre possint vnde doleant, & non vnde lætentur. Reprobi vident vsque ad diem iudicij gloriam beatorum in vniuersali, non in particulari: quia vident eos in magna gloria, sed non in quali. De huiusmodi autem visione non lætantur, sed tristantur, tum propter inuidiam alienæ fœlicitatis, tum propter carentiam propriæ beatitudinis. Post iustum, & vltimum verò iudicium hoc eis subtrahetur in pœnam eorum, cùm videbunt etiam hoc aspectu indignos se reputari. In damnatis erit fletus spiritualis, scilicet, dolor interior, & non fletus corporalis, qui est cum resolutione lachrymarum: quia cessante motu cœli, nulla iam erit generatio vel corruptio, tamen erunt ibi illa, quæ non sunt corporaliter inspicienda, scilicet, comprehensio cerebri, & formatio faciei & huiusmodi. Vermis autem, quem Dominus in Isa. comminatur, nequaquam materialis est: quia nullum animal præter hominem remanebit. Erit autem ibi vermis conscientiæ, rodens animam, & non corpus. In summo loco sola est lætitia. In loco infimo sola est tristitia. In medio, hoc est, in mundo hæc sunt modo permixta. Post diem iudicij tria tantùmodo loca erunt habitata, scilicet, cœlum, infernus, & lymbus,

*Lumen ignis infernalis tristabile, & quare.*

*Gloriam beatorũ reprobi qualiter videant. Luc. 16.*

*De visione beatorũ tristantur, & quare.*

*Fletus in dãnatis Matt. 13.*

*Vermis quid. Isai. vlt.*

*Diuersitas, secũdũ locorũ diuersitates.*

*Loca habitata*

Quot

Quot ſint loca pœnarum require in l. 4 de deſcenſu Chriſti ad inferos. Octo genera pœnarum in legibus eſſe ſcripſit Tul. ſcilicet damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, ſeruitutem. Hæc omnia poſſunt pœnis infernalibus adaptari. Primum patet, quia damnati amiſerunt Deum, & omnia bona tam gratiæ, quàm gloriæ, non ſolùm in re, ſed etiam in ſpe: Iſa. 13. Non remanebit teſta, vt hauriatur parum aquæ de fouea, ſcilicet diuinæ miſericordiæ, aut deportetur igniculus de incendio, ſcilicet charitatis: quia ſecundum Ierem. 8. cap. finita eſt æſtas, conſummata eſt meſſis. De ſecundo, Ligatis manibus & pedibus, &c. De tertio. Prou. 19. Mallei percutientes impiorum corporibus. Iſtud autem non intelligitur de malleis materialibus, ſed de diuerſitate pœnarum quibus impij malleantur. De quarto, Apocal. 18. Quantum glorificauit ſe, & in delitiis fuit, &c. De quinto, Iſa. 13. Facies combuſtæ vultus eorum. Imò tam ignominioſum erit corpus peccatoris, quòd anima reſumens ipſum ſtupebit, quando tam terribile illud videbit, & vellet habere tale ſicut fuit quando dimidium comeſtum fuit à vermibus. De ſexto, Matth. 22. Proiicite eum in tenebras, &c. De ſeptimo, Gregor. Ibi mors ſemper viuit: & hæc (ſicut dicitur Apoc.) erit mors ſecunda. De octauo, Tren. 1. Princeps prouinciarum facta eſt ſub tributo. Nota, quòd damnati ſub tributo pœnarum ſemper ſeruient, & tamen nunquam perſoluent. Ex prædictis collige, quòd

*poſt iudicium.*

*Genera pœnarũ quot.*

*Similitudo.*

*Dãnati amiſerunt Deum.*

*Corpus cum ab anima reſumetur quale erit.*

*Dãnati ſub tributo & quomodo.*

*Luc. 16.*

*Mat. 13.*

quòd erit ibi calor ignis, ſtridor rigoris, tenebræ, fumus, lachrymæ, mœrores, *Iſa. vlt.* aſpectus dæmonum, clamor improperij, ariditas, ſitis, fœtor ſulphuris, vermis conſcientiæ, vincula, carcer, timor, dolor, pudor, inuidia, rancor, carentia viſionis diuinæ, ablatio ſpei omnis ſalutis. Ipſum etiam eſſe quod omnis creatura appetit, erit eis pœna, quia quærent mortem naturalem, & non inuenient. Ibi erit (ſicut ait Dionyſ.) proterua phantaſia, demens concupiſcentia, & furor iraſcibilis.

*Eſſe erit dãnatis pœnale.*

*Apoc. 9.*

## CAPVT XXIII.

### *De gloria ſanctorum.*

*Finis hominis duplex.*

VNumquodque tanto perfectius eſt quãto magis coniungitur eſſendi principio. Homo autem qui perfectum eſſe expectat, duplicem habet finem vltimum. Vnum extrinſecum, qui eſt beatitudo creata, quæ nos in patria beatificabit formaliter. Alium habet finem intrinſecum, qui eſt beatitudo increata, quæ nos beatificabit effectiuè, ſ. ipſum Deum: Prima. ſ. beatitudo creata, eſt tanquam finis in quo ſperatur. Secunda verò, ſcilicet increata tanquam finis in quo quieſcitur. Alio modo iudicabant Philoſophi de beatitudine: ſed malè. Dicebant enim Stoici beatitudinem in virtute animi conſiſtere, Peripatetici verò in cognitione veritatis, Epicurei autem in voluptate. Nos autam dicimus duplicem eſſe beatitudinem, ſicut dictum eſt. Deus enim remunerat ſuos ſecun

*Finis in quo ſperatur*

*Finis in quo quieſcitur.*

*Ioan. 17.*

*Quid de beatitudine ſẽtiãt philoſophi.*

secundum merita. Apost. 1. ad Cor. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet, &c. Propter merita. Io. 1. Gratiam pro gratia. Matth 20. Ite & vos in vineam meam, &c. Supra merita: vnde illud Luc. 6. Mensuram bonam & confertam & coagit. &c.

---

## CAPVT XXIV.

*De dotibus in communi.*

DOs in patria est ilud quod immediatè animam Deo coniungit: vt est visio, dilectio, & comprehensio. Sunt enim dona quædam patriæ, sicut est sapientia & intellectus, quæ licet Deo animam coniungant, non tamen sine habitu medio: & propter hoc non dicuntur dotes, sed animæ præmiationes Dotes enim non appellantur dona quælibet, quæ dantur animæ in introductione sui in gloriam, sed dona præcipua, per quæ ad actum vitæ gloriosæ disponit: sicut & in præsenti non appellatur propriè dos quodcunque donum datum sponsæ in sua traductione, sed donum præcipiuum de quo sustentari debeat. Dotes sunt duplices. Quædam enim sunt à parte animæ, quibus Deo, tanquam principio vitæ suæ, sine habitu medio coniungitur: & per quas introducitur in amplexus sponsi sui indissolubiles, & fruitionem eiusdem. Quædam verò dotes sunt ex parte corporis, quibus ipsum corpus subiicitur animæ suæ, tanquam principio vitæ suæ, ne per ipsum anima ab actu gloriæ

*Dos quid.*

*Dona patriæ.*

*Apoc. 6.*

*Dotes duplices.*

*Essentiale præmiũ, & accidẽtale.*

riæ retardetur. Notandum autem quòd dotes animæ sunt de præmio substantiali, dotes autem corporis de præmio accidẽtali. Christus dotes non habet, quia sponsus est, sed animã sponsa: & est dos possessio sponsæ, quæ vsum eius habebit post mortem viri. Similiter nec Angeli dicuntur habere dotes, quia cùm in nuptiis sit consensus animorum, & vnio corporum, secundum non est in Angelis, licet principium habeant. Vnde Angeli non possunt dici sponsæ, vt homo: ergo nec dotes propriè habebunt. Sponsis carnalibus dantur tria, scilicet, dos, donatio propter nuptias & parapherna. Dos autem est donatio facta sponsæ ex parte patris, & hoc ad vsum sponsi propter onera matrimonij, sed ad possessionem sponsæ. In diuinis autem Deus pater dat sponsæ dotem ad possidendum sponsum Christum ad gloriam & honorem, & non ad vsum: quia bonorum nostrorum non eget. Donatio autem propter nuptias est, quæ à sponso datur sponsæ, & hoc erit in futuro gaudium quod habebit anima in visione Christi hominis. Parapherna sunt, quod habet sponsa præter dotem, sicut sunt munera, quæ ei dantur ab amicis, & huiusmodi. Istud erit in patria per gaudium, quod habebit anima de societate beatorum, & de congratulatione fœlicilatis eorum.

*Ioan. 3.* *Christus dotes nõ habet, & quare.*

*Angeli dotes nõ habẽt, & quare.*

*Sponsis carnalibus dãtur tria.*

*Matt. 9.* *Donatio sponsi.*

---

## CAPVT XXV.

### *De dotibus animæ in generali.*

*Animæ dotes quot.*

DOtes animæ sunt tres, scilicet, cognitio, dilectio, & inhæsio, siue tentio, quæ

quæ à quibusdam, appellatur comprehensio, à quibusdam verò fruitio. Harum dotiũ numerus multipliciter accipitur: primò ex parte virtutum theologicarum, quia cognitio succedit fidei, dilectio verò charitati, cõprehensio autem spei. Accipitur alio modo ex parte potentiarum animæ. Cognitio autem potest appropriari intelligentiæ, dilectio voluntati, comprehensio memoriæ. Appropriantur etiam à quibusdam aliis tribus potentiis, scilicet, rationali, concupiscibili, & irascibili. Sensitiua non possunt intelligi, quia Deus non est obiectum potentiæ sensitiuæ, sed intellectiuæ. Possunt etiam prædictæ dotes accipi secundum tria, quæ tribus personis appropriantur: ita vt comprehensio respiciat patris potentiam, cognitio filij sapientiam, & dilectio bonitatem spiritus sancti. Circa istas dotes nota, quòd cognitio rei visæ in se ponit præsentiam, comprehensio ponit rei contingentiam, dilectio ponit amantis ad rem amatam colligantiam.

*Dotes quomodo accipiẽtur.*

*Dotes quib. appropriãtur.*

*Triũ personarum in diuinis appropriationes.*

## CAPVT XXVI.

### *De dotibus animæ in speciali.*

PRima dos animæ est cognitio qua diuina essentia videbitur tota ab omnibus, sed non totaliter prout est infinita. Videbitur tamen diuina essentia lympidius ab vno, quàm ab alio: & iste defectus erit ex parte videntis, non visi: quia idem erit visum. Beatitudo autem consistit in perfecta

*Isa. 53.*

*Defectus.*

*Beatitudo*

*in quibus consistit.* ‍cta operatione potentiæ altissimæ, scilicet intellectiuæ: & circa obiectum altissimum, *Obiectū simplicis.* scilicet Deum. Ex parte igitur obiecti, cùm sit vnum simplicissimum, nulla potest esse di- *Potentia quanto perfectior, tāto operabilior.* uersitas, sed ex parte potentiæ. Nam inquantum vna potentia magis erit perfecta lumine gloriæ, quàm altera, tantò perfectiùs operabitur circa vnum & idem subiectum, siue obiectum, sicut idem sol diuersimodè à diuersis aspicitur, vel eadem litera à diuersis legenti- *Similitudo.* bus, secundum quod oculus est magis vel minùs dispositus. Tribus modis cognosci- *Quid est, quomodo cognoscitur.* tur aliquid secundum quod est, vel sicut est, vel quid est. Primo modo cognoscitur Deus in via etiam à malis. Secundo modo videbatur in patria à bonis. Vnde pri- *Ab omnibus cognoscetur Deus.* mæ Ioan. 3. Similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, id est, suam maiestatem, claritatem, & bonitatem. Tertio modo nec à bonis videbitur, nec à malis, nec in *August.* via, nec in patria: quia finitum nunquam ca- *Deum quomodo videbimus.* piet infinitum Videbimus tamen Deum in se, & Deum in nobis, & nos in Deo: & Deum in creaturis, & creaturas in Deo. Cognoscere autem Deum in sua essentia, est visio meri- *Genes. 5.* diana: cognoscere verò creaturas in verbo, est visio matutina: sed cognoscere creaturas in se, hoc est, in proprio genere, appellatur, visio vespertina. Videbit enim vnusquisque cogitationes alterius, prout vult ipse cogitans manifestare. Vnde Gregor. *Quid videbunt iusti.* Vniuscuiusque mentem ab alterius oculis corpulentia non abscondet. Videbunt itaque iusti Deum, vt gaudeant: videbunt gloriam sanctorum, vt congaudeant: videbunt quoque

pœnas

pœnas reproborum, vt de euasione periculorum gratias agant. Ad sciendum autem qualiter Deus sine medio videatur, nota quòd triplex est medium, scilicet differens, obnubilans, & disponens. Sine medio igitur differente videbitur Deus, quia Dei visio non est per distantiam, sed per præsentiam, cùm ipse sit essentialiter vbique. Videbitur etiam sine medio obnubilante, quia tolletur speculum, & ænigma: quæ ambo sunt in via. Cùm enim visus noster in præsenti non possit propter debilitatem in tam excellentem lucem figi, necesse est habere medium, scilicet speculum creaturæ. Quia verò infinita est distantia inter speculum, & rem visam: propter hoc obscurè relucet ibi similitudo, vnde videmus in ænigmate, id est, obscurè. Videbitur quoque sine medio similari, quia Deus cognoscetur in seipso, & non per aliquam abstractam similitudinem, aliàs creatura esset terminus, & Deus non esset verè finis omnium. Non autem videbitur Deus sine medio disponente, quod est gratia, & gloria Oportet enim proportionem esse inter videntem & visum: hæc autem dispositio erit ex parte videntis, & non rei visæ. Sciendum autem quòd multiplex est medium: Primum est medium peccati. Isa. 59. Peccata vestra diuiserunt inter vos & Deum vestrum: istud est medium impiorum: Secundum est medium creaturæ. Apostolus ad Rom. 1. Inuisibilia Dei à creatura mundi, per ea, quæ facta, sunt, intellecta, &c. hoc est medium Philosophorum. Tertium est medium figuræ. Apostolus 1. Corinth. 10.

*Medium triplex.*

*Sine quo medio videbitur Deus.*

*2. Cor. 13*

*Cognoscetur Deus.*

*Medium impiorũ.*

*Medium Philosophorum.*

*Medium Prophetarum.* Omnia in figura contingebant illis, hoc est medium Prophetarum & Patriarcharum. Quartum est medium scripturæ. Psal. 118. Declaratio sermonum tuorum illu. & inte. dat. par. hoc est medium Theologorum. Quintum est medium fidei. Apoca 2. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi, &c. hoc est medium fidelium, quo tanquam in ænigmate vident Deum. Secunda dos animæ est dilectio: sed inter dilectionem & virtutem differentia est duplex: vna est secundum habitum: quia virtus est propriè illud, quod transit de statu gratiæ ad statum gloriæ. Dos autem est id, quod supra meritum datur in inductione sponsæ. Alia est differentia vt penes obiectum, quia licet obiectum vtrobique erit Deus, non tamen secundum quòd Deus, sed erit obiectum virtutis in quantum est summa bonitas: obiectum autem dotis in quantum vnibilis in vnum spiritum. Nota quòd fides & spes secundum rem euacuabuntur in patria: charitas verò neque secundum rem, neque secundum actum eius euacuabitur, sed solùm secundum modum, quia imperfectio eius tollitur. Dicit autem Aug. quòd fidei succedit spes, quam videbimus: spei verò succedit beatitudo, ad quam peruenturi sumus, sed charitati nihil succedet, sed potiùs augebitur. Tertia dos animæ est comprehensio, quæ est tentio visi & amati, vel tentio veri boni & præmij, & istud verum est, prout comprehendere sumitur pro attingere, & non pro circumplecti diuinam immensitatem.

*Medium Theologorum. Medium fidelium. Secunda dos. Virtus quid. Dos quid & quomodo. Obiectũ Deus. Fides & spes euacuabuntur & quomodo. 1. Cor. 13. Charitas. Successio. Tertia dos.*

CAP.

## CAPVT XXVII.

### *De dotibus corporis in generali.*

VNaquæque pars perfectius habet esse in suo toto, quàm in se. Vnde sicut anima nunc à corpore corruptibili separata perfectiùs habet esse, quam ei coniuncta, sic in futuro reconiuncta corpori incorruptibili perfectius esse habebit, quam modò separata: maximè cùm non impediatur tunc à corpore, sicut modò: quin potiùs de glorificatione corporis habebit tunc gaudium spirituale. Dotes corporis sunt quatuor, quarum numerus sic habetur. Nam ad hoc quòd corpus perfectè subiectum sit animæ, nec impediat eam in operibus gloriæ, quatuor requiruntur: quorum duo pertinent ad sensum: alia duo pertinent ad motum. Quo ad sensum duo requiruntur. Vnum vt sit facilè receptibile specierum sensibilium, ad quod disponit claritas. Alterum, vt non sit receptibile passionũ ignobilium, ad quod disponit impassibilitas. Quo ad motum etiam duo requiruntur. Vnum est, vt per contrariã dispositionẽ non resistat suo motori, ad quod disponit agilitas. Aliud, vt corpora per quæ mouetur, non resistant ei, ad quod disponit subtilitas. Alia differentia talis est quia in homine quadruplex est cõpositio: Prima est qualitatum contrariarum: hæc compositio tunc erit perfecta, quando qualitates ita æquabuntur, vt nulla sit pugna vnius contra aliam: & hoc faciet impassibilitas. Secunda est compositio materiæ cum

*Perfectio in toto & non in parte & quomodo.*

*Corporis dotes quot.*

*Requisita ad perfectionem vnionis animæ & corporis.*

*Claritas.*

*Impassibilitas.*

*Agilitas.*

*Subtilitas.*

*In homine compositio quadruplex.*

*Compositionum perfectio.* forma, hæc autem compositio tunc erit perfecta, quando materia vincetur à forma: penes hanc perfectionem sumitur subtilitas. Tertia est compositio corporis organizati cum anima: perfectio istius compositionis est, quòd omnia organa sine impedimento sint mobilia ab anima: penes hanc perfectionem sumitur agilitas. Quarta compositio est corporis cum spiritibus lucidis, quibus mouetur corpus ab anima: & huic perfectioni secundum perfectum statum respondet claritas. Tertiò sumitur prædictarum dotium numerus secundum proprietates quæ sunt in elementis. Nam penes aquæ transparentiam sumitur claritas, penes terræ soliditatem sumitur impassibilitas: penes tenuitatem ignis sumitur subtilitas: penes mobilitatem aëris sumitur agilitas. Quartò sumuntur istæ dotes secundum quatuor defectus, quos habet corpus humanum à quatuor elementis, de quibus componitur. Habet enim corpus humanum ab igne caliditatem, & inde nigredinem: à terra grossitiem: ab aëre passibilitatem: ab aqua frigiditatem, & inde tarditatem. Sed ista tolluntur per quatuor dotes corporis, quas Christus assumpsit ante passionem suam: sicut dicit Hugo de sancto Victore: Claritatem in transfiguratione: Agilitatem, quando ambulauit supra mare: Subtilitatem in natiuitate, quia salua virginali integritate matris natus fuit. Impassibilitatem in cœna quando corpus suum discipulis suis manducandum dedit: quod intelligendum est secundum actum, non secundum

*Consonantia dotium cum elementis.*

*Defectus quatuor qualitatum tolluntur.*

*Matt. 17*
*Marc. 6.*
*Luc. 2.*
*Luc. 22.*
*Luc. 4.*

*Corpus impassibile datum Apostolis in cœna mandu-*

ſecundum habitum: quia aliter derogaretur diuinis miraculis.

*candum quomodo.*

---

## CAPVT XXVIII.

*De dotibus corporis in ſpeciali.*

PRima dos corporis eſt claritas. Sed nota quòd aliquid dicitur clarum dupliciter, aut quia peruium, ſicut dicitur vitrum clarum: aut quia lucidum, ſicut dicitur ſtella clara. Corpus autem glorificatum erit: & peruium & lucidum: vnde vtroque modo erunt corpora clara. Duo enim ſunt, quæ nunc cauſant obſcuritatem in humano corpore: Vnum eſt materiæ impuritas: alterum luminis paucitas. Tunc verò tolletur vtrunque, ſcilicet illa impura denſitas, & obſcuritas, quæ ex modicitate luminis eſt: & ideo erunt corpora clariſſima. Nota quòd corpora glorificata ſepties, tunc erunt clariora, quam Sol ſit modò, ſicut Dominus ait Matth. 13. Quia iuſti fulgebunt ſicut Sol Sed teſte Iſa. 30. cap. Erit lux Lunæ ſicut lux Solis: & lux Solis ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum. Sciendum quoque quòd corpora ſanctorum non erunt æqualiter clara, quia melior anima habebit corpus lucidius. Vnde licet corpus Chriſti ſupra modum excedat claritatem aliorum, tamen in comparatione ſanctorum poteſt claritas eius aſſimilari claritati Solis, ſecundum illud Matth. 4. Vobis timentibus nomen meum orietur Sol iuſtitiæ, id eſt, Chriſtus. Claritas ſanctorum poteſt reſpectu Chri-

*Dotes corporis quot. Claritas. Clarum quomodo dicitur. Obſcuritas vnde. Matt. 4.*

*Claritas Solis & Lunæ. Non æqualis corporum beatorũ claritas.*

*Plus, vel minus fulgebũt corpora sanct.* sti cõparari claritati stellarum. Vnde Apost. Cor. 15. Stella differt à stella in claritate, hoc est, quòd sancti plus vel minùs lucent secundum differentiam meritorum. Claritas verò puerorum, qui post Baptismum moriuntur ante, quàm veniant ad annos discretionis, comparari potest lumini Lunæ: quia sicut Luna non habet lumen à se sed à Sole, ita isti non habent gloriam ex merito proprio, sed ex merito Christi. Baptismus enim ex passione Christi habet efficaciam. Secunda dos corporis est impassibilitas, quæ resultat ex virtute animæ corpus suum potenter continentis, ita vt à nullo exteriore agente valeat immutari. Præterea quamuis corpora sanctorum sint composita ex contrariis, illa tamen contrarietas erit ad omnimodam æqualitatem, & concordiam redacta. Dixerunt quidam, quòd impassibilitas sanctorum corporum resultabit ex natura quinti corporis, id est, quintæ essentiæ. Sed hoc non est verum, quia nihil de quinto corpore venit in compositionem materialem corporum inferiorum. Differentia est inter impassibilitatem sanctorum, & Adæ in statu innocentiæ, & puerorum, quia impassibilitas sanctorum erit non posse pati. Impassibilitas Adæ fuit posse non pati. Impassibilitas puerorum in lymbo erit nihil pati, & hoc est ex potentia resistendi læsioni extrinsecæ, quam non habebunt, sed ex ordinatione diuinæ misericordiæ, quæ non permittit aliquid eis adhiberi per quod possint lædi. Ex quo patet, quòd si tales pueri ponerentur ad ignem

*Claritas puerorũ vnde.*

*Pueri habebũt gloriam & vnde.*

*Secunda dos.*

*Impassibilitas vnde resultat.*

*Æqualitas cõtrariorũ.*

*Impassibilitatũ differentia.*

*Sancti quomodo impassibiles.*

*Puerorũ conditio.*

ignem post resurrectionem, læderentur ab eo, nisi obstaret diuina misericordia. Secus est de corporibus glorificatis, quæ etiam si ponerentur in inferno, non sentirent aliquam læsionem. Subtilitas est tertia dos, quæ aufert grossitiem corporis caussatam ex materialitate elementi, & compositione elementalium qualitatum. Nota ergo, quòd duplex est subtilitas: vna ex raritate partium stantium non propinquè, sed ex tali subtilitate efficitur corpus facilè diuisibile, & ea non erit in corporibus glorificatis. Alia est ex perfecta victoria formæ super materiam: & huiusmodi subtilitas est vnitæ substantiæ, sicut dicitur cœlum subtile, & hoc modo erunt corpora sanctorum subtilia. Et est sciendum, quod sicut duo corpora non glorificata non possunt esse simul in eodem loco, sic nec duo glorificata. Alioquin sequeretur inconueniens, scilicet quod in vnoquoque corpore glorificato esset potentia agendi ac intrandi partes alterius corporis: in alio verò esset impotentia resistendi. Corpus verò glorificatum potest esse simul in eodem loco cum corpore non glorioso (secundum dictum antiquorum: quod tamen nec fides habet nec authoritas, & ratio contradicit: habent tamen aliquid apparentiæ pro se.) Nam sicut in corporibus non gloriosis ipsa grossities impedit, ne duo corpora possint esse in eodem loco, quia vnum alteri resistit: ita grossities ista per gloriæ subtilitatem tolletur: adeò quod corpus non gloriosum non possit resistere glorioso, ita quod corpora gloriosa

*Corporũ glorificatorum conditio.*

*Tertia dos.*

*Subtilitas duplex.*

*Corpora sanctorũ subtilia.*

*Parenthesis hac non est in scripto nostro codice.*

*Similitudo.*

penetrabunt alia corpora, non ea diuidendo, sed subintrando, manente distinctione diuisionum vtriusque corporis. Quarta dos corporis est agilitas, quæ tanta erit, sicut dicit August. quod protinus vbi volet spiritus, ibi erit & corpus. Veruntamen sicut melior anima habebit corpus lucidius, ita & agilius: ita tamen quòd voluntas sanctorum erit omnino coniuncta rationi. Vnde voluntas eorum nunquam appetet quod non debet. Sed enim voluntas animæ melioris volet rationabiliter citiùs moueri corpus suum, quàm alterius: & spiritus minoris gloriæ non valet corpus suum tam citò moueri, sicut alterius. Vnde patet quòd in omnibus verificabitur dictum Aug. quòd vbi volet spiritus, protinus erit & corpus. Quare corpora modò sunt tarda, & tunc agilia. Hæc est ratio, quia tunc in corpore duplex est motor, scilicet, natura elementi prædominans, quæ mouet ad medium locum, & voluntas animæ, quæ mouet indifferenter ad quemlibet locum. Nunc autem corpora tarda sunt ex contraria inclinatione naturæ ad voluntatem, quia terra prædominans naturaliter deorsum trahit. In futuro autem natura erit totaliter subiecta voluntati, vnde & tūc corpus mouebitur ad imperiū spiritus.

*Voluntas sanctorū rationi coniūcta.*

*Corpora modò tarda, sed tunc agilia, & quare.*

---

## CAPVT XXIX.

### *De aureolis in genere.*

AVreola est mentis speciale gaudium, veniens ex opere præcellenti & priuilegiato.

giato. Sciendum autem quòd ſicut ex gaudio præmij eſſentialis, quod eſt antea , redundat in corpore quidam decor, qui eſt gloria corporis : ita & ex aureolæ gaudio reſultat aliquid ſpeciale in corpore , vt ſic aureola non tantùm principaliter ſit in mente , ſed per quandam redundantiam fulgeat etiam in carne. Sciendum autem quòd decor cicatricum qui in martyrum corporibus apparebit , non poteſt dici aureola , quia martyres aliqui cicatrices non habebunt , vtpote qui ſubmerſi ſunt , vel famis inedia, vel ſqualore carceris interempti , & tamen iſti aureolam habebunt. Tribus generibus hominum debetur aureala : quod patet multiplici ratione. Primò ex operibus excellentiſſimis trium animæ potentiarum. Excellentiſſimum autem opus concupiſcibilis , eſt obſeruatio caſtitatis virginalis. Excellentiſſimum verò opus rationis , eſt prædicatio veritatis. Excellentiſſimum opus iraſcibilis, eſt perpeſſio mortis. Vnde patet quòd virginibus , prædicatoribus , & martyribus debetur aureola. Secundò patet horum numerus & ſufficientia ex hoſtibus quos per pugnas magnificas vincimus , qui ſunt mundus , caro , dæmonia. Martyres enim vincunt mundum , Virgines carnem , Prædicatores diabolum , quem non ſolùm de ſe , ſed etiam de cordibus aliorum expellunt. Tertiò patet id per victoriam triplicium paſſionum. Sunt enim paſſiones innatæ , illatæ , & in cordibus alienis inflictæ , ſed paſſiones innatas ſuperat virginitas : illatas martyres : illas autem quæ ſunt in cor-

*Omnes martyres aureolā habebūt.*

*Quibus debetur aureola.*

*Hoſtes vincēdi.*

*Paſſiones quo...*

dibus alienis, prædicatores. Quartò, distinguuntur aureolæ secundùm ea quibus Christo nobilissimè conformamur. Christus enim fuit doctor, veritatem mundo manifestando, Martyr, à mundo passionem & mortem sustinendo. Virgo, puritatem seruando. Quintò, sumuntur aureolæ secundùm purificationem in veteri testamento. Tria namque habebant aureolas, vt legitur: scilicet altare incensi, arca fœderis, & mensa propositionis. Prima significat aureolam martyrum, qui corpora sua super altare passionis immolauerunt. Secunda significat aureolam virginum, quia sicut arca fœderis fuit intus & extrà auro decorata: ita virginitas mentem & corpus decorat & ornat. Tertia significat aureolã prædicatorum, qui sunt sicut in mensa propositionis ministrantes panes prædicationis & doctrinæ. Aureola diminutiuè dicitur, & hoc in comparatione ad auream. Vnde nota, quod inter auream, & aureolam, & palmam est differentia. Aurea enim præmium est substantiale, quod metaphoricè dicitur corona, tum ex parte meriti, quia non respondet generi operis, radici charitatis, tunc ex parte præmij, quia per hoc efficitur homo particeps diuinitatis: & per consequens regiæ potestatis: tum etiam ratione perfectionis, quod significat figura circularis. Aureola verò est præmium accidentale, non tamen quodlibet accidentale, sed illud quod respondet operi excellenti, & priuilegiato, scilicet virginitati, martyrio, & prædicationi. Palma est præmium accidentale, quod nec radici nec operi

*Matt. 22. Ioan. 19. Ioan. 8. Exo. 25. Exo. 37.*

*Matt. 4.*

*Aureola quare dicitur.*

*Aurea. Eccl. 43.*

*Aureola præmium accidentale, & quare.*

*Sed & sanctus*

operi debetur, sed voluntati. Tale præmium habuit sanctus Martinus, eò quòd martyrium desiderauit, licet opus non fuerit subsecutum: vnde de ipso cantatur. Quam (scilicet animam) & si gladius persecutoris non abstulit, tamen palmam martyrij non amisit. Hæc autem palma, nec aurea, nec aureola debet dici.

*Francis. de quo cătatur, O martyr desiderio.*

---

## CAPVT XXX.

### *De aureolis in specie.*

AVreola prima debetur martyribus, in quibus est perfectissima victoria de impugnatione exteriori: & hæc perfectio victoriæ consideratur ex duobus: Primò, ex magnitudine passionis: quia inter omnes passiones illatas exterius, mors supremum tenet locum. Et præterea dolor tactus omnibus aliis doloribus præeminet: & ideo in hoc gloriosior victoria est. Secundò, consideratur ex causa pugnæ, quæ est Christus ipse. Martyrem enim non facit pœna, sed causa, id est, mors, propter Christum suscepta. Sciendum autem quòd martyrio non debetur præmium, secundum quod ab exteriori infligitur, sed secundum quòd voluntariè pro Christi nomine sustinetur: quia non meremur nisi per ea, quæ sunt intra nos, non per ea, quæ sunt extra nos, sicut nec demeremur nisi per ea, quæ sunt intra nos. Quantò autem id quod quis voluntariè sustinet, difficilius est voluntati sustinere, tantò voluntas, quæ propter

*Aureola prima. Hebr. 11.*

*Victoria gloriosior. August. Philip. 1.*

*Meremur, & demeremur, per quæ.*

Christum id sustinet, ostenditur firmiùs in Christo fixa, & ideo excellentiùs ei præmium debetur. Aureola secunda debetur virginibus, propter singularem victoriam quam de carne obtinent contra quam quotidie bellum geritur. Quamuis autem & viduæ pugnent contra carnem, perfectiùs tamen virgines triumphant, quia nobilissimum genus victoriæ est nunquam hosti cessisse. Illis autem virginibus tantummodo debetur aureola, qui vel quæ habuerunt propositum seruandi virginitatem, quamuis hoc propositum sit interruptum, integritate tamen carnis manente: dummodo in fine vitæ inueniantur ad primum propositum rediisse, quia virginitas mentis reparari potest, sed non virginitas corporis, siue carnis. Si aliqua sit carne virgo, etiamsi propositum non habuit perpetuò seruandi virginitatem, non est tamen dubium quin habitura est speciale gaudium de incorruptione carnis, & superessentiale gaudium: sicut etiam innocentes de hoc gaudebunt, quòd immunes à peccato fuerunt: quamuis peccati opportunitatem non habuerunt. Nota quòd aliqua potest corrumpi carne, nec tamen aureolam amittit, sicut illa, quæ violenter opprimitur. Vnde sancta Lucia dixit. Si inuitam me corrumpas, merces mihi duplicabitur ad coronam, quod non est intelligendum de aureola duplicata, sed quia duplex præmium reportabit. Vnum pro integritate seruata: aliud pro iniuria, quam passa est. Insuper sciendum est quòd virginibus debetur fructus centesimus,

*Aureola secunda cui debetur.*
*Ephes. 6.*
*Genus victoriæ nobilissimum.*
*Virginitas reparari potest.*
*Exemplum S. Luciæ.*
*Præmij duplicis reportatio.*
*Quis fructus virginibus debetur.*
*Matt. 13*

centesimus:& hoc quia cœlestem vitam ducunt, quæ significatur per centum : quia numerus ille de læua transit ad dexteram : Viduis debetur fructus sexagesimus, quia tales exercere se debent in operibus misericordiæ, quæ significantur per sexaginta. Coniugatis autem debetur fructus tricesimus, quia talibus sufficit implere decalogum in fide trinitatis. Ex ductu enim ternarij in denarium fiunt triginita. Aureolà tertia est pugnantium seu prædicatorum, quia perfectissima victoria contra diabolum obtinetur, quando aliquis non solùm diabolo impugnanti non cedit, sed etiam ipsum de regno eius expellit : & non solum à se, sed etiam ab aliis. Nec est dicendum (vt quidam voluerunt) quòd hæc aureola debeatur tantummodo illis, quibus competit prædicare ex officio, & docere, sed quibuscunque exercentibus licitè actum istum. Prælatis autem non debetur hæc aureola, quamuis habeant officium prædicandi, nisi & actu prædicent : quia aureola non debetur habitui, sed actui pugnæ, secundùm illud Apostoli. Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Prædicare & docere, cum sint actus misericordiæ, inter spirituales eleemosynas computantur.

*Iacob. 1. 1. Cor. 7. Genes. 1. Mat. 19. 1. Petr. 5.*

*Dan. 12.*

*Actu prædicãtibus debetur aureola, & quare.*

*2. Tim. 2.*

---

## CAPVT XXXI.

### *Enumeratio cœlestium gaudiorum.*

VLtimò cœlorum gaudia sub epilogo enumeremus, non quidem singula generum,

*Epilogus gaudiorum.*

*Quot gaudia particularia sint, solus Deus nouit.*

nerum, sed genera singulorum. Tot enim sunt gaudia particularia, quæ quilibet habet in se vel in aliis, quot ea solius Dei notitia comprehendit, & illi quos summa sapientia voluerit ea scire. Tantum namque gaudebit quisque de bono alterius, quantum de bono proprio: quod tamen non est intelligendum de intensione gaudij, sed de numero gaudiorum. Tot igitur, & tanta sunt ibi gaudia quòd omnes arithmetici huius mundi non possent ea numerare, nec geometrici mensurare, nec grammatici, dialectici, rhetorici, aut theologi explicare: quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor, &c. Gaudebunt enim sancti supra se de Dei visione, infra se de cœli & aliarum creaturarum corporalium pulchritudine, intra se de corporis glorificatione: extra se de angelorum & hominum associatione. Deus enim omnes sensus spirituales ineffabili delectatione reficiet, cùm ipse sit obiectum omnium sensuum spiritualium futurus. Erit namque Deus speculum visui, cithara auditui, mel gustui, balsamum olfactui, flos tactui. Ibi erit candor lucis æstiualis, amœnitas vernalis, abundantia autumalis, requies hyemalis. Ibi, teste Augustino, fulget quod non capit locus, sonat quod non capit tempus, olet quod non spargit flatus, sapit quod non minuit edacitas, non erit quod diuellat satietas. Ibi, sicut ait August. Deus sine fine videbitur, siue fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Ibi videretur stultitia, sapientia Salomonis. Ibi esset deformitas, pulchri

*Isai. 54.* *1. Cor. 2.*

*Refectio sensuum spiritualiũ quæ.*

*Psal. 32.* *1. Reg. 1.*

pulchritudo Absalonis. Ibi esset tarditas, velocitas Asaëlis. Ibi iudicaretur infirmitas, fortitudo Samsonis. Ibi esset mortalitas, longa vita Mathusalem. Ibi esset paupertas regnum Augusti. Ibi secundum Augustinum, nihil obest, nihil deest, nihil affluit, nihil defluit, nihil est extrà quod appetatur, nihil intrà quod fastidiatur. Ibi, secundum Bernard. Deus erit rationi plenitudo, voluntati lux, multitudo pacis, memoriæ continuatio æternitatis. Item Aug. de corporis & animæ misera vita: O caro, illam vitam amplecti debuisti, vbi vita sine morte, vbi iuuentus sine senectute, vbi lux sine tenebris, vbi gaudium sine tristitia, vbi pax sine discordia, vbi voluntas sine turbatione, vbi regnum sine mutatione. D. Bernar. Merces sanctorum tam magna est, quòd non potest mensurari: tam multa, quòd non potest numerari: tam copiosa, quòd non potest finiri: tam preciosa, quòd non potest æstimari. Item Augustinus, Illud quod promittit Deus, fide non capitur, spe non attingitur, charitate non comprehenditur. Desideria & vota transcendit, acquiri potest, æstimari non potest. Ibi, secundùm Augustinum, Carmina non desunt, præmia non deficiunt: ibi nihil quod amabitur, deerit: ibi nihil desiderabitur, quod non adsit. Illa beatitudo, sicut ait Augustinus, in duobus consistit, scilicet, in necessaria præsentia omnis boni, & in necessaria absentia omnis mali. Item Aug. O vita vitalis, dulcis & amabilis, & semper memorabilis: vbi summa securitas, secura tranquillitas,

*2. Reg. 14. 2. Reg. 2. Iud. 16. Genes. 5. Luc. 2.*

*Nihil quod appetatur.*

*Trium potentiarum saticias.*

*De corpore & anima in secũda vita.*

*Vbertatis infinitas, merces sanctorũ ineffabilis.*

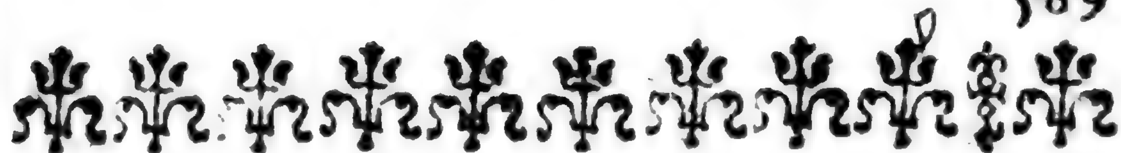
*Matt. 5. Luc. 6. Psal. 53.*

*Beatitudo.*

*Ioan.* 14. litas, tranquilla iocunditas, iocunda fœlicitas, fœlix æternitas, vbi æterna beatitudo,
*Psal.* 35. & beata certitudo, vbi certa visio, & sine fine laudatio. Ibi affluentia diuitiarum, influentia delitiarum, & confluentia bonorum. Denique de gaudiis cœlestibus repleat nos Dei filius, qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat Deus. Amen.

*Finis Compendij Theologicæ veritatis.*

DIVI



# DIVI BONAVENTVRÆ DECLARATIO Terminorum Theologalium.

OMNIPOTENS Deus, Pater, Filius, Spiritus sanctus, vnus est Deus: nam in vnitate naturæ numerali est realis pluralitas personarum, quarum prima s. Pater à nullo est producta, nec producibilis, nec genita, nec generabilis, nec spirata, nec spirabilis, nec creata, nec creabilis. Secunda persona. s. Filius est genita à Patre naturali productione, naturali fœcunditate intellectus per memoriam. Tertia persona. s. Spiritus sanctus est spirata à patre, & filio, non genita, nec creata, sicut nec secunda persona est creata, nec spirata. Essentia autem diuina est summè vna, id est, nullo modo diuisibilis in plures essentias. Secundò est summè simplex, id est, non composita ex multis rebus distinctis à se inuicem re, nec componibilis cum rebus à se re distinctis, sed quicquid est in ea, propter sui infinitatem est vna res cum ea. Tertio, est immensa, idest, ipsa per seipsam est præsens omni rei, & persona per ipsam operatur in omni re, & manu tenet, & intelligit omnia. Quartò, est æterna, id est, non incepit, nec *Diuina persona.*

de

ſinet, ſimul & ſemel omnes perfectiones indiuiſibiliter continet. Quintò, eſt incommutabilis, id eſt, nec ſubſtantialiter, nec accidentaliter mutabilis, nec generabilis, nec corruptibilis, nec aliquo modo perfectibilis, vel defectibilis. Sextò, eſt neceſſaria, id eſt ipſa non poteſt non eſſe, nec aliquid ab ea deficere, & omnis ſua actio eſt ipſa eſſentia, & neceſſaria, licet terminus actionis diuinæ ad extra non ſit neceſſarius. Septimo, eſt prima, id eſt, radix & fundamentum emanationum, & perſonalium proprietatum, & omnino prima entitas inter omnia entia, & in diuinis, & creaturis. Octauò in ea eſt ſumma fœcunditas, id eſt, memoria perfecta ad producendum perſonam vtranque. Nam memoria quam dicunt intellectiuam, naturam Dei dicit cum intellectu, quæ fœcunda eſt reſpectu verbi. Sed memoria quam dicunt ſpiratiuam, naturam Dei dicit cum voluntate, quæ eſt fœcunda reſpectu Spiritus ſancti. Nonò, eſt in ea ſumma charitas, id eſt, vna numero voluntas in tribus perſonis, & per conſequens eadem volitio, & volitum idem. Decimò eſt in ea ſumma liberalitas, id eſt, communicabilitas ſuæ eſſentiæ, & omnis infinitæ perfectionis in deitate ipſis perſonis, & ſuæ bonitatis, & influentiæ in creaturis omnibus rebus productis. Vndecimò, eſt in ea ſumma æqualitas, id eſt perfectio patris non eſt maior, nec minor perfectione filij, ſimiliter & Spiritus ſancti, nec filius eſt perfectionis maioris, vel minoris quam pater & Spiritus ſanctus. Idem dicendum de Spiritu ſancto reſpectu patris,

tris, & filij: nec est deitas alia in filio & Spiritu sancto, quam in patre, nec econuerso: nec est potestas alia in patre quàm in filio, & Spiritu sancto, nec maior nec minor. Nec est duratio siue æternitas maior, vel minor in patre, quàm in filio & Spiritu sancto. Duodecimò est in ea summa germanitas, id est, naturæ, & essentiæ est summa vnitas, s. numeralis in tribus personis, similiter, & talis vnitas est in omni perfectione essentiali in tribus personis, non autem in omni proprietate notionali. Tertiodecimo, est in ea summa conformitas, id est essentialium proprietatum summa vnitas, identitas, & nulla diuersitas, voluntatis concordia, nulla discordia, si saltem debet dici discordia, operationum ad creaturas indiuisibilitas, & omnium effectuum similis producibilitas. Quartodecimò, est in ea inseparabilitas, id est, personarum simultas in existendo, & vbique potentiam exhibendo, & omnia operando. Emanationes duæ sunt in diuinis, scil. generatio, & spiratio. Generatio, est productio substantifica per modum naturæ. Spiratio, est productio substantifica per modum voluntatis. Tres hypostases, id est supposita, vel personæ sunt in diuinis, s. Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Sequuntur quatuor relationes, scilcet, paternitas, filiatio, processio, spiratio. Sequuntur etiam quinque notiones, scilicet, innascibilitas, paternitas, filiatio, processio, spiratio. Paternitas est generatio actiua. Filiatio, est generatio passiua. Processio, est spiratio passiua. Spiratio, est spiratio actiua. Innascibilitas, est

est proprietas nobilitas. scil. à nullo poduci. Proprietas personalis, est qua persona propriè & principaliter innotescit. Et sunt tres, scil. paternitas, filiatio, spiratio passiua. Notio, est qua persona innotescit, vt distinguatur ab alrā. Innascibilitas, innotescit patrem principaliter per modum negationis, & ex consequenti per modum positionis, id est, fontalis plenitudinis. Filius dicitur Imago, in quantum est expressa similitudo patris. Filius dicitur verbum inquantū est similitudo expressiua. Filius dicitur filius, inquantum est similitudo hypostatica. Secundò filius dicitur Imago, vt similitudo conformis. Dicitur verbum, vt similitudo intellectualis. Dicitur filius, vt similitudo cōnaturalis. Spiritus sanctus, dicitur donum, vt datum, voluntarium & præcipuum. Dicitur spiritus, vt datum voluntarium & primum. Dicitur charitas patris & filij, vt datum hypostaticum. Prædicamenta quinque vltima non sunt in Deo, quia pertinent propriè ad corporalia. Prædicamenta quinque vltima attribuuntur Deo figuratiuè. Prædicamenta quinque prima, secundùm id quod est completionis in eis, sunt in Deo, & reducuntur ad duo, scil. substantiam, & relationem. Ideò dicuntur duo modi prædicandi in diuinis, s. per modum substantiæ & relationis. Prædicare per modum substantiæ est prædicare de omnibus personis simul, & sigillatim, & singulariter. Prædicare verò secundum relationem, aut est non dici de omnibus aut si de pluribus pluraliter dici. Essentia diuina dicitur, sed essentia, inquantum com

*Quæ prædicamēta nō sint in Deo.*

communicabilis in abstracto, sed dicitur substantia, inquantum communicabilis in concreto. Sunt quinque modi dicendi simul, & quærendi in diuinis: Quis ratione personæ, quæ ratione hypostasis, quæ ratione notionis, quod ratione substantiæ, quid sine quo, ratione essentiæ. Habitare Deum in nobis, est effectum spiritualem causare in nobis, cum acceptatione per charitatem qua Deus nos habet, & habetur à nobis, tota Trinitas autem inhabitat in homine. Deum apparere est, in signo sensibili expresse significari, vt Spiritus sanctus apparuit in linguis igneis & columba. Deum descendere, dicit vtrunque, scil. inhabitare vel apparere. Deum mitti, est cum vtroque prædicto æternaliter produci. Deum sedere in beatis est, glorificare beatos. Appropriare aliqua personis diuinis, est communia omnibus personis ad notitiam propriorum personalium facientia, alicui personæ attribuere: vt patri vnitatem, æternitatem, principiationem, omnipotentiam. Filio veritatem, speciem, exemplationem, omnem scientiam. Spiritui sancto bonitatem, vnum, finem, voluntatem. Vnum, est ens indiuisum in se. Verum, est ens intelligibile. Bonum, est ens communicabile. Deus, est omnipotens, non quod possit actus culpabiles, vt mentiri, nec actus pœnales in se recipere, vt timere, nec corporales, vt dormire, nec inconuenientes, vt facere aliquem maiorem se. Est (inquam) Deus perfectè, verè, & propriè omnipotens, id est, potens omnia, quæ sunt alicuius potentiæ, & potentiæ completæ. Potentia completa,

pleta, est quæ non potest deficere, nec succumbere, nec indigere. Potentia est incompleta, quæ potest in peccando deficere, in patiendo succumbere, in corpora actione indigere. Potentia diuina, est quæ nec de nihilo, nec sub aliquo, nec eget aliquo, nec culpabilia potest, nec pœnalia, nec materialia. Sapiētia Dei, est illa qua limpidissimè Deus cognoscit omnia bona, & mala, preterita, præsentia, & futura, actualia & possibilia: & per consequens est infinita, & incomprehensibilis nobis. Sapientia Dei, dicitur scientia, inquantum est cognitiua omnium possibilium. Dicitur visio, respectu omnium actualiter existentium. Dicitur approbatio, inquantum est respectu bonorum. Dicitur præscientia, inquantum est respectu futuorum. Dicitur dispositio, inquantum est respectu fiendorum ab ipso Deo. Dicitur præ destinatio, respectu præmiandorum. Dicitur reprobatio, inquātum est respectu damnandorum Dicitur lux, inquantum est ratio cognoscendi omnia. Dicitur speculum, inquantum est ratio cognoscendi visa & approbata. Dicitur exemplar, inquantum est ratio cognoscendi præuisa & disposita. Dicitur liber vitæ, inquantum est ratio cognoscendi prædestinata. Sapientia Dei, est liber vitæ, respectu rerum vt redeuntium exemplar, vt exeuntium speculum, vt euntium lux, respectu omnium. Ad exemplar spectat idea secundum actum præuidendi. Verbum secundùm actum proponendi. Ars secundùm actum prosequendi. Ratio secundùm actum perficiendi Simplex Dei notitia est, qua cognoscit Deus bona

&

mala, quæ ſunt, fuerunt, & erunt, & poſſunt eſſe, quæ etiam nunquam erunt. Notitia viſionis, eſt qua cognoſcit Deus omnia mala, quæ ſunt, fuerunt, & erunt. Notitia approbationis, eſt qua cognoſcit tantum bona, quæ ſunt, fuerunt, & erũt. Volũtas Dei dicitur ratione regulata prouidentia, qua omnia quæ in vniuerſo fiunt, irreprehenſibiliter gubernantur. Deus, eſt cauſa efficiens mundi, ratione cuius eſt in creatura vnitas, modus, & menſura. Deus, eſt cauſa exemplaris mundi, ratione cuius, eſt in creatura veritas, ſpecies, & numerus. Deus, eſt cauſa finalis mundi, ratione cuius eſt in creatura bonitas, ordo, & pondus. Liber intus ſcriptus, eſt Dei æterna ars, & ſapientia. Liber foris ſcriptus, eſt mundus ſenſibilis. Obedientia mera, eſt, quando præceptum ex ſe ſolum obligat, non ex aliqua alia cauſa. Ordo Angelorum ſecundùm Gregor. eſt multitudo cœleſtium ſpirituum, qui inter ſe in aliquo munere gratiæ ſimilantur, ſicut & in naturalium donorum munere conueniunt. Hierarchia diuina, eſt ipſa Trinitas increata. Hierarchia Angelica, eſt Angelorum multorum habitudo adinuicem in ſcientia, actione, deformitate, illuminatione, & in Deum aſcenſione. Hierarchia Eccleſiaſtica, eſt rerum ſacrarum, & rationalium ordinata poteſtas, debitum in ſubditis retinens principatum. Angelus, eſt ſubſtãtia incorporea, intellectualis, ſemper mobilis, arbitrio libera, Deo ſeruiens, gratia non natura immortalitatem ſuſcipiens, id eſt, annihilationem, quia incorruptibilitatem propriè habent ex natura,

tura. Anima, est substantia spiritualis corpori, vt forma rectrix, & viuificatrix accommodata, & ad æternam beatitudinem principaliter ordinata. Sensualitas, est potentia animæ, quæ sensificat corpus, mouet, & appetit delectabilia corpori, & refugit nociua. Sensus, est illa vis animæ, qua homo cognoscit res corporeas præsentes. Imaginatio, est illa vis animæ, quæ intuetur res corporales absentes. Ratio, est illa vis animæ, qua anima inter bonum & malum, inter verum & falsum discernit infra se. Intellectus, est illa vis animæ, qua anima apprehendit res immateriales, & intelligibles. Portio animæ superior, est ipsa anima: inquantum respicit superiora. Portio animæ inferior, est ipsa anima, inquantum respicit inferiora. Sensus communis, est in quo omnes sensus particulares concurrunt. Phantasia, est virtus animæ sensitiuæ, quæ componit formas nouas, secundum similitudinem formarum à particularibus sensibus receptarum. Æstimatiua, est illa vis animæ, qua dicimus esse sagacitatem in brutis, vt in vulpe. Memoria, est illa vis, quæ conseruat formas sensibilium specierum. Motiua sensitiua est vis, qua anima singula membra corporis mouet. Intellectus speculatiuus, est ille, qui exercetur in speculatione veri. Intellectus practicus est ille, qui exercetur in operatione boni. Vis animalis, est illa, qua animal corporea obiecta cognoscit & appetit. Vis vitalis, est vis motiua aëris in corpore animalis per arterias. Vnde vis naturalis, est illa, qua corpus animalis nutritur, & cõseruatur species.

Vis

Vis generatiua, est illa, qua conseruatur species. Nutritiua, est illa, qua conseruatur indiuiduum. Oraculum, est cùm in somnis apparet aliqua grauis persona, vt Deus, Sacerdos vel parens, denuncians aliquid euenturum, vel non faciendum, vel vitandum. Visio, est cum id quis videt, quod euenit sicut apparuit. Somnium, est figuris tectum, & sine interpretatione intelligi nõ potest. Insomniũ est, quando id quod vigilantem fatigauerat, se ingerit dormienti. Phantasma est, quando vix dormire cæperit quis, & vigilare se existimat, & videtur aspicere irruentes super se, vel passim vagantes formas, discrepantes & varias, lætas & turbulentas. Imago Dei in natura rationali, est similitudo expressa, tamen deficiens in aliquo Trinitatis increatæ, consistens in memoria, intelligentia, & voluntate. Libertas à coactione, est facultas rationis, & voluntatis, consurgens ex deliberatione præambula, & voluntate adiuncta, & dicitur liberum arbitrium: Causa, est principium productiuum. Ratio causalis, est regula dirigens ipsum efficiens in productione, quæ regula, est idea in Deo, in creatura forma naturalis. Rationes causales, sunt formæ idæales. Rationes seminales, sunt formæ naturales. Ratio primordialis, est ratio causalis, tamen cum respectu ad Deum, vt primum principium. Vestigium Dei, est creatura, repræsentãs Deũ in rationibus omni creaturæ communibus vt est vnitas, veritas & bonitas. Similitudo, est conformitas Dei in gratuitis, vt fide, spe, charitate. Imago creationis consistit in tribus potentiis ani-

mæ, & vnitate substantiæ: ita, quod memoria repræsentat patrem, intelligentia filium, & voluntas Spiritum sanctum, & vnitas substantiæ repræsentat vnitatem diuinæ essentiæ. Imago recreationis consistit in tribus virtutibus Theologicis, & vnitate gratiæ gratum facientis, ita, quod fides repræsentat filium, spes patrem, charitas Spiritum sanctum, gratiæ, vnitatem essentiæ Imago glorificationis consistit in tribus dotibus & vnitate gloriæ, ita quod aperta visio repræsentat filium, secura tentio repræsentat patrem; perfecta dilectio Spiritum sanctum, vnitas gloriæ repræsentat vnitatem essentiæ. Malum, est priuatio modi, speciei, & ordinis. Nam creatura comparatur ad Deum in ratione effectus causæ efficientis, formalis, & finalis: & ratione primi habet rationem modi, ratione secundi habet rationem speciei, ratione tertij, habet rationem ordinis. Malum culpæ, est carentia debitæ honestatis: Malum pænæ, est abstinentia debitæ delectationis cum sensu contrarij. Malum pugnæ est culpa diabolo instigando, & est pœna iusto in repugnando. Malum secundùm se & in se, est, quod nullo modo potest benè fieri, vt odium Dei. Malum in se siue in genere est, quod aliquando potest bene fieri, vt occidere hominem. Malum ex circunstantia, est malum, quod in se est bonum, tamen propter aliquam circunstantiam annexam fit malum. Tentare, est probare. Peccatum originale, est carentia debitæ iustitiæ per inobedientiam Adæ facta, quam comitatur carentia visionis diuinæ. Peccatum actuale,

est

est carentia debitæ iustitiæ, acta per inobedientiam propriæ voluntatis. Peccatum veniale, est amor voluptatis in creatura circa Deum. Peccatum mortale, est inobedientia mandatorum diuinorum. Delictum, est transgressio præceptorum affirmatiuorum. Commissum, est transgressio præceptorum negatiuorum. Præceptum affirmatiuum, est, quod ordinat quod debeat fieri. Præceptum negatiuum, est, quod ordinat quod non debeat fieri. Ignorantia negationis est simpliciter aliquid non scire, sicut brutum non scit Deũ, Ignorantia priuationis, est ignorare aliquid, postquam sciri potuit, & tenebatur scire. Ignorantia dispositionis, est non scire veritatem, & cum hoc tenere oppositam falsitatem. Ignorantia simplex, est nescire, quæ tenetur homo scire, facit aliquid sed non sufficienter. Ignorantia crassa siue supina, est nescientia eorum, quæ tenetur scire, & non velle aliquem laborem subire vt sciat. Ignorantia affectata, est nolle scire ea, ad quæ tenetur. Peccatum cordis est transgressio legis diuinæ per inordinationem intrinseci motus mentis. Consensus, est nutus voluntatis spontaneus. Conscientia, est naturale iudicatoriũ quid faciendum, vel non faciendum, sit. Perplexitas, est inuolutio inter opposita, ita quod virtus super vergere in peccatũ, quamcunque partẽ eligat. Contentio, est veritatis impugnatio, cum confidentia clamoris. Mendaciũ, est falsa signatio vocis, cum intentione fallẽdi. Iurare, est Deum inuocare in testem suæ locutionis. Periurium, est mendacium iuramẽto firmatũ. Adulatio, est sermo laudis, ali-

cui exhibitus, intentione placendi. Maledidicere, est alicui plagas, vel pænas, verbo optatiuo imprecari. Detractio, est famæ alienæ denigratio. Peccatum operis, est transgressio legis diuinæ per inordinationem extrinseci motus. Superbia, est amor, vel appetitus propriæ excellentiæ. Inanis gloria, est amor laudis propriæ propter excellentiam apparentem. Inobedientia, est voluntas fingens minoritatem potestatis, nolens subiacere superioribus in debitis. Iactantia, est voluntas propter apparentiam propriam potestatem ostendens. Hypocrisis, est voluntas per speciem sanctitatis, se simulans fallaciter in aperto, & viliter agens in occulto. Inuidia, est dolor, vel odium fœlicitatis alienæ. Odium est voluntas affectans proximo malum, vt careat bono, quod ipsum odientem contristat. Susurratio, est voluntas loquendi, seminans discordias inter fratres. Ira, est motus, & feruor sanguinis circa cor, ex euaporatione fellis, propter appetitum vindictæ. Fellea passio, est subitus animi motus, impatiens læsionis. Mania, est manens ira. Cotus, est obseruatio opportuni temporis ad vindictam. Rixa, est audax voluntas vindicandi, iniuriam facti præcedens. Contumelia, est voluntas vindicans, per exprobrationem malorum. Blasphemia, est voluntas se vindicans per opprobrium Deo vel Sanctis illatum. Acedia, est tædiũ operandi bonum. Pusillanimitas est voluntas immoderatè metuens grauedinem, in aggressu agendorum. Desperatio, est voluntas grauedinem reprimens, de adiutorio ad

ad perficiendum bonum diffidens, siue de remuneratione diuina diffidēs. Torpor, est voluntas grauedinis impatiens, tepida ad explendum inchoata. Auaritia, est amor immoderatus habendi. Prodigalitas est superfluitas, quæ dat non danda. Furtum, est Auaritia rapiens, vel retinens rem inuito domino. Rapina, est auaritia, violenter occupans rem alienam. Vsura, est auaritia, acquirens per mutuum aliquid præter sortem. Simonia, est auaritia studiosè appetens vendere, vel emere spiritualia, vel spirituali annexum. Proditio, est voluntas per deceptionem domesticorum acquirendis inhians. Fallacia, est voluntas per verba decipiens proximum, causa lucrandi. Fraus, est voluntas profectum proximi decipiens, propter terrenum emolumentum. Gula, est immoderatus amor edendi. Luxuria, est concupiscentia nimia experiendæ voluptatis. Peccatum ignorantiæ, est omissio debitæ scientiæ. Peccatum ex ignorantia, est peccatum, quòd committitur ignoranter, & si non fuisset ignorantia, non fuisset commissum. Peccatum ex industria, est auersio voluntatis malignantis à summè clemente Deo: peccatum ex infirmitate, est auuersio voluntatis malè humiliatæ, vel malè in amore accensæ: peccatum in Deum, dicitur impietas: peccatum in proximum, dicitur iniquitas: peccatum in seipsum, dicitur impuritas. Idololatria, est falsa & superstitiosa protestatio maiestatis diuinæ in idolo. Apostasia, est temerarius à statu fidei, vel obedientiæ, vel religionis recessus. Schisma, est illicita dissensio eorum, inter quos de-

bet esse vnitas. Hæresis, est recessus à vera fide. Diuinatio, est superstitiosa inuestigatio præscientiæ futurorum. Necromantia, est diuinatio facta in cadaueribus mortuorum. Geomantia, est diuinatio facta in terra. Ydromantia, est diuinatio facta in aqua. Æromantia, est diuinatio facta in aëre. Pyromantia, est diuinatio facta in igne. Maleficium, est mulierum opus, vel ligatura alicuius rei, in damnum, vel commodum alicuius hominis. Sortilegium, est diuinatio per sortes. Augurium, est diuinatio per garritus, vel gestus auium. Præstigium, est per quod diabolicis illusionibus oculi hominum perstringuntur, ne possint cernere verum. Hypocrisis, est velle videri, qualis non est. Gratia, generaliter dicitur adiutorium diuinum, creaturæ liberaliter, & gratis impensum, ad quemcunque actum indifferenter. Gratia gratis data, est adiutorium diuinitus datum, vt quis præparet se ad suscipiendum Spiritus sancti donum, quo perueniat ad statum meriti. Gratia gratum faciens, est adiutorium diuinitus datum ad merendum. Fides, est habitus, quo creduntur ea, quæ nõ videntur. Spes est virtus, qua spiritualia & æterna bona cum fiducia expectantur, propter confidentiam meritorum præcedentium, & gratiam diuinam. Charitas, est virtus, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deũ. Amor, est naturalis affectio cõmunis rationalibus & irrationalibus. Dilectio, est affectio rationalium & intellectualium. Prudentia, est notitia eorum, quæ sunt agenda, & eorum quæ sunt vitanda. Memoria, est notitia

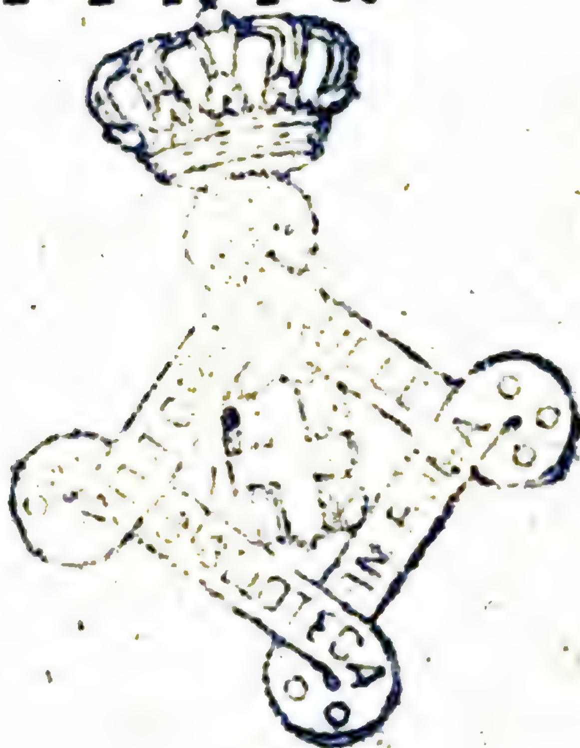
titia præteritorum, vt præterita ſunt. Intelligentia prudentiæ, eſt notitia præſentium. Prouidentia eſt notitia futurorum. Circunſpectio, eſt cautela contrariorum vitiorum. Cautio, eſt diſcretio virtutis à vitio ſpeciem virtutis præferente. Docilitas, eſt prudentia erudiendi imperitos. Temperantia, eſt domatio libidinum & omnium malorum motuum, Deo hominem incorruptum conſeruans. Continentia temperantiæ, eſt regimen cupiditatis, per conſilij gubernationem. Clementia, eſt virtus, per quam animus in odium alicuius temerè concitatus, benignitate remittitur. Modeſtia, eſt virtus, qua pudor honeſtatis comparat puram & ſtabilem authoritatem. Verecundia, eſt obſeruatio honeſtatis in geſtu, & verbo. Fortitudo eſt magnarum rerum appetitio, & humilium contemptio, & cum humilitate laborum perpeſſio. Magnanimitas, eſt difficilium ſpontanea & rationabilis aggreſſio. Fiducia, eſt certa ſpes animi perducendi ad finem rem inchoatam. Securitas, eſt habitus, ſecundùm quem imminentes incommoditates, & rei inchoatæ affines non formidantur. Magnificentia, eſt magnarum rerum & excelſarum, cum animi ampla quadam & ſplendidiſſima propoſitione cogitatio, atque adminiſtratio. Conſtantia, eſt ſtabilis in bono perſeuerantia. Patientia, eſt æquanimis malorum tolerantia. Fidentia, eſt in magnis & honeſtis firma fiducia, & tuta collocatio. Perſeuerantia, eſt finalis permanentia in bono. Iuſtitia, eſt virtus

qua sibi, Deo & proximo, quod suum est tribuitur. Seueritas, est virtus debito supplicio coercens iniuriam. Liberalitas, est virtus beneficiorum erogatrix. Latria, est cultus soli Deo debitus, qui fit fide, spe, & charitate. Dulia, est seruitus creaturæ debitus. Yperdulia, est seruitus, vel cultus excellentibus creaturis debitus. Reuerentia, est virtus, qua personis grauibus ex prælatione, vel officio sublimatis, debitus cultus reuerentiæ impenditur. Pietas, est virtus, qua consanguineis & patriæ beneuolis diligens cultus impéditur. Gratia iustitiæ, est beneficia iugi memoria recordàri, & possibiliter rependere. Vindicatio, est virtus, qua omne iniustum repellitur, & debitè punitur. Obseruantia, est virtus, qua superiores honorificè tractantur. Veritas, est virtus, qua reb. cor & verba concordare iubentur. Innocentia, est animi puritas abhorrens omnem illationem iniuriæ Deo, sibi, & proximo. Amicitia, est dilectio alicuius proximi propter bonum ipsius proximi. Concordia, est voluntatum, & actionum conformitas. Misericordia, est compassio miseriæ, & indigentiæ proximi. Disciplina, est conuersatio honesta, cui parum est non agere malum, sed studet in bonis suis actibus irreprehensibilis apparere. Obedientia, est obtemperatio voluntati superioris secundum regulas legis diuinæ vel humanæ. Æquitas, est amor æqualitatis in his, in quibus æquitas esse debet. Contemplatio, est clara & libera perspicacia ad cognoscendum diuinam sapientiam, & propriam & naturalem possibilitatem. Oratio, est ascensus mentis

mentis in Deum, siue est expressio desiderij directi in Deum, ad bonum adipiscendum, vel malum remouendum, formata per verbum interius & exterius. Sacramentum, est materiale elementum oculis subiectum, similitudine repræsentans, institutione significans, signifiatione gratiam conferens. Baptismus, est tinctio corporis exterior facta sub forma verborum præscripta. Confirmatio, est significatio hominis baptisati in fronte, facta ab Episcopo ad roborandum hominem in fide. Eucharistia, est vera & realis præsentia corporis, & sanguinis Christi sub speciebus panis, & vini. Pœnitentia, est absolutio hominis peccatoris pœnitentis à Sacerdote, claue non errãte, pœnam æternam in temporalem diuina authoritate commutante. Vnctio extrema, est vnctio hominis infirmi à Sacerdote, in remissionem venialium peccatorum. Ordo, est signaculum, quo spiritualis potestas traditur ordinato. Matrimonium, est viri mulierisque coniunctio maritalis, inter legitimas personas, indiuiduam vitæ consuetudinem seruans. Præmium substantiale, consistit in visione, fruitione, & tentione vnius summi boni. Præmium consubstantiale, consistit in gloria corporis. Præmium accidentale, consistit in quodam decore speciali superaddito, & dicitur aureola. Aurea, est ipsa beatitudo substantialis. Aureola, est gloria incorruptionis secundum profectum trium virium animæ in carne operantium, scilicet vis irascibilis, concupiscibilis, & rationalis. Aureola virginum, est gloria de incorruptione

carnis, atteſtante incorruptionem mentis. Aureola martyrum, eſt gloria de inuicta ſuſtinentia mortis pro fide vel iuſtitia. Aureola prædicatorum, eſt gloria de incorruptione doctrinæ ad alterum prolatæ mente, verbo & exemplo. Hæc ſunt, chariſſime frater, paucula quæ pro vſu & exercitio tibi relinquo, poſtquam, Deo dante, te iterato videro, latius tibi exponam.

FINIS.




OMNI



# OMNIVM FERE CAPITVM,

## *Quæ in singulis his septem libris explicantur, Elenchus.*

Capita libri primi.

Cap. secundi libri.



De

De

Cap. tertij libri.



De

Cap. quarti libri.

Cap. quinti libri.

# INDEX.



De

Cap. ſexti libri.

# INDEX.



Cap.

## Cap. libri septimi.



Indicis finis.


FARNESI
ROMA
LEGATORE